ISSN 1563-0358
Индекс 75881; 25881

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ

Экономика сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК КазНУ

Серия экономическая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

THE JOURNAL

of Economic Research & Business Administration

№2 (124)

Алматы
«Қазақ университеті»
2018

ISSN 1563-0358
Индекс 75881; 25881

ХАБАРШЫ

ЭКОНОМИКА СЕРИЯСЫ №2 (124)

25.11.1999 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Куәлік №956-Ж.

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ
Балгабаева З.Б., э.ғ.к. *(Қазақстан)*
E-mail: zzelkowa@gmail.com

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Мұхтарова К.С., э.ғ.д., профессор – ғылыми редактор *(Қазақстан)*
Закирова А.Т., э.ғ.к., доцент м.а. – ғылыми редактордың орынбасары *(Қазақстан)*
Мұхамедиев Б.М., э.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Сағиева Р.К., э.ғ.д., профессор *(Қазақстан)*
Заядин С.Т., э.ғ.д., профессор м.а. *(Қазақстан)*
Худайбергенова С.С., оқытушы *(Қазақстан)*
Раджасехара Моули Потлури, Ph.D *(Үндістан)*
Стоянович Б., Ph.D докторы *(Сербия)*
Толуев Ю., т.ғ.д., профессор *(Латвия, Германия)*
Трифилова А., Ph.D докторы *(Ұлыбритания)*
Шамбер К., Ph.D докторы *(Германия)*

ТЕХНИКАЛЫҚ ХАТШЫ
Асанова А.Д., оқытушы *(Қазақстан)*

Журналдың негізгі тақырыптары – экономика, халықаралық қатынастар, қоғамның дамуының қаржылық, экономикалық, әлеуметтік-экономикалық және іскерлік аспектілері.

ҚАЗАҚ УНИВЕРСИТЕТІ
БАСПА ҮЙІ

Ғылыми басылымдар бөлімінің басшысы
Гульмира Шаккозова
Телефон: +77017242911
E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

Редакторлары:
Гүлмира Бекбердиева,
Ағила Хасанқызы

Компьютерде беттеген
Айша Қалиева

Жазылу мен таратуды үйлестіруші
Айдана Керімқұл
Телефон: +7(727)377-34-11
E-mail: Aidana.Kerimkul@kaznu.kz

ИБ №12060

Басуға 07.06.2018 жылы қол қойылды.
Пішімі 60x84 $^{1}/_{8}$. Көлемі 16.75 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс.
Тапсырыс №3775. Таралымы 500 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.
«Қазақ университеті» баспа үйінің баспаханасында басылды.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2018

ЭКОНОМИКА СЕРИЯСЫ

СЕРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ

ECONOMY SERIES

IRSTI 06.77.59

Bulkhairova Zh.S.[1], Zhenshan D.[2], Bencheva N.A.[3]

[1]doctor PhD, senior lecturer,
S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Kazakhstan, Astana, e-mail: honeyzhu@mail.ru
[2]c.e.s., senior lecturer, S.Seifullin Kazakh Agro Technical University,
Kazakhstan, Astana, e-mail: Azan_tanat@mail.ru@mail.ru
[3]doctor PhD, professor,
Agricultural University of Plovdiv, Bulgaria, Plovdiv,
e-mail: bencheva@gmail.com

THE MAIN DIRECTIONS OF IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF HUMAN CAPITAL MANAGEMENT IN AGRICULTURE

The authors discussed the main directions of increasing the efficiency of human capital management in agriculture of Kazakhstan. Human capital plays an important role in the economy, its development solves many socio-economic problems, accelerate innovative development in the country. The growth of quantitative and qualitative parameters of human capital development in agriculture in the modern economy, enhancing its competitive advantage possible through effective data management process. Conducted an analysis of employment' dynamics in agriculture.The main objectives of increasing the efficiency of human capital management in agriculture: smoothing of structural imbalances in the labour market, support of young specialists; improved financial incentives for employees; mitigation of the seasonality of work; conducting qualitative personnel work, etc. The authors present a variant of the system of socio-economic conditions for effective development of human capital in agriculture, where the underlying system is the planning and forecasting of human resource development, and improving development effectiveness, utilization and management of human capital in the agricultural sector. Were made correlation analysis, which revealed that income level significantly affects agricultural productivity, the skill level of employees and average annual wages. The majority of investigated farms belong to the second group, with incomes from 2000 to 3871,5 thousand tenges, which have high enough productivity and shares of workers in higher skill level in comparison with the third group of farms. Therefore, the authors propose to stimulate the workers of the main production to achieve the efficient functioning in agriculture.

Key words: management efficiency, human capital in agriculture, economic incentives, human resources management, agricultural companies, infrastructure, personnel work, management, human resources.

Булхаирова Ж.С.[1], Женсхан Д.[2], Бенчева Н.[3]
[1]аға оқытушы, PhD докторы, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті,
Қазақстан, Астана қ., e-mail: honeyzhu@mail.ru
[2]аға оқытушы, э.ғ.к., С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті,
Қазақстан, Астана қ., e-mail: Azan_tanat@mail.ru@mail.ru
[3]PhD докторы, профессор, Пловдив аграрлық университеті, Болгария, Пловдив,
e-mail: bencheva@gmail.com

Ауыл шаруашылығында адам капиталын басқарудың тиімділігін арттырудың негізгі бағыттары

Мақалада авторлар Қазақстанның ауыл шаруашылығы саласында адам капиталын басқарудың тиімділігін арттырудың негізгі бағыттарын қарастырады.

Адам капиталы ел экономикасында маңызды рөл атқарады, оны дамыту көптеген әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешеді, сонымен қатар, елдің инновациялық дамуын жеделдетеді.

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

Заманауи экономика жағдайы кезінде ауыл шаруашылығында адам капиталын дамытудың сандық және сапалық көрсеткіштерінің өсуі және оның бәсекелестік артықшылығын арттыру осы процесті тиімді басқару арқылы мүмкін болады. Мақалада ауыл шаруашылығында жұмыспен қамтылғандардың санының динамикасына талдау жүргізілді.

Ауыл шаруашылығында адам капиталын басқарудың тиімділігін арттырудың негізгі міндеттері анықталды: еңбек нарығындағы құрылымдық үйлесімсіздіктерді азайту, жас мамандарды қолдау; қызметкерлерге материалдық ынталандыруды жетілдіру; жұмыстағы маусымдық жеңілдетулер; жоғары сапалы кадрлармен қамтамасыз ету және т.б. Авторлар адам ресурстарын дамытуды жоспарлау және болжауымен айналысатын ауыл шаруашылығында адами капиталдың тиімді дамуына арналған әлеуметтік-экономикалық жағдайлар жүйесінің нұсқасын ұсынды, сондай-ақ, экономиканың агроөнеркәсіптік кешеніндегі адам капиталын дамытудың, пайдаланудың және басқарудың тиімділігін арттырудың бағыттары. Ауыл шаруашылық кәсіпорындарының кіріс деңгейіне корреляциялық талдау жүргізілді, соның нәтижесінде оның еңбек өнімділігі, қызметкерлердің біліктілік деңгейі және орташа жылдық еңбекақы деңгейіне айтарлықтай әсер ететіндігі анықталды. Талдау бойынша 2000 теңгеден 3871,5 мың теңгеге дейінгі табысы бар ауыл шаруашылық кәсіпорындарының басым бөлігін екінші топқа жатқызуға болады, бұл топ ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының үшінші топтарымен салыстырғанда еңбек өнімділігінің жеткіліксіз деңгейі және біліктілік деңгейі төмен қызметкерлердің үлесінің жоғары болуына байланысты ерекшеленеді. Сондықтан авторлар ауыл шаруашылығының тиімді жұмыс істеуіне қол жеткізу үшін негізгі өндіріс қызметкерлерінің еңбегін ынталандыруды ұсынды.

Түйін сөздер: басқару тиімділігі, ауыл шаруашылығындағы адам капиталы, экономикалық ынталандыру, кадрлық жұмыс, ауылшаруашылық кәсіпорындары, инфрақұрылым, басқару, еңбек ресурстары.

Булхаирова Ж.С.[1], Женсхан Д.[2], Бенчева Н.[3]

[1]старший преподаватель, доктор PhD,
Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина,
Казахстан, г. Астана, e-mail: honeyzhu@mail.ru
[2]к.э.н., старший преподаватель,
Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина,
Казахстан, г. Астана, e-mail: Azan_tanat@mail.ru@mail.ru
[3]доктор PhD, профессор, Аграрный университет Пловдива,
Болгария, г. Пловдив, e-mail: bencheva@gmail.com

Основные направления повышения эффективности управления человеческим капиталом в сельском хозяйстве

В статье авторами были рассмотрены основные направления повышения эффективности управления человеческим капиталом в сельском хозяйстве Казахстана. Человеческий капитал играет важную роль в экономике страны, его развитие решает многочисленные социально-экономические проблемы, ускоряет инновационное развитие страны. Рост количественных и качественных параметров развития человеческого капитала в сельском хозяйстве в современной экономике возможно путем эффективного управления данным процессом. Проведен анализ динамики численности занятых в сельском хозяйстве. Выявлены основные задачи повышения эффективности управления человеческим капиталом в сельском хозяйстве: сглаживание структурных диспропорций на рынке труда, поддержка молодых специалистов; улучшение материального стимулирования работников; смягчение сезонности труда; проведение качественной кадровой работы и т.д. Авторами представлен вариант системой социально-экономических условий эффективного развития человеческого капитала в сельском хозяйстве, где основополагающей системы является планирование и прогнозирование развития человеческих ресурсов, и направления повышения эффективности развития, использования и управления человеческим капиталом в аграрном секторе экономике. Был сделан корреляционный анализ, в результате которого было выявлено, что на уровень дохода сельхозпредприятий значительно влияет производительность труда, уровень квалификации работников и среднегодовая заработная плата. Большинство проанализированных сельхозпредприятий относятся ко второй группе, с уровнем дохода от 2000 до 3871,5 тыс. теге, которые обладают недостаточно высокой производительностью труда и долей работников высшего уровня квалификации по сравнению с третьей группой сельхозпредприятий. Поэтому авторами предложено стимулировать труд работников основного производства для достижения эффективного функционирования сельского хозяйства.

Ключевые слова: эффективность управления, человеческий капитал в сельском хозяйстве, экономическое стимулирование, кадровая работа, сельскохозяйственные предприятия, инфраструктура, кадровая работа, управление, трудовые ресурсы.

Introduction

Currently, the development of modern agricultural sector in Kazakhstan may be at the expense of workers who have a high enough level of human capital. The human capital development solves many socio-economic problems, accelerate innovative development in the country. In the conditions of economy modernization increase quantitative and qualitative parameters of development in agriculture, growth its competitive advantages is possible by effective data management process. Human capital development is the priorities of Kazakhstan state policy, where in December 2007 the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev mentioned that aspect in the report on theme – « New Kazakhstan in the new world « (Nazarbayev N.A., 2007; Erokhin S.M., 2007; Novikov V.G., 2014).

Materials and methods

Effective management of human capital in agriculture focused on the solution of three main and interrelated problems, both at the level of the country, and each region is identifying and managing the main directions of its development, efficient use and reproduction. Manage human capital based on systemic approach, which involves co-responsibility and implement complex of interrelated strategic and tactical objectives. The end result is to ensure a high quality of life in the villages, contributing to the formation and development of human capital (Alenova K.T., 2015; Bauer M.Sh., 2016).

Human capital is the base, on which is formed the modern innovative economy. This understanding of its role is being strengthened worldwide, and there is the gradual reversal of policy towards strengthening and building human capacity. Thus, human capital is becoming more and more axis, the main rod, which is formed around the most other factors of business transformation.

Literature review

In the mid 60s of the XX century the term "human capital" was actively used in scientific lexicon. Human capital is usually understood as a measurable resource that supports the functioning of economic structures. The problems of human capital formation and development devoted to research of domestic and foreign scientists: Abisheva A.A., Aubakirova A.Ya., Mukhamedzhanova A.G., Mamyrov N.K., Sagadiev K.A., Maidyrova A.B., B.N. Genkin, A.P. Egorshin, T.A. Komissarova, A.I. Naumov, Y.G. Odegov, P.A. Fatkhutdinov, M. Armstrong, V.Vroom, F. and J.L. Gilbret, D. McGregor, A. Maslow, F.W. Taylor, F. Hertzberg and etc. Problems of human capital management adaptation in agriculture is reflected in the research B. Anichina, D.E. Vanina, I.T. Kryachkova, I.V. Minakova, A. C. Paronyana, V.M. Soloshenko, I.G. Ushacheva and etc. (Parshina N.V., 2013; Business: Oxford explanatory dictionary: English–Russian, 1995; Shultz T., 1968; Tnurow L., 1970).

So, A.Ya.Aubakirov has attached great importance to the development of the productive abilities of the person; S. K. Zhumabayev discussed the issues of management of the human factor and its role in ensuring the effectiveness of the organization (Dzhumaeva R.A., 2012); the effective use and management of human capital focuses in his works, Sh.U. Akimbekova.

According to A.G. Mukhamedzhanova, human capital is the main asset of the nation. The potential of the national human capital is an important and necessary element of the innovation process, a key factor in the effectiveness of the development and competitiveness in the Republic among the countries in the world, the achievement of high quality equipment and technologies, the transition to a humanized type of economic growth (Mukhamedzhanova A.G., 2001). In turn, I.V. Onyusheva believes that the knowledge, skills, experience are the main economic resources, which ultimately determines the competitiveness of national economy in Kazakhstan (Onyusheva I.V., 2012).

Results and discussion

In recent years, human capital in agriculture, there is a situation reduction of working in agriculture. The trend of employed population by kinds of economic activities testifies to decrease in agriculture and backwardness in the service sector (table 1) (Official website of the Committee on statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan).

In the 3rd quarter of 2017 the number of people employed in agriculture was 1374,4 thousand people, or 16,19% in the economy of Kazakhstan. In 2016 compared to 2011 there was a decrease of employed population in agriculture – (-810,6) thousand people (almost twice). One reason for this divergence is the outflow of young people from rural areas and unwillingness to work in agriculture. Many young people today do not even consider the possibility of obtaining a profile of agricultural education (Naumova E.Y., 2012; Epishkin I.A., 2013; Batrakova L.G., 2011; Regions of Kazakhstan, 2014-2016; Demographic Yearbook

of Kazakhstan, 2015-2016; Economic activity of the population of Akmola region, 2015-2016; Economic activity of the population of Kazakhstan, 2015-2016).

Table 1 – Employed population by main types of economic activity, thousand people

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Change (+/-) 2016 compared to 2011.
Employed in economy, total	8 301,6	8 507,1	8 570,6	8 510,1	8 433,3	8 553,4	251,8
Agriculture, forestry and fisheries	2 196,1	2 172,7	2 073,6	1 605,1	1 362,9	1 385,5	-810,6
Industry	960,3	1 004,4	1 039,1	1 090,7	1 083,7	1 087,2	126,9
Building	614,0	644,5	660,0	678,0	689,5	679,1	65,1
Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	1 233,7	1 200,7	1 256,5	1 248,4	1 260,9	1 305,9	72,2
Transportation and warehousing	546,3	570,9	569,1	584,9	619,5	619,5	73,2
Services accommodation and food	122,5	129,0	139,0	167,3	174,2	170,9	48,4
Information and communication	125,7	134,2	132,9	160,1	151,7	160,1	34,4
Financial and insurance activities	119,2	138,8	138,3	192,6	195,1	180,1	60,9
Operations with real estate	135,6	112,4	105,2	87,5	94,2	114,8	-20,8
Professional, scientific and technical activities	179,4	181,4	182,2	162,0	221,3	240,2	60,8
Activities in the area of administrative and support services	170,4	174,2	174,5	196,4	234,3	255,5	85,1
Public administration and defence; compulsory social security	391,9	385,8	402,4	467,7	470,8	472,8	80,9
Education	851,5	892,1	923,2	982,4	1 012,8	1 032,8	181,3
The health and social services	392,4	413,8	424,8	464,0	455,3	469,7	77,3
All other types of services	142,0	220,4	227,4	285,1	279,5	246,7	104,7
Note – Compiled by the author							

So, there is a need to increase efficiency human capital management in agriculture, which was caused by the following tasks: smoothing of structural imbalances in the labour market, support young professionals at the state level, and directly by agricultural enterprises, aimed at increasing the effectiveness of human resource management; improvement of material incentives for employees; mitigation of the seasonality work; the conduct of quality personnel work to reduce staff turnover (picture 1) (Meldakhanova M., 2004; Kolyadin A.P., 2011).

One of the main reserves of increase efficiency of labor resources use and management at the enterprise level is to improve economic incentives. One of the ways to improve the current wage system is its attachment to the end result of the work, as each employee and the overall performance in agricultural enterprises.

With their support, the implementation of financial incentives for employee performance, as well as the collective work.

The efficacy of human capital is always depending on the overall approach to remuneration, which suggests a clear dependence on the level of the pay differentials with the degree of tasks solution. Developed the necessary balance between base salary and incentive, the variable part of the wage (Erokhin S.M., 2007; Meldakhanova M., 2004; Tymoshenko K., 2013; Mukhamedzhanova A.G., 2001) .

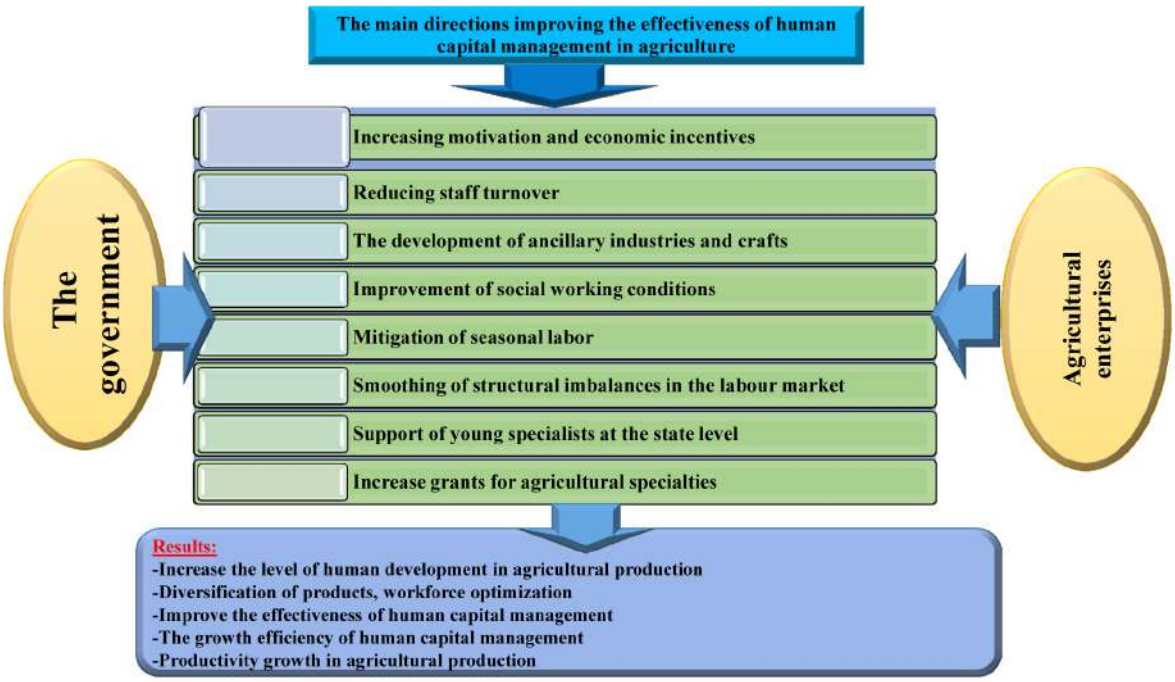

Figure 1 – Ways of increasing the effectiveness of human capital management in agriculture
Note – Developed by the author

Proper organization of labour wages in agriculture should be of interest to workers in their results. For example, besides the traditional bonuses for qualifications, ranks and work experience, which in principle do not affect the increase of work efficiency, can be further rewarded for the development and subsequent implementation in the production process of new technologies, experience transfer and the reduction of material costs, i.e. to pay the employee part of the value received in excess of the production plan. But if the employee does not comply with the mode of the day, but performs standards work and duties, does not violate the production discipline, system deprimirotee this problem can be solved, that is, the number of certain violations of the agricultural worker is deprived of the bonus partially or completely.

Regarding the qualitative staff work, in agricultural enterprises, this type of work is almost non-existent. Staff policies should be developed and implemented at different levels, i.e. on levels of the region and the agricultural enterprise. It must begin with the recruitment of employees and cover the entire process of human capital management, including motivation, remuneration, professional training and retraining etc.

It is also necessary to assess regularly staff at the enterprises, level of worker qualification, the efficiency of investment in staff. Reserve for improvement of human capital using is the decrease in staff turnover with the formation of optimal work`s conditions, improvement of microclimate in the collective, development of the service sector and the most important aspect, if not the main – housing.

At the state level with the aim of increasing the effective functioning, human resources development and management, staffing, agricultural enterprises can be used measures to reduce structural imbalances on the labour market (Demographic Yearbook of Kazakhstan, 2015).

Obviously, it is necessary to reallocate labor resources in favor of hard scarce areas through increasing geographical mobility of the population, expanding the scale of labor migration and etc. The main reason affecting on human capital efficiency and management in agriculture include the seasonality of labor, which has a significant impact on the use of labor resources. To completely overcome the seasonality of labor in agriculture is almost impossible, although many companies were able to reduce it to a minimum. There are such ways to mitigate the seasonality of labor in the agricultural sector:

1) the introduction of productive technology and maximum automation of labor-intensive production processes;

2) the use of such crops and varieties per crop, which have different periods of cultivation, such as growing early or late varieties of vegetables provides an opportunity evenly distribute labour during planting and the subsequent harvest;

3) the development of a variety of additional industries in the agricultural enterprises that will allow to take specialists in periods of lack of work;

4) development of agro-industrial integration, i.e. the organization of processing and storage of agricultural products at production site. For example, in the horticultural farms with fruit storage, the need for human capital in the period of harvest is reduced by about 1,5–2 times, and in the subsequent periods increasing the employment of permanent workers, as is the process of commodity processing and marketing of the harvest, which is conducted after completion of the work in the garden;

5) of the processing agricultural enterprises efficiently produce labour-saving products, for example, semi-finished products in the periods of mass suppliers, and in less hectic periods to do the final product;

6) development of rural infrastructure and agricultural entrepreneurship, which will take a redundant labor force in rural social sphere and to stimulate the processes of self-employment.

The reduction of seasonality in agriculture is reflected in the number employed in manufacturing during the year and productivity, with a minimum number of employees, you receive the opportunity throughout the year to produce more volume. Ultimately, as a result of human capital management in agriculture can be characterized by the following criteria: increase in wages of farm workers and as a consequence the growth of living standards of the rural population; qualitative and quantitative staff availability of human resources in agriculture; growth of incomes of agricultural producers and effective socio-economic development of rural areas; agriculture competitiveness both domestically and at the international level; a high level of innovative technologies development for the production and processing of agricultural products; increase the efficiency and quality of productivity in the agricultural sector; implementation of innovative forms of production and labor process organization (Klinova M.V., 2012; Melnikov O.N., 2004; Mukhamedzhanova A.G., 2001; Esmagambetova S.R., 2014).

All of the above statements are confirmed by the example of investigated enterprises in Akmola region (table 2), where the result of correlation analysis revealed that income level significantly affects labour productivity, skill level of employees and average annual wages. The majority of analyzed farms belong to the second group, with incomes from 2000 to 3871,5 thousand tenges, which don't have enough productivity and shares of workers in higher skill level in comparison with the third group of farms (Bauer M.Sh., 2016).

Table 2 – Main factors influencing the income of agricultural enterprises in Akmola oblast for 2011-2016.

Groups	Income per 1 employee, thousand tenges	The average annual salary, thousand tenges	Productivity per 1 employee, thousand tenges	The percentage of workers with highest qualification level, %
I	To 2000,0	226,34	99,43	2,99
II	2000,0-3871,5	348,01	173,75	4,98
III	Over 3871,5	612,90	252,42	6,90
Note – Calculated and compiled by the author according to the research				

Therefore, to achieve the effective functioning of agriculture must first, as described earlier, to stimulate the workers of the main production (table 3)

Table 3 – Motivation and economic incentives of primary production in agriculture

The problem	The task of motivation	Options of economic incentives
The lack of productivity. Low productivity in farming, low yields in crop production.	The increase in labor productivity. Productivity growth in livestock productivity in crop production.	- piece-rate premium and lump sum premium pay system, the use of piecework rates; -the piece-progressive system pay for the amount of work performed and manufactured products
General quite low level of efficiency of agricultural enterprises (the majority of the analyzed companies belong to the group with middle income).	Increase in economic effectiveness.	- financial incentives from gross income (from 1-20% of gross income); - material incentives from self-supporting business income (10-40%);
Low-skilled workers (25-35% share of unskilled workers in the surveyed enterprises)	Training and activation of creativity	- share in profits of agricultural enterprises - financial stimulation for employees for seniority, career advancement, higher skill level
Note – Developed by the author		

The correctness of this approach is confirmed by results of sociological questionnaire of a survey conducted by the authors in 2016. More than 70 young specialists, graduates of S. Seifullin Kazakh Agrotechnical University, showed that after graduation most of them do not work in their specialty. The main reasons for this dynamics are (table 4): low wages -19,1%, difficult working conditions – 13,5%, poor social infrastructure – 13%, lack of opportunity for career growth – 12,6% of and conditions for professional growth of 9,4%, the prestige of agricultural labour – 9,3%, low level of recreation, cultural events – 8,6%, the low level of health, education – 6,5%.

Table 4 – Key reasons for the reluctance of young specialists from agricultural universities to work in agriculture, % total number of responses

The reason	Forestry	Agronomy	Plant protection and quarantine	Soil science, Agrochemistry	On average
Low salary	18,5	18,0	15,0	24,9	19,1
Difficult working conditions	3,7	22,0	20,0	8,4	13,5
Poor social infrastructure	18,5	12,0	5,0	16,6	13,0
There is no possibility for career growth	18,5	2,0	5,0	24,9	12,6
There are no conditions for professional growth	7,4	12,0	10,0	8,3	9,4
Note – Calculated and compiled by the author according to the sample survey of agricultural enterprises of Akmola region					

Conclusion

Accordingly, to achieve the effective management and further development of human capital is necessary to improve the social environment. The author presents the system of socio-economic conditions for effective development of human capital in agriculture, where the underlying system is the planning and forecasting of human resource development, and improving development effectiveness, utilization and management of human capital in the agricultural sector. The direction of effective of human capital management in agriculture must be due to the state´ tasks for the restoration of agriculture in Kazakhstan, and directly agricultural enterprises, aimed at increasing the effectiveness of human resource management.

Thus, the decision of effective system formation of human capital management in agriculture is to conduct timely, high-quality and complete evaluation and develop recommendations for expanded reproduction on the basis of quality and timely optimization human capital. Overall, it should be noted that human capital management in the agricultural enterprise will be effective only in the case when all elements of the management system are coordinated among themselves and subordinated to the mission of functioning, aimed at innovative development.

References

Alenova, K.T. and Zh.S. Bulkhairova (2015). Human capital in agriculture of Kazakhstan: present day situation. Seyfullin reading-11: Youth and science: mater. respub. scientific and theoretical. conf. Astana. Vol. 1, part 2. P. 79-82.

Batrakova, L.G. (2011) Evoluciya nauchnih vzglyadov na ponyatie «chelovecheskie resursi» i ego sovremennie specifika [Evolution of scientific views on "human resources" concept and its modern specificity] Bulletin of A.S.Pushkin Leningrad state University. Vol. 6, № 2. P. 46-68.

Bauer, M.Sch. and S.A.Mikhnova (2016). Professional focus of future specialists on work in agriculture. Problems of agricultural market. №3. P. 116-125.

Business: Oxford explanatory dictionary: English–Russian. (1995) M.: Progress-Academy. 752 p.

Demographic Yearbook of Kazakhstan (2015) Statistical collection. Astana. 262 p.

Demographic Yearbook of Kazakhstan (2016) Statistical collection. Astana. 262 p.

Dzhumaeva, R.A. and T.Z.Muhutdinova (2012). Human capital Management is a strategic factor in the development of innovative economic systems. Bulletin of Kazan technological UniversityVol. 15, № 2. P. 84-88.

Economic activity of the population of Akmola region (2015) Statistical compilation. Kokshetau. P. 63.

Economic activity of the population of Akmola region (2016) Statistical compilation. Kokshetau. P. 63.

Economic activity of the population of Kazakhstan. (2015) Statistical compilation. Astana. 212 p.

Economic activity of the population of Kazakhstan. (2016) Statistical compilation. Astana. 212 p.

Epishkin, I.A. (2013) Human resource Management. M.: MIIT. 157 p.

Erokhin, S.M. (2007) The reproduction of human capital in agriculture: trends and problems. Economics of agricultural and processing enterprises. № 3, P. 42-44.

Klinova, M.V. Human capital in the European Union: state and supra-national contexts. (2012) Economic Issues. № 8. P. 80-97.

Kolyadin, A.P. (2011) Assessment of investment in human capital efficiency. Bulletin of Saratov state socio-economic University. P.19-22

Meldakhanova, M. (2004) Effektivnoe ispolzovanie chelovecheskih resursov: suwnost I osobennosti v usloviyah globalizacii [Efficient use of human resources: essence and peculiarities in the conditions of globalization] Work in Kazakhstan. Vol. 7. P. 4-14.

Melnikov, O.N. (2004) Management of intellectual and creative resources of knowledge-intensive industries. Moscow: Mechanical Engineering. 340 p.

Mukhamedzhanova, A. G. (2001) Human capital of Kazakhstan: formation, condition and utilization. Almaty: NIC Gylym. 376 p.

Naumova, E.Y. (2012) To the question of the definition of "Human resources". News of Volgograd state technical University. Vol. 7, № 13. P. 100-103.

Novii Kazakhstan v novom mire. (2007) [New Kazakhstan in the new world] The report of the President of the Republic of Kazakhstan Nazarbayev N.A.

Novikov, V.G. and V.Ya. Streltsov (2014). Reproduction and use of human capital in agriculture. AIC: Economy, management. № 10. P.4-80.

Official website of the Committee on statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan: https://stat.gov.kz.

Onyusheva I.V. Upravlenie chelovecheskim kapitalom kak osnova razvitiya natsionalnoy ekonomiki [Management of human capital as a basis for the development of the national economy] // Vestnik KazNU. Economic series. – 2012. – № 5 (93). – P. 74-81.

Parshina, N.V. Grounds for the development of social capital (philosophical analysis). (2013) Author. ... c.f.s. M.: MGADA. 32 p // http://discollection.ru/article/28052013_122944_parshina. –

Regions of Kazakhstan. (2014) Statistical compilation. Astana. 420 p.

Regions of Kazakhstan. (2015) Statistical compilation. Astana. 420 p.

Regions of Kazakhstan. (2016) Statistical compilation. Astana. 420 p.

Shultz, T. (1968) Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences. – N.Y. Vol. 6. 225 p.

Tnurow, L. (1970) Investment in Human Capital. Belmont. P.15.

Tymoshenko, K. (2013) Analysis of the methodologies for assessing of human capital in the enterprise. Вісник економіки транспорту і промисловості. P.192-197

Esmagambetova, S.R. (2014) Chelovecheskiy kapital v Kazakhstane: sostoyaniye i struktura. [Human capital in Kazakhstan: status and structure] Living Standards of the population of Russian regions. № 1. P. 48-56.

Литература

Аленова, К.Т. и Ж.С. Булхаирова (2015). Human capital in agriculture of Kazakhstan: present day situation // Сейфуллинские чтения-11: Молодежь и наука: материалы респуб. научно-теоретический. конф. Астана. Том. 1, Часть 2. – С. 79-82.

Батракова, Л.Г. (2011) Эволюция научных взглядов на понятие «человеческие ресурсы» и его современная специфика // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С.Пушкина. Том. 6, № 2. – С. 46-68.

Бауэр, М.Ш. и С.А.Михнова (2016). Professional focus of future specialists on work in agriculture // Проблемы агрорынка. №3. С. 116-125.

Бизнес: Оксфордский толковый словарь: англо-русский. (1995) – М.: Прогресс-Академия. – 752 с.

Демографический ежегодник Казахстана (2015). Статистический сборник. – Астана. 262 с.

Демографический ежегодник Казахстана (2016). Статистический сборник. – Астана. 262 с.

Джумаева, Р.А. и Мухутдинова Т.З. (2012). Human capital Management is a strategic factor in the development of innovative economic systems // Вестник Казанского технологического университета. – 15. – № 2. – С. 84-88.

Экономическая активность населения Акмолинской области (2015): Статистический сборник. – Кокшетау. – 63 с.

Экономическая активность населения Акмолинской области (2016): Статистический сборник. Кокшетау. – 63 с.

Экономическая активность населения Казахстана. (2015): Статистический сборник. – Астана. – 212 с.

Экономическая активность населения Казахстана. (2016): Статистический сборник. – Астана. – 212 с.

Епишкин, И.А. (2013) Human resource Management. – М.: МИИТ. – 157 с.

Ерохин, С.М. (2007) The reproduction of human capital in agriculture: trends and problems // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – № 3. – С. 42-44.

Клинова, М.В. Human capital in the European Union: state and supra-national contexts. (2012) // Экономические Вопросы. № 8. – С. 80-97.

Колядин, А. Р. (2011) Assessment of investment in human capital efficiency // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – С. 19-22

Мелдаханова, М. (2004) Эффективность использования человеческих ресурсов: сущность и особенности в условиях глобализации // Работа в Казахстане. – Том. 7. – С. 4-14.

Мельников, О.Н. (2004) Управление интеллектуально-креативными ресурсами наукоемких производств. – М.: Машиностроение, 340 с.

Мухамеджанова А.Г. (2001) Человеческий капитал Казахстана: образование, состояние и ис-пользование. – Алматы: НИЦ Ғылым. 376 с.

Наумова, Е. Ю. (2012) К вопросу определении понятия “человеческие ресурсы” // Известия Волгоградского государственного технического университета. – Том. 7. – № 13. – С. 100-103.

Новый Казахстан в новом мире. (2007) Доклад Президента Республики Казахстан Назарбаева Н.А.

Новиков В.Г. и Стрельцова В.Я. (2014). Воспроизводство и использование человеческого капитала в сельском хозяйстве // АПК: экономика, управление. – № 10. – С.4-80.

Официальный сайт комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан: https://stat.gov.kz.

19 Онюшева И.В. Управление человеческим капиталом как основа развития национальной экономики // Вестник КазНУ. Серия экономическая. – 2012. – №5 (93). – С. 74-81.

Паршина, Н.В. Основания для развития социального капитала (философский анализ) (2013): Автореферат. ... к.э.н. – М.: МГАДА. 32 с // http://discollection.ru/article/28052013_122944_parshina.

Регионы Казахстана. (2014): Статистический сборник. Астана. 420 р.

Регионы Казахстана. (2015): Статистический сборник. Астана. 420 р.

Регионы Казахстана. (2016): Статистический сборник. Астана. 420 р.

Шультц, Т. (1968) Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences. – Нью-Йорк. Том. 6. – 225 с.

Туроу, Л. (1970) Investment in Human Capital. Белмонт. С.15.

Тимошенко К. (2013) Анализ методик оценки человеческого капитала на предприятии // Вестник экономике транспорта и промышленности. С. 192-197

Есмагамбетова, С.Р. (2014) Человеческий капитал в Казахстане: состояние и структура // Уровень жизни населения регионов России. – № 1. – С. 48-56.

IRSTI 06.56.02

Dzhulaeva A.M.

Senior Lecturer, Development of social entrepreneurship in Kazakhstan
Candidate of Economic Sciences,
Rostov State University, Russia, Rostov-on-Don, e-mail soulapple777@gmail.com

DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN KAZAKHSTAN

Job creation is one of the important stages in eliminating poverty in the world, and in this direction the most successful and competitive institution is social entrepreneurship. Defining the essence of social entrepreneurship, we can say that social entrepreneurship is an activity aimed at solving social problems by finding new or additional resources and a new way of applying them through the synergy of the opportunities of society, business and the state, the synergy of social and entrepreneurial activity. Social entrepreneurship connects the social purpose of the organization with entrepreneurial innovation and the achievement of sustainable self-sufficiency. Social entrepreneurship is an institutionally mature form of intersectoral partnership in which the state, business and non-profit organizations find ways of cooperating to solve social problems. In Kazakhstan, this is a fairly young phenomenon, but there is already a successful practice. At the same time, at this stage, the degree of scientific elaboration of the problems of the development of social entrepreneurship in Kazakhstan lags far behind the practice. Therefore, in general, there is a simplified representation and misunderstanding of the nature of social entrepreneurship on the part of the state and business, the difficulties of legislative and administrative promotion of the idea.

Key words: social entrepreneurship and business, social problems, the gap between rich and poor, inequality in the distribution of goods, poverty, unemployment.

Джулева А.М.
экономика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы,
Ростов мемлекеттік университеті, Ресей, Ростов-на-Дону қ.,
e-mail soulapple777@gmail.com

Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту

Жұмыс орындарын құру әлемдегі кедейлікті жоюдың маңызды кезеңдерінің бірі болып табылады және осы бағытта ең табысты және бәсекеге қабілетті мекеме – әлеуметтік кәсіпкерлік. Әлеуметтік кәсіпкерліктің мәнін анықтау арқылы әлеуметтік кәсіпкерлік – бұл қоғамның, бизнестің және мемлекеттің мүмкіндіктері, әлеуметтік және кәсіпкерлік қызметтің синергиясы арқылы жаңа немесе қосымша ресурстарды табудың және оларды пайдаланудың жаңа әдістерімен әлеуметтік проблемаларды шешуге бағытталған қызмет. Әлеуметтік кәсіпкерлік ұйымның әлеуметтік мақсатын кәсіпкерлік инновациялармен және тұрақты өзін-өзі қамтамасыз етумен байланыстырады. Әлеуметтік кәсіпкерлік – бұл әлеуметтік мәселелерді шешу жолында мемлекеттік, коммерциялық және коммерциялық емес ұйымдардың ынтымақтастық жолдарын табатын секторараралық серіктестіктің институционалдық жетілген түрі. Қазақстанда табысты тәжірибе бар, Қазақстанда бұл жеткілікті жас құбылыс, бірақ табысты тәжірибе бар. Сонымен қатар, осы кезеңде Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту мәселелерін ғылыми тұрғыдан бағалау тәжірибесі артта қалып отыр. Сондықтан, тұтастай алғанда, мемлекеттің және бизнестің әлеуметтік кәсіпкерлік сипатының жеңілдетілген көрінісі мен түсініспеушілігі, идеяның заңнамалық және әкімшілік жәрдемдесу қиындықтары бар.

Түйін сөздер: әлеуметтік кәсіпкерлік және бизнес, әлеуметтік мәселелер, байлар мен кедейлер арасындағы айырмашылық, тауарларды бөлудегі теңсіздік, кедейлік, жұмыссыздық.

Джулаева А.М.
к.э.н. старший преподаватель, Ростовский государственный университет, Россия, г. Ростов-на-Дону,
e-mail soulapple777@gmail.com

Развитие социального предпринимательства в Казахстане

Создание рабочих мест – один из важных этапов в ликвидации нищеты в мире, и в этом направлении самым успешным и конкурентоспособным институтом является социальное предпринимательство. Определяя суть социального предпринимательства, можно сказать, что социальное предпринимательство – это деятельность, нацеленная на решение социальных проблем путем нахождения новых или дополнительных ресурсов и нового способа их применения посредством синергии возможностей социума, бизнеса и государства, синергии социальной и предпринимательской активности. Социальное предпринимательство соединяет социальное назначение организации с предпринимательским новаторством и достижением устойчивой самоокупаемости. Социальное предпринимательство представляет собой институционально зрелую форму межсекторного партнерства, в которой государство, бизнес и некоммерческие организации находят способы кооперации для решения социальных проблем. В Казахстане это достаточно молодое явление, но уже есть успешная практика. Вместе с тем, на данном этапе степень научной разработанности проблем развития социального предпринимательства в Казахстане существенно отстает от практики. Поэтому, в целом, существуют упрощенное представление и непонимание природы социального предпринимательства со стороны государства и бизнеса, трудности законодательного и административного продвижения идеи.

Ключевые слова: социальное предпринимательство и бизнес, социальные проблемы, разрыв между богатыми и бедными, неравенство в распределении благ, бедность, безработица.

Introduction

Among the global challenges of modern society associated with the threat of climate change, the growing cyber dependency of mankind, one of the most acute problems is the increasing stratification of income levels and the growing polarization of society. The Human Development Report on the Millennium Declaration reports, that in the early 2000s 54 countries became poorer than in 1990, in 21 countries the majority of the population suffered from hunger, and life expectancy had declined in 34 countries. The report indicates that more than 1.2 billion people on the planet live on funds that are less than $ 1 a day. (Human Development Report, 2003).

The International Labor Organization's report "Prospects for employment and social protection in the world: trends of 2017" predicts that if the global unemployment rate is expected to remain at a relatively stable level in 2018, the growth rate of those who are in search of work will outpace the creation new jobs, which will add another 2.7 million unemployed around the world. (World Employment Social Outlook. Trends, 2017). One of the most pressing problem in the modern world is youth unemployment. In many states this is not a new problem. However, it has become aggravated in the conditions of the economic crisis, and affects a wide range of young people, both highly qualified graduates of universities and young people in difficult life situations. In the report of the International Labor Organization's "Prospects for employment and social protection in the world of 2016: trends for young people" it is shown that as a result, the number of unemployed in developing countries is expected to increase by about 3.6 million between 2016 and 2017, during which the unemployment rate in developing countries will rise to 5.7%, compared with 5.6% in 2016. (World Employment Social Outlook. Trends, 2017).

Thus, the creation of jobs is one of the important stages in eliminating poverty in the world, and in this direction the most successful and competitive institution is the new business – social entrepreneurship.

The need for a scientific research of this phenomenon is due to the fact that the theoretical interpretation of the specifics of the development of social entrepreneurship in Kazakhstan will allow us to determine practical approaches to an effective mechanism for attracting and socio-cultural adaptation of the low-income part of the country's population to social entrepreneurship.

The object of this research: social entrepreneurship in Kazakhstan.

The subject of the research: the system of economic and socio-cultural relations arising in the process of development of social entrepreneurship in Kazakhstan.

The purpose of the research is to determine the specific features of economic and socio-

cultural relations of social entrepreneurship in Kazakhstan.

To achieve the research objective it is necessary:

– to determine the causality of the development of social entrepreneurship;

– to characterize theoretical approaches to the definition of the essence of social entrepreneurship;

– to study the world experience in the development of social entrepreneurship;

– to determine factors of development of social entrepreneurship in Kazakhstan.

Material and Methods

Poverty and the growing gap between rich and poor, inequalities in the distribution of wealth, poverty, unemployment, poverty are among the most acute problems of modern society. It is difficult to solve the poverty problem both theoretically and practically. A theoretical analysis of the poverty problem should include a definition of the concept of poverty, an assessment of the state of poverty, and the search for a way to overcome it. The definition of the concept of poverty is formed from existing three concepts of its essence. The first is the concept of absolute poverty. Absolute poverty means a state in which an individual is unable to satisfy even basic needs for food, shelter, clothing, warmth, or is able to satisfy only the minimal needs that ensure biological survival. The second is the concept of relative poverty. Relative poverty is understood as the inability to maintain the level of a decent standard of living adopted in a given society. The theory of relative poverty solves the problem of poverty in terms of welfare. The founder of the relative concept of poverty is the English sociologist Peter Townsend.. In his book Poverty in the UK, he gave a general definition of relative poverty: "Individuals, families, social groups can be considered poor if they do not have the resources to participate in public life, maintain the necessary diet, living, work and leisure conditions that are ordinary or, at least, accepted in the society in which they live» (Peter Townsend, 1979).

The third concept of poverty relates to a subjective definition of the means necessary for a socially acceptable standard of living. The main principle is the calculation of the subsistence minimum for a person. (The problem of poverty, 2017).

Thus, there are three views on the understanding of the problem of poorness and poverty: in terms of income or consumption; in terms of basic needs; from the point of view of the possibilities of human potential.. This is due to the use of different methods for determining the threshold values of different types of poverty: the concept of the subsistence minimum or the minimum consumer basket, which are used to determine the category of the poor.

Certain methodological difficulties in assessing the state of poverty arise in connection with the definition of the level of employment of the population. The unemployment rate is one of the key indicators for determining the general state of the economy, for assessing its effectiveness. "Over the past three decades, unemployment has become one of the most significant problems, not only in developing but also in developed countries. Unemployment leads to mass poverty, to a decrease in wages, and threatens social and political stability». (The Millennium Development Goals. Report, 2015).

In Kazakhstan, the number of unemployed citizens is also increasing. In June 2017, 94.6 thousand people were registered in the employment service, whereas 68.5 thousand people tried to work in the year before, the Eurasian Economic Commission reported. Thus, the growth of Kazakhstanis, who are registered with the labor exchange, for the 12 months amounted to 37.7%. Meanwhile, according to the Committee on Statistics, the total number of job seekers in the country reached 435.9 thousand people, and the unemployment rate was only 4.9%. (The growth of unemployment in Kazakhstan, 2017). In Kazakhstan, the urgency of studying the problem of the growing gap between rich and poor is also growing. Special studies of this issue are presented in the book "Crisis and Kazakhstan Society: Sociological Dimension". "The specific gravity of the middle class, a kind of bulwark for the stable development of the state, is so far insignificant. To determine its correlation, there are several criteria – educational, status, material. Unfortunately, we still have a low social status of people working in health care, education, and science. That is, in this respect, it is necessary to improve the status of many professions. " (Mukhamedzhanov B.G., 2010).

Inequality in Kazakhstan increases – the aggregate income of 10% of the most affluent citizens of the Republic of Kazakhstan in the second quarter of 2017 was 5.8 times higher than the total income of 10% of the poorest population. For comparison: in 2015 the ratio of income of the richest and poorest Kazakhstanis was 5 ,5. And the gap is growing with increasing speed: if in the 2nd quarter of 2017, compared to the same period in 2016, the incomes of rich citizens of the RK grew by 15.8%, then the incomes of the poor – by only 9.1%. (In contrast to the poor and rich, Kazakhstan, 2018).

First vice minister of national economy Ruslan Dalenov promised that the ministry in 2018 will solve the problem of settling the difference between the rich and poor parts of the country's population. "As for the distribution of wealth, there really is such a problem." Recently, on the public council of the Ministry of National Economy, we put this issue on the agenda, we will work through the year. "This is a very large-scale issue, it concerns issues of inflation and taxation. consider, "- said Dalenov, answering the question of the gap between rich and poor citizens in Kazakhstan. (The gap between the poor and the rich in Kazakhstan, 2017). When addressing this issue, it is necessary to take into account that the level of social unemployment is calculated only by the act of citizens applying to state employment services. In 2018, over 300,000 unemployed and self-employed will receive permanent jobs through a program of productive employment and mass entrepreneurship. "The main emphasis will be placed on stimulating the entrepreneurial initiative.In 2018, we expect that about 7.5 thousand citizens will receive microcredits, and more than 3000 citizens from among the socially vulnerable groups will receive irrevocable grants. More than 15 thousand citizens will be trained in the basics of entrepreneurship The project together with the Scientific-Production Enterprise "Bastau business" (Dalenov: the problem of the gap between, 2018).

Research methods: Dialectical and historical methods of research are applied; method of structural analysis; method of comparative analysis; method of system analysis; content analysis of the texts of documents.

Results of the Research

In accordance with the goals and objectives of the study, the causality of the development of social entrepreneurship has been determined; The theoretical approaches to the definition of the essence of social entrepreneurship are characterized; the features of the world practice of social entrepreneurship development are studied; factors and barriers to the development of social entrepreneurship in Kazakhstan.

Literature review

The social economy as a scientific direction appeared in the second half of the twentieth century, thanks to the development of concepts based on the idea of subordinating the economy to the solution of the most important social problems of society, first of all, to raising the general public (state) welfare. Universal public welfare assumes the key role of the state in protecting and promoting the economic and social well-being of its citizens. This concept is based on the principles of equality of opportunity, equitable distribution of wealth and public responsibility for those who are not able to take advantage of the minimum opportunities to improve their lives (The gap between rich and poor: MNE, 2018). The idea of social entrepreneurship spread throughout the world from the 1970s to the 1980s (parallel to the crisis of the traditional welfare state / the idea of this kind of social innovation blended well with the needs of the modern era (Over 300,000 unemployed and self-employed Kazakhstanis, 2018). The analysis of studies on the crisis and trends in the evolution of the welfare state under the influence of the processes of globalization and the growth of economic instability makes it possible to see that there has been a transition from a mono-subject social policy to an inter-sectoral interaction of the state, business, and non-profit organizations. The result of this interaction was the development of social entrepreneurship. Bill Drayton, a social entrepreneur and manager who introduced the notions of "social entrepreneurship" and "social entrepreneurs" into everyday life, writes: "Look around: we, the inhabitants of this planet, consume more than the planet can regenerate, and by 2050, If consumption continues at the same rate, we will need three or four planets. And this is with the distribution of world wealth in such a way that 60% of the poorest segments of the population account for slightly more than 6% of world income. What to do?" (Dees J.G., 2001) Modern society faced the question of how to change the imbalance in the ratio of the number of people who have and do not have a job and the salary, who own and do not own assets, receive income and do not receive, satisfy and do not satisfy the basic needs of people. Bill Drayton is convinced that the solution of specific social problems of that part of the population that is not able to solve them on their own is possible through the development of social entrepreneurship. "Social entrepreneurs are not content to give a person a fish or to teach how to catch fish. They will not rest until they revolutionize the fishery industry itself." (Bill Drayton, 2018) The approach to the eradication of poverty outlined in his work «The Wealth of the Bottom of the Pyramid» by K. Prahalad. In accordance with his concept "the foundation of the economic pyramid" is 4 billion people, whose daily income is less than $ 2 a day». (Prahalad K., 2005). In his opinion, the poor part of the population is not only a burden for society, but also a source of additional resources for its development. Effective implementation of these

resources is possible through their involvement in business. In order for this to become possible, in the opinion of Prahalad, large firms should cooperate with civil society organizations and local authorities. Muhammad Y., one of the main inspirers and organizers of social entrepreneurship in the world, noted the following: "The principle of the capitalist economic system is wrong. And if the law is wrong, society will also go in the wrong direction. Social business allows us to balance our capitalist world" (Muhammad Y., 2010). He regards social entrepreneurship as a new way of socio-economic activity, in which the social purpose of the organization is combined with entrepreneurial innovation and the achievement of sustainable self-sufficiency.

Conceptual approaches to the definition of the essence of social entrepreneurship are reduced to the definition of new opportunities to meet the social needs of society. Social entrepreneurship meets social needs through a new combination of resources. (Light P.C., 2006; Aray Y., 2015; Shaw E., 2007), through the specific duality of the process of production of economic and social values and the constant search for a correlation between them in favor of the latter (Thompson J., Doherty B., 2006; Moskovskaya A., Batardina M., Tradina L., 2007) by obtaining income by a social enterprise as the fundamental criterion of entrepreneurial activity (Boschee J., 2003; Moskovskaya A., 2011). This type of business is realized through the activities of social enterprises created to address a specific social problem based on innovation, the use of entrepreneurial methods and tools. (Moscovskaya A., 2015). The peculiarities of social entrepreneurship are that a social enterprise is designed to solve a social problem or significantly reduce its severity; the main result of the activity is the social effect; self-sufficiency and competitiveness of the enterprise and income generation are realized mainly from the sale of goods and services, rather than grants and charity; the sustainability of the organization is provided by innovation, which creates a synergy of social and economic resources.

The mission of a social organization is to transform the existing undesirable social order into a more favorable one. It is the established undesirable social order that is the natural prerequisite for the emergence of non-standard socio-economic organizations, such as social enterprises. Otherwise, the social problem would already be solved by means of traditional sectors of the economy – public, private or non-profit. (Martin R., 2007)

Thus, defining the essence of social entrepreneurship, we can say that social entrepreneurship is an activity aimed at solving social problems by finding new or additional resources and a new way of applying them through the synergy of the opportunities of society, business and the state, the synergy of social and entrepreneurial activity.

At the same time, in defining the essence of social entrepreneurship, there is a difference between the Anglo-American and European approaches, which is connected with the peculiarities of models of social policy and national traditions.

In the Anglo-American version, the origins of social entrepreneurship lie in the deeply entrenched values of private initiative, charity and the independence of civil society from the state. (Defourny J., 2010) By definition, K. Alter, "a social enterprise is any venture enterprise created with a social purpose, i.e. to mitigate any social problem or to compensate for market failures, operating on the basis of financial discipline, innovation and business conduct in the private sector.(Alter S.K., 2007) Therefore, social enterprises are focused on the production of a "social product", available to consumers on a free basis or at below-market prices. The self-sufficiency of social enterprises grows within the framework of a liberal model of social policy, which is characterized by a minimum of state obligations that extend only to the poorest part of the population (Esping-Andersen G., 1990.)

European experience of the practice of applying social entrepreneurship differs significantly from American practice, since it has several features.

First, in the European practice, the basis for the development of social entrepreneurship was the cooperative movement. Therefore, in some countries the concepts of "social enterprise" and "social cooperatives" are synonymous. This substitution of concepts is observed in Poland. "The Polish government is pursuing an active policy of information, financial and advisory assistance, aimed at mass dissemination of the idea of opening social cooperatives. The starting capital for the opening of the cooperative is provided by the state in the amount of a subsidy of € 3500 for the creation of a social company " (Davronov B.B., 2014).

Secondly, the important difference between the Anglo-American and European approaches is that in Europe, social entrepreneurship is actively supported by the state The results of the European Commission study showed that in 16 of the 29 European economies surveyed, the status of social enterprises is enshrined in national legislation. Special comprehensive programs aimed at their development are operating in 14 countries, and 7 more countries are in the process of developing such programs. The spectrum of state initiatives in this area is quite di-

verse and, as a rule, includes: 1) financial support, including through special funds for social investment; 2) advising on business development issues; 3) joint projects and assistance in access to markets; 4) infrastructure support, including provision of premises, production areas; 5) raising awareness about their activities, encouraging the exchange of experience and cooperation. (Wilkinson C., 2014) In the United States, support for the development of social enterprises is primarily provided by non-state funds. The largest of these is the Ashoka Foundation, created in 1980 by McKinsey's business management consultant Bill Drayton. The financial well-being of the fund is provided by investment support from individuals and non-state structures. The key criteria for the decision to support the project are (in decreasing order of importance): the novelty of the idea, creativity, entrepreneurial abilities, ethical values and the social effect. (How Do You Know that, 2013).

Interesting is the practice of social entrepreneurship in the UK, which has a 20-year history and legally fixed the notion of a "social enterprise". The Government of the country established a new legal status of enterprises – "Community Interest Companies Regulations" (The Community Interest Company Regulations, 2005), specifically designed to identify social enterprises. Companies of this type in the management structure have two functions: ensuring financial stability and respect for public interests. These companies are endowed with inalienable ownership and a number of restrictions on the distribution of profits.

In the UK, the development of social entrepreneurship goes in two directions: 1) substantially the number of different funds, regional and national organizations supporting, collecting, analyzing and disseminating information on social entrepreneurship; 2) significant support for social entrepreneurship by the state. Established in the UK in 2006, the "Department of the Third Sector" has now received the status of a ministry. The structure of the Ministry includes 5 functional departments with clearly separated areas of activity: Public sector partnership team; Strategy and communication team; Participation team; Social enterprise and finance team; Third sector support team. (Davronov B.B., 2014).

In Kazakhstan, the development of social entrepreneurship is at an early stage. "Social entrepreneurship in the post-Soviet republics and countries of the former socialist camp can be considered a nascent economic phenomenon. The solution of social problems, previously provided by comprehensive state paternalism, now largely depends on the self-organization of society and specific entrepreneurs who can ensure the profitability of their activities and generate social value."(Pritvorova T.P, 2017). This is due to the scarcity of scientific research of Kazakhstan scientists at the moment. The presentation of the first Kazakhstan collection "Social Entrepreneurship in Kazakhstan – 2016 " was held in Almaty. (Social Entrepreneurship in Kazakhstan, 2016). It presents 15 of the most striking stories of social entrepreneurship, which include a description of the idea and the history of the emergence, the main methods of work and financial indicators, the problems faced by entrepreneurs, as well as advice for those who are interested in working in this field.

Of scientific interest is the research of scientists from the Karaganda Economic University Kazpotrebsoyuz "Strategic Analysis of Business Models of Social Entrepreneurship in Kazakhstan". (Pritvorova T.P., 2017). The article considers the issues of typing of basic business models used in social entrepreneurship for identifying types and strategic analysis of organizations in Kazakhstan. The authors suggest an approach that connects the business scheme and an inclusive approach to social entrepreneurship, which allows us to determine the profile of the social component against the background of the basic economic model. On the basis of this methodology, five typical models are defined and the content of their elements is described taking into account the product of economic value and social effect.

The low degree of elaboration of the problem is due to the fact that in Kazakhstan social entrepreneurship, as the reality of modern society, has not become the subject of close sociological, legal, cultural and economic analysis. The peculiarities of social business in countries with a transit economy require special study.

Results and discussion

Today, social entrepreneurs become an active part of society and business, they are ready to risk, open and develop new businesses, creating jobs, forming a culture of refusal to depend on, solving social problems.

In Kazakhstan, this is a fairly young phenomenon. By 2016, according to the profile association, there are about 120 such entrepreneurs in the republic.

They mainly operate in Almaty, Astana, Shymkent, Kostanay, East Kazakhstan region. For example, journalist, head of the public fund "Sport Concept" Anna Shelepova several years ago began activities with the arrangement of a sports ground in

the courtyard of his house. "Today the foundation has landscaped 16 yards of Almaty, Karaganda and Pavlodar. We organized seven sections in the dry season and three in winter. More than 100 children are engaged in football and roller skates, as much as in winter sports. Regular sports master classes we covered about 3000 children. They paid more than 700 thousand tenge of taxes, created a dozen jobs". (Social Entrepreneurship in Kazakhstan, 2016).

In the social project of Emin Askerov, the issue of employment of socially vulnerable layers of the population is being solved, i. issues of employment of disabled people, low-income, large families, graduates from orphanages, in general, all those who belong to this category. And each of them can come to GreenTal, get a free master class, get training, and the most successful candidates get a job here. Currently, the company employs 19 people, 16 of them are socially vulnerable. (To develop social entrepreneurship in Kazakhstan, 2017)

Despite obvious successes, barriers in such activities are often greater than opportunities. The clumsiness of state structures and bureaucracy, legal subtleties, the closure of information on tenders, difficulties in attracting sponsors. The president of the Association of Social Entrepreneurs of Kazakhstan, the director of the Eldani Charity Fund, Gulzira Amanturlina, focuses on the role of the state in this sphere: "in developed countries, it improves the economy by creating favorable conditions for entrepreneurs, expanding the field of attracting investments, facilitating the work of start-ups and innovations, benefit for those who are engaged in philanthropy and charity." (Social Entrepreneurship in Kazakhstan, 2016). In Kazakhstan, however, there is no infrastructure to support social entrepreneurship, credit resources are expensive, there are no legislative bases for activities. As noted by the Deputy Chairman of the Board of the National Chamber of Entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan "Atameken" Nurzhan Altayev, in Kazakhstan there is a misunderstanding of the nature of social entrepreneurship on the part of the state and business, the difficulties of legislative and administrative promotion of the idea. "By implementing social entrepreneurship, on the one hand, we can solve the social problem, on the other hand, commercial issues. For example, in the UK, social entrepreneurship accounts for about 10% of GDP. In Kazakhstan, a completely different picture. To launch this mechanism, it is necessary to make the appropriate changes in the legislation, to build the necessary infrastructure for this. We need to know where in practice we can apply the mechanisms of social entrepreneurship, and what the state will get at the exit. Social entrepreneurship is beneficial to the state, it will help reduce budget expenditures, solve serious problems". (Social entrepreneurship is beneficial the state, 2016).

Talgat Doskenov, Chairman of the Committee for Social Sphere and Social Partnership of the National Chamber of Entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan "Atameken", noted that the urgency of the development of social entrepreneurship is evident in economically unstable times. Many confuse social entrepreneurship with such concepts as social responsibility of business, social project. "What are the principles of social entrepreneurship?" International experts, scientists, social entrepreneurs note that the main signs of social entrepreneurship are social impact, innovation, self-sufficiency, financial sustainability, entrepreneurial approach and the magnitude of this social project. Priority directions of social entrepreneurs are pre-school, additional education, the issue of food security, the problem of the elderly, the employment of disabled people, graduates of orphanages, the employment of large mothers and single mothers, the solution of unemployment, culture, sport, ecology. Each direction follows, respectively, from certain social problems ". (Social entrepreneurship is beneficial to the state, 2016).

In this regard, according to the National Chamber of Entrepreneurs, it is necessary to develop a plan of actions to popularize the success of social entrepreneurs, to legislatively fix the term "social entrepreneurship", its types, principles of financing, in the regulatory legal acts, establish the Fund for the Promotion of Social Entrepreneurship under the National Chamber of Entrepreneurs RK, to introduce financial institutions to support social projects. For the development of social entrepreneurship in Kazakhstan, it is necessary to raise public awareness about this type of business, Chevron reports, summarizing the results of a survey conducted in June-August 2017 on the state of social entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan. The survey was conducted within the framework of the I-SEED: Social Entrepreneurship and Education project implemented by the British Council in conjunction with Chevron from 2013. The project is aimed at supporting socially active youth in Kazakhstan and creating conditions for sustainable solutions to social problems through promoting social entrepreneurship. "The survey results showed that the main problem of social entrepreneurship in Kazakhstan is the lack of information on this topic and low public awareness of the concept of social entre-

preneurship" (To develop social entrepreneurship in Kazakhstan, 2017) Social enterprise is a relatively new concept in Kazakhstan. Nevertheless, as world practice shows, the model can be widely developed, said Eurasia Foundation of Central Asia project specialist Andrey Bachishe. "Studies demonstrate low awareness and absence of a universally-accepted understanding of what social entrepreneurship is. People hesitate to invest in business that does not provide fast profits." (Astana hosts forum on social entrepreneurship, 2018). Thus, social entrepreneurship in Kazakhstan has a significant potential to promote the development of a diversified economy in Kazakhstan and to provide employment to low-income segments of the population.

Conclusions

The imbalance in the ratio of the number of people who have and do not have a job and the salary, owning and not owning assets, receiving income and not receiving, satisfying and not satisfying the basic needs of people. Poverty and the growing gap between rich and poor, inequality in the distribution of benefits, are relevant as in developed and developing countries.

The problem of ensuring balance should be addressed in the coordinates of social orientation and entrepreneurial methods.

Social entrepreneurship, both in theory and in practice, is defined as the implementation of an entrepreneurial, innovative approach to solving social problems, the result of which are social and economic transformations.

In the variety of interpretations and definitions, one can single out the Anglo-American and European approaches, the difference of which is connected with the peculiarities of models of social policy and national traditions.

In Anglo-American practice, social entrepreneurship is based on the values of private initiative, charity and the independence of civil society from the state. At the same time, the initiative of social entrepreneurship can come from both business, and from the sector of non-profit organizations. The self-sufficiency of social enterprises corresponds to the liberal model of social policy, which is characterized by a minimum of state obligations that extend only to the poorest part of the population and the maximum of private entrepreneurship.

In European practice, the basis for the development of social entrepreneurship was the cooperative movement. European social enterprises aim to provide employment to vulnerable groups with reduced competitiveness in the labor market. In Europe, social entrepreneurship is actively supported by the state. Therefore, in Europe, social entrepreneurship is the most institutionally mature form of intersectoral partnership in which the state, business and non-profit organizations find ways of cooperating to solve problems that go beyond their immediate influence, or require pooling of resources.

In Kazakhstan, social entrepreneurship, as the reality of modern society, has not yet become the subject of close sociological, legal, cultural and economic analysis.

The development of social entrepreneurship in Kazakhstan is faced with the lack of legislative and financial support of the state, the clumsiness of state structures and bureaucracy, difficulties in attracting sponsors, lack of training courses and trainings on social entrepreneurship, with low public awareness of the concept of social entrepreneurship.

Actual directions for social enterprises in Kazakhstan are the creation of jobs for vulnerable segments of the population, environmental protection, educational services, health services..

References

Alter K., Social Enterprise Typology. – Virtue Ventures LLC, 2007, p. 12.

Alter S.K. Social Enterprise Typology. Virtue Ventures LLC. 2007. Revised version Nov. 27th. p. 32-58

Aray Y. Business models in social entrepreneurship: typology and formation features. 2015.-213 p.

Bill Drayton: «I'll eat this table if there are no social entrepreneurs in Russia» | Expert opinion Portal «New Business: Social Entrepreneurship»: http://www.nb-forum.ru/interesting/experts/bill-dreyton-ya-sem-etot-stol-esli-v-rossii-net-sotsialnyh-edprini-mateley.

Boschee J., McClurg J. Toward a better understanding of social entrepreneurship: some important distinctions. 2003. – P. 194.

British Encyclopedia – www.britannica.com/EBchecked/topic/639266/welfare-state

Davronov B.B. Chikova O.M. Development of social entrepreneurship: foreign experience and Russian trends. SERVICE Plus 2014 №1 p.36-41

Dalenov: the problem of the gap between rich and poor will be solved this year. 2018. https://forbes.kz/news/2018/02/13/newsid_166010)

Dees J.G. The Meaning of Social Entrepreneurship. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of Business. 2001 (revised vers.).

Defourny J. and Nyssens M. Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences // Journal of Social Entrepreneurship. 2010. № 1. 32-53.

Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press, 1990.

How Do You Know that You've Revolutionized an Industry? Ashoka Impact Study 2013. https://www.ashoka.org/sites/www.ashoka.org/files/2013-Impact-Study-FINAL-web.pdf

Human Development Report 2003. Millennium Development Goals: A Compact Among Nations to End Human Poverty. Published for the United Nations Development Programme (UNDP) New York Oxford Oxford University Press 2003. 169 C. – c.5 http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2003

In contrast to the poor and rich, Kazakhstan has bypassed Russia.2017. https://kurs.kz/index.php?s=default&mode=pages&page=743

Light P.C. Reshaping social entrepreneurship // Stanford Social Innovation Review. – 2006. – № 3. – P. 46.

Martin R., Osberg S. Social Entrepreneurship: The Case for Definition. Stanford Social Innovation Review, 2007. – P. 28.

Moscovskaya AA. Soboleva IV Social Entrepreneurship in the System of Social Policy: World Experience and Prospects of Russia. 2015. http://institutiones.com/general/2992-socialnoe-predprinimatelstvo-v-sisteme-socialnoi-politiki.html

Moskovskaya A. Social entrepreneurship in Russia and the world: practice and research. M.: Izd. dom Vysshey shkoly ekonomiki.- 2011.

Moskovskaya A. Batardina M., Tradina L. Review of experience and concepts of social entrepreneurship taking into account the possibilities of its application in modern Russia. M.: Izd-vo GU-VShE-2007.-50 p.

Muhammad Yunus, Alan Joly – Creating a world without poverty, social business and the future of capitalism. 2010 -306 p.

Mukhamedzhanov B.G. Zhusupova A.S. Crisis and Kazakhstan Society: Sociological Dimension / B.G. Mukhamedzhanov, A.S. Zhusupova. – Almaty, 2010.p 9. – 203p.

Over 300,000 unemployed and self-employed Kazakhstanis will be employed in 2018-Interfax-Kazakhstan. Read more: http://abctv.kz/ru/last/bolee-300-tys-bezrabotnyh-i-samozanyatyh-kazahstancev.

Peter Townsend. Poverty in the United Kingdom. University of Bristol.First published 1979 Published simultaneously by Allen Lane Copyright © Peter Townsend, 1979. 1201P.- 247p.

Prahalad K. The Fortune of the Bottom of the Pyramid. 2005

Pritvorova T.P., Petrenko E.S., Ayaganova M.P. (2017) Strategicheskiy analiz biznes-modeley sotsialnogo predprinimatelstva v Kazakhstane [Strategic analysis of business models of social entrepreneurship in Kazakhstan]. Ekonomika Tsentralnoy Azii, 1 (2). – P. 75-90. doi: 10.18334/.37975

Social entrepreneurship is beneficial to the state. 2018. .http://atameken.kz/ru/news/21364-social-noe-predprinimatel-stvo-vygodno-gosudarstvu

Social Entrepreneurship in Kazakhstan.2016. http://sportconcept.kz/2016

Social Entrepreneurship in Kazakhstan – 2016. 2016. http://www.ef-ca.kz/uploads/user_5/files/SP-RUS-Web.pdf

Shaw E. Social entrepreneurship : theoretical antecedents and empirical analysis of entrepreneurial processes and outcomes // Journal of Small Business and Enterprise Development. – 2007. – № 3. – P. 418-434.

Social Entrepreneurship in Kazakhstan. 2016. http://agkipr.kz/archives/816

The problem of poverty.2017 http://kak-bog.ru/problema

The gap between the poor and the rich in Kazakhstan is growing – statistics. 2017. https://365info.kz/2017/09/propast-mezhdu-bednymi-i-bogatymi-v-kazahstane-rastet

The growth of unemployment in Kazakhstan in 2017 was 37% – EEC. 2017. https://informburo.kz/novosti/rost-bezraboticy-v-kazahstane-v-2017-godusostavil-37-eek.html

The gap between rich and poor: MNE promised to solve the problem. 2017. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/razryiv-bogatyimi-bednyimi-mne-poobeschalo-reshit-problemu-337410/

The Millennium Development Goals. Report 2015. United nations new York, 2015. 72P. -4p. http://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/pubs/mdgs/mdgs2015.pdf

The Community Interest Company Regulations, 2005, No. 1788.

Thompson J., Doherty B. The diverse world of social enterprise: a collection of social enterprise stories // International Journal of Social Economics. – 2006. – № 5/6. – P. 361-375.

To develop social entrepreneurship in Kazakhstan, it is necessary to raise public awareness – a survey. 2017. https://zonakz.net/2017/09/19/dlya-razvitiya-socialnogo-predprinimatelstva-v-kazaxstane-neobxodimo-povyshat-osvedomlennost-obshhestvennosti-opros/

Wilkinson C., Medhurst J., Henry N., Wihlborg M. and Braithwaite B.W. A Map of Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe. European Commission. A Report Submitted by ICF Consulting Services. 2014.

World Employment Social Outlook. Trends 2017. – International Labour Office – Geneva: ILO, 2017. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--- dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_541211.pdf

Astana hosts forum on social entrepreneurship as model for societal change.2018. https://astanatimes.com/2018/02/astana-hosts-forum-on-social-entrepreneurship-as-model-for-societal-change/

Литература

Альтер К. Социальная корпоративная типология. – ООО «Виртуе Винтурес», 2007, с. 12.

Alter S.K. Социальная корпоративная типология. ООО «Виртуе Винтурес» 2007. Пересмотренная версия 27 ноября. п. 32-58

Арай Ю. Бизнес-модели в социальном предпринимательстве: типология и особенности формирования. 2015. – 2013 с.

Билл Дрейтон: «Я буду есть этот стол, если в России нет социальных предпринимателей» | Экспертное мнение Портал «Новый бизнес: социальное предпринимательство»: http://www.nb-forum.ru/interesting/experts/bill-dreyton-ya-sem-etot-stol-esli-v-rossii-net-sotsialnyh-edprinimateley ,

Босчи Ж., МакКларг. К лучшему пониманию социального предпринимательства: некоторые важные различия. 2003. – С. 194.

Британская энциклопедия – www.britannica.com/EBchecked/topic/639266/welfare-state

Давронов Б.Б. Чикова О.М. Развитие социального предпринимательства: зарубежный опыт и российские тенденции. СЕРВИС Plus 2014 №1 с.36-41

Даленов: проблема разрыва между богатыми и бедными будет решена в этом году. 2018. https://forbes.kz/news/2018/02/13/newsid_166010)

Диз Ж.Г. Значение социального предпринимательства. Центр по развитию социального предпринимательства, Школа бизнеса Фукуа Университета Дьюка. 2001 (пересмотренный вариант).

Девурни Дж. И ниссенс М. Концепции социального предпринимательства и социального предпринимательства в Европе и США: конвергенции и расхождения // Журнал социального предпринимательства. – 2010. – № 1. – 32-53.

Эспинг-Андерсен Г. Три мира благосостояния капитализма. – Кембридж: Полити Пресс, 1990.

Как вы знаете, что вы революционизировали промышленность? Исследование воздействия Ashoka 2013. https://www.ashoka.org/sites/www.ashoka.org/files/2013-Impact-Study-FINAL-web.pdf

Доклад о развитии человека за 2003 год. Цели в области развития, сформулированные в Декларации тысячелетия: договор между народами, направленный на ликвидацию нищеты среди людей. Опубликовано для Программы развития Организации Объединенных Наций (ПРООН), Нью-Йорк, Оксфордский университет, 2003 год. 169 С. – с.5 http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2003

В контрасте бедных и богатых Казахстан обошел Россию 2017 года. https://kurs.kz/index.php?s=default&mode=pages&page=743

Лайт П.С. Реформирование социального предпринимательства // Стэнфордский социальный инновационный обзор. – 2006. – № 3. – С. 46.

Мартин Р. и Осберг С. Социальное предпринимательство: случай определения. Stanford Social Innovation Review, 2007/-С. 28.

Московская А.А. Соболева И.В Социальное предпринимательство в системе социальной политики: мировой опыт и перспективы России. 2015. http://institutiones.com/general/2992-socialnoe-predprinimatelstvo-v-sisteme-socialnoi-politiki.html

Московская А. Социальное предпринимательство в России и в мире: практика и исследования. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 284 с.

Московская А., Батардина М., Традина Л. Обзор опыта и концепций социального предпринимательства с учетом возможностей его применения в современной России. – М.: Изд-во ГУ-ВШЭ, 2007. – 50 с.

Мухаммад Юнус, Алан Джоли – Создание мира без бедности, социального бизнеса и будущего капитализма. 2010. – 306 с.

Мухамеджанов Б.Г. Жусупова А.С. Кризис и Казахстанское общество: социологическое измерение. – Алматы, 2010. – С. 9. – 203 с.

Более 300 000 безработных и самозанятых казахстанцев будут работать в 2018 году – Интерфакс-Казахстан. Подробнее: http://abctv.kz/ru/last/bolee-300-tys-bezrabotnyh-i-samozanyatyh-kazahstancev.

Питер Таунсенд. Бедность в Соединенном Королевстве. Университет Бристоля. Авторское право © Peter Townsend, 1979. 1201Р. – 247р.

Прахалад К. Фортуна дна пирамиды. 2005

Притворова Т.П., Петренко Е.С., Аяганова М.П. Стратегический анализ бизнес-моделей социального предпринимательства в Казахстане // Экономика Центральной Азии. – 2017. – Том 1. – № 2. – С. 7590. doi: 10.18334/.37975

Социальное предпринимательство выгодно государству. 2018. .http: //atameken.kz/ru/news/21364-social-noe-predprinimatel-stvo-vygodno-gosudarstvu

Социальное предпринимательство в Казахстане.2016. http://sportconcept.kz/2016

Социальное предпринимательство в Казахстане – 2016. 2016. http://www.ef-ca.kz/uploads/user_5/files/SP-RUS-Web.pdf

Шоу Е. Социальное предпринимательство: теоретические антецеденты и эмпирический анализ предпринимательских процессов и результатов // Журнал развития малого бизнеса и предпринимательства. – 2007. – № 3. – С. 418-434.

Социальное предпринимательство в Казахстане. 2016. http://agkipr.kz/archives/816

Проблема бедности.2017 http://kak-bog.ru/problema

Разрыв между бедными и богатыми в Казахстане растет – статистика. 2017. https://365info.kz/2017/09/propast-mezhdu-bednymi-i-bogatymi-v-kazahstane-rastet

Рост безработицы в Казахстане в 2017 году составил 37% – ЕЕС. 2017. https://informburo.kz/novosti/rost-bezraboticy-v-kazahstane-v-2017-godusostavil-37-eek.html

Разрыв между богатыми и бедными: MNE обещала решить эту проблему. 2017. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/razryiv-bogatyimi-bednyimi-mne-poobeschalo-reshit-problemu-337410/

Цели развития тысячелетия. Отчет 2015. Организация Объединенных Наций в Нью-Йорке, 2015. 72Р. -4р. http://www.un.org/en/africa/osaa/pdf/pubs/mdgs/mdgs2015.pdf

Положения об Обществе интересов общества, 2005.

Томпсон Дж., Б. Доэрти В. Разнообразный мир социального предпринимательства: сборник рассказов о социальных предприятиях // Международный журнал социальной экономики. – 2006. – № 5/6. – С. 361-375.

Положение об Обществе сообщества интересов, 2005, No. 1788.

Для развития социального предпринимательства в Казахстане необходимо повысить осведомленность общественности – опрос. 2017. https://zonakz.net/2017/09/19/dlya-razvitiya-socialnogo-predprinimatelstva-v-kazaxstane-neobxodimo-povyshat-osvedomlennost-obshhestvennosti-opros/

Уилкинсон К., Медхерст Дж., Генри Н., Вилборг М. и Брейтуэйт Б. У. Карта социальных предприятий и их экосистем в Европе. Европейская комиссия. Отчет, представленный ICF Consulting Services. 2014.

Мировой социальный прогноз занятости. Тенденции 2017. – Международное бюро труда – Женева: МОТ, 2017. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--- dgreports / --- dcomm / --- publ / documents / публикация /wcms_541211.pdf

В Астане проходит форум по социальному предпринимательству как модель социального изменения. https://astanatimes.com/2018/02/astana-hosts-forum-on-social-entrepreneurship-as-model-for-societal-change/

IRSTI 06.73.07

Knyazeva E.G.[1], Nurgazina A.[2], Zholamanova M.[3]

[1]doctor of economic sciences, professor,
Ural Federal University, Ekaterinburg, Russia, e-mail: Keg55@list.ru
[2]PhD, MBA M. Lomonosov Moscow State University,
acting associated professor, Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: nurgazina_asel@mail.ru
[3]PhD, associated professor, Al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: makpalzh@mail.ru

THE OBJECTIVES OF MONETARY POLICY AND THE CENTRAL BANKS' ACTIVITY

This article deals with the revision of the main targets of monetary policy. Monetary instruments of regulation become main factors that influence on the economic entities and ensure conditions for their investment and economic activity. Central banks, being responsible for monetary policy, provide daily struggle against inflation, market volatility and financial system's instability. Central banks in their activity choose main priorities of the monetary policy aiming to establish a price stability, an effective level of money supply and circulation, payment system development etc.

High level of inflation in Kazakhstan; weakness of tenge; exchange rates' unpredictable behavior; price volatility of financial instruments on the internal market; instability of local banking system; as well as business units and households suffering from "expensiveness" of money – evidence about deep problems in financial system and on money market. Stated problems specify the relevance of the research and determines scientific interest to monetary policy in Kazakhstan and in foreign countries. Main purpose of the research is to clarify core principles of monetary policy and adopt them to the needs of national economy.

Key words: monetary policy, central bank, exchange rate, inflation, interest rate.

Князева Е.Г.[1], Нұрғазина Ә.М.[2], Жоламанова М.Т.[3]

[1]э.ғ.д., профессор,
Орал Федералды Университеті, Екатеринбург қ., Ресей, e-mail: Keg55@list.ru
[2]э.ғ.к., MBA Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті,
доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: nurgazina_asel@mail.ru
[3]э.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: makpalzh@mail.ru

Ақша-несие саясатының нәтижелері және орталық банктердің қызметі

Мақалада ақша-кредит саясатының негізгі мақсатты көрсеткіштері қарастырылады. Монетарлық реттеу құралдары экономикалық субъектілердің қызметіне әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады, олардың инвестициялық және экономикалық қызметінің жағдайын анықтайды. Ақша-кредит саясатын жүзеге асыруға уәкілетті орталық банктер инфляцияны басқару бойынша күнделікті жұмыстарды жүргізеді, құбылмалылық пен тұрақсыздық жағдайында қаржы нарығының және қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Орталық банктер өз қызметінде бағалардың тұрақтылығын, ақшаны жеткізудің және айналымның тиімді деңгейін белгілеуге, сондай-ақ төлем жүйесін дамытуға бағытталған ақша-кредит саясатының негізгі басымдықтарын айқындайды.

Қазақстанда инфляцияның жоғары деңгейі; теңгенің тұрақсыз айырбас бағамы; ішкі нарықта қаржы құралдарының бағасының құбылмалылығы; отандық банк жүйесіндегі тәуекелдердің артуы; сондай-ақ несиелік ресурстарға жоғары пайыздық мөлшерлемелер мен теңгенің

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

девальвациясы, шаруашылық жүргізуші субъектілер мен үй шаруашылықтары бойынша туындаған шамадан тыс борыштық жүктеме – осы бәрі қаржы жүйесіндегі және елдегі ақша нарығындағы елеулі проблемаларды көрсетеді. Бұл зерттеулердің өзектілігін және Қазақстандағы және шетелдегі ақша-кредит саясатының мәселелерін ғылыми тұрғыдан зерттеу қажеттілігін анықтайды. Зерттеудің негізгі мақсаты отандық тәжірибеге озық тәжірибені енгізу мақсатында қазіргі кезеңде ақша-кредит саясатының негізгі принциптерін анықтау болып табылады.

Түйін сөздер: ақша-кредит саясаты, орталық банк, валютаның бағамы, инфляция, пайыздық мөлшерлеме.

Князева Е.Г.[1], Нургазина А.М.[2], Жоламанова М.Т.[3]

[1]д.э.н., профессор,
Уральский Федеральный университет, Россия, г. Екатеринбург, e-mail: Keg55@list.ru
[2]к.э.н., MBA МГУ им. Ломоносова, и.о. доцента,
Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: nurgazina_asel@mail.ru
[3]к.э.н., доцент, Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: makpalzh@mail.ru

Целевые индикаторы денежно-кредитной политики и деятельность центральных банков

В статье рассматриваются основные целевые индикаторы денежно-кредитной политики. Инструменты монетарного регулирования становятся одними из ключевых факторов, которые влияют на деятельность экономических субъектов, определяя условия их инвестиционной и экономической активности. Центральные банки, уполномоченные за реализацию денежно-кредитной политики, осуществляют повседневную работу по управлению темпами инфляции, обеспечению устойчивости финансового рынка и финансовой системы в условиях волатильности и нестабильности. Центральные банки в своей деятельности определяют основные приоритеты денежно-кредитной политики, направленные на установление стабильности цен, эффективного уровня денежного предложения и обращения, а также развития платежной системы.

Высокий уровень инфляции в Казахстане; неустойчивый обменный курс тенге; ценовая волатильность финансовых инструментов на внутреннем рынке; повышенные риски в отечественной банковской системе; а также чрезмерное долговое бремя, вызванное высокими процентами на кредитные ресурсы и девальвацией тенге, субъектов бизнеса и домохозяйств – свидетельство о серьезных проблемах в финансовой системе и на денежном рынке страны. Указанное определяет актуальность исследования и необходимость в научном исследовании вопросов денежно-кредитной политики в Казахстане и за рубежом. Основная цель исследования – выявить основные принципы денежно-кредитной политики на современном этапе с целью внедрения передового опыта в отечественную практику.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, центральный банк, обменный курс, инфляция, процентная ставка.

Introduction

Monetary policy is one of the key priorities in implementation of effective state strategy. Monetary instruments of regulation become main factors that influence on the economic entities and ensure conditions for their investment and economic activity. It assumes a complex of measures targeting on a money and credit market as well as on a money circulation in economy.

Core postulates of monetary policy and regulation are considered in works of Keynes Jh. M., Friedman M., Fisher I., Mundel R., and other outstanding scientists and economists.

Modern views are presented in the researches of such scholars and practitioners as Woodford M., Drechsler I., Savov A., and Schnabl P., Issakahu H., Harvey S., Abor J., Österholm P., Carney M., McCafferty I., Miron J., Barroux Y., Su M., Hildreth W. etc.

Theory and practice of monetary regulation has a long history; scientists, economist and policymakers have developed a system elaboration applicable almost for any predictable and unpredictable conditions.

Nevertheless, prompt behavior of money and stock markets; critical movements of the economic environments in the conditions of uncertainty and instability make some taken efforts unreasonable and nonproductive. Simple samples are financial crises in national and regional economies arising spontaneously on different continents and random resulting like a global collapse.

In most cases, central banks, being responsible for monetary policy, provide daily struggle against inflation, market volatility and financial system's instability. At the same time, price stability remains a central issue for the activity of central banks and, thus, it is a main purpose of monetary policy

(European Central Bank, Bank of England, Bank of Russia, National Bank of Kazakhstan, etc.).

Currently problems of monetary policy continuously concern every developed and developing country or integration union.

High level of inflation in Kazakhstan; weakness of tenge; exchange rates' unpredictable behavior; price volatility of financial instruments on the internal market; instability of local banking system; as well as business units and households suffering from "expensiveness" of money evidence about deep problems in financial system and on the money market.

Stated above specify the relevance of the research and determines scientific interest to the problems of monetary policy.

Main purpose of the research is to clarify core principles of monetary policy. The subject of the study considers theory and practice, methodology and methods of monetary instruments' usage. The object of the research touch experience and achievements in the implementation of the monetary policy.

Materials and Methods

The analysis of monetary environment and main approaches of monetary policy was carried out using basic methods.

The methodological basis includes scientific methods and methods of scientific knowledge.

There was used observation of the main information sources and journals in Finance and Economics – Wiley publishing content, Scopus Indexed Journals, Springer publishing issues and others.

The empirical data was collected from official statistics established by central banks, international organizations, analytical reviewers, stock exchanges.

Stages of study and research are following – 1) references review; 2) scientific theories and methodology study; 3) collecting statistic data; 4) data analysis; 5) overview of key recommendations established by foreign and Kazakhstani economists and practitioners; 6) making content analysis; 7) resuming main issues of the research.

Research topics touch main problems of the Kazakhstani economy and money market stated above.

The novelty represents research analysis of the foreign scientific results in the sphere of monetary policy making them applicably to the problems of the national economy. Existing reviews and designed recommendations have in most analytical and practically oriented basis for the decision of main items, connected to devaluation and inflation.

Research hypothesis bases on existing problems and global threats that lead to distress on the money and credit markets; many economies suffer from price instability, – thus, there is a critical need for reforming of views on monetary policy in national economy.

Research results include scientific approach in the investigation of the problems emerging on the global and local money and credit market, in order to observe and to issue recommendation basing on foreign advanced experience that can be used for the local market needs.

References review

Development of monetary policy historically connected to the evolution of thoughts on money and credit. Various theories and views on money and credit (mostly in a form of usury) as a part of Economics were designed from ancient times till now. Shortcuts of some theories and views on money are presented in Table 1.

Table 1 – Evolution of economic thoughts on money and credit

Civilization/ school	Shortcuts on money and credit/usury (Resource /thinker, period/year, place)
I. Ancient East	Prevention the uncontrolled growth of loan operations and debt slavery (Ipuwer Papyrus, around 1250 BC, Ancient Egypt)
	For untimely payment of debts do not deprive of land plots The term of debt is not more than three years The limit of a monetary loan can not exceed 20%, in real subject – 33% of its original amount (Hamurabi's Code, about 1754 BC, Vavilone)
	Gold as a measure of the calculation of state resources State regulation of bread prices Components of wealth are gold, pearls and other material goods, because they have commodity essence (Treatises «Guan Tzu», IV-III centuries BC, Ancient China)
	Money was invented by people so with their help commodity circulation and accumulation of wealth could be effected, but not for enrichment (Xenophon, 431-354 BC, Ancient Greece)
	Functions of money in display the measure of value and means of circulation are related to the sphere of the economy, and the use of money as usurious capital – to the sphere of chrematistics (Aristotle, 384-332 BC, Ancient Greece)

II. Middle Ages	The role of money must be fulfilled by full-fledged coins from the two metals created by God – gold and silver (Ibn-Khaldun, 1132-1406, North Africa)
	The reason for the emergence of money was the expression of the peoples' will to possess the surest measure in trade and turnover (Aquinas F., 1225-1274, Italy)
III. Mercantilism	Only money (gold, silver) and treasures personify the wealth of a nation and a state
	A fixed ratio is established for the circulation of gold and silver coins (the system of bimetalism) The government, as a rule, is engaged in spoiling the national coins, reducing their value and weight (Nominalistic theory of money – Early mercantilism, XV-early XVI centuries)
	The value of money is inversely proportional to their number; the price level is directly proportional to the amount of money; the growth in the supply of money increase demand on them, facilitates trade(The Quantitative theory of money – Late mercantilism, 2nd half of the 16th-17th centuries)
IV. Classical school	Money – spontaneously released in the commodity world of goods; money is a technical tool, a thing that exaggerates the process of exchange
	Gold and silver vary in price not only in comparison with all other goods, but also in relation to each other, depending on their greater or lesser abundance (Turgot A., 1727-1821, France)
	Money is a great wheel of circulation (Smith A., 1723-1790, Scotland)
	The value of the money itself «varies inversely with the amount of money: any increase in quantity lowers their value, and any decrease increases it in exactly the same proportion (Mill J.S., 1806-1873, England)
V. Economic Romanticism	Liquidation of money and introduction instead of them of circulation bans; destruction of interest through the organization of a free (interest-free) loan (Proudhon P., 1809-1865, France)
VI. Marginalism	Recognition of the main functions of money – means of circulation, measures of value or units of account, savings, savings or means of preservation of value (from 70-s of XIX century)
	Exchange is not only a benefit, but an economic sacrifice caused by an exchange transaction that takes away «a part of the economic benefits that can be extracted from the existing exchange relationship (Menger K., 1840-1921, Austria)
VII. Neoclassicism	The exchange equation MV=PQ Money as what is generally acceptable in exchange for goods The purchasing power of money is indicated by the quantities of other goods which a given quantity of money will buy (Fisher I., 1867-1947, USA)
	To the extent that the liquidity of money will take place, there will be an adequate price adjustment (Pigou A., 1877-1959, England)
VIII. Keynesianism	The system of market relations is by no means perfect and self-regulating, the maximum possible employment and economic growth can provide only active state intervention into the economy The state will have to exert its guiding influence on the propensity to consume in part by the appropriate system of taxes, partly by fixing the rate of interest and, possibly, in other ways (Keynes J.M., 1883-1946, Great Britain)
IX. Neo-Keynesianism	The concept of the dependence of character and dynamics on economic processes on the proportions between investments and savings, namely: the outstripping growth of the former – the reason for the increase in price growth, and the second – the reason for under-loading of enterprises, part-time employment (Harrod R., Kaldor N., Robinson J., Domar E., 50's of the XX century)
X. Monetarism	The re-emergence of the priority value of money, money supply and money circulation in economic processes Inflation is not always and everywhere is a phenomenon of money (Friedman M., 1912-2006, USA)
Composed basing on (Yadgarov J.S., 2009: 48-363), (Fisher I., 1911: 25), (Keynes J., 1936: 10)	

Development of the theories and views on money and credit provided forming of existing understanding the necessity of monetary regulation through legal framework, open market operations, influence on interest rates and money circulation.

Monetary policy becomes one of the basic components of the governmental policy to insure economic stability (Friedman M., 1962: 39).

Currency issue is provided by a central bank that maintains payment system and affects on supply (Mundell R., 1961: 658).

Interest rates and cash correspond between each other; moreover, interest rates correspond to employment (Keynes J., 1936: 128-130). Interest rates consider as an instrument to provide achievement of monetary targets, however in some cases their adjustment can be ineffective (Woodford M., 2011: 1).

Unpredictable behavior or outcome in realization of monetary measures usually caused by uncertainty. The last leads to fail in realization of the proper policy (Keynes J., 1936: 129) and ineffectiveness of used measures (Sauter O., 2014: 6).

It is very important to clarify main purposes of monetary policy and the central banks' activity that presented below.

The Governor of the Bank of England in one of his speech provided definition – "monetary policy is the ultimate limit on money creation because it directly influences the price of money and other financial assets and therefore the demand for the money created by the private sector" (Carney M., 2018: 5).

US Federal Reserve presents following definition: monetary policy is a part of the central bank activity to provide availability and cost of money and credit for achievement of national economic purposes.

According to the Bank of England, the main purpose of the monetary policy is a price stability providing a low level of inflation, therefore, supporting economic purposes of the Government including economic growth and employment. EU Central Bank offers the same definition.

Islamic finance has some differences in running financial principles, however using sample of Qatar Central Bank there are similar views and tools that are used for running monetary policy. Qatar Central Bank provides monetary strategy of targeting the exchange rate.

National Bank of Kazakhstan defines monetary policy as is a part of state economic policy, running by the central bank to affect on the money quantity and money cost in circulation. Basing on legal issue main purpose of the National Bank is to provide price stability.

The informational and analytical source Erewise determines that monetary policy is realized by a central bank for money supply regulation. The main tasks are to reach specific purposes such as decrease of inflation, an exchange rate support, improvement of employment and economic growth.

Thus, the term «monetary policy» is a monetary mechanism, developed to establish macroeconomic results and stable monetary system, which respects the level of economic development. By managing of money supply and market participants' activity central banks provide sustainability of the money market and the financial system.

Considering purposes and tasks of the monetary and credit policy, in most is price stability, using measures to regulate inflation. Currently, it is the hot point that critically discourage Kazakhstani economic development. In further part of the article, offered analysis of scientific views on modern problems of the monetary policy.

Results and discussions

From one hand, monetary policy is run by central banks to provide a stable and competitive financial market. On other hand, to fulfill main activity with regulation of a monetary circulation. Globalization and integration encourage bank of banks to take measures, taking into account situation in partner countries or arising globally.

Not always using instruments have good influence on economic entities. Nevertheless, main purpose of the central bank is to support economic growth and employment. Thus, there is a need in equilibrium to stay against aggressive competitive environment and to follow interests of economic entities and households.

When signals appear various tools, which can have short-term, medium-term and long-term effects, are possible to establish monetary regulation of direct or indirect impact. In severe conditions, deeper reforms are required.

Determination of priorities for monetary regulation and the use of appropriate instruments are the exclusive competence of central banks that perform functions and tasks in the field of ensuring price stability, regulating the money supply and money circulation, the formation and development of the payment system, in some cases, the financial system, and other directions.

The implementation of effective monetary policy interconnects with risks that arise globally or regionally – on capital, goods, raw materials, labor markets. It has influence and depends upon key economic issues like the level of national income and output, unemployment, oil and commodities prices, economic expectations of citizens, exchange trade volume, investment activity, etc.

In most cases, level of inflation becomes the main indicators for assessing the situation and macroeconomic issues. According to the World Economic Outlook, issued in October 2016 by the IMF, the inflation rate has significantly decreased in many economies in recent years, reaching record values from the 1990s to 2016 (table 2).

Table 2 – Level of consumer prices, %

Country/ group of countries	1998-2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 fore-cast	2017 forecast
USA	2,6	3,8	-0,3	1,6	3,1	2,1	1,5	1,5	0,1	1,2	2,3
Euro-zone	2,0	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,3	0,4	0	0,3	1,1
Japan	-0,2	1,4	-1,4	-0,7	-0,3	-0,1	0,3	2,8	0,8	-0,2	0,5
CIS	19,7	15,4	11,1	7,2	9,7	6,2	6,4	8,1	15,5	8,4	6,3
Russia	21,2	14,1	11,7	6,9	8,4	5,1	6,8	7,8	15,5	7,2	5,0
Kazakhstan	**8,3**	**17,1**	**7,3**	**7,1**	**8,3**	**5,1**	**5,8**	**6,7**	**6,5**	**13,1**	**9,3**
Kirgizstan	9,7	24,5	6,8	7,8	16,6	2,8	6,6	7,5	6,5	1,1	7,4
Source: «World Economic Outlook. October 2016» issued by IMF											

For Kazakhstan, situation with inflation rate is contrary to the global one – 2015-2016 are the most cruel years, estimating from the beginning of 2000-s. In November 2015 rate of inflation reached 13.6 %, in July of 2016 – 17.7 %.

Following to the research made by Woodford M. the economist gives comments of some economist (DeGrauwe P., Leijonhufvud A., Giavazzi F. and Giovannini A.) that have serious doubts regarding the usage of the inflation targeting as a key point of central banks' activities. Nevertheless, Woodford M. believes "that it is appropriate for a "flexible inflation targeting" central bank to endeavor to balance financial stability objectives against both its price stability objective and its concern for output-gap stabilization, when choosing among alternative short-run paths for the economy at a given conjuncture" (Woodford M., 2011: 1-8).

Sharp change of monetary policy's regime in our country – from exchange rate targeting to inflation targeting led to decline in business activity and price grow.

According to Monetary Policy of the Republic of Kazakhstan to 2020 – in 2000-s about 20 per cent of the industrialized countries use inflation targeting regime. The amount of the considered states decreased the usage of the exchange rate targeting from 70 % at the beginning of 1990-s till 10 % at the beginning of 2010-s. More than 50% of the countries from in 2000-s and early 2010-s aimed to have other targets of their monetary policy based on "long-term goals (stable growth of the economy, high employment, low inflation)". In mid 2010-s National Bank of Kazakhstan started introduction of inflation targeting regime. Unfortunately, this transition have been holding in critical period for Kazahstani financial sector and whole economy.

Analyzing the key money and foreign currency exchange market, we can follow extra short-term liquidity (table 3).

Table 3 – Volume and structure of the Kazakhstan stock Exchange's market, 2016-2017, USD mln

	1-12, 2017		**1-12, 2016**		**Trend**	
	Volume	**%**	**Volume**	**%**	**Volume**	**%**
Stock market	**10,575.7**	**2.3**	**3,843.4**	**1.4**	**6,732.3**	**175.2**
Shares	828.9	0.2	744.1	0.3	84.8	11.4

– primary market	23.8	<0.1	2.3	<0.1	21.4	918.0
– secondary market	805.1	0.2	741.8	0.3	63.4	8.5
Corporate bonds	3,482.5	0.7	1,489.8	0.5	1,992.6	133.7
– primary market	2,611.8	0.6	1,246.7	0.5	1,365.1	109.5
– secondary market	870.6	0.2	243.2	0.1	627.5	258.0
Kazakhstan GS*	6,137.2	1.3	1,607.8	0.6	4,529.3	281.7
– primary market	5,368.2	1.1	603.2	0.2	4,765.0	790.0
– secondary market	768.9	0.2	1,004.6	0.4	Ï	Ï
IFO** bonds	124.0	<0.1	0	0	124.0	-
Investment funds securities	3.2	<0.1	1.6	<0.1	1.6	101.5
Foreign currency market	**37,726.3**	**8.1**	**30,622.6**	**11.1**	**7,103.7**	**23.2**
Money market	**419,318.3**	**89.7**	**241,804.3**	**87.5**	**177,514.0**	**73.4**
Repo operations	226,545.8	48.4	167,563.9	60.7	58,981.9	35.2
– «nego» repo on GS	0	0	0	0	0	-
– autorepo on GS	209,945.0	44.9	166,517.1	60.3	43,427.9	26.1
– «nego» repo on CS***	678.0	0.1	45.0	<0.1	633.0	1,405.1
– autorepo on CS	15,741.2	3.4	1,001.7	0.4	14,739.5	1,471.5
– repo with netting	181.6	<0.1	<0.1	<0.1	181.5	369,176.9
Currency swap transactions	192,772.5	41.2	74,240.4	26.9	118,532.1	159.7
– USD	192,772.5	41.2	74,240.4	26.9	118,532.1	159.7
– euro	0	0	0	0	0	-
Derivatives market	**66.2**	**<0.1**	**<0.1**	**<0.1**	**66.2**	**1,219,425.3**
Futures	66.2	<0.1	<0.1	<0.1	66.2	1,219,425.3
TOTAL trade volume	**467,686.5**	**100.0**	**276,270.3**	**100.0**	**191,416.2**	**69.3**

* GS – government securities
**IFO – международные финансовые организации
*** CS – corporate securities

Source: Kazakhstan Stock Exchange

According to the table, volume of trades increased up till 175 % in 2017 in comparison with 2016. Up going trend mostly was caused by 1) jump on currency swap transactions' market on 159 % – 1-2 days swaps USD-tenge; 2) repo operations grow up on 35 %.

Short-term money market presented by repo reached 57 trln tenge in 2016 and exceeded 3.7 times the total volume of the credit portfolio of Kazahstani second-tier banks and 43 times volume of money, held in stocks – corporate and government securities. Moreover, interest rates for credit resources for business and households exceed 15-20 % per year (excluding those offered by state programs). All these cause additional risks providing defaults in return payments.

Presented results can lead to assumption of over liquidity in financial sector that does not provide mid- or long-term investments for national economy and potentially causes inflation threats to money market. Financial crises are spread, first of all, through the capital markets – monetary sectors are most exposed to shocks. The short-term money market is very sensitive to external influences, including changes in the interest rate, the exchange rate of the national currency and the corresponding changes in the volume

of supply and demand. The presence of speculative and arbitrage transactions on the one hand increase the liquidity of the markets, on the other hand, they contribute to the growth of risks.

Despite the changing monetary targets local central bank continue its interventions into internal foreign exchange market. Spot deals with USD were converted into currency swaps running between the central bank and financial organizations. The achieved advantage is that national reserves are kept more safety comparing to previous periods.

According to current foreign researches, some economists offer theories of existence additional currency risk factors that influence on local markets and, therefore, need to be considered by the central banks in realization of monetary policy. These factors correspond to interaction between interest rates and exchange rates – "country-specific interest rate difference" and to interaction "between the U.S. dollar and all other currencies" (Verdelhan A., 2018: 375).

Considering activity of the central bank in our country, it is very important to analyze used instruments. The great interest have open positions in different financial instruments that it holds to support local market (picture 1).

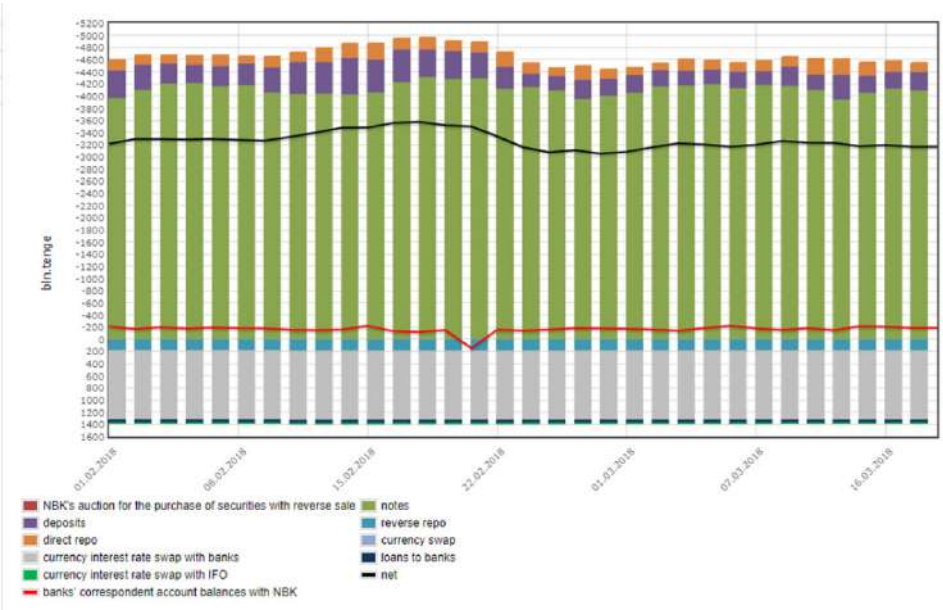

Source: National Bank of Kazakhstan

Picture 1 – Open position of the National Bank of Kazakhstan's operations, February-March 2018, bln tenge

According to the picture at about 1 trln tenge is a debit position held by the central bank as a currency interest rate swap with banks in each month. More than 4 trln tenge were carried out as extra liquidity by issuing notes – as a monthly credit position in treasury notes. Some of the used measures have aim to decrease the volume of money in circulation or money supply. However, some economists consider that such monetary instruments, issued to manage inflation, not always truly can help to solve these financial problems (Gridko N., 2013: 39)

Interest rates on short-term market are almost equal or even higher to the long-term ones used by financial organizations in transactions and funding operations (table 4).

As short-term instruments are more liquid and low risky comparing to long-term ones, there is no sense for the market players to take higher risks in long-term period. However, long-term instruments play a valuable role in providing real investments for economic entities and economy in whole.

Some economist consider a Model of Monetary Policy and Risk Premia assuming that "a low nominal rate leads to a low liquidity premium, a relationship that has strong empirical support. In turn, a low liquidity premium decreases the cost of taking leverage and hence increases risk-taking, which reduces risk premia and the cost of capital in the economy" (Drechsler I., 2018: 317).

Table 4 – Interest rates of some financial instruments traded on Kazakhstan Stock Exchange, March 2018

Instrument/ indicator	Interest rate, % annual	Maturity
Government securities MEUKAM	7.68	15 years
KazAgro Holding corporate bonds	8	10 years
National Bank's discount notes	7.45	364 days
Currency swap USD-KZT	8.47-8.65	1-2 days
TONIA (repo)	8.51	1 day
TWINA (repo)	8.57	7 days
Source: Kazakhstan Stock Exchange		

Another indicator is exchange rate. Volatility of tenge's exchange rate remains unpredictable last years (picture 2). In one-year period exchange rate fluctuated between minimum level at 310 tenge per one USD and maximum level at 345 tenge per one USD – more than 10 %. In two years, it is at about 17 % from 383 in Jan. 2016 till 320 in March 2018.

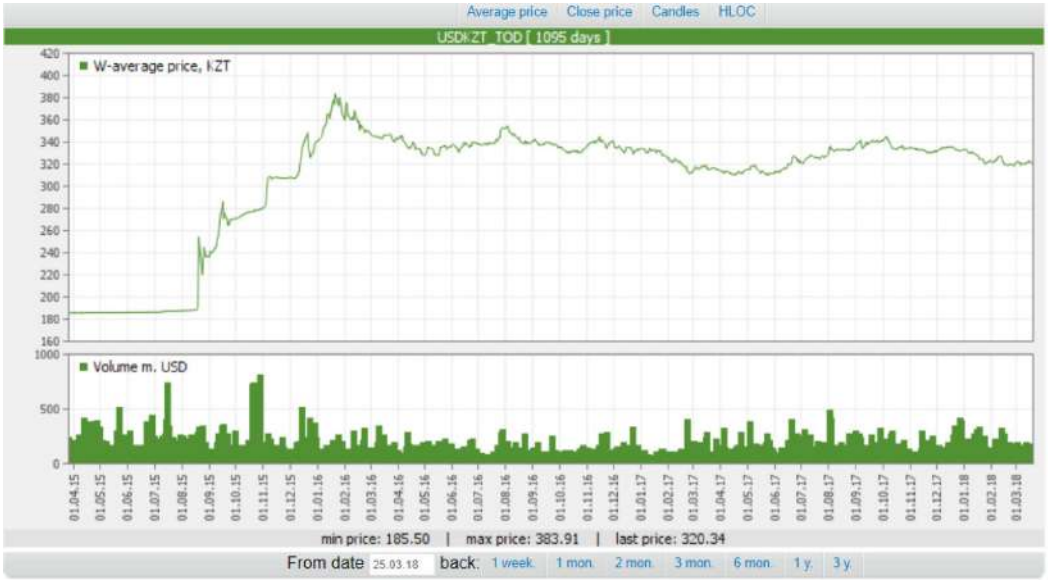

Source: Kazakhstan Stock Exchange

Picture 2 – Tenge/USD exchange rate, April 2015 – March 2018

Another indicator is Balance of Payments that resulted negatively in 2015-2017 in Kazakhstan – mostly due to negative outcomes of the financial and current accounts.

Not all measures have a favorable effect on the activities of entities, the social sphere or contribute to economic growth. Therefore, tools can have both positive and negative effects. Taking into account local samples, economy experience follows next results: when managing inflation – prices remain stable, but economic activity slows down; devaluing national currency – the gold and currency reserves are kept, export of domestic products increases, but leads to distrust of the national currency; rising interest rates up – reduce inflation, but increase capital cost and decrease money availability in economy.

Despite the overall stabilization of consumer prices, there is certain evidence about deep problems on the money and foreign currency markets. All

these needs to overview existing monetary policy in order to strengthen national economy and financial system.

Inflation targeting, that have been chosen as the priority of monetary policy, need to be reforming from short-term to long-term effects aiming to solve main difficulties in Kazakhstani economy.

Russian strategy in realization of monetary policy is also very important for Kazakhstan, because both countries are valuable partners and core members of Eurasian Economic integration. Inflation targeting strategy is implemented by Russia and fits current needs. Employing this approach, the central bank seeks to ensure domestic economic stability, primarily, price stability and predictability of interest rate movements. This model of the monetary policy is largely consistent with the task of creating favorable internal conditions conducive for economic development. Exchange rate of two countries' national currencies correspond to trade turnover and payments provided by counterparties. International processes touch economic and financial spheres of Russia and Kazakhstan, including mutual efforts run by central banks.

Conclusion

This paper shows that state monetary policy needs reforming following basic needs of national economy. There are some serious problems that can not be solved by daily transactions used for implementation current monetary strategy.

Sharp change of monetary policy's regime in our country – from exchange rate targeting to inflation targeting led to decline in business activity and price grow.

Analysis of the local money and foreign currency exchange market provided assumption of over short-term liquidity in financial sector. These moneys do not provide mid- or long-term investments for national economy and potentially cause inflation threats for money market. On of the reasons are interest rates – interest rates on short-term market are almost equal or even higher comparing with long-term ones. As short-term instruments are more liquid and low risky, financial organizations in transactions and funding operations do not take higher risks connected with long-term investments. Leading to disproportions in funding of the economic units.

Volatility of exchange rates, instability in interest rates level on financial resources, weakness of national currency create additional risks in financial system.

Foreign experience shows variety of approaches and instruments that are to be used in crises and post crises periods to improve negative movements on the money market. Models issued by outstanding economists and modern views on the problems of monetary policy need to be taken into account when running monetary regulation and using instruments.

Monetary regimes that central banks choose as a strategic direction in many cases provide a comprehension of monetary policy's contribution to economic growth and employment as a main purpose for central banks' activity.

References

Araujo A., Schommer S., Woodford M. (2013) Conventional and Unconventional Monetary Policy with Endogenous Collateral Constraints. – p. 88 url: http://www.columbia.edu/~mw2230/ASW_WP.pdf

Bank of England (2017) Monetary policy. – url: http://www.bankofengland.co.uk/monetarypolicy/Pages/framework/framework.aspx

Carney M. (2018) Governor of the Bank of England's speech. The Future of Money. – p. 15 url: https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/speech/2018/the-future-of-money-speech-by-mark-carney.pdf?la=en&hash=A51E1C8E90BDD3D071A8D6B4F8C1566E7AC91418

Curdia V., Woodford M. (2010) The Central-Bank Balance Sheet as an Instrument of Monetary Policy. – p. 83 url: http://www.columbia.edu/~mw2230/CR2010.pdf

Central Bank of Russian Federation (2017) Monetary policy. – url: http://cbr.ru/eng/DKP/

Drechsler I., Savov A., Schnabl P. (2018) A Model of Monetary Policy and Risk Premia. The Journal of Finance of American Finance Association. Vol. LXXIII, No. 1 (February) – pp. 317-373

Eggertsson G. , Woodford M. (2003) The Zero Bound on Interest Rates and Optimal Monetary Policy. – p. 77 url: http://www.columbia.edu/~mw2230/BPEA.pdf

Erewise (2017) Monetary and Credit Policy. – url: http://www.erewise.com/current-affairs/monetary-and-credit-policy_art533417c97575d.html#.WML24fnyiUk

European Central Bank (2017) Monetary policy. – url: https://www.ecb.europa.eu/mopo/intro/html/index.en.html

Federal Reserve System (2017) Federal Open Market Committee. – url: https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/fomc.htm

Fisher I. (1911) The Purchasing Power of Money, its Determination and Relation to Credit, Interest and Crises. Liberty Fund. – p. 330

Friedman M. (1962) Capitalism and Freedom. The University of Chicago. – p. 166

Gridko N., Nizhegorodcev R. (2013) Modeli zavisimosti tempov inflyacei ot obyema denejnoi massy: regressivnii analyz nelineinoi dinamiki [Dependence model of inflation rates on the volume of money supply: regression analysis of nonlinear dynamics] Economic science of modern Russia. 1 (60) – pp. 39-46

International Monetary Fund. (2016) Report "World Economic Outlook. October 2016" – url: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/pdf/text.pdf

Issakahu H., Harvey S., Abor J. (2016) Does development finance pose additional risks to monetary policy. Review of Development Finance. 6 – pp. 91-104

Kazakhstan Stock Exchange (2018) – url: http://www.kase.kz

Keynes J. (1935) The General Theory of Employment, Interest, and Money. The University of Adelaide Library. – p. 263

Law of the Republic of Kazakhstan «On the National Bank of Kazakhstan» (actualized 2017)

McCafferty I. (2018) Twenty years of Bank of England independence: the evolution of monetary policy. – p. 17 url: https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/speech/2017/twenty-years-of-boe-independence-the-evolution-of-monetary-policy.pdf?la=en&hash=7747923DECF2B2AD91998FB1E0447EF94DD7855F

Mundell R. (1961) A Theory of Optimum Currency Areas. The American Economic Review, Vol. 51, No. 4 – pp. 657-665

National Bank of Kazakhstan (2017) – url: http://www.nationalbank.kz

National Bank of Kazakhstan (2017) Annual report of the National Bank of Kazakhstan for 2016

National Bank of Kazakhstan (2015) Monetary policy of the Republic of Kazakhstan to 2020

National Bank of Kazakhstan (2016) The main directions of monetary policy of the Republic of Kazakhstan for 2017

Österholm P. (2018) The relation between treasury yields and corporate bond yield spreads in Australia: Evidence from VARs. Finance Research Letters 24 – pp. 186–192

Qatar Central Bank (2018) Monetary Policy Goals. – url: http://www.qcb.gov.qa/English/PolicyFrameWork/MonetaryPolicy/Pages/MonetaryPolicyGoals.aspx

Sauter O. (2014) Monetary Policy under Uncertainty: Historical Origins, Theoretical Foundations, and Empirical Evidence. Springer. – p. 221

Su M., Hildreth W. (2018) Does Financial Slack Reduce Municipal Short-Term Borrowing? Public Financial Publications. February – pp. 95-113

United Nations Organization (2016) Report "World Economic Situation and Prospects 2015"

Verdelhan A. (2018) The Share of Systematic Variation in Bilateral Exchange Rates. The Journal of Finance of American Finance Association. Vol. LXXIII, No. 1 – February – pp. 375-418

Woodford M. (2011) Inflation Targeting and Financial Stability. – p. 34 url: http://www.columbia.edu/~mw2230/ITFinStab.pdf

Yadgarov J.S. (2009) Istoriya economicheskih uchenii [History of economic doctrines] – 4th ed., – Moscow: Infra-M. – 480 p.

Литература

Арауджо А., Шоммер С., Вудфорд М. (2013) Традиционная и нетрадиционная денежно-кредитная политика с эндогенными сдерживающими ограничениями. – С. 88 – url: http://www.columbia.edu/~mw2230/ASW_WP.pdf

Банк Англии (2017) Денежно-кредитная политика. – url: http://www.bankofengland.co.uk/monetarypolicy/Pages/framework/framework.aspx

Карней М. (2018) Речь Председателя Банка Англии. Будущее денег. – с. 15 url: https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/speech/2018/the-future-of-money-speech-by-mark-carney.pdf?la=en&hash=A51E1C8E90BDD3D071A8D6B4F8C1566E7AC91418

Курдия В., Вудфорд М. (2010) Баланс центрального банка как инструмент денежно-кредитной политики. – С. 83 url: http://www.columbia.edu/~mw2230/CR2010.pdf

Центральный банк Российской Федерации (2017) Денежно-кредитная политика. – url: http://cbr.ru/eng/DKP/

Дрешлер И., Савов А., Шнабл П. (2018) Модель денежно-кредитной политики и риск-премия // Журнал Финансов Американской финансовой ассоциации. Vol. LXXIII, No. 1 (февраль) – с. 317-373

Егертсон Г., Вудфорд М. (2003) Облигации с нулевым купоном и оптимальная денежно-кредитная политика. – С. 77 url: http://www.columbia.edu/~mw2230/BPEA.pdf

Ереуайз (2017) Денежно-кредитная политика. – url: http://www.erewise.com/current-affairs/monetary-and-credit-policy_art533417c97575d.html#.WML24fnyiUk

Европейский Центральный Баек (2017) Денежно-кредитная политика. – url: https://www.ecb.europa.eu/mopo/intro/html/index.en.html

Федеральная резервная система (2017) Федеральный Комитет по операциям на открытом рынке. – url: https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/fomc.htm

Фишер И. (1911) Покупательная способность денег, их определение и связь с кредитом, процентной ставкой и кризисом. Фонд свободы. – С. 330.

Фридмен М. (1962) Капитализм и свобода. Университет Чикаго. – С. 166

Горидько Н., Нижегородцев Р. (2013) Модели зависимости темпов инфляции от объема денежной массы: регрессионный анализ нелинейной динамики // Экономическая наука современной России. – 1 (60) – С. 39-46.

Международный Валютный Фонд. (2016) Отчет “Мировой экономический обзор. Октябрь 2016” – url: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/pdf/text.pdf

Иссаку Х, Харвей С., Абор Дж. (2016) Оказывает ли развитие финансов дополнительные риски на денежно-кредитную политику // Обзор развития финансов. 6 – С. 91-104

Казахстанская фондовая биржа (2018) – url: http://www.kase.kz

Кейнс Дж. (1935) Общая теория занятости, процента и денег. Библиотека Университета Аделаиды. – С. 263.

Закон Республики Казахстан «О Национальном Банке Республики Казахстан» (по состоянию на 2017).

МакКафри И. (2018) 20 лет независимости Банка Англии: эволюция денежно-кредитной политики. – С. 17 url: https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/speech/2017/twenty-years-of-boe-independence-the-evolution-of-monetary-policy.pdf?la=en&hash=7747923DECF2B2AD91998FB1E0447EF94DD7855F

Мундел Р. (1961) Теория оптимальных валютных зон // Американское экономическое обозрение. – Vol. 51. – No. 4 – С. 657-665

Национальный Банк Республики Казахстан (2017) – url: http://www.nationalbank.kz

Национальный Банк Республики Казахстан (2017) Годовой отчет Национального Банка Республики Казахстан за 2016 год.

Национальный Банк Республики Казахстан (2015) Денежно-кредитная политика Республики Казахстан до 2020.

Национальный Банк Республики Казахстан (2016) Основные направления денежно-кредитной политии Республики Казахстан на 2017 год.

Остерхолм П. (2018) Взаимосвязь между доходностью казначейских и корпоративных облигаций в Австралии: VAR-доказательство // Финансовые исследовательские записки. – 24 – С. 186–192.

Центральный Банк Катара (2018) Цели денежно-кредитной политики. – url: http://www.qcb.gov.qa/English/PolicyFrameWork/MonetaryPolicy/Pages/MonetaryPolicyGoals.aspx

Саутер О. (2014) Денежно-кредитная политика в условиях неопределенности: исторические предпосылки, теоретические основы, эмпирическое доказательство. Шпрингер. – С. 221.

Су М., Хилдрет В. (2018) Уменьшает ли финансовый спад краткосрочные муниципальные заимствования? Общественные финансовые публикации. Февраль. – С. 95-113.

Организация Объединенных Наций (2016) Отчет “Всемирная экономическая ситуация и прогнозы 2015”.

Вердельхан А. (2018) Доля систематической вариации в двухсторонних обменных курсах // Журнал Финансов Американской финансовой ассоциации. Vol. LXXIII, No. 1 – февраль – С. 375-418.

Вудфорд М. (2011) Инфляционное таргетирование и финансовая стабильность. – С. 34 url: http://www.columbia.edu/~mw2230/ITFinStab.pdf

Ядгаров Я.С. (2009) История экономических учений. – 4-е изд. – М.: ИНФРА-М. – 480 с.

IRSTI 06.77.90

Kulov O.A.

PhD doctoral student, Buketov Karaganda State University,
Kazakhstan, Karaganda, e-mail: olzhas_krgd@mail.ru

INSTITUTIONAL FEATURES OF REGULATION OF NON-STANDARD EMPLOYMENT IN KAZAKHSTAN

The employment problem acquires the character of flexibility under the influence of the adaptation of the market economy, transforming into various forms of employment. Non-standard forms of employment have become the total definition of this phenomenon. This term is already consistently entered into the era of post-industrial economy in developed countries in the 1970s. Under the influence of constantly changing conditions, the post-industrial era issues new labor relations. This article is devoted to the nonstandard employment of Kazakhstan. There are legal regulation, legislative aspects: independent, distance, home, temporary employment and work of disabled people (working hours). The issues of productive and unproductive employment are covered. The article examines the peculiarities of the legislation about employment protection, where considers the balance of labor protection rigidity, and the degree of flexibility of labor legislation, thus, the balance of labor laws determines the number of unemployed who, in turn, lead to non-standard forms of employment. Examined utterance of self-employment in Kazakhstan and the different approach of state bodies to this phenomenon. The aspects of social insurance and granting of benefits for loss of work in the Republic of Kazakhstan were studied. Legislative moments of registration of individual entrepreneurship have been studied. The procedure for registering the unemployed in the employment center. Foreign experience It is given mainly in Germany, where questions of employment of elderly people on non-permanent work are covered. The study of non-standard forms of employment is limited to surface assessments, which are largely due to the diversity of forms of employment, therefore it is required to improve the methodological basis for determining the scope of this phenomenon and his dynamics.

Key words: self-employment, temporary employment, unproductive employment, productive employment, part-time employment.

Кулов О.А.

докторант, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Қарағанды қ., e-mail: olzhas_krgd@mail.ru

Қазақстандағы стандартты емес жұмысбастылықты институционалдық реттеудің ерекшеліктері

Жұмыспен қамту мәселесі оның әртүрлі нысандарына трансформациялана отырып, нарық шаруашылығына бейімделген. Жұмыспен қамтудың бейстандартты нысандары бұл құбылыстың жинақы анықтамасына айналған. Бұл анықтама 1970 жылдардың орта тұсында дамыған елдердің постиндустриалдық экономикасы дәуірінде айналысқа енген. Ұдайы өзгеріп отыратын жағдайлардың ықпалымен постиндустриалдық дәуір экономикасы жаңа еңбек қатынастарын пайда етеді.

Мақала Қазақстандағы бейстандартты жұмыспен қамту ерекшеліктеріне арналған: мүгедектерді дербес, қашықта, үйде, уақытша жұмыспен қамту және еңбек етуін (жұмыс уақытының ұзақтығы) құқықтық реттеу, заңи қырлары. Өнімді және өнімсіз жұмыспен қамту мәселесі көтерілген. Мақалада жұмыспен қамтуды қорғау туралы заңнама ерекшеліктері баяндалады, еңбекті қорғаудағы қатаңдық балансы, еңбек заңнамасының икемділігі қарастырылған. Демек, жұмыссыздар саны, жұмыспен қамтудың бейстандартты нысандарына әкеп соғатын факторлар еңбек заңнамасының тепе-теңдігіне байланысты болады. Қазақстандағы дербес жұмыспен қамту-

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

дың анықтамасы, сол сияқты осы құбылысқа мемлекеттік органдардың әртүрлі көзқарастары баяндалады. Әлеуметтік сақтандырудың қырлары мен жұмыстан айырылуына байланысты жәрдемақы төлеу мәселесі қарастырылған. Жеке кәсіпкерлікті тіркеудің заңи моменттері де айқындалады. Жұмыссыздарды тіркеу процедуралары сипатталады. Шетелдік тәжірибе де келтірілген, атап айтқанда, Германия тәжірибесі. Мұнда кәрі адамдардың тұрақсыз жұмысқа орналастыру мәселесі баяндалады. Жұмыспен қамтудың бейстандартты нысандарын зерттеу үстіртін баға берумен шектеледі, өйткені мұндай нысандардың көптігі бұл құбылыстың ауқымын анықтау және динамикасын анықтау бойынша әдістемелік негіздерді жетілдіруді талап етеді.

Түйін сөздер: өзін-өзі жұмыспен қамту, уақытша жұмыспен қамту, өнімсіз жұмыспен қамту, өнімді еңбек, толық емес жұмыс уақыты.

Кулов О.А.

докторант, Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова,
Казахстан, г. Караганда, e-mail: olzhas_krgd@mail.ru

Институциональные особенности регулирования нестандартной занятости в Казахстане

Проблема занятости приобретает характер гибкости под воздействием адаптации рыночного хозяйства, трансформируясь под различные формы занятости. Собирательным определением данного явления стали нестандартные формы занятости. Данное определение уже прочно вошло в эпоху постиндустриальной экономики в развитых странах в середине 1970 гг. Под воздействием постоянно изменяющихся условий постиндустриальная эпоха выдает новые трудовые отношения. Данная статья посвящена особенностям нестандартной занятости в Казахстане: правовое регулирование, законодательные аспекты: самостоятельной, дистанционной, надомной, временной занятости и труда инвалидов (продолжительность рабочего времени). Освещены вопросы продуктивной и непродуктивной занятости.

В статье исследованы особенности законодательства о защите занятости, где рассмотрен баланс жесткости защиты труда и степень гибкости трудового законодательства. Таким образом, от равновесия законов труда зависит количество безработных, которые в свою очередь, ведут к нестандартным формам занятости. Рассмотрена трактовка самостоятельной занятости в РК и разные подходы государственных органов к данному явлению. Изучены аспекты социального страхования и выдачи пособий по утере работы в РК. Изучены законодательные моменты регистрации индивидуального предпринимательства. Процедура регистрации безработных в центре занятости. Приведен зарубежный опыт, в частности Германии, где освещены вопросы занятости пожилых людей на непостоянной работе. Изучение нестандартных форм занятости ограничивается поверхностными оценками, которые в значительной степени обусловлены многообразием форм занятости, следовательно требуется совершенствовать методические основы определения масштабов этого явления и его динамики.

Ключевые слова: самозанятость, временная занятость, непродуктивная занятость, продуктивная занятость, неполная занятость.

Introduction

The world market is in a phase of post-industrial development. Accordingly, there are global changes in the labor market happening. “The face of employment” began to acquire the flexibility character under the influence of the market economy adaptation, transforming into various forms of employment.

The labor market adapts constantly under the influence of supply and demand, and flexibility is the factor of adaptation. It is flexibility that causes a variety of employment forms. There is a trade-off in the labor market between employers and employees. It is common to combine and treat various flexible forms of employment as a non-standard form of employment (hereinafter referred to as the NSFE). The labor legislation of different countries adapts the labor code under the influence of the growth of factors affecting non-standard forms of employment (level of scientific and technological progress, migration of labor, increasing competition, etc.). Finding a compromise between hard labor legislation and a “flexible” one is a key factor in finding the interests of both employers and workers in the labor market. It should be noted that the flexibility of labor legislation reduces the level of social protection of workers employed permanently.

Materials and methods. The theoretical and methodological basis for researching non-standard forms of employment is legislative and scientific literature, as well as periodicals containing the main features of non-standard forms of employment.

The information base of the research was domestic and foreign methodological materials, official information of the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan, and data published in the materials of the periodical press.

Literature review. The era of post-industrial development provoked the activation of the non-standard forms of employment development, and the intensification of this process attracted the attention of the academic world. In the process of research, scientific works of foreign scientists on problems of non-standard employment were analyzed: V. Gimpelson, R. Kapelyushnikov, E.V. Maslova, M. Lushnikova, etc.

At the same time, the study of the NSFE and the development of proposals for regulating this phenomenon in Kazakhstan are characterized by the peculiarities of most countries staying at the stage of formation. Local authors engaged in the study of NSFE and carrying out researchers: T.P. Pritvorova, D.E. Bektleyeva, Zh.A. Kulekeyev, A. Zhusupova, V. Skala, N. Kaygorodova, etc.

Results and discussion. Considering the legislative regulation of the labor market, we cannot fail to note the emergence of non-standard forms of employment. This process is happening due to the fact that the formation of a post-industrial economy inevitably leads to the need to strengthen the flexibility of the legislative labor market.

Changes in the post-industrial economy has led to the growth of information technology, the segmentation of standard employment began to lose its place in the economy, transformational changes required a more flexible approach in the sphere of labor relations. (Piore M.1986: 17).

The difference between standard employment and NSFE is the presence of a full working day, an indefinite labor contract, a social security system, the availability of leave, etc. (Kalleberg A. 2000: 360).

In Europe, standard employment in the post-industrial era for employers is becoming a difficult test. Factors such as employee tax, reduced profitability, social benefits, globalization of markets, a recession of the market economy, etc., forced employers to adapt against the backdrop of growing competition. The above factors forced employers to use flexible employment and transfer production to developing countries, to ease the costs of business. (Maillat D.1999: 14), (Cluster Profiles 2003: 23)

International Labor Organization in the early 2000s conducted a study in England, analyzing the labor relations of small flexible industries. Analytical data showed that small flexible manufactures began to increasingly use non-standard workers (in particular, engineering and technical staff) for their orders based on market needs (output and product range). (Global Employment Trend 2003: 41)

Developed countries at the beginning of the post-industrial era note the “erasure” of labor standards for permanent employment and an increase in the number of NSFE. (Zijl M. 2004: 240).

The development of the post-industrial economy has caused a variety of forms of flexible employment. The scientific world in the sphere of labor relations began to offer various approaches and definitions. In our opinion, from the set of definitions of the NSFE, the most optimal one is the interpretation by R. Kapelyushnikov and V. Gimpelson, where all forms of employment that deviate from standard employment, including self-employment, can be considered “non-standard”. (Gimpelson V. 2005a: 14).

Let us consider the disclosure of the content of labor relations through the prism of legislative aspects, which will allow us to group the NSFE. In this regard, it is worthwhile to study the legal aspects of regulation of non-standard work in Kazakhstan. Let us highlight the main forms of non-standard work: self-employment, temporary and part-time employment.

In our opinion, the NSFE should be divided according to the following parameters: the legal status of the labor legislation of the Republic of Kazakhstan, the level of social protection, the number of employees engaged in flexible employment, which allows the classification of the NSFE into three groups. (Figure 1).

In this case, we have differentiated and conditionally divided the legal norms on the basis of special forms of the labor process regulated in the Labor Code (hereinafter – the LC) of the RK.

– first group: this group is dedicated to the self-employed, and is fixed in the LC of the RK. In relation to the self-employed, state measures are taken to stimulate them;

– second group: special forms of the labor process regulated by the LC of the RK are applied to this group and accordingly fall into the category of the NSFE;

– third group: the category of citizens who may enter the risk group (loss of employment, informal employment). The risk factors are as follows: the lack of professional experience among young people and other socially vulnerable phenomena, as well as people of retirement age and pre-retirement age.

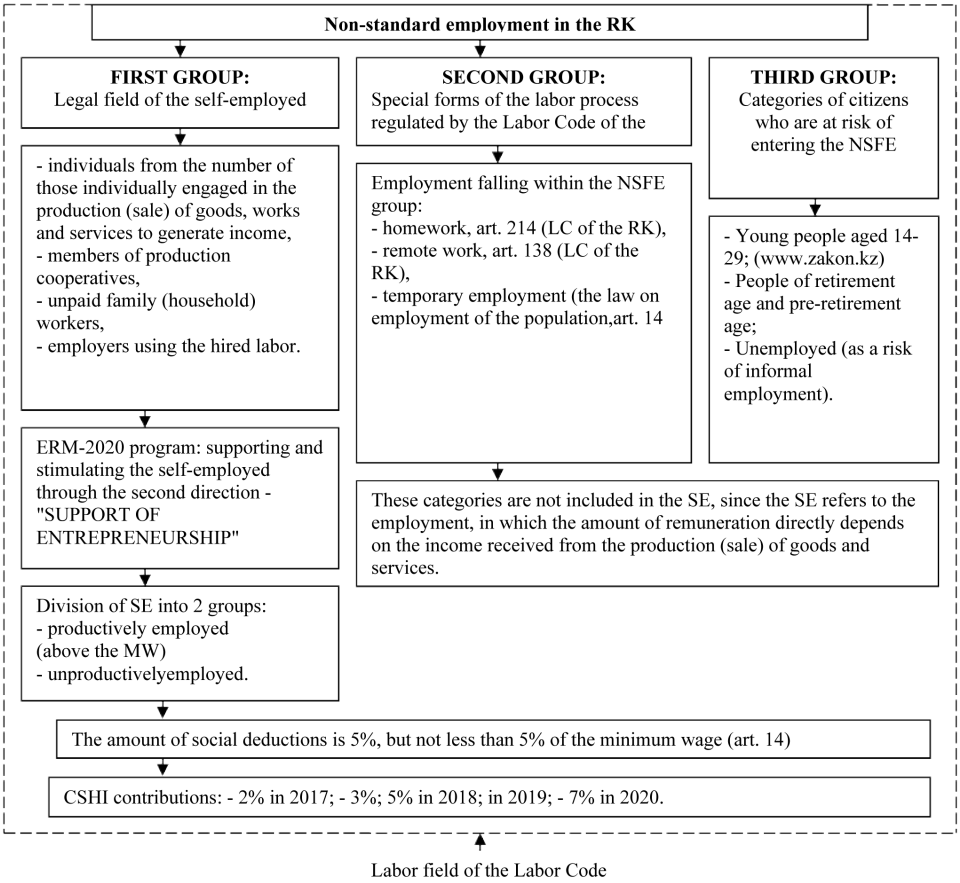

Figure 1 – Features of legal differentiation of legal norms in non-standard employment in the RK
Compiled by the author

We will stop on each group according to the NSFE legal field.

First group (the self-employed). One of the most common forms of non-standard work are the self-employed. Self-employed persons are included in the Law of the Republic of Kazakhstan "On employment", which includes 8 social groups.

Consider the "interpretation" of self-employment. Nowadays in Kazakhstan, the concept of "the self-employed" is interpreted in different sources ambiguously. For example, in the program for the development of productive employment and mass entrepreneurship introduced in 2015, it is stated that the self-employed are grouped into 4 items: individuals from individually engaged in the production (sale) of goods, works and services for income, members of production cooperatives, unpaid workers of family enterprises (households) and employers using the hired labor. (Program for the development of productive employment and mass entrepreneurship for 2017 – 2021 years. 2017a: 14).

The above classification of the self-employed is in line with international standards of the International Labor Organization (ILO) and was updated in 2003 at the 17th International Conference of Labor Statisticians, where these categories were clarified on the basis of an expanded concept. (The transition from the informal to the formal economy 2014: 32)

Within the framework of the Employment-2020 Program, the Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan (Program for the development of productive employment and mass entrepreneurship for 2017 – 2021 years. 2017b: 6). and the Statistics Agency of the Republic of Kazakhstan in the publication "Economic Activity of the Population" of 2014 (Economic activity of the population of Kazakhstan 2009-2013. 2014: 184), suggests the following version of the interpretation of the term "self-employment", namely: self-employment is employment, in which the amount of remuneration directly depends on the income received from the

production (sale) of goods and services (where own consumption is considered as part of income) ".

The next version of the draft on self-employment is the Law on compulsory social insurance that considers an independent person as an individual entrepreneur (hereinafter – an IE), private notary, private bailiff, lawyer, professional mediator who provides himself with a job that generates income. (Law of the Republic of Kazakhstan On compulsory social health insurance. 2017: 9).

In the law on compulsory social insurance, it is necessary to specify which category of self-employed people is offered to pay insurance, taking into account that this employment is divided into 4 main groups.

Formulation of the self-employed in Kazakhstan is ambiguous and a different approach to the interpretation of the term in the Republic of Kazakhstan suggests that there is no targeted approach to determining self-employment in normative legal documents.

It can be noted that the legislation does not clarify the concept of self-employment through its forms, whereas the generally accepted self-employment definition version is the ILO formulation that considers self-employment through 4 category groups.

Consequently, self-employed persons in the Republic of Kazakhstan (hereinafter referred to as "the RK") are individuals who create employment on the basis of a patent, while this person creates a workplace as an IE for themselves, as well as in the person of the employer using the hired labor, whereas unpaid workers of family enterprises (households) can be considered as auxiliary assistants.

The "Employment Road Map-2020" in Kazakhstan has initiated productive employment. This innovation will support creating new jobs and is a platform for effective economic and social policy.

According to V.V. Adamchuk, productive employment is the right to freely use the labor for own well-being. (Adamchuk V. 2000: 132).

The Agency for Statistics of the RK in 2013 divided the productively employed into 2 groups: productive and unproductive jobs. The criterion of division is the level of average monthly incomes and is correlated with the subsistence minimum (Belonosova N. 2014: 102), which amounted to 28810 tenge in 2018.

In 2016 according to the Kazakh Statistics, the number of unproductive jobs totaled at 301,2 thousand people in the specific weight of the number of self-employed was 13,6%.

Unlike unproductively employed, the number of people employed was 1,9 million people or 86%. (Kurmanbekov A. 2018a: 49).

These figures show that more than 300 thousand people are on the verge of poverty. This separation is necessary to identify and improve the professional status of the employee. This setting of the division will allow to focus attention for those requiring the greatest attention from the employment services and to apply effective steps for professional growth and to promote the employee directly in the workplace through the development of professional skills.

A distinctive feature of self-employed entrepreneurship is that this contingent works on the basis of a patent (activity under the patent) and interaction with another taxation regime is prohibited. The big advantage is that there is no need to conduct tax reporting, and the absence of a book of income accounting, cash registers is not forbidden.

According to N. Vishnevskaya, there are two factors for increasing self-employment in transition countries: entrepreneurship and low level of social protection, taking into account the decrease in the number of jobs in wage labor. (Vishnevskaya H. 2013: 21).

The focus of the scientific world on the phenomenon of self-employment is explained by the fact that this is the "simplest form of entrepreneurship", which allows efficient use of available resources, where the main value is the human capital of the entrepreneur. (Hausman R. 2003a: 48), (Blanchflower D. 2000: 17).

As part of the provision of social protection, self-employed individuals deduct social contributions in the amount of 5%. Due to the fact that self-employed people use special tax regime, social payments amount to 5%, but there are restrictions on payments, the size should not be less than 5% of the MW (at the current moment). (Hausman R. 2003b: 49)

Since 2017, self-employed persons (IE, private notaries, private bailiffs, lawyers, professional mediators, individuals who receive income under civil law contracts) pay mandatory medical insurance. (Domestic workers in Russia and Kazakhstan 2014: 7).

The deductions for insurance will gradually increase from 2% in 2017 and stop at 7% in 2020. There is also a link to the amount, the percentage of deductions should not exceed 15 MW. (Kurmanbekov A. 2018b: 18)

Let us consider both positive and negative aspects of "compulsory social health insurance (hereinafter –CSHI). On a positive side of the CSHI is the picture of the visibility of self-employed in statistical bodies, which will gradually lead to self-em-

ployment from the shadow economy. (Zhusupova A. 2013: 27).

The negative side of the CSHI in the sphere of self-employment is the withdrawal to the shadow economy due to the growth of contributions, the departure of IEs from registration on the basis of a patent.

There are factors in the growth of the NSFE, the main reasons for which are that employers are interested in reducing the costs of workers in labor law (payment of taxes, various social obligations). (Non-standard employment in Ukraine: social risks and counter-strategies of trade unions. 2011: 17).

The advantage of self-employed people in front of other NSFE is participation in the funded pension system and compulsory health insurance. This participation allows the self-employed to receive benefits for loss of work, loss of breadwinner and disability under the law of the Republic of Kazakhstan «On compulsory medical insurance». (Law of the Republic of Kazakhstan On compulsory social health insurance. 2017: 9).

In the second group, there are specific forms of the labor process of the LC of the RK, where NSFE groups are displayed, such as:

– home workers, art. 214of the LC of the RK,

– remotework, art. 221-1of the LC of the RK,

– work of disabled people, art. 24of the LC of the RK,

– temporary employment, art. 14,

– borrowed labor (attachment).

Let us stop on each subgroup of the NFSE and identify the features. Traditional forms of NSFE include home and remote work. The specificity of labor relations between the employee and the employer is transformed into atypical employment. (Tomashevsky K. 2012: 149)

These include types of work that deviate from the standard by one or more of the following characteristics:

– term of the employment contract (fixed-term employment contracts);

– duration of working time (part time);

– place of work (traditional homework to modern remote work);

– daily work, work on a call;

– work on the basis of an employment contract concluded with the participation of intermediaries, etc.

Home-based work, like the work of remote workers, is characterized by the flexibility of working time, and therefore can be attributed to the low-employment. (Maslova E. 2017: 67)

In Article 2 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On employment of population", the term "employed population" includes 8 social groups of people, including "the self-employed". However, remote and home-based employment, as well as the work of disabled people, are not included in this group, since self-employment is understood as employment in which the amount of remuneration directly depends on the income received from the production (sale) of goods and services. Home workers are recognized as employees who perform work (services) in the householdsowned by employers –individuals. (Domestic workers in Russia and Kazakhstan)

Homework is often forced and takes on a survival strategy. This kind of employment causes the working conditions, such as: long working hours, low pay, limited access to social protection systems and also bears the isolation character of employment. (Report VI. Gender equality – the foundation of decent work. 2009)

With respect to most other aspects of the employment relationship, general labor law rules apply to domestic workers. (Skala V.2012a: 56)

The next type of employment noted in the LC of the RK, is remote employment (art. 138 of the LC of the RK dated 2015). (Labor code of the Republic of Kazakhstan 2016: 67)

Its feature is the remoteness of the employee from the employer and in the process of performing the work, the employee uses information and communication technologies.

There are following problems in remote employment:

– absence of pension deductions on the part of the employer, since the work is of a contract nature;

– lack of social privileges (insurance against accidents, absence of leave and social benefits, etc.);

– absence of a payment guarantee to the employee for the executed order (in a judicial procedure);

– absence on the part of the employer of confidence in the quality of the order and performance on time. (Skala V.2012b: 57).

Nowadays there are no precise norms regulating labor relations of such kindin a remote employment that in turn acts as a powerful deterrent of development.

Temporary employment. Out of the majority of NSFE, temporary employment in the world tends to grow due to a large number of fixed-term contracts, one-time employees, call-on workers, seasonal workers. There is an increase in countries with stable employment. (Carre F.2005: 7)

In the RK, employment centers organize public works for the population to provide temporary jobs for the unemployed. According to Kazakhstan

statistics, the total number of temporary workers in Kazakhstan is (4%) in 2005 and (3.64%) in 2015 with a growth rate (-25.4%). When foreign statistics are compiled for OECD countries, the average for the period of 2005—2015 is 11,3%.

Temporary employment in the Republic of Kazakhstan is, for the most part, the nature of a state order, since temporary employment is organized by local executive bodies. This type of activity does not require professional training. This employment type has received coverage in periodicals and Internet resources somewhat recently.

Let us denote the features of temporary employment in the Labor Code of the RK, the contract can be made both for a certain period (within one year) and for an indefinite period.

The stimulation of temporary employment in Kazakhstan occurs through the development of the first direction of the Employment Road Map 2020 – the "Development of housing and communal services infrastructure", since most construction and repair of facilities is seasonal.

The characteristic features of a certain period are as follows:

– time frame of a particular job;

– replacement of a temporarily absent employee;

– seasonal nature of work.

Small and medium businesses can conclude contracts for a certain period and without the above conditions. Usually contracts are concluded only once, if the contract is extended, then this agreement is considered indefinitely. It should be clarified that if the contract is concluded for an indefinite period, the employer has no right to renew the agreement with the employee for a certain period.

The advantage of a certain period is the absence of additional costs for the dissolution and conclusion of the contract, in other cases contracts for a certain and indefinite period are of an equal nature.

The role of private agencies in the labor market should be noted, which to date has not received distribution.

Incomplete or part-time employment is common in the formal sector. This form of employment presupposes a relationship between the employee and the employer, under which a mutual agreement may be established on a part-time basis, with wages paid proportionally to the hours worked or depending on the amount of work performed. (Gimpelson V. 2005b: 14).

In Kazakhstan, part-time employment occurs in the following circumstances:

– according to the doctor's certificate for disabled workers (art. 223);

– training, further training, retraining, etc .;

– family circumstances: decree, adoption up to 3 years, care for a sick family member (art. 189);

– change in the organization of production or reorganization, reduction in production volumes. (art. 48).

The Labor Code of the RK conditionally fixes the number of hours worked per week and part-time work is less than the normal duration, according to the LC of the RK (art. 79). It is worth noting that OECD experts refer to less than full-time employees with a typical working time of less than 30 working hours per week. (Kapelyushnikov R. 2004: 41)

For example, let us give the hourly interval of the working week in developed countries. For example, in the USA, Japan, Austria, Sweden it is less than 35 hours per week, Finland, Canada, New Zealand – up to 30 hours, Hungary, Turkey – up to 36 hours, Norway – up to 37 hours, Kazakhstan – up to 40 hours. (art.68 of the LC of the RK) (Bonvicini R. 2005: 12).

Foreign experience of Germany in the labor legislation shows a gradual transition to flexibility in the world of work, while weakening the rigid legislation.

The law "On debt labor" (1972), the law "On flexibility" (2003) have been adopted, the labor reform (2004) has been carried out, which promotes the increase of the flexibility of labor relations:

– the maximum period for the application of loan work was canceled (could not be more than three months);

– the ban on synchronization is lifted (the norm according to which the labor contract with the borrowed employee must be concluded for a shorter period than the contract with the main employee);

– the ban on the transfer of permanent workers to the category of loans was lifted.

Although the reform of the labor market liberalization in Germany creates a legal framework for resolving new, atypical forms of employment, it also reduces the level of social protection of wage workers and encourages the growth of atypical employment to 37% of all labor relations. At the same time, the number of working people with low wages and extremely low incomes has increased. The wages of every fifth employee in Germany fell to a minimum level (Gerasimova E. 2012: 75)

In the third group, we include the risk group of working people. These are young people and people of retirement and pre-retirement age.

Youth age. In the statistics agency of the RK, there is no category of youth aged 14 to 29.According to the law on youth of the RK dated

2013, the age interval of 14-29 years is officially fixed considering the international classification. In this regard, it is not possible to assess the full picture of self-employment among young people in Kazakhstan, the statistics agency of the Republic of Kazakhstan reflects data on the age of 16-24 years.

In Kazakhstan, the contingent of the self-employed aged 16-24 amounted to 556,8 thousand people in 2006 and 275,9 thousand people in 2016 with an increase (-50,4%) over 10 years.

The numerical trend shows a decrease in the number of self-employed youth (conditional) in half, it can be noted that the category of youth aged 16-24 belongs to a group "that does not study and does not work" (Recommendations on the application in the statistical practice of the countries of the Commonwealth of Independent States of decent work indicators).

Pre-retirement age and retirement age. The next category covers the age interval 55-64 years, according to the statistics of Kazakhstan this contingent increases by 48.1%, since 2006 with the number 184.0 and 272.6 thousand people in 2016.

This trend allows us to conclude that people of pre-retirement and retirement age understand that in the event of job loss, this age contingent will find it harder to find employment than representatives of other age groups and that the period of unemployment for them is longer. This can be explained by the following reasons: job search, acquisition of new professional skills, restrictions on the availability of health, adaptation to the organizational structure, etc.

In this connection, one can make an example of Germany's experience with respect to employees who have reached the age of 55 and who have been employed for at least three years in the labor relations that are subject to compulsory social insurance for the previous 5 years and are entitled to double their full working time. Germany finances the issue of subsidizing older people to employers, with the reduction of the working day. (Cohen-Solal M. 1999: 37)

This approach makes it possible to soften the transition of workers of pre-retirement age to a complete cessation of their work activity and to receive an old-age pension. This is the prerequisite for providing financial support to employers who transfer their elderly workers to a stimulated underemployment regime.

The unemployed citizens can be attributed to the category of citizens belonging to the risk group for entering informal employment.

Conclusion

The statement of facts proves that the post-industrial era causes adaptation of small-medium business to market relations, causing a revision of labor relations to maintain profitability of business, new relationships are being built through flexible forms of employment.

Kazakhstan is building its own policy towards non-standard forms of employment.

Self-employment in Kazakhstan develops its own scenario typical for most countries in transition.

The review of the problem allows us to conclude that of all forms of the NSFE, the largest in terms of the number of people is self-employment, which requires a proper normative-legal approach.

Formation and development of labor relations depends on the interaction of public authorities with small and medium-sized businesses. Developing the organizational and legal field, through legislative acts, solving problems with the help of targeted programs.

For the development of self-employment, the first direction of the Employment Road Map 2020 is used, namely "Supporting entrepreneurship".

It should be noted that unproductive employment is still at a high level and requires a solution, and approaches to solving this problem should be revised.

Having studied the norms of the current legislation for determining the concept of "self-employment", one can note the vague regulated legal status of this category of citizens. In relation to the self-employed, the state creates conditions for the development of self-employment, the gradual withdrawal of the self-employed in the legal sphere (patent-based activity) is the primary task of the state.

In the second group, we have reviewed the following forms of the NSFE:

Remote employment. In the Republic of Kazakhstan, the norms regulating labor relations are not fully formed, which indicates the deterrent factors of development and requires close attention.

Temporary employment in the RK has a number of limitations: the contract cannot be renewed, the extension option in this case is a contract based on permanent employment. (art. 29). When compared to permanent employment, contracts based on temporary employment do not have distinctions on payments (social obligations, minimal wage).

The main distinction between temporary employment and permanent employment is a period of one year, so for temporary employment it is at least one year. (art. 29).

The advantage for employers in a temporary contract is that in the event of termination of the contract, there are no additional costs (art. 53). In all other cases, the employer has equal responsibilities to the employee, both under a temporary contract and on a permanent basis.

The "risk group" includes the working population. These are young people and people of retirement and pre-retirement age. This group includes self-employed youth contingent. The Agency of the RK does not reflect the data of the youth contingent aged 14 to 29, which complicates the assessment of young people. Pre-retirement and retirement age. People of pre-retirement and retirement age are in a difficult situation (the risk of losing their jobs, long skill learning, adapting, health reduction), which makes this contingent socially vulnerable. The self-employed for the period of 2006–2016 with an age interval of 55-64 years has doubled, in this case the experience of Germany in supporting age-related workers is interesting.

In domestic programs aimed at the development of self-employment, there is no separate support for people of "pre-retirement" age and young people to a sufficient extent, although for European programs these categories are especially important for the appropriate provision of all possible development tools.

References

Adamchuk V. V., Romashov O. V., Sorokina. N. E. Economics and Sociology of Labor: A Textbook for Universities – M.: UNITY, 2000. – 407 p.

Blanchflowcr D. Self-employment in OECD Countries //Labor Economics. 2000. V.7. P.471 – 505.

Bonvicini R. Social partnership and labor relations in Europe / Roberto Bonvicini. – Moscow: Human Rights, 2005. – 196 p.

Belonosova N. Self-employed in the Republic of Kazakhstan: 2013 results of the year. //Economics and statistics № 2. 2014

Cohen-Solal M., Montigny P. H., Sanier J.– M. Les transferts sociaux: une comparaison // Problemes econ. – P., 1999. – N 2627. – P.11-16.

Cluster Profiles, Institute for Strategy and Competitiveness. Harvard Business School, Copyriht 2003. Access mode: www. data. isc.hbs.edu/cp/index.jsp.

Carre F., Ferbcr M., Golden I., S.A. Herzenberger. Nonstandard Work: The Nature and Challenges of Changing Employment Arrangements / (eds.). Urbana, IL: Industrial Relations Research Association, 2005. P. 89 – 115.

Domestic workers in Russia and Kazakhstan. Assessment of the situation of domestic workers in the labor markets of Russia and Kazakhstan. Almaty 2014

Economic activity of the population of Kazakhstan 2009-2013. Statistical collection. Astana 2014.

Gimpelson V., Kapelyushnikov R. Non-standard employment and the Russian labor market. Preprint WP3 / 2005/05. – Moscow: State University Higher School of Economics, 2005. – 36 p.

Global Employment Trend. 2013. Access mode: www.ilo.org/wcmsp5/ groups/public/---dgreports/---dcomin/---publ/documents/publication/wcms_202326.pdf.

Gerasimova E. S Unstable employment: consequences for society // Right. Journal of Higher School of Economics. 2012. № 1. P. 182-193.

Hausman R., Rodrik D. Economic Development as Self-Discovery// Journal of Development Economics. 2003. V/72. P.603 – 633.

Kalleberg A. Non standard Employment Relations: Part-time, Temporary and Contract Work // Anmial Review of Sociology. 2000– Vol. 26. P. 341-365.

Kapelyushnikov R.I. Non-standard forms of unemployment and unemployment in Russia / / Preprint WP3 / 2004/06. WP3 Series Labor Market Challenges

Kurmanbekov A., Temirkhanov M. / Labor Market Review of Kazakhstan 2018. Access mode: http://www.halykfinance.kz/ru/files/get_file/6198/8c55e80dc4e746c045ed5fb3cfa0b5e1

Law of the Republic of Kazakhstan of April 25, 2003 No. 405-11 "On Mandatory Social Insurance" (with estates and additions as of March 17, 2015). Access mode: www.onlinc.zakon.kz/.

Labor code of the Republic of Kazakhstan. 2017 Access mode: http:// www.enpf.kz

Maslova E.V. Labor market and employment regulation: development of professional competencies and job opportunities for young professionals: monograph / Voronezh State University. – Voronezh: Publishing House of VSU, 2017. – 121 p.

Maillat D., Grosjean N. Globalization and territorial production systems. Working Paper 9906b, Universite de Neuchatel, 1999. 19 p.

Non-standard employment in Ukraine: social risks and counter-strategies of trade unions / Fund im. Friedrich Ebert: Representation in Ukraine July. 2011

Piore M., Sabel. Ch. The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity. Basic Books, 1986. 128 p.

Program for the development of productive employment and mass entrepreneurship for 2017 – 2021 years from December 30, 2015

Recommendations on the application in the statistical practice of the countries of the Commonwealth of Independent States of decent work indicators. Moscow, 2016

Report VI. Gender equality – the foundation of decent work Sixth item on the agenda International Labor Office Geneva. International Labor Conference, 98th Session, 2009

Skala.V., Kaygorodova N. Features and problems of distance work in the aspect of the Labor Code of the Republic of Kazakhstan – Access mode: http://www.asiko.kz/upload/news/news31_ru/osobennostiiproblemy.pdf

The transition from the informal to the formal economy. Report V (I) International Labor Conference, 103rd Session, 2014

Tomashevsky K.L. Actual problems of labor law (educational-method complex): allowance / – Minsk, 2012. – 145 p.

Vishnevskaya H. Self-employment in transitional economies // ME & MO. 2013. №10 2013. №10. P.58-67

Zijl M., Van den Berg G.. Heyma A. Stepping Stones for the Unemployment. – The Effect of Temporary Jobs on the Duration until Regular Jobs. Bonn: 1ZA, August 2004. 259 p.

Zhusupova A. The phenomenon of self-employment in Kazakhstan as a reflection of the specifics of socioeconomic development / Institute of World Economy and Politics under the First President of the Republic of Kazakhstan – the Leader of the Nation Foundation. – Almaty, 2013. Access mode: http://iwep.kz/files/attachments/article/2013-12 04/doklad_-_samozanyatost-na_pechat-arzygul.pdf

Литература

Адамчук В. В., Ромашов О. В., Сорокина Н. Е. Экономика и социология труда: учебник для вузов / В. В. Адамчук, О. В. Ромашов, Н. Е. Сорокина. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 407 с.

Бланчавлауер Д. Самостоятельная занятость в странах ОЭСР // Экономика труда. – 2000. – Р.471 – 505.

Бонвичини, Р. Социальное партнерство и трудовые отношения в Европе / Роберто Бонвичини. – М.: Права человека, 2005. – 196 с.

Белоносова Н. Самозанятые в Республике Казахстан: итоги 2013 года года. // Экономика и статистика. – № 2. – 2014.

Вишневская Н. Самозанятость в переходных экономиках// МЭ и МО. – 2013. – №10. – С.58, 67.

Гимпельсон В., Капелюшников Р. Нестандартная занятость и российский рынок труда. Препринт WP3/2005/05. – М.: ГУ ВШЭ, 2005. – 36 с.

Глобальная тенденция занятости. 2013. Режим доступа: www.ilo.org/wcmsp5/ groups / public / -–- dgreports / -–- dcomin / -–- publ / documents / publication / wcms_202326.pdf.

Герасимова Е. С. Неустойчивая занятость: последствия для общества // Право. Журнал ВШЭ. – 2012. – № 1. – С. 182–193.

Доклад VI. Гендерное равенство – основа достойного труда Шестой пункт повестки дня Международное бюро труда Женева. Международная конференция труда, 98-я сессия 2009 г.

Домашние работники в России и Казахстане. Оценка положения домашних работников на рынках труда России и Казахстана. – Алматы, 2014.

Закон Республики Казахстан от 25 апреля 2003 года № 405-11 «Об обязательном социальном страховании» (с изменениями и дополнениями на 17.03.2015 г.). Режим доступа: www.onlinc.zakon.kz/.

Кохен Солал М., Монтигнай П. Х., Саниер Дж.М. Социальные трансферты: сравнение // Проблемы экономики. – Р., 1999. – N 2627. – Р.11-16.

Капелюшников Р.И. Нестандартные формы занцтости и безработицы в России // Препринт WP3/2004/06. Серия WP3 Проблемы рынка труда

Курманбеков А., Темирханов М. // Обзор рынка труда Казахстана. 2018. Режим доступа: http://www.halykfinance.kz/ru/files/get_file/6198/8c55e80dc4e746c045ed5fb3cfa0b5e1

Каллеберг А. Нестандартные трудовые отношения: неполный рабочий день, временная и контрактная работа // Тематический обзор социологии. 2000– Vol. 26. – С. 341-365.

Карре Ф., Фербр М., Золото И. , Herzenberger S.A. Нестандартная работа: природа и проблемы изменения условий трудоустройства / Ил: Ассоциация исследований в области трудовых отношений, 2005. – С. 89 – 115.

Майлат Д., Гросджин Н. Глобализация и территориальные производственные системы. 1999. 19 стр.

Маслова Е.В. Рынок труда и регулирование занятости: развитие профессиональных компетенций и способности трудоустройства молодых специалистов: монография. – Воронеж: Издательский дом ВГУ, 2017. – 121 с.

Нестандартная занятость в Украине: социальные риски и контр-стратегии профсоюзов / Фонд им. Фридриха Эберта: Представительство в Украине. Июль 2011.

Пиоре М., Сабел. Ч. Глава Второй промышленный разрыв: возможности для процветания. Основные книги, 1986. 128 с.

Профили кластеров. Институт стратегии и конкурентоспособности. Гарвардская школа бизнеса, Copyriht 2003. Режим доступа: www. data.isc.hbs.edu/cp/index.jsp.

Программа развития продуктивной занятости и массового предпринимательства на 2017 – 2021 годы от 30 декабря 2015.

Переход от неформальной к формальной экономике. Доклад V (I) Международная конференция труда, 103-я сессия, 2014 г.

Рекомендации по применению в статистической практике стран Содружества Независимых Государств показателей достойного труда. – М., 2016.

Скала В., Кайгородова Н. Особенности и проблемы дистанционной работы в аспекте Трудового Кодекса Республики Казахстан – http://www.asiko.kz/upload/news/news31_ru/osobennostiiproblemy.pdf

Трудовой кодекс Республики Казахстан. 2017. Режим доступа: http: // www.enpf.kz

Томашевский К.Л. Актуальные проблемы трудового права (учебно-метод. комплекс): пособие / К.Л. Томашевский. – Минск, 2012. – 145 с.

Зиджл М., Ван Ден Бег Г.. Хейма А. Шаговые камни для безработицы. – Влияние временных заданий на продолжительность до регулярных заданий. Бонн: 1ZA, август 2004. 259 р.

Экономическая активность населения Казахстана 2009-2013: Статистический сборник. – Астана, 2014.

Хаусман Р., Родрик Д. Экономическое развитие как самораскрытие // Журнал развития экономики. 2003. V/72. P.603 – 633.

Жусупова А. Феномен самозанятости в Казахстане как отражение специфики социально-экономического развития / Институт мировой экономики и политики при Фонде Первого Президента Республики Казахстан – Лидера нации. – Алматы, 2013. Режим доступа: http://iwep.kz/files/attachments/article/2013-12 04/doklad_-_samozanyatost-na_pechat-arzygul.pdf

IRSTI 06.54.31

Kupeshova S.[1], Orynbassar A.[2]

[1]k.e.s, associate professor of the department "Management and Marketing"
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty,
e-mail: s.kupeshova@mail.ru
[2]Master of 1 course of specialty innovative management
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty,
e-mail: aidanaorinbasar@mail.ru

THE ROLE OF GOVERNMENT IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The course of industrial and innovative development of Kazakhstan, laid in the beginning of 2000, strategically correctly identified the main risks and priority directions for the development of the economy of Kazakhstan: a non-alternative course was chosen to diversify, increase the competitiveness of the economy through innovation and avoid dependence on raw materials. As analysis of innovative development in the Republic of Kazakhstan shows, innovative activity in the country plays a large role, but so far it is not the main factor of increasing the country's competitiveness in the world market.

In the conditions of building an innovation system, an economy based on knowledge, the only true development strategy is the intensification of innovation potential. The country's innovation potential lies in the formation and formation of an educated nation, the compilation and integration of various types of sources, such as material, financial, intellectual and other. The most important factor in the growth of the innovation economy is the country's intellectual potential.

This article examines the issues of state regulation of innovation activities, including the features of the formation of an effective mechanism for financing innovation and the development of intellectual capital. Constant and continuous creation and implementation of innovations is the main factor of prosperity in the competitive struggle of any enterprise, region and country as a whole.

The purpose of the research: to study the influence of the role of the state on the country's innovative development; analysis of various applied complex and multilevel approaches on the part of the state to manage innovation activities; Identification of the most effective tools and mechanisms stimulating innovation activity.

Research methods: general scientific (synthesis, deduction, induction, generalization, testing, survey, observation, forecasting, scientific abstraction, statistical analysis, logical), as well as methods of grouping and classification, expert evaluation. Results: the increasing role of the state as the most important regulator and stimulator of positive activity and social responsibility of private innovation business is defined. Creation of a favorable innovation climate is becoming the most important direction of state regulation in the innovation sphere, and such instruments as regulatory legal acts and economic incentives that contribute to improving the quality of innovations, reducing the costs of their implementation and increasing the socio-economic returns from innovations create conditions for the mass distribution of various innovative forms in the country. Scientific novelty: it is revealed that in order to strengthen the competitive positions of innovative business, the state should promote the formation and development of public and private partnerships in innovation activities. Also, the creation of an entire system, where the spheres of application of intellectual, creative work of people: science, education, culture should be put at the forefront, can also be an increase in innovative activity.

Key words: Competitiveness, Innovation, Innovation activity, Investment, Innovational infrastructure, Innovational potential, Intellectual potential, National innovation system, Potential risk , State regulation of innovative activity, Venture business.

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

Купешова С.[1], Орынбасар А.[2]
[1]э.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ., e-mail: s.kupeshova@mail.ru
[2]1 курс магистранты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: aidanaorinbasar@mail.ru

Қазақстан Республикасында инновациялық белсенділіктің дамуына мемлекеттің қосатын үлесі

2000 ж. басталған Индустриалды-инновациялық даму курсы, экономикалық дамытудың негізгі бағыттары мен басым бағыттарын стратегиялық түрде айқындады: яғни, шикізатқа тәуелді экономикадан инновациялық даму арқылы бәсекелестікке қабілеттілікті күшейтуге қарай әртараптандыруға арналған курс таңдалды. Талдау көрсетіп отырғандай, Қазақстан Республикасындағы инновациялық дамуға, инновациялық қызметті жүзеге асыруды белсендіруге маңызы роль беріліп отыр, дегенмен, ол әлі де болса экономиканың бәсекелестікке қабілеттілігінің негізгі факторы бола алмай отыр.

Инновациялық жүйелерді, экономикалық дамуды білімді негізге қалыптастыруға, әрқилы стратегиялық дамудың инновациялық әлеуетін интенсификациялау көзделеді. Инновациялық потенциал желісі материалдық, қаржылық, интеллектуалдық және басқа да материалдар сияқты әртүрлі көрнекі құралдардың жинақталуы мен біріктірілуін қалыптастыру болып табылады. Инновациялық экономиканың негізгі факторы интеллектуалды әлеует саласы болып табылады. Бұл мақалада инновациялық қызметті мемлекеттік реттеу мәселелерін, атап айтқанда, инновациялық қызметті қаржыландырудың тиімді механизмін қалыптастыру және интеллектуалды капиталды дамыту мәселелері талқыланады. Тұрақты және бұрыннан қалыптасқан және жаңадан іске қосылған инновациялар кез келген кәсіпорынның, ауданның және аймақтың бәсекелестікке қабілеттілігінің басты факторы.

Зерттеудің тақырыбы: инновациялық дамудағы мемлекеттің рөлін зерделеу; инновациялық қызметті басқарудағы мемлекеттің құрылымдық және көп қырлы әртүрлі тәсілдерін талдау; тиімді интенсивті құралдарды және инновациялық белсенділікті ынталандыру механизмдерін енгізу.

Зерттеу әдістері: жалпы ғылымдық (синтез, дедукция, индукция, жалпылау, тестілеу, сұрастыру, бақылау, болжау, ғылыми абстракция, статистикалық талдау, логикалық талдау), сондай-ақ топтастыру және классификациялау, сараптамалық бағалау.

Нәтижелер: инновациялық дамудағы мемлекеттің ролінің маңыздылығы нақтыланып, жеке бизнес пен мемлекет серіктестігі тиімділігі қарастырылып, инновациялық бизнестің әлеуметтік жауапкершілігінің рөлін анықталды. Мемлекет тарапынан ыңғайлы инновациялық климат қалыптастыру, сонымен қатар нормативті-құқықтық заңнамалар мен экономикалық ынталандырушы құралдар инновациялардың тез және жиі нарыққа шығуына оң әсер тигізеді. Осының салдарынан елдегі экономикалық осу темпі жоғарылап халықтың әлеуметтік жағдайы да оңалады.

Ғылыми жаңалығы: Инновациялық бизнестің бәсекелестік позицияларын жетілдіру үшін және инновациялық қызметті қалыптастыру және дамытуға мемлекет пен жеке серіктестікті дамыту қажет. Сонымен қатар, инновациялық белсенділікті дамытуды бір жүйеге келтіруге болады, онда бірінші жоспар ретінде еңбек күшінің интеллектуалды, салауатты жағынан дамыту орын алады да, ғылым, білім, мәдениет осы жүйеде алдыңғы қатарда тұрады.

Түйін сөздер: бәсекегеқабілеттілік, инновациялар, инновациялық белсенділік, инвестициялар, инновациялық инфрақұрылым, инновациялық әлеует, интеллектуалды әлеует, ұлттық инновациялық жүйе, ықтимал тәуекел, мемлекеттің инновациялық қызметті реттеуі, венчурлық бизнес.

Купешова С.[1], Орынбасар А.[2]
[1]к.э.н., доцент, Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: s.kupeshova@mail.ru
[2]магистрант, 1 курс, Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: aidanaorinbasar@mail.ru

Роль государства в развитии инновационной деятельности в Республике Казахстан

Курс индустриально-инновационного развития Казахстана, заложенный в начале 2000, стратегически верно идентифицировал основные риски и приоритетные направления развития экономики Казахстана: был выбран безальтернативный курс на диверсификацию, повышение конкурентоспособности экономики с помощью инноваций и уход от сырьевой зависимости. Как показывает анализ инновационного развития в Республике Казахстан, инновационной деятельности в стране отводится большая роль, но пока она не является главным фактором повышения конкурентоспособности страны на мировом рынке.

В условиях построения инновационной системы экономики, основанной на знаниях, единственно верной стратегией развития является интенсификация инновационного потенциала.

Инновационный потенциал страны заключается в становлении и формировании образованной нации, составлении и объединении различных видов источников, таких как материальные, финансовые, интеллектуальные и другие. Самым главным фактором роста инновационной экономики является интеллектуальный потенциал страны.

В данной статье рассматриваются вопросы государственного регулирования инновационной деятельности, в том числе особенности формирования эффективного механизма финансирования инновационной деятельности и развития интеллектуального капитала. Постоянное и непрерывное создание и реализация нововведений – главный фактор преуспевания в конкурентной борьбе любого предприятия, региона и страны в целом.

Цель исследования: изучение влияния роли государства на инновационное развитие страны; анализ различных применяемых комплексных и многоуровневых подходов со стороны государства на управление инновационной деятельностью; выявление наиболее эффективных инструментов и механизмов, стимулирующих инновационную активность.

Методы исследования: общенаучные (синтез, дедукция, индукция, обобщение, тестирование, опрос, наблюдение, прогнозирование, научная абстракция, статистический анализ, логический), а также приемы группировки и классификации, экспертной оценки. Результаты: определена возрастающая роль государства как важнейшего регулятора и стимулятора позитивной активности и социальной ответственности частного инновационного бизнеса. Создание благоприятного инновационного климата становится важнейшим направлением государственного регулирования в инновационной сфере, а такие инструменты, как нормативно-правовые акты и экономическое стимулирование, содействующие повышению качества инноваций, снижению затрат на их проведение и росту социально-экономической отдачи от нововведений, создают условия для массового распространения различных инновационных форм в стране. Научная новизна: выявлено, что в целях укрепления конкурентных позиций инновационного бизнеса государство должно содействовать формированию и развитию государственного и частного партнерства в инновационной деятельности. Также повышению инновационной активности может служить создание целой системы, где на первый план должны выдвигаться сферы приложения интеллектуального, творческого труда людей: наука, образование, культура.

Ключевые слова: конкурентоспособность, инновации, инновационная деятельность, инвестиции, инновационная инфраструктура, инновационный потенциал, интеллектуальный потенциал, национальная инновационная система, потенциальный риск, государственное регулирование инновационной деятельности, венчурный бизнес.

Introduction

Permanent and continuous creation and implementation of innovations is the main factor of succeeding in the competition of any enterprise, region and country as a whole. Implementation of novelty, innovation, and new scientific and technological achievements in the production of new products, technologies and services is crucial for the development of the national economy and raising the living standards of the population. In order for constantly improvement of welfare level, it is necessary to continuously improve and transform the products, services, improve production and management functions on the basis of innovation and innovative technologies. Competitive advantage on the market now have countries that provide long-term strategy of innovative development, aimed at various market needs.

Experience of foreign countries shows that in issues of innovative development of the national economy it is impossible to rely entirely on market automatism. State regulation in the economy during difficult times is an effective tool for accumulation, appropriate expenditure of funds for the construction of an innovative infrastructure, focused on the use of the competitive advantages of the country. The experience of developed and rapidly developing countries in the field of activation of innovative activity and organizing processes of accelerated commercialization of new developments highlights the need for systematic state approach in all processes relating to the accelerated economic modernization based on a comprehensive stimulation of innovative activity in all sectors of the economy. There is no country in the world which national innovation system has been formed by the market, the private sector alone. Therefore, in Kazakhstan the state should play a significant role in promotion on the market scientific-technical and innovation results, creation of a national innovation system. The future of Kazakhstan – is not simply the creation of ideas, but the direct application of innovative methods on practice.

The article focuses on state support of innovative activity of enterprises of the real sector of Kazakhstan's economy, creation of conditions for their introduction of innovations,

and activation of public and private partnership in innovation activities. Specific results of growth of innovative activity of enterprises of the regions of the country are compared with foreign countries.

Material and Methods

In the work we used the method of analysis and synthesis of data, the system approach. The data obtained as a result of the research allow us to conclude that a more dense interaction between state authorities and innovative enterprises in the form of public and private partnership is necessary. Special attention should be given to the cooperation of enterprises with a view to creating integrated scientific and innovation production complexes. The results of this study can be useful in the process of formation and implementation of the socio-economic policy of the state, as well as for continuing scientific research on this topic.

The methodological basis of the study is the dialectical method of cognition. In the process of research, both general scientific methods (modeling, analysis, synthesis, deduction, classification, system approach) and special methods of cognition (statistical methods) were used.

Literature review

The development of the processes of globalization encourages countries to pursue an active policy of forming a new technological structure for the development of their economy. In this regard, the creation and development of a competitive innovative economy is one of Kazakhstan's top priorities. The creation and implementation of technological innovations in the long term is the basis for increasing the efficiency of the economy and raising the standard of living. The creation of innovations requires the presence of favorable conditions for the development of innovative activities, which should support the public and private sectors. This implies sufficient investment in research, especially from the business sector, high-quality research institutions, cooperation in research between research institutes, universities and industry, as well as guarantees for the protection of intellectual property and potential investments. The problem of innovative development is devoted to many studies of scientists. As is well known, the concept of innovation was introduced into economic theory as early as the 1930s by I. Schumpeter. Unquestionable interest represent approaches to the definition of innovations of such founders of the theory of innovations as Paterson A., Adam R., Mullin, J. (Paterson A., Adam R., Mullin, J. 2003: 13p), Johnson A. (Johnson A. 2002: 1p), Yansen F. (Yansen F. 2002: 3p) Barnet H., Knight K., Mansfield E., Hicks J., Robinson J., Mead J. The theory of «state regulation of innovation» is presented in the works of such researchers as K. Freeman, B.Lundvall, (Lundvall. L. 1992. – 342 p) R. Nelson, Johnson B. (Lundvall B.-A., Johnson B. 1994: 23 p), etc., as well as in the information and analytical materials of The Global Innovation Index, the United Nations Development Program, the World Bank and the statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan.

Practical approaches to the formation and development of innovation infrastructure, the financing of innovation, the development of scientific and technological potential, commercialization of developments are considered in the works of L.M. Gohberg, MA Bunchuk, Itskovich G., (Itskovich G 2011: 3p), Satybaldin A., Dnisheva F.M, Alzhanova F.G., (Satybaldin A. 2016: 5p), Mukhtarova,K., (Mukhtarova, K. 2016: 33p) Kupeshova, S. (Kupeshova, S. 2016: 9p) and other researchers. However, there are still questions on the theoretical and methodological issues of the establishment and development of the institute of innovative entrepreneurship, the improvement of the innovative infrastructure of the national economy and the role of the state in stimulating the innovative activity of entrepreneurial structures in Kazakhstan. Presence of problems of innovative development of the Kazakh economy necessitates systematic study, generalization and critical rethinking of existing methods and mechanisms of state support for innovative entrepreneurship

Results and discussion

In all developed countries of the World the state plays a very important and central role in the development of innovative activity of the country's national economy because through the state mechanism of regulation innovative potential of the country is created. In all economically and innovatively developed countries of world currently concentration of intellectual and innovative capabilities increases including the reason of brain drain from developing countries. The reason for an outflow of talented young people is in providing learning opportunities in higher education, internships, and grants. The most capable and hopefulness professionals get high-paying job. Thus,

with the help of the state in economically developed countries occurs the process of intellectualization of society and the formation of an economy based on knowledge, as well as creation of profitable socio-economic conditions and incentives for intellectual creativity and self-realization. Therefore, due to the influx of highly skilled experts in the world economy is actively carried out innovative activities (Mukhtarova, K. 2019: 66p)

In today's world around human potential concentrates material, information, financial and other resources. The World Bank on an example of a survey of 192 countries came to the conclusion that only 16% of growth in countries with transit economy are specified by physical capital, 20% – natural capital, the remaining 64% are related to the human and social capital (Figure 1). Developed countries up to 40% of the gross national product of most receive as a result of an effective education and training systems. (Anual report of the World Bank, 2016, The World Bank. R&D expenditure (% in GDP))

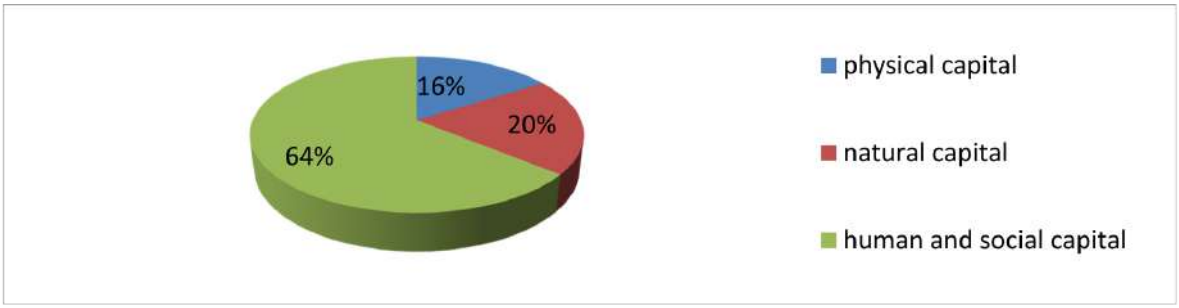

Figure 1 – The capital structure as a result from research of the World Bank

Therefore, it is obvious that as a national priority today should be proclaimed not the GDP growth and low inflation, but the improvement of quality and duration of human active life. It is necessary to proceed from the fact that the purpose and result of transformation should be expressed in the capitalization of human intellectual potential – the most important factor for sustainable development of economy. It becomes noticeable that at low levels of development of human capital investment in high-tech and innovative industries do not provide an effective return. The successes of the European countries and the states of South-East Asia justify that the orientation on investment in development of human capital and innovation potential is the most effective strategy for economic growth. (Celikel-Esser F.,. 2007. – 3 p.)

Unfortunately, the level of innovation activity of enterprises in Kazakhstan for several years remained consistently low. According to the report «The Global Innovation Index 2016, published by Cornell University, the business school INSEAD and the World Intellectual Property Organization (WIPO), China entered the list of 25 leading countries-innovators in the world and it is headed by Switzerland, Sweden, United Kingdom, United States of America, Finland and Singapore. Based on the results of research of The Global Innovation Index according to the level of innovative activity Switzerland takes 1st place with 66.3 coefficient of global innovation index, the United States – 61.4, South Korea – 57.1, Japan – 54.5 Kazakhstan this index is 31.5 (Dutta, S. 2016: 88 p)

Innovative development index evaluates the totality of all factors of countries innovative development and highlights the importance of productive interaction between the subjects of innovation – the public sector, businesses, the scientific community in the modern innovation ecosystems. The study is based on the hypothesis that success of economy is linked to the same extent with the presence of the innovation potential so and with conditions for its implementation. A significant backlog in terms of innovative development of Kazakhstan illustrates a number of indicators. Thus, the aggregate level of innovative activity of organizations in 2015 in Kazakhstan was 8.1%, while in developed countries this figure exceeds 50% (Figure 2). This level of innovation activity will not help to overcome the technological gap, a change in the characteristics and volume of production in all sectors of the economy (Statistical data on the Statistics Committee of the Ministry of National Economy for 2015)

Also, low level of funds allocated for the development of science and innovation, which is (as

according 2015) 0.17% of GDP, making government funding inadequate and ineffective. The share of domestic expenditure on research and development of the gross domestic product in the US is 2.73%, in Sweden – 3.31%, South Korea – 4.15%, Japan – 3.47%, in the Republic of Kazakhstan-0.17 % and if research costs within 5-7 years continue to be stable and do not exceed 0.20% of GDP, it can lead to irreversible destruction of scientific and technological potential of the country (Research and development expenditure (% of GDP) 2016, Raising EU R&D Intensity. 2003. – 62p.).

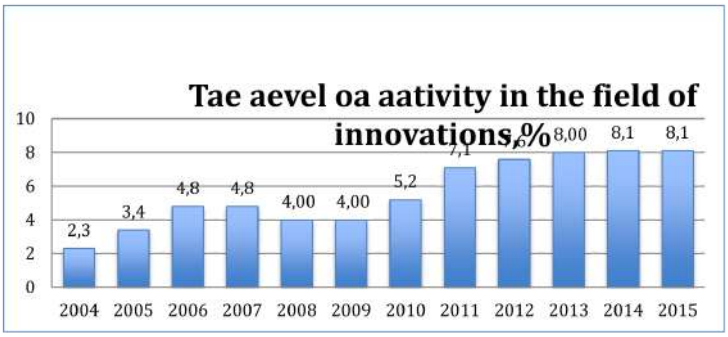

Figure 2 – The organization's level of activity in the field of innovations,% *

*Remark: Compiled by the author based on the data [Statistical data on the Statistics Committee of the Ministry of National Economy for 2015 .(www.stat.gov.kz.)

Expenditure on research and development per capita in the Republic of Kazakhstan are ten times less than in developed countries. This attitude towards science has led to a decline of scientific research activity, reduce of population of innovative activity and, as a consequence, the coefficient of inventive activity in one of the lowest – only 1, whereas, for example, it is 28 times higher than in Japan. (Report on joint EUA- REGIO/JRC Smart Specialisation, 2015)

As we see, the ongoing processes of intellectualization of modern society, bearing itself a significant positive start at the same time involve certain costs and do not always lead to the expected economic effect. Of course, at this stage it is very premature to make any final conclusions on the analyzed changes characterized in the scientific literature as the "new economy", " economy of knowledge", "informatizational economy", etc. Much remains to comprehend, but now it is possible to speak about the presence of serious reforms in different spheres of public life of industrial powers: in science and technology, economics, processes of production management, labor relations, social structure and social policy.

It is thought what we are witnessing now in countries of so-called "golden billion" is associated with informatization and intellectualization of society. This is one of the first stages of development of the "new economy", which combine only prerequisites for the formation of its highest stage – innovative economy.

In recent years, Kazakhstan's economy growth allowed to raise the standard of living of the population. This greatly affected the human development. In order to achieve a high level if index of human capital development in Kazakhstan, which has rich natural resources, it is necessary to conduct qualitative changes in the structure of the economy. (Mukhtarova K. 2015: 311p) This is the guarantee of economic growth and welfare. Over 25 years of independence Kazakhstan has created all necessary base for investments in human education

since birth and throughout life. The results speak for themselves. According to the UN index of human development for 2015 Kazakhstan takes 56 position among the countries with the highest potential of the human development. (See. Tab.1)

In the developed countries all over the world investment in intellectual capacity make up a significant share of GDP, passing ahead investment in physical factors of production, in this regard an increased role and importance of social sectors (education, health, culture, etc.) can be observed. For example, in the US the proportion of investment in people is more than 15% of GDP, and now they are 4 times exceeded gross private and public investment in the means of production. Five countries – the US,

Japan, France, Germany and the United Kingdom account for about 80% of government spending on R & D, and therein is concentrated about 50% of the world's scientific staff (Global Competitiveness Report 2009-2010. 2009. -516p., Global R&D Funding Forecast, 2014).

Table 1 – United Nations Development Programme: Human Development Index 2015.

COUNTRIES WITH HIGH HUMAN DEVELOPMENT INDEX		
PLACE	COUNTRY	IHD
50	**Belarus**	0.798
50	**Russia**	0.798
52	**Oman**	0.793
52	**Romania**	0.793
52	**Uruguay**	0.793
55	**Bahamas**	0.790
56	**Kazakhstan**	0.788

Historical facts show the importance of education in the world community. The decision of F. Roosevelt about the unprecedented support of the universities during the Great Depression helped America to overcome the crisis and achieve a global leadership position in the field of modern manufacturing and high technology. We can remember the catch phrase, "America is rich because she has a lot of universities."

The state, taking care of the future should create intellectual reserve. In order to do this is essential to create a complete education system, producing manpower, qualified to make a serious competition in the market.

World experience shows that the transition to an innovative economy can be implemented as through use of predominantly market-based mechanisms, and through the basis of the state regulation system. The first way is realized in a conditions of stable running economy, developed market relations, a high level of knowledge-based industries and intellectual potential, the existing legislation, stimulating innovative activities that occurred during the formation of the modern US economy . (Glazyev S. 2009: 5p)

Another variant is related to the state regulation of processes, ensuring the formation of market relations and the construction of innovative economy. Germany and Japan were developed according to this type in the second half of the last century, and China had the same way in the last forty years. (Center of Humanitarian Technologies: Ranking of countries in terms of expenditures on research and development, 2015)

The last option, we believe, is more suitable for our country, playing within the context of innovation economy an important role in the dissemination of knowledge in the state. Focused structural policy realized by state regulatory instruments and market mechanisms allow to ensure high conjugation and interrelation of all elements of the sectorial structure of the economy. Regardless of the specific weight of sectors and industries, and the pace of their development, subjects to a deep renewal were raw materials, manufacturing processes, consumer properties of the final product.

The role of the private sector is to develop and promote innovation in the market based on their own research, as well as with domestic and foreign technologies. The role of government is to promote the production of basic knowledge, the creation of the complex nature of strategic technologies, as well as the formation of innovation infrastructure and favorable institutional environment for innovative activity.

In developed countries, the financing of innovation activities is carried out mainly by non-governmental sources, applied science, the introduction of innovative products into production is financed by the private sector. In world practice, about three-quarters of all the innovative projects carried out by private firms, the United States – the undisputed leader of the global innovation process. Every year, this country spends on R&D $ 343 billion that is 40% of R&D expenditures in the world. From total expenditure on innovation in the United States more than 71% funded by private corporations, 14% – universities and only 11% by government. For example, in 2012 the company "Ford Motor" spent on R&D $ 7.4 billion, "Microsoft" $ 6.2 billion, thus becoming the most innovation-active companies. (The World Bank. R&D expenditure, 2015) In countries with low motivation of participation of private capital in the financing of research and innovation and with little demand for new technologies, specific to Kazakhstan, the state has to bear the brunt of the costs of the development of science and to a large extent on the development and promotion of innovation. According to statistics of the RK Agency for Statistics, investment in the sphere of science and education today is still low. (Figure 3) (Statistical data on the Statistics Committee of the Ministry of National Economy for 2015, Satybaldin A. 2016: 35 p, Mukhtarova, K 2016: 62p)

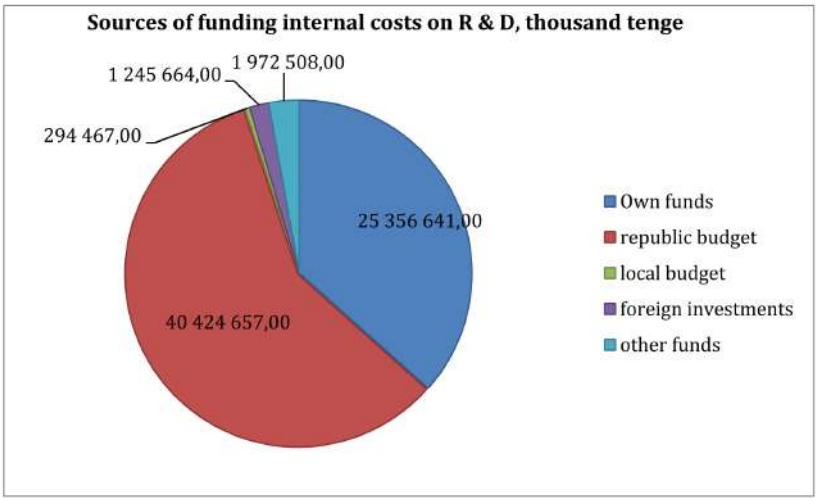

Figure 3 – Sources of funding of internal costs on R&D for 2015

A successful solution of the problem of financial support of innovative development presupposes the existence of specific forms of funding as well as the correct selection of the key stages of the implementation of innovative projects to the greatest extent in need of financial support.

Conclusion

Now, in many developed countries public and private partnerships (PPP) in the field of innovation are being actively developed. In high-tech industries PPP arises, as a rule, from the initiative of the State, because projects in this area are characterized by high degree of risk and resource consumption. The state's efforts are aimed at support of science and education, the creation of innovation infrastructure, while business takes on the commercial risk and receives most of the profits from the project. During the project the state receives dividends in the form of increased tax revenue, increase employment, improve the overall level of production while increasing the competitiveness of products and services in the global market.

The PPP mechanism increases the return of scientific research that can effectively solve issues of subsequent commercialization results. This mutually beneficial cooperation between the state and the business sector contributes to the growth of innovation activity of enterprises and meets the interests of civil society as a whole.

In developed countries are common such forms of PPP as government contracts, concessions, joint ventures, leases. They belong to the traditional forms of partnership. In recent years intensive develops and new forms of cooperation between the state and business, which include: the creation and functioning of special economic zones, research and production and technical innovation zones, venture capital funds and others.

The use of any form of PPP depends on the tasks assigned to the partnership, as well as the specific applications of this mechanism. For example, infrastructure facilities are generally built and operated by a concession forms for the development of information technologies and research projects is preferable to use venture capital funds, technology parks, business incubators, special economic zones.

Now for Kazakhstan PPP development in the field of innovation and research activities is very important. Therefore, a system of measures stimulating private investment is required, in particular, the creation of tax privileges for investors, funding of R & D, and for companies, introducing domestic technology. It is necessary to legislate a system of tax privileges for customer-investors. Kazakhstan has established certain tax privileges for research organizations, but today it is important to stimulate not the offer of research services but the demand for them from the private sector. There is practically no tax incentives for increasing a demand for science, those benefits that is declared in the Tax Code does not work because of the absence of tax administration mechanism. (Dnishev F. 2013: 5p, Ibrayev A. 2015)

Thus, in our view, formation of foundations of a sustainable and competitive innovation economy in Kazakhstan should be carried out in the following areas:

development environment for innovative development;

improving the quality of innovation and intellectual potential

increasing companies' expenditures on the development and research activities;

expansion of cooperation of universities and industry in research activities;

acquisition of advanced technology products by the government;

PPP development in the field of innovation and scientific research.

Today for Kazakhstan the most important prerequisites for increasing innovation activity of enterprises is to improve the scientific, educational and industrial components of the innovation potential. If a large proportion of the industries will invest in innovation – it will promote the rise of innovative industry as a whole and stimulates the remaining companies to upgrade technologies. If innovation activity in industry is small, the optimal strategy for enterprises is to refrain from investments, which with time can lead the country to so-called "Trap of underdevelopment".

At the forefront should be nominated the spheres where can be applied intellectual and creative labor of people: science, education, culture. If we look at creativity as the main factor of development, than in the structure of social reproduction science, education and culture can be seen as a kind of the first unit, where creative abilities are created and developed. This is not an accident, because sustainable economic growth in the environment of global competition is defined by the high level of implementation of new technologies and developments in production.

Creation of innovations and preparation for this process, of highly qualified personnel are inextricably linked to the intellectual capital. Therefore, in industrialized countries, special emphasis is placed on the intellectual growth of the scientific potential. The fact that investment in intellectual capital increases the overall efficiency of the economy, making it more competitive, has not been a secret for anybody: this is proved by the experience of several countries.

It is proved that a qualitatively new level of development of a modern market economy is its highest stage – an innovative economy, one of the main characteristics of which is the existence of a civilized institute of intellectual property, allowing the development of intellectual capital and the efficient transformation of knowledge into innovation. Kazakhstan, despite some potential for innovative development, is only at the initial stage of transition to an innovative economy, the formation of which the author is associated with an active role of the state on creation of a favorable institutional regime and infrastructure.

It is clear that in the environment of innovative economy can be traced the transformation of the role and importance of human capital: in the foreground comes the intellectual component and the ability to implement innovations. Modern modifications in the content of human capital turn it to a key factor in industrial and innovative development of the society.

References

Anual report of the World Bank. (2016). Retrieved from http://documents.worldbank.org/curated/en/374281475494458715/text/108682-WBAR-v1-PUBLIC-RUSSIAN-PUBDATE-9-28-2016.txt

brayev A. Science and innovations: management of one continent (2015), http://www.inti.kz

Celikel-Esser F., et. Fourth European Community Innovation Survey: Strengths and Weaknesses of European Countries. European Commission. Directorate-General Joint Research Centre. 2007. – 91 p.

Center of Humanitarian Technologies: Ranking of countries in terms of expenditures on research and development – Information about the study. Retrieved from http://gtmarket.ru/ratings/research-and-development-expenditure/info

Dneshev F., Alzhanova F. Development of innovations and technologies in the conditions of globalization: world experience in Kazakhstan. – Almaty: Institute of Economics KN MON RK, 2013 – 62 p.

Dutta, S., Lanvin, B., and Wunsch-Vincent, S. (2016). Editors The Global Innovation Index 2016: Winning with Global Innovation Retrieved from www.globalinnovationindex.org/gii-2016-report

European Innovation Scoreboard (EIS) 2009. European Union, 2010. – 76p.

Glazyev S., Kharitonova V. Nanotechnologies as the key work of the new technological institute in the economy – M.: Tvant, 2009, 304 p.

Global Competitiveness Report 2009-2010. World Economic Forum. 2009. -516p.

Global Forecast for R & D Financing (2014) Battelle, R & D Magazine. http://www.battelle.org/docs/

Itskovich G. Trojan Spiral. Universitety-ENTERPRISE-State and. Innovations in action / Translations from English under the editorship of AF Uvarov. – Tomsk, 2011, 127 г.

Jansen F. The Age of Innovation / Trans. s angl. M.: INFRA-M, 2002

Johnson A. Functions in Innovation System Approaches. – Goteborg, Sweden: Department of Industrial Dynamics, Chalmers University of Technology, 2002.

Kablov Yu. The Sixth Technological Decree // Science and Life: Journal. – M., 2010. – № 4.

Kupeshova S., Lazanyuk I. and Kareke G. (2016). Risk management in the innovative project The Eurasian Journal of Social and Human Sciences. Volume 2., No. 1, p. 9-12.

Lundvall B., Johnson B. The Learning Economy // Journal of Industry Studies, Vol. 1, 1994. – pp. 23-42.

Lundvall. B. National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning / Edited by Nelson R., Rosenberg N. «Technical Innovation and National Systems» Chapter X in National Systems of Innovation, edited by R. Nelson. New York and Oxford: Oxford University: Pinter Publishing, 1992. – 342 p.

Mukhtarova, K., Myltykbayeva, A. (2016). Innovation Potential of Kazakhstan's Regions: Evaluation and Ways for Development. *Eurasian Journal of Social Sciences and Humanities*, Vol 1, No 2, pp. 33-36.

Mukhtarova, K., Myltykbayeva, A. and Asanova, A. (2016). Analysis of the mechanism of state regulation of innovative projects in the regions of the Republic of Kazakhstan. *Vestnik KazNU (economic serie*), №2 (114)., pp. 60-64 .

Mukhtarova, K., Myltykbayeva, A. and Nurmagambetova, A. (2016). Analysis of the Mechanism of State Regulation of Innovative Projects in the Regions of the Republic of Kazakhstan. *Vestnik KazNU (economic serie*), №2 (114), pp. 66-71.

Mukhtarova,K., Kupeshova,S. (2015, July 08-11). International Conference on Business and Economics (ICBE2015): Innovative Development of Kazakhstan: Problems and Perspectives. Seoul, South Korea. (pp. 311-314).

National Innovation Systems. Paris: OECD Publications. 1997; 10 p.

OECD Science, Technology and Industry Outlook 2008. OECD Publishing, 2008. – 263p.

Paterson A., Adam R., Mullin, J. 2003. The relevance of the National System of Innovation approach to mainstreaming Science and technology for Development in NEPAD and the AU, draft working paper for the Preparatory meeting of the first NEPAD Conference of Ministers and Presidential Advisers responsible for Science and technology, Nairobi, 13-15 October 2003

Raising EU R&D Intensity. Report of European Commission by an Independent Expert Group. Luxembourg, 2003. – 62p.

Report on joint EUA- REGIO/JRC Smart Specialisation: The role of universities in Smart Specialisation Strategie. EUA Publications. [accesat 2 ianuarie 2015]. Desponibil: http://www.eua.be/

Research and development expenditure (% of GDP)(2016). Retrieved from http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS

Satybaldin AA, Dinesh FM, Nurlanova NK A pricing of the prerequisite for the restructuring of the economy of Kazakhstan on the printpirical ink dilution and «smart» specialization: broodya / Ed. A.A. Satybaldin. – Almaty: IE KN MES RK, 2016, 52 p.

Statistical data on the Statistics Committee of the Ministry of National Economy for 2015 (2015) Retrieved from www.stat.gov.kz.

World Bank. Expenses for R & D (% in GDP). Date Vieews 12/03/2014. Source – source: data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS/countries.

Литература

Фактический отчет Всемирного банка. (2016). Получено с http://documents.worldbank.org/curated/en/374281475494458715/text/108682-WBAR-v1-PUBLIC-RUSSIAN-PUBDATE-9-28-2016.txt

Браев А. Наука и инновации: управление одним континентом (2015), http://www.inti.kz

Селикел-Ессер Ф. Четвертый обзор инноваций в Европейском сообществе: сильные и слабые стороны европейских стран. Европейская комиссия. Объединенный исследовательский центр Генерального директората. 2007. – 91 с.

Центр гуманитарных технологий: рейтинг стран по расходам на исследования и разработки – Информация об исследовании. Получено с http://gtmarket.ru/ratings/research-and-development-expenditure/info

Днишев Ф., Альжанова Ф. Развитие инноваций и технологий в условиях глобализации: мировой опыт в Казахстане. – Алматы: Институт экономики КН МОН РК, 2013 – 62 с.

Дутта С., Ланвин Б. и Вунш-Винсент С. (2016). Редакторы Глобальный инновационный индекс 2016: победа с глобальными инновациями Источник: www.globalinnovationindex.org/gii-2016-report

Европейское инновационное табло (EIS) 2009. Европейский союз, 2010. – 76р.

Глазьев С., Харитонова В. Нанотехнологии как ключевая работа нового технологического института в экономике – М.: Твант, 2009. – 304 с.

Доклад о глобальной конкурентоспособности на 2009-2010 годы. Всемирный Экономический Форум. 2009. – 516 р.

Глобальный прогноз финансирования НИОКР (2014) Battelle, R & D Magazine. http://www.battelle.org/docs/

Ицкович Г. Троянская спираль. Университет-ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО. Инновации в действии: Переводы с английского языка / под редакцией А. Ф. Уварова. – Томск, 2011. – 127 р.

Янсен Ф. Эпоха инноваций: Перевод с английского. – М.: ИНФРА-М, 2002.

Джонсон А. Функции в подходах инновационной системы. – Гетеборг, Швеция: Отдел промышленной динамики, Технологический университет Чалмерса, 2002 год.

Каблов Ю.В. Шестой технологический указ // Наука и жизнь: журнал. – М., 2010.

Купешова С., Лазанюк И. и Кареке Г. (2016). Управление рисками в инновационном проекте // Евразийский журнал социальных и гуманитарных наук. Том 2. – № 1. – С. 9-12.

Лундвал Б., Джонсон Б. Учебная экономика // Журнал отраслевых исследований, т. 1, 1994. – С. 23-42.

Лундвал В. Национальные системы инноваций: на пути к теории инноваций и интерактивного обучения / Под редакцией Нельсона Р., Розенберга Н. «Технические инновации и национальные системы» Глава X в национальных системах инноваций под редакцией Р. Нельсона. Нью-Йорк и Оксфорд: Оксфордский университет: Pinter Publishing, 1992. – 342 с.

Мухтарова К., Мылтыкбаева А. (2016). Инновационный потенциал регионов Казахстана: оценка и пути развития // Евразийский журнал общественных наук и гуманитарных наук. – Том 1, № 2. – С. 33-36.

Мухтарова К., Мылтыкбаева А., Асанова А. (2016). Анализ механизма государственного регулирования инновационных проектов в регионах Республики Казахстан // Вестник КазНУ (экономическая серия). – №2 (114). – С. 60-64.

Мухтарова К., Мылтыкбаева А. и Нурмагамбетова А. (2016). Анализ механизма государственного регулирования инновационных проектов в регионах Республики Казахстан // Вестник КазНУ (экономическая серия). – №2 (114). – С. 66-71.

Мухтарова К., Купешова С. (2015 год, 8 июля). Международная конференция по бизнесу и экономике (ICBE2015): Инновационное развитие Казахстана: проблемы и перспективы. Сеул, Южная Корея. (стр. 311-314).

Национальные инновационные системы. Париж: Публикации ОЭСР. 1997; 10 р.

Перспектива науки, технологий и промышленности ОЭСР 2008. Издание ОЭСР, 2008. – 263 с.

Патерсон А., Адам Р., Муллин Дж. 2003. Актуальность подхода национальной системы инноваций к актуализации науки и техники в целях развития в НЕПАД и АС, проект рабочего документа для Подготовительного совещания первой Конференции НЕПАД министров и советников президента, ответственных за науку и технику, Найроби, 13-15 октября 2003 года

Повышение интенсивности исследований в области науки и техники. Доклад Европейской комиссии независимой экспертной группы. – Люксембург, 2003. – 62 р.

Доклад о совместной специализации EUA-REGIO / JRC Smart: роль университетов в стратегии Smart Specialization Strategie. Публикации EUA. [accesat 2 ianuarie 2015]. Desponibil: http://www.eua.be/

Расходы на исследования и разработки (в% от ВВП) (2016 год). Получено с http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS

Сатыбалдин А.А., Днинеш Ф.М., Нурланова Н.К. Ценообразование предпосылки для реструктуризации экономики Казахстана на типографское разведение чернил и «умную» специализацию/ ред. Сатыбалдин А.А. – Алматы: ИЭ КН МОН РК, 2016. – 52 с.

Статистические данные Статистического комитета Министерства национальной экономики на 2015 год (2015 год) Источник: www.stat.gov.kz.

Всемирный банк. Расходы на НИОКР (% в ВВП). Дата 12/03/2014. Источник – источник: data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS/countries.

IRSTI 06.71.07

Okutayeva S.T.[1], Jussibaliyeva A.K.[2], Bulkhairova Zh.[3]

[1]PhD, senior lecturer in Economics, Kazakh Agrotechnical University named after S.Seifullin, Kazakhstan, Astana, e-mail: saulesha_okutaeva@mail.ru
[2]candidate of economic Sciences, acting associate Professor of Economic theory and law, Kazakh Agrotechnical University named after S.Seifullin, Kazakhstan, Astana, e-mail: d_aruzhan2011@mail.ru
[3]PhD, senior lecturer in Management Kazakh Agrotechnical University named after S.Seifullin, Kazakhstan, Astana, e-mail: honeyzhu@mail.ru

FORMATION OF A REGIONAL LIVESTOCK CLUSTER IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Livestock development is one of the main strategic tasks of Kazakhstan's economic and continues to be a major source of employment, food and income for the rural population. Analysis of current trends in the development of agrarian countries showed that the further development of the agro-industrial complex of Kazakhstan should focus on increasing the competitiveness of agricultural products by increasing the effectiveness of state support and creating equal favorable conditions for the development of agribusiness. In 2013, on behalf of the head of state NA. Nazarbayev The Government of the Republic of Kazakhstan has developed a "Concept for the formation of prospective national clusters of the Republic of Kazakhstan up to 2020". In order to improve the regional policy of Akmola region in the sector of animal husbandry it is appropriate to consider the mechanism of association of all actors involved in the regional cluster meat specialization. This article describes a technique of forming a regional cluster in the example of the livestock industry of the Republic of Kazakhstan. Author's technique consists of five successive phases. The authors suggest a comparison index of regional competitiveness, and the competitiveness of the livestock industry. Comparative analysis leads to the conclusion, in which areas of the republic is possible to create a cluster of livestock. The article is used a non-parametric statistical method of "Pattern" by which the calculated competitiveness factors. The authors attempt to adapt to the competitive assessment of the livestock industry.

Key words: competitiveness, approach pattern, cluster competitiveness indexes, livestock industry

Окутаева С.Т.[1], Джусибалиева А.К.[2], Булхаирова Ж.С.[3]

[1]PhD докторы, аға оқытушы, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қазақстан, Астана қ., e-mail: saulesha_okutaeva@mail.ru
[2]э.ғ.к., қауымдастырылған профессор м.а., С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қазақстан, Астана қ., e-mail: d_aruzhan2011@mail.ru
[3]PhD докторы, аға оқытушы, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қазақстан, Астана қ., e-mail: honeyzhu@mail.ru

Қазақстан Республикасында аймақтық мал шаруашылық кластерді қалыптастыру

Мал шаруашылығын дамыту Қазақстан үшін стратегиялық экономикалық мәселелердің бірі болып және ауыл тұрғындары үшін табыс пен азық-түлік және жұмыспен қамтылудың негізгі қайнар көзі болып табылады. Аграрлық жағынан жетекші елдер дамуының қазіргі тенденцияларының талдауы көрсеткендей Қазақстан агроөнеркәсібі кешенінің дамуы ауыл шаруашылық өнімінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруына бағытталу керек. Бұған мемлекеттік қолдау тиімділігін арттыру және агробизнесті дамыту үшін тиімді жағдай жасау арқылы жетуге болады. 2013 жылы Елбасы Н.Ә. Назарбаев тапсырысы бойынша Қазақстан Республикасы Үкіметі «Қазақстан Республикасының перспективалы ұлттық кластерлерін қалыптастырудың 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасын» жасады. Мал шаруашылығы саласында Ақмола облысының аймақтық саясатын жетілдіру мақсатында ет өнімін өндіруге қатысатын субъектілерді аймақтық кластерге біріктіру механизмін қарастыру жөн. Бұл мақалада Қазақстан Республикасының мал шаруашылығы саласы-

ның мысалында аймақтық кластер қалыптастыру әдістемесін сипаттайды. Авторлық әдістеме бес дәйекті кезеңнен тұрады. Авторлар өңірлік бәсекеге қабілеттілігін салыстыру индексі және мал шаруашылығы саласының бәсекеге қабілеттілігін болжайды. Салыстырмалы талдау республиканың аудандары мал кластерін жасау мүмкін болып табылады. Мақала есептік бәсекеге қабілеттілік факторлары арқылы «Паттерні» емес параметрлік статистикалық әдісі пайдаланылады. Авторлар мал шаруашылығы саласының бәсекеге бағалау бейімделу әрекет.

Түйін сөздер: Бәсекеге қабілеттілік, Паттерн әдісі, кластер, бәсекеге қабілеттілік индексі, мал шаруашылығы саласы.

Окутаева С.Т.[1], Джусибалиева А.К.[2], Булхаирова Ж.С.[3]

[1]доктор PhD, ст.преподаватель, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина, Казахстан, г.Астана, e-mail: saulesha_okutaeva@mail.ru

[2]к.э.н., и.о. ассоциированного профессора, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина, Казахстан, г. Астана, e-mail: d_aruzhan2011@mail.ru

[3]доктор PhD, ст.преподаватель, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина, Казахстан, г. Астана, e-mail: honeyzhu@mail.ru

Формирование регионального животноводческого кластера в Республике Казахстан

Развитие животноводства является одной из основных стратегических экономических задач Казахстана и продолжает оставаться основным источником занятости, питания и доходов сельского населения. Анализ современных тенденций развития ведущих в аграрном отношении стран показал, что дальнейшее развитие агропромышленного комплекса Казахстана должно ориентироваться на повышение конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции за счет повышения эффективности государственной поддержки и создания равных благоприятных условий для развития агробизнеса. В 2013 году по поручению главы государства Н.А. Назарбаева Правительством Республики Казахстан была разработана «Концепция формирования перспективных национальных кластеров Республики Казахстан до 2020 года». В целях совершенствования региональной политики Акмолинской области в отрасли животноводства целесообразно рассмотреть механизм объединения всех участвующих субъектов в региональный кластер мясной специализации. В данной статье рассматривается методика формирования регионального кластера на примере животноводческой отрасли Республики Казахстан. Авторская методика состоит из пяти последовательных этапов. Автор предлагает сравнение индексов конкурентоспособности региона и конкурентоспособности отрасли животноводства. Сравнительный анализ позволяет сделать вывод, в каких областях республики возможно создание животноводческого кластера. В статье применяется непараметрический статистический метод «Паттерн», с помощью которого рассчитаны коэффициенты конкурентоспособности. Авторами предпринята попытка адаптации оценки конкурентоспособности к отрасли животноводства.

Ключевые слова: конкурентоспособность, метод Паттерн, кластер, индексы конкурентоспособности, отрасль животноводства.

Introduction

The development of livestock production is one of the main strategic economic tasks of Kazakhstan and continues to be the main source of employment, nutrition and income of the rural population.

Currently, many sectors of the country have been uncompetitive both on the external and domestic market. The share of imports of food products is extremely high, and the share of exports is low, which is a threat to the country's food security. Kazakhstan offers the world market mainly raw materials. Increasing the competitiveness of products, increasing the range, developing and introducing technologies for deep processing of raw materials will create a strong image of a country with a highly developed competitive economy.

In the Republic of Kazakhstan, the issue of cluster development is given considerable attention. The initial and fundamental prerequisite for clustering the entire agricultural sector of Kazakhstan is the existence of interrelations between all categories of farms. These relationships can and should be strengthened in almost any rural area, that is, it is quite realistic to create highly interconnected systems, such as mature, developed clusters.

Clusters are referred to as instruments of increasing the country's competitiveness in many government documents. But the effectiveness of their creation is largely determined by theoretical and methodological approaches to assessing and shaping their competitiveness. In this regard, the urgency of examining the theoretical and methodological issues of creating competitive clusters on the example of the livestock cluster of the Republic of Kazakhstan

and their impact on the competitiveness of the economy of the Akmola region is growing.

Materials and methods. The foundations of the cluster theory are laid down in the works of A. Marshall, P. Perru, I. Tolanado and D. Solier, E. Dahmen, A.P. Gorkina, L.V. Smirnyagin (Marshall A., 1993:594 p., Tolenado J.A, 1978: P. 149-158; Dahmen E.,1950:137 p.; Mattsson L.G.,1987:218 p.; Perroux F.,1970:215 p.; Gorkin A.P., 1979: P. 25-36). The works of the above-named scientists became the theoretical basis for studying the mechanism of the formation of classical (Marshallian) clusters. Further, the cluster theory was developed in the works of M. Porter, S. Rosenfield, M. Enright, K. Fredriksson C., E. Limer, who consider clusters within the framework of the theory of competition and give a more complete and complex definition of the cluster (Porter M. 2005:324 s., Rosenfield S, 1997: P. 3–23., Enright M.: 1993. – 268 p., Fredriksson P., 1979:327 p., Limer E. 1984. – 384 p., Todorova L., 2017, Manyika J., 2016: 213 P, Tornea I, 2016: 136 P, Etzkowitz H, 2000: 87 p). The purpose of the cluster is to increase the competitiveness of the agribusiness and agriculture in the region to the indicators of the world's leading countries. The author proposes a mechanism for creating a regional meat cluster based on a comparison of the competitiveness of the regional economy and industry production in three blocks of indicators: economic potential, efficiency of its use, competitive advantages, as well as an assessment of the economic, organizational and resource prerequisites in the region for cluster formation.

Results and discussion. The authors justified that the creation of a cluster as a point of growth of the regional economy is advisable in conditions when the competitiveness of industrial production in the region exceeds the competitiveness of the economy of the region as a whole (Chepik D.A., 2010: 23 p; Drozdetskaya T.G., 2007: P. 147-151; Bondarenko N.E., 2015: P.567-574).

Figure 1 shows the scheme of the methodology for the formation of a meat cluster in the region. The author's methodology is to compare the integral indicators of the level of competitiveness of the region and industry, as well as a quantitative and qualitative analysis of the potential opportunities of the industry in the region.

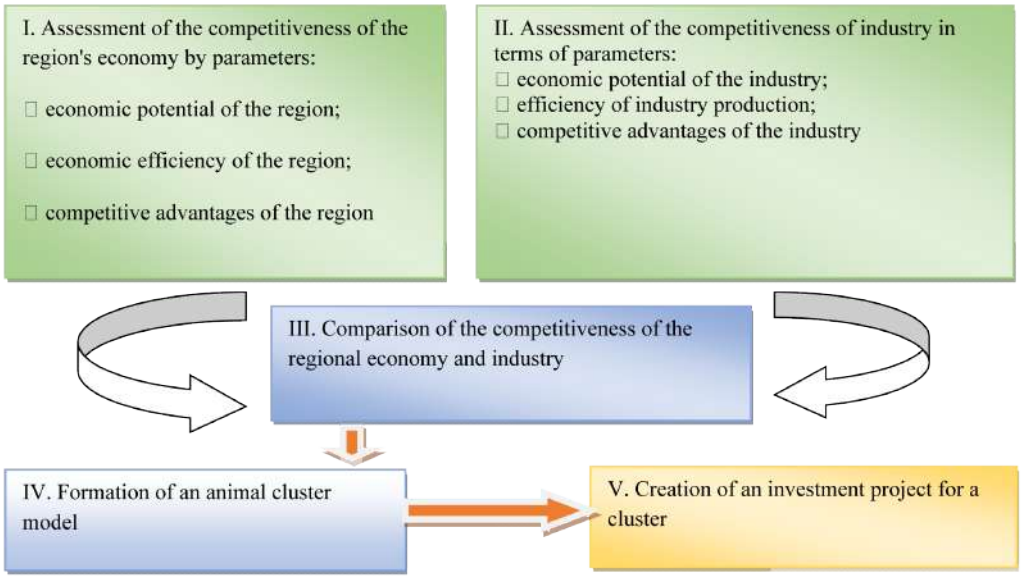

Figure 1 – Scheme of the methodology for forming a regional cluster in animal husbandry
Note – Compiled by the author (Okutayeva S, 2017: c.245)

Comparison of integral indicators of the competitiveness of the regional economy and industry production on the example of the livestock sector of the Republic of Kazakhstan will make it possible to determine in which regions of the country the most developed livestock sector. In case of exceeding the level of competitiveness of industry production above the level of competitiveness of the region, authors consider it expedient to create a meat cluster in such regions (Kurmanov R.Zh, 2009: 135p.).

The method «Pattern» allows to obtain estimates by partial indicators by means of correlating the actual values with the best formula (1). The value of the integral coefficient is determined by the formula (2).

$$t_{ij} = \frac{x_j}{x_{\max}} \quad (1)$$

where – j - index of i-region;

the maximum value of the j-th partial indicator.

The value of the integral coefficient can be obtained with the help of the average simple of the partial coefficients of formula (2). The values of the coefficient will belong to the region (0; 1). = 1 can be achieved only if the i-th region has the best values for all the particular indicators (Abdurazakov A.A.,2013: 148-155).

$$T_i = \frac{\sum_{j=1}^{n} t_j}{n} \quad (2)$$

where – Tij is the block competitiveness index;

n – is the number of indices.

The region's competitiveness index is integral and consists of three factors: the coefficient of the region's economic potential, the efficiency of its use and competitive advantages. Knowing that the values of the coefficient Ti belong to the region (0; 1), we can distinguish five groups of regions with equal intervals:

1 group – high level of competitiveness: 0,8≤Ti≤1;

2 group – very high level: 0.6≤Ti≤0,8;

3 group – average level: 0,4≤Ti≤0,6;

4 group – low level: 0,2≤Ti≤0,4;

5 group – non-competitive regions (Gelmle A.M., 2013: 23 p.).

The regional competitiveness index is shown most graphically in Figure 2.

No region of the republic belongs to the first group of regions, according to our classification by the level of competitiveness. That is, no region has scored an indicator of competitiveness within 0.8 ≤ Ti1. To the second group with an index of 0.6≤Ti≤0.8 there is only one region of the republic - the Atyrau region, where the competitiveness index is 0.63. This is a region with a very high level of competitiveness. The third group of regions with a competitiveness index of 0.4≤Ti≤0.6 includes three regions of the republic: East Kazakhstan (0.44), South Kazakhstan (0.43) and Karaganda (0.40) regions. These are regions with an average level of competitiveness. All other regions of the republic belong to the fourth group with a low level of competitiveness, where 0.2≤Ti≤0.4. Thus, 70% of the regions of the republic have a low level of competitiveness of the regional economy. The level of competitiveness of the Akmola region corresponds to a value of 0.30, which indicates a low competitiveness of the region (Bauer M., 2016: P. 2057-2070).

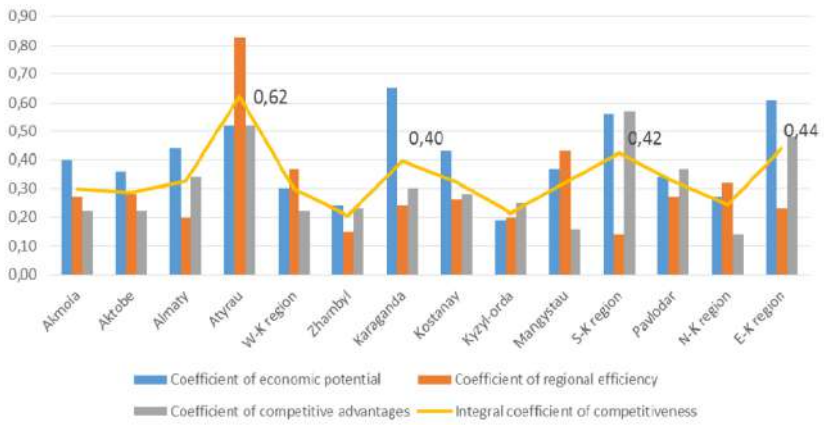

Figure 2 – Coefficient of competitiveness of the regions of the Republic of Kazakhstan
Note – Compiled by the author

The calculation of the competitiveness index of the livestock sector is carried out in a similar way, using a non-parametric statistical method for assessing the level of competitiveness of the

«Pattern» branch. The analysis is conducted on three systems of indicators: the economic potential of the industry, the effectiveness of its use, and the competitive advantages of the livestock sector.

Thus, making a calculation using the Pattern method, we obtained a coefficient of competitive advantages, the maximum value of which in the Almaty region (0.67), the minimum value in Atyrau (0.21). The industry competitiveness index is calculated as the arithmetic mean of the estimates obtained.

Here are the calculated data on the competitiveness factors of the livestock sector in Figure 3.

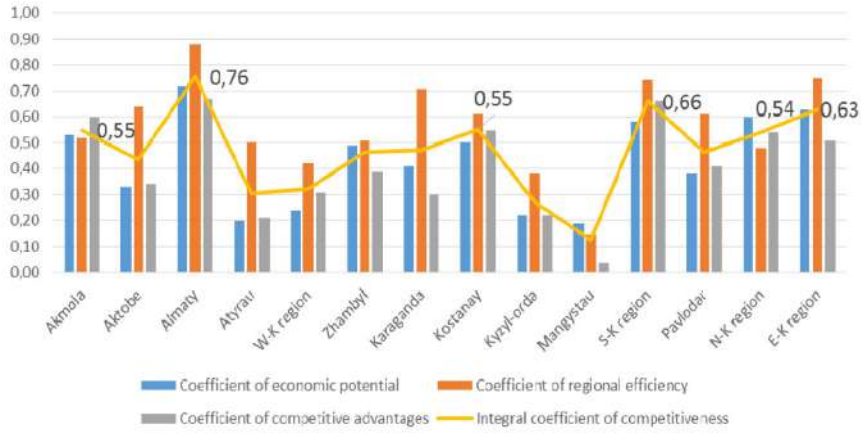

Figure 3 – Coefficient of competitiveness of the livestock sector in the regions of the Republic of Kazakhstan
Note – Compiled by the author

As can be seen from Figure 3, the greatest value of the competitiveness coefficient of the livestock sector was achieved in the Almaty region - 0.76.

According to figure 3 and our classification described above, no region of the republic belongs to the group with a high level of competitiveness of the industry, where 0,8≤ Ti≤1. The second group with a very high level of competitiveness in the livestock sector, where 0.6≤ Ti≤0.8, includes Almaty (0.76), South Kazakhstan (0.66) and East Kazakhstan (0.63). Akmola, Kostanay and North-Kazakhstan oblasts have an index of the competitiveness of the livestock sector more than 0.5 (Okutaeva S.T., 2016:87-89 p.).

Conclusion

Thus, we see that fifty percent of the regions of the republic have an average level of competitiveness in the livestock sector.

At the third stage, we compare the integral indicators of the competitiveness of the regional economy and industry production by the example of the livestock sector in the Republic of Kazakhstan. In case of exceeding the level of competitiveness of industry production above the level of competitiveness of the region, authors consider it expedient to create a meat cluster in such regions.

Table 1 gives a visual representation of the difference in these coefficients. Of scientific interest are the areas in which the coefficient of competitiveness of the livestock sector is higher than the regional competitiveness factor. This is observed in six oblasts of the republic: Akmola, Almaty, East Kazakhstan, Kostanay, North Kazakhstan, South Kazakhstan oblasts (Bauer M.,2016: S. 140-146).

Table 1 provides a comparative analysis of the competitiveness levels of the region's economy as a whole and the competitiveness of the livestock sector in the region. In Akmola, Almaty, Zhambyl and North-Kazakhstan regions, the level of competitiveness of the livestock sector is almost twice as high as the competitiveness of the region as a whole. This indicates the existing potential of the livestock sector and the possibility of forming a cluster in the livestock sector in these areas (Okutaeva S.T., 2013: P. 79-80).

The fourth stage is the formation of an animal cluster model. At this stage, the main participants of the cluster and their main functional responsibilities within the cluster are identified.

Table 1 – Comparative analysis of competitiveness of the economy of regions and livestock sector in the Republic of Kazakhstan

Region name	The level of competitiveness of the livestock sector in the region	Level of competitiveness of the region's economy	Difference (2) to (3)
1	2	3	4
Akmola	**0,55**	**0,30**	**0,25**
Aktobe	0,44	0,29	0,15
Almaty	**0,76**	**0,33**	**0,43**
Atyrau	0,30	0,62	-0,32
West Kazakhstan	0,32	0,30	0,02
Zhambyl	0,46	0,21	0,25
Karaganda	0,47	0,40	0,07
Kostanay	**0,55**	**0,32**	**0,23**
Kyzylorda	0,27	0,21	0,06
Mangistau	0,13	0,32	-0,19
South Kazakhstan	**0,66**	**0,42**	**0,24**
Pavlodar	0,47	0,33	0,14
North-Kazakhstan	**0,54**	**0,24**	**0,3**
East Kazakhstan	**0,63**	**0,44**	**0,19**
Note - Compiled by the author			

In the fifth stage, the assessment of cluster impact on the competitiveness of the industry is made. An evaluation of the investment project for creating a cluster in the region is being conducted, as well as an assessment of the impact of cluster formation on increasing the competitiveness of the livestock sector (Program «Development of export potential of cattle meat of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020»).

The world practice shows that it is expedient to unite in clusters for those who work on the creation of the final product. In the conditions of traditional agro-industrial integration, the bulk of profit remains at the output of the final product. In this regard, the cluster approach forms such a mechanism of relationships that allows you to receive an equivalent cost to the profit not only to the person who produces or sells the final product, but also to all participants in the cluster. This is one of the significant differences of the cluster from the existing integrated structures, including agroholdings, financial-industrial groups, etc., in which agricultural producers remain the most disadvantaged in income (Namazbekov M., 2015: 18 p; Rizahodzhaev A.A., 2007: 24 p; Zhukenov B., 2014: P. 535-540).

Increasing the competitiveness of enterprises in the industry is possible due to the effect of the cluster. The interaction of the cluster participants will be permanent, which will increase the security of transactions and reduce transaction costs.

References

Abdurazakov A.A., Rahimi Sh. Assessment of competitiveness of the Republic of Tajikistan's // Bulletin of the Tajik State University of Law, Business and Politics. Series of "Humanities". – 2013. - #2(54). – P. 148-155.

Bauer M., Ismailova A., Okutayeva S., Bencheva N. Development of Regional Meat Cluster as a Means to Raise the Competitiveness of Livestock Industry // International Electronic Journal of Mathematics Education. – 2016. - Vol. 11, №7. – P. 2057-2070.

Bauer M.Sh., Okutaeva S.T. The competitive improvement of the livestock branch on the base of the regional cluster organization in Akmola region // Teoreticheskiy i nauchno-prakticheskiy zhurnal «Problemyi agroryinka». - 2016, aprel-iyun. - S. 140-146.

Bondarenko N.E., Maksimova T.P.,.Zhdanova O.A. Agro-industrial clusters: opportunities for innovative development and financing// Journal of Internet Banking and Commerce. Volume 23, Issue 1

Chepik D.A. Increase of efficiency of production and processing of meat of cattle (on materials of the Ryazan region): author's abstract of Candidate of Economic Sciences. – M., 2010. – 23 s.

Dahmen E. Entrepreneurial Activity and the Development of Swedish Industry 1919-1939. - Stockholm, 1950. – 137 p.

Drozdetskaya T.G. Prospects for the formation of clusters for meat processing in Kazakhstan // Al-Pari. - 2007. - #1. – S. 147-151.

Enright M. The Geographical Scope of Competitive Advantage // Stuck in the Region? Changing scales for regional identity / ed by E. Dirven, J. Grocnewegen, S. van Hoof. – Netherlands: Utrecht, 1993. – 268 p.

Etzkowitz H, Leydesdorff L (2000) Dynamics of innovation: from national systems and "mode 2" to a triple helix of university-industry-government relations. Research Policy 29.

Fredrickson C., Lindmark L. From firms to systems of firms: a case study of interregional dependence in a dynamic society. – New York; Brisbane; Toronto, 1979. - Vol. 1. – 327 p.

Gelmle A.M. Increase of competitiveness of economy of agrarian and industrial region on the basis of formation of a grain cluster: author's abstract of Candidate of Economic Sciences. - Ekaterinburg, 2013. – 22 s.

Gorkin A.P., Smirnyagin L.V. A Structural Approach to Industrial Systems in Different Social and Economic Environments // Spatial Analysis « Industry and the Industrial Environment» / ed. by F.E.I. Hamilton, Linge G.J.R. Christer. – New York; Brisbane; Toronto, 1979. - Vol. 1. – P. 25-36.

Kurmanov R.Zh. The mechanism of cluster formation in the production and processing of agricultural products (on the example of the Akmola region): author's abstract of Candidate of Economic Sciences. – Astana, 2009. – 135 p.

Leamer E.E. Souses of International Comparative Advantage: theory and Evidence. – Cambridge: MIT Press, 1984. – 384 p.

Manyika J. Chui M., Bughin J., Dobbs R., Bisson P., Marrs A. Disruptive technologies: advances that will transform life, business, and the global economy. McKinsey Global Institute, 2013. URL: http://www.mckinsey.com/businessfunctions/business-technology/our-insights/disruptivetechnologies (accused July 12, 2016).

Marshall A. Principles of Economic Science. – M.: Izdatelskiy dom «Progress», 1993. – 594 s.

Mattsson L.G. Management of Strategic Change in a «Markets-as-Networks» Perspective // In the Management of Strategic Change / ed. by F.M. Pettigrew. – Oxford; New York, 1987. – 218 p.

Namazbekov M. Cluster development in the context of globalization: the experience of foreign countries // http://www.kisi.k2/img/docs/1065.pdf.

Okutayeva S., Bauer M., Jussibaliyeva A., Bodaukhan K. Development of Regional Livestock Cluster in Kazakhstan as a Method to Improve Competitiveness// International Journal of Economic Research. Volume 14. Number 7.2017

Okutaeva S.T. Increase of competitiveness of cattle-breeding branch on the basis of formation of regional clusters (on an example of Akmolinsky area)// the dissertation of doctor PhD. - Astana, 2016. – S. 88-89

Okutaeva S.T. Development of innovations as the basis of competitiveness of Kazakhstan's economy // Materials of the IX International Scientific and Practical Conference «Key Issues of Modern Science-2013». – Sofia, 2013. - T. 9. – P. 79-80.

Perroux F. Note on the concept of growth poles. Regional economics: theory and practice. - New York: The Free Press, 1970. – 215 p.

Porter M. Competition. – M.: Vilyams, 2005. – 608 s.

Program «Development of export potential of cattle meat of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020» / Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan. – Astana, 2011. – 21 p.

Rizahodzhaev A.A. Economic bases and efficiency of clusters formation in the agroindustrial complex (on materials of cotton and rice production in the Southern region of Kazakhstan): author's abstract of Candidate of Economic Sciences. - Turkestan, 2007. – 24 p.

Rosenfeld S.A. Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development // European Planning Studies. – 1997. – №1-5. – P. 3–23.

Todorova L. Cluster development as a factor in improving the competitiveness of the agro-industrial complex of the republic of Moldova// Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development Vol. 17, Issue 2, 2017

Tolenado J.A. Propjs des Filires Industrielles // Revue d'Economie Industrielle. - 1978. - Vol. 6. - P. 149-158.

Tornea, I., 2016, Politici pentru dezvoltarea clusterelor în Moldova, Nr. 1, Institutul pentru Dezvoltare şi Iniţiative Sociale (IDIS) „Viitorul", 23 p

Zhukenov B. Cluster Approach as One of the Methods of Development of Innovative Entrepreneurship in Agro-Industrial Complex of the Republic of Kazakhstan // World Applied Sciences Journal. – 2014. – Vol. 29(4). – P. 535-540.

Литература

Абдуразаков А.А., Рахими Ш. Оценка конкурентоспособности регионов Республики Таджикистан // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия «Гуманитарных наук». – 2013. – №2(54). – С. 148-155.

Баэур М., Исмаилова А., Окутаева С., Бенчева Н. Развитие регионального кластера как средство повышения конкурентоспособности животноводческой отрасли // International Electronic Journal of Mathematics Education. – 2016. – Ч. 11, №7. – С. 2057-2070.

Бауэр М.Ш., Окутаева С.Т. Конкурентоспособность отрасли животноводства на базе региональной кластерной организации в Акмолинской области // Теоретический и научно-практический журнал «Проблемы агрорынка». - 2016, апрель-июнь. – С. 140-146.

Бондаренко Н.Е., Максимова Т.П., Жданова О.А. Агропромышленные кластеры: возможности инновационного развития и финансирования // Журнал Интернет-банкинга и торговли. Том 23, выпуск 1.

Чепик Д.А. Повышение эффективности производства и переработки мяса крупного рогатого скота (на материалах Рязанской области): автореф. … канд.экон.наук. – М., 2010. – 23 с.

Дахмен Е. Предпринимательская деятельность и развитие шведской промышленности 1919-1939 гг. – Стокгольм, 1950. – 137 с.

Дроздецкая Т.Г. Перспективы формирования кластеров по переработке мяса в Казахстане // Аль Пари. – 2007. – №1. – С. 147-151.

Энрайт М. Географический масштаб конкурентного преимущества // Застрял в регионе? Изменение шкал для региональной идентичности / E. E. Dirven, J. Grocnewegen, S. van Hoof. – Нидерланды: Утрехт, 1993. – 268 с.

Етзковитз Х. Лейдесдорфф Л. (2000) Динамика инноваций: от национальных систем и «режим 2» до тройной спирали отношений между университетом и промышленностью // Политика исследований 29.

Фредриксон С., Линдмарк Л. От фирм к системам фирм: тематическое исследование межрегиональной зависимости в динамичном обществе. – Нью-Йорк; Брисбайн; Торонто, 1979. – Ч. 1. – 327 с.

Гельмле А.М. Повышение конкурентоспособности экономики аграрно-промышленного региона на основе формирования зернового кластера: автореф….канд.экон.наук. – Екатеринбург, 2013. – 22с.

Горкин А.П., Смирнягин Л.В. Структурный подход к промышленным системам в различных социально-экономических условиях // Пространственный анализ «Промышленность и промышленная среда» / под ред. Ф.Е.И. Гамильтон, Линге Г.Дж.Р. Кристер. – Нью-Йорк; Брисбайн; Торонто, 1979. – Ч. 1. – С. 25-36.

Курманов Р.Ж. Механизм формирование кластера в производстве и переработке сельскохозяйственной продукции (на примере Акмолинской области): дис. … канд. экон. наук. – Астана, 2009. – 135 с.

Лимер Е. Е. Источники международного сравнительного преимущества: теория и доказательства. – Кембридж: MIT Press, 1984. – 384 p.

Манйика Ж., Схуи М., Бугхин Ж., Доббс Р., Биссон П., Маррс А. Разрушающие технологии: достижения, которые преобразуют жизнь, бизнес и глобальную экономику. Глобальный институт МакКинси, 2013. URL: http://www.mckinsey.com/businessfunctions/business-technology/our insights/disruptivetechnologies (accused July 12, 2016).

Маршалл А. Принципы политической экономии. – М.: Прогресс, 1983. – С. 416.

Маттсон Л.Г. Управление стратегическими изменениями в перспективе «Рынки как сети» // Управление стратегическими изменениями / Под ред. Ф.М. Петтигрю. – Оксфорд; Нью-Йорк, 1987. – 218 с.

Намазбеков М. Кластерное развитие в условиях глобализации: опыт зарубежных стран // http://www.kisi.k2/img/docs/1065.pdf.

Окутаева С., Бауэр М., Джусибалиева А., Бодаухан К. Развитие регионального скотоводства в Казахстане как метод повышения конкурентоспособности // Международный журнал экономических исследований. Том 14. Номер 7.2017

Окутаева С.Т. Повышение конкурентоспособности животноводческой отрасли на основе формирования регионального кластера (на примере Акмолинской области): дисс. … PhD. – Астана, 2016. – С. 88-89.

Окутаева С.Т. Развитие инноваций как основа конкурентоспособности экономики Казахстана // Матер. IX междунар. науч.-практ. конф. «Ключови въпроси в съвременната наука-2013». – София, 2013. – Т. 9. – С. 79-80.

Перу Ф. Записка о концепции полюсов роста. Региональная экономика: теория и практика. – Нью-Йорк: The Free Press, 1970. – 215 с.

Портер М. Конкуренция. – М.: Вильямс, 2005. – 608 с.

Программа «Развитие экспортного потенциала мяса крупного рогатого скота Республики Казахстан на 2011-2020 годы» / Министерство сельского хозяйства РК. – Астана, 2011. – 21 с.

Розенфельд С. А. Приведение бизнес-кластеров в основной поток экономического развития // Европейские исследования планирования. – 1997. – №1-5. – С. 3-23.

Ризаходжаев А.А. Экономические основы и эффективность формирования кластеров в АПК (на материалах производства хлопка и риса в Южном регионе Казахстана): автореф. … канд. экон. наук. – Туркестан, 2007. – 24 с.

Тодорова Л. Развитие кластеров как фактор повышения конкурентоспособности агропромышленного комплекса Республики Молдова// Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development Vol. 17, Issue 2, 2017

Толенадо Дж.А. О промышленных фильерах // Обзор промышленной экономики. – 1978. – Ч. 6. – С. 149-158

Торнеа. И. Политика развития кластера в Молдове// Институт развития и социальных инициатив (IDIS) «Viitorul»,2016, № 1, 23 с.

Жукенов Б. Кластерный подход как один из методов развития инновационного предпринимательства в агропромышленном комплексе Республики Казахстан // World Applied Sciences Journal. – 2014. – Ч. 29(4). – С. 535-540.

IRSTI 06.52.13

Dulambaeva R.[1], Zhunusova A.[2]

[1]Doctor of economic sciences, professor, Academy of public administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Kazakhstan, Astana

[2]1st course of the post-graduate course, Academy of public administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Kazakhstan, Astana, e-mail: aselzhunusova88@gmail.com

THE RELATIONSHIP BETWEEN SERVICE DEVELOPMENT AND ECONOMIC LIBERALIZATION (ON THE EXAMPLE OF BANKING SERVICES)

This work is devoted to liberalization in the sphere of banking services; the study has been carried out to identify the relationship between liberalization and the development of the banking services sector. The works of foreign and domestic scientists on liberalization of services, liberalization of banking services and the development of banking services were studied to explore the influence of liberalization on increasing the availability and reliability of banking services. The scientific significance of this study is an identification of the relationship between liberalization and indicators of reliability and accessibility of banking services. The data obtained during the research can be applied in the deregulation of the sphere of production of services, particularly in banking, and these studies can be used to prepare policies for the development of the services sector. The study used structural-logical analysis to construct logical relationships, as well as empirical analysis to determine the degree of liberalization of banking services in Kazakhstan. Based on the data of rating agencies, the current state of the banking sector of the Republic of Kazakhstan was analyzed on the reliability parameter. The analysis of the impact of such liberalization processes as providing a free currency regime, liberalizing currency operations, eliminating restrictions for foreign banks, and softening requirements for licensing on the reliability and accessibility of banking services was conducted during this research.

Key words: production of services, banking services, liberalization, reliability, accessibility, quality.

Дуламбаева Р.[1], Жүнісова Ә.[2]

[1]э.ғ.д, профессор, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы мемлекеттік басқару Академиясы, Қазақстан, Астана қ.

[2]1 курс докторанты, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы мемлекеттік басқару Академиясы, Қазақстан, Астана қ., e-mail: aselzhunusova88@gmail.com

Қызметтің дамуы мен экономиканы либерализациялау туралы өзара қарым-қатынасы (банк қызметтері мысалында)

Бұл жұмыс көрсетілетін банк қызметтері саласында либерализацияға арналған, либерализация және көрсетілетін банк қызметтері саласын дамыту арасындағы өзара байланысты анықтау үшін зерттеу жүргізілді. Либерализацияның көрсетілетін банк қызметтердің қол жетімділігі мен сенімділігін арттыруға ықпал етуін зерттеу мақсатында, қызметтерді либерализациялау, көрсетілетін банк қызметтерді либерализациялау және банк қызметтерді дамыту бойынша жұмыс істейтін шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектері зерттелді. Зерттеудің ғылыми маңыздылығы – көрсетілетін банктік қызметтердің сенімділігі мен қолжетімділігі көрсеткіштері мен либерализация арасындағы қатынастарды анықтау. Зерттеу барысында алынған деректер қызметті көрсету саласын либерализациялау, атап айтқанда, банк саласында қолданылуы мүмкін және бұл зерттеулер қызмет көрсету өндірісін дамыту саясатын әзірлеу кезінде қолданылуы мүмкін. Зерттеу, Қазақстандағы көрсетілетін банктік қызметтерді либерализациялау дәрежесін анықтау мақсатында құрылымдық-логикалық талдау, логикалық қарым-қатынас жасау, сондай-ақ эмпирикалық талдау арқылы жүргізілді. Рейтингілік агенттіктердің деректері бойынша сенімділік параметрі бойынша Қазақстан Республикасының банк секторы ағымдағы жағдайына талдау жүргізілді. Еркін валюта режимін қамтамасыз ету, валюталық реттеу операцияларын ли-

берализациялау, шетелдік банктер үшін шектеулерді алып тастау және банктік қызметтердің сенімділігі мен қол жетімділігі үшін лицензиялауға қойылатын талаптарды жұмсарту сияқты осындай либерализация процестерінің ықпалына талдау жүргізілді.

Түйін сөздер: қызмет көрсету өндірісі, банктік қызмет көрсету, либерализация, сенімділік, қолжетімділік, сапа.

Дуламбаева Р.[1], Жунусова А.[2]

[1]д.э.н., профессор, Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан, Казахстан, г. Астана

[2]докторант 1 курса, Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан, Казахстан, г. Астана, e-mail: aselzhunusova88@gmail.com

Связь между развитием сферы услуг и либерализацией экономики (на примере банковских услуг)

Данная работа посвящена либерализации в сфере банковских услуг, проведено исследование по выявлению связи между либерализацией и развитием сферы банковских услуг. С целью исследования влияния либерализации на повышение доступности и надежности банковских услуг были изучены работы зарубежных и отечественных ученых, занимающихся вопросами либерализации сферы производства услуг, либерализацией банковских услуг и работы по развитию банковских услуг. Научная значимость данного исследования заключается в выявлении зависимости между либерализацией и показателями надежности и доступности банковских услуг. Данные, полученные в ходе исследования, могут быть применены при осуществлении либерализации сферы производства услуг, в частности банковских, также данные исследования могут быть использованы при построении политики по развитию сферы производства услуг. Исследование проводилось с применением структурно-логического анализа, для построения логических взаимосвязей, а также эмпирического анализа, для определения степени либерализации банковских услуг Казахстана. На основе данных рейтинговых агентств осуществлён анализ нынешнего состояния банковской сферы Республики Казахстан по параметру надежности. Проведен анализ воздействия таких процессов либерализации, как обеспечение свободного валютного режима, либерализации валютно-расчетных операций, устранение ограничений для иностранных банков, смягчение требований при лицензировании на надежность и доступность банковских услуг.

Ключевые слова: производство услуг, банковские услуги, либерализация, надежность, доступность, качество.

Introduction

Relevance. Everyone in modern society tends to purchase services at an increasingly high-quality level, which has led to the prevalence of services in the consumption of developed countries, where the citizens require high quality of services provided.

The development of the service sector is connected to the conception of a post-industrial society which highly values the quality of produced and consumed the services. The pre-industrial and industrial societies valued only the quality of agricultural and industrial products, while the post-industrial society members' living conditions positively include high-tech medicine, education, Internet, and banking services.

The international experience confirms that liberalization of service sector could trigger the further development of a whole economy, mainly when this liberalization positively influences on reliability and availability of services, the qualities, highly appreciated in the postindustrial society

Kazakhstan's accession to WTO in 2015 and acceptance of several obligations has prompted liberalization of the banking sector. This situation could lead to an improvement of the quality of provided services.

As of October 2017, there are 33 banks registered in Kazakhstan, and 24 of them participated in the rating of international agencies to assess their reliability. Participation in the ratings is voluntary. Usually, banks use them to confirm the solvency and demonstrate a certain degree of reliability, as well as to identify risks and improve their situation in the future.

The object is liberalization in the banking services sector.

The primary goal is to identify the relationship between liberalization and the quality of banking services, specifically, their reliability and accessibility.

Tasks:

– explain how the concept of quality of service production relates to liberalization;

– study of the concept of service quality in the context of accessibility and reliability;

– consider the influence of liberalization on the accessibility and reliability of banking services.

Scientific hypothesis: the liberalization has an impact on the availability and reliability of banking services.

Materials and methodology. This work is conducted using the methods of structural-logical and empirical analysis. The structural-logical analysis allows us to identify common trends and specific differences in the development of banking services. To identify the interdependencies between liberalization and the development of services, banking services, we analyzed a broad scope of foreign and domestic researchers' works on the liberalization of the production of services, works on the liberalization of banking services, as well as overviews concerned on banking services regarding innovation and technology development. The structural-logical analysis of the influence of liberalization processes on the reliability and accessibility of banking services in Kazakhstan was based on the data provided by international rating agencies and by the National Bank of the Republic of Kazakhstan. An empirical analysis included the comparison of average loan rates in Kazakhstan with several OECD countries in determining the degree of liberalization on the banking services market.

Literature review.

Liberalization of the financial sector is associated with globalization, but the intensification of this process began only at the end of the twentieth century. For example, in the 1960s there were only eight transnational banks which had branches all over the world, while by the end of the 20th century the number of such banks exceeded one hundred.

A large number of works in academic community concentrated on assessing the development of service sector and its connection with the market liberalization. It is worthwhile to mention Arnold, J. M., Javorcik B. S., and A. Mattoo as foreign researchers in this area, while Roman Vakulchuk, Farrukh Irnazarov, Alexander Libman had conducted the same analysis on Kazakhstani data.

In 2012, this group of Kazakhstani researchers (Roman Vakulchuk, Farrukh Irnazarov, Alexander Libman), discovered formal and informal barriers in the service sector of Kazakhstan (Vakulchuk R., 2012: 197).

D. Jensen and D. Tarr in 2006-2009 assessed the impact of Kazakhstan's accession to the WTO, which demonstrated the need for liberalization of the finance market for transnational service providers (Jensen D., 2009: 1).

The influence of liberalization on the banking sector was studied in the works of such researchers as Aaron Tornell, Frank Westerman and Lorenza Martinez (Tornell A., 2003: 6). They concluded that the effect of liberalization is more tangible when the country is also open in its public policy too, based on the data of Mexico and other developing countries.

E. Owusu and N. Odhiambo (Owusu E., 2013: 168) conducted a study of the impact which liberalization had on the financial sector based on Nigeria's data and concluded that an essential step in financial liberalization is the creation of a deposit insurance system which provides reliability and confidence in the security of banking system.

It should be noted that banking services are studied from different points of view. For example, Luisa Anderloni, Maria Debora Braga, Emanuele Maria Carluccio (Anderloni L., 2007: 5-350) studied innovations in the banking system, revealing new frontiers in banking services. Scientists like Macy Mei Chi Wong and Cheung Ronnie study banking services regarding organizational approach (Wong Ch., 2014: 365), while Dominique Rambure and Alec Nacamuli study banking services regarding corporate approach (Rambure D., 2008: 172). Banking services and the role of information technology were discussed in the works of Thomas Helbling (Baltensperger T., 1992: 157), Witold Chmielarz, Marek Zborowski (Chmielarz W., 2017: 965).

To sum up, the liberalization of barriers in the production of services affects the increase in productivity and accessibility of banking services, and, as a result, attracts transnational suppliers to the economy.

Mainly, this study considers the liberalization of services in the banking sector of Kazakhstan, whether liberalization in the banking sector will affect the parameters of reliability and accessibility, the most highly valued qualities in post-industrial society.

Results and discussion

The Government, private business and the society assess and determine the development of the service sector from different points of view. To assess the development of the service sector on the national macroeconomic level, economists use indicators such as the share of services in total production, labor productivity in the service sector. The private sector and the population, on the other hand, mainly appreciate availability, reliability, and

quality of the produced and consecutively consumed services. Macroeconomic indicators of the service production sector are developing at the same pace as indicators of accessibility, quality, and reliability (Tarr D., 2012: 1-2).

However, unlike macroeconomic indicators, the quality of services is changeable and difficult to measure. The quality of service could be dependent on time and place, the experience of the person who is providing a service, and even the physical and moral state of this person. The concept of "quality of service" is often characterized by the extent of trust in the provider of the services and its reliability. Quality is difficult to determine before the acquisition of service: a consumer can only trust and choose the provider that offers the appropriate option or by recommendations (Kotler F., 2007: 44; Novatarov E., 2015: 11-19). Liberalization in the banking sector can change the parameters of service's quality, including availability and reliability, as it gives a choice for both the consumer, who is choosing, for instance, between the domestic and foreign banks, and for the banking service providers, who are choosing the sectors to credit.

To assess the impact of liberalization on the parameters of accessibility and reliability in the banking sector we should make some definitions.

Liberalization in the banking sector in this research should be understood as the elimination of all kinds of restrictions in the bank's activities.

Liberalization of the banking system is a part of the liberalization of capital flows, which means open access of foreign banks to the domestic market, ease of restrictions on foreign exchange transactions, exchange rates, and the loans distribution.

The consequences of liberalization provide banks an opportunity to expand independent decision-making. Mainly, the consequences may affect:

– allocation of loans, without taking into account the criteria and priority sectors established by the Government;

– the level of interest rates on loans and deposits;

– directions of cash flows;

– the number and nature of cross-border transactions, including foreign exchange transactions;

– the number of branches, offices, and employees (Yonash I., 1999: 32-36).

Liberalization is not possible without the governmental intervention and the weakening of limitations. At the same time, it is inevitable when the society is striving for a post-industrial form. As mentioned above, liberalization in Kazakhstan began recently, after the accession of the WTO, while now the restrictions prevent the further development of the banking sector. These restrictions will be consistently eliminated as a part of Kazakhstan's accession to the WTO.

Elimination of restrictions is possible by applying the following steps:

– ensuring a free currency regime, when changes in the exchange rate are established by the foreign exchange market;

– liberalization of payment transactions, which means eliminating restrictions on capital flows;

– elimination of restrictions for foreign banks, which means the emergence of direct branches of foreign banks in the country;

– mitigation of licensing requirements, namely, reduction of capital requirements for foreign banks (Kostyukevich V., 2009: 4-5. Bulatova A., 2005: 101-103).

Elimination of restrictions from the government and expansion of the banks' functional can positively affect the parameters of reliability and accessibility of banking services.

Let us now consider the concept of the reliability of banking services. A classic approach to assessing the reliability of any bank based on an analysis of its financial performance (Buzdalin A., 2012: 10-192). The CAMEL methodology is a wide-spread instrument used in the United States, which assesses the reliability of the bank regarding capital adequacy, asset quality (the share of problem loans, credit risk), management quality, profitability, liquidity and sensitivity to risk. International rating agencies Standard & Poor's, Moody's Investors Service, and Fitch Ratings use the same methods regarding reliability and sustainability to assess Kazakhstani banks (Banker.kz: 2017).

There are many other methods and approaches to assess the reliability of banks, and all of them determine reliability as the bank's ability to be financially stable, fulfill its obligations on loans and deposits, and to adapt to changing conditions, which requires proper management.

The next concept considered in this article is the availability of banking services. It also could be considered from various aspects. Availability of banking services quantified by the presence of a larger number of banks and their territorial location. From another aspect, accessibility is measured regarding the timeliness of banking services, in this case, the role of modern banking technologies is becoming essential. Also, the availability of banking services is the simplicity to meet the requirements for obtaining banking services (Gugnyuk I., 2016: 235-236, Peresevedova Ye., 2015: 212-215).

To conclude, the availability of banking services is not only the presence of bank branches in a specific territory, and using modern interactive methods of service. Availability means in what extent banking services are acceptable to the population, is a population able to fulfill the bank's requirements to take loans or make deposits (Rozhdestvenskaya T., 2016: 19). To consider the impact of liberalization on the banking sector of Kazakhstan we analyzed the current state of the banking sector, regarding reliability and accessibility. In 2017, three international rating agencies evaluated reliability and sustainability of 24 out of 33 Kazakhstani banks. Three banks were evaluated by three agencies, eight banks – by two of them, and 14 – only by one agency. Results of these assessments are given in Table 1.

Table 1 – Rating assessment of the reliability and stability made by international agencies for Kazakhstani banks

	Moody's Investors Service		Fitch Ratings		S&P Global Ratings	
Reliability category	Rating	including:	Rating	including:	Rating	including:
BBB	4	3 have stable dynamic	1	1 has stable dynamics	-	
		1 has negative dynamic			-	
BB	1	1 has positive dynamic	5	1 has positive dynamic	4	1 has positive dynamics
						1 has stable dynamics
				4 have stable dynamics		2 have negative dynamics
B	5	3 have positive dynamics	4	4 have stable dynamics	12	1 has positive dynamics
		1 has stable dynamics				3 have stable dynamics
		1 has negative dynamics				8 have negative dynamics
D					1	
NR					3	

Note: Prepared by the author based on the Investfounds website data. The rating scale presented in accordance with the unified methodology for displaying credit ratings of the Financial Cbonds Information

The rating scale classifies banks, where the highest score is AAA reliability category, there are no such banks in Kazakhstan. According to the table 1, all the rated banks entered the BBB, BB, B categories of reliability.

The distribution of Kazakhstan banks according to Table 1 described below:

BBB means the banks with adequate paying capacity. As we see according to Moody's Investors Service, there are four such banks in Kazakhstan – three of them have stable development dynamics, and one has negative dynamics regarding sustainability. Fitch Ratings included only one bank in this category;

BB means solvent banks, which have the risks of non-return of deposits in case of unfavorable economic conditions. Moody's Investors Service included one bank with positive dynamics in this category, Fitch Ratings – 5 banks (one with positive and four with stable dynamics). S&P Global Ratings included in this category four banks, one with positive and one with stable dynamics, and two with negative dynamics;

B means banks, which in case of unfavorable economic conditions most likely will not be able to meet their obligations on deposits. According to S & P Global Ratings, there are 12 such banks in Kazakhstan, the majority (eight banks) of them have negative stability dynamics, three have stable, and one has negative dynamics. Moody's Investors Service included in this category of reliability five banks (three with positive dynamics, one with negative and one with stable dynamics). Fitch Ratings assessed in this category four banks with stable

dynamics (site investfounds.kz: 2017, site cbonds.info: 2017)

D – One bank declared a default, which became the reason for its insolvency.

NR – the agency has not assigned a rating after the evaluation of three Kazakhstani banks.

As we can see from Table 1, despite the various valuation techniques, most banks in Kazakhstan are rated as banks, which have risks of non-return of deposits in case of unfavorable conditions, with adverse dynamic. It is possible to assume that if no incentive measures are taken to develop the banking sector, at best, the reliability of the banks of Kazakhstan will remain at the same level, at worst they will go to Category C – banks with difficulties. The fact that one bank became insolvent, and the activities of the three banks were not evaluated aggravates the situation.

Whether the elimination of restrictions will stimulate the banking sector, we will consider in Table 2.

Table 2 – Influence of liberalization processes on the reliability of the banking sector of the Republic of Kazakhstan

The liberalization processes implemented by the Government	Influence on the banking sector or its functional	Impact on the reliability parameter
Providing a free exchange regime	– an increase in deposits in the domestic currency, since exchange rate often fluctuates	– as the currencies become unstable, the population trusts banks more, hoping to compensate currency risks by receiving interest on deposits
Liberalization of monetary settlement operations	affects cash flow: – removal of restrictions for the movement of capital, both inflows, and outflows – Increase in cross-border transactions and transfers	– could have a negative impact on the reliability index of domestic banks, in the case when capital outflow will excess inflows
Elimination of restrictions for foreign banks	– Increasing competition in the domestic banking services market	– the opening of foreign banks, with high-reliability ratings, will improve the reliability of banking services in Kazakhstan; – Kazakhstani banks which will not be able to compete will lose capital, and clients, and reduce their reliability

Note: prepared by the author

Table 2 shows the liberalization processes, their impact on banks and their functionality, and, consequently, on the reliability of banking services. Assessing the impact of ensuring a free exchange regime, we can provide an example when in 2014 Kazakhstan transferred to a free-floating exchange rate. According to the National Bank data, the number of deposits increased by 80% in October 2017 compared to December 2013, which demonstrates the positive impact of liberalization on the exchange rate.

As we can see from the table, the liberalization of currency settlement operations can negatively affect the reliability and stability of banking services, in case of an outflow of domestic capital. The Government, while liberalizing financial and settlement operations, should reserve the levers that will regulate the domestic capital market.

Elimination of restrictions for foreign banks can affect the reliability of banking services in two ways. On the one hand, it will increase the reliability due to the presence of foreign operators; on the other hand, it can reduce the reliability of domestic operators that could not stand competition.

To sum up, the influence of liberalization on the reliability of banking services is essential, there are both positive (increase in deposits, improving the reliability of banking services due to the presence of foreign banks, reduce of loan rates, increase in repayments), and negative aspects (capital outflow, challenging competitiveness for Kazakhstani banks).

Availability of banking service, as mentioned above, the third primary determining factor of its quality. Let us consider the availability of Kazakhstani banks based on indicators of the number of branches and interest rates on loans.

Altogether, there are 33 banks, 348 branches, and 1764 departments for 18 million people living in Kazakhstan, so in average, there are 10291 people for one branch or department of any bank (nationalbank.kz: 2017).

According to the AllBanks website (allbanks.kz: 2017), the average interest rates on loans in Kazakhstan vary from 8 to 48 percent, depending on the size of the loan, timing, and collateral. According to the official data of the National Bank (see Figure 1), the average rate on loans issued in tenge for legal entities was 18.4% by December 2016, compared to 14.4% for private individuals, which is comparatively less at the beginning of the year (25.8% and 18.1, respectively).

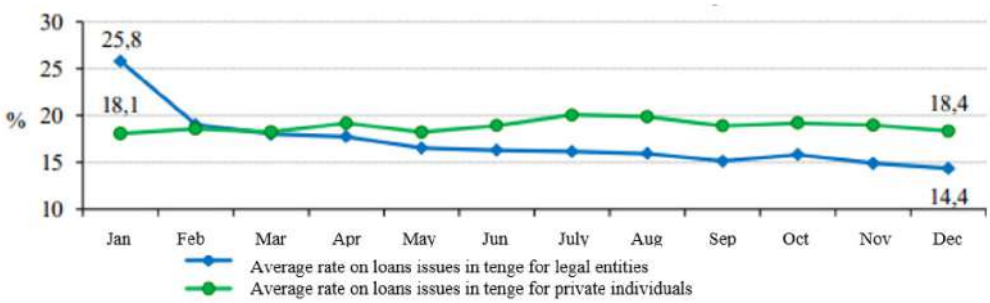

Figure 1 – Weighted average interest rates on loans for 2016.
Source: National Bank of the Republic of Kazakhstan

As can be seen from the picture, interest on loans in Kazakhstan is quite high, which reduces the availability indicator. To compare, in countries such as Finland, Japan, Germany, Luxembourg, Switzerland the interest rate on loans is no more than 2% (rbk.ru: 2017).

Let us consider how liberalization processes can affect the availability of banking services.

Table 3 – Liberalization processes and accessibility of the banking sector in the Republic of Kazakhstan

The liberalization processes implemented by the Government	Influence on the banking sector or its functional	Impact on availability parameter
Elimination of restrictions for foreign banks	– increase in a number of foreign banks' branches – the arrival of modern technologies in the field of non-contact services	– the inflow of capital lend to the population by foreign banks – the opportunity to get a banking service quickly, without contacting bank employees
Mitigation of licensing requirements	– reduction of capital requirements for foreign banks	– lower interest rates on loans
	– elimination of requirements for mandatory lending to priority sectors	– will direct released funds, previously directed to prioritized by the Government industries to the industries attractive to investors and population

Note: prepared by the author

Table 3 demonstrates the merger of liberalization processes on the accessibility of banking services, and the banking sector as a whole.

According to Table 3, removal of restrictions for foreign banks will increase the availability of banking services, through the expansion of the branch network, the inflow of foreign capital, and the use of modern high-speed, contactless technologies from foreign banks.

Mitigating the requirements for licensing will result in a reduction of capital requirements for foreign banks and will provide an opportunity to lend at lower rates. The government's refusal to regulate priority industry sectors will facilitate the ability to distribute all funds according to the market demand, which will significantly increase the availability indicator. Analysis of the reliability and accessibility of banking services has revealed

peculiar characteristics of the Kazakh banking services sector. It became clear that most of the Kazakhstani banks are in a risk category depending on the external conditions of the economy. The availability of branches providing banking services are satisfactory, but interest rates on loans reduce the accessibility of bank services.

Conclusions

In this paper, we explored the concept of the quality of banking service in the context of accessibility and reliability – presented conceptual framework, investigated the concepts, and conducted the analysis a current state of reliability and accessibility in the banking services sector.

The concept of the quality of service is associated with liberalization since the softening of processes in the banking sector gives more freedom for both domestic and foreign banks to release capital and to increase accessibility.

In the course of considering the functional of banks in the aspect of liberalization, we identified restrictions stated by the Government; the removal of them could liberalize the banking services sector. The current state of banking sector in Kazakhstan on the parameters of reliability and accessibility reveals that almost all of them are in a risk category, according to Global Ratings – 12 banks (1 in default, 3 not assessed), according to Moody's Investors Service – 5 banks, according to Fitch Ratings – 4 banks. According to the results of the study, it became clear that the providing of a free currency regime had a positive impact on deposits, as the population trusts banks more, aiming to save their money.

In conclusion, such liberalization processes as the removal of restrictions on the movement of capital can negatively affect the economy of the country in future and reduce the reliability of Kazakhstani banks. Therefore, we recommend regulating the movement of capital through the instruments of monetary policy when eliminating restrictions in the movement of capital.

Despite this slight disadvantage, the positive impact of liberalization on reliability and accessibility, in our opinion, is more significant. Namely, when removing restrictions for foreign banks in the liberalization process, will allow access to Kazakhstani market for foreign banks, which will increase the availability of loans, bring with them high-tech, non-contact banking services, and deposit security. If the requirements for licensing are mitigated, interest on loans will decrease, which will affect accessibility, and the banks will have an opportunity to lend only investment-attractive industries.

References

Anderloni L., Braga M. D., Carluccio E. M. New frontiers in Banking services, 2007. – 378 p.

Annuak report of Nation Bank of Kazakhstan, Foresight-Russia (goo.gl/zfQoijcontent_copy, 24.12.2017).

Arnold J. M., Javorcik B. S. and Mattoo A. Does the services of the liberalization of recovery companies: Evidence from the Czech Republic // Journal of International Economics. – 2011. – No. 85 (1). – p. 136-146.

Arnold, J. M., Mattoo A., and Narciso G. Services input and firm productivity in Sub-Saharan Africa: Evidence from firm-level data. Journal of African Economies. – 2008. – p. 578-599.

Baltensperger E, Comment on Thomas Helbling: Regulation and Technology as Determinants of International Trade in Banking Services // Competitiveness in Banking. – 1992. – p. 157-161.

Banks of Kazakhstan, Credits (https://allbanks.kz/credits, 24.12.2017).

Bulatova A.S., Inernational economics (2005) Foresight-Russia. – M: Ekonomist', – 734 p.

Buzdalin A. V. (2012) Bank creditability: from formalization to assessment. Foresight-Russia, – M.: KD Librokom, 2012. – 192 p.

Chmielarz W., Zborowski M. Comparative Analysis of e-Banking Services in Poland in 2016 // X-th SIGSAND / PLAIS Euro-symposium'2017, conference materials. – 2017.

Countries with low interests on credits. Foresight-Russia (goo.gl/j9p9D7content_copy, 27.12.2017).

Deposits in Kazakhstani banks. Foresight-Russia, (goo.gl/qQVJJScontent_copy, 23.12.2017).

Gugnyuk I. G. (2016) The accessibility of banking services as financial and legal principle of banking activity. Foresight-Russia // The Siberian academy of finance and banking. pp. 235-239.

International ranking of Kazakhstani banks, Foresight-Russia goo.gl/r9cQqo (13.12.2017).

Kazakhstani banks' credit ratings. Foresight-Russia http://investfunds.kz/banks/credit-ratings/ (22.12.2017).

Kostyukevich V. (2009) Liberalization of finance services market through an access of foreign banks' filial. Foresight-Russia // Scientific overview of IEPP, – № 18. – s. 1-14.

Kotler F. (2007) Marketing Basics. Short course. Foresight-Russia. – M.:Vil'yam, – 656 p.

Markusen, J., Rutherford, T. F. and Tarr, D., Trade and direct investment in producer services and the domestic market for expertise. The Canadian Journal of Economics. – 2005. – No. 3 (Vol. 38). – p. 758-777.

Novatorov E.V. (2015) Services marketing: the theory and technology, Foresight-Russia Monografiya, – SPb. – 200 p.

Owusu L., Odhiambo M. N. Financial liberalization and economic growth in Nigeria: an ARDL-bounds testing approach, Journal of Economic Policy Reform. – 2013. – p. 164-177.

Peresedova Ye.N., Sidorenko S.YU. On the question of the necessity of investigation the categories 'accessibility' and 'quality' of banking services (2015) Foresight-Russia // Sibirskaya finansovaya shkola. – №:5. – pp. 112-116.

Rambure D., Nacamuli A. Corporate Banking Services // Payment Systems. – 2008. – p. 172-176.

Rozhdestvenskaya T.E., Guznov A.G. (2016) Financial and legal regulation of banking activity. Foresight-Russia Monography, – M.: Prospekt, 2016. – 336 p.

Tarr D., The impact of service sector liberalization on industry's productivity, export and development: empirical investigation in transition countries (2012) Foresight-Russia. – 218 p.

The methodology of presentation of credit rankings. Financial Cbonds Information. Foresight-Russia goo.gl/yQpJvs, 23.12.2017.

The net of second-tier banks' filials. Foresight-Russia (goo.gl/bJ9WWm, 24.12.2017).

Tornell A., Westermann F., and Martínez L., Kehoe T.J. Liberalization, Growth and Financial Crises: Lessons from Mexico and the Developing World // Brookings Papers on Economic Activity. – 2003. – p. -112.

Vakul'chuk R., Irnazarov F., Libman A. (2012) Liberalization of service trade in Kazakhstan and Uzbekistan: analysis of formal and informal barriers. Foresight-Russia, // Vsemirnyy bank. – 165-200 pp.

Wong M., Ronnie Ch. Job Satisfaction and Organizational Commitment – Retail Banking Services in Hong Kong // Proceedings of the International Conference on Managing the Asian Century. – 2014. p. – 365-373.

Yonash I. (1999) Financial liberalization and banking crisis. Foresight-Russia // The problems in theory and practice in management. – c 32-36.

Yyenseni D., Tarr D. (2009) The impact of Kazakhstan's accession to the WTO: quantitative assessment. Foresight-Russia // The World Bank.

Литература

Адерлони Л., Брага М.Д., Карлуцио Е.М. Новые горизонты банковских услуг, 2007. – 378 р.

Годовой отчет Национального банка (доступен на:) goo.gl/zfQoijcontent_copy (дата визита: 24.12.2017).

Арнольд Д.М., Яворсик Б.С., и Мату А. Принесла ли либерализации услуг пользу фирмам-производителям: Данные Чешской Республики // Журанал Международной экономики. – 2011. – №85 (1). – С. 136-146.

Арнольд Д.М., Мату А., and Нациссо Г. Вклад услуг и производительность фирм в странах Африки к югу от Сахары: данные по данным на уровне фирм // Журнал африканских стран. – 2008. – Р. 578-599.

Бальтенспегер Е. Коментарии к Томасу Хельбингу: Регулирование и технология как детерминанты международной торговли банковскими услугами // Конкуренция банков. – 1992. – С. 157-161.

Банки Казахстана, Кредиты (доступен на:) https://allbanks.kz/credits (дата визита: 24.12.2017).

Булатова А.С. Мировая экономика. – М.: Экономисть, 2005. – 734 с.

Буздалин А. В. Надежность банка: От формализации к оценке. – М.: КД Либроком, 2012. – 192 с.

Чемиларз В., Зборовски М. Сравительный анализ е-банковских услуг в Польше в 2016 году // X-ый SIGSAND/PLAIS материалы конференции Eurosymposium'2017, – 2017.

Страны с низкими процентами по кредитам (доступен на:) goo.gl/j9p9D7content_copy (дата визита: 27.12.2017).

Вклады в банках Казахстана (доступен на:) goo.gl/qQVJJScontent_copy (дата визита: 23.12.2017).

Гугнюк И. Г. Доступность банковских услуг как финансово-правовой принцип банковской деятельности // Сибирская академия финансов и банковского дела. – 2016. С. 235-239.

Международный рейтинг банков Казахстана, goo.gl/r9cQqo (дата визита 13.12.2017).

Кредитные рейтинги банков Казахстана (доступен на:) http://investfunds.kz/banks/credit-ratings/ (дата визита: 22.12.2017).

Костюкевич В. Либерализация рынка финансовых услуг через допуск филиалов иностранных банков // Научный вестник ИЭПП, – 2009. – № 18. – С. 1-14.

Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс: Пер. с англ. – М.: Вильям, 2007. – 656 с.

Маркусен Ж., Рузерфорд Т. Ф. и Тарр Д. Торговля и прямые инвестиции в производство услуг и внутренний рынок для экспертизы // Канадский экономический журнал. – 2005. – № 3 (Vol. 38). – С. 758-777.

Новаторов Э.В. Маркетинг услуг: теория и технология: монография. – СПб., – 2015. – 200 с.

Овусу Л., Одхиамбо М. Н. Финансовая либерализации и экономический рост в ниерии подход к оценке ARDL-тестовый // Журнал реформ экономической политики. – 2013. – С. 164-177.

Переседова Е.Н., Сидоренко С.Ю. К вопросу о необходимости исследования категорий «доступность» и «качество» банковских услуг // Сибирская финансовая школа. – 2015. – №:5. – С. 112-116.

Рамбуре Д., Накамули А. Корпоративные банковские услуги // Платежные системы. – 2008. – С. 172-176.

Рождественская Т.Э., Гузнов А.Г. Финансово-правовое регулирование банковской деятельности: монография. – М.: Проспект, 2016. – 336 с.

Тарр Д. Влияние либерализации сферы услуг на производительность отрасли, экспорт и развитие: эмпирические исследования в странах с переходной экономикой (2012). – 218 с.

Методика отображения кредитных рейтингов Financial Cbonds Information. (доступен на:) goo.gl/yQpJvs (дата визита: 23.12.2017).

Сеть филиалов банков второго уровня (доступен на:) goo.gl/bJ9WWm (дата визита: 24.12.2017).

Торнел А., Вестерман Ф. и Мартинез Л., Кехое Т.Ж. Либерализация, Рост и финансовые кризисы: уроки из Мексики и развивающегося мира // Брукингские документы по экономической деятельности. – 2003. – С. 112.

Вакульчук Р., Ирназаров Ф., Либман А. Либерализация торговли услугами в Казахстане и Узбекистане: анализ формальных и неформальных барьеров, // Всемирный банк. – 2012. – С. 165-200.

Вонг М., Ронни Ч. Удовлетворенность работой и организационные обязательства – Розничные банковские услуги в Гонконге // Материалы Международной конференции по управлению азиатским центром. – 2014. – С. 365-373.

Йонаш И. Финансовая либерализация и банковский кризис // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – С. 32-36.

Йенсени Д., Тарр Д. Влияние вступления Казахстана во всемирную торговую организацию: количественная оценка // Всемирный Банк. – 2009.

IRSTI 67.07.01

Sagiyeva R.[1], Masalimova A.R.[2], Zhuparova A.[3], Zhaisanova D.[4]

[1]d.e.s., Professor, Dean High School of Economic and Business
al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: rimmasagiyeva@gmail.com
[2]d.p.s, Professor, Institute of Pedagogy and Psychology,
Kazan Federal University, Kazan, Russia, e-mail: alfkazan@mail.ru
[3]PhD, researcher of the Department of Science and Innovation Activity
al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: aziza_z@mail.ru
[4]PhD student of the department "Management and Marketing" of the Higher School of Economics and Business,
al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: zhaisanova15@gmail.com

FACTORS OF KNOWLEDGE ECONOMY AFFECTING ON INCOME INEQUALITY IN POST-SOVIET COUNTRIES

The importance of knowledge in the economy is so remarkable that many economists consider their role to be even stronger than traditional production factors such as labor and capital. The significance of this issue is a knowledge-based term. Consequently, the identification of the components of the knowledge. This study examines the impact of the components of the knowledge-based economy on income inequality in the Post-Soviet countries. Therefore, using the model of panel data, the influence of such variables as education, innovation, information and communication technologies (ICT) and institutional modes of income inequality was studied. A significant and positive effect was achieved for the components of knowledge, the index of institutional economic regimes; positive, but insignificant effect for the index of innovation and creativity; negative and significant effect on the education index; and a negative and insignificant effect on ICT in relation to income inequality in the Post-Soviet countries. Moreover, it was found that the relationship between income inequality and per capita income is similar to an inverted U-shape over time.

Key words: Knowledge economy. Education. Innovation. ICT. Institutional regimes. Post-Soviet countries.

Сагиева Р.К.[1], Масалимова А.Р.[2], Жупарова А.С.[3], Жайсанова Д.С.[4]

[1]э.ғ.д, профессор, Экономика және бизнес жоғары мектебінің деканы,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ., e-mail: rimmasagiyeva@gmail.com
[2]п.ғ.д, профессор, Педагогика және психология институты,
Қазан федералды университеті, Ресей, Қазан, e-mail: alfkazan@mail.ru
[3]PhD, Ғылыми қызметкер, Ғылым және инновация департаменті,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ., e-mail: aziza_z@mail.ru
[4]Экономика және бизнес жоғары мектебінің «Менеджмент и маркетинг» кафедрасының PhD докторанты,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ., zhaisanova15@gmail.com

Посткеңестік елдердегі табыс теңсіздігіне әсер ететін білім экономикасының факторлары

Қазіргі заманғы экономикада жоғары технологияларды дамытудың нақты процестері мен ақпараттық өндіріс салаларының өсуі жүріп жатыр, бұл сапалы трансформациялық процестердің қалыптасуын көрсетеді. Осы келесі кезеңнің өзгерістері: білім өндірістің ең маңызды ресурсы болып табылады, өндіріс еңбек ресурстарынан тәуелсіз болып келеді және ақырында, жоғары технологиялар саласы экономиканың негізгі секторының рөлін атқарады. Сондықтан, білім экономикасының құрамдас бөліктерін анықтау және олардың макроэкономикалық көрсеткіштерге әсер етуі экономикадағы оның маңыздылығын нығайтуына алғашқы қадамы болуы мүмкін. Бұл зерттеу жұмысында кеңес үкіметі кезеңінің елдеріндегі табыс теңсіздігіне білімге негізделген экономиканың дамуының әсері қарастырылады. Сонымен қатар, білімнің компоненттері, институционалдық экономикалық режимдер индексі бойынша айтарлықтай және жағымды әсерге

қол жеткізілді; инновация мен шығармашылық индексі жағымды, бірақ елеусіз әсер; білім беру индексіне теріс және елеулі әсер ету; ал посткеңестік елдердегі табыстардың теңсіздігіне қатысты АКТ-ге теріс және елеусіз әсер тигізеді. Оның үстіне табыс теңсіздігі мен жан басына шаққандағы кірістің арасындағы уақыт аралығындағы түрлендірілген U-пішініне ұқсастығы бар екені анықталды.

Түйін сөздер: білім экономикасы, білім беру, инновациялар, АКТ, институционалдық режимдер, кеңес үкіметі заманындағы елдер.

Сагиева Р.К.[1], Масалимова А.Р.[2], Жупарова А.С.[3], Жайсанова Д.С.[4]

[1]д.э.н, профессор, Высшая школа экономики и бизнеса, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: rimmasagiyeva@gmail.com
[2]д.п.н., профессор Института педагогики и психологии, Казанский федеральный университет, Россия, г. Казань, e-mail: alfkazan@mail.ru
[3]PhD, научный сотрудник Департамента науки и инновационной деятельности, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: aziza_z@mail.ru
[4]докторант PhD кафедры «Менеджмент и маркетинг» Высшей школы экономики и бизнеса, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: zhaisanova15@gmail.com

Факторы экономики знаний, влияющие на неравенство доходов в постсоветских странах

В современной экономике идут реальные процессы развития высоких технологий и роста отраслей информационного производства, что свидетельствует о качественных трансформационных процессах. Эти изменения следующего порядка: знания становятся наиболее существенным ресурсом производства, всё большую независимость от труда получает производство и, наконец, роль первичного сектора экономики выполняет сфера высоких технологий. Следовательно, идентификация компонентов экономики знаний и их влияние на макроэкономические показатели могут стать шагом вперед, чтобы подчеркнуть свою значимость в экономике. В этом исследовании рассматривается влияние становления наукоёмкой экономики на неравенство доходов в постсоветских странах. Значительный и положительный эффект был достигнут для компонентов знаний, индекса институциональных экономических режимов; положительный, но несущественный эффект для индекса инноваций и творчества; негативное и значительное влияние на индекс образования; и негативное и незначительное влияние на ИКТ в отношении неравенства доходов в постсоветских странах. Более того, было обнаружено, что зависимость между неравенством доходов и доходом на душу населения аналогична перевернутой U-образной форме с течением времени.

Ключевые слова: экономика знаний, образование, инновации, ИКТ, институциональные режимы, постсоветские страны.

Introduction

The position of income distribution in each society appears to be important not only in economic aspects, but also in political and social dimensions, and every economic approach to income inequality inevitably affects political and social consequences. The history of the economy points to this reality, that in addition to various points of view among economists on the distribution of income, this issue has always been stressed. The vast experience and literature in the field of growth and development underscore this reality that any long-term actions in the field of economic growth and development are subject to consideration of distribution policies, such as the fair distribution of income in society (Asongu S.A., 2016: 667). The problem of income inequality is often addressed on equitable social issues and poverty, in which case short-term solutions should be recommended to address this problem, while the implementation of short-term policies and the lack of definition of effective factors have an undesirable effect on income distribution and economic growth. On the other hand, economic growth depends not only on physical factors of production, such as physical capital and labor, but also depends on other factors, such as the productivity of production factors, and this factor is influenced by several factors such as knowledge. A phenomenon, such as the development of information technology and globalization, has created new economic structures in developed countries that are called the new network economy or a knowledge-based economy after the primary focus is on the primary economy, agriculture and industry. The high effectiveness of this new structure to reduce the growth and development gap in developing countries, especially in Post-Soviet countries, and the narrowing of the gaps in societies have attracted the attention of these countries to this issue; the product of which in recent decades has been rapid economic growth and increased per capita income, without relying on

natural resources and reducing income inequality in these countries.

Methodology

Information base of the research of this paper includes information about statistics from the official sources of the agency of statistics, internet sources, as well as data collected from the database of Springerlink.com, Scopus and Web of Science.

The methodological aspects of the study are general scientific methods as analysis, classification, system approach and comparison. In the research the study was conducted at the level of Post-Soviet countries, including the model of panel data, the affect of such variables as education, innovation, information, communication technologies and others.

Literature Review

In a knowledge-based economy, knowledge is the main factor in growth, earning money, employment and reducing inequalities in all activities. According to this definition, the knowledge economy is not limited to the number of industries based on advanced technologies, but in this type of economy all economic activities, even mining and agriculture, to some extent rely on knowledge. In addition, the required knowledge to build a knowledge-based economy is not only technological. It includes cultural, social and managerial knowledge (Ertmer P., 2012: 426; Shabani A., 2012: 98; Moahi K.H., 2007: 6; Shahabadi A., 2013: 2; Abramson N., 1963).

Since 1980, the topic of income distribution and analysis of the distribution policy used to increase economic growth has become important in the scientific context, as well as in policy issues. Thus, the achievement of an acceptable level of income distribution, the evaluation of the developing proliferation policy, the search for the position and well-being of people, and finally the planning to promote social justice all depend on the current situation of income distribution in society and the situation of people in different income groups. This case is impossible unless proper research is done on the distribution of income and the definition of effective factors. If effective factors of income inequality are identified, it becomes possible to achieve social justice and sustainable development. In other words, the present era is an era of knowledge-based industries, and on this basis the richest country is a country that has the ability to produce more knowledge. Thus, these countries have achieved success, which can quickly transfer the way of production and dissemination of knowledge (Garrison D.R., 2011: 33; Domingo M.G., 2016: 24, Glušac D., 2015: 137; Rolando L.G., 2013: 46) In accordance with the mentioned cases of the importance of the topic, this study explores the role of the components of the knowledge economy in relation to income inequality in the sample of Post-Soviet countries during 2005-2013. To this end, the second part, firstly, introduces literature, and then offers some empirical research conducted in this area. The third part is devoted to models and methodology. The fourth part deals with model tests and results analysis, and the fifth part deals with policy conclusions and recommendations.

There is considerable literature on socio-economic factors that determine income inequality. Research Kuznets began studying the influence of growth and development on inequality. The smith defined modern economic growth for a steady increase in per capita income or production per worker, which is often associated with an increase in population and large structural changes. According to the hypothesis of Kuznets, income inequality increases at the first stages of economic growth, then is equalized and ultimately reduced. In other words, the relationship between income inequality and per capita income is similar to an inverted U-shaped over time. Two factors are effective in increasing inequality to a certain level of economic development: first, the concentration of savings on the groups with the highest incomes, and secondly, the structure of employment as a process of industrialization and urbanization. After five decades from the main article of Kuznets, many researchers studied the impact of development, economic growth and other economic indicators of inequality from different points of view. But the place for knowledge elements and a knowledge-based economy, and its impact on income inequality, seems empty.

Discussion and Results

In this chapter, we briefly discuss the concept of the knowledge and knowledge economy and its impact on income inequality, and then mention some of the studies conducted in this context. The Organization for Economic Cooperation and Development (OECD 1996: 15) regards a knowledge-based economy as an economy that is directly created in accordance with the production, distribution and consumption of knowledge, and investments in knowledge and industry for basic knowledge will be of particular interest. Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC 2000: 14)

introduces the acquisition, dissemination and use of knowledge as key components of a knowledge-based economy. But the World Bank provides the most complete definition of a knowledge-based economy. According to the World Bank, a knowledge-based economy is an economy with four basic principles, which is: (1) trained labor and experts, (2) an effective innovation system, (3) an appropriate information and communication infrastructure and (4) Institutional regime and economic incentive. Figure 1 shows the definition of the World Bank.

Education index

To ensure the education, dissemination and use of knowledge, trained and trained people and specialists are needed, since experts can improve the efficiency of factors of production and, ultimately, economic growth. Education can determine which firms or economies should perform their processes, as well as the effective implementation of new technologies for domestic demand, and also through the use of technology, this can be a big driving force for innovation and the development of new products to meet the specific culture of the country (Guerrero A.B., 2014: 170, Chen D.H.C., 2005: 7, Oliner S.D., 2003: 18, Wilson M., 2015: 72, Yilmaz F.G.K., 2015: 292). The adult literacy rate, enrollment ratio and secondary school are the education variables that the World Bank has presented to assess this indicator. The presence of education is considered a signal about the ability and efficiency in the labor market. In this regard, the theorists of human capital believe that in the long run, the best way to change income distribution is to invest in human capital. They believe that in order to ensure a more equitable distribution of income, structures must be changed, and one way to change the structure is to invest in education and training skills, respectively. In this regard, Asongu (2017: 10) believes that investment in education can lead to a more equitable distribution of income.

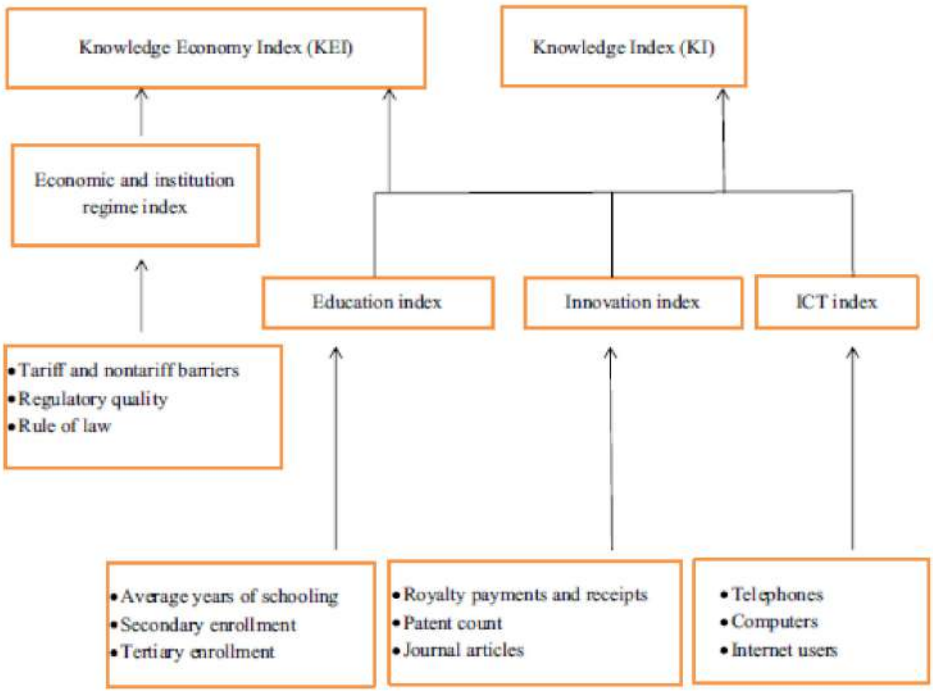

Figure 1 – Indices of knowledge in the World Bank definition

ICT Index

Information and communication technologies are the backbone of the knowledge economy, which in recent years have been introduced as a means of improving economic growth and sustainable development and reducing economic disparity due to advantages such as lower costs, overcoming geographical boundaries, increasing the flow of information, increasing confidence in transactions from for quick access to information and increased competitiveness (Yilmaz F.G.K., 2015: 294).

The variables that the World Bank presents as an indicator for information and communication technologies (ICT) include the number of Internet

users, the number of fixed telephone lines and the personal computers used. Technical changes can change the share of employment and wages of groups with different skills (provided that the society consists of two groups of skilled and unskilled). Technology reduces the share of employment, and wages for low-skilled workers and the share of employment and wages for skilled workers increases, and, consequently, inequality increases.

4. Index of institutional and economic conditions

The knowledge-based economy should have the least fluctuations in price, free trade and domestic industries that do not receive any supporting laws that could increase competition, which will lead to jobs in the domestic economy (Zadja J., 2015: 107; Wood A.1994: 56, Gregorio J.D., 2002: 402, Sylvester K., 2002: 46). The World Bank introduces tariff and non-tariff barrier variables, the rule of law and the quality of regulations as an approximate index of the institutional and economic regime. Openness can affect people by creating business opportunities and new jobs more than anything else. The ability and merit of people contribute significantly to the use of new jobs when working with world markets. Thus, the level of human capital plays a significant role in changing the distribution of income. However, many economists believe that those who have a higher level of knowledge and skills receive higher interests from openness, while those with fewer skills get less interest from openness and new opportunities for work. With three types of illiterate labor, less literate, and literate, it can be concluded that openness increases inequality in poor countries by helping people with basic education; they can reduce the proportion of deciles when the poor learn skills in order to benefit from the increased demand for labor (Park W., 2003: 20; Aesaert K., 2014: 330; Gu X., 2015: 16; Hung M.-L., 2016: 123; Skryabin M., 2015: 53; Valtonen T., 2015: 56; Susar G.C., 2014: 2298, Littlewood K.E., 2013: 1007). Therefore, the impact of trade openness on income inequality is somewhat blurry.

A lot of research has been done on a knowledge-based economy that some of them are mentioned below. Gregorio and Lee (2002: 396) studied the level of education and income in terms of income inequality in Asian countries, Africa and Latin America in the period 1990-1960. Using data models on the panel, they examined the impact of average years of study, enrollment rates on different levels of education, the adult literacy rate, and Income Gini coefficient. The results showed that income has a negative effect, and education has a positive effect on reducing inequalities. Sylvester (2002: 43-44). focused on the impact of the cost of education on inequality. Using data from 50 countries, the results show that countries that allocate more financial resources for general education will face less income inequality in future periods, and this effect will be stronger in OECD countries than in developing countries. Park (2003: 12-14) studied factors that affect economic inequality in 54 countries. Their research shows that, in addition to economic growth, one of the main variables that affect income inequality is the cost of research and development. Results showing that research and development cause an increase in production costs and, consequently, with an increase in production, producers' incomes increase, and this ultimately reduces income inequality.

As can be seen, extensive studies have been carried out to determine the determinants of income inequality in the international space. However, most of them simply focus on the impact of education or innovation on income inequality, and there was no comprehensive study of the impact of education, innovation, openness, information technology and communications on income inequality. Similarly, most of the previous studies are largely considered by both European and American countries, and relatively, studies of Post-Soviet countries are less. In addition, the HDI neglected the modeling of most previous studies. Therefore, this study attempts to cover such shortcomings, taking into account the given samples of Post-Soviet countries based on the economic basis of knowledge and to consider such issues from a different angle.

The main purpose of this study was to investigate the impact of education on income inequality. In this regard, using the model of panel data, the relationship between income, trade openness, ICT, innovation and education with countries with the Income Gini coefficient were examined for 15 Post-Soviet countries. The results of the panel data model showed that some components have a negative effect, and some have a positive effect by income inequality. The greatest effect relates to the variable income. In fact, according to Kuznets's hypothesis, inverted U, the increase in incomes leads to the first increase in income inequality in the studied countries and ultimately leads to a reduction. After income, education has the greatest impact on inequality, which is negative and significant. Education by improving the abilities of people provides individual and social incomes and reduces income inequality. Therefore, investment in education can help reduce the gap in society. Institutional and economic regimes that

are considered in the trade openness index also have a positive and significant impact on income inequality. In fact, trade liberalization and the reduction of tariff support for factory goods that use relatively more unskilled labor will lead to a reduction in the real wages of this group of workers compared to the wages of skilled workers, and as a result, income inequality increases. Innovation is another variable that affects income inequality. In this study, the number of scientific papers published in the country is used as an indicator for measuring this variable. The coefficient for this variable was positive, but insignificant. In fact, since in many Post-Soviet countries, as in many developed countries, the knowledge market is active and supplied to a large extent and abounds, supported by the public sector, but the demand for it is small (due to the discrepancy between the demand policy and the general supply policy) for them, there seems to be no significant relationship between demand and supply of knowledge; so this variable was insignificant. The ICT index is another variable that can affect the level of income inequality. The number of Internet users is the index that is used to measure ICT in this study. This factor is not significant for the countries studied, which is the reason that ICTs have not been introduced in these countries and have not found their place.

Conclusion

Analyzing the reports of UNDP, this fact will be made on the grounds that the existence of income inequality is due to the lack of economic development as a whole. Among the 15 countries participating in the current study (Table 1), 4 of them are classified as very high HDI rankings, 7 – high HDI rankings, and the remaining ones are among the 107th-129th. The best result belongs to Estonia with 0.865 as the 30th country, and the worst of them is Tajikistan with an HDI of 0.627 and a rating of 129. It is that Post-Soviet countries are far from economic development. The inequality of Post-Soviet countries can be caused from different sources, lack of effective and responsible institutions, lack of government rules and political equality, lack of coordination with the information and communication process, inefficient wage and income systems, which all these factors in a way connected with economic indicators based on knowledge. Thus, if Post-Soviet countries want to solve their development obstacles and achieve Development, then they must meet agreed supply-side demand policies to develop an economic foundation based on knowledge. The achievements of such a policy will be reflected in the opportunities for obtaining higher incomes for current low-income economic agents. In this connection, and because of this fact, that in such countries the activity of knowledge factors is active, then one should pay more attention to the factors of knowledge related to demand, in order to prevent depletion of resources, and this is precisely the moment that is neglected. This means that new technologies that can increase labor productivity are not yet developed in the countries mentioned, and there are many illiterate and illiterate people who have not yet had to learn to improve their skills and reduce the gap in inequality in education. The necessary human capital, based on knowledge, has not yet been formed, and the current infrastructure is primitive. That is why many young innovative people and people with high IQ emigrate from such countries to more develop and brain drain. This leads to the fact that developing countries (including Post-Soviet countries) face the difficulties of lack of development more than ever in the future.

Table 1 – List of Post-Soviet Countries

№	Country	Human development index	HDI Rank
1	Estonia	0.865	30
2	Lithuania	0.848	37
3	Latvia	0.830	44
4	Russia	0.804	49
5	Belarus	0.797	53
6	Kazakhstan	0.794	56
7	Azerbaijan	0.759	78
8	Georgia	0.769	80
9	Ukraine	0.743	84
10	Armenia	0.743	84
11	Uzbekistan	0.701	105
12	Moldova	0.699	107
13	Turkmenistan	0.691	111
14	Kyrgyzstan	0.664	120
15	Tajikistan	0.627	129

Therefore, the governments of Post-Soviet countries should take measures to adopt a coordinated demand policy with an economic supply policy to control the formation of a knowledge-based

development model, so low-income producers can find better opportunities to receive money, Therefore, given that usually in these countries the proposal knowledge components are active, they should pay more attention to the prevention of loss of resources.

References

Abramson, N. (1963). Information theory and coding. New York: McGraw-Hill. 128 p.

Aesaert, K., & J. van Braak, (2014). Exploring Factors Related to Primary School Pupils' ICT Self-efficacy: A Multilevel Approach. Computers in Human Behavior, vol. 41, pp. 327–341.

Andrés, A.R., Asongu, S.A., (2013). Fighting software piracy: which governance tools matter in Africa? J. Bus. Ethics, vol. 118 (3), pp. 667–682.

APEC (2000). Towards knowledge-based economy in APEC. Report by APEC Economic Committee. 450 p.

Asongu, S.A., (2017). Effects of globalization on peace and stability: Implications for governance and the knowledge economy of African countries. Technological Forecasting & Social Change, http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2017.04.013 [14/01/2018].

Chen, D.H.C., & Carl, J. D., (2005). The knowledge economy, the KAM methodology and world bank operations. Washington: The World Bank, pp. 5–8.

Domingo, M.G. & A.B. Garganté, (2016). Exploring the Use of Educational Technology in Primary Education: Teachers' Perception of Mobile Technology Learning Impacts and Applications' Use in the Classroom. Computers in Human Behavior, vol. 56, pp. 21–28.

Ertmer, P., Ottenbreit-Leftwich, A., Sadik, O., Senddurur, E., and Sendurur, P., (2012). Teacher Beliefs and Technology Integration Practices: A Critical Relationship. Computers and Education, vol. 59, pp. 423–435.

Garrison, D.R. (2011). E-Learning in the Twenty-first Century: A Framework for Research and Practice. Marceline, MO: Walsworth Publishing Company. 360 p.

Glušac, D., Makitan, V., Karuović, D., Radosav, D., and Milanov, D., (2015). Adolescents' Informal Computer Usage and Their Expectations of ICT in Teaching – Case Study: Serbia. Computers and Education, vol. 81, pp. 133–142.

Gregorio, J.D., & Lee, J.W., (2002). Education and income inequality: new evidence from cross-country data. Review of Income and Wealth, vol. 48(3), pp. 395–416.

Gu, X., Shao, Y., Guo, X., and Lim, C.P., (2015). Designing a Role Structure to Engage Students in Computer-supported Collaborative Learning. The Internet and Higher Education, vol. 24, pp. 13–20.

Guerrero, A.B., Granados, P.D., & González, M.D., (2014). Economy of Knowledge, Entrepreneurial Culture and Employability in the Field of Education. An Approximation to the Spanish Case. Procedia – Social and Behavioral Sciences, vol. 139, pp. 168–174.

Hung, M.-L., (2016). Teacher Readiness for Online Learning: Scale Development and Teacher Perceptions. Computers & Education, vol. 94, pp. 120–133.

Littlewood, K.E., Shilling, A.M., Stemland, C.J., Wright, E.B., & Kirk, M.A., (2013). High-fidelity Simulation is Superior to Case-based Discussion in Teaching the Management of Shock. Medical Teacher, vol. 35, pp. 1003–1010.

Moahi, K.H., (2007). Globalization, knowledge economy and the implications for indigenous knowledge. Int. Rev. Inform. Ethics, vol. 1, pp. 1–8.

OECD (1996). The Knowledge-based economy. Paris. 46 p.

Oliner, S.D., & Sichel, D. E., (2003). The resurgence of growth in the late 1990s: is information technology the story? Journal of Economic Perspectives, vol. 14(4), pp. 3–22.

Park, W., (2003). Impact of public investment on rural income inequality. American-Eurasian, Agri & Environment, No 20, pp. 12–34.

Rolando, L.G.R., Salvador, D.F., & Luz, M.P., (2013). The Use of Internet Tools for Teaching and Learning by In-service Biology Teachers: A Survey in Brazil. Teaching and Teacher Education, vol. 34, pp. 46–55.

Shabani, A., & Abdolmaleki, H., (2012). Knowledge-based economic development: theory, experiences and policy implications. Quarterly Journal of Budget & Planning, vol. 16, no. 1, pp. 97–127.

Shahabadi, A., & Sari-Gol, S., (2013). Comparative study on effects of innovation on income inequality of OPEC countries and selected developed countries. Quarterly Journal of Growth & Technology, no. 35. pp. 2.

Skryabin, M., Zhang, J., Liu, L., & Zhang, D., (2015). How the ICT Development Level and Usage Influence Student Achievement in Reading, Mathematics, and Science. Computers & Education, vol. 85, pp. 49–58.

Susar, G.C., (2014). Implications of Student Cantered Education for the Neoliberal Regime of Government and Knowledge Economy in Turkey. Procedia – Social and Behavioral Sciences, vol. 116, pp. 2293–2301.

Sylvester, K., (2002). Can education expenditures reduce income inequality? Economics of Education Review, vol. 21, pp. 43–52.

Valtonen, T., Kukkonen, J., Kontkanen, S., Sormunen, K., Dillon, P. & Sointu, E., (2015). The Impact of Authentic Learning Experiences With ICT on Pre-service Teachers' Intentions to Use ICT for Teaching and Learning. Computers and Education, vol. 81, pp. 49–58.

Wood, A., (1994). Globalization and wage inequalities: a synthesis of three theories. Weltwirtchaf Liches Archive, 138(1), pp. 54–82.

Wilson, M., Scalise, K., & Gochyyev, P., (2015). Rethinking ICT Literacy: From Computer Skills to Social Network Settings. Thinking Skills and Creativity, vol. 18, pp. 65–80.

Yilmaz, F.G.K., Ylmaz, R., Öztürk, H.T., Sezer, B., & Karademir, T., (2015). Cyberloafing as a Barrier to the Successful Integration of Information and Communication Technologies into Teaching and Learning Environments. Computers in Human Behavior, vol. 45, pp. 290–298.

Zadja, J., 2015. Globalisation and its impact on education and policy. In: Chapter in Second International Handbook on Globalisation, Education and Policy Research, vol. 1, pp. 105–125.

Литература

Абрамсон Н. Теория информации и кодирование. – Нью-Йорк: МцГращ-Хилл, 1963. – 128 с.

Аесаерт К., Й. ван Браак. Изучение факторов, связанных с самоэффективностью ИКТ начальной школы: многоуровневый подход // Компьютеры в человеческом поведении, 2014. – № 41. – С. 327–341.

Андрéс А.Р., Асонгу С.А. Борьба с программным пиратством: какие инструменты управления имеют значение в Африке? // Й. Бус. Этика, (2013). – № 118 (3). – С. 667–682.

АТЭС. На пути к экономике, основанной на знаниях, в АТЭС. Доклад Экономического комитета АТЭС, 2000. – 450 с.

Асонгу С.А. Последствия глобализации для мира и стабильности: последствия для управления и экономики знаний африканских стран. // Технологическое прогнозирование и социальные изменения, 2017. http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2017.04.013 [14/01/2018].

Чен Д.Х.Ц., Царл Й.Д. Экономика знаний, методология КАМ и операции мирового банка (pp. 5–8). – Вашингтон: Всемирный банк, 2005. – С. 5-8.

Доминго М.Г., Гарганте́ А.Б. Изучение использования образовательных технологий в начальном образовании: восприятие учителями навыков использования мобильных технологий и применение их в классе. // Компьютеры в человеческом поведении, 2016. – №. 56. – С. 21–28.

Ертмер П., Оттенбреит-Лефтщич А., Садик О., Сенддурур Е., Сендурур П. Преподаватели и практика интеграции технологий: критические отношения. // Компьютеры и образование, 2012. – № 59. С. 423–435.

Гаррисон Д.Р. Электронное обучение в XXI веке: основа для исследований и практики. – Марселин, МО: Издательская компания «Уолсворт», 2011. – 360 с.

Глушац Д., Макитан В., Каруовиќ Д., Радосав Д., Миланов Д. Неформальное использование компьютеров подростками и их ожидания в области ИКТ в преподавании – пример: Сербия. // Компьютеры и образование, 2015. – № 81. С. 133–142.

Грегорио Й.Д., Лее Й.Щ. Образование и неравенство в доходах: новые данные из межстрановых данных. // Обзор доходов и богатства, 2002. – № 48(3). – С. 395–416.

Гу Х., Шао Ы., Гуо Х., Лим Ц.П. Проектирование структуры ролей для привлечения студентов в компьютерное совместное обучение. // Интернет и высшее образование, 2015. – № 24. – С. 13–20.

Гуерреро А.Б., Гранадос П.Д., Гонза́лез М.Д. Экономика знаний, предпринимательская культура и трудоустройство в области образования. Аппроксимация испанского дела. // Методология – Социальные и поведенческие науки, 2014. – № 139. – С. 168–174.

Хунг М.-Л. Готовность учителя к онлайн-обучению: развитие шкалы и восприятие учителем. // Компьютеры и образование, 2016. – № 94. – С. 120–133.

Литтлещоод К.Е., Шиллинг А.М., Стемланд Ц.Й., Щригхт Е.Б., Кирк М.А. Моделирование с высокой степенью точности превосходит случайную дискуссию в преподавании управления шоком. // Учитель медицинских наук, 2013. № 35. – С. 1003–1010.

Моахи К.Х. Глобализация, экономика знаний и последствия для знаний коренных народов. // Инт. Рев. Информ. Этика, 2007. – № 1. – С. 1–8.

ОЭСР. Экономика, основанная на знаниях. – Париж, 1996. – 46 с.

Олинер С.Д., Сичел Д.Е. Возрождение роста в конце 1990-х годов: это информационные технологии в истории? // Журнал экономических перспектив, 2003. – № 14(4). – С. 3–22.

Парк Щ. Влияние государственных инвестиций на неравенство в доходах в сельских районах. Американо-евразийская. // Сельское хозяйство и окружающая среда, 2003. – № 20. С. 12–34.

Роландо Л.Г.Р., Салвадор Д.Ф., Луз М.П. Использование интернет-инструментов для преподавания и обучения учителями биологии без отрыва от производства: обзор в Бразилии.// Обучение и педагогическое образование, 2013. – № 34. – С. 46–55.

Шабани А., Абдолмалеки Х. Основанное на знаниях экономическое развитие: теория, опыт и политические последствия. // Ежеквартальный журнал бюджетирования и планирования, 2012. – № 16(1). – С. 97–127.

Шахабади А., Сари-Гол С. Сравнительное исследование влияния инноваций на неравенство доходов стран ОПЕК и отдельных развитых стран. // Ежеквартальный журнал роста и технологий, 2013. – № 35. – С. 2.

Скрябин М., Жанг Й., Лиу Л., Жанг Д. Как уровень развития ИКТ и его использование влияют на успеваемость учащихся в области чтения, математики и науки. // Компьютеры и образование, 2015. – № 85. – С. 49–58.

Сусар Г.Ц. Последствия студенческого обучения в неолиберальном режиме правительства и экономики знаний в Турции. // Методика – социальные и поведенческие науки, 2014. – № 116. – С. 2293–2301.

Сылвестер К. Могут ли расходы на образование сократить неравенство доходов? // Обзор экономики образования, 2002. – № 21. – С. 43–52.

Валтонен Т., Кукконен Й., Контканен С., Сормунен К. Диллон П., Соинту Е. Влияние аутентичного опыта обучения с использованием ИКТ для прекурсорных учителей в целях использования ИКТ для обучения и обучения. // Компьютеры и образование, 2015. – № 81. – С. 49–58.

Щоод А. Глобализация и неравенство в оплате труда: синтез трех теорий // Архив листинга Щелтщиртчаф, 1994. – № 138(1). – С. 54–82.

Щилсон М., Сцалисе К., Гочыыев П. Переосмысление грамотности в области ИКТ: от компьютерных навыков до настроек социальных сетей. // Мышление и творчество, 2015. – № 18. – С. 65–80.

Ыилмаз Ф.Г.К., Ылмаз Р., Ёзтюрк Х.Т., Сезер Б., Карадемир Т. Цыберлоафинг как барьер для успешной интеграции информационных и коммуникационных технологий в учебные и учебные среды. // Компьютеры и человеческое поведение, 2015. – № 45. – С. 290–298.

Задя Й. Глобализация и ее влияние на образование и политику. В: Глава Второго международного справочника по глобализации, // Образование и исследования в области политики, 2015. – № 1. – С. 105–125.

IRSTI 331(574)

Yemelina N.K.[1], Omarova A.T.[2], Kurmanalina A.K.[3], Grelo M.F.[4]

[1]C.e.s., department of higher mathematics, Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz, Kazakhstan, Karaganda, e-mail: yemelina_n@mail.ru
[2]PhD, management and innovations department, Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz, Kazakhstan, Karaganda, e-mail: ainuraphd@mail.ru
[3]C.e.s, department of banking management and financial markets, Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz, Kazakhstan, Karaganda, e-mail: anar68@mail.ru
[4]PhD, Professor, department of management, University of Santiago de Compostela, Spain, Santiago de Compostela, e-mail: mf.grela@usc.es

PROBLEMS OF GENDER INEQUALITY IN FORMING WAGES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

In this article, problems of wage differentiation by gender and gender segregation in the Republic of Kazakhstan had considered an analysis of factors of wage differentiation between workers and women had presented. The reasons for the differences in people's earnings are complex and contradictory. The purpose of this work is to sanctify the theoretical aspects of the differences in wages; conduct a selective review of the principles of empirical analysis, which helps establish factors affecting the level of wages; to assess the differences in wages, taking into account the gender aspect. With the help of the earnings function, the return on education and the number of years of work experience are determined, at which the maximum of the logarithm of earnings for both sexes had reached. The econometric tool used in analyzing the determinants of wages is not only quantifiable variables, such as the level of education and work experience, but also dummy variables that allow estimating the differences in salary levels between males and females. The results of the study allowed the authors to establish that the work experience and the duration of training have the same effect on the logarithm of wages in both men and women. The difference in wages between men and women in the Republic of Kazakhstan is due, first, to the distribution of labor between sectors and sectors of the economy.

Key words: human capital, wages, gender inequality, gender segregation, discrimination, earnings function, regression model.

Емелина Н.К.[1], Омарова А.Т.[2], Курманалина А.К.[3], Грело М.Ф.[4]

[1]э.ғ.к., жоғары математика кафедрасы, Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, Қазақстан, Қарағанды қ., e-mail: yemelina_n@mail.ru
[2]PhD, инновациялар және менеджмент кафедрасы, Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, Қазақстан, Қарағанды қ., e-mail: ainuraphd@mail.ru
[3]э.ғ.к., банк менеджменті және қаржылық нарықтар кафедрасы, Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, Қазақстан, Қарағанды қ., e-mail: anar68@mail.ru
[4]PhD, профессор, менеджмент кафедрасы, Сантьяго де Компостела университеті, Испания, Сантьяго де Компостела, e-mail: mf.grela@usc.es

Қазақстан Республикасында жалақыны қалыптастырудың гендерлік теңсіздік мәселелері

Мақалада Қазақстан Республикасында гендерлік сегрегация және жалақы мәселелері қарастырылды, жұмыс істейтін ерлер мен әйелдер арасындағы жалақыны саралау факторларына талдау жүргізілді. Адамдардың табыстарындағы айырмашылықтардың себептері күрделі және қарама-қайшы. Бұл жұмыстың мақсаты жалақыдағы айырмашылықтардың теориялық аспектілерін ашу; еңбекақы деңгейіне әсер ететін факторларды анықтауға көмектесетін эмпирикалық талдау ұстанымдарына таңдамалы шолу жүргізу; гендерлік аспектіні ескере отырып, жалақыдағы айырмашылықтарды бағалау. Кіріс функциясы арқылы оқу барысында білімін практикада қолдана алуы және де жұмыс тәжірибесінің жылдары анықталды, мұнда екі жыныста да табыстың

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

логарифмі ең жоғары деңгейге жетеді. Жалақының детерминанттарын талдауға қолданылатын эконометрикалық құрал – білім мен жұмыс тәжірибесінің сандық мәнді айнымалылары ғана емес, сонымен қатар еркектер мен әйелдер арасындағы жалақы деңгейлеріндегі айырмашылықтарын бағалауға мүмкіндік беретін фиктивті айнымалылар. Зерттеу нәтижелері авторларға жұмыс тәжірибесі мен оқыту ұзақтығы ерлер де, әйелдер де жалақы көрсеткішінің логарифміне бірдей әсер ете алатынын анықтауға мүмкіндік берді. Қазақстан Республикасындағы ерлер мен әйелдердің жалақыларындағы айырмашылық бірінші кезекте экономиканың салалары мен секторлары арасындағы еңбектің бөлінуіне байланысты.

Түйін сөздер: адами капитал, жалақы, гендерлік теңсіздік, гендерлік сегрегация, кемсітушілік, кіріс функциясы, регрессионды модель.

Емелина Н.К.[1], Омарова А.Т.[2], Курманалина А.К.[3], Грело М.Ф.[4]

[1]к.э.н., кафедра высшей математики, Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, Казахстан, г. Караганда, e-mail: yemelina_n@mail.ru

[2]PhD, кафедра менеджмента и инноваций, Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, Казахстан, г. Караганда, e-mail: ainuraphd@mail.ru

[3]к.э.н, кафедра банковского менеджмента и финансовых рынков, Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, Казахстан, г. Караганда, e-mail: anar68@mail.ru

[4]PhD, профессор, кафедра менеджмента, Университет Сантьяго де Компостела, Испания, Сантьяго де Компостела, e-mail: mf.grela@usc.es

Проблемы гендерного неравенства в формировании заработной платы в Республике Казахстан

В данной статье рассмотрены проблемы дифференциации заработной платы по половому признаку и гендерной сегрегации в Республике Казахстан, представлен анализ факторов дифференциации заработной платы между работающими мужчинами и женщинами. Причины различий в заработках людей сложны и противоречивы. Цель данной работы – осветить теоретические аспекты различий в заработной плате; провести выборочный обзор принципов эмпирического анализа, который помогает установить факторы, влияющие на уровень заработной платы; оценить различия в оплате труда, учитывая гендерный аспект. С помощью функции заработков определены отдача от образования и стажа работы, при котором достигается максимум логарифма заработков для обоих полов. Эконометрическим инструментом, используемом при анализе детерминант заработной платы, являются не только количественно измеримые переменные, такие как уровень образования и опыт работы, но и фиктивные переменные, позволяющие оценить различия в уровнях заработной платы между индивидами мужского и женского полов. Результаты проведенного исследования позволили авторам установить, что опыт работы и продолжительность обучения имеют одинаковое влияние на логарифм заработной платы как у мужчин, так у женщин. Разница в заработных платах между мужчинами и женщинами в Республике Казахстан объясняется, прежде всего, распределением рабочей силы между отраслями и секторами экономики.

Ключевые слова: человеческий капитал, заработная плата, гендерное неравенство, гендерная сегрегация, дискриминация, функция заработков, регрессионная модель.

Introduction

In recent years, the topic of gender differentiation of wages in the Kazakhstan labor market has become increasingly important. This is because in modern society, the main part of the economically active population are wage earners, for whom the labor income along with the possibility of finding employment largely determine their quality and standard of living. According to official statistics and scientific research, in most countries of the world there are differences in the average level of earnings between men and women, consisting in the fact that men earn more (Abaziyeva G.K. 2010, Oshchepkov A. 2007). The observed differences may be the result of discrimination against women in the labor market, but this is most likely due to women choosing a certain niche in employment. The uneven distribution of workers of different sex between sectors, sectors of the economy, professions and activities had called gender segregation (Maltseva I.O. 2007). It is based on the characteristics of work behavior of employees of different sex and the actions of employers in relation to these workers. Obviously, segregation occurs at the level of specific jobs, i.e. within the framework of domestic labor markets. The existence of gender segregation because of employers' behavior had explained by economic theory by several reasons:

– underinvestment of women in human capital in comparison with investing in the human capital

of men due to less expected period of return from financial investments, i.e. women and men have the opportunity to occupy jobs that present fundamentally different requirements for occupations.

– discriminatory practice of hiring and promoting women, which leads to the fact that workers of different sex are concentrated on different positions (Nazarova I.B. 2007).

Discrimination in any form is a manifestation of social injustice and requires its eradication, therefore, studies and justifications for the presence and intensity of this phenomenon require a comprehensive study.

From the point of view of the theory of productivity with the same level of human capital, a woman is less productive due to the additional burden of family responsibilities, which reduces her efforts at work and reduces productivity and, accordingly, wages (Blinder A. 1976, Berndt E.R. 2005). G. Becker showed that family responsibilities restrict women's access to such jobs, which involve business trips, regular processing, an unregulated work schedule, which, of course, hinders the growth of their wages. Justifying the lower productivity of women, he argued that with equal energy resources of men and women, the primary duty of a woman is to care for children, and for paid work, she has, accordingly, less energy than men (Becker G. 1971). That is, with the same hours of work and the same level of human capital, women on average will earn less than men. Women can save energy by looking for work that requires less intensity and is more compatible with household needs, but less paid (Becker G. 1981).

Since women on average tend to choose work with a more flexible schedule and less intensity, which is easier to combine with domestic concerns, then according to the theory of compensatory differences, the fee for these amenities is lower earnings and fewer opportunities for professional growth (Kalabihina I.E. 2008).

Often an employer underpays a woman not because she has a lower level of human capital, less productivity, but because she is a woman and a mother.

In the labor market, discrimination sources such as statistical and personal prejudices are distinguished (Stuken T.Yu. 2007). According to the statistical prejudice model, it is difficult for an employer to obtain true information about employee productivity, so he relies on other characteristics that are easier to determine: such as education, length of service, which correlate with performance. Using the fact of motherhood as a selection tool, the employer will pay the mother less regardless of the real level of her productivity, based only on the fact that the average level of productivity in this group is lower.

Discrimination on personal prejudice is similar to direct discrimination (Fedotovskaya T.A. 2007). It is because regardless of the productivity of women, the employer does not want to hire her or pays less because she is a woman.

The theory of discrimination explains the differences in wages between men and women, on the one hand, by differences in the average levels of their performance based on productivity, i. such measurable factors as education, age, profession, work experience, number of hours of work, firm size, region, industry, etc. On the other hand, there are also «inexplicable» factors that cannot be directly seen and measured and are the result of differentiation of workers by gender (Pastor F. 2007, Semykina A. 2005).

Results and discussion

According to the Committee of Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan (Statistical Compendium «Remuneration of labor in the Republic of Kazakhstan», 2017), the wage gap between men and women in the dynamics is decreasing: in 2016, it was 31% compared to 41% in 2001 year (Figure 1).

There are a number of reasons that affect the pay gap between men and women. In Kazakhstan, for example, the average length of a working week for women is lower than that of male workers, and women spend on average much more time on things like cooking and caring for children than men (Figure 2).

Another important characteristic of the status of women in the Kazakhstan labor market is the sectoral and occupational gender asymmetry of employment. In Kazakhstan, as in many other countries, there is both direct and feedback between the sectoral and professional gender structure of employment and the choice of the level and direction of education for men and women. According to data for 2017 at the level of higher education, men had dominated by the choice of technical specialties, while women had a large share of "educators", "economists" and "doctors" (Figure 3).

At the same time, gender disparity in the labor market in Kazakhstan has some distinctive features that have been inherited from the socialist economy. First, there is a high level of female employment in Kazakhstan. The share of women in the labor force in 2016 was 48.1% (Statistical Digest of «Women and Men of Kazakhstan», 2017).

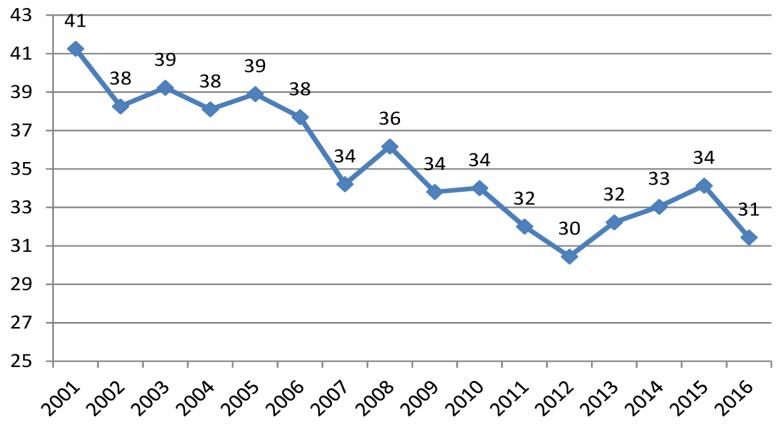

Note: compiled by authors according to the Committee of Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan
Figure 1 – The difference in wages between men and women in the Republic of Kazakhstan from 2001-2016, in %

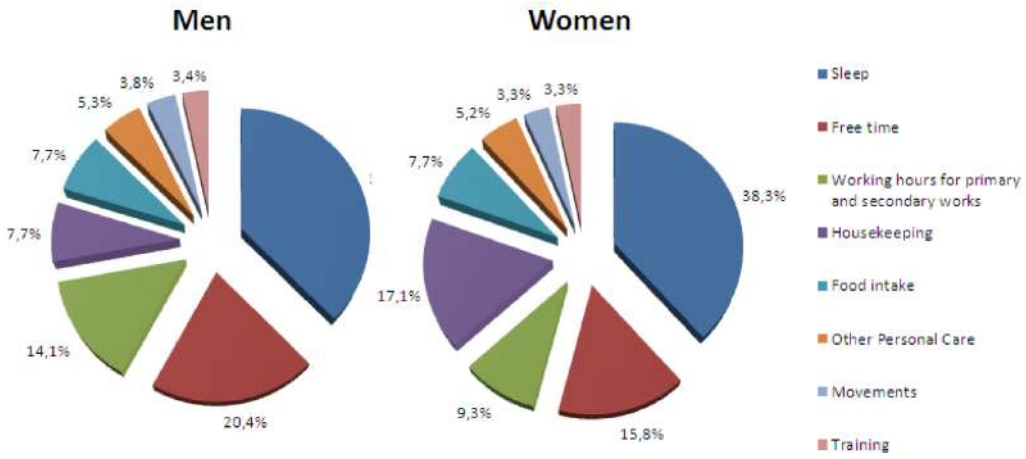

Note: compiled by authors according to the Committee of Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan
Figure 2 – Distribution of daily fund of time of the population of the Republic of Kazakhstan by sex in 2016, on average for the day of the week, in %

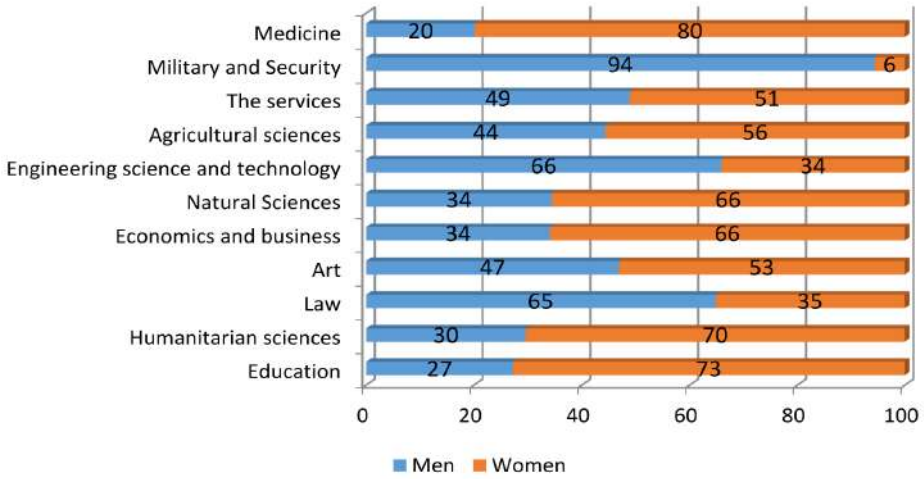

Note: compiled by authors according to the Committee of Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan
Figure 3 – The share of university students in the sectoral specialization of educational institutions, at the beginning of 2016-2017 academic year, in %

Secondly, the level of education of women is not lower than the average level of men's education, and there is no doubt that in Kazakhstan there is equal access to education for men and women (Table 1).

Table 1 – Number of students trained by types of educational organizations at the beginning of 2016-2017 academic years

Types of educational organizations	Number of students, thousands of people		Distribution by sex, %	
	women	men	women	men
Total	1 964 749	1 970 511	49,9	50,1
General education schools	1 447 215	1 483 368	49,3	50,6
Technical and vocational education	230 647	258 279	47,2	52,8
Higher educational institutions	263 129	213 945	55,2	44,8
Master's courses	19 813	13 080	60,2	39,8
Doctoral studies	1 673	1 037	61,7	38,3
Source: Committee of Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan				

In accordance with the theory of human capital (Schultz T. 1960, Becker G. 1964), which determines the factors of wages, the higher the investment in human capital (education, qualifications, etc.), the higher and the level of wages. One possible explanation for women's low wages is the lower average level of human capital, as evidenced by official statistics for many countries (UNECE, http://w3.unece.org). However, according to official statistics, in Kazakhstan, the level of education of women is higher than that of men (Statistical Digest «Women and Men of Kazakhstan», 2017).

Further gender analysis of wage differentials will be based on the official data of the household survey for 2015. This survey is annually carried out by the Committee on Statistics of the Republic of Kazakhstan (The Methodology of Sampling Design for the Living Standards Household Survey 2015). The survey was conducted on a quarterly basis and completed in January 2016. A sample survey of the living standards of households had conducted in all regions of the country and had based on the principles of voluntary participation of selected households. This technique meets the international standards of sampling and ensures high quality of statistical data. The information base for the formation of selective households is the housing stock register. The survey covered 12,000 households (0.3% of the population), comprising 42,232 individuals. Interviews had conducted in all 14 regions (regions) of the country and separately in two cities – Almaty and Astana.

Among the respondents, 50% of the male (8,818 people), 50% female (8,608 people), in this case only working individuals from the entire population are considered.

The sample characteristics of wages for men and women are presented in Table 2.

Table 2 – Numerical characteristics of the sample

Numerical characteristics of the sample	Monthly income of an individual, tenge	
	male	female
Average	150 992,6	117 337,9
Standard deviation	100 440,9	70 541,35
Minimum	1 794	2 500
Maximum	1 800 000	1 171 360
The range of variation	1 798 206	1 168 860
Mode	150 000	120 000
Median	128 652,5	105 000
Source: Committee of Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan		

Thus, according to the survey of the sample population, it can be said that the average monthly income of women is on average 78% of men's income. The variation of wages relative to the average for men is higher than for women, and corresponds to 67% for the first, and 60% for the second. In addition, among male respondents, the variation between maximum and minimum wages exceeds this figure for female respondents by more than 1.5 times. For both men and women, the average income is higher than the median income. This suggests that most of the respondents receive a wage below the average.

The issues of wage modeling scientists began to deal with the middle of the last century. Were conducted and published thorough research on wage fluctuations, which are caused by both productivity differences and the effects of discrimination. These are the works of D. Einer and G. Kane (Einer D. 1977), D. Bloom and M. Killingsworth (Bloom D. 1982), G. Cain (Cain G. 1986), T. Johnson (Johnson T. 1978).

A common econometric approach to measuring the effects of discrimination in wages was developed by A. Blinder (Blinder A. 1973) and R. Oaxaca (Oaxaca R. 1973). This method is based on the assumption that, if there is no discrimination, estimates of the impact of workers' productivity on their earnings will be the same for all groups. Discrimination is revealed in the differences in the estimated regression coefficients. The differences are due not only to the shift (as with the inclusion of dummy variables), but also assume changes in the estimated slope coefficients.

We will estimate the difference in earnings between men and women, for this we modify the earnings function proposed by J. Mintzer, by adding to it the qualitative variable – the sex of the individual as an explanatory variable (Mintzer J. 1958, Mincer J. 1962). We obtain a model of the following form:

$$\ln Y = \beta_0 + \beta_1 S + \beta_2 EXP + \beta_3 EXP^2 + \beta_4 G$$

где

S – level of education or educational achievements;

EXP – the contribution of professional experience to human capital;

G – gender.

Using the data of the conducted household survey, the result is:

$$\ln Y = \underset{(335,13)}{10,2637} + \underset{(48,32)}{0,1037S} + \underset{(20,87)}{0,0284EXP} - \underset{(-19,67)}{0,0006EXP^2} - \underset{(-33,56)}{0,2888G}, \quad R^2 = 0,163$$

where:

LnY – the natural logarithm of a person's wage for a fixed period of time.

S is the number of years of study, namely:

S = 9 – for basic secondary education (9-year school education, as a rule, is typical for people over 15 years old, taking into account that they go to school from the age of 6);

S = 11 – for secondary education (this takes 2 more years of training);

S = 15 for higher education (this takes 4 years);

S = 17 – for a master's degree, and it takes 2 years of training (for some specialties, to be exact S = 17 for higher education – for example, for medicine, but since they do not have a master's degree in any case, this assumption is correct also for them);

S = 18 – for seeking the degree of candidate of science (it was abolished a few years ago, with the signing of the Bologna agreement, and this degree was obtained by people who graduated from the postgraduate course of study for 3 years after the university and successfully defended their thesis) (Yemelina N.K. 2015).

EXP is a proxy variable, calculated as "Potential Experience" = Age of the employee – S – 6. In Kazakhstan, children begin their training when they are six years old.

G is gender: *G*=0, if individual is male; *G*=1, if individual is female.

The resulting regression equation is statistically significant, since the observed value of the Fisher test $F_{набл.}$ = 843,76 more than critical $F_{крит.}$ = 2,37. In the regression model, the t-statistics for the corresponding coefficients had indicated in brackets. As $t_{крит.}$ = 1,96, so, according to Student's test, all coefficients of the equation are statistically significant. In particular, for the coefficient β_4 observed value *t*-statistics, equal to 33,56, exceeds the critical value $t_{крит.}$ = 1,96, hence, the null hypothesis, consisting in the fact that men and women have the same earnings with the same education and experience (i.e. $H_0: \beta_4 = 0$) is rejected.

As a result, we have obtained that the logarithm of women's wages is less than that of men on 0,2888. The percentage change in the characteristics of earnings of females is determined by the formula

$\left(e^{\beta_4}-1\right)$. Thus, the wages of the female individuals are lower than the wages of men for 33%.

We will determine how work experience affects the logarithm of the wages of men and women, for this we include in our model an additional fictitious interaction variable $G \cdot EXP$, as a work G and EXP, т.е. $GEXP_i = G_i \cdot EXP_i$, $i = 1, \ldots, n$:

$$\ln Y = \beta_0 + \beta_1 S + \beta_2 EXP + \beta_3 EXP^2 + \beta_4 G + \beta_5 GEXP$$

As a result, we get:

$$\ln Y = \underset{(327,56)}{10,2574} + \underset{(48,22)}{0,1036S} + \underset{(20,12)}{0,0289EXP} - \underset{(-19,68)}{0,0006EXP^2} - \underset{(-15,90)}{0,2744G} - \underset{(-0,96)}{0,0007GEXP}, \quad R^2 = 0,163$$

The resulting regression equation is statistically significant, since the observed value of the Fisher test $F_{набл.}$ = 675,19 more than critical $F_{крит.}$ = 2,21. We will put forward and verify the null hypothesis that the year of additional work experience is the same, affects the logarithm of the wages of men and women (i.e. H_0: $\beta_5 = 0$). Since for the coefficient β_5 model of observable value t-statistics, equal to 0,96, does not exceed the critical value $t_{крит.}$ = 1,96, hence, the null hypothesis is adopted. Thus, an additional year of work experience has the same effect on the logarithm of wages, both in men and women.

Analogously, we will analyze whether the additional logging year has a different effect on the logarithm of the wages of men and women, for this we include in our model an additional fictitious interaction variable GS, as a work G and S, i.e. $GS_i = G_i \cdot S_i$, $i=1, ..., n$;

$$\ln Y = \beta_0 + \beta_1 S + \beta_2 EXP + \beta_3 EXP^2 + \beta_4 G + \beta_5 GS$$

The desired regression model will look like:

$$\ln Y = \underset{(357,88)}{10,3098} + \underset{(32,69)}{0,0998S} + \underset{(20,87)}{0,0284EXP} - \underset{(-19,66)}{0,0006EXP^2} - \underset{(-7,38)}{0,3799G} + \underset{(1,79)}{0,0075GS}, \quad R^2 = 0,163$$

The resulting regression equation is statistically significant, since the observed value of the Fisher test $F_{набл.}$ = 675,74 more than critical $F_{крит.}$ = 2,21. We will put forward and test the null hypothesis that the year of additional education has the same effect on the logarithm of the wages of men and women (i.e. H_0: $\beta_5 = 0$). Since for the coefficient β_5 observed value t-statistics, equal to 1,79, does not exceed the critical value $t_{крит.}$ = 1,96, hence, the null hypothesis is adopted. Thus, the additional year of study has the same effect on the logarithm of wages, both in men and women.

It is important to examine the fact that differences in earnings between men and women are due to skills acquired through education and experience. We assume that the coefficients of the slope of the learning variables, and especially the length of service, may differ for men and women. To test our assumption, for each category of respondents, we constructed the earnings functions of the form:

$$\ln Y = \beta_0 + \beta_1 S + \beta_2 EXP + \beta_3 EXP^2$$

For individuals of the male sex, the earnings function will look like:

$$\ln Y = \underset{(222,45)}{10,2813} + \underset{(30,54)}{0,1003S} + \underset{(15,22)}{0,0313EXP} - \underset{(-14,64)}{0,0007EXP^2}, \quad R^2 = 0,114$$

For individuals of the female sex, the earnings function will look like:

$$\ln Y = \underset{(241,56)}{9,9563} + \underset{(38,37)}{0,1071S} + \underset{(14,24)}{0,0256EXP} - \underset{(-13,01)}{0,0005EXP^2}, \quad R^2 = 0,163$$

The resulting regression equations are statistically significant, as do all coefficients. Let us analyze the regression equations obtained. The returns from education in women and men are approximately the same, and are 10.71% and 10.03% respectively.

The value of the seniority level, for which ln Y maximum, is determined by the relation:

$$EXP^* = -\frac{\beta_2}{2\beta_3}.$$

In our case, we find that the number of years of experience at which the maximum of the logarithm of earnings is reached:

– for male:

$$EXP^* \approx 24;$$

– for female:

$$EXP^* \approx 24.$$

Thus, we get that the number of years of experience at which the maximum of the logarithm of earnings for men and women is the same. Consequently, the «log-salary-work experience» profiles for men and women will be parallel.

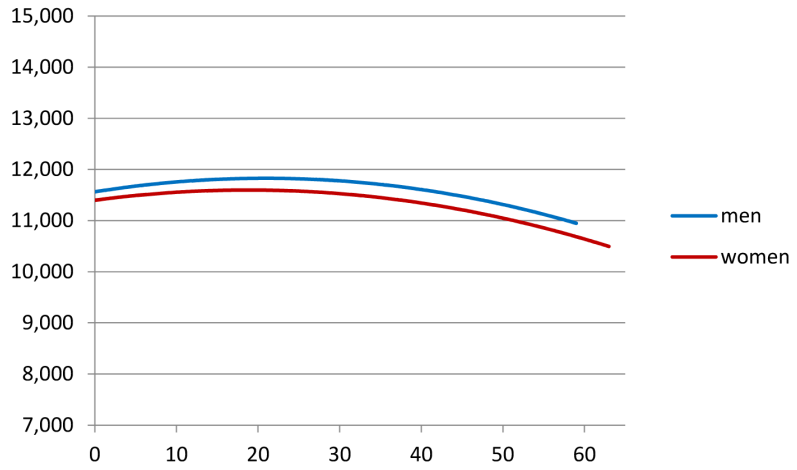

Figure 4 – Profile of «logarithm of salary – work experience»

Conclusion

The survey results show that the gender gap in wages has diminished, but not much, and continues to be significant. Work experience and duration of training have the same effect on the logarithm of wages in both men and women. The number of years of experience at which the maximum of the logarithm of earnings had reached is the same for both sexes and is equal to 24 years. The difference in wages between men and women in the Republic of Kazakhstan is due primarily to the distribution of labor between sectors and sectors. Men had employed mainly in the higher-paid private sector, for which the availability of higher education is not of high value and is of a formal nature. However, on the contrary, the public sector, in which women are mainly employed, highly appreciates the level of education, but has a lower level of pay.

Gender differences in wages are not only unfair, but also harmful to the economy, because they lead to poverty and social exclusion. Workers in Kazakhstan make a significant contribution to the well-being of households, and if they face difficulties in finding high-paying jobs, their families will have a significantly increased risk of falling into the poor.

Priority of policies in this area should be the increase in the competitiveness of women in the labor market, for example, through the development of mechanisms that allow women to combine maternity and work, in particular the enhancement of part-time employment, can help prevent the depreciation of women's labor.

References

Abaziyeva G.K. Gender differences in wages: empirical analysis, Bulletin of the Adyghe State University, Series 5: Economics, №10, 2010.

Aigner Dennis J., Glen G. Cain Statistical Theories of Discrimination in Labor Markets, Industrial and Labor Relations Review, 30:2, January 1977, P. 175-187.

Becker Gary Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, in Special Reference to Education, New York: National Bureau of Economic Research, 1964.

Becker Gary S. A The Economics of Discrimination, Second Edition, Chicago: University of Chicago Press, 1971.

Becker Gary S. A Treatise on the Family. Cambridge: Harvard University Press, 1981.

Berndt E.R. The practice of econometrics: classic and modern. Textbook. – M .: UNITY-DANA, 2005.

Blinder Alan S. Wage Discrimination: Reduced From and Structural Estimates, Jornal of Human Resources, 18:4, Fall, 1973, P. 436-455.

Blinder Alan, Weiss Yoram Human Capital and Labor Supply: A Synthesis, Journal of Political Economy, 84:3, June 1976, P. 466-472.

Bloom David E., Mark R. Killingsworth Pay Discrimination Research and Litigation: The Use of Regression Analysis, Industrial Relations, 21:3, Fall, 1982, P. 318-339.

Cain Glen G. The Economic Analysis of Labor Market Discrimination: A Survey, in Orley Ashenfelter and Richard Layard, eds., The Handbook of Labor Economics, Vol. 1, Amsterdam: North Holland-Elsevier Science Publishers, 1986, P. 693-785.

Fedotovskaya T.A. Modern social policy: the gender approach. Analytical Herald of the Federation Council of the Federal Assembly of the Russian Federation, No. 25 (342), 2007, R. 5-23.

Formation of wages in Kazakhstan and the factors that affect it: Monograph / N.K. Yemelina, S.S. Kemelbaeva, N.G. Kozlova – Karaganda, KEUK, 2015.

Griliches Z. Estimating the Returns to Schooling: Some Econometric Problems, Econometrica, 45, 1977, P. 1-22.

Hungerford T., Solon G., Sheepskin effects in the returns to education. The Review of Economics and Statistics, 1987, P. 175-177.

Johnson Thomas Selection without (Unfair) Discrimination, Communications in Statistics – Theory and Methods, A7:11, November 1978, P. 1079-1098.

Kalabikhina I.E. Gender Discrimination in the Russian Labor Market: Current Proposals to Eliminate Inequality, Russian Economic Internet Journal, No. 4, 2008.

Maltseva I.O., Roshchin S.Yu. Gender segregation and mobility in the Russian labor market. – Moscow: State University Higher School of Economics, 2007.

Mincer Jacob Investment in Human Capital and Personal Income Distribution, Journal of Political Economy, 66:4, August 1958, P. 281-302.

Mincer Jacob On-the-Job Training: Costs, Returns, and Some Implications, Journal of Political Economy, 70:5, Part 2, October 1962, P. 50-79.

Nazarova I.B., Lobza E.V. Gender stereotypes in modern Russia – M .: MAX Press, 2007.

Oaxaca Ronald Male Female Wage Differentials in Urban Labor Markets, International Economic Review, 14:3, October 1973, P.693-709.

Oshchepkov A.Yu. Gender distinctions in a payment. Chapter 5 in book “Wages in Russia: evolution and differentiation”. M, ID-GU-VSHE, 2007.

Pastore F., Verashagina A. Gender wage gap, Beyond Transition, №16, 2007.

Schultz Theodore Capital Formation by Education, Journal of Political Econo-my, 68:6, December 1960, P. 571-583.

Semykina A., Linz S. Gender Differences in Personality and Earnings: Evidence from Russia, WDI WP #791, April 2005.

Statistical compilation “Remuneration of labor in the Republic of Kazakhstan», Committee on Statistics of R.K., Astana, 2017.

Statistical compilation «Women and men of Kazakhstan», Committee on Statistics of R.K., Astana, 2017.

Statistical Database of United Nations Economic Commission for Europe and Executive Committee, Source: http://w3.unece.org

Stuken T.Yu. Discrimination in wages in the Russian labor market. Proceedings of the Irkutsk State Economic Academy, No. 6, 2007, P. 127-130.

The Methodology of Sampling Design for the Living Standards Households Survey (2015) Committee on Statistics under the Ministry of the National Economy of the Republic of Kazakhstan, stat.gov.kz

Литература

Абазиева Г.К. Гендерные различия в заработной плате: эмпирический анализ // Вестник Адыгейского государственного университета, Серия 5: Экономика, №10, 2010.

Бэкер Г.С. Трактат о семье. – Кембридж: Издательство Гарвардского университета, 1981.

Бэкер Г.С. Экономика дискриминации, второе издание. – Чикаго: Университет Чикагской прессы, 1971.

Айнер Д.Дж., Глэн Г. Кейн. Статистические теории дискриминации на рынке труда, обзор промышленных и трудовых отношений, 30: 2, январь 1977, С. 175-187.

Статистический сборник «Женщины и мужчины Казахстана». Комитет по статистике РК, Астана, 2017.

Статистический сборник «Оплата труда в Республике Казахстан». Комитет по статистике РК, Астана, 2017.

Пасторе Ф., Веращагина А. Гендерный разрыв в зарплате // Вне переходного периода. – №16. – 2007.

Берндт Э.Р. Практика эконометрики: классика и современность: Учебник. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.

Блум Дэвид Е., Марк Р. Килингворс. Исследование дискриминации в оплате труда и судебное разбирательство: использование регрессионного анализа, производственных отношений, 21:3, осень, 1982, С. 318-339.

Глэн Г. Кейн. The Экономический анализ дискриминации на рынке труда: обзор в Орли Ашенфелтер и Ричард Лайард «Справочник по экономике труда», т. 1, Амстердам: издательства Научные издания Северной Голландии-Элсевира, 1986. – С. 693-785.

Джонсон Томас. Отбор без (нечестной) дискриминации, связи в статистике // Теория и методы, A7: 11, ноябрь, 1978. – С. 1079-1098.

Блайндер Алан С. Дискриминация по заработной плате: сокращенная форма и структурные оценки // журнал «Человеческие ресурсы», 18: 4, осень, 1973, С. 436-455.

Оаксака Рональд. Дифференциалы заработной платы мужчин на рынке труда в городах // Международный экономический обзор, 14: 3, октябрь 1973, С.693-709.

Минцер Якоб. Инвестиции в человеческий капитал и распределение личных доходов // журнал политической экономии, 66: 4, август, 1958, С. 281-302.

Шультц Теодор. Образование капитала по образованию, журнал политической экономии, 68: 6, декабрь, 1960, С. 571-583.

Бэкер Г.С. Человеческий капитал: теоретический и эмпирический анализ в специальном обращении к образованию. – Нью-Йорк: Национальное бюро экономических исследований, 1964.

Мальцева И.О., Рощин С.Ю. Гендерная сегрегация и мобильность на российском рынке труда. – М.: ГУ ВШЭ, 2007.

Назарова И.Б., Лобза Е.В. Гендерные стереотипы в современной России – М.: МАКС Пресс, 2007.

Статистическая база данных Европейской экономической комиссии Организации Объединенных Наций и Исполнительного комитета, источник: http://w3.unece.org.

Минцер Якоб. Обучение на рабочем месте: затраты, возврат и некоторые последствия, журнал политической экономии, 70: 5, часть 2, октябрь, 1962, С. 50-79.

Калабихина И.Е. Гендерная дискриминация на российском рынке труда: актуальные предложения по устранению неравенства // Российский экономический интернет-журнал, № 4, 2008.

Стукен Т.Ю. Дискриминация в заработной плате на российском рынке труда // Известия Иркутской государственной экономической академии, №6, 2007, Р. 127-130.

Федотовская Т.А. Современная социальная политика: гендерный подход // Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ, №25(342), 2007, Р. 5-23.

Семыкина А., Линц С. Гендерные различия в личности и доходах: данные из России, WDI WP #791, Апрель 2005.

Ошепкоф А.Ю. Гендерные различия в платеже. Глава 5 в книге «Заработная плата в России: эволюция и дифференциация». М, ID-GU-VSHE, 2007.

Блайндер Алан, Вайс Йорам. Человеческий капитал и предложение рабочей силы: синтез, журнал политической экономии, 84: 3, июнь, 1976, С. 466-472.

Методика составления выборки для обследования домашних хозяйств по уровню жизни (2015 год). Комитет по статистике при Министерстве народного хозяйства Республики Казахстан, stat.gov.kz

Арабсейбани Р., Мусуров А. Возврат в школьное образование в Казахстане: подход OLS и инструментальных переменных, документы для обсуждения IZA, 2006.

Грилишез С. Оценка возврата к обучению: некоторые эконометрические проблемы // Эконометрика, 45, 1977. – С. 1-22.

Хангерфорд Т., Солон Г. Шипскин. Эффекты в возврате к образованию // Обзор экономики и статистики, 1987. – С. 175-177.

IRSTI 06.71.07; 06.56.31

Zhiyentayev S.[1], Dosmukhamedova Z.[2], Sobolev E.[3]

[1]Doctor of Economics, Professor, A. Baitursynov Kostanay State University,
Kazakhstan, Kostanay, e-mail: kost.hor@mail.ru
[2]Doctoral student 1st year, A. Baitursynov Kostanay State University,
Kazakhstan, Kostanay, e-mail: kost.hor@mail.ru
[3]Doctor of Economics, Professor, Leading scientific researcher of Federal State Budgetary Institution of Science of Institute of Economics of Russian Academy of Sciences,
Russian Federation, Moscow, e-mail: edsobol@rambler.ru

THE COUNTRY'S FOOD SECURITY AS ONE OF THE COMPONENTS OF THE NEW ECONOMIC POLICY OF KAZAKHSTAN

The article discusses the problems of food security in Kazakhstan. The problem of food security is relevant for any country, as it is the basis of providing high-quality food products to people. Therefore, consideration of various aspects of food security is of interest, both for the scientific community and among the general public. The aim of the research is to analyze materials, statistical data for the last 8 years on the formation of agrarian and economic foundations of food security in Kazakhstan; to identify trends in the development of the country's agricultural production, and ways foreign countries solve this problem. The factors ensuring food security of the country were analyzed in sufficient detail. It is proved that in recent years there has been an intensification of competition within the framework of the Eurasian Economic Union. The practical importance of the work is specific recommendations for strengthening food security in Kazakhstan, in particular, proposals for increasing the production of beef. The main method of the research is the method of materialistic dialectics with the use of other methods, in particular, the method of comparative analysis of the statistical data of food consumption by the population of Kazakhstan, the historical and logical method in the formation of the agrarian and economic foundations of food security of Kazakhstan in the Soviet Union, as well as the methods of induction and deduction. During the analysis of consumption of various types of food products by the population of Kazakhstan, it was revealed that for a number of important food products, such as meat and fish products, milk and dairy products, eggs and vegetables, the population of Kazakhstan as a whole meets its needs only by half, according to the standards set by the World Health Organization. The paper deals with the main problems of food security in Kazakhstan, which allows it to form the agrarian policy of our country on its basis. The statistical data presented in the paper are reliable; the conclusion is based on the works of Kazakhstan and foreign sources. This work contributes to the field of economic knowledge. The agrarian and economic foundations of Kazakhstan's food security are revealed in the work; the ways of forming these bases are determined. The growing contradictions in the competitive struggle for the production of agricultural products within the framework of the Eurasian Economic Union are demonstrated.

Key words: food security, agriculture, agroindustrial complex.

Жиентаев С.[1], Досмухамедова З.[2], Соболев Э.[3]

[1]э.ғ.д., профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Қостанай қ., e-mail: kost.hor@mail.ru
[2]1-курс докторанты, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Қостанай қ., e-mail:kost.hor@mail.ru
[3]э.ғ.д., профессор, Ресей ғылым академиясының Федералды мемлекеттік бюджеттік ғылым мекемесі экономика институтының жетекші ғылыми қызметкері, Ресей, Мәскеу қ., e-mail: edsobol@rambler.ru

Қазақстанның экономикалық саясатының жүзеге асыруының бір жолы – елдің азық-түлік қауіпсіздігі

Мақалада Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігінің мәселелері қаралды. Азық-түлік қауіпсіздігі мәселесі кез келген мемлекет үшін өзекті болып табылады, себебі ол халықты сапалы азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз етудің негізі болып табылады. Сондықтан азық-түлік қауіпсізді-

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

гінің түрлі аспектелерін қарау ғылыми өрістерде, сонымен қатар қоғамның көпшілігі арасында қызығушылық тудырады. Ғылыми зерттеудің мақсаты Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігінің аграрлық-экономикалық негіздерін қалыптастыру бойынша соңғы 8 жылдағы материалдарды, статистикалық деректерді талдау, елдің ауыл шаруашылық өндірісінің даму үрдістерін айқындау, сондай-ақ шет елдерде осы мәселені шешудің жолдары болып табылады.

Елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін факторлардың толық талдауы өткізілді. Соңғы жылдары Еуразиялық экономикалық одақтың аясында бәсекелік күрестің күшеюі дәлелденіп жатыр. Жұмыстың тәжірибелік маңызы Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін күшейту бойынша нақты ұсынымдар болып табылады, сонымен қатар сиыр еті өндірісін ұлғайту бойынша ұсыныстар келтірілді. Зерттеудің негізгі әдісі материалистік диалекттің әдісі болып табылады, оны қолдану кезінде басқа да әдістер, сонымен қатар, Қазақстан халқының азық-түлік өнімдерін тұтынудың статистикалық деректерін салыстырмалы талдау әдісі, Кеңес Одағының құрамындағы Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігінің аграрлық-экономикалық негіздерін қалыптастыру кезіндегі тарихи және логикалық талдау әдісі, сондай-ақ индукция және дедукция әдістері қолданылды.

Қазақстан халқының азық-түлік өнімдерінің түрлерін тұтынуын талдау барысында ет және ет өнімдері, балық және балық өнімдері, сүт және сүт өнімдері, жұмыртқа және көкөністер сияқты ең маңызды азық-түлік өнімдері бойынша Қазақстан халқы жалпы Бүкіләлемдік денсаулық сақтау ұйымымен келтірілген нормаларға сәйкес өз қажеттіліктерін жартылай қанағаттандыратыны айқындалды. Жұмыста Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігінің негізгі мәселелері қарастырылды, бұл оның негізінде біздің еліміздің аграрлық саясатын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Жұмыста келтірілген статистикалық деректер расталған, қорытындылар қазақстандық және шетел жұмыстарына, қайнар көздеріне негізделген. Осы жұмыс экономикалық білім саласына белгілі бір үлесін қосады. Жұмыста Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігінің аграрлық-экономикалық негіздері айқындалды, осы негіздерді қалыптастырудың жолдары анықталды. Еуразиялық экономикалық одақтың аясында ауыл шаруашылық өнім өндірісінің бәсекелік күрес қайшылықтарының күшеюі көрсетілді.

Түйін сөздер: азық-түлік қауіпсіздігі, ауыл шаруашылық, аграрлық-өнеркәсіптік кешен.

Жиентаев С.[1], Досмухамедова З.[2], Соболев Э.[3]

[1]д.э.н., профессор, заведующий кафедрой экономики Костанайского государственного университета имени А.Байтурсынова, Казахстан, г. Костанай, e-mail: kost.hor@mail.ru

[2]докторант, 1 курс, Костанайский государственный университет имени А.Байтурсынова, Казахстан, г. Костанай, e-mail:kost.hor@mail.ru

[3]д.э.н., профессор, ведущий научный сотрудник Федерального государственного бюджетного учреждения науки Института экономики Российской академии наук, Россия, г. Москва, e-mail: edsobol@rambler.ru

Продовольственная безопасность страны как одна из составляющих новой экономической политики Казахстана

В статье рассматриваются проблемы продовольственной безопасности Казахстана. Проблема продовольственной безопасности является актуальной для любой страны, так как она является основой обеспечения качественными продуктами питания населения. Поэтому рассмотрение различных аспектов продовольственной безопасности вызывает интерес как в научных кругах, так и среди широкой общественности. Целью научного исследования является анализ материалов, статистических данных за последние 8 лет по формированию аграрно-экономических основ продовольственной безопасности Казахстана, выявление тенденций развития сельскохозяйственного производства страны, а также пути решения данной проблемы в зарубежных странах. Проведен достаточно подробный анализ факторов, обеспечивающих продовольственную безопасность страны. Доказывается, что в последние годы происходит усиление конкурентной борьбы в рамках Евразийского экономического союза. Практическая значимость работы состоит в конкретных рекомендациях по усилению продовольственной безопасности Казахстана, в частности представлены предложения по увеличению производства говядины.

Основным методом исследования является метод материалистической диалектики, при использовании которого были применены и другие методы, в частности, метод сравнительного анализа статистических данных потребления продуктов питания населением Казахстана, метод исторического и логического, при формировании аграрно-экономических основ продовольственной безопасности Казахстана в составе Советского Союза, а также методы индукции и дедукции. В ходе анализа потребления различных видов продуктов питания населением Казахстана было выявлено, что по ряду важнейших продуктов питания, таких как мясо и мясопродукты, рыба и рыбопродукты, молоко и молочные продукты, яйца и овощи, население Казахстана в целом удовлетворяет свои потребности только на половину, в соответствии с нормами, представленными

Всемирной организацией здравоохранения. В работе рассматриваются основные проблемы продовольственной безопасности Казахстана, что позволяет на ее основе формировать аграрную политику нашей страны. Статистические данные, представленные в работе, являются достоверными, выводы основываются на казахстанских и зарубежных источниках. Данная работа вносит определенный вклад в область экономических знаний. В работе выявлены аграрно-экономические основы продовольственной безопасности Казахстана, определены пути формирования этих основ. Продемонстрировано усиление противоречий конкурентной борьбы производства сельскохозяйственной продукции в рамках Евразийского экономического союза.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, сельское хозяйство, агропромышленный комплекс.

Introduction

The prerequisite for the study is the fact that Kazakhstan is an agroindustrial country. In our opinion, it is very difficult to compete with the economically developed countries in the production of high-tech products in the near future. However, it is quite possible to use its agricultural potential in the production and sale of agricultural products.

Experience in the GTZ project "Cooperation in agricultural production and training of specialists in agrarian management" (West Germany, Eschborn) showed that foreign investors are not interested in providing Kazakhstan with modern technologies in processing agricultural products, achieving full food security for Kazakhstan. Therefore, the authors believe that it is relevant for the transit economy of Kazakhstan.

In the conditions of the imminent global financial crisis, the issue of food security of any country is topical. Therefore, the President of Kazakhstan N.Nazarbayev quite logically stressed that in recent years additional measures have been implemented to develop the agroindustrial complex to ensure Kazakhstan's food security. The total expenditures envisaged in the republican and local budgets for the implementation of the Program for the Development of the Agroindustrial Complex in the Republic of Kazakhstan for 2013-2020 "Agribusiness 2020" is only 3122.2 billion tenge (Agribusiness 2020 2013: 3).

According to the Message of the President of the Republic of Kazakhstan N.Nazarbayev to the people of Kazakhstan: "the third modernization of Kazakhstan is its global competitiveness", the agrarian sector should become a new driver of the economy. The head of the country notes the need to ensure the transition from raw materials production to the production of quality, processed products (Nazarbayev 2017:4).

The subject of the study is the agriculture of Kazakhstan. The aim of the research is to analyze materials, statistical data for the last 8 years on the formation of the agrarian and economic foundations of Kazakhstan's food security; to identify trends in the development of agricultural production in the country, and the ways foreign countries solve this problem. The objectives include the analysis of social and economic conditions that contribute to the formation of the agrarian and economic foundations of the food security of Kazakhstan, the definition of the role of the state in this process, the study and use of foreign experience in the formation of the agrarian and economic foundations of food security.

Materials and methods

The main method of the research is the method of materialistic dialectics with the use of other methods, in particular, the method of comparative analysis of the statistical data of food consumption by the population of Kazakhstan, the historical and logical method in the formation of the agrarian and economic foundations of Kazakhstan's food security in the Soviet Union, as well as methods of induction and deduction.

The hypothesis of the study is the use of the results of our research in the formation of a program of food security and agrarian policy of the country by the Government of Kazakhstan.

During the analysis of consumption of various types of food products by the population of Kazakhstan, it was revealed that for a number of important food products, such as meat and fish products, milk and dairy products, eggs and vegetables, the population of Kazakhstan as a whole meets its needs only by half, in accordance with the standards set by the World Health Organization.

The formation of the agrarian and economic foundations of the country's food security, taking into account the real state of development of the agricultural sector in Kazakhstan, using statistical data of the RK Agency, WHO on the norms of consumption of various food products, and identifying the determining role of the state in ensuring the country's food security.

Previously, the problem had been analyzed for a long period, specifically, with the adoption of the

Food Program of the USSR (May, 1982). In the Soviet and post-Soviet periods, a significant number of works were published on this topic. The analyzed topic was considered as a part of the doctoral dissertation defended at M.V. Lomonosov Moscow State University. The novelty of the work is that the system analysis is conducted, i.e. the country's food security is associated not only with the volume produced by agricultural products, but also with its deep processing in the country, bringing agricultural products to the ready-for-consumption state.

Literature review

The fundamental works of economist scholars such as Marx K., Engels F., Solow R.M. were used.

Both foreign and domestic scientists are engaged in food security.In the work of Food self-sufficiency: Elisabeth Simelton assesses the food self-sufficiency of China in the event of floods and drought. Food security in Uzbekistan: Kirsten Kienzler and coauthors assess the food security situation in Uzbekistan with particular reference to the question of the desirability of investing in improvement of the quality of local wheat in order to reduce dependence on imports. Food security in Bangladesh: Nesar Ahmed and Stephen Garnett highlight the advantages of rice-fish farming over rice monoculture which cannot provide a sustainable food supply and is less nutritious. Agriculture and food security in selected countries in Sub-Saharan Africa: Jan de Graff and co-authors analysed food security and food production of eight sub-Saharan countries over the last 40 years. They argue against the "one size fits all" approach and conclude that more attention should be paid to country specific constraints and opportunities. Climate change adaptations for food security in the Lower Mekong Basin: Mohammed Mainuddin and co-authors paint an optimistic picture of food security in the Lower Mekong Basin in 2050 despite projected climate change and increased population.

The Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) annually conducts international scientific and practical activities, the materials of which were used in the study.

Results and reasoning

In the economic literature, the concept of food security is interpreted from various perspectives: from the point of view of interests (national, state, personal, etc.); sustainability (national economy, economic development, socio-economic system, agribusiness, etc.); independence of the economy of the agroindustrial complex from foreign markets (Afontsev 2001:38-67).

In the study "Round table on monitoring food security. Technical background paper "Measuring food insecurity: Meaningful concepts and indicators for evidence-based policy-making" it is stated that the term "food security" has 200 definitions and 450 pointers.

According to the Declaration of the World Summit on Food Security of 2009, "Food security exists when all people, at all times, have physical, social and economic access to sufficient, safe and nutritious food to meet their dietary needs and food preferences for an active and healthy life".

The three major approaches for addressing food security differ in their strategic foci, ranging from the means of attaining food security to the ends, or outcome, of being food secure (Patel, 2015:1-16), but all of them emphasize four pillars of food security: availability, access, utilization and stability (FAO 2006). Food availability refers to the disposition of sufficient food in appropriate quality, which can be supplied through domestic production, imports through markets or by food aid. It is the physical availability of food in a country or region by any means, while food access refers to household or individual ability to obtain food by means of economic security. This dimension emphasizes economic capability, legal or traditional rights (entitle-ments), and political and social arrangements of populations to access food for their dietary requirements. Food utilization focuses on the nutritional requirements for and absorptive capacity of the human body. Access to and adequacy of dietary resources, clean water, sanitation and health care are the essential conditions for this pillar to assure the nutritional wellbeing of an individual, which thereby points to the importance of non-food inputs to food security. Finally, the stability dimension calls for a regular and assured supply of food, with minimal risks in situations of economic and climatic crisis (shocks) or seasonality (cyclical events). Thus, the pillar of food stability depends on both availability of and access to food (Gartaula, 2017:573-589).

Particularly acute problems of food security, more precisely the fight against the hunger of the population, are in countries that are most prone to natural disasters, namely, in sub-Saharan Africa and China (Jan de Graff, 2011:195-213; Simelton, 2011:35-52; Jin, 2017:889-905).

The state's ability provided with food resources and guarantees, to meet the needs of the country's population as a whole and every citizen individually, with food and drinking water, regardless of external and internal conditions and threats, is the country's

food security. At the same time, providing in volumes, quality and assortment necessary and sufficient for physical and social development of the individual, preservation of health and extended reproduction of the population. According to WHO norms, a person should consume 959.7 kg of products per year, including drinking water. According to these norms, Kazakhstanis can feel safe as "clean" hunger does not threaten us. We have enough bread. However, if live by the principle of "not by bread alone", then problems arise. Officially, there are 43 products in the state food basket. This range is defined as the minimum. Its availability with each month becomes more difficult, as food prices are constantly raising. This is evidenced by official statistics.

According to the calculations of the Institute of Nutrition of Kazakhstan, every citizen of Kazakhstan is entitled to 200 grams of bread a day, provided that he consumes the products of the remaining 42 items. If in the Kazakhstan food basket the emphasis is on calories, then in the European the preference is given to vitamins. In our opinion, taking into account the peculiarities of the harsh continental climate, caloric nutrition is preferable. The Optimum calorie level is 2956 calories per day.

Table 1 – Consumption of food products by the population of Kazakhstan average per capita, kg

Types of food products	Years										Norm of consumption per capita
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	I quarter	II quarter	III quarter	
Breadproductsandcereals	124.2	123.6	124.5	126.2	129.8	130.7	99.2	32.4	34.7	32.1	110
Meat products	65.9	66.7	69.7	70.7	73.6	72.9	52.4	18.2	16.4	17.8	82
Fish products	10.4	10.5	11.3	11.0	11.3	10.9	7.8	2.7	2.7	2.5	18.2
Milkanddairyproducts	227.6	220.9	228.6	225.6	233.6	235.5	172.5	56.6	56.0	59.9	405
Eggs (piece)	150.0	155.8	158.1	157.7	164.0	164.7	120.0	39.8	37.7	42.5	292
Oilsandfats	18.8	18.1	18.2	18.7	19.3	19.5	14.7	4.7	5.0	5.0	9
Fruits	58.5	59.4	60.8	60.8	64.4	61.4	49.4	12.1	10.3	26.9	113
Vegetables (withoutpotatoes)	87.6	86.3	87.8	86.6	90.2	89.3	65.2	19.1	20.0	26.0	146
Potatoes	47.5	48.8	48.7	48.5	48.5	48.6	34.4	11.8	11.2	11.5	97
Sugar, jam, honey, chocolate, confectionery	38.1	38.3	39.1	39.4	41.9	40.7	30.7	9.6	10.4	10.7	37

* Note: the table was compiled by the author on the basis of sources [https://stat.gov.kz].

It can be seen in Table 1 that at the expense of own production only basic needs of the population in food products are provided. If another 33 items from the food basket are added to these types of food, the situation changes dramatically, and the index of food dependence of Kazakhstan reaches 25% (Aldashov 2008: 54).

Kazakhstan is an agroindustrial country. In our opinion, it is very difficult to compete with the economically developed countries in the production of high-tech products in the near future. However, it is quite possible to use its agricultural potential in the production and sale agricultural products.

Modern agriculture occupies a decisive place in providing the population with food products, as well as in the entire agroindustrial complex of the republic. The share of agricultural production is 95% in the total volume of food production, while agriculture is the main supplier of raw materials for the processing industries of the agroindustrial complex. The urgency of the problem also increases because agriculture solves the problem of providing the population with food products. Agriculture of the republic is conducted in the zone of risky farming. The yield of cereals (annual average of about 10 centner / ha) is the lowest in comparison with other

CIS countries. Experts have estimated that in the conditions of transition to market relations, the sale of cereals at world prices can be effective only at a yield of at least 10 centners per hectare, that is, only when the received ton of grain will cost $ 100. Fields with such yields make up only 16 million hectares, or 65% of the total sown area.

Crops that feed the World: There are five overviews in the "Crops that feed theWorld" Series: Soybean (Jukanti,2016: 307-329; Erskine, 2011:127-139; Newton, 2011:141-178; Mukhpadhyay, 2011:283-305; Shiferaw, 2011:307-327). These papers may be of assistance to those already growing the crops and to others who may be considering planting them in new environments.

In modern conditions, the food sovereignty of our republic is achieved primarily as a result of sustainable domestic production of basic types of food products. Therefore, the idea of N.A. Nazarbayev, aimed at increasing the production of agricultural products, including cereals, as "the need for food will grow every year. We cannot lose this opportunity. The state renders enormous assistance to agriculture (Nazarbayev 2012). According to the estimates of FAO experts, by 2030 the world grain production will increase to 2.1 billion tons, with the growth of its needs to 2.7 billion tons.

Kirsten Kienzler and coauthors assess the food security situation in Uzbekistan with particular reference to the question of the desirability of investing in improvement of the quality of local wheat in order to reduce dependence on import (Kienzler, 2011:53-64).

Today, our republic has become one of the first seven countries in the world exporting wheat and flour. This niche in the international market is important, since "the production of food is the very first condition for the life of direct producers and all production in general" (Marx, 1955: 203). In this sense, the republic has everything necessary to strengthen its positions on the international market, where ecologically clean Kazakhstani agricultural products are in demand. Moreover, according to FAO's forecasts, in the next 3 years the production of cereals will be reduced due to unfavorable climatic conditions and a decrease in crop areas. Despite the fact that the world's cereal reserves in 2016 amounted to 704 million tons, the demand for them will remain constant. Two important factors will contribute to this: the growth of grain consumption in developing countries in connection with the constantly growing population and the increase in grain processing for technical purposes. Kazakhstan is able to bring into circulation about 6 million hectares of acreage.

Mohammed Mainuddin and co-authors paint an optimistic picture of food security in the Lower Mekong Basin in 2050 despite projected climate change and increased population (Mainuddin, 2011: 433-450).

Food sovereignty and self-sufficiency in the country are achieved by flour and cereals. The coefficient of food sovereignty is higher than 80% for such products as vegetable oil, dairy products, bread, bakery and confectionery, peeled and milled rice (Kozhakhmetova, 2016: 100-109).

According to the criteria developed by FAO, the country maintains food security in case that 85% of food products consumed by the population are produced in the country on the domestic market. In Kazakhstan, this situation is critical. Therefore, it is no accident that the government takes all necessary measures to implement investment projects aimed at strengthening the material and technical base of agricultural production, respectively, increasing its output.

Kazakhstan has become a full-fledged member of the world community, in the conditions of which there is a stable tendency to maximum liberalization of trade. Simultaneously, in the emerging conditions of political, technogenic, agro-climatic risks, Kazakhstan is not only entitled, but also forced to provide the necessary and sufficient level of its food sovereignty. This is achieved by the implementation of the State Program for the Development of the Agroindustrial Complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021.

Ensuring the country's food security is a nationwide task and is strengthened by the impact of two groups of factors.

The first group of factors includes:

a) the agrarian sector as a branch of the national economy is by its very nature less competitive, which already makes it difficult to form market relations in it;

b) agriculture is largely dependent on natural and climatic conditions, especially in the zone of risky farming in Kazakhstan. Therefore, there is an objective need for the formation and development of insurance funds, regulated by the state;

c) a significant influence is determined by the instability of prices for agricultural products, their systematic fluctuations not so much from weather and climate conditions as from the duration of the production cycle, as well as market conditions and the seasonal nature of the final product of agricultural production. The consequence of this,

as practice shows, is the volatility and fluctuation of incomes of economic entities in the agricultural sector. In this sense, incomes of economic entities are reduced at the production of monoculture (Ahmed, 2011: 81-92).

d) it is known that this sector of the economy is characterized by high capital intensity, a longer payback period in comparison with other sectors, and a low profitability of capital investments. This is associated with the low attractiveness of investment in this industry, and the efforts and investments of the newly formed economic entities are still insufficient;

e) the inequality of economic entities in the agrarian sector in comparison with other branches of production, which is caused by the specific nature of agriculture as an industry with a high degree of industrial and economic risk and a lower degree of concentration and specialization of production, for which the disparity of prices remains. This inequality has been and remains in various social and economic conditions and requires state intervention.

The second group of factors is related to the degree of structural and financial deformations, as well as the peculiarities of the transition period from a rigidly centralized state-funded economy to a socially-oriented market economy. During the years of Soviet power in general, the Union, and in Kazakhstan in particular, such an economic and legal space formed that was neither economically nor psychologically prepared for the introduction of market relations. There was such a system of production relations, in which politics prevailed over the economy, and the government team was superior to the principles of economic expediency. In such conditions, it was very difficult to solve the problem of food security immediately (Zhiyentayev 2013: 304-306).

In conditions when Kazakhstan became one of the members of the world community, it started to feel the influence of this community. This situation is aggravated by the fact that our republic largely depends on the conjuncture in world markets. This is due to the fact that the economy of Kazakhstan has a pronounced export-raw material character.

The lack of access to the sea, the border with two economic powers, force Kazakhstan to adjust to their economic policies, postponing radical measures to implement the protectionist policies of the state at a later date. In these conditions, Kazakhstan needs to strengthen, first of all, its food security as the largest agroindustrial country. This thesis should be the main thing in the implementation of agrarian economic policy. In other words, Kazakhstan in the world market can compete in the release of environmentally friendly food products.

Undoubtedly, ensuring food security of the country faces certain difficulties. If before 1991 the republic could meet the needs of the population by more than 85% with own food production, now a lot of products are imported into the republic and they successfully compete with local food products. Import of foreign agricultural products, even if it is cheaper than local, negatively affects the financial and economic state of local economic entities and diverts limited national currency resources from investing in the agrarian sector of the economy. The growth of import of agricultural products and food products will narrow the possibilities for the development of the agricultural sector, as well as enterprises for processing agricultural raw materials. This, of course, undermines the food security of our country.

Analyzing the model of R. Solow, economists drew attention to the fact that "with other things being equal" a country with a smaller amount of per capita capital must grow faster, this is an effect that arises from the diminishing returns of capital. However, the other most important factor of growth, the level of technology is characterized by an already increasing return: the higher it is, the faster the growth is. In addition, a backward country risks to fall into a poverty trap or an industrial trap; in these cases it moves along equilibrium (market-supported) slow growth trajectories (Solow 1956: 65-94).This thesis is quite relevant for the current economic situation in Kazakhstan. The growth of the economy in 2000-2007 was obviously connected to this effect. Now the situation has changed. Therefore, along with the development of traditional forms, great work should be done to intensify agricultural production, aimed at increasing the share of large-scale productions in both crop production and livestock. Today, about 73% of the livestock population is in private households, 7% of animals are in agricultural enterprises, and 20% are in peasant (farm) households (Sultangaliyeva 2013: 94).

Historically, due to objective social and economic conditions and international division of labor in Kazakhstan, livestock breeding was developed. The main food product of the population was meat. And for today this product is the most important.

Unfortunately, as evidenced by the analytical data, the highest meat prices in Kazakhstan in August 2017 were recorded in Astana. In the capital one kilogram of beef cost 1641 tenge, that is 17.2% higher than the average for the republic. The situation is frankly paradoxical, because our country has large

grazing lands, and the state pours huge amounts of money into the industry in the form of subsidies and investments (http://www.kazakh-zerno.kz). At the same time, good intentions to increase beef production were not supported by the development of quite objective factors contributing to the increase of meat production, namely the improvement of the forage base, which would increase the productivity of farm animals. First, in the plans for the development of the agrarian production of the country, including livestock farming, there were no incentives for farmers to increase harvesting of juicy forage and fodder, without which it is practically impossible to increase the weight of animals and milk. Secondly, in the same plans, there was no provision for the development of a feed mill, which should have provided enough energy resources and vitamins for animal gains. Thirdly, the increase in the number of pedigree cattle from 5 to 10% did not give the proper effect again, due to the insufficient feed base. Fourthly, at present more than 75% of the livestock population is in households and small peasant farms which cannot provide cattle with full-value fodders and vitamins. Therefore, even the presence of pedigree cattle could not solve the main task of increasing the export of beef in accordance with the target indicators.

We see the solution to the problem in providing livestock with a powerful fodder base and increasing the proportion of the breeding stock of local breeds. For example, the meat breed of cattle is Kazakh white-headed and Auliekol.

The competitive struggle within the Eurasian Economic Unionwill also increase. This is due not only to the operation of objective economic laws, but also to the tendencies of the economic development of countries included in the Eurasian Economic Union. It is no coincidence that the International Conference "Legal Aspects of Ensuring Equal Conditions for Competition in the Territory of the Single Economic Space", held in Kostanay on October 2, 2014, confirmed this process and revealed a number of serious contradictions within the SES. At this conference, it was announced that state subsidies in percent in the cost of 1 centner of milk (100%) for Russia is 6.9, Belarus – 18.9, Kazakhstan – 4.9 (Zhentaev 2017: 104).

In addition, Kazakhstan's entry into WTO will exacerbate internal contradictions in the sale of agricultural products, the formation and development of small and medium domestic businesses in agricultural production.

If we add to this the problems that will be brought to the country by the consequences of the current financial and economic crisis, the next 3 years will be rather difficult for Kazakhstan. If in previous crises the decline in exports of one type of raw materials was compensated by an increase in exports of another, this crisis will not give such an opportunity to Kazakhstan, since it is of a structural nature. It is the raw material orientation of the country's exports that becomes the worst premise and condition for aggravating the crisis relations in the country.

Ensuring food security of Kazakhstan is associated not only with the production of agricultural products, but also with its processing. To date, it is one of the weakest sides in the agricultural sector. Due to the low competitiveness of the domestic processing industry, Kazakhstan annually imports about 1.9 billion USD for the import of deep processed products. This threatens the republic to appear in the previously mentioned "industrial trap", as a wear degree of the technological equipment in processing plants exceeds 50%, and a new one that meets modern requirements is not produced on the territory of the republic.

Back in 1919 A. Baitursynov expressed a very relevant idea for our time: "Until the Kazakhs process meat and animal skins, which they grow in the vast expanses of their country, and produce the final, ready for consumption products, the question of their economic independence will remain twofold" (Baitursynov 1920: 15). In this sense, it is important that more than 90% of the national wealth produced and created in the country flows abroad in the form of raw materials (Nazarbayev 1997). Therefore, in our opinion, it is necessary, with very careful economic analysis, to consider the activities of foreign companies in Kazakhstan. It is clear that they are not here for altruistic purposes, but are looking for the most profitable spheres of capital application. In this regard, the state needs to return back the control over all foreign companies operating in the republic, making their revenues transparent. For example, in the gross domestic product of developed countries (USA, France, Germany), the share of wages is 65-67%, and in Kazakhstan it is 23-25%.

Conclusion

During the analysis of consumption of various types of food products by the population of Kazakhstan, it was revealed that for a number of important food products, such as meat and fish products, milk and dairy products, eggs and vegetables, the population of Kazakhstan as a whole

meets its needs only by half, in accordance with the standards set by the World Health Organization.

The factors ensuring food security of the country were analyzed in sufficient detail. It is proved that in recent years there has been an intensification of competition within the framework of the Eurasian Economic Union. The authors give specific recommendations on strengthening food security in Kazakhstan, in particular, proposals are presented to increase the production of beef, namely in providing livestock with a powerful forage base and increasing the proportion of breeding stock of the local breeds. For example, the meat breed of cattle is Kazakh white-headed and Auliekol.

Consequently, all measures of the state should be aimed at developing its own production, implementing a deliberate protectionist policy protecting the domestic commodity producer. For more than 500 years and now the European countries do not hesitate to protect their commodity producer, offering Kazakhstan to reduce customs barriers, exporting its products to local markets at bargain prices. The current world financial crisis exacerbates the strengthening of food security of Kazakhstan. Therefore, it is quite natural that there is a need to strengthen the effective organizational principle to a large extent the revival of the regulatory impact of the state on the development of agricultural production, ensuring food security, and integrating the republic's economy into the system of the international division of labor.

References

Afontsev, S. Discussion Problems of the Concept of National Economic Security // Russia XXI. – 2001. – № 2.

Ahmed, N. & Garnett, S.T. Food Sec. (2011) 3: 81. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0113-8 pp.81-92

Aldashov, B., Food security as the most important task of the state policy of Kazakhstan [Text] / B.A.Aldashov // Kazakhstan-Spectrum- 2008.- №3.- P.54.

Baitursynov, A. 1920, archival material, vol.2, p.15

deGraaff, J., Kessler, A. &Nibbering, J.W. Food Sec. (2011) 3: 195. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0125-4 pp-195-213

Draft Declaration of the World Summit on food security, http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Declaration/WSFS09_Draft_Declaration.pdf)

Erskine, W., Sarker, A. & Kumar, S. Food Sec. (2011) 3: 127. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0124-5 (pp. 127–139),

Gartaula, H., Patel, K., Johnson, D. et al. Agric Hum Values (2017) 34: 573-589.https://doi.org/10.1007/s10460-016-9740-1 pp 573-589

http://www.kazakh-zerno.kz/novosti/agrarnye-novosti-kazakhstana/240307-pochemu-kazakhstan-vsjo-silnee-zavisit-ot-importa-myasa

https://stat.gov.kz

Jin, X., Xiang, X., Guan, X. et al. Sec. (2017) 9: 889. https://doi.org/10.1007/s12571-017-0719-6pp- 889-905

Jukanti, A.K., Gowda, C.L.L., Rai, K.N. et al. Food Sec. (2016) 8: 307. https://doi.org/10.1007/s12571-016-0557-y

Kienzler, K.M., Rudenko, I., Ruzimov, J. et al. Food Sec. (2011) 3: 53. https://doi.org/10.1007/s12571-010-0109-9 (pp. 53–64).

Kozhakhmetova, G.A., Lashkareva O.V. Problems of food security in Kazakhstan [Text]/ G.A., Kozhakhmetova, O.V. Lashkareva //KazNU Journalof Economic Research & Business Administration.-2016.-№5(117).-C.100-109.

Mainuddin, M., Kirby, M. &Hoanh, C.T. Food Sec. (2011) 3: 433. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0154-z

Marx K., Engels F. Works. t.25, part 2, p.184-185

Message of the President of the Republic of Kazakhstan N.Nazarbayev to the people of Kazakhstan. January 31, 2017 "Third modernization of Kazakhstan: global competitiveness" // [Electronic resource] .- Access mode: http://www.akorda.kz

Mukhopadhyay, S.K., Chattopadhyay, A., Chakraborty, I. et al. Food Sec. (2011) 3: 283. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0134-3 (283–305)

Nazarbayev, N. Strategy "Kazakhstan-2030" // [Electronic resource] .- Access mode: http: //www.akorda.kz

Nazarbayev, N.."Socio-economic modernization is the main vector of Kazakhstan's development" // [Electronic resource] .- Access mode: http://www.akorda.kz.

Newton, A.C., Flavell, A.J., George, T.S. et al. Food Sec. (2011) 3: 141. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0126-3 (pp. 141–178),

Patel, K., H.N. Gartaula, D. Johnson, and M. Karthikeyan. 2015. The interplay between household food security and wellbeing among small-scale farmers in the context of rapid agrarian change in India. Agriculture & Food Security 4(1): 1–16.

Round table on monitoring food security. Technical background paper «Measuring food insecurity: Meaningful concepts and indicators for evidence-based policy-making».-Rome. 2011.P.2.

Shiferaw, B., Prasanna, B.M., Hellin, J. et al. Food Sec. (2011) 3: 307. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0140-5 (307–327).

Simelton, E. Food Sec. (2011) 3: 35. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0114-7pp 35-52

Solow, R.M. A Contribution to the Theory of Economic Growth // The Quarterly Journal of Economics. — 1956. — February Vol.70, No.1. — P. 65-94.

State program of development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021 // [Electronic resource] .- Access mode: http://mgov.kz.

Sultangaliyeva, L.S. Development of competitiveness of the meat industry in the Republic of Kazakhstan//KazNU Journalof Economic Research & Business Administration.-2013.- №4 (98)-P.94.

World cereal supplies in 2017/18 surge to all-time high http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/ru/

Zhiyentayev, S. Food Security of the Republic of Kazakhstan: problems and solutions [Text] / S. Zhiyentayev // Modern Sci-

ence: Problems and Perspectives: international conference on April 15, 2013. – Las Vegas, USA: ICET, 2013. – Vol. 4. – P. 304-306.

Zhiyentayev, S., Strengthening the competitiveness of grain products as the basis for Kazakhstan's food security [Text] / S.M. Zhientaev //Baytursynov Readings materials of the International Scientific and Practical Conference.-2017.-p.2.-p.104-108.

Литература

Афонцев, С. Дискуссионные проблемы концепции национальной экономической безопасности // Россия XXI. – 2001. – № 2.

Ахмед, Н., Гарнетт, Продовольственная безопасность в Бангладеше (2011) 3: 81-92 https://doi.org/10.1007/s12571-011-0113-8 pp.81-92

Алдашов, Б.А. Продовольственная безопасность как важнейшая задача государственной политики Казахстана [Текст]/ Б.А. Алдашов // Казахстан-Спектр. – 2008. – №3. – С.54.

Байтурсынов, А. 1920г., архивный материал, т.2, с.15.

де Графф, Я. Сельское хозяйство и продовольственная безопасность в отдельных странах в странах Африки к югу от Сахары (2011) 3: 195. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0125-4 pp-195-213

Всемирный саммит по продовольственной безопасности, Рим, 16 – 18 ноября 2009 года, http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/K6544R-rev1.pdf

Эрскин, В., Саркер А., Кумар С. Инвестирование в улучшение качества чечевицы. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0124-5 (pp. 127–139).

Гартаула,Х., Пател, К., Джонсон, Д. От продовольствия до продовольственного благополучия: изучение продовольственной безопасности через призму пищевого благополучия в Непале (2017) 34: 573. https://doi.org/10.1007/s10460-016-9740-1 pp 573-589

http://www.kazakh-zerno.kz/novosti/agrarnye-novosti-kazakhstana/240307-pochemu-kazakhstan-vsjo-silnee-zavisit-ot-importa-myasa

https://stat.gov.kz

Джин, К., Сян С., Гуань С., Оценка взаимосвязи между пространственным распределением земель и ресурсов сельскохозяйственных угодий в Китае, 2006-2012 гг. https://doi.org/10.1007/s12571-017-0719-6pp- 889-905

Джуканти, А., Говда Л., Рай, К., Манга В., Бхат Р. Источник продовольственной безопасности, питания и здоровья в засушливых и полузасушливых тропиках https://doi.org/10.1007/s12571-016-0557-y

Кинцлер, К.М., Руденко, И., Рузимов, Д. Продовольственная безопасность в Узбекистане (2011) 3: 53. https://doi.org/10.1007/s12571-010-0109-9 (pp. 53–64).

Кожахметова, Г.А., Лашкарева О.В. Проблемы продовольственной безопасности в Казахстане [Текст]/Г.А. Кожахметова, О.В. Лашкарева//Вестник КазНУ.Серия экономическая. – 2016. – №5(117). – С.100-109.

Маинуддин,М. Адаптация к изменению климата для обеспечения продовольственной безопасности внижний бассейн Меконг (2011) 3: 433. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0154-z

Маркс К., Энгельс Ф. Соч. т.25, ч.2, с.184-185.

Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 31 января 2017 г. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» // [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://www.akorda.kz

Мухопадхя, С.,Чаттопадхя, А.,Чакраборти, И. Обеспечение дохода и продовольственной безопасности (2011 год) 3: 283. https://doi.org/10.1007/s12571-011-0134-3.

Назарбаев, Н.А. Стратегия «Казахстан- 2030»// [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://www.akorda.kz

Назарбаев, Н.А. «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана» // [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://www.akorda.kz.

Ньютон, А.К., Флавелл,Э.Д., Джордж, Т.С. Ячмень: Сильные и слабые стороны в контексте продовольственной безопасности,https://doi.org/10.1007/s12571-011-0126-3

Патель К., Гартаула Н., Джонсон Д., Картикеян М. Взаимосвязь между бытовой продовольственной безопасностью и благосостоянием среди мелких фермеров в контексте быстрых аграрных перемен в Индии, https://doi.org/10.1186/s40066-015-0036-2

Круглый стол по мониторингу продовольственной безопасности. Технический справочный документ. – Рим. 2011. – С. 2.

Шифераy, Б., Прасанна, Б.М.,Хеллин Д., Роль кукурузы в глобальной продовольственной безопасности,https://doi.org/10.1007/s12571-011-0140-5

Симельтон Э. Продовольственная самообеспеченность,https://doi.org/10.1007/s12571-011-0114-7pp 35-52

Солоу, Р.М. Вклад в теорию экономического роста // Квартальный журнал экономики. – 1956. – февраль, т. 70, № 1. – С. 65-94.

Государственная программа развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017-2021 годы // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mgov.kz.

Султангалиева, Л.С. Развитие конкурентоспособности отрасли мясного животноводства Республики Казахстан [Текст]/ Л.С.Султангалиева//Вестник КазНУ. Серия экономическая. – 2013. – №4 (98). – С.94.

http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/ru/, Предложение зерновых в мире в 2017/18 сельхозгоду достигло рекордного за всю историю уровня

Жиентаев С. Продовольственная безопасность Республики Казахстан: проблемы и решения [Текст] / С. Жиентаев // Современная наука: проблемы и перспективы: международная конференция 15 апреля 2013 года. – Лас-Вегас, США: ICET, 2013. – ч. 4. – С. 304-306.

Жиентаев, С., Укрепление конкурентоспособности зерновой продукции как основа продовольственной безопасности Казахстана[Текст]/С.М.Жиентаев//Байтурсыновские чтения. Материалы международной научно-практической конференции. – 2017. – ч.2. – С. 104-108.

IRSTI 06.35.35

Zhumabekova G.[1], Amanova G.[2], Kostyrko R.[3]

[1]candidate of economic Sciences, associate Professor Joint-stock company "Financial Academy", Kazakhstan, Astana, e-mail:gaukhar69@mail.ru
[2]candidate of economic Sciences, associate Professor Joint-stock company "Financial Academy", Kazakhstan, Astana, e-mail:agd65@mail.ru
[3]doctor of economic Sciences, Professor of the FIFA (FIFA), FIFA(FIFA), the auditor, ACCA DipIFR, SHEE "University of banking", Kiev, e-mail:ruslankostyrko@gmail.com

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE METHODS OF STOCK ANALYSIS

The article considers methodology of analysis of inventories, which will allow organizations to increase the efficiency of economic activities on the basis of revealing of intraindustrial reserves.

To increase the efficiency use of production resources in the enterprise need to analyze the trends of these indicators, plan performance on their level, to calculate the influence of factors on their growth, count the indicators characterizing the work of the enterprise, the cost of commodity production, profit and profitability.

Currently, much attention is paid to the analysis of inventories, as the information obtained as a result of this analysis is necessary to find ways to improve the efficiency of the enterprise. The information obtained during the analysis of material and production stocks allows to reveal in due time need for material and production stocks, and also to calculate efficiency of their use and many other indicators.

Material and production stocks are a necessary element of functioning of any enterprise therefore results of economic activity of the organization depend on the correct accounting and the analysis of material and production stocks.

The article discusses the importance of economic analysis, inventories in the enterprises. Studied various methods to analyze stocks, summarizes the steps of the analysis of inventories.

Key words: inventory, economic analysis, method of analysis of inventories.

Жумабекова Г.[1], Аманова Г.[2], Костырко Р.[3]

[1]э.ғ.к., доцент, «Қаржы академиясы» Акционерлік қоғамы, Қазақстан, Астана қ., e-mail:gaukhar69@mail.ru
[2]э.ғ.к., доцент, «Қаржы академиясы» Акционерлік қоғамы, Қазақстан, Астана қ., e-mail:agd65@mail.ru
[3]э.ғ.д., профессор, FFA (IFA), FIPA(IPA), аудитор (АПУ), ACCA DipIFR, МЖОО "Банктік іс Университеті", Украина, Киев қ., e-mail:ruslankostyrko@gmail.com

Өндірістік қорларды талдау әдістемесін жетілдіру бағыттары

Мақалада өндіріс ішіндегі резервтерді анықтау негізінде кәсіпорындардың шаруашылық қызметі тиімділігін жоғарылатуға мүмкіндік беретін материалды-өндірістік қорларды талдау әдістемесі қарастырылған.

Өндірістік қорларды пайдалану тиімділігін жоғарылату үшін көрсеткіштер өзгерісінің тенденциясын талдау, олардың өсу факторларына әсерін есептеу, кәсіпорын қызметін сипаттайтын көрсеткіштерін есептеу, тауарлық өнім өзіндік құнын, пайда мен рентабельділігін анықтау қажет.

Қазіргі уақытта материалдық өндірістік қорларға аса көңіл аударылуда, себебі осы талдау нәтижесі бойынша алынған ақпараттар кәсіпорын қызметінің тиімділігін жоғарылату жолдарын іздестіру үшін қажетті болып табылады. Материалдық өндірістік қорларды талдау жолымен алынған ақпараттар материалдық өндірістік қорларға дер кезінде қажеттілікті анықтауға мүмкіндік береді, сонымен қатар оларды тиімді пайдалану жолдарын есептеуге көмектеседі.

Материалдық-өндірістік қорлар кез келген кәсіпорынның қызмет етуіне қажетті, сондықтан материалдық өндірістік қорлардың дұрыс есебі мен талдауынан кәсіпорынның шаруашылық қызметі нәтижесі байланысты болады.

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

Мақалада кәсіпорын қызметіндегі материалдық-өндірістік қорларды экономикалық талдаудың мәні де қарастырылған. Қорларды талдаудың әртүрлі әдістемелері зерттелген, материалдық техникалық қорларға талдау жүргізу сатылары жинақталған.

Түйін сөздер: материалдық-өндірістік қорлар, экономикалық талдау, материалдық-өндірістік қорларды талдау әдістемесі.

Жумабекова Г.[1], Аманова Г.[2], Костырко Р.[3]

[1]к.э.н., доцент Акционерное Общество «Финансовая академия»,
Казахстан, г. Астана, e-mail:gaukhar69@mail.ru
[2]к.э.н., доцент Акционерное Общество «Финансовая академия»,
Казахстан, г. Астана, e-mail:agd65@mail.ru
[3]д.э.н., профессор FFA (IFA), FIPA(IPA), аудитор (АПУ), ACCA DipIFR,
Институт банковских технологий и бизнеса ГВУЗ "Университет банковского дела", Украина,
г. Киев, e-mail:ruslankostyrko@gmail.com

Направления совершенствования методики анализа производственных запасов

В статье рассматривается методика анализа материально-производственных запасов, которая позволит организациям увеличить эффективность хозяйственной деятельности на основе выявления внутрипроизводственных резервов.

Для повышения эффективности использования производственных запасов на предприятии нужно анализировать тенденции изменения данных показателей, выполнение плана по их уровню, рассчитывать влияние факторов на их прирост, рассчитывать показатели, характеризующие работу предприятия, себестоимость товарной продукции, прибыль и рентабельность.

В настоящее время большое внимание уделяется анализу материально-производственных запасов, так как информация, полученная в результате этого анализа, является необходимой для поиска путей повышения эффективности деятельности предприятия. Информация, полученная в ходе анализа материально-производственных запасов, позволяет выявить своевременно потребность в материально-производственных запасах, а также рассчитать эффективность их использования и многие другие показатели.

Материально-производственные запасы являются необходимым элементом функционирования любого предприятия, поэтому от правильного учета и анализа материально-производственных запасов зависят результаты хозяйственной деятельности организации.

В статье рассмотрено значение экономического анализа материально-производственных запасов в деятельности предприятий. Изучены различные методики анализа запасов, обобщены этапы проведения анализа материально-производственных запасов.

Ключевые слова: материально-производственные запасы, экономический анализ, методика анализа материально-производственных запасов.

Introduction

Currently, much attention is paid to economic analysis, not only from internal management structures that want to know the financial and economic state of their enterprise, but also from investors who plan to cooperate with a commercial organization. In the world, there are many different methods of analyzing, including on inventories, there is a constant improvement of them, which positively affects the analyst as a whole. Virtually all methods of conducting economic analysis have both their pros and cons. In modern conditions, it is important to analyze inventories, since managers receive the necessary information and the opportunity to improve the performance of the commercial organization (Bakanov M.I. 2007: 2). In our opinion, inventories analysis is mainly focused on internal users, but it can be used by external users of information. The use of analytical information on inventories makes it possible to identify in a timely manner the need for inventories, to calculate the effectiveness of their use, to analyze the inventory turnover, etc. With the help of economic analysis, the essence of economic processes in the movement of inventories is comprehended, an assessment of economic situations with inventories is realized, reserves are determined to reduce the cost of material values and, thus, decisions are made to make managerial decisions (Barilenko V.I. 2009:3). Summarizing and analytically processing accounting information on inventories, economic analysis scientifically justifies decisions, acting as a link between accounting and audit. Professor K.Sh. Dyusembaev emphasizes that in carrying out analytical procedures, a considerable amount of information is needed, since the process of detecting atypical behavior of indicators, as well as the algorithm for evaluating the continuity hypothesis and the effectiveness of doing business, requires not only a scrupulous study

of the business situation in the organization, but also an understanding of the economic situation in the country, industry, region, market (DyusembaevK.Sh. 2009:6). Inventories represent the main type of assets of organizations engaged in production of goods, trade, and provision of services. Therefore, results of the organization's economic activities largely depend not only on the proper accounting of inventories, but also on the correct conduct of economic analysis. As practice shows, the losses that an organization may incur due to irrational, unreasonable inventory management can be significant. If there is a situation when the organization does not have enough inventory, it can lead to a disruption in the rhythm of production, changes in the deadlines for the performance of work under contracts, growth in production costs, and reduction in profit (Bernstein L.A. 2003:4), (Waller 2014: 24).

Material and Methods.

V.G. Kogdenko suggests using the following methods in developing a methodology for economic analysis in the management system of a commercial organization: a comparison method; horizontal analysis; vertical analysis; limit analysis; balance method; ratio method; factor analysis method; expert evaluation method; logical control; situational analysis method (Kogdenko V.G. 2008:12). In our opinion, the methodology of analysis in general and the methodology for analyzing inventories in particular is a comprehensive study of methods, techniques, factors, tools with the aim of finding ways to improve its efficiency in commercial organizations. When starting to analyze inventories, it is necessary to set a goal and develop a number of tasks. So D.A. Endovitsky notes that the analysis of the composition, structure and dynamics of the inventories is aimed at solving the following practical problems: 1) Determination of the main trends in inventories' size and composition change; 2) Identification of the main causes of these changes; 3) Identification of reserves to improve the efficiency of economic activities related to inventories (Endovitsky D.A. 2009: 7).

Jacques Richard points out that in the context of traditional financial analysis, inventories analysis consists in determining how much inventories meet the minimum standards for supply chain management and batch production. Excess of inventories norms is estimated from the point of view of inventory management. With excess inventory, the financial analyst will identify the cost of the necessary capital to finance them; the cost of the premises they use; costs for their reception and management (Voitolovsky N.V. 2011:20) (Whitin T M 1995: 21).

In our study, we adhere to the same point of view. Rational utilization of material resources helps to reduce the cost of production, which is a factor in the growth of profitability and profit. According to Professor DyusembayevK.Sh., due to the current economic situation in Kazakhstan, many kazakh enterprises will be forced to switch to logistics management methods in the near future. At the stage of introduction of logistics management method, further normative management method will be required. Normative method is an effective management of inventories, supply, production, marketing processes, etc. Normalization method allows to concentrate not only on increasing the speed of processes, but also on their efficiency, enabling to obtain a quantitative measurement of efficiency, productivity, and process reliability (Muller 2003:15), (A. I. Alekseev 2011:1). Normalization of material resources is the first step to the organization of material flow management. Purpose of management is to reduce the level of inventories at the enterprise by cleanup in the organization of production and improving the system of material and technical supply (Shah N H 2014: 18), (.Zipkin, P.H 2000: 25). This task can be solved by implementing operational control over the actual state of inventories. Considering the issues related to optimization of costs and expenses, Berdnikova T.B. believes that the utilization efficiency of material resources can be determined on the basis of two approaches. The first approach is based on determining the utilization effectiveness of material resources. Within the framework of this approach, such concepts as material intensity and material return are used. Material intensity is measured by the ratio of cost of material resources to volume of production (Ginzburg A.I. 2008: 7), (Chirkova M. B.,2014:30). Material return, is an indicator that reverse material intensity, and shows how much output falls on each ruble of invested material resources (Dontsova L.V. 2008: 4). Savitskaya G.V. also emphasizes that the most important for the analysis of inventories is the material return index or the inverse indicator – material intensity.

Literature review.

A critical analysis of the English-language research papers in the field of research allowed the author to identify that the terms "performance", "productivity", "profitability", "efficiency",

"effectiveness", which are among the most important categories of the economy, are not concretized and are often used as synonyms.

Economic activity of the economic unit is further considered by the author in the form of a system of "Input – Process – Output" type, where the input is sum of costs incurred or resources used to obtain the effect, and output is the effect achieved in result of activity.

An indicator that takes into account all input resources can be called a general performance indicator (total productivity) (see Craig, Harris (1973), Grossman (1993), Sumanth (1994)).

In the author'sopinion, in the above definitions of the production factors usingefficiency, we are not talking about performance indicators (in this case, on particular performance indicators), but about the inverse indicators, since an increase in the values of such indicators as capital intensity, labor intensity, material intensity, effectiveness, and not its growth.

Thus, productivity is related, on the one hand, to availability and utilization of resources and, on the other hand, to the effect. In spite of the fact that concept of productivity is primarily connected with physical phenomena, which are the effect of production process, productivity can be measured both in natural and in value units (Tangen 2005, 38). In some cases, productivity is expressed in mixed units, for example, results – in value, and costs – in natural units. According to B. Gold (Gold, B. 1980) it is impossible to measure "physical efficiency" of production process (or another economic process), since there is no general physical indicator that would generalize all the inputs of the production process expressed in natural units. (Tangen 2005, 38) Concept of productivity is closely related to profitability. Profitability in its most general form is ratio of profit indicators to a particular resource of the company. Or according to U. Mereste (2003b): "Profitability is ratio of profit to costs incurred to receive it."

To analyze performance, enterprises should use both performance indicators and profitability indicators. So and in no other way it is possible to reliably ascertain the factors that influence the profit generation. Efficiency and effectiveness are the most misleading notions of the Russian-speaking reader. The problem lies in the fact that in the Russian language, term effectiveness has the same two meanings, which in the English language are represented by two words "efficiency" and "effectiveness". You can say: "improve production efficiency," meaning a reduction in costs (efficiency). You can say: "increase the effectiveness of sales," meaning an increase in the result (effectiveness). According to D. Sink and T. Tuttle (Sink, Tuttle 1989, 175), effectiveness can be defined as "doing the right things", while efficiency should be defined as "doing something right". Efficiency is defined as the minimum level of resources that is theoretically required for a particular activity within a system, compared to how much resources were actually used. Thus, efficiency is an indicator that is inversed to the indicator "production factor utilization ratio".

Results and discussion

By improving the methodology for analyzing inventories, it is advisable to use the sourcesclassification of material resources. So, Barilenko V.I. distinguishes between internal (own) and external sources of material resources. Internal sources include the saving of materials as a result of the introduction of scientific achievements, utilization of secondary raw materials, the own production of materials and semi-finished products, and the reduction of raw material waste. External sources include the flow of material resources from suppliers in accordance with concluded contracts (Kachkovsky S.V. 2012: 10). There are different methods for analyzing inventories. Thus, the study found that inventories analysis includes: assessment of the current state, structure analysis or their vertical and horizontal analysis; inventories turnover analysis in general and by elements (Krupp 1994: 13); inventory elements dynamicsmutual correspondence analysis; functional or factor analysis of raw materials and materials, finished products, work in progress, goods, goods shipped, the choice of raw materials suppliers; analysis of the influence of management factors of the inventories elements on their total value and on the provision of own capital; inventories needs analysis Berdnikova T.B. Analysis and diagnostics of the financial and operating activities of the enterprise: inventories, inventories utilizationefficiency analysis, etc. A number of scientific analysts suggest analyzing inventories in several stages:

1) Procurement analysis and examination of suppliers; 2) Inventories turnover analysis. G.V. Savitskaya (Savitskaya G.V. 2008: 17) 1) Analysis of provision of the enterprise with material resources; 2) Analysis of material resources utilization; 3) Analysis of profit on tenge of material costs.

Author Stages of proposed techniques for inventories analysis Yu.P. Markin 1) Comparative method of analysis of raw materials and materials utilization; 2) Economic and mathematical methods

in analysis of utilization of raw materials; 3) Raw materials and materials utilization effectiveness analysis; 4) Identification of reserves to improve utilization efficiency of raw materials. N.V. Voitolovsky, A.P. Kalinina, I.I. Mazurova 1) Inventories availability analysis; 2) Analysis of utilization effectiveness of material resources; 3) Analysis of the efficiency of inventory management and costs. V.A. Chernov 1) Analysis of the state of commodity stocks; 2) Analysis of the efficiency of commodity stocks; 3) Factor analysis of commodity stocks; 4) Operational and comparative analysis of commodity stocks; 5) Simulation analysis of the operational movement of goods. Determination of optimal procurement; 6) Simulation analysis of management of commercial processes in conditions of uncertainty N.S.Plaskova

1) Establish the enterprise's need for working capital; 2) Determine the composition, structure and dynamics of current assets; 3) Justify the optimal choice of financing sources of current assets (Liou Y C 2006: 14); 4) Calculate the influence of the state and speed of turnover of current assets on liquidity and profitabilitylevel; 5) Assess the utilization efficiency of working capital. Analysis of inventories should be systemic, since deviation from the system approach threatens with errors, shortcomings in making managerial decisions (ZhumabekovaG.Zh. 2017: 24), (Tronin Y. N.,2013:21).

Also, we should not forget about the liquidity of assets. Since inventories are classified as current assets, they can be divided in terms of liquidity into: – illiquid assets (work in process); – liquid assets (raw materials, materials, etc.). (Kadyrov F.N. 2008: 10), (Wallin, 2006: 22).

Thus, having studied different points of view of development of methods for analyzing inventories, it can be stated that they are mainly reduced to the following tasks: 1) assessment of dynamics and structure of inventories state (Khanra S 2010: 13); 2) evaluation of inventories turnover; 3) assessment of mutual correspondence of dynamics of inventorieselements; 4) factor analysis of stocks of finished products, commodity products, raw materials and work in progress; 5) analysis of suppliers, schemes of supply of raw materials and materials, goods; 6) assessment of influence of the inventory elements management factors at different stages of the commercial organization'seconomic life by their total size and the equity ratio, etc. (Plaskova N. S.2010: 17).

The study of modern methods of analyzing inventories of commercial organizations made it possible to draw the following conclusions: the study of theoretical aspects of stock analysis will later develop a specific methodology for analyzing inventories to provide management personnel. Structural-logical scheme of inventories analysis (Utebayev B.S. 2015: 19).

Stage One Assessment of the current state of stocks. Enlarged analysis. Stage Two Structuring of analysis objects.

Stage three Analysis of stocks by the nomenclative elements of the selected groups.

Stage four Rationale for analysisresults (Chechevitsyna L. N.,2014:29).

Stage fiveMaking management decisions to optimize the state of the company's reserves with information necessary for making rational decisions and will contribute to increasing the efficiency of inventories receipt and utilization (Alaei S 2014: 1).

Effectiveness of organization's management of reserves is expressed in maintaining them to the extent that it fully ensures the normal operation of the organization while not freezing excess capital in them (Haire 1996: 8).

Conclusion

Thus, it can be concluded that when analyzing inventories, it is necessary to take into account the characteristic features of this asset. Studying the features of inventories will allow to determine the main similarities and differences between them and to determine the possibilities of interaction of analysts. Proposed and reviewed method of analyzing inventories will allow each enterprise to increase efficiency of economic activity on the basis of identifying in-house reserves and developing recommendations for their implementation. The main reserve for improving efficiency of economic activity is the reduction in illiquid stocks volume.

References

A. I. Alekseev, Yu. V. Vasiliev, A. V. Maleeva, L. I. Swicki. Complex economic analysis of economic activity: studies. allowance / 3rd ed.]. M.: KNORUS. – 2011. – 718 p.

Alaei S, Behravesh M and Karegar N 2014 Analysis of Production-Inventory Decisions In A Desentralized Supply Chain International Journal of Production Economics 2 198-216

Bakanov M. I., Melnik M. V., Sheremet A. D. Theory of economic analysis. M.: Finance and statistics, 2007.

Barilenko, V. I. Analysis of economic activity: textbook. benefit. – Moscow: Omega-L, 2009. – p. 159.Bernstein L. A. analysis of financial statements: theory, practice and interpretation / TRANS. Moscow: Finance and statistics, 2003.

Bernstein L. A. analysis of financial statements: theory, practice and interpretation / TRANS. Moscow: Finance and statistics, 2003.

Dontsova L. V., Nikiforova N. A. Analysis of financial statements. 5th ed. M.: Business and Service, 2008.

Dyusembayev K. Sh. financial statement Analysis: textbook. – Almaty: Economy, 2009.- 366 p.

Endovitsky D. A. Economic analysis of the organization's assets: ucheb. – Moscow: Eksmo,2009. – p. 511.

Ginzburg A. I. Economic analysis: textbook. SPb.: Peter, 2008.

Haire, Kevlin C. "Keeping the Merchandise Moving." Baltimore Business Journal. August 2, 1996.

Kadyrov F. N. General concepts of financial analysis / / health care Manager. – 2008. – N 5. – S. 45-52.

Kachkovsky S. V. Content and objectives of the economic planning and analysis activities of the enterprise // the Economist. – 2012. – No. 4. – S. 29-34.

Kogdenko, V. G. Methodology and methods of economic analysis in the management system of a commercial organization]. – Moscow: Unity-Dana, 2008. — P. 103-104.

Krupp, James A. "Measuring Inventory Management Performance." Production and Inventory Management Journal. Fall 1994.

Khanra S, Sana S S and Chaudhuri K 2010 An EOQ model for perishable item with stock and price dependent demand rate International Journal of Mathematics in Operational Research 2 320-335

Liou Y C, Schaible S and Yao J C 2006 Supply Chain Inventory Management via a Stackelberg Equilibrium Journal of Industrial and Management Optimization 2 81-94

Muller, Max. Essentials of Inventory Management. Amacom, ; 2003.

Plaskova N. C. Economic analysis: textbook. Moscow: Eksmo, 2010.

Savitskaya G. V. Analysis of economic activity of the enterprise: textbook.-M.:INFRA-M,2008. – p. 207.

Shah N H, Patel D G and Shah D B 2014 Optimal Integrated Inventory Policy For Stock-Dependent Demand When Trade Credit is Linked to Order Quantity Revista Investigation Operational 35 130-140

Tronin Y. N. Analysis of financial activity of the enterprise .- Moscow: Alfa-press, 2013.- 202s.

Utibaev B. S., Amanova G. D., Baidakov, A. K., Economic analysis of Textbook./ – Almaty: Nur-Print, 2015-424c.

Voitalovsky N. V., Kalinina A. P., Mazurova I. I. Economic analysis: fundamentals of the theory. Complex analysis. M.: Higher education, 2011.

Whitin T M 1955 Inventory control and price theory Management Science 2 61-68

Wallin, Cynthia, Rungtusanatham, M. Johnny, Rabinovich, Elliot. What is the "right" inventory management approach for a purchased item?. Int J Op Prod Manag. 2006;26:50–68.

Waller, M.A., Esper, T.L. The Definitive Guide to Inventory Management: Principles and Strategies for the Efficient Flow of Inventory Across the Supply Chain. Pearson, ; 2014.

Zhumabekova G. Zh. Financial analysis: a training manual.-Astana., 2017.- 180s.

Zipkin, P.H. Foundations of Inventory Management. McGraw- Hill, New York; 2000.

Chechevitsyna L. N. Analysis of financial and economic activities: the textbook. – Publishing House "Phoenix". – 2014. -368 p.

Chirkova M. B. analysis of economic activity of the organization.-M.: Eksmo. 2014.- 500C.

Литература

Алексеева А.И., Васильев Ю.В., Малеева А.В., Ушвицкий Л.И. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учеб. пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2011. – 718 с.

Алаэи Бехравич М И Каругар 2014 году Анализ производственных запасов решения в децентрализованной цепочки поставок, Международный журнал производственной экономики 2 198-216.

Баканов М. И., Мельник М. В., Шеремет А. Д. Теория экономического анализа. – М.: Финансы и статистика, 2007.

Бариленко В. И. Анализ хозяйственной деятельности: учеб. пособие. – М.: Омега-Л, 2009. – С.159.

Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 2003.

Валлер, А.М., Эспер, Т. Л. Полное руководство по управлению запасами: принципов и стратегий для эффективного потока запасов в цепи поставок. – Персон, 2014.

Войтоловский Н. В., Калинина А. П., Мазурова И. И. Экономический анализ: Основы теории. Комплексный анализ. – М.: Высшее образование, 2011.

Гинзбург А. И. Экономический анализ: учебник. – СПб.: Питер, 2008.

Донцова Л. В., Никифорова Н. А. Анализ финансовой отчетности. – 5-е изд. – М.: Дело и Сервис, 2008.

Дюсембаев К. Ш. Анализ финансовой отчетности: учеб. – Алматы: Экономика, 2009. – 366 с.

Ендовицкий Д. А. Экономический анализ активов организации: учеб. – М.: Эксмо, 2009. – С. 511.

Жумабекова Г.Ж. Финансовый анализ: учебное пособие. – Астана, 2017. – 180 с.

Зипкин П. Х. Основы управления запасами. Мс Грау-Хилл. – Нью Иорк. 2000.

Кадыров Ф. Н. Общие понятия о финансовом анализе // Менеджер здравоохранения. – 2008. – N 5. – С. 45-52.

Качковский С. В. Содержание и задачи экономического планирования и анализа деятельности предприятия // Экономист. – 2012. – № 4. – С. 29-34.

Когденко В. Г. Методология и методика экономического анализа в системе управления коммерческой организацией: монография. – М.: Юнити-Дана, 2008. – С. 103–104.

Крупп, Джеймс А. «Оценка эффективности управления запасами // Журнал «Производство и Управление запасами». Осенью 1994 года.

Пласкова Н. С. Экономический анализ: учебник. – М.: Эксмо, 2010.

Лео Г С, Шайбл и Яо Дж с 2006 г. Управление запасами с помощью дифференциальных уравнений, описывающих равновесия журнал Промышленное и оптимизация управления 2 81-94

Мюллер, Макс. Основы управления запасами. – Амаком, 2003.

Тронин Ю.Н. Анализ финансовой деятельности предприятия. – М.: Альфа-пресс, 2013. – 202 с.

Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник. – М.:ИНФРА-М,2008. – С. 207.

Уайтин Т. М. 1955 управления запасами и теория управления Наука 2 61-68.

Уоллин, Синтия, Рангтусанатхам, М. Джонни, Рабинович, Эллиот. Что такое” правильный “ подход к управлению запасами для купленной номенклатуры?. Инт Ж.Об.Прод. Манаг. 2006;26:50-68.

Утибаев Б.С., Аманова Г.Д., Байдаков А.К. Экономический анализ: учебник. – Алматы: Нур-Принт, 2015 – 424с.

Хейр, Келвин С. “учета товара, перемещение.”Бизнес-Журнал Балтимор. 2 августа 1996 года.

Ханра Санаа С. С. и Чаудхури к 2010 году Модели для скоропортящийся товаров с запасом и цена зависит от спроса Международный журнал Математика в исследование операций 2 320-335

Шах Н.Х., Патель Д.Г. и Шах Д.Б. 2014 оптимальная Интегрированная политика запасов для фондового спроса, когда Торговый кредит связан с количеством заказа расследование Оперативная 35 130-140

Чечевицына Л.Н. Анализ финансово-хозяйственной деятельности: учебник. – М.: Издательство «Феникс», 2014. –368 с.

Чиркова М.Б. Анализ хозяйственной деятельности организации. – М.: Эксмо. 2014. – 500 с.

IRSTI 06.81
JEL Classification L22

Zhussupova Zh.M.[1], Orlova T.M.[2], Onyusheva I.V.[3]

[1]Doctoral Student, University of International Business
Kazakhstan, Almaty, e-mail: zhanatz@bk.ru
[2]Doctor of Economic Science, Professor, Pan-European University,
Slovakia, Bratislava
[3]PhD, Associate Professor,
Stamford International University Graduate School, Thailand, Bangkok,
e-mail: dr.irina.onyusheva@gmail.com

CORPORATE TRAINING AS A TOOL OF IMPROVING THE CORPORATE GOVERNANCE EFFECIENCY IN THE POST-SOVIET REPUBLICS

In the modern world, it is not enough to manage a company only on the basis of well-known functions and management methods. Every company should function as a system capable of training. In the 21st century, in various socio-economic systems, training, primarily provides for personal development, and becomes an integral part of the managerial process. There are many ways to develop the competence of employees in a company. Among them – is corporate training, as one of the formats of business education. In this case, it is not so much about training personnel as about the personal development of employees, as well as the formation of competences that are necessary for employers. It is no accident that companies that practice corporate training are classified as learning organizations. The purpose of this research is to study the extent of the spread and impact of corporate training on efficiency, as well as the indicators of qualitative growth of companies in the post-Soviet republics.

Key words: Corporate training, corporate governance, mentoring, internal organizational boundaries, information infrastructure, knowledge, corporate universities, Russia, Kazakhstan.

Жусупова Ж.М.[1], Орлова Т.М.[2], Онюшева И.В.[3]

[1]PhD докторанты, Халықаралық Бизнес Университеті, Қазақстан, Алматы қ., e-mail: zhanatz@bk.ru
[2]э.ғ.д., профессор, Жалпыеуропалық Университеті,
Словакия, Братислава, e-mail: tamara.orlova@paneurouni.com
[3]PhD, доцент, Халықаралық Стэмфорд Университеті, Магистратура,
Таиланд Корольдігі, Бангкок, e-mail: dr.irina.onyusheva@gmail.com

Посткеңестік республикаларда корпоративтік оқыту – корпоративтік басқару тиімділігін жетілдіру құралы ретінде

Қазіргі әлемде компанияны белгілі функциялар мен басқару әдістерінің негізінде басқару жеткіліксіз. Әрбір компания оқытуға қабілетті жүйе ретінде жұмыс істеуі керек. 21 ғасырда әртүрлі әлеуметтік-экономикалық жүйелерде оқыту, ең алдымен, жеке дамуды көздейді және басқарушылық үдерістің ажырамас бөлігі болып табылады. Компаниядағы қызметкерлердің құзыреттілігін дамытудың көптеген жолдары бар. Олардың ішінде бизнесті оқытудың бір түрі ретінде корпоративтік оқыту болып саналады. Бұл жағдайда қызметкерлердің жеке дамуы туралы, сондай-ақ жұмыс берушілер үшін қажетті құзыреттілікті қалыптастыру сияқты оқыту персоналы туралы ғана емес. Бұл кезде корпоративті оқытуды жүзеге асыратын компаниялар оқыту ұйымдары ретінде жіктеледі. Зерттеудің мақсаты – таратудың ауқымын және корпоративтік оқытудың тиімділігіне, сондай-ақ посткеңестік республикалардағы кәсіпорындардың сапалы өсу көрсеткіштеріне әсерін зерттеу.

Түйін сөздер: корпоративтік оқыту, корпоративтік басқару, тәлімгерлік, ішкі ұйымдастырушылық шекаралары, ақпараттық инфрақұрылым, білім, корпоративті университеттер, Ресей, Қазақстан.

Жусупова Ж.М.[1], Орлова Т.М.[2], Онюшева И.В.[3]
[1]PhD докторант, Университет Международного Бизнеса, Казахстан, г. Алматы, e-mail: zhanatz@bk.ru
[2]д.э.н., профессор, Пан-Европейский Университет,
Словакия, г. Братислава, e-mail: tamara.orlova@paneurouni.com
[3]PhD, доцент, Международный Университет Стэмфорда,
магистратура, Королевство Таиланд, г. Бангкок, e-mail: dr.irina.onyusheva@gmail.com

Корпоративное обучение как инструмент совершенствования эффективности корпоративного управления в постсоветских республиках

В современном мире недостаточно управлять компанией только на основе известных функций и методов управления. Каждая компания должна функционировать как система, способная к обучению. В XXI веке в различных социально-экономических системах обучение в первую очередь обеспечивает личное развитие и становится неотъемлемой частью управленческого процесса. Существует много способов повысить компетентность сотрудников в компании. Среди них – корпоративное обучение как один из форматов бизнес-образования. В этом случае речь идет не столько о подготовке кадров, сколько о личностном развитии сотрудников, а также о формировании компетенций, необходимых для работодателей. Не случайно компании, занимающиеся корпоративным обучением, классифицируются как учебные организации. Целью данного исследования является изучение степени распространения и влияния корпоративного обучения на эффективность, а также показатели качественного роста компаний в постсоветских республиках.

Ключевые слова: корпоративный тренинг, корпоративное управление, наставничество, внутриорганизационные границы, информационная инфраструктура, знание, корпоративные университеты, Россия, Казахстан.

Introduction

The essence of the company as a learning organization is to integrate the educational process into the company's development strategy (Wang X., Yang B., 2007: p.278). The search for innovative solutions and the ability to criticize and be criticized constitute important aspects of the philosophy of a learning organization. Since the activity of a learning organization is considered not only from the point of view of quantitative performance indicators, but also qualitative growth indicators, the company's personnel require a special attitude to acquire new knowledge and skills on the job. It also requires the willingness to create special relationships between those who have already mastered new approaches, and those who are only just beginning to learn (Crites G., McNamara M., Akl E., Richardson W., Umscheid C. and Nishikawa J., 2009: p. 4)

The trends that have been observed in the corporate education sector in the post-Soviet republics in recent years are similar to general trends in the market. In general, these trends are associated with the transition from "globality to adaptability" (Malykhin M., 2016: p. 22). The crisis has reduced the appetites of large corporations, and they have been forced to look for the most effective and economical ways to meet their staff development needs. The former interest in training programs focused in conquering the global space is shifting towards programs aimed at improving operational efficiency, and the survival of the business under current business conditions (Slastennikova M., 2016: p. 48).

Materials and Methods

This study focuses on the influence of corporate efficiency by corporate trainings. The main methods used in this work was analysis of secondary data, such as statistics, literature review and case study approaches and synthases of new ideas and models. During the model development process, the authors searched several databases for relevant Corporate Training frameworks and their related concepts by using a broad search strategy. To identify the key Corporate Training frameworks and consolidate them into one model, the authors used consensus-based decision-making and a narrative thematic synthesis guided by several qualitative criteria. Our first task was to identify the scope of the Corporate Training and related literature within and outside of business and economic databases; thus, our aim was to get a large sample of the concepts by using a broad search strategy. We searched several databases using each database's unique thesaurus and field codes. We also identified key texts from both academia and consultative business practitioners by cross referencing these texts from resources identified in the search. We reviewed all frameworks and their concepts independently and later, during a retreat, built consensus around our final choices. During the

retreat, each team member described her reasoning for choosing specific frameworks and concepts using the criteria. The other team members would subject these arguments to critical discourse and offer opportunities for rebuttal. The discourse continued until all team members could agree on which frameworks and constituent concepts to include in the review.

Literature review

Russia. In recent years corporate training in the Russian Federation gained a certain margin of safety. Corporate training looks rather certain even against the background of economic contraction. A poll of the Research center of the Russian portal Superjob.ru is the cornerstone of such a conclusion (The Staff in Russian Companies did not Begin to Learn Less, 2016). From 28% to 45% of Russian companies in 2016 continued to make investments in the professional and personal growth of the employees. Expenses on corporate training in Russia made up a third of the expense items of HR budgets after obligatory expenses on salary funds and staff recruitment. However, most the companies (51%) allocate less than 10% of the HR budget for current personnel, but 14% of companies allocate more than 30% of their HR budget. The remaining companies direct between 11 and 30% of all allocated funds towards training.

79% of Russian employers consider an increase in efficiency of work as a main goal of corporate training, while 43% focus on the level of motivation of employees. In the current economic conditions where less and less companies are ready to materially motivate personnel (for example, on polls of Superjob.ru, indexation is only planned by 17%), training can motivate personnel through the growth of their professional level, while at the same time increasing their work efficiency (see Figure 1).

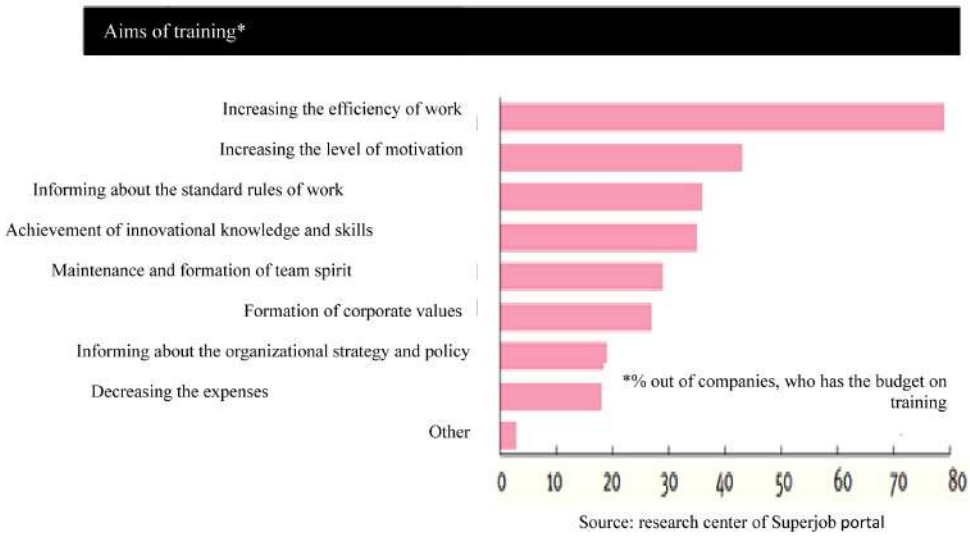

Figure 1 – Aims of Training

The training of employees usually is a prerogative of large Russian business: 45% of the companies which have a training budget have staffs large than 500. The greatest share of the companies which included costs of training in their budgets were situated in the manufacturing industry and the IT/telecom (45% and 44% respectively). Dedicated training budgets were rarer within transport and logistics companies (see Figure 2).

In 62% of Russian companies, the decision to carry out training is made following an analysis of the results of the work of employees. Corresponding recommendations usually arrive from the top level of management (34%) or the HR department (27%). Additionally, training can be a consequence of certification process (32%). Very rarely, companies involve independent consultants on the need of training of personnel. This only occurred in 5% of cases (Figure 3).

It is important to not only organize training, but also to estimate its efficiency. As became clear, 85% of Russian companies do so. The main evaluation criterion is the increase in productivity which is confirmed by 64% of Russian companies.

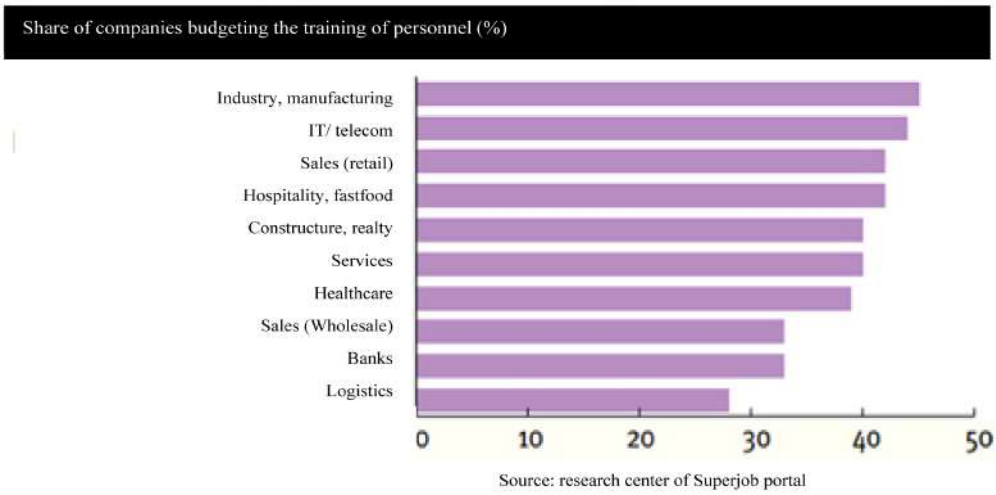

Figure 2 – Share of Companies Budgeting the Training of Personnel

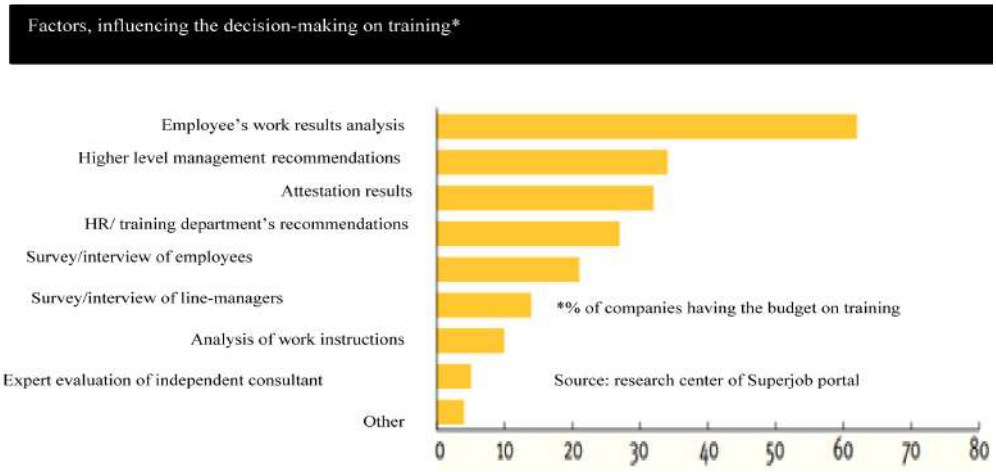

Figure 3 – Factors Influencing the Decision-making on Training

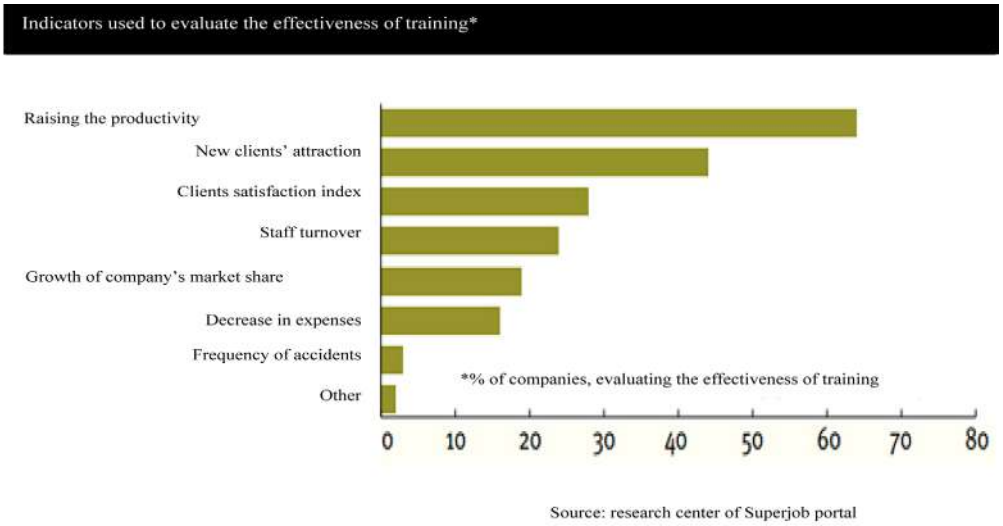

Figure 4 – Indicators Used to Evaluate Training Effectiveness

It is necessary to mark out the dynamics of inflow of new clients as another important indicator of efficiency (see Figure 4).

Kazakhstan. Just as in Russia, the Kazakhstani economy endured a recession for the past several years. This recession led to many companies reducing their staff. However, as shown by research conducted in September 2016 by the recruiting agency "Antal Kazakhstan" in the labor market, positive tendencies were present. According to the survey, only 7% of employers still plan to cut staff, and most companies open vacancies only to fill vacant positions, but 27% are planning to raise the number of employees in their firm (Kazakhstan's Labor Market: Staff Reductions Behind, 2016) (see Figure 5).

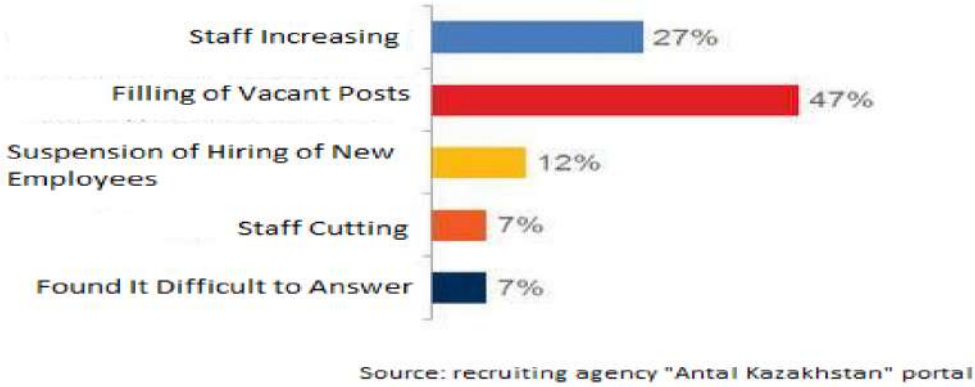

Figure 5 – Employers' Plans for Staffing Levels in the Next 3-6 Months

Employers expect economic stabilization and have begun to gradually strengthen their companies through new hires. *New vacancies have appeared in areas such as finance, marketing, and sales. In addition, businesses have become more and more technologically advanced, as all products and services go online. In this regard, the demand for IT specialists and digital trends will only increase.* Also, the study of Antal Kazakhstan shows that companies are increasingly shifting their focus from recruitment to employee engagement and staff development. They realize that i*ncreasing the involvement of employees, and their training and development, is also a staff optimization tool that helps businesses become more efficient* (see Figure 6).

Figure 6 – HR-Service Top-5 Focuses

As for Corporate trainings, as well as Corporate governance in general, in the Kazakhstan business practice has taken a rather new direction. At the present moment, the experience of the management

of joint stock companies is not accumulated yet, and the interests of owners, managers and shareholders are poorly considered (Zhunissova G., 2015: p. 138). Corporate management is subject to influence from such factors as: the permanent process of redistribution of property in corporations; the concentration of the controlling stake into the hands of management or the CEO; the specific motivation of many insiders (managers and major shareholders) connected with control of financial streams and withdrawal of assets of the corporation; the weak role of traditional external mechanisms of corporate management (securities market, bankruptcy proceedings, forms of market control, etc.); and low levels of information transparency.

The lag of Kazakhstan's companies from international standards of corporate management certainly affects corporate training. Training is developed by generally large companies (through corporate universities) and through external providers presented by specialized independent companies and higher educational institutions that develop training programs for business.

However, in the short term, large companies in Kazakhstan were convinced that the corporate training centers they created allowed them to reduce their expenses connected with the training of personnel by approximately 50% in comparison with traditional measures (Akhmetova A. 2015: p.12). Nevertheless, a portion of employers in the Republic watchfully treats the introduction of corporate training. The motivation in this case is simple: additional expenses (and costs of corporate training in the large companies of Kazakhstan make up from 3% to 7% of all operating expenses) at the existing time and many available opportunities for self-education are inexpedient.

The skepticism of employers can be understood. A company which made the decision for corporate training faces certain risks. Most of them, according to experts (Ivanova S., 2014: p. 5), are put in similar social, economic and sociocultural conditions which, manifest themselves to different degrees, but are equally inherent in all Post-Soviet republics. These conditions include social stratification, residual principle of financing education, the dependence of the economy on raw materials, political instability, and problems regarding the formation of public and civil identity. Many realities of education (including corporate training) are hardly put into practice. The more important step, in existing conditions, is to consider positive practice growth.

Literature review

Creation of new knowledge: on what does it depends?

The creation and dissemination of knowledge that determines the effectiveness of corporate training and the professionalism and competence of managers of a new formation depends, as you know, on factors such as potential mentoring, permeability of inter-organizational boundaries, informational infrastructure, and learning culture (Senge P., 2004: p. 433).

A beginner will be supported by a mentor. In corporate governance, there is a growing interest in methods of mentoring. Modern companies began to use mentoring extensively in knowledge exchange, especially implicit knowledge (Lo at al., 2014: p. 432). According to the research center portal Superjob.ru, mentoring is common for 34% of Russian companies.

In the group of companies called "Victoria" (Russia), which unites a chain of supermarkets, economy class stores, wholesale food stores, and meat and water producers, the need for mentoring arose due to the rapid growth and expansion of the company. When 25 new stores opened only in Moscow, job openings appeared immediately for cashiers, sellers, warehouse operators, storekeepers, administrators, commodity managers and managers. Management had to not only fully staff the personnel of each new store, but also train the personnel before the opening of trading halls. In order to solve this problem, the Department of Training and Development trained newcomers within 2-3 days. During this time, newcomers received a sufficient amount of information. But since the learning process was sped up, trainers could not take into account the adaptive abilities of each new employee. This meant that newcomers were poorly familiarized with the company and were dismissed during or immediately after their trial period. All this led to serious time and financial expenditures.

"Victoria" needed a new method of both socio-psychological and professional adaptation for personnel. Then the idea of mentoring occurred. At first, the company developed the Regulation on Mentoring, which regulates the following procedure: the criteria for selecting a mentor, and his duties and motivations. The mentoring period lasted for three months. The mentor developed an individual plan for their student over entire period of the trial term. In this plan, specific tasks were completed with a certain deadline for their implementation and the expected final outcome. During the entire period, the mentor supervised task fulfillment, provided the new worker

with the necessary support, studied his professional and personal qualities, and gave the mentee their feedback. A week before the end of the trial period, the mentor and store manager evaluated the new employee. If the new employee successfully passed the probationary period, the mentor's salary was increased by 5%. In addition to material encouragement, the "Victoria" also used non-monetary incentives, such as rewarding with a certificate of honor or giving the title of «Best Mentor».

What is the specific benefit of mentoring? In 63 stores of the Victoria group of companies, in which 70 mentors worked, the number of layoffs following the probationary period had significantly decreased in only four months. Additionally, feedback from staff about the effectiveness of the mentoring system shows that the pros significantly outweigh the cons of that (Satiyeva S., 2017).

Let's open the boundaries for ideas. Internal boundaries exist in every company. They restrict the initiative of people regarding the promotion of ideas, and restrict the creation of communities acting in the interests of the corporation to a greater or lesser extent. At the same time, the permeability of intra-organizational boundaries helps create an open market for new methods and ideas, and the corporation benefits from competition between potential partners in the form of cooperation (Chong M., 2007: p. 201)

The fact is that in an innovative firm, ordinary employees and managers of the lowest level are, as a rule, qualified employees, often with the reputation of craftsmen and geniuses in their field. Although this category of specialists has a huge amount of useful information, it often has difficulties in converting the information obtained into useful knowledge. There are several reasons for this. For example, employees do not understand the requirements of the market or they are so carried away by a narrow area of work, that they lose the sense of a common perspective. Moreover, even if the engineers have an idea, they cannot always prove its value to others. Hence the main responsibility of management is to channel this perplexity into the direction of creating new knowledge. Leaders of both higher and middle level management should offer ordinary employees a concept that helps them find a point of application of their own experience. Overall, this concept defines common tasks linking different areas of work into a single whole (Byrne J., Delmar F., Fayolle A., Lamine W., 2016: p. 479)

The division into managers and ordinary employees is an old linear approach, and therefore it is not suitable for research and disclosure of the knowledge creating process. The creation of knowledge in modern corporations is a product of the dynamic interaction of all employees of the firm (Hsi-Chi Hsiao and Jen-Chia Chang, 2011: p. 621).

Indicative of this context is the experience of the company called "Rifma" (Kazakhstan), a diversified holding with a staff of about 300 people. The general director of this company decided to gradually transfer most of the powers connected with the resolution of operational issues to the subordinate heads of functional and business units. With this goal mind, and with the help of a consultant specialist, the project "Development of management through collegiate forms of work" was developed, which included the launch of an integrated program of professional and personal development, first for top managers, then for middle managers ending with ordinary employees. The main results of the project, received one year after the beginning of its implementation, speak for themselves (Alekhina O., 2017):

The turnover of the holding increased 1.5 times (the previous three years' growth was 25%);

The professionalism of the company's managers grew;

The process of budgetary management was fine-tuned;

The formation of the staff service began;

A committee on corporate culture was established, consisting of representatives of the main divisions of the holding; Thanks to the new structure, work was intensified to develop the company's corporate spirit;

A new system of financial incentives for managers and employees was created;

The foundations of system management and collegial management (regular groups work in all business units) were laid;

The general director, due to the time freed, focused on the preparation of new large-scale projects for the development of the holding.

On the role of information and culture. To learn from the experience of individuals or groups, you need to know where to look for sources of information. Such sources in an organization are employees, as well as information tools such as documents, reports, video materials, e-mails, on-line conferences, etc. Organizations with a developed information structure are always in a better position from the point of view of facilitated access to information, which means a better position regarding the generation of new ideas and methods of work as well (Finnegan P. and Longaigh S., 2002: p. 149).

AmRest Russia is one of the largest players in the Russian catering market. In 2016, the company introduced a new platform for the training and development of employees (AmSpace). The goal of this innovation was to expand knowledge about the company and internal standards using the language of the modern generation. The old platform did not meet the needs of a rapidly growing business. Using modern methods and approaches to development and design (Internet technologies and digital solutions), the company combined the main people-processes into blocks: structure, training, development, results management, communication and recognition. A recent survey of employees showed their high involvement in work with the platform, where the average score was 9 points out of 10. Also, 98% of respondents said they were proud of the company, and that it cares about them and expands opportunities for development. AmSpace showed a high level of return on investment: they paid off their investment in six months, and now the company does not pay for licenses for each employee, which means that the company can invest these funds in other projects.

Within the framework of corporate training, companies in Russia and Kazakhstan create their own e-learning bases. It is important for employers that an employee has certain skills and know how to make smart decisions. If an electronic system allows you to get all this, then of course it will be given preference for development. For example, electronic forms of education successfully promote gaming and career development processes in companies. Since people tend to participate in games, active involvement results in a higher level of learning.

Russian IT-company Veeam Software in 2016 proposed a project for the gamification of their technical support department. It involved the implementation of game mechanics within the workspace, where the business process gains a game shell in the already familiar employee working environment and acquires new qualities, stimulating, motivation and guidance. The new project created not only a transparent system for the fair assessment of employee contributions, but also created a flexible system of additional encouragement, and formed development vectors for employees. Engineers at Veeam Software, who are actively using the platform, demonstrate an increase in customer satisfaction, a decrease in the need for regular interaction with their manager and receive higher marks for their work (Premia of HR-Brand 2016, 2017).

The culture of learning as a condition for the diffusion of new organizational experience also stimulates interaction, cooperation, and curiosity. In addition, a culture of learning helps to create an effective learning infrastructure, which in turn includes channels for allocating resources that stimulate inquisitiveness and knowledge exchange (Schwartz M., 2004: p. 323)

The management company Alfa-Capital (Russia) is one of the largest and oldest companies in the regional collective investment market and manages the funds of private and corporate investors. Alfa-Capital, like many other modern companies, strives to ensure that all corporate programs and distance learning systems take into account such important factors as the individual characteristics of employee development. The company has developed a technology system that provides each employee with access to 104 unique video courses on various topics from any mobile device. Analyzing the statistics, we can note the following: if earlier the share of employees who expressed a desire to study at the courses was 20%, then with the introduction of the new system this indicator increased to 75% (Top 3 Directions in the Modern Training of Employees, 2017).

Why do companies need a corporate university?

Corporate universities occurred in the United States in the early 1960s. The first of them was McDonald's Hamburger University followed by IBM, Disney, General Motors, Motorola, AT&T, Dell, Ford and Boing (Baladron A. J., Correyero B., 2013: p. 269). Nowadays there are more than 3000 corporate universities around the world. According to experts, the proportion of universities serving small companies, rather than giant corporations, will only grow. These forecasts are based on the fact that far-sighted managers understand that without investment in human capital, it is impossible to integrate into the changed business reality. The market dictates its requirements regarding the direction and speed of staff competencies development (Buchbinder H. and Newson J., 1990: p. 355).

The objectives pursued by different employers are mostly similar: by launching a corporate university project in a company, management hopes to form a unified understanding of the specifics of the business and introduce a modern approach to managing business processes at all levels. These goals are met by the basic functions of a corporate university as a structural division of the company. These functions include: training employees at all levels, knowledge management (consolidation

system of experience of employees and its distribution), preservation of corporate culture, and even the creation of innovations (Rhéaume L. and Gardoni M., 2016: p. 73).

Svyaznoy is the largest multi-channel retailer in Russia, employing 17,000 people. More than 1.5 million customers visit almost three thousand company stores daily. Until recently, several disparate educational structures were operated within the company. For example, there was a training center for retail and office personnel, some structures were engaged in training the staff of the call center, as well as selecting personnel for e-commerce. In 2016, all the structures were merged into one corporate university. What motivated this decision?

First, the company operates in the highly competitive market of personal electronics. The assortment of the retailer is constantly updated and expanded due to new models of goods. To remain experts and give competent advice to their clients, employees must constantly learn and be aware of the latest developments in their professional field. Thus, the process of training specialists is virtually continuous, and the number of students at the corporate university programs remains consistently high. Secondly, the continuous development of professional competencies is one of the values of the corporate culture at Svyaznoy. The company has a personnel development program, which allows a salesperson, for example, to first become a store manager, then a manager of several stores in the network, and eventually, upgrading to a high-level manager. To complete this process, he needs to increase his theoretical and practical knowledge, and improve his skills. Finally, the company has always relied on employees who seek to improve their professional level and actively move up the career ladder. Thanks to this, more than 80% of the current top managers are from the retailer's own reserve.

For the Russian transport company TRAFT, it is important to assess not only the key competencies of freight specialists, but also their abstract thinking skills, their visualization abilities, and their logic. The practice of business has shown that without this knowledge a specialist cannot effectively cope with difficult situations. That is why in the company's corporate training center, logistics specialists learn to plot logistics routes on a real map of the surface of Mars in the area of the Fra Mauro crater, analyze similar map data of the lunar surface and try to simulate the work of a warehouse complex on other planets. All training costs tend to pay off within the first three months after the employee completes the educational program. The key performance indicators of the company's employees (Key Performance Indicators, KPI) are growing noticeably. So, within the first year after the training, TRAFT logisticians are able to save up to 8% of customer service expenses on average (Khisamutdinova Y., 2017).

In Kazakhstan, the corporate university at the National Welfare Fund Samruk-Kazyna was founded in 2009 on the basis of the Personnel Development Center of JSC National Company KazMunayGas. The activity of the institution was primarily aimed at retraining and improving the skills of specialists, the formation of a corporate culture, and corporate values, and the unification of intra-corporate standards for conducting business processes. Learning in public sector organizations has their own specifics. Many of them were analyzed in different works (Visser M. and Van der Togt K., 2016: p. 235; Sheaff R and Pilgrim D., 2006: p. 27)

Implementing new activities, Samruk-Kazyna corporate university has gradually become one of the leading segments of the national holding industry, which includes the certification of corporate secretaries, the IOD-program of training and certification of senior executives, and the organization of exams for the professional accreditation of accountants ACCA. The Corporate University also organizes and conducts various kinds of republican and international forums, such as the International IT Forum, the Forum on Safety and Environmental Protection, the National Forum on Corporate Governance and many more. According to the data provided on the university's official website, specialists have developed 218 corporate seminars, 24 E-learning courses, trained 17,814 people, and conducted 22 info sessions (What is "Samruk-Kazyna" Corporate University, 2017).

Corporate universities in Kazakhstan exist not only in large national companies. Recently, they have become very popular in private business as well.

BI Group is a construction holding company responsible for the construction of residential and commercial real estate, and industrial, civil, transport and social infrastructure, with an annual turnover of about 300 billion tenge (or 920 million dollars). The company annually allocates up to one percent of its annual turnover for the development of personnel and corporate university. The creation of such training centers ensures the long-term needs of the organization for qualified personnel and thereby determines the personnel perspective of

the company. In addition, the corporate university strongly motivates promising and talented employees. In this regard, the top managers and heads of departments of the company developed a special program (Premier executive education program), which provides training for employees in the US, Germany and China. In addition, a program for young specialists was launched and a "BI intern" project was created, within which the best students at universities in Kazakhstan will be invited to work in the company. Thus, not only national companies but also private businesses are aware of the need to systematically improve the level of personnel training and take significant steps in this direction (BI Group Opens the First Corporate University in the Construction Industry, 2017).

Conclusion

Among the trends that determine corporate training in the post-Soviet republics, experts call the project approach to staff training "training transfer" (7 Corporate Training Trends in 2016, 2017). Its difference from standard training is that preparatory measures have been added, methods of transferring skills into practice have been defined, and effectiveness and its subsequent support are assessed. Additional activities allow for an increase in the quality of mastering the acquired knowledge and skills to 60-80% against the 20% effect of one-time participation (Banerjee P., Gupta R. and Bates R., 2017: p. 606).

While project training is not a standard of either the Russian or Kazakhstani educational market. Programs with a link to regular evaluation, inter session individual and group work are being developed more and more often. Leaders of the trainees are involved in the trainings, online platforms for the administration of training transfer are created, which one can use to assess the involvement of participants, the work performed, and the stages of the process.

The pinnacle of the evolution of project training and general corporate educational technologies considered by experts to be a self-sustaining system of learning and development. This system provides tangible savings due to the fact that it functions within the company without additional investment for one or two years, while maintaining and deepening the skills of the staff. Initial investments are directed to the analysis of current situations, detailed diagnosis of tasks, development of trainings and their conduct, creation of scenarios for support, reporting and non-material motivation, and the preparation and certification of internal trainers. Each stage is accompanied by the control of the provider. Specialists working with a self-sustaining system of education and development note the positive impact of the fact that the process is taking place in a single corporate culture, and those who support the system and teach others show excellent results themselves.

The promotion of this and other promising systems in corporate training is possible provided all the actors engaged in business education are united. This is especially true for the leading industries that contribute to the economy and help countries enter world markets.

It is gratifying that recently there has been a counter-movement of national educational business structures, including corporate universities, in the post-Soviet space, and that the interest in the Russian and Kazakhstani experience accumulated in this sphere is growing. Under the circumstances, it is important that corporate universities express a common opinion on the fundamental issues of personnel training and uphold this view. This will help to advance the development of the system of personnel training in companies and create conditions for a free exchange of experience. The knowledge that corporate education structures generate must extend to the whole of society, with the goal of continuing education.

References

7 Corporate Training Trends in 2016 // Research center of e-xecutive.ru. – 2017. URL: http://www.e-xecutive.ru/education/korporativnoe-obuchenie/1985421-7-trendov-korporativnogo-obucheniya-v-2016-godu

Akhmetova A. Corporate Training as a Tool to Improve Business Performance // International Scientific Research Journal (Yekaterinburg) – 2015. - № 10 (41). – pp.12-13.

Alekhina O. Integrated Staff Development as a Source of Business Growth // Research center of osvb.ru. – 2017. URL: http://www.osvb.ru/articles/detail.php?id=4823

Banerjee P., Gupta R. and Bates R. Influence of Organizational Learning Culture on Knowledge Worker's Motivation to Transfer Training: Testing Moderating Effects of Learning Transfer Climate // Current Psychology. – 2017. - # 36. – pp. 606. DOI: 10.1007/s12144-016-9449-8

Baladron A. J. and Correyero B. Corporate Universities: An Emerging Actor in Higher Education in Spain? // Universities and

Knowledge Society Journal. – 2013. – Vol.10, # 2. – pp. 269-284.

BI Group Opens the First Corporate University in the Construction Industry // Research center of tengrinews.kz. – 2017. URL: https://tengrinews.kz/money/BI-Group-otkryivaet-pervyiy-stroitelnoy-otrasli-219961

Buchbinder H. and Newson J. Corporate-University Linkages in Canada: Transforming a Public Institution // Journal of Higher Education. – 1990. - # 20. – pp. 355. DOI: 10.1007/BF00136218

Byrne J., Delmar F., Fayolle A., Lamine W. Training Corporate Entrepreneurs: An Action Learning Approach // Small Business Econony. – 2016. - # 47. – pp. 479–506. DOI: 10.1007/s11187-016-9734-9

Chong M. The Role of Internal Communication and Training in Infusing Corporate Values and Delivering Brand Promise: Singapore Airlines' Experience // Corporate Reputation Review. – 2007. - # 10. – pp. 201 – 212. DOI: 10.1057/palgrave.crr.1550051

Crites G., McNamara M., Akl E., Richardson W., Umscheid C. and Nishikawa J. Evidence in the Learning Organization // Health Research Policy and Systems. – 2009. - # 7. – pp. 4. DOI:10.1186/1478-4505-7-4

Finnegan P. and Longaigh S. Examining the Effects of Information Technology on Control and Coordination Relationships: An Exploratory Study in Subsidiaries of Pan-national Corporations // Journal of Information Technology. – 2002. - # 17. – pp. 149-163. DOI: 10.1080/02683960210162275

Hsi-Chi Hsiao and Jen-Chia Chang. The Role of Organizational Learning in Transformational Leadership and Organizational Innovation // Asia Pacific Education Review. – 2011. - #12. – pp. 621–631. DOI: 10.1007/s12564-011-9165-x

Ivanova S. On the General Features of the Educational Systems of Countries in the Post-Soviet Space // Otechestvennaya i zarubezhnaya pedagogika – 2014. - №5 (20). – pp. 5-9.

Kazakhstan's Labor Market: Staff Reductions Behind // Research center of Forbes.kz – 2016.URL: https://forbes.kz/process/resources/ryinok_truda_kazahstana_sokrascheniya_personala_pozadi

Khisamutdinova Y. What and How to Teach Employees, or Why Companies Need Corporate Universities // Research center of e-xecutive.ru. – 2017. URL: http://www.e-xecutive.ru/education/korporativnoe-obuchenie/1986224-chemu-i-kak-uchit-sotrudnikov-ili-zachem-kompaniyam-korporativnye-universitety

Lo at al. Relationship between Bases of Power and Job Stresses: Role of Mentoring // SpringerPlus. – 2014. - #3. – pp. 432. DOI:10.1186/2193-1801-3-432

Malykhin M. Barometer of Economy // Vedomosti – 2016. - №4000. – pp. 22-26.

Premia HR-Brand 2016 // Research center of hrbrand.ru. – 2017. URL: http://hrbrand.ru/2016/projects-of-finalists

Rhéaume L. and Gardoni M. Strategy-Making for Innovation Management and the Development of Corporate Universities // International Journal on Interactive Design and Manufacturing. – 2016. - #10. – pp. 73. DOI:10.1007/s12008-015-0291-2

Satieva S. Application of Mentoring in the Group of Companies "Victoria" // Research center of Trainings.ru. – 2017. URL: http://www.trainings.ru/library/exclusive/?id=6784

Schwartz M. Effective Corporate Codes of Ethics: Perceptions of Code Users // Journal of Business Ethics. – 2004. - # 55. – pp. 323–343.

Senge P. Dance of Change: New Problems of Self-Learning Organizations. M.: Olimp-Biznes, 2004. – pp. 433-445.

Sheaff R and Pilgrim D. Can Learning Organizations Survive in the Newer NHS? // Implementation Science. – 2006. - # 1. – p. 27. DOI:10.1186/1748-5908-1-27

Slastennikova M. Crisis Behind the Desk // Profil – 2016. - №13 (948). – pp. 48-52.

The Staff in Russian Companies did not Begin to Learn Less // Research center of Superjob.ru – 2016. URL: https://www.superjob.ru/research/articles/111985/uchit-personal-v-rossijskih-kompaniyah-menshe-ne-stali-chasche-vsego-uchat-rukovodstvo-i-front-ofis

Top 3 Directions in the Modern Training of Employees // Research center of Snob.ru. – 2016. URL: https://snob.ru/profile/20611/print/104726

Visser M., Van der Togt K. Learning in Public Sector Organizations: A Theory of Action Approach // Public Organization Review. – 2016. - # 16. – pp. 235–249. DOI: 10.1007/s11115-015-0303-5

Wang X., Yang B. The Culture of Learning Organizations in Chinese State-Owned and Privately-Owned Enterprises: An Empirical Study // Frontiers of Business Research in China. – 2007. -# 1(2). – pp. 275–299. DOI: 10.1007/s11782-007-0016-x

What is "Samruk-Kazyna" Corporate University // Research center of skcu.kz. – 2017. URL: https://www.skcu.kz/about

Zhunissova G. The Principles of Corporate Governance // Vestnik KazNU (seriya economicheskaya) – 2015. - №1 (107). – pp. 138-142.

Литература

7 трендов корпоративного обучения в 2016 году [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала e-xecutive.ru. – 2017. URL: http://www.e-xecutive.ru/education/korporativnoe-obuchenie/1985421-7-trendov-korporativnogo-obucheniya-v-2016-godu

Алехина О. Интегрированное развитие персонала как источник роста эффективности бизнеса [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала osvb.ru. – 2017. URL: http://www.osvb.ru/articles/detail.php?id=4823

Ахметова А. Корпоративное обучение как инструмент повышения эффективности бизнеса // International Scientific Research Journal (Yekaterinburg) – 2015. - № 10 (41). – С.12-13.

Баладрон А. Дж., Коррейро Б. Корпоративные университеты: новый актер в высшем образовании в Испании? // Universities and Knowledge Society Journal. – 2013. – Vol.10, # 2. – с. 269-284.

Банери П., Гупта Р., Бэйтс Р. Влияние организационной культуры обучения на мотивацию работника знаний для передачи обучения: тестирование смягчающих эффектов переноса обучения // Current Psychology. – 2017. - # 36. – с. 606. DOI: 10.1007/s12144-016-9449-8

BI Group открывает первый в строительной отрасли корпоративный университет [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала tengrinews.kz. – 2017. URL: https://tengrinews.kz/money/BI-Group-otkryivaet-pervyiy-stroitelnoy-otrasli-219961

Бирн Дж., Делмар Ф., Файоль А., Ламин В. Обучение корпоративных предпринимателей: активный подход к обучению // Small Business Econony. – 2016. – # 47. – Pp. 479–506. DOI: 10.1007/s11187-016-9734-9

Бухбиндер Х., Ньюсон Дж. Связи корпоративных университетов в Канаде: трансформация общественных институтов // Journal of Higher Education. – 1990. – # 20. – С. 355. DOI: 10.1007/BF00136218

Ван Х., Ян Б. Культура обучающихся организаций в китайских государственных и частных предприятиях: эмпирическое исследование // Frontiers of Business Research in China. – 2007. -# 1(2). – с. 275–299. DOI: 10.1007/s11782-007-0016-x

Виссер М., Ван дер Тот К. Обучение в организациях государственного сектора: теория активного подхода // Public Organization Review. – 2016. – # 16. – С. 235–249. DOI: 10.1007/s11115-015-0303-5

Жунисова Г. Принципы корпоративного управления // Вестник КазНУ (серия экономическая) – 2015. – №1 (107). – С. 138-142.

Иванова С. Об общих чертах образовательных систем стран на постсоветском пространстве // Отечественная и зарубежная педагогика – 2014. – №5 (20). – С. 5-9.

Крайтс Г., Макнамара М., Акл Е., Ричардсон В., Умшейд С. и нишикава Дж. Признаки обучающей организации // Health Research Policy and Systems. – 2009. – # 7. – с. 4. DOI:10.1186/1478-4505-7-4

Ло и др. Взаимосвязь между основами власти и стрессами от работы: роль менторства // Шпрингер Плюс. – 2014. - #3. – с. 432. DOI:10.1186/2193-1801-3-432

Малыхин М. Барометр экономики // Ведомости – 2016. – №4000. – С. 22-26.

Премия HR-Brand 2016 [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала hrbrand.ru. – 2017. URL: http://hrbrand.ru/2016/projects-of-finalists

Реаум Л., Гардони М. Разработка стратегии для управления инновациями и развития корпоративных университетов // International Journal on Interactive Design and Manufacturing. – 2016. – #10. – с. 73. DOI:10.1007/s12008-015-0291-2

Рынок труда Казахстана: сокращения персонала позади [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала Forbes.kz. – 2016. URL: https://forbes.kz/process/resources/ryinok_truda_kazahstana_sokrascheniya_personala_pozadi

Сатиева С. Применение системы наставничества в группе компаний «Виктория» [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала Trainings.ru. – 2017. URL: http://www.trainings.ru/library/exclusive/?id=6784

Сенге П. Танец перемен: новые проблемы самообучающихся организаций. – М.: Олимп-Бизнес, 2004. – С. 433-445.

Си-Чи Сяо и Джен-Чиа Чанг. Роль организационного обучения в трансформационном лидерстве и организационных инновациях // Asia Pacific Education Review. – 2011. – #12. – С. 621–631. DOI: 10.1007/s12564-011-9165-x

Сластенникова М. Кризис за партой // Профиль – 2016. – №13 (948). – С. 48-52.

Топ-3 направления в современном обучении сотрудников [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала Snob.ru. – 2016. URL: https://snob.ru/profile/20611/print/104726

Учить персонал в российских компаниях меньше не стали [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала Superjob.ru. – 2016. URL: https://www.superjob.ru/research/articles/111985/uchit-personal-v-rossijskih-kompaniyah-menshe-nestali-chasche-vsego-uchat-rukovodstvo-i-front-ofis

Финнеган П. и Лонгай, С. Изучение влияния информационных технологий на отношения контроля и координации: исследование в дочерних компаниях национальных корпораций // Journal of Information Technology. – 2002. – # 17. – С. 149-163. DOI: 10.1080/02683960210162275

Хисамутдинова Ю. Чему и как учить сотрудников, или зачем компаниям корпоративные университеты [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала e-xecutive.ru. – 2017. URL: http://www.e-xecutive.ru/education/korporativnoe-obuchenie/1986224-chemu-i-kak-uchit-sotrudnikov-ili-zachem-kompaniyam-korporativnye-universitety

Чонг М. Роль внутренних коммуникаций и обучения в области внедрения корпоративных ценностей и реализации бренда: опыт авиакомпаний Сингапура // Corporate Reputation Review. – 2007. – # 10. – С. 201 – 212. DOI: 10.1057/palgrave.crr.1550051

Что такое корпоративный университет «Самрук-Казына» [Электрон. ресурс] // Исследовательский центр портала skcu.kz. – 2017. URL: https://www.skcu.kz/about

Шварц М. Эффективные корпоративные этические кодексы: восприятие пользователей кодекса // Journal of Business Ethics. – 2004. – # 55. – С. 323–343.

Шефф Р., Пилигрим Д. Могут ли обучающиеся организации выжить в новой системе здравоохранения? // Implementation Science. – 2006. – # 1. – С. 27. DOI:10.1186/1748-5908-1-27

МРНТИ 06.56.31

Бекмухаметова А.Б.[1], Домарев И.Е.[2], Рахимбаева Р.М.[3]

[1]к.э.н., и.о. доцент, кафедра Международных отношений и мировой экономики,
Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы,
e-mail: sultasem@mail.ru
[2]к.э.н., НИУ Высшая школа экономики, Россия, г. Москва, e-mail: remont-rt@mail.ru
[3]докторант, кафедра Международных отношений и мировой экономики,
Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы,
e-mail: roza_madjarova68@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В НАПРАВЛЕНИЯХ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ

Инвестиционное сотрудничество Казахстана и Китая предусматривает результаты для взаимодействующих сторон. Для Казахстана результат инвестиционного сотрудничества с Китаем должен способствовать дальнейшему сохранению устойчивого экономического роста, модернизации отечественной экономики с участием в системе мировых связей, для Китая оно является решением проблемы сохранения устойчивого экономического развития. Для Китая инвестиционное и экономическое сотрудничество в проекте «Один пояс– один путь» определяет возможности в расширении рынков сбыта, дальнейшего развития экспортного потенциала. Закрепление позиций Китая в экономике Казахстана – расширение и углубление торгово-экономического сотрудничества в рамках экономического пояса Нового Шелкового пути. Сложившаяся товарная структура импорта определила нереализованный потенциал укрепления взаимосвязей со странами, заключающийся в развитии машиностроительного, химического, агропромышленного комплексов, пищевой промышленности. Экономика большинства стран Шелкового пути имеет сырьевую направленность и для достижения цели – повышения уровня конкурентоспособности национальных экономик, укрепления позиции в международном разделении труда, они должны постепенно изменить специализацию в направлении к межстрановой кооперации, ориентировать экономику на развитие инноваций, реализацию межгосударственных инновационных проектов. В современных условиях функционируют в приграничных регионах технико-внедренческие зоны типа технополисов и технопарков. Затраты на создание инфраструктуры, необходимой для эффективного функционирования бизнеса, должны взять межгосударственные консорциумы, что обеспечит расширение и углубление межгосударственного сотрудничества и позволит постепенно переориентировать экономику без зависимости от колебаний цен на сырье на мировом рынке. Развитие транспортно-логистических услуг, создание современных транспортных коридоров позволят значительно уменьшить сроки транспортировки сырья, полуфабрикатов и готовой продукции, сократить транспортные издержки, приведет к снижению себестоимости и повлияет на повышение конкурентоспособности товаров.

Ключевые слова: инвестиции, сотрудничество, проект, Шелковый путь, ресурсы, сырье, продукция, реализация, инновации, структура.

Бекмухаметова Ә.Б.[1], Домарев И.Е.[2], Рахимбаева Р.[3]

[1]э.ғ.к., доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ., e-mail: sultasem@mail.ru
[2]э.ғ.к., Экономика жоғары мектебі, Ресей, Мәскеу,
[3]докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ., e-mail: roza_madjarova68@mail.ru

Ұлы Жібек жолы бағытындағы инвестициялық ынтымақтастықтың ерекшеліктері

Қазақстан және Қытай арасындағы инвестициялық ынтымақтастық өзара әрекеттесуші тараптар үшін нәтижелер береді. Қазақстан үшін инвестициялық ынтымақтастық нәтижелері тұрақты экономикалық өсуді одан әрі сақтап қалуға ықпал етуі тиіс, отандық экономиканы әлем-

дік қатынастар жүйесімен бірге жаңғырту, ал Қытай үшін бұл – тұрақты экономикалық дамуды сақтау мәселесін шешу болып табылады. Қытай үшін «Бір белдеу – бір жол» жобасындағы инвестициялық және экономикалық ынтымақтастық өткізу нарығын кеңейту мүмкіндігін, экспорттық әлеуеттің одан әрі дамуын анықтайды. Қазақстан экономикасындағы Қытай үрдісінің орнығуы – Жаңа Жібек жолының экономикалық белдеу шеңберінде сауда-экономикалық ынтымақтастықты кеңейту және тереңдету болады. Импорттың қолданыстағы тауарлық құрылымы машина жасау, химия, агроөнеркәсіптік кешендерді, тамақ өнеркәсібін дамытумен бекітілген елдермен қарым-қатынасты нығайту үшін іске асырылмаған әлеуетті анықтады. Жібек жолының көптеген елдерінің экономикасы шикізаттық бағдарға ие және ұлттық экономиканың бәсекегеқабілеттілік деңгейін арттыру мақсатына жету үшін, халықаралық еңбек бөлінісінде өзінің үдерісін нығайту, олар біртіндеп мамандандыруды ел аралық кооперацияға бағыттау керек, мемлекетаралық инновациялық жобаларды іске асыру керек. Қазіргі жағдайда шекаралық аймақтарда технополис және технопарктер сияқты техникалық-енгізу аймақтары жұмыс істейді. Мемлекетаралық ынтымақтастықты кеңейтуге және тереңдетуге және әлемдік нарықта шикізат бағасының тұрақсыздығына тәуелді болмайтын экономиканы біртіндеп қайта бағдарлауға мүмкіндік беретін бизнестің тиімді жұмыс істеуі үшін қажетті инфрақұрылымдарды құру шығындарын мемлекетаралық консорциумдар алуы тиіс. Транспорттық-логистикалық қызметтің дамуы, қазіргі заманғы транспорттық дәліздерін құру шикізатты, жартылай фабрикаттарды және дайын өнімді тасымалдау мерзімін азайтады, көлік шығындарын қысқартады, өзіндік құнын төмендетуге әкеледі және тауарлардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға әсер етеді.

Түйін сөздер: инвестициялар, ынтымақтастық, жоба, Жібек жолы, ресурстар, шикізат, өнім, өткізу, инновациялар, құрылым.

Bekmuhametova A.[1], Domarev I.E.[2], Rahimbayeva R.[3]

[1]candidate of Economic Sciences, al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: sultasem@mail.ru
[2]c.e. s., NRU Higher School of Economics, Russia, Moscow,
[3]doctoral student, Department of International relations and world economy
al-Farabi Kazakh National University, e-mail: roza_madjarova68@mail.ru

Features of Investment Cooperation Towards in the Great Silk Road

The investment cooperation between Kazakhstan and China provides the results for interacting parties. For Kazakhstan, the result of investment cooperation with China should contribute to a continuing sustainable economic growth, modernization of the domestic economy with the participation in the system of world relations, for China it is a solution to the problem of preservation of sustainable economic development.For China, investment and economic cooperation in the project "One Let us explain one way" identifies opportunities in expanding markets, the further development of export potential. Securing the position of China in Kazakhstan's economy – the broadening and deepening of trade and economic cooperation within the economic zone of New Silk Road.The existing commodity structure of imports determined the unrealized potential for strengthening relations with countries, consisting in the development of machine-building, chemical, agro-industrial complexes, and the food industry. The economy of most countries of the Silk Road has a commodity orientation and to achieve the goal of increasing the competitiveness of national economies, strengthening the position in the international division of labor, they should gradually change their specialization towards intercountry cooperation, orient the economy towards innovation development, and implement interstate innovative projects. The development of transport and logistics services, the creation of modern transport corridors will significantly reduce the time of transportation of raw materials, semi-finished products and finished products, reduce transport costs, lead to a reduction in production costs and will affect the competitiveness of goods.

Key words: investment, cooperation, project, Silk Road, resources, raw materials, products, implementation, innovation, structure.

Введение

Концепция «Один пояс – один путь» как международная инициатива Китая направлена на совершенствование существующих и создание новых торговых путей, экономических, транспортных коридоров, связывающих более чем 60 стран Центральной Азии, Европы и Африки, и будет способствовать развитию торговых отношений между ними и Китаем (Антонио Алонсо, 2017; Азовский И.,1999; Идрисов Е., 2016). Особенность инвестиционного сотрудничества Казахстана и Китая в рамках проекта «Один пояс – один путь» заключается в том, что, являясь взаимовыгодным, оно предусматривает разные по своей экономической природе результаты для взаимодействующих сторон. Китай в качестве результата этого сотрудничества прес-

ледует решение проблемы сохранения устойчивого экономического развития. Для Казахстана инвестиционное сотрудничество с Китаем должно способствовать дальнейшему сохранению устойчивого экономического роста и модернизации национальной экономики с целью эффективного участия в системе мирохозяйственных связей.

Для Китая, обладающего огромным потенциалом внутреннего рынка, неисчислимыми возможностями трудовых ресурсов, нацеленностью на решение проблем экономического развития, экономическое сотрудничество в рамках проекта «Один пояс– один путь» содержит в себе прежде всего возможности для создания условий расширения рынков сбыта, дальнейшего развития экспортного потенциала страны.

В последнее время тема сопряжения интересов Евразийского экономического союза (ЕАЭС) и китайской концепции Экономического пояса Шелкового пути (ЭПШП) чаще звучит в направлениях межгосударственного сотрудничества, инициатива направлена на ренессанс Великого Шелкового пути в современных условиях. *В*ыдвинутая инициатива за весьма короткий период времени стала превращаться не просто в концепцию, а в международный мегапроект, представляющий огромный экономический интерес не только для самого Китая, но и для всех стран, расположенных вдоль Великого Шелкового пути, в том числе для Казахстана и находится в центре внимания мирового сообщества (Кенбаев Ж., 2016).

Материал и методы исследования

Три десятилетия структурных изменений и быстрого роста в сравнении со многими странами мира сделали Китай локомотивом мировой экономики и одной из двух ведущих экономик мира. Страна также стала крупнейшим мировым производителем и экспортером большинства видов промышленной продукции. Нельзя не отметить и тот факт, что Китай является одним из ключевых торгово-экономических партнеров как Казахстана, так и других членов ЕАЭС.

Так, Китай занимает третье место в товарообороте Республики Казахстан после ЕС и России (10,6 млрд. долл. США и 14% от общего объема товарооборота) и второе место после ЕС по потреблению казахстанской продукции (12%). Китай является также одним из крупнейших инвесторов в экономику Казахстана (в 2005–2015 гг. объем прямых иностранных инвестиций Китая составил 13 млрд. долл. США), и среди китайских торговых партнеров в СНГ Казахстан занимает второе место после России.

Согласно статистическим данным, в 1992 г. совокупный товарооборот КНР с пятью странами Центральной Азии (Казахстаном, Узбекистаном, Туркменистаном, Кыргызстаном, Таджикистаном) составлял около 0,5 млрд. долларов США. В 2012 г., спустя 20 лет, этот показатель, по данным Министерства коммерции КНР, вырос до рекордных 46 млрд. долл. США, увеличившись в 100 раз. Эта невероятная динамика показывает, что в перспективе Китай займет еще более важное место в экономическом развитии государств Центральной Азии.

Кроме того, в нынешних непростых условиях весьма важными для стран являются поиск эффективных экономических коридоров, расширение рынков сбыта продукции, установление равного доступа к общей инфраструктуре и привлечение инвестиций для экономик.

Безусловно, этот проект способен открыть новые горизонты для торгово-экономического и инвестиционного сотрудничества в различных областях. Причем для практической реализации своей инициативы Китай создает такие глобальные финансовые институты развития, как Азиатский банк инфраструктурных инвестиций (100 млрд долл. США) и Фонд Шелкового пути (40 млрд. долл. США), капиталы которых будут направлены на реализацию международных инфраструктурных проектов. Таких средств на свои стратегические проекты не может выделить сегодня ни одна страна, кроме КНР. И в самом деле, Экономический пояс Шелкового пути (ЭПШП) впечатляет своим размахом: до 2018 г. Китай планирует импортировать товары из стран Азии и Европы на 8 трлн долл. США и инвестировать до 450 млрд долл. США в эти регионы. Следовательно, неоспоримым преимуществом ЭПШП является его финансово-экономическая обеспеченность. Этим объясняется то, что в реализации масштабных инфраструктурных проектов на пространстве большой Евразии заинтересованы и государства ЕАЭС, и Китай (Либман А., 2012; Лисоволик Я., 2016).

На долю стран вдоль Экономического пояса Нового Шелкового приходится 38,5 % в общем объеме товарооборота Республики Казахстана. Хотя суммарный объем товарооборота между Казахстаном и странами Экономического пояса НШП в 2015 г. снизился на 33,6 % по сравнению с предыдущим годом, но суммарный удельный вес рассматриваемых стран в общем товарообо-

роте РК вырос на 2 пункта, составив 38,4 %. При этом рост этого показателя обеспечивается в основном за счет прироста экспорта. Исходя из выше изложенного, можно отметить, что сотрудничество между данными странами и Казахстаном имеет тенденцию к расширению и углублению.

Результаты и рассуждения

Сложившаяся товарная структура импорта отражает нереализованный потенциал укрепления взаимосвязей со странами Экономического пояса Нового Шелкового пути, заключающийся в развитии регионального машиностроительного и химического комплексов, АПК в целом и пищевой промышленности.

Кроме того, необходимо исходить из того факта, что экономика большинства стран НШП имеет сырьевую направленность и, если данные государства ставят перед собой цель повысить уровень конкурентоспособности национальных экономик, изменить свою позицию в международном разделении труда, они должны постепенно менять свою специализацию, идти по направлению к межстрановой кооперации, ориентировать экономику на развитие в инновационном русле, используя опыт КНР.

Находит развитие направление разработки и реализации межгосударственных инновационных проектов. Для их реализации созданы в приграничных регионах свободные технико-внедренческие зоны типа технополисов и технопарков. Причем, все затраты на создание инфраструктуры, необходимой для эффективного функционирования бизнеса, должны взять межгосударственные консорциумы. Это позволит данным странам, с одной стороны, расширять и углублять межгосударственное сотрудничество, а с другой стороны, постепенно переориентировать свою экономику и перестать зависеть от колебаний цен на сырье на мировом рынке.

Потенциал у данных стран большой – дешевые энергоресурсы, относительно дешевая и квалифицированная рабочая сила, наличие собственной минерально-сырьевой базы. Кроме того, развитие транспортно-логистических услуг и создание современных транспортных коридоров, которым уделяется значительное внимание в рамках реализации проекта Нового Шелкового пути, позволит существенно уменьшить сроки транспортировки сырья, полуфабрикатов и готовой продукции, сократить транспортные издержки, что в итоге приведет к снижению себестоимости и повлияет на повышение конкурентоспособности товаров.

Большой потенциал по увеличению экспорта также заложен в развитии сферы услуг. Обмен услугами – наиболее динамично развивающийся сектор международной торговли. Многие современные товары не могут быть реализованы без соответствующего услугосопровождения. Так, на сферу услуг направлялся 63 % объема накопленных прямых иностранных инвестиций мира6 а доля ПИИ в обрабатывающей промышленности составляла 26 %, в сырьевом секторе – 7 %.

Преобладание доли прямых иностранных инвестиций в секторе услуг объясняется следующими факторами: долгосрочные тенденции в структуре мировой экономики; либерализация сферы услуг в принимающих странах; развитие информационно-коммуникационных технологий; развитие глобальных производственно-сбытовых цепочек, влекущих за собой интернационализацию услуг в производстве (Мамадазимов А., 2014; Михнев М., 2016; Петровский В. Е., 2016).

Позиции большинства государств Нового Шелкового пути на мировом рынке услуг слабы. И здесь есть значительные возможности для развития межгосударственного сотрудничества. Во многих странах сфера услуг (особенно высокотехнологичных) растет более высокими темпами, чем сфера производства. В частности, в китайской экономике идет ориентация на ускоренное развитие сферы высокотехнологичных услуг.

Для реализации вышеперечисленных проектов необходимы значительные инвестиции. Казахстан входит в двадцатку стран-лидеров по привлечению прямых иностранных инвестиций. По данным Конференции ООН по торговле и развитию, он занимает первое место в мире среди стран, не имеющих выхода к морю и второе место в СНГ после России по объему чистого притока инвестиций (Островский А., 2017,Ремыга В., 2015). За последние 10 лет в Казахстан привлечено 222312 млн. долл. ПИИ. Из них только на 2015 год приходится 14 752 млн. долл.

Если проанализировать валовый приток прямых иностранных инвестиций в Казахстан от иностранных инвесторов по видам экономической деятельности, то складывается следующая картина: наибольший валовый приток прямых инвестиций идет в добычу сырой нефти и природного газа (16,1 %); деятельность в области архитектуры, инженерных изысканий, технических испытаний и анализа (27,2 %); деятель-

ность по проведению геологической разведки и изысканий (24,7 %); обрабатывающую промышленность (12 %); оптовую и розничную торговлю, ремонт автомобилей и мотоциклов (6,5 %); производство пищевых продуктов, напитков и табачных изделий (0,6 %), остальные – в финансовый сектор, строительство, транспорт и связь.

Среди стран Экономического пояса Нового Шелкового Пути наиболее активно инвестируют в экономику Казахстана семь государств: Китай, Франция, Российская Федерация, Италия, Германия, Турция, Беларусь. На их долю приходится 21 % от всего валового притока прямых иностранных инвестиций в экономику нашей страны за 2005–2015 гг. Причем лидирующую позицию среди этой семерки занимает Китай.

Прямые иностранные инвестиции (ПИИ) КНР в Казахстане стали быстро расти в последние 10 лет, если за 1993–1998 годы суммарный объем ПИИ Китая в Казахстане составлял 411,7 млн. долларов, то в 2005 г. он уже равнялся 216,5 млн. долларов. Всего за последние 10 лет прямые китайские инвестиции в экономику Казахстана составили 13186,6 млн. долл., что вывело Китай на первое место среди стран Экономического пояса Нового Шелкового пути.

По объему китайских ПИИ Казахстан находится на третьем месте в мире после Австралии и США. Китайские инвестиции имеют одностороннюю направленность, что характерно и для иностранных инвестиций других стран в РК. Они, как правило, сосредоточены в нефтегазовой отрасли. По данным Евразийского банка развития, большая часть (97,3%) из вложенных КНР в Казахстан инвестиций была сконцентрирована на добыче нефти и газа, а также строительстве магистральных трубопроводов (более 25 % казахстанской нефти добываются китайскими компаниями). Из общего объема ПИИ 21,2 млрд. долл. (90 %) вложены в ТЭК и трубопроводы, в том числе 17,2 млрд. долл. – в добычу и переработку энергоресурсов и около 4 млрд. долл. – в транспортировку нефти и газа. Для сравнения, уставные капиталы двух китайских банков в Казахстане (Industrial & Commercial Bank of China и Bank of China) на конец 2014 года не превышали 58 млн. и 36 млн. долл. Соответственно, основным китайским инвестором в экономику Казахстана выступает China National Petroleum Corporation (CNPC) (Коуп Роберт, 2009).

Реализуется программа переноса ряда производственных мощностей несырьевого сектора Китая на территорию Казахстана. В настоящее время в Казахстане уже действует более 2 600 китайских предприятий.

Развивается инвестиционное сотрудничество Казахстана и Китая в сфере агропромышленного комплекса. В 2015 году началась реализация проекта «Казахстанско-Китайский сельскохозяйственный научный и производственный парк Шелкового пути». В рамках данного проекта планируется создание научных и производственных зон для производства современных инновационных экологически чистых продуктов растениеводства и животноводства. Проект запланирован на три года, общий объем инвестиций составляет 900 млн. долларов.

В декабре 2015 года главы двух государств достигли соглашения и представили инициативу о сопряжении совместного построения ЭПШП и реализации новой экономической политики Казахстана «Нурлы Жол» («Светлый путь»). Определены 4 приоритетных направления стратегической стыковки ЭПШП и «Нурлы жол»: развитие двусторонней торговли, ускоренное расширение и модернизация инфраструктуры, развитие сотрудничества в сфере производственной деятельности и углубление взаимодействия в финансовой сфере.

В докладе ЮНКТАД о мировых инвестициях отмечается, что ожидается дальнейшее увеличение региональных потоков инвестиций, вкладываемых в инфраструктуру, чему способствует политика, направленная на улучшение транспортных связей, включая, стратегию Китая «Один пояс – один путь» (Си Цзиньпин, 2015 а; Сазонов С., 2015).

Одним из ключевых партнеров Казахстана среди государств Экономического Пояса Нового Шелкового пути выступает Китай.

В торгово-экономическом сотрудничестве Казахстана и Китая можно выделить четыре этапа: с 2002 по 2005 гг. – переход к долгосрочному сотрудничеству, наращивание китайского присутствия в экономике Казахстана; с 2005 по 2009 годы выстраивание основных стратегических направлений сотрудничества, внедрение в ключевые сектора казахстанской экономики (в 2005 году китайско-казахстанское сотрудничество объявляется стратегическим. Республика Казахстан рассматривалась Китаем, как один из важнейших политических и экономических партнеров на постсоветском пространстве); с 2009 по 2015 гг. – реализация крупных совместных проектов (прежде всего нефтегазовых), закрепление позиций Китая в экономике Казахстана; с 2015 года по настоящее время – расширение и

углубление торгово-экономического сотрудничества в рамках «Экономического пояса Нового Шелкового пути».

С 2015 года Китай стал вторым по значимости торговым партнером для Казахстана. На долю китайских партнеров приходилось в 2015 году 13,9% в общем объеме товарооборота Казахстана.

За весь период торговых отношений торговый баланс между рассматриваемыми странами являлся положительным За анализируемый период объем взаимного товарооборота Казахстана и КНР вырос в 12,9 раза. Хотя на динамику этого показателя значительное влияние оказали последствия всемирного экономического кризиса. Так, если за 2001–2010 гг. общий объем товарооборота имел тенденцию к росту, что видно по удельным весам товарооборота этой пары стран в общем объеме товарооборота РК (с 5,5% в 2001г. до 17,3%в 2010 г.), то в 2011 г. наметилось некоторое снижение (до 16,9%), в 2012 г. – рост до 17%, но уже с 2013 года опять наблюдалось снижение доли Китая в объем товарооборота РК (с 17% до 13,9%).

Аналогичная картина наблюдалась и по экспорту Казахстана в Китай, хотя заметное снижение доли экспорта началось не с 2011 года, а с 2014 года, что связано с резким снижения цен на сырьевые ресурсы, а также с замедлением темпов роста китайской экономики и падением в связи с этим спроса на топливное и другое сырье из РК (основная статья экспорта в Китай).

Основными товарными группами в структуре экспорта Казахстана в Китай являются минеральное топливо, минеральные масла и продукты их перегонки, битуминозные вещества, неорганические химические вещества, органические или неорганические соединения драгоценных металлов, редкоземельных металлов, медь и изделия из нее, железо и сталь, цинк и изделия из него, руды, шлак и зола, поваренная соль, сера, песок и камень, штукатурные материалы, известь и цемент, масличные семена и плоды, зерно, семена и плоды. До 2013 года включительно более 60 % казахстанского экспорта в Китай составляло минеральное топливо (нефть и нефтепродукты). Но в 2014 году его доля сократилась до 52 %, в 2015 году – до 40 %. Одновременно в 2 раза (до 21 %) в 2015 году возрос удельный вес поставок меди и цинка.

Также в 2 раза в экспорте Казахстана в Китай увеличилась доля урана (до 22 %) и черных металлов (до 8 %). Причем с 2014 г. по всем этим товарным группам, кроме сельхозпродукции, наблюдается явное снижение объемов экспорта.

Что касается китайского импорта в Казахстан, то тут наблюдалась несколько иная картина: с 2001 по 2010 гг. – непрерывный рост (доля китайского импорта в общем объеме импортных поступлений в РК за этот период выросла с 2,7% до 16,5%), в 2011 г. – падение до13,2%, а вот начиная с 2012г. по 2014 г. – рост до 17,8%, но уже в 2015 году – опять падение до 16,8%.

Основными товарными группами в структуре импорта Казахстана в Китай являются машины, механические приборы, электрические машины и оборудование, их части; звукозаписывающая аппаратура, репродукторы, телевизионная аппаратура, изделия из черных металлов, пластмассы и изделия из нее, обувь, транспортные средства, и их части и принадлежности, мебель, постельные принадлежности, матрацы, матрацные, диванные подушки, железо и сталь, резина и изделия из нее, оптическое, фотографическое, кинематографическое, измерительное, контрольное, медицинское оборудование.

Импорт Казахстана из Китая в 2015 году на 45 % состоял из машин и оборудования, электрооборудования и электроники, 12 % пришлись на изделия из черных металлов (в основном трубы для нефтегазового сектора). По всем импортным позициям также в 2014 и 2015 гг. наблюдается снижение. Это связано в первую очередь с последствиями всемирного экономического кризиса и снижением покупательной способности юридических и физических лиц вследствии девальвации тенге. Как видно, в структуре импорта из Китая преобладает в основном готовая продукция. Низкая себестоимость китайской продукции, по определению, делает большинство казахстанских производителей неконкурентоспособными (Сурье П., 2018; Су Фанцю, 2015; Севастьянов С., 2016). В результате повышается риск сохранения сырьевой ориентации экономики Казахстана.

Высокие транспортные расходы и недостаточная емкость казахстанского рынка затрудняют доступ товаров из других стран. Поэтому китайская продукция занимает монопольное положение на рынке РК, что сужает возможности выбора потребителей. В расчете на долгосрочную перспективу сырьевая ориентация экспорта крайне не выгодна Казахстану из-за непредсказуемости динамики цен на мировом сырьевом рынке. Это подтвердилось в 2015 и 2016 годы, когда цены на нефть и металлы резко упали. Замедление роста экономики Китая с 7,3 % в 2014 году до 6,8 % в 2015-м стало од-

ной из причин падения цен на нефть. Сокращение объемов экспорта сырья в Китай привело к значительному сокращению поступлений в казахстанский бюджет. В совокупности с другими неблагоприятными факторами это вызвало резкое сокращение темпов роста экономики РК с 4,3 % в 2014 году до 1,5 % в 2015-м. Кроме того, производство товаров в Китае постепенно перестает быть главной движущей силой экономики и в ближайшем будущем уже не будет требовать прежних объемов сырьевых ресурсов, т.к. в Китае начинает более высокими темпами развиваться сектор услуг, в большей степени это касается высоких технологий и альтернативных источников энергии.

В настоящее время Китай является крупнейшим торговым партнером Казахстана и одним из важных направлений сотрудничества является сельское хозяйство. Казахстан имеет огромный потенциал производства экологически чистых сельскохозяйственных продуктов, в том числе мясомолочной продукции, кондитерских изделий и др. Внешнеторговый оборот между Казахстаном и Китаем по итогам 8 месяцев 2017 года вырос на 31% и составил 6,5 млрд. долл. США. Экспорт составил 3,5 млрд. долл. США (вырос на 28%), импорт 3 млрд. долл. США (вырос на 36%). Китай намерен вложить в агропромышленный комплекс республики 160 миллионов долл.

В период с января по апрель 2017 года товарооборот сельхозпродукции и продуктов переработки сельскохозяйственного сырья между Казахстаном и Китаем увеличился на 14,5% по сравнению с аналогичным периодом 2016 года и составил 113,2 млн. долл. США.

При этом увеличился как экспорт сельскохозяйственных товаров из РК в КНР (на 7,7% с 57,2 до 61,6 млн. долл. США), так и импорт китайских товаров (на 23,7% с 41,7 до 51,6 млн. долл. США).

Китайская государственная корпорация China National Materials Group Corporation (Sinoma) осуществляет экспорт сельскохозяйственной продукции из Казахстана в Китай. SINOMA Import&Export производит государственные закупки зерна и сельскохозяйственной продукции из-за рубежа для дальнейшей реализации как в собственной сети магазинов, так и в дистрибьютерских сетях Китая. В настоящее время корпорация производит закуп сельскохозяйственной продукции из Казахстана в год: подсолнечника в объеме 50 000 тонн, льна – 80 000 тонн, рапса – 100 000 тонн, растительного масла из вышеуказанного сырья – 90 000 тонн. Планируется экспорт других видов сельскохозяйственной продукции растительного (масличные, зерновые, зернобобовые, бахчевые, овощи, фрукты) и животного происхождения (говядина, баранина, мед). Корпорация Sinoma высоко оценивает качество казахстанской сельскохозяйственной продукции и планирует реализовать ее в Китае как продукты «премиум класса».

Sinoma намерена инвестировать в модернизацию существующих и созданию новых предприятий по переработке сельскохозяйственной продукции в Казахстане, начав с инвестиций в предприятия по переработке растительного масла мощностью 40 000 тонн.

China National Materials Group Corporation Ltd является крупнейшей государственной организацией Китая с зарегистрированным капиталом объемом 100 млн юаней. (Шпехлер М., 2000, Сюй Хайянь, 2018) Входит в число China Top 500, имеет дочерние компании и филиалы в 60 странах и регионах: США, Европе, Японии, Ближнем Востоке и Африке.

Азиатский банк инфраструктурных инвестиций (АБИИ) Китай задумал создать в октябре 2013 г., спустя год соглашение о его основании подписало 21 государство, банк объединяет 57 стран.

Главные цели, которые преследует АБИИ, – инвестиции в крупные инфраструктурные проекты, которые должны стать основой китайского проекта по созданию Экономического пояса Шелкового пути, китайский шелковый путь изменит экономическую и политическую карты мира в свою пользу. Проект инициирован Китаем, и Китай является ключевым государством во всем Шелковом пути. Торгово-экономические отношения Китайской Народной Республики с государствами Центральной Азии – участниками СНГ (Тавровский Ю., 2017).

В конце 2016 года Национальный комитет США по американско-китайским отношениям (National Committee on U.S. China Relations) совместно с аналитической фирмой Rhodium Group опубликовал данные по фактическим объемам трансграничных операций в форме прямых инвестиций между США и Китаем оказались в 4 раза больше.

Наблюдается существенная разница между прямыми иностранными инвестициями (ПИИ) и кредитами. Китайские прямые инвестиции не столь значительны и не превышают 5 миллиардов долларов. Если попытаться подсчитать объемы предоставленных кредитов, и за все

годы независимости они составили 55-80 миллиардов долларов

Китай с 2008 года – крупнейший инвестор не только Казахстана, но и всех стран региона. Примерно с 2010 года он является основным торговым партнером почти всех стран региона, обогнав по этому показателю Россию и страны Европы (Тураева М., 2014).

Особенно это касается импорта из Китая, который в последние годы серьезно дифференцирован. Сегодня это не только товары народного потребления, но машины и оборудование, строительные материалы, комплектующие для телефонии и ПК, автомобили и так далее.

Выводы

Создание проекта «Одни пояс – одни путь» как системного требует использования принципов совместных консультаций, совместного строительства и совместного использования для Казахстана и Китая. Необходимо активно продвигать согласование национальных стратегий развития государств, находящихся вдоль «Одного пояса – одного пути», возродить древний Великий Шелковый путь, установить более тесные связи между странами Азии, Европы и Африки, на новую историческую высоту поднять взаимовыгодное экономическое сотрудничество стран в новых формах. (Тан Kun, 2017; Хабаль Мутаз, 2017, Чаис Жюльен, 2018). Для Китая, обладающего огромным потенциалом внутреннего рынка, неисчислимыми возможностями трудовых ресурсов, нацеленностью на решение проблем экономического развития, экономическое сотрудничество в рамках проекта содержит в себе прежде всего возможности для расширения рынков сбыта, дальнейшего развития экспортного потенциала страны.

Литература

Антонио Алонсо. Интересы Китая в Центральной Азии. Один пояс. – Один путь. – Ревиста, 2017. – Вып 45. – С. 67-84.

Азовский И. Шелковый путь накануне XXI века. // Центральная Азия и Кавказ. – Швеция, 1999. – № 2 (3). – С. 12–17.

Доклад о мировых инвестициях 2015 [Электронный ресурс] // ЮНКТАД [Офиц.сайт]. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_overview_en.pdf (дата обращения: 11.10.2016 г.).

Идрисов Е. Интеграция Казахстана в мировую экономическую систему [Электронный ресурс] // Дипломатический курьер [web-портал]. URL: http://www.diplomaticourier.com/2015.pdf(дата обращения: 16.09.2016 г.).

Иманбаева К. ЕАЭС нужны новые критерии [Электронный ресурс] // KazPravda [web-портал]. URL: http://www.kazpravda.kz/fresh/view/eaes-nuzhni-novie-kriterii/ (дата обращения: 20.09.2016 г.).

Кенбаев Ж. Реализация Шелкового пути экономического пояса: от Шанхайской организации сотрудничества на Шелковом пути союза? АЗИЯ ЕВРОПА ЖУРНАЛ Март 2018, том 16, выпуск 1, с. 37-7.

Казахстанская часть в Великом Шелковом пути. Великий Шелковый путь в Казахстане [Электронный ресурс] // VisitKazakhstan[web-портал]. URL: http://www. visitkazakhstan.opexa.com/ (дата обращения: 18.08.2016).

Коуп Роберт : Великий Шелковый путь. – Изд. Махаон, 2009. – г.32 с.

Либман А. Исследования региональной интеграции в СНГ и Центральной Азии: Обзор литературы. – СПб., 2012. – 64 с.

Лисоволик Я., Винокуров Е. Китай предпочитает Казахстан [Электронный ресурс] //Ведомости: электронная газета. URL: http://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2016/01/15/624086-kitai-predpochitaet-kazahstan (дата обращения: 13.09.2016 г.).

Мамадазимов А. Великий Шѐлковый путь. История становления, расцвета и распада. – Душанбе: Сино, 2014. – 384 с.

Михнев М. Китай и Казахстан: сотрудничество по Шелковому пути // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 1 (часть 1) – С. 96-97.

Петровский В. Е., Ларина А.Г., Сафронова Е. И. Новый Шелковый путь и его значение для России – М.: DeLi Плюс, 2016. – 234 с.

Островский А. В. Перспективы для интерфейса. Экономический пояс, Шелковый путь и Евразийский экономический союз. Проекты // Вестник Российской академии наук объем: 87 Выпуск: 6 с.480-490 Опубликовано: НОВ 2017,https://doi.org/10.1134/S1019331617060041

Ремыга В.Н., Падалко В.И. 2015. Новая глобальная стратегия Китая – Экономический пояс Шелкового пути. – Экономический пояс Шелкового пути. – М.: Русский биографический институт, Институт экономических стратегий. – С. 61-71.

Систематическая оптимизация портовых кластеров вдоль морского шелкового пути в контексте промышленности передачи и производственные мощности ограничений. Транспорт исследовательской части электронной логистики и транспорта, обзор, том 109, январь 2018, с 174-189, https://doi.org/10.1016/j.tre.2017.11.007

Си Цзиньпин. 2015а. Совместное строительство экономического пояса Шелкового пути. – экономический пояс Шелкового пути. – М.: Русский биографический институт, Институт экономических стратегий. – С. 8-14.

Си Цзиньпин. 2015 б. Совместное строительство морского Шелкового пути – экономический пояс Шелкового пути. – М.: Русский биографический институт. Институт экономических стратегий. – С.15-20.

Сазонов С.Л., Кудрявцев Е.С., УЦзы. Транспортная составляющая проектов сопряжения Евразийского экономического союза и «Экономического пояса Шелкового пути» // Проблемы Дальнего Востока. – 2015 г.

Сурье Пунам. Китай. Азиатская мечта, строительство империи. // Отчеты по Новому Шелковому пути Китая: 54 Выпуск: 1. Специальный выпуск. – С. 143-146. Опубликовано: Февраль 2018 https://doi.org/10.1177/0009445517744413

Су Фанцю. Прекрасные перспективы и практические действия по совместному созданию Экономического пояса шелкового пути и морского шелкового пути XX1 века. – Пекин, 2015.

Севастьянов С. Интеграционные проекты Китая в АТР и Евразии // Мировая экономика и международные отношения. – 2016. – № 4. – Т. 60. – С. 5–12.

Шпехлер М. Узбекистан: Шелковый путь в никуда? // Современная экономическая политика. – 2000. – Выпуск 18.

Сюй Хайянь; Чэн Хи; Бо Ян. Зеленый Шелковый путь. Экономический пояс и управление Аральским морем. Китай-международный, номер журнала: 16 Выпуск: 1 с. 90-106. Опубликовано: Февраль 2018 http://http://apps.webofknowledge.com/full

Торгово-экономические отношения Китайской Народной Республики с государствами Центральной Азии – участниками СНГ [Электронный ресурс] // Исполнительный комитет СНГ[web-портал]. URL:http://www.cis.minsk.by/(дата обращения: 18.09.2016 г.).

Тавровский Ю. В.: Новый шелковый путь. Главный проект 21 века. – Изд. Эксмо, 2017. – 364 с.

Тураева М.О.Транспортная инфраструктура стран Центральной Азии в условиях современной регионализации: Доклад. – М.: Институт экономики РАН, 2014. – 62 с.

Тан Кун, Ли Жиху, Ли Венкай и другие. Китай Шелковый путь и глобальное здравоохранение // Лангет. – Том 390, № 10112. – С. 2595-2601, 9 декабря 2017, https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)32898-2

Хабаль Мутаз В. Шелковый путь в современное время: Обмен образования, культуры и знаний для лучшего качества жизни пациентов. Журнал черепно-лицевой хирургии. 28 (6): 1393-1394 гг, сентябрь 2017 / DOI: 10,1097 / SCS.0000000000004020. PMID: 28863102, с.1049-2275. Дата публикации: 2017/09/01

Чаис Жюльен, Мацушита Мицуо. Китайская инициатива «Один пояс – один путь»: Дорожная карта в мировой торговле. Нормативные и стратегические последствия // Журнал мировой торговли. Том: 52. Номер: 1 с. 163-185. Опубликовано: 2018, Http: //apps.web из knowledge.com .

References

Antonio Alonso. Los intereses de China en Asia central, belt and road

Revista UNISCI. 2017;(45):67-84 DOI 10.5209/RUNI.57284

Azovsky I. Silk Roadontheeve of the XXI century. // Central Asiaand the Caucasus. Sweden, 1999. No. 2 (3). p. 12-17.

World Investment Report 2015 [Electronic Resource] // ЮНКТАД [Офиц. сайт]. URL: http://unctad.org/en/Publications Library/wir 2015 overview en.pdf (дата обращения: 11.10.2016 г.).

Idrisov E. Kazakhstan's integration into the world economy [electronic resource] // diplomatic courier [web-portal].URL: http://www.diplomaticourier.com/2015.pdf(reference date: 16/09/2016 g).

Imanbaeva K. EAEC need new criteria [Electronic resource] // KazPravda [web-portal]. URL: http://www.kazpravda.kz/fresh/view/eaes-nuzhni-novie-kriterii/ (reference date: 20/09/2016 g).

Kembayev Zhenis. Implementing the Silk Road Economic Belt: from the Shanghai Cooperation Organisation to the Silk Road Union?ASIA EUROPE JOURNALMarch 2018, Volume 16, Issue 1, p 37–50 https://doi.org/10.1007/s10308-017-0483-4

Kazakhstan part in the Great Silk Road. The Great Silk Road in Kazakhstan [Electronicresource] // Visit Kazakhstan [web-portal]. URL: http: // www. visitkazakhstan.opexa.com/ (referencedate: 08.18.2016).

Liebman A. Sudy of regional integration in the CIS and Central Asia: A literature review. St. Petersburg, 2012. 64 p.

Lissovolik Y., Vinokurov E. China prefers Kazakhstan [Electronic resource] // Sheets: electronic newspaper. URL: http://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2016/01/15/624086-kitai-predpochitaet-kazahstan (reference date: 13/09/2016 g).

Mamadazimov A. Great Silk Road. . The history of formation, flowering and decay. " Dushanbe: Sino, 2014. – 384 p.

Mihnev M.China and Kazakhstan cooperation on the silk road International journal of applied and fundamental research. – 2016. – No. 1 (part 1) – p. 96-97

Cope Robert : The Great Silk Road. Ed Swallowtail 2009 p.32

Petrovsky V.E., Larina A.G., Safronova E.I. New Silk Road and Its Importance for Russia – Moscow: DeLi Plus, 2016. 234 p.

Ostrovskii A. V. Prospects to Interface the Silk Road Economic Belt and the Eurasian Economic Union Projects. Herald of the Russian Academy of Sciences. 2017, Volume 87, Issue 6, p 480–49

Remyga V.N. Padalco V.I.2015. China's new global strategy – economic belt of the Silk Road. – Economic times of the Silk Road.M.: Russian Biographical Institute; Institute for Economic Strategies. p. 61-71.

Systematic optimization of port clusters along the Maritime Silk Road in the context of industry transfer and production capacity constraints, Transportation research part e-logistics and transportation review Volume 109, January 2018, p 174-189, https://doi.org/10.1016/j.tre.2017.11.007

Si Jzynpin. 2015a. Joint construction of the economic belt of the Silk Road. – the economic belt of the Silk Road. Moscow: Russian Biographical Institute, Institute of Economic Strategies. P.8-14.

Si Jzynpin. 2015 b. Joint construction of the Maritime Silk Route – the economic belt of the Silk Road. Moscow: Russian Biographical Institute. Institute of Economic Strategies. P.15-20.

Sazonov S.L., Kudryavtsev E.S., Wu Tzu. 2015. The transport component projects conjugation of the Eurasian Economic Union

and the economic belt of the Silk Road. – Problems Dahl.

Surie Poonam. China's Asian Dream, Empire Building Along the New Silk Road China report Volume: 54 Issue: 1 Special Issue: SI, p 143-146 Published: FEB 2018 https://doi.org/10.1177/0009445517744413

Su Fantsyu. Excellent prospects and practical steps to create a joint economic zone Silk Road and Maritime Silk Road XX1 century, Beijing, 2015

Sevastyanov C. Integration of China projects in Asia-Pacific and Eurasia // World Economy and International Relations. – 2016. – № 4. p. 5-12..

Spechler M. C. Uzbekistan: The Silk Road to Nowhere? // Contemporary Economic Policy. 2000. Vol. 18

Xu Haiyan; Chen Xi; Bo YanThe Green Silk Road Economic Belt and the Governance of the Aral SeaChina-an international Journal Volume: 16 Issue: 1 p: 90-106 Published: FEB 2018 http://apps.webofknowledge.com/full

Trade and economic relations between the People's Republic of China with Central Asian states – participants of CIS [Electronic resource] // the CIS Executive Committee [of web-portal]. URL: http://www.cis.minsk.by/ (reference date: 18/09/2016 g).

Tavrovsky Yu.V.: New Silk Road. The main project of the 21st century. Ed. Eksmo, 2017, 364 p.

Turaeva M.O. Transport infrastructure in Central Asia in the conditions of modern regionalization: Report. – M .: Institute of Economics, Russian Academy of Sciences, 2014. –p.62

Tang Kun; Li Zhihui; Li Wenkai; China's Silk Road and global health. LancetVolume 390, No. 10112, p 2595–2601, 9 December 2017, https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)32898-2

Habal Mutaz. The Silk Road to Modern Times: An Exchange of Education, Culture, and Knowledge for the Best Patient Quality of Life. Journal of Craniofacial Surgery. 28(6):1393–1394, SEP 2017/ DOI: 10.1097/SCS.0000000000004020. PMID: 28863102 p. 1049-2275. Publication Date: 2017/09/01

Chaisse Julien; Matsushita Mitsuo. China's 'Belt And Road' Initiative: Mapping the World Trade Normative and Strategic ImplicationsJournal of world trade Volume: 52 p 163-185 Published: 2018, http://apps.web of knowledge.com

ҒТАМР 06.56.31

Боранбаева А.Қ.[1], Рахматуллаева Д.Ж.[2]

[1]1-курс PhD докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: boranbaeva7777@mail.ru
[2]PhD докторы, доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: Dinara.Rakhmatullayeva@kaznu.kz

ҚАЗАҚСТАН МЕМЛЕКЕТІНЕ ТАРТЫЛҒАН ТІКЕЛЕЙ ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫҢ АҒЫМДАҒЫ ҮРДІСТЕРІН ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛДАУ

Бәсекеге қабілетті ұлттық экономиканы қалыптастыру үшін тиімді инвестициялық басқару жүйесін әзірлеу қажет. Осы мақсатта авторлар Қазақстанға шетелдік тікелей инвестициялардың (ТШИ) ағындарын тарту процесін зерттеуге тырысты. Талдау үшін Қазақстан Республикасы Статистика комитетінің және БҰҰ Сауда және даму жөніндегі комитетінің талдамалық деректері пайдаланылды. Бұдан басқа, мақалада ТМД кеңістігінде ТШИ тарту мәселесі де қарастырылды. Деректерді мұқият талдау негізінде Қазақстан экономикасына шетелдік инвесторлардың қызығушылығын тудыратын басым секторларды, сондай-ақ республикадағы ТШИ өсуіне ықпал ететін жобаларды анықтауға мүмкіндік берді. Авторлар, бір жағынан, елдің ғылыми және инженерлік, шағын және орта бизнестің дамытуға үлес қосатын, екінші жағынан, салаларды және аймақтарды инновациялық дамытуды қамтамасыз етуге, инновациялық кластерлердің инфрақұрылымын нығайтуға бағытталған инвестициялық саясатты барынша тиімді жүзеге асыру қажет деп санайды. Талдаудың тәжірибелік маңыздылығы қолайлы инвестициялық климатты қамтамасыз ету және Қазақстандағы инвестициялық ағымдарды реттеудің жетілдіру жолдарын анықтау болып табылады.

Түйін сөздер: Қазақстан, ұлттық экономика, тікелей шетелдік инвестициялар, инвестициялық саясат, ТМД, әлемдік үрдістер.

Боранбаева А.К.[1], Рахматуллаева Д.Ж.[2]

[1]PhD докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: boranbaeva7777@mail.ru
[2]доктор PhD, и.о. доцента, Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: Dinara.Rakhmatullayeva@kaznu.kz

Экономический анализ текущих тенденций привлеченных прямых иностранных инвестиций в Казахстан

Для формирования конкурентоспособной национальной экономики, безусловно, необходимо развивать эффективную систему управления инвестициями. С этой целью авторы предприняли попытку исследовать процесс привлечения потока прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в Казахстан. Для анализа были использованы аналитические данные Комитета по статистике Республики Казахстан и Комитета ООН по торговле и развитию. Кроме этого, в статье также рассматривается привлечение ПИИ в пространстве СНГ. Содержательный анализ данных позволил выявить приоритетные сектора, представляющие интерес иностранных инвесторов в экономике Казахстана, а также проекты, способствующие росту ПИИ в республику. Авторы считают, что необходимо максимально эффективно реализовывать инвестиционную политику, которая, с одной стороны, способствует развитию научного и инженерного потенциала страны, развитию малого и среднего бизнеса, а с другой стороны, направлена на обеспечение инновационного развития отраслей и регионов, на укрепление инфраструктуры инновационных кластеров. Практическая значимость проведенного анализа состоит в том, чтобы обеспечить благоприят-

ный инвестиционный климат и определить способы улучшения регулирования инвестиционных потоков в Казахстане.

Ключевые слова: Казахстан, национальная экономика, прямые иностранные инвестиции, инвестиционная политика, СНГ, мировые тенденции.

Boranbaeva A.K.[1], Rahmatullaeva D.Zh.[2]

[1]PhD student, al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: boranbaeva7777@mail.ru
[2]PhD, al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: Dinara.Rakhmatullayeva@kaznu.kz

Economic analysis of current trends of attracted foreign direct investment in Kazakhstan

To form a competitive national economy, it is absolutely necessary to develop an effective investment management system. Due to this, the authors attempted to investigate the process of attracting a flow of foreign direct investment (FDI) to Kazakhstan. Analytical data of the Committee on Statistics of the Republic of Kazakhstan and the UN Committee on Trade and Development were used for analysis. In addition, the article also considers the attraction of FDI in the CIS region. A meaningful analysis of the data made it possible to identify priority sectors that are of interest to foreign investors in the economy of Kazakhstan, as well as projects that contribute to the growth of FDI in the republic. The authors believe that it is necessary to implement the most effective investment policy, which, on the one hand, contributes to the development of the scientific and engineering potential of the country, the development of small and medium-sized businesses, and on the other hand, is aimed to ensure innovative development of industries and regions, to strengthen the infrastructure of innovation clusters . The practical significance of this analysis is to ensure a favourable investment climate and to identify ways to improve the regulation of investment flows in Kazakhstan.

Key words: Kazakhstan, national economy, foreign direct investment, investment policy, CIS, world trends.

Кіріспе

Қоғамның инновациялық дамуы экономика, басқару, ғылым, білім, мәдениет сынды басқа салалардың да жүйелі негізде қайта құрылуына әкеледі. Әсіресе экономиканың дамуы мемлекеттің ілгерілеуіне оң әсер етері анық. Себебі экономиканың инновациялық дамуы нарыққа үнемі жетілдірілген техникалық құралдар мен технологияларды қолдана отырып және білімге негізделген интеллектуалдық қызмет негізінде жаңа өнімдер мен қызметтердің пайда болуын қамтамасыз етеді. Инновациялық дамудың мақсаты халықтың сұранысын сапалы өнімдермен қамтамасыздандырып, мемлекеттің әлеуметтік базасын жақсарту үшін мүмкіндіктерді кеңейтеді. Дамушы мемлекеттердің инновациялық бағытта қарыштап дамуы күрделі, әрі көп қаражатты талап етеді. Осы бағытта дамыған елдер тәжірибесі мен тікелей шетел инвестицияларын тарту басты проблема. Ал шет мемлекеттермен тығыз қарым-қатынас жасауда мемлекеттік қолдаулар мен шетел инвесторларына қолайлы орта керек. Осы бағытта мемлекеттік саясат пен іс-шараларға, ғалымдардың көзқарастарына аса назар аударылғаны дұрыс.

Соңғы он жылдықта Қазақстан мемлекетінің экономикасы жаңа бағыттағы өзгерістерді бастан кешірді. Бұл жолда шетел инвесторларына нарықтық қағидаларға негізделген ашық, әрі іскерлік тартымды орта қалыптасты. Бірақ шетелден тартылған қаражаттардың басым бөлігі шикізат секторына тартылып, елдің инновациялық бағытта дамуында қызығушылық бәсеңдеу болды.

Шетел инвестициясын тартуда инвестициялық саясатты зерттеп алған дұрыс. Инвестициялық саясат өте кең ұғым. Бірінші микро деңгейде қарастырсақ, кәсіпорындардың, банктер, сақтандыру және инвестициялық қорлардың, сонымен бірге жеке тұлғаның саясаты болуы мүмкін. Ал, макро деңгейде мемлекеттік деңгейде, аймақтық деңгейде қарастырылады.

Мемлекеттің инвестициялық саясатының объектісі: заңдар, инновациялар, инфрақұрылым, ғылым мен білім, ақша айналымы, баға мен инфляция, бәсекелестік деңгей, төлем балансы, сыртқы экономикалық байланыстар, қоршаған орта, жұмысбастылық және әлеуметтік қарым-қатынастар, т.б. құралады. Инвестицияға қатысты сұрақтардың көбісі мемлекеттік деңгейде шешілгенімен, ғылыми-техникалық, инновациялық қызметке байланысты сұрақтар аймақтық қолдаусыз шешілмейді. Тек аймақтық деңгейді ескере отырып қана нәтижеге жетуге болады (Смирнов Ю., 2012). Кез келген мемлекеттің ТШИ тартудағы тартымдылығы түрлі болып келеді. Дәстүрлі бағыттағы ғалымдар нарық көлемі, еңбекақы, айырбас бағамы сияқты экономикалық факторлардың ТШИ тартымдылығына

әсер етуін қарастырды (Кейвс Р.Е. 1974; Дуннинг Дж.Х., 1980; Гросс Р., 1996). Басқа зерттеушілер институционалдық факторлардың ТШИ-ге әсер етуін зерттеді. Жүргізілген талдаулар бойынша саяси тұрақтылық, демократия, заңның үстем болуы, яғни институционалдық факторлар ТШИ-ға тартымдылық тудырады десе (Глоберман С., 2003; Лори Д.У.,1995; Сетхи, Д.,2003), жемқорлық, салық саясаты, мәдени қашықтық керісінше шетел инвестициясының тартымдылығын тежейді (Глоберман С., 2003; Хабиб, М., 2002; Лори Д.У., 1995) деп көрсетеді. Бұл талдаулардан байқағанымыздай, ТШИ-ге институционалдық факторлардың әсер етуі әр түрлі көзқараста екендігі байқалады. Бұған мысал ретінде, кей ғалымдар саяси тұрақтылық ТШИ тікелей байланысы бар екендігін дәлелдесе (Лори Д.У.,1995; Сетхи, Д., 2003), басқа ғалымдар екі фактор арасында маңызды байланыс жоқ екендігін көрсетеді (Глоберман С., 2003; Кобрин, С.Ж. 1976). Салық заңдылығы мен ТШИ арасындағы байланыста сол сияқты, бірі кері әсер етеді десе (Гастанага, В.М., 1998; Лори Д.У.,1995), екінші көзқарастағы ғалымдар байланыстарды маңызды емес дейді (Чакрабарти, А. 2001; 89-113.).

Қазіргі уақытта жоғарыда келтірілген отандық, шетелдік ғалымдар көзқарастарына қосымша мемлекеттің даму деңгейі, аймақтардың тартымдылығы мен бәсекелестік ортаның қалыптасуына аса назар бөлінуі қажет. Себебі бұл әсер етуші факторлар мемлекеттік жаһандануға әкелетін қозғаушы күштер. Осы факторларды ескере отырып құрылған жобалар мен бағдарламалар елімізді шикізаттық бағытта ғана емес, өнеркәсіптік, инновациялық бағытқа бет алуымызға әкеледі. Мемлекеттің енді тек инвестициялық бағытта жүргізілетін саясаты ғана маңызды емес, инновациялық үлгідегі бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастыруда жүргізілетін шаралар керек. Инновациялық бағытқа негізделген шетел инвестицияларын тарту қажет. Инновациялық даму ең алдымен, адамның, ұйымның, фирманың, аймақтың, өнеркәсіптердің, мемлекеттің жағдайы мен қабілеттілігін арттыруға негізделген инновациялық әлеуетін жақсартуды қамтамасыз етеді. Иновациялық дамудағы ерекшелік арнайы мақсатта қайта құрылымдауға арналған көптеген шаралар мен құралдардың қолдану аясын кеңейтіп, жүйені және процестерді жаңғырту керек.

Материалдар мен әдістер. Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық дамытудың 2015 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында белгілі инвестициялық қызметті жетілдіру үшін бірнеше шаралар көзделген.

Шетел инвесторлары үшін:

1) көші-қонды бақылау рәсімдерін жақсарту;

2) шетелдік жұмыс күшін тарту рәсімдерін жетілдіру;

3) визасыз режимді кеңейту.

2. Фискалдық жүйе:

1) салық және кеден заңнамасын әкімшілендіруді жетілдіру;

2) трансферттік баға белгілеуді жетілдіру;

3. Жүйелік құралдарды жақсарту:

1) Инвестициялық штаб шеңберінде стратегиялық инвесторлар мен ТҰК мәселелерін қарау;

2) инвесторлар үшін «бір терезе» қағидаты бойынша қызметті жетілдіру жолдары қарастырылды. (Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2015 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы)

Инновациялық саясаттың негізгі мақсаты қоғамдағы барша институттарды болашақта дамуды анықтайтын бағыттағы жаңа институционалды нысанда құра отырып, яғни ғылымның дамуына және ондағы нәтижелерді экономикада, қоғамның технологиялық және тұрмыстық деңгейін көтеруді ынталандырушы жаңа әлеуметтік-экономикалық ортаға сәйкестендіру болып табылады. Осылайша, инновациялық саясатты іске асыру деңгейі анықталады. Оның қолданылу саласы ғылым, білім беру және экономика (кәсіпкерлікті, өндірісті, қаржы жүйесін, ғылыми-техникалық кадрларды, халықтың ғылыми және техникалық сауаттылығын қоса алғанда) сияқты негізгі бағыттарға сүйене отырып, барлық әлеуметтік-экономикалық жағдайды қамтиды. Осылайша, инновациялық процесті қаржыландыруға, сондай-ақ оның сабақтастығын қамтамасыз ету мәселелер жиынтығы инновациялық салаға бағытталған инвестициялар ағынын реттеу олардың өсуін ынталандыру арқылы қол жеткізіледі. Бұл бағытта инновациялық саясатты жүзеге асыру тактикалық құрал ретіндегі инвестициялық саясатты пайдалану арқылы қол жеткізіледі (Пищулин О.В., 2014: 159).

Сонымен қатар, инновациялық-инвестициялық саясатты жүргізуде сценарий ойластыру, тиімдісін таңдауға да мән берілген дұрыс. Мысалы, ғалымдар пікірінше, инновациялық-серпінділік сценарий инвестицияларды қайта өңдеу, жаңа, қарқынды дамып келе жатқан салаларға арнап инвестициялық құрылымды өзгертуді көздейді. Бірақ бұл жерде бастапқы кезеңдерде тәуекел жоғары болуына орай мем-

лекеттік қолдау шараларын күшейту керек. Постиндустриалдық технологиялардың сипатына сәйкес келетін технологияларға, инновациялық серпінділік бағытындағы кадрларды даярлау мақсатындағы ауқымды жобаларға, ақпараттық технологияларды және Интернетті дамытуға, ресурстарды үнемдейтін, экологиялық таза технологияларға және ұлттық инновациялық жүйелерді қалыптастыруға арналған инвестицияларды тартуда басымдық беру керек (Нурланова Н.К.,2013; Яковец Ю.В., 2008 г.).

Қазақстандық ғалымдар пікірінше елімізге шетел инвестицияларының тартылуына инвестициялық климат, табиғи ресурстардың молдығы және стратегиялық орналасуы және халықаралық несиелік рейтингтің оң нәтиже көрсетуі тартымдылықты арттырады, ал бюрократия, қаржылық тәуекел, Қазақстанның салықтық және қаржылық режимі; құқық саласындағы жиі өзгерістер, валюталық тұрақсыздық шетел инвестициясын тартуға кері әсер ететіндігін көрсетеді (Сагандыкова С., 1994).

Инвестициялық қызмет үшін қолайлы жағдайлар жасалып, арнайы экономикалық аймақтардың, индустриалды аймақтардың инвестициялық тартымдылығын арттыру және мемлекеттік-жеке меншік әріптестік механизмдерін дамыту арқылы инвестициялар тарту арналары кеңейтілді (Нурсеитов А.А., 2004).

Қазақстанға шетел инвестициялар тарту үшін көптеген іс-шаралар жүргізілуі керек. Біздің ел үшін салық салу тәртібін ретке келтіру керек. Шетел компаниялары салық жеңілдіктеріне және инвестициялық жобаны іске асыратын орынға аса назар аудармайды. Оларға айқын, ақылға қонымды және болжамды салық жүйесінің болуы маңыздырақ. Сонымен бірге, инвестициялық тартымдылықты арттыруда банк жүйесін нығайту маңызды, яғни шетел банктерінің елімізде көбеюі шетел инвесторларын тартуға септігін тигізеді. Ерекше тапсырмалардың бірі кеден органдарының жұмысын оңтайландыру, жемқорлықтың азаюына септігін тигізеді. (Байзақов С., 2002).

Әдебиеттерді шолу. Бұл мақаланы жазу үшін деректер сапалы әдістермен жиналды. Көрсеткіштер Қазақстан Республикасының статистикасы Агенттіктен алынды. Инвестицияларды басқару туралы заңдарға талдау жасалды, атап айтқанда:

«Инвестициялар туралы» 2003 жылғы 8 қаңтардағы Қазақстан Республикасының 373-II Заңы (өзгертілген және толықтырылған);

Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2015 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;

«Инвестицияларды мемлекеттік қолдаудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрінің 2015 жылғы 30 қарашадағы № 1113 бұйрығы.

Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексі 2015 жылғы 29 қазан № 375.

Соңғы онжылдықтағы инвестициялар біртекті, яғни маңызды бөлігін шикізат секторы құрайды. Бірақ ұзақ мерзімге шикізат секторына тартылған инвестициялар экономиканың бәсекелестігін сақтай алмайды. Сондықтан тұрақты экономикалық дамудың алғышарттарына инновациялық кәсіпорындардың пайдасына арналған инвестиция ағындарын қайта бөлу өте маңызды. Отандық инновациялық кәсіпорындар инвестициялардың көздерінде ғана тәуелді емес, сонымен бірге инвестицияларды тиімді басқару құралдарына да тәуелді.

Нәтижелер мен талқылау.

Әлемдік экономикаға капиталдың қозғалысы туралы жаһандық үрдістерді қарастырсақ, 2015 жылы ТШИ-дің күшті өсуі болғанына қарамастан 2016 жылы ТШИ өсу қарқыны төмендеген. БҰҰ-ның сауда және даму комитетінің деректеріне сүйенсек, ТШИ ағыны 2% кеміп, 1,75 трлн. АҚШ долл. құраған. Бұлай ТШИ ағынының азаю себебі әлемдік экономикада дағдарыстан кейін әлсіз экономикалық даму және елеулі стратегиялық тәуекелдер әсер еткен. Әсіресе дамушы елдерге ТШИ ағыны 14% дейін күрт төмендеп, 646 млрд. АҚШ долл. құрады.

Еліміз өз тәуелсіздігін алғалы шет мемлекеттерден 260,8 млрд. АҚШ долл. көлемінде инвестиция тартылды. Қазіргі таңда ТМД елдері арасында халықтың жан басына шаққанда тікелей шетелдік инвестициялардың ағыны бойынша, Түркменстан және Әзербайжан мемлекеттерінен кейін үшінші орында (БҰҰ-ның сауда және даму комитеті).

Қазақстан Республикасында негізгі капиталға салынған инвестициялар көлемі 2016 жылғы (қаңтар-шілде) 3 677,7 млрд. теңгені құрады. Бұл 2015 жылмен салыстырғанда 6,3%-ға артық. 2015 жылғы (қаңтар-шілде) салыстырғанда негізгі капиталға салынған инвестициялардың өсуі 6 өңірде байқалады. Инвестициялардың ең көп өсуі Атырау облысы 1,5 есе, Батыс Қазақстан облысы 1,3 есе, Жамбыл облысы мен Астана қаласы 1,0 есеге артқан. (1-кесте).

1-кесте – Қазақстан Республикасындағы инвестициялық қызмет. Аймақтар бойынша негізгі капиталға тартылған ішкі және сыртқы инвестициялар (ҚР статистикалық агенттігінің мәліметтері негізінде құрастырылған)

Негізгі құралдарға тартылған инвестициялар	Ішкі	Сыртқы	Аймақтар
3 677 717 592	2 376 375 886	1 301 341 706	Барлығы
95 459 873	89 055 341	6 404 532	Ақмола обл.
147 007 491	125 702 906	21 304 585	Ақтөбе обл.
269 305 971	247 468 761	21 837 210	Алматы обл.
1 093 131 020	423 360 132	669 770 888	Атырау обл.
194 799 069	61 285 517	133 513 552	Шығыс Қазақстан обл.
111 074 050	65 784 682	45 289 368	Жамбыл обл.
159 048 651	98 694 386	60 354 265	Қарағанды обл.
78 471 542	73 730 100	4 741 442	Қостанай обл.
73 590 024	56 867 841	16 722 183	Қызылорда обл.
210 117 892	169 284 708	40 833 184	Маңғыстау обл.
166 358 555	139 128 974	27 229 581	Оңтүстік Қазақстан обл.
209 846 668	106 520 915	103 325 753	Павлодар обл.
70 417 367	69 095 288	1 322 079	Солтүстік Қазақстан обл.
174 679 700	82 585 892	92 093 808	Батыс Қазақстан обл.
383 894 033	362 422 645	21 471 388	Астана қаласы
240 515 686	205 387 798	35 127 888	Алматы қаласы

2016 жылдың (қаңтар-шілде) айларында инвестиция көлемі салалар бойынша ғимараттар мен ғимараттардың құрылысы мен күрделі жөндеуі 2 084,6 трлн теңгені құрады (2-кесте). Біздегі инвестицияның басым бөлігі ғимараттар салуға, жөндеу жұмыстарына жұмсалатындығы байқалады. Инновациялық бағыттағы инвестициялар көлемі төмендеген.

2-кесте – Шығындардың түрлері бойынша негізгі капиталға салынған инвестициялар (ҚР статистикалық агенттігінің мәліметтері негізінде құрастырылған)

	Негізгі капиталға салынған инвестициялардың игерілгені		Соның ішінде					
			Шағын кәсіпорындар бойынша		Орта кәсіпорындар бойынша		Ірі кәсіпорындар бойынша	
	Мың теңге	Өткен жылғы тиісті кезеңге %-бен	Мың теңге	Өткен жылғы тиісті кезеңге %-бен	Мың теңге	Өткен жылғы тиісті кезеңге %-бен	Мың теңге	Өткен жылғы тиісті кезеңге %-бен
Негізгі капиталға салынған инвестициялар	3 677 717 592	106,3	1 404 539 156	85,5	278 366 904	124,7	1 994 811 532	125,2
Соның ішінде:								

Ғимараттар салу	2 084 576 664	113,2	1 043 853 210	96,2	140 467 502	166,6	900 255 952	134,0
Олардан:								
Құрылыс-монтаж жұмыстары	2 000 498 836	113,1	1 018 990 560	96,3	134 406 446	170,7	847 101 830	133,9
Машиналар құралсайман-дар	999 060 461	96,6	279 031 930	58,8	113 084 533	119,9	606 943 998	130,4
Өзге де шығындар	594 080 467	103,5	81 654 016	105,0	24 814 869	57,3	487 611 582	107,7

Инвестициялар және даму министрлігінің 2017-2019 жылдарға арналған үш жылдық бюджеті 2 274,6 млрд. теңге жұмсау көзделінген. Оның ішінде: ұлттық инновациялық жүйені дамытуға жәрдемдесуге – 8,3 млрд теңге қарастырылған. (ҚР инвестициялар және даму министрлігі мәліметтері)

Өтпелі экономикадағы елдері арасындағы ТШИ ағынын қарастырсақ, 2016 жылы 68 млрд. АҚШ долл. жетті. Сонымен бірге Қазақстан мен Ресей мемлекетінің негізінде ТМД және Грузия мемлекеттерінде ТШИ көлемі екі есеге өскен. Керісінше, Оңтүстік-Шығыс Европада ТШИ 5% азайған, себебі дамушы мемлекеттерге деген инвесторлар қызығушылығы артқан. Қазақстан мен Ресейге ТШИ ағынының көлемі 81% артып, жалпы сомасы 68 млрд. АҚШ долл. құрады. Бұл көрсеткіш 2008 жылғы рекордтық 118 млрд. АҚШ долл. көлемінен дайын өнімді экспорттауды жақсарту есебінен 2015 жылы ЖІӨ-нің төмендеуінен кейінгі экономикалық құлдырау осындай айтарлықтай «секіру» факторы болып табылады, бұл ішінара мұнай бағасының тұрақтандырылуын көрсетеді. Дегенмен, Ресейге тартылған ТШИ көлемі 2008 жылдың жартысынан да (76 млрд. АҚШ доллары) және 2013 жылға қарағанда 29%-ға төмен (53 млрд. АҚШ доллары) болды, бұл Ресей мен 2014 жылдан бастап сауда серіктестері арасындағы сауда шектеулеріне байланысты күрт төмендеген.

Теңізге шығу мүмкіндігі жоқ ТМД елдерінің ішінде Қазақстан инвесторлар үшін ең тартымды болып табылады және ТШИ-дің ағыны екі есе артып, 9 миллиард АҚШ долларына жеткен. Бұл өсім негізінен тау-кен өнеркәсібіндегі геологиялық барлау жұмыстарын күшейту негізінде және жаңа инвесторлардың қызығушылығын арттыруға байланысты артқан.

Жаңа мегажобада ЖШС «Теңізшевройл» халықаралық консорциумы «Теңіз» мұнай кен орнында жергілікті «мұнай алыптарын» кеңейтуге инвестиция сала бастады. Сарапшылар пікірінше, осы жобаның құны 36,8 млрд. АҚШ долл. және оншақты жылға жетуі мүмкін, бірақ жаңа мұнай өндірісі 2022 жылы басталуы мүмкін. Бұл жобадан байқағанымыздай, шетелдік инвесторлар өздерінің ұзақ мерзімді ТШИ Қазақстанның көмірсутегі және минералдық шикізат қорларына салуға қызығушылықтары артып, әрі қарайда Қазақстан экономикасының шикізат бағытында жұмсауды жалғастыруда.

2016 жылы Қазақстанға дәстүрлі емес инвесторлардан ТШИ тартылды, оның ішінде Қытай, Үндістан және Иран инвесторлары анықталған. Қытайдың нарықта он жылдан астам қызмет атқарып жүрген мемлекеттік «Sinopec» мұнай фирмасы ресейлік «Лукойл» мұнай компаниясына тиесілі 1,1 миллиард долларлық жергілікті активтерді сатып алу есебінен ТШИ-дағы үлесін арттырды. Үндістаннан келетін ТШИ Үндістанның «Bharata Heavy Electrics» компаниясының Теңіз кенішіндегі газ турбиналық генераторларға инвестициялауға байланысты, сондай-ақ «Самұрық Энерго» қазақстандық компаниясымен ұлттық энергетикалық секторда бірлескен кәсіпорын құру арқылы күрт өсті. Иранның «Niroo Transfo» компаниясы Шымкент қаласында трансформаторлық мұнай өндіру зауытын салу үшін шамамен 1 млрд. АҚШ доллары болатын жергілікті серіктесімен бірлескен кәсіпорын құрды. Осылайша, бүгінгі таңда мұнай, газ және тау-кен өнеркәсібіне инвестициялардың үлесі әлі де ТШИ көлемінің үлкен бөлігін құрайды, алайда, ел үкіметі қосылған құн есебінен тауар өндірісінің негізінде өз салаларын кеңейтуге ұмтылуда. Мысалы, қытайлық «MCC

Baosteel» компаниясы мен қазақстандық 40% қатысу үлесін иеленетін, қазақстандық Eurasian Resources Group тау-кен компаниясы арасындағы ынтымақтастық нәтижесінде, жергілікті темір кенін өңдеуді ұлғайту үшін 1,2 миллиард АҚШ долларын құрайтын зауытты іске қосу жобасы іске асырылуда. Осылайша, ұзақ мерзімді инвесторлар Қазақстанда қолданыстағы өндірісті дамытуға қатысуын кеңейте отырып, жергілікті компаниялардың жарғылық капиталына инвестициялардың үлесін арттырды. Ресей ТМД елдері арасындағы ең ірі мемлекет екендігін ескерсек, Ресейдің ТШИ тартымдылығы төмендеген. Негізінде, Ресейдің импортты алмастыру стратегиялары жаңа ТШИ үшін мүмкіндіктер аша алады, бірақ бұл стратегияны жергілікті өндірушілер ғана қолданады. Ресейден айырмашылығы бар ТМД-ның басқа елдеріне де болжам «сенімді емес», соның ішінде Қазақстан экономикасына да қатысты, өйткені олардың барлығы Ресеймен жанама іскерлік байланыстардың болуына байланысты Ресей экономикасының баяу немесе теріс өсуінің зардаптарынан зардап шегеді.

Дегенмен, зерттеушілер пікірінше, Қытай Халық Республикасының «Ұлы Жібек жолы» экономикалық белдеуі мен «XXI ғасырдағы Теңіз Жібек жолы» (бірлескен «Бір белдеу – бір жол» деп аталатын) құрылысы бойынша бастамасы Қазақстанның инвестициялық келешегіне оң әсерін тигізуі мүмкін. Қазақстаннан басқа, әртүрлі аймақтардағы 60-тан астам ел «белдеу және жол» бағыты бойынша өтетіндіктен, болашақта ТШИ-дің жиынтық көлемі болжамды есептеу бойынша 9 триллион АҚШ долларынан асады деп күтілуде. (БҰҰ-ның сауда және даму комитеті).

Бәсекелестік заңына сәйкес шетел инвесторларын таңдауда инвестиция заңымен қоса, бәсекелестік ұғымы да ескеріле бастады. Бұл елімізде либерализациялау жолында жасалған қадамдардың бірі. Сонымен қатар, Қазақстан үшін инвесторлардың ресурстарды экспортқа шығаруға дейін қайта өңдеумен айналысу да маңызды. Себебі, жергілікті құн өсіп, елімізде жоғарғы және тұрақты табыстың түсуіне септігін тигізеді. Басты тапсырманың бірі, тікелей шетел инвестициясын тартушы салалар арасында байланыс орнату. Сондай-ақ табиғи ресурстарды өңдейтін тікелей шетел инвестициясын қолдай бермей өндіріспен айналысатын инвесторларды ынталандыру керек.

Жоғарыда айтылған оң көрсеткіштермен қатар, мемлекеттің инвестициялық саясатындағы өзгерістерге шетелдік инвесторлар мен реципиент мемлекет үшін инвестициялау және инновациялық процесте зияткерлік меншікті, басқа да мүліктік құқықтарды қорғауды ұйымдастыру және сақтандыру кепілдіктерін қамтамасыз ететін басымдықтар қажет (Биргулиева Г.Ф. 2009).

Қорытынды

Инвестициялық саясаттың қазіргі бағыттары «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты ҚР Президентінің Қазақстан халқына арналған Жолдауында «Ағымдағы дамудың маңызды мәселелерінің бірі – Қазақстан экономикасына келетін инвестициялар ағынын әртараптандыру болып табылады» деп назар аударылған болатын. (Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты Қазақстан Республикасының Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы)

Шетел инвесторларының біздің елімізге қызығушылығы бар, тек сол қаражаттарды мемлекетті дамыту мақсатына арналған бағыттарға дұрыс жұмсап, орынды басқара білу керек. Инвестициялық бағыт пен инновация арасында байланыс орнату керек.

Тартылатын тікелей шетел инвестицияларын аймақтар бойынша орналастыру, аймақтардың тартымдылығын арттыру мемлекеттің бірыңғай сипатта дамуына әкеледі. Бұл бағытта жүргізілу қажет іс-шараларға:

Аймақтың инвестициялық әлеуетін, күшті және әлсіз жақтарын бағалау;

Аймақтық даму стратегиясын жасау және жүзеге асыру;

Маркетинг, ұйымдастыру, техникалық шараларды жүргізуге негізделген жиынтық мақсатты бағдарламалар дайындау.

Мақсатты бағдарламаларға келесідей іс-шаралар енгізу керек:

– тұтастай алғанда аймақтың және оның бөлек бөлімшелерінің іскерлік әлеуеті туралы ақпаратты қамтитын бизнес карточкасын құру;

– инвестициялық үдерісіне қосу үшін өндірістік нысандардың деректер базасын оларды қалыптастыру;

– еркін кәсіпкерлік аймақтарын ашу;

– жекелеген салалар мен кәсіпорындардың бизнес-профилдерін қалыптастыру.

Қазіргі жағдайда тиімді инвестициялық саясат төрт негізді дамытуға негізделуі керек принциптері:

– инвестициялық қызметті заңнамалық қамтамасыз етуді жетілдіру;

– инвестициялық бағдарламалардың стратегиялық бағыттарына инвестициялық саясатты шоғырландыруды жүзеге асыру;

Кәсіпорындармен өзара іс-қимылды өз қаражатына жұмылдыру мақсатында ұйымдастыру. Бұл инвестицияларды дамытудағы аймақтық кәсіпорындардың өзара мүдделерін іске асыруға қатысты саясат.

2020 жылға дейінгі дамудың жоспары бес бағытта негізделген болатын: ел экономикасын дағдарыстан кейінгі дамуға дайындау; қарқынды индустрияландыру мен инфрақұрылымды дамыту есебінен экономиканың өсуінің дәйектілігіне қол жеткізу; адамдық капиталдың бәсекеге қабілеттігін арттыру мақсатында инвестицияны болашаққа белсене салу; ұлтаралық келісімді нығайту, яғни халықаралық қатынастарды одан әрі дамыту. Ендігі бағыт жоғарыда келтірілген ұсыныстар мен бағдарламаларды ескере отырып елімізді дамыту, өркендету. Дұрыс ұйымдастырылған инвестициялық басқару тиімді жүйесі инвестициялық ресурстар шектелген жағдайда да отандық экономиканың инновациялық секторын дамыту үшін мүмкіндіктер жасай алады.

Дәстүрлі инвестициялардан динамикалық ғылыми-техникалық саясатқа, жаңа технологиялар мен өнімдерді жаңа білімдермен, менеджменттермен, кадрлық саясатымен технологиялық нарықтарда үйлестіретін, оның ішінде коммуникациялық және ақпараттық инфрақұрылымды бірыңғай конгломератқа біріктіретін арнайы инвестицияларға көшу керек.

Әдебиеттер

Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2015 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты

Қазақстан Республикасының Президенті – Ұлт Көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жыл 27 қаңтар

ҚР статистика агенттігі. (2016): www.stat.kz.

ҚР инвестициялар және даму министрлігі www.mid.gov.kz

БҰҰ-ның сауда және даму комитеті http://unctad.org

Қазақстан Республикасының «Инвестициялар туралы» 2003 жылғы 8 қаңтардағы 373-II Заңы

Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрінің «Инвестицияларды мемлекеттік қолдаудың кейбір мәселелері туралы» 2015 жылғы 30 қарашадағы № 1113 бұйрығы.

Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексі 2015 жылғы 29 қазан № 375.

Байзақов С. және басқалар (2002.) Қазақстан: сауда және инвестициялық саясатты талдау: Қазақстандағы TACIS жобалық қызметінің оқырмандары (EDKZ 9902). жергілікті кеңесшілер тобы / – Астана; Алматы: Арқаим, – 480 бет.

Биргулиева Г.Ф. (2009) Шетелдік тікелей инвестициялар Ресейдің инновациялық даму жағдайында экономикалық өсім факторы ретінде: автореферат. – С.-Петербург: Типография РГПУ им. Герцена.

Гастанага, В.М., Нугент, Дж.Б., Пашамова Б. (1998). Қабылдаушы елдің реформасы және ТШИ-дың ағыны: олар бір-бірінен қаншалықты ерекшеленеді? Әлемдік даму, 26 (7).

Глоберман С., Шапиро Д. М. (1999). Мемлекеттік саясаттың тікелей шетелдік инвестицияларға әсері: Канадалық тәжірибе. Халықаралық іскерлік зерттеулер журналы, 30 (3), 513-532.

Глоберман С., Шапиро Д. М. (2002). Шетелдік тікелей инвестициялардың ағындары: басқару инфрақұрылымының рөлі. Әлемдік даму, 30 (11).

Глоберман С., Шапиро Д. М. (2003). Инфрақұрылымды басқару және шетелдік тікелей инвестициялар. Халықаралық іскерлік зерттеулер журналы, 34 (1), 19-39.

Гросс Р., & Тревино Л. Дж. (1996). Америка Құрама Штаттарына тікелей шетелдік инвестициялар: шыққан ел бойынша талдау. Халықаралық іскерлік зерттеулер журналы, 27 (1), 139-155.

Дуннинг Дж Х., Луннан, С. М. (2008). Институттар және көпұлтты кәсіпорынның OLI парадигмасы. Азия-Тынық мұхит аймағындағы менеджмент журналы, 25 (4), 573-593.

Дуннинг, Дж.Х. (1980). Халықаралық өндірістің эклектикалық теориясына кейбір эмпирикалық сынақтар. Халықаралық іскерлік зерттеулер журналы, 11 (1), 9-3.

Кейвс Р.Е. (1974). Тікелей инвестициялардың себептері – Канада мен Ұлыбританияның өңдеу өнеркәсібіндегі шетелдік компаниялардың үлестері. Экономика және статистикаға шолу, 56 (3), 279-293.

Кобрин, С.Ж. (1976). Өндіріске тікелей шетелдік инвестициялардың экологиялық детерминанттары: экс-эмпирикалық талдау ex post. Халықаралық бизнес зерттеулер журналы, 7 (2), 29-42.

Лори Д.У., & Гуисингер С.Е. (1995). Капиталға тікелей инвестициялардың саяси және бейресми детерминанты. Халықаралық іскерлік зерттеулер журналы, 26 (2), 281-299.

Нурсеитов А.А. (2004 ж.) Шетелдік тікелей инвестициялар Қазақстан Республикасында экономиканы дамыту факторы ретінде. Мақала. Жаңа ғасыр – Алматы. Қазақстанның ұлттық экономикасы.

Нұрланова Н.К. (2013) Экономикалық дамудың инновациялық серпінді сценарийі: Қазақстанда іске асыру мүмкіндіктері мен келешегі. e-history.kz

Пишулин О.В. (2014) Инновациялық саладағы инвестициялық қызметтің ерекшеліктері. Экономика ғылымдарының журналы, №2, 159-163

Сагандыкова С. (1994) Қазақстандағы шетелдік инвестициялар: экономикадағы инвестициялық процестерді талдау және болжау. – Алматы: Ғылым: http://www.yaneuch.ru

Сетхи, Д., Гайжингер, С.Е., Форд, Д.Л., Феллан, С.Е. (2002). Жасыл жайылымдарды іздеу: институционалдық және стратегиялық факторларға жауап ретінде шетелдік тікелей инвестициялардың өзгеру үрдісін теориялық және эмпирикалық зерттеу. Халықаралық бизнес шолу, 11 (6), 685-705.

Сетхи, Д., Гайжингер, С.Е., Фелан, С.Е., Берг Д. М. (2003). Тікелей шетелдік инвестициялардың ағындарының үрдістері: теориялық және эмпирикалық талдау. Халықаралық іскерлік зерттеулер журналы, 34 (4), 315-326

Смирнов Ю., Бромберг Г. (2012) Аймақтардағы инновациялық қызметті ынталандыру [Электронды ресурс] // http: // http://stra.teg.ru

Хабиб, М., & Зуравски Л. (2002). Сыбайлас жемқорлық және тікелей шетел инвестициялары. Халықаралық бизнесті зерттеу журналы, 33 (2), 291-307.

Чакрабарти, А. (2001). Шетелдік тікелей инвестициялардың анықтамалары: шет аралық регрессиялардың сезімталдығын талдау. Киклос, 54 (1), 89-113.

Яковец Ю.В. (2008) Әлемнің және Ресейдің технологиялық даму болжамы және инновациялық серпіліс стратегиясы. – Мәскеу: MISK.

Литература

Государственная программа промышленного и инновационного развития Республики Казахстан на 2015-2019 годы.

Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана». 27 января 2012 г.

Статистическое агентство РК. (2016).: www.stat.kz.

Министерство инвестиций и развития Республики Казахстан, www.mid.gov.kz

Конференция Организации Объединенных Наций по торговле и развитию http://unctad.org

Закон Республики Казахстан от 8 января 2003 года «Об инвестициях» 373-II

Приказ Министра инвестиций и развития Республики Казахстан от 30 ноября 2015 г. № 1113 «О некоторых вопросах государственной поддержки инвестиций».

Предпринимательский кодекс Республики Казахстан, № 375-V от 29 октября 2015 г.

Байзаков С. и другие (2002.) Казахстан: анализ торговой и инвестиционной политики: читатель проектной деятельности TACIS в Казахстане (EDKZ 9902) с комментариями. Группы местных консультантов. – Астана; Алматы: Аркаим,– 480 стр.

Биргулиева Г.Ф. (2009) Прямые иностранные инвестиции как фактор экономического роста в условиях инновационного развития России: Автореферат на соискание ученой степени кандидата экон. наук. – СПб.: Типография РГПУ им. Герцена.

Гастанага, В.М., Нугент, Дж.Б., Пашамова Б. (1998). Реформы принимающей страны и приток ПИИ: насколько они отличаются друг от друга? Мировое развитие, 26 (7).

Глоберман С., Шапиро Д. М. (1999). Влияние государственной политики на прямые иностранные инвестиции: канадский опыт // Журнал международных исследований бизнеса. – 30 (3). – 513-532.

Глоберман С., Шапиро Д. М. (2002). Глобальные потоки прямых иностранных инвестиций: роль инфраструктуры управления // Мировое развитие. – 30 (11).

Глоберман С., Шапиро Д. М. (2003). Инфраструктура управления и прямые иностранные инвестиции США // Journal of International Business Studies, 34 (1), 19-39.

Гросс Р., & Тревино Л. Дж. (1996). Прямые иностранные инвестиции в США: анализ по странам происхождения. Журнал международных исследований бизнеса. – 27 (1). – 139-155.

Дуннинг Дж Х., Луннан, С. М. (2008). Институты и парадигма OLI многонационального предприятия // Азиатский Тихоокеанский журнал управления. – 25 (4). – 573-593.

Даннинг Дж. Х. (1980). К эклектической теории международного производства. Некоторые эмпирические тесты // Журнал международных бизнес-исследований. – 11 (1). – 9-3.

Кейвс Р.Е. (1974). Причины прямых инвестиций – доли иностранных компаний в обрабатывающих отраслях Канады и Соединенного Королевства // Обзор экономики и статистики. – 56 (3). – 279-293.

Кобрин С.Ж. (1976). Экологические детерминанты прямых иностранных инвестиций в производство: Экс-эмпирический анализ ex post // Journal of International Business Studies. – 7 (2). – 29-42.

Лори Д.У., & Гуисингер С.Е. (1995). Политические и внеполитические детерминанты американского капитала прямые иностранные инвестиции // Журнал международных исследований бизнеса. – 26 (2). – 281-299.

Нурсеитов А.А. (2004) Прямые иностранные инвестиции как фактор экономического развития в Республике Казахстан. Статья. Новый век – Алматы. Национальная экономика Казахстана.

Нурланова Н.К. (2013) Инновационный прорывной сценарий экономического развития: возможности и перспективы реализации в Казахстане. e-history.kz

Пищулин О.В. (2014) Особенности инвестиционной деятельности в инновационной сфере // Журнал Экономика образования. – №2. – 159-163.

Сагандыкова С. (1994) Иностранные инвестиции в Казахстане: анализ и прогнозы инвестиционных процессов в экономике. – Алматы: Гылым: http://www.yaneuch.ru

Сетхи, Д., Гайжингер, С.Е., Форд, Д.Л., Феллан, С.Е. (2002). Поиск более зеленых пастбищ: теоретическое и эмпирическое исследование изменения тенденции прямых иностранных инвестиций в ответ на институциональные и стратегические факторы // Международный обзор бизнеса. – 11 (6). – 685-705.

Сетхи, Д., Гайжингер, С.Е., Фелан, С.Е., Берг Д. М. (2003). Тенденции в потоках прямых иностранных инвестиций: теоретический и эмпирический анализ // Journal of International Business Studies. – 34 (4). – 315-326.

Смирнов Ю., Бромберг Г. (2012) Стимулирование инновационной деятельности в регионах. http:// http://stra.teg.ru

Хабиб, М., & Зуравски Л. (2002). Коррупция и прямые иностранные инвестиции // Журнал международных исследований бизнеса. – 33 (2). – 291-307.

Чакрабарти, А. (2001). Детерминанты прямых иностранных инвестиций: анализ чувствительности межстрановых регрессий // Киклос. – 54 (1). – 89-113.

Яковец Ю.В. (2008) Прогноз технологического развития мира и России и стратегия инновационного прорыва. – М.: МИСК.

МРНТИ 06.35.51

Буланова Н.К.

к.э.н., РФ, старший преподаватель, Западно-Казахстанский государственный университет имени М.Утемисова, Казахстан, г. Орал, e-mai: nadya.bulanova.cons@mail.ru

ДОХОДЫ БЮДЖЕТОВ ТЕРРИТОРИИ В СТРАНАХ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА

Финансовые системы стран Евразийского экономического союза (ЕАЭС) формировались на общем постсоветском пространстве, что оказало существенное влияние на формирование бюджетной системы и содержание бюджетных отношений в этих странах. В процессе исследования выделяются как общие, так и отличительные черты, характерные для отдельных стран ЕАЭС и их административно-территориальных образований. При этом наиболее важной проблемой современного этапа развития финансовых отношений в странах ЕАЭС является совершенствование процесса укрепления доходной базы бюджетов территорий, повышения роли собственных доходов. К числу наиболее значимых результатов, определяющих научную новизну исследования, относятся следующие: дано определение бюджета территорий как финансовой основы деятельности органов власти в регионе и на местном уровне, предложены показатели оценки степени самостоятельности при формировании доходов бюджетов территорий.

Теоретическое значение исследования заключается в том, что полученные в результате проведенного исследования выводы и предложения вносят определенный вклад в развитие экономической науки и могут быть использованы для дальнейших теоретических и практических разработок по проблемам формирования доходов бюджетов территорий стран ЕАЭС. Внедрение результатов исследования в практику позволит улучшить процесс формирования доходов бюджетов территорий в странах ЕАЭС.

Ключевые слова: доходы бюджета, бюджет территорий, финансовая самостоятельность территорий.

Bulanova N.K.

к.э.н., Russian Federation, M.Utemsov Greatest Advisor West Kazakhstan State University Kazakhstan, Oral, e-mail: nadya.bulanova.cons@mail.ru

The revenues of the budgets of the territory in the countries of the Eurasian Economic Union

Financial systems of the countries of the Eurasian Economic Union (EEU) were forming in the common post-Soviet space, which had a significant impact on the formation of the budget system and the content of budgetary relations in these countries. The process of research is distinguished general and distinctive features that are characteristic of individual countries of the EEU and their administrative-territorial entities. At the same time, the most important problem of the current stage of development of financial relations in the EEU countries is the improvement of the process of strengthening the revenue base of the budgets of territories, increasing the role of own revenues.

Among the most significant results that determine the scientific novelty of the study are following: the definition of the territorial budget as a financial basis for the activities of government bodies in the region and at the local level is specified and indicators for assessing the degree of independence when forming the revenues of the budgets of the territories are proposed.

The theoretical significance of the research is that the conclusions and proposals received as a result of the study to make a definite contribution to the development of economic science and can be used for further theoretical and practical developments on the problems of revenue generation in the budgets of the territories of the EEU countries. The introduction of research results in practical will allow improving to the process of forming revenues of territories budgets in the EEU countries.

Key words: budget revenues, territorial budget, financial independence of territories.

Буланова Н.К.
э.ғ.к., РФ, аға оқытушы, М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Орал қ., e-mai: nadya.bulanova.cons@mail.ru

Еуразиялық экономикалық одақ елдеріндегі аумақтың бюджеттерінің кірістері

Еуразиялық экономикалық одақ елдерінің қаржылық жүйесі (ЕАО) жалпы пост-кеңестік кеңістікте қалыптасты, бұл бюджет жүйесінің қалыптасуына және осы елдердегі бюджеттік қатынастардың мазмұнына айтарлықтай әсер етті. Зерттеу процесінде ЕАО-ның жекелеген елдеріне және олардың әкімшілік-аумақтық құрылымдарына тән жалпы және айрықша ерекшеліктер бөлінеді. Сонымен бірге, ЕАО елдеріндегі қаржылық қатынастарды дамытудың қазіргі кезеңінің маңызды мәселесі аумақтардың бюджеттерінің кіріс базасын нығайту, өз кірістерінің рөлін арттыру процесін жетілдіру болып табылады.

Зерттеудің ғылыми жаңалығын анықтайтын ең маңызды нәтижелердің бірі мыналар: аумақтардың бюджетінің анықтамасы аймақтағы және жергілікті деңгейдегі билік органдарының қызметі үшін қаржылық негіз ретінде көрсетіледі, аумақтың қаржы тәуелсіздігі дәрежесін көрсететін аумақтардың бюджеттерінің кірістерін жіктеу аумақтардың бюджеттерінің кірістерін қалыптастырудағы тәуелсіздік дәрежесінің көрсеткіштерін түсіндіреді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы мынада, зерттеу нәтижесінде алынған тұжырымдар мен ұсыныстар экономикалық ғылымның дамуына нақты үлес қосып, ЕАО елдерінің бюджеттерінде кірістерді қалыптастыру проблемалары бойынша теориялық және практикалық әзірлемелер үшін қолданылуы мүмкін. Зерттеу нәтижелерін практикада енгізу ЕАО елдеріндегі аумақтардың бюджеттерінің кірістерін қалыптастыру процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: бюджеттік түсімдер, аумақтық бюджет, аумақтардың қаржылық тәуелсіздігі.

Введение

Бюджет обеспечивает функционирование государственных институтов, гарантирующих конституционные права и свободы граждан, за счет распределения вновь созданной производительным трудом стоимости. Поэтому бюджет – это важнейшая финансовая категория, неотъемлемая часть государственных и местных финансов. При этом основные цели управления государственными финансами состоит в «поддержании устойчивой финансовой позиции, эффективном распределении ресурсов и эффективном предоставлении общественных благ и услуг (Франко 2002: 7). Сущность бюджета обусловлена финансовыми отношениями, а также сущностью государства и общественно-политическим положением страны. При любых общественно-экономических формациях и в условиях цифровой экономики бюджет удовлетворяет потребности власти в денежных средствах.

Материалы и методы

Исследование проводилось на основе изучения монографий, статей отечественных и зарубежных ученых в области теории бюджета, доходов бюджетов, экономической теории. Исследование проводилось с использованием законодательных и нормативных документов в области бюджетной политики и межбюджетных отношений в странах ЕАЭС.

Обзор литературы

В связи с тем, что исследование категории «бюджет» в историческом аспекте достаточно широко представлено в научной литературе, остановимся на современном ее понимании различными авторами.

Обратившись к Советскому энциклопедическому словарю, изданному под редакцией А.М. Прохорова, находим: «Бюджет (англ. budget): 1) роспись государственных доходов и расходов на определенный срок, утвержденная в законодательном порядке; 2) предположительное исчисление ожидаемых доходов и расходов государства, учреждения или отдельного лица на определенный срок» (Прохорова 1974: 189). Безусловно, достоинствами этого определения являются его конкретность и краткость, однако, строго говоря, под бюджетом не следует понимать только документ.

Немецкий правововед Фридрих Юлиус Шталь расматривал понятие бюджета в правовом аспекте следующим образом: сущность государственных финансов заключается в учреждений института бюджета и его спецификации прежде всего выражают государственный характер (Шталь 2009а: 258).

Г.П. Журавлева дает такое определение рассматриваемому понятию: «Бюджет – это система императивных денежных отношений, в процессе которых образуется и используется

денежный фонд» (Журавлева 2014: 370). Императивность предполагает отношения власти и подчинения, возникающие в процессе бюджетных отношений, например при налогообложении, когда субъект налога не вправе отказаться от возложенных на него обязанностей. При невыполнении обязательств (уклонении от уплаты налогов, несвоевременном или неполном внесении налогов в бюджетный фонд) применяются соответствующие санкции. Достоинствами данного определения являются его конкретность и краткость. Основным недостатком является то, что бюджет сведен к феномену денежных отношений.

И.И. Глотова рассматривает бюджет как «сложное финансовое явление, представляющее, с одной стороны, экономическую категорию, а с другой – реальный субъективный финансовый инструмент (рычаг) воздействия определенного субъекта на те или иные сферы жизнедеятельности общества» (Глотова 2015: 163). В данном определении так же, как и в предыдущем, бюджет предстает как экономическая категория, но в данном случае вторая часть определения является довольно расплывчатой, неконкретной и требует дополнительных разъяснений.

С научной точки зрения, бюджет как экономическую категорию профессор В.В. Ковалев представляет в качестве системы экономических (денежных) отношений между государством, экономическими субъектами и населением по поводу перераспределения части стоимости общественного продукта в процессе образования и использования особого централизованного фонда денежных средств для удовлетворения наиболее важных на данном этапе развития потребностей общества» (Ковалев 2007: 146).

Результаты и рассуждения

Мы согласны, что бюджет как экономическая категория состоит из финансовых отношений, которым присущи денежная форма и основные функции финансов при перераспределении стоимости общественного продукта между экономическими субъектами.

Анализ приведенных выше определений позволяет сделать некоторые теоретические обобщения. Выявление общего содержания данных определениях позволит избавиться от всего несущественного, выступающего лишь словесным описанием различий в видении исследователями понятия «бюджет». Мы разделяем мнение авторов, рассматривающих бюджет как экономическую категорию, то есть научное понятие, отвлеченно характеризующее сущность какого-либо явления. Такие понятия, как «бюджетный план», «роспись бюджетных доходов и расходов», «бюджетный закон», «бюджетный фонд», отражает лишь внешние проявления сущности бюджета (Буланова 2009а: 15).

Взяв за основу все общее, свойственное определениям, данным отечественными экономистами понятию бюджет, можно предложить следующее определение: Бюджет есть экономическая категория, финансовая основа формирования и распределения денежных средств, предназначенная для обеспечения задач и функций государства, органов регионального управления и местного самоуправления.

В состав стран ЕАЭС входят: унитарные государства (Казахстан, Беларусь и др.) и Российская Федерация (Договор о ЕАЭС 2014): 1). В унитарных странах ЕАЭС бюджетные системы представляют собой совокупности бюджетов всех административно-территориальных образований и состоят из двух уровней: республиканского и местных бюджетов. В нашей стране и Республике Беларусь основная часть ресурсов государства концентрируется в республиканском бюджете. Местные бюджеты в республиканский бюджет не входят, соответственно утверждаются и исполняются местными органами власти.

С обретением государственной независимости бюджетные системы унитарных государств ЕАЭС получили новое назначение, произошли изменения в структурах бюджетов, содержании доходов и расходов. Серьезные изменения происходят в бюджетном устройстве, усиливается самостоятельность всех видов бюджетов. Но по-прежнему решающее место в выполнении общегосударственных экономических и социальных программ принадлежит республиканским бюджетам этих стран.

Бюджетная система Республики Казахстан включает в себя (Бюджетный кодекс РК 2008):

– республиканский бюджет;

– местные бюджеты, в том числе областные бюджеты (5 экономических регионов включают в свой состав 14 областей), бюджет города республиканского значения (Алматы), столицы (Астана), бюджеты городов областного значения (41), районные (города областного значения) бюджеты, бюджеты города районного значения, села, поселка, сельского округа.

В Республике Беларусь на современном этапе: 6 областей, столица город Минск, 118 районов, 112 городов, 24 района в городах, 95 поселков городского типа и 1364 сельских совета.

Согласно административно-территориальному делению в бюджетную систему Республики Беларусь как самостоятельные части, кроме республиканского бюджета, включаются местные бюджеты. Местные бюджеты делятся на:

– бюджеты первичного уровня (сельские, поселковые, городские (городов районного подчинения));

– бюджеты базового уровня (районные и городские (городов областного подчинения));

– бюджеты областного уровня (областные бюджеты и бюджет г. Минска).

В Российской Федерации как в федеративном государстве бюджетная система трехуровневая и включает:

– федеральный бюджет и бюджеты государственных внебюджетных фондов;

– бюджеты субъектов Федерации и бюджеты территориальных государственных внебюджетных фондов (всего 85 бюджетов: 22 республиканских бюджета, 55 краевых и областных бюджетов; 4 окружных бюджета автономных округов, бюджет Автономной Еврейской области, городские бюджеты г. Москвы, г. Санкт-Петербурга и г. Севастополя);

– местные бюджеты (около 30 тысяч бюджетов), в том числе: бюджеты муниципальных районов, бюджеты городских округов, бюджеты внутригородских муниципальных образований городов федерального значения г. Москвы, г. Санкт-Петербурга и г. Севастополя; бюджеты городских и сельских поселений (Бюджетный кодекс РФ 2017: 25).

Для единства, анализа бюджетных ресурсов стран ЕАЭС необходимо ввести понятие бюджета территорий. В Российской Федерации бюджетами территорий являются бюджеты субъектов Федерации и местные бюджеты, в унитарных государствах (Республика Казахстан, Республика Беларусь) – местные бюджеты. Таким образом, бюджет территорий – это совокупность экономических отношений, складывающихся на уровне административно-территориального образования по поводу распределения валового внутреннего продукта территории, части национального богатства в целях формирования финансовой основы функционирования органов власти административных территории (Буланова 2009б: 24).

Важно остановиться на другом аспекте бюджетной системы – принципах бюджетной системы. Бюджетная система государства должна функционировать в соответствии с этими принципами, которые определяются в бюджетном законодательстве страны. Спектр положений этих принципов и их классификаций достаточно широк. Например, в правовом аспекте принципы ситемы различимы, первые ориентированы на государство, последние на частные (Шталь 2009б: 260). Основные принципы бюджетных систем стран ЕАЭС (Российской Федерации, Республика Казахстан, Республика Беларусь) представим в виде двух групп: общие (закрепленные в бюджетном законодательстве) и отдельные принципы (предусмотренные в законодательстве только одной страны) (см. табл.1).

Таблица 1 – Основные принципы бюджетных систем стран СНГ

Общие принципы		
• Единство бюджетной системы • Гласности • Сбалансированность • Достоверность • Самостоятельность • Полнота • Адресность и целевой характер бюджетных средств • Результативность и эффективность		
Отдельные принципы		
Российская Федерация	*Республика Казахстан*	*Республика Беларусь*
• Прозрачность • Разграничение доходов, расходов и источников финансирования дефицитов бюджетов между бюджетами бюджетной системы • Равенство бюджетных прав субъектов Российской Федерации, муниципальных образований • Общее (совокупного) покрытие расходов бюджетов • Подведомственность расходов бюджетов	• Реалистичность • Транспарентность • Последовательность • Преемственность • Единство кассы	• Общее (совокупного) покрытие расходов бюджетов • Ответственность участников бюджетного процесса
Примечание: составлено на основании бюджетных кодексов стран ЕАЭС		

Важно отметить, что для укрепления доходной базы, повышения роли собственных доходов бюджетов территорий наиболее значимы следующие принципы бюджетной системы, закрепленные в бюджетном законодательстве стран ЕАЭС, а именно:

– единство бюджетной системы – означает единство правовой базы, денежной системы, форм документации, принципов бюджетного процесса, санкций за нарушения бюджетного законодательства, а также единый порядок финансирования расходов бюджетов всех уровней бюджетной системы страны, ведения бухгалтерского учета средств бюджетов;

– принцип достоверности (бюджет формируется на реалистичных макропоказателях экономического и социального развития соответствующей территории и на реалистичности расчетов поступлений в бюджет и расходов бюджета);

– принцип адресности и целевого характера бюджетных средств, означает, что бюджетные средства выделяются в распоряжение конкретных получателей бюджетных средств с обозначением направления их на финансирование конкретных целей;

– принцип результативности и эффективности означает, что при составлении и исполнении бюджетов все участники бюджетного процесса должны исходить из необходимости достижения как запланированных целей при привлечении минимального объема бюджетных средств, так и наилучшего результата при использовании определенного бюджетом объема средств;

– принцип самостоятельности бюджетов обеспечивается наличием у бюджетов всех уровней бюджетной системы собственных доходов и источников финансирования дефицита бюджета, а также правом соответствующих государственных органов в порядке, установленном законодательством, определять направления расходов, самостоятельно составлять, рассматривать, утверждать и исполнять бюджет (Бюджетный кодекс Республики Беларусь 2008: 1).

Наиболее проблематично в бюджетном процессе реализуются принцип результативности и эффективности бюджетной системы, который в идеале должен основываться на оценке эффективности внутреннего и внешнего аудита (Джойс 2014: 85) качества государственных услуг, а также полученных общественных эффектов. Необходимо отметить, что в законодательстве унитарных стран ЕАЭС не закреплен принцип прозрачности бюджетных институтов, но, учитывая политические рамки, как прогрессивные, так и консервативные правительства достигают аналогичного уровня прозрачности (Бастида 2007: 667) за счет использования кассового метода.

Исполнение выше представленных принципов обеспечивается функционированием бюджетных институтов. Бюджетные институты «определяются как законы, процедуры, правила и конвенции, включая органы, созданные этими нормативами» (Каньяно 2013: 6), т.е. они непосредственно влияют на эффективность процесса формирования доходов бюджетов территорий. Многие эмпирические исследования доказывают, что бюджетные институты влияют также на результат фискальной политики правительства, и более прозрачные институты обеспечивают бюджетную дисциплину субнациональных образований (Джубертти 2015: 177). Субнациональные образования включают штаты или провинции, округа, городов, населенных пунктов и другие целевые государственные органы, обладающие потенциалом понести долги (Кануто 2010: 7).

Построение бюджетной системы на основе выше перечисленных принципов, в том числе прозрачности бюджетных институтов невозможно без детальной классификации методов формирования доходов бюджетов. В практике формирование доходов бюджетов территорий в странах ЕАЭС учитывается ряд критериев: источники образования, условия привлечения поступления доходов, способы закрепления доходов за бюджетами территорий, способ передачи трансфертов из вышестоящего бюджета.

Источники образования: общие и специальные доходы. Общие доходы обусловлены самой природой доходной части бюджета территорий, ее публичным характером, направленностью на достижение общего интереса. Специальные доходы используются в процессе привлечения в бюджеты территорий определенных видов доходов (Сергеев 2000: 56).

Существует три основных канала денежных поступлений в бюджеты территорий (Курчен 2005):

– государственное имущество, общегосударственные ресурсы;

– обязательные платежи физических и юридических лиц, взимаемые в виде различных налогов и сборов;

– привлеченные ресурсы в форме государственных займов, доходы от операций с ценными бумагами, лотерей, части вкладов в государственные банки и др.

Условия привлечения поступления доходов: обязательные и добровольные платежи. Бюджетная обеспеченность территории обуславливается наличием существенных по объему обязательных платежей и легко собираемых на уровне территории налогов. Соотношение обязательных и добровольных платежей зависит от разнообразных факторов: политического курса государства, степени децентрализации при формировании доходов местных бюджетов, потребности в финансовых ресурсах. Добровольное привлечение денежных средств осуществляется через проведение лотерей, займы, пожертвования юридических и физических лиц и т.д. (Маркина 2017: 187).

Способ закрепления доходов: закрепление за бюджетами территорий доходов в полном объеме путем квотирования и присоединения ставок. Доходы за определенными бюджетами территорий закрепляются как в полном объеме, так и в определенной части. Такое частичное закрепление предусматривается в законодательной базе страны и осуществляется на основе квотирования и присоединения ставок.

Способ передачи денежных средств из вышестоящего бюджета: отчисления от регулирующих налоговых сборов, формы оказания прямой финансовой помощи. В странах ЕАЭС в качестве способов передачи денежных средств из вышестоящего бюджета в основном используется оказание прямой финансовой поддержки административно-территориальным образованиям в виде: дотаций, субсидий, субвенций, бюджетной ссуды на покрытие дефицита бюджета. В Российской Федерации оказание прямой финансовой поддержки регионам осуществляется из Фонда финансовой поддержки регионов, в Республике Казахстан из Национального фонда и в Республике Беларусь из Фонда социальной защиты населения.

Форма оказания прямой финансовой помощи территории, в виде официальных трансфертов используется во многих странах мира. Так, в Китае для субнациональных правительств функционирует система официальных трансфертов, состоящая из трех компонентов:

– общие трансферты, используемые для снижения диспропорций в расходах;

– целевые трансферты, используемые для субсидирования местных проектов в определенных областях, при условии сопоставимых затрат местными органами власти;

– компенсационные переводы, предназначенные для уменьшения потерь доходов, начисляемых некоторым местным органам власти после налоговой реформы (Ванг 2013: 17).

Необходимость финансовой поддержки административно-территориальных образований в странах ЕАЭС обуславливает не только выделение официальных трансфертов на безвозмездных условиях, но и предоставление финансовой помощи на возвратной, срочной и возмездной основе. Например, форма бюджетного займа субнациональных правительств в виде размещения муниципальных облигаций на фондовом рынке широко используется в практике формирования доходов бюджетов территорий в постиндустриальных странах. В странах ЕС основным требованием доступа муниципальных облигации на фондовые рынки является наличие кредитного рейтинга территорий. Это налагает требования к информации для стандартизации и отвечает требованиям рынка для большей информационной прозрачности (Дельгадо 2016: 6). Оценка кредитного рейтинга важна для граждан, поскольку они могут изменить расходы: чем выше рейтинг, тем ниже стоимость заимствований для государственного органа (Чарльз 2010:111). В США, кроме кредитного рейтинга, требуется создание субнациональными правительствами стабилизационных фондов. Принятие бюджетного стабилизационного фонда регулируется строгими правилами депозитов и снятия средств, соответственно это умеренно влияет на снижение доходности муниципальных облигаций (Вагнер 2004).

На наш взгляд, основной формой централизованной поддержки административно-территориальных образований в странах ЕАЭС должны стать бюджетные ссуды, выделяемые из федерального или республиканских бюджетов на покрытие кассовых разрывов, поскольку эта форма финансовой поддержки соответствует межбюджетному регулированию и снижает иждивенческие настроения по отношению к центру (Буланова 2009 а: 29).

Наибольшее влияние на процесс формирования доходов бюджетов территорий имеет порядок сбалансирования доходов и расходов – посредством механизма бюджетного регулирования, закрепленного в бюджетном законодательстве страны. Регулирование бюджетов – процесс сбалансирования доходов и расходов различных бюджетов, который обеспечивает в конечном итоге существование бюджетной системы в условиях целостности и единства федеративного или унитарного государства (Рохчин 2007: с. 33).

Своей целью бюджетное регулирование имеет укрепление финансовой самостоятельности территорий и повышение их ответственности за принимаемые на своем уровне решения. В процессе регулирования бюджетов необходимо обеспечивать сбалансированность доходов и расходов, а не просто достижение бездефицитного бюджета. Определение стратегии достижения сбалансированности бюджетов – это важнейший элемент системы регулирования бюджетов, доступный одновременно всем субъектам межбюджетных отношений. Наличие дефицита территориального бюджета в установленных пределах и закрепление источников его финансирования не противоречат принципу сбалансированности бюджетов, так как последний предполагает соответствие расходов общей сумме доходов бюджета и поступлений из источников финансирования его дефицита.

Дефицит бюджета является экономической проблемой многих стран в последние десятилетия. Эта проблема более широко известна в развивающихся странах, поскольку они лишены эффективного частного сектора (Арджоманда 2016:346). Поэтому структурные проблемы в экономике развивающихся стран, превалирование нефтяных доходов, увеличение импорта и снижения экспорта приводит к росту инфляции и соответственно к несбалансированности бюджета (Афонсо 2011: 21). Правительства должны стремиться к сокращению дефицита бюджета, чтобы избежать инфляции и проблемы рецессии (Аджемоглу 2012: 236). Важно сбалансировать бюджеты территорий за счет рациональной денежно-кредитной и фискальной политики с использованием метода бюджетирования.

Таким образом, в настоящее время перед региональными органами государственной власти и местного самоуправления в странах ЕАЭС по-прежнему стоит задача не только сбалансированности бюджета, но и развития территории, в связи с чем поднимается вопрос об обосновании необходимости укрепления доходов бюджетов территорий на основе самостоятельности бюджетных полномочий формирования доходов.

Одним из важнейших условий развития бюджетных отношений является соблюдение принципа самостоятельности бюджетов различных уровней. В деятельности органов государственной власти и местного самоуправления на данный момент отсутствует система количественных показателей, позволяющих адекватно измерить степень самостоятельности бюджетов.

При количественной оценке степени децентрализации доходов одним из показателей децентрализации доходов может служить доля доходов региональных и местных бюджетов (до передачи трансфертов) в доходах консолидированного бюджета страны. Поскольку в Российской Федерации социальные фонды (социального, медицинского страхования, занятости и пенсионный) не включаются в бюджетную систему, в целях сопоставимости доходы рассматриваемых постсоветских стран также учитывались без доходов социальных фондов за 2016 г. (табл. 2).

Таблица 2 – Структура доходов бюджетов отдельных стран ЕАЭС (до передачи трансфертов), %*

Страна	Уровни	
	федеральный республиканский	территориальный
Российская Федерация	59	41
Республика Казахстан	78,23	21,77
Республика Беларусь	60,1	39,9
Примечание: составлено на основании данных официальных сайтов Мин. Финансов РК и ЕАЭК		

На основании табл. 2 можно утверждать, что доходы в Российской Федерации менее централизованы, чем доходы других стран ЕАЭС, представленных в таблице (доля доходов, поступающих в региональные и местные бюджеты в Российской Федерации, составляет 41%, соответствующий показатель для Казахстана – 21,77%, для Беларуси – 39,9%).

Доля доходов, поступающих в бюджеты территорий, не учитывает реальной степени самостоятельности административно-территориальных образований постсоветских государств.

Зависимость региональных и местных бюджетов от ежегодно устанавливаемых пропорций (нормативов) расщепления федеральных налогов подрывает стимулы к проведению структурных реформ, привлечению инвестиций, к развитию налогового потенциала территорий и повышению собираемости налогов.

Одним из важнейших условий развития бюджетных отношений является соблюдение принципа самостоятельности бюджетов различных уровней. В деятельности органов государственной власти и местного самоуправления на данный момент отсутствует система количественных показателей, позволяющих адекватно измерить степень самостоятельности бюджетов.

Нами предлагаются следующие показатели (Буланова 2009 в:13):

– показатель самостоятельности территориального бюджета, который определяется соотношением собственных доходов к общему объему доходов бюджета соответствующего уровня:

$$\text{Сб} = \frac{\text{Нд} + \text{ННд} + \text{БПс}}{\text{Дб}}$$

где

Сб – коэффициет самостоятельности территориального бюджета;

Нд – налоговые доходы;

ННд – неналоговые доходы;

БПс – безвозмездные поступления, относящиеся к собственным доходам;

Дб – величина доходов территориального бюджета, всего.

В вышеприведенной формуле сумма (Нд + ННд +БПс) количественно равна собственным доходам бюджета;

– показатель зависимости территориального бюджета от внешних источников, который определяется соотношением доходов, не являющихся собственными, и источников финансирования дефицита бюджета, к доходам соответствующего бюджета.

$$\text{З б} = \frac{\text{Бп} + \text{Ид}}{\text{Д б}}$$

где

Зб – коэффициент зависимости территориального бюджета;

БПн – безвозмездные поступления, не относящиеся к собственным доходам;

Ид – источники финансирования дефицита бюджета;

Дб – величина доходов территориального бюджета, всего.

Также следует уделить внимание качественным показателям оценки самостоятельности бюджетов территории по формированию доходов. Нами предложена рейтинговая оценка самостоятельности бюджетов, которая состоит из 3 групп факторов – формирование налоговых доходов, формирование неналоговых доходов, определение условий безвозмездных поступлений. Внутри каждой группы факторы логически разделены на подгруппы. Каждый фактор может быть оценен по трехбалльной шкале в зависимости от того, на каком уровне управления он определяется или выполняется та функция, которую этот фактор отражает. Максимально возможное количество баллов – 21, минимальное – 7 баллов. Соответственно, чем выше количество баллов по системе показателей оценки самостоятельности, тем более децентрализован процесс формирования доходов территориальных бюджетов. Проведение анализа факторов позволяет точно определить, в каких направлениях необходимо предпринимать меры для дальнейшего развития самостоятельности бюджетов территорий и муниципалитетов в процессе формирования доходов (табл. 3) (Буланова 2009 г:15):

Таблица 3 – Рейтинговая оценка самостоятельности бюджетов территории*

Факторы, определяющие уровень самостоятельности			
	A	B	C
1. Формирование налоговых доходов			
– законодательное закрепление доходов	1	2	3
– введение налоговых платежей	1	2	3
– установление налоговых ставок	1	2	3

2. Формирование неналоговых доходов			
– регулирование величины официальных трансфертов	1	2	3
– определение объектов государственной и муниципальной собственности	1	2	3
3. Определение условий безвозмездных поступлений – возможность получения безвозмездных поступлений	1	2	3
– параметры условий привлечения средств	1	2	3

*А – определяется центральным правительством; В – определяется совместно;

С – определяется самостоятельно территориальными органами власти.

Заключение

Предложенная рейтинговая оценка дает возможность определить степень самостоятельности органов власти территорий и муниципалитетов по формированию доходов территориальных бюджетов. В Российской Федерации показатель степени самостоятельности территориальных бюджетов в баллах составляет 14, в Республике Казахстан данный показатель равен 11.

На протяжении всего периода экономической независимости финансовые возможности бюджетов территорий в странах ЕАЭС постоянно изменялись в сторону как увеличения за счет большого числа налогов и сборов, так и уменьшения. На современном этапе собственные доходы, закрепленные на постоянной основе за бюджетами административно-территориальных образований налоговым законодательством, обеспечивают лишь часть их доходной базы. Наделение территориальных бюджетов такими доходными источниками, чтобы можно было обеспечить выполнение органами власти возложенных на них функций, остается одной из важнейших проблем бюджетного регулирования в странах ЕАЭС.

Совершенствование процесса управления доходами бюджета с точки зрения бюджетного менеджмента предусматривает повышение внимания к постановке целей и задач для оптимального формирования собственных доходов территориальных бюджетов, выработке инструментов их достижения, измерению и мониторингу результатов, оценке эффективности. Особенностью бюджетного менеджмента в рыночных условиях хозяйствования должна быть четкая ориентация деятельности на конечные результаты.

Таким образом, для укрепления доходной базы бюджетов территорий, на наш взгляд, необходимо: использовать систему показателей количественной и качественной оценки самостоятельности территориальных бюджетов.

Литература

Арджоманда Мансур, Карим Эмамиб, Фаршид Салимич. (2016), «Рост и производительность: роль дефицита бюджета в выбранных странах MENA», «Экономика и финансы» 36. – С. 345 – 352. URL: http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/.

Афонсу Антонио, Джаллес Жоао Товар (2011), «Рост и производительность: роль государственного долга» // «Рабочие материалы» Департамент экономики. – 2011/13, – Школа экономики и менеджмента, Департамент экономики, Университет Лиссабона URL: https: / /papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1893687

Аджемоглу Дарон и Джеймс Робинсон (2012), «Почему люди терпят неудачу: происхождение власти» // «Процветание и бедность» (Нью-Йорк: Crown Business). URL: http://norayr.am/collections/books

Бастида, Ф. и Бенито, Б. (2007), «Бюджетная практика и прозрачность центрального правительства: международное сравнение» // Государственное управление. – № 85. – С. 667-716. URL: http://onlinelibrary.wiley.com

Буланова Н.К. (2009) Особенности формирования доходов бюджетов территорий стран Содружества независимых государств: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.10. – Самара.

Буланова Н.К. (2009) Особенности формирования доходов бюджетов территорий стран Содружества независимых государств: дис. канд. экон. наук: 08.00.10. – Самара.

Бюджетный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 2008 г. № 412-З. – https://kodeksy.by/

Бюджетный кодекс Республики Казахстан от 4 декабря 2008 г. № 95– IV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.01.2018 г.) URL: https://online.zakon.kz

Бюджетный кодекс Российской Федерации: офиц. текст. – М.: Эксмо, 2017. – (Серия «Российское законодательство»)

Вагнера, Гэри А. и Рассела С. Собеля. (2004), «Фонд стабилизации государственного бюджета Принятие: подготовка к следующей рецессии или обход налоговых ограничений?» // «Общественный выбор». – 126 (1-2). – 177-199. URL: https://www.jstor.org/stable/30026581?seq=1#page_scan_tab_contents

Ванг, Х. и Р. Херд (2013), «Система распределения доходов и финансовых трансфертов в Китае» // Рабочие документы Департамента экономики ОЭСР. – № 1030, Издание ОЭСР, Париж. URL: http://www.oecd-ilibrary.org, (www.oecd.org/eco/surveys/china)

Глотова И.И. (2015) Финансы: учебник/ под ред. Глотовой И.И. – 3-е изд. перераб. и доп. – Ставрополь: АГУРУС Ставропольского гос. Агроного ун-та.

Дельгадо, Мар, Хавьер Дж. Перес и Клара И. Гонсалес (2016 год), «Доступ к рынку для региональных рынков: международный опыт и последние события» // Banco de Espana, 3 Economic Bulletin, February 2016. URL: https: // www. bde.es/. BoletinEconomico/

Договор о ЕАЭС от 29 мая 2014 года. URL: https://online.zakon.kz

Джойс П.Г. (2014), «Информационное управление в США: эволюционный подход» // Бюджет. № 1. – С. 84-91.

Джуберти, Ана Каролина (2015 г.), «Бюджетные институты и финансовые результаты правительства Бразилии», Национальная ассоциация последипломных центров экономики // ANPEC. – № 16. – С. 176-193.

Журавлева Г.П. (2014) Экономическая теория. Микроэкономика-1,2. Мезоэкономика: учебник/ под ред. Журавлевой Г.П. – 3-е изд. – М.: «Дашков и К».

Канджано Марко, Тереза Карристин и Мишель Лазар (2013), «Управление государственными финансами и его новая архитектура» // Международный валютный фонд. стр. 85 URL: http://www.elibrary.imf.org/staticfiles/misc/pdf/pfmea_chap12_excerpt.pdf

Кануто, О. и Л. Лю (2010), «Субнациональное долговое финансирование и глобальный финансовый кризис» // «Экономическое помещение». – № 13 «Всемирный банк», Вашингтон, округ Колумбия. URL: http://siteresources.worldbank.org/

Ковалёв В.В. (2007) Финансы: учебник/ под ред. В.В. Ковалёва. – М.: Проспект.

Курчен Томас Дж. (2005), «РЕВИЗИОННЫЕ ДОХОДЫ И ЭКВАЛИЗАЦИЯ: пять провинций и национальные стандарты», подготовленный для Группы экспертов по вопросам выравнивания и финансирования территориальных формул Сентябрь Монреаль. URL: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.551.5545

Маркина Е.В. (2017), Финансы: учебник/ под ред. Е.В. Маркиной. – 3-е изд. перераб. и доп. – М.: КНОРУС.

Прохоров А.М. (1974), Большая Советская Энциклопедия. – М.: Сов. энцикл. – Т. 28.

Рохчин В.Е. (2007), Методические рекомендации по формированию концепции социально-экономического развития муниципального образования / В.Е. Рохчин, Е.В. Тишина, К.Н. Знаменская // Саясат № 9. – Алматы.

Сергеев П. С. (2000), Государственные и территориальные финансы: учебник/ под ред. П. С. Сергеева. – Калининград: НИКА.

Франко Даниэле, Балассоне Фабрицио и Франческе Мауре (2002), «Налогово-бюджетная политика в Европе: роль фискальных правил» // Труды. Ежегодная конференция по налогам и протоколам годового собрания Национальной налоговой ассоциации, том. 95, с. 7-17. http://www.jstor.org/stable/41954259

Чарльз, К. (2010), «Влияние средств стабилизации бюджета на государственные рейтинги облигаций общего обязательства», Бюджетирование и финансы населения, 30, стр. 95-111. URL: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.487.9699&rep=rep1&type=pdf

Шталь, Фридрих Юлиус (2009), «Доктрина государства и принципы государственного права». Авторское право, Рубен Альварадо.

Министерство финансов РК. URL: http:// www.minfin.gov.kz/

Евразийская экономическая комиссия. URL: www.eurasiancommission.org/

References

Arjomanda Mansoor, Karim Emamib, Farshid Salimic. (2016), «Growth and Productivity; the role of budget deficit in the MENA selected countries», Procedia Economics and Finance 36, pp. 345 – 352. URL: http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

António Afonso & João Tovar Jalles (2011), "Growth and Productivity: the role of Government Debt," Working Papers Department of Economics 2011/13, – School of Economics and Management, Department of Economics, University of Lisbon URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1893687

Acemoglu, Daron and James Robinson (2012), «Why Nations Fail: Origins of Power», Prosperity and Poverty (New York: Crown Business). URL: http://norayr.am/collections/books

Bastida, F. and Benito, B. (2007), «Central government budget practices and transparency: an international comparison», Public Administration, no 85: pp. 667–716. URL: http://onlinelibrary.wiley.com

Bulanova N.K. (2009) Features dabuntur de ratione formationis budget Lorem fines Reipublicae Foederatae Abstract. [Features of formation of incomes of budgets of territories of the countries of the Commonwealth of Independent States] author's abstract of the dissertation of the candidate of economic sciences: 08.00.10. Samara.

Bulanova N.K. (2009) Features dabuntur de ratione formationis budget Lorem fines Reipublicae Foederatae Abstract. [Features of formation of incomes of budgets of territories of the countries of the Commonwealth of Independent States] dissertation of the candidate of economic sciences: 08.00.10. Samara.

Code of budget Republica Belarus: de 16 Iulii 2008 g . № 412-Z. – https://kodeksy.by/

Code of budget Reipublicae Casachia. Decembris 4 datas, 2008 g. № 95– IV (auctus ac emendatus est 09.01.2018 g.) URL: https://online.zakon.kz

Code of budget Russian Foederatio. – M.: Eksmo, 2017. – («Russian lex» Adiutorium)

Wagner, Gary A. and Russell S. Sobel. (2004), «State Budget Stabilization Fund Adoption: Preparing for the Next Recession or Circumventing Fiscal Constraints?», Public Choice, 126(1-2), 177-199.URL: https://www.jstor.org/stable/30026581.

Wang, X. and R. Herd (2013), "The System of Revenue Sharing and Fiscal Transfers in China", OECD Economics Department Working Papers, no 1030, OECD Publishing, Paris. URL: http://www.oecd-ilibrary.org, (www.oecd.org/eco/surveys/china)

Glotova I.I. (2015) Finances: textbook. [Finances: textbook] / Ed. I.I. Glotova 3 ed. Revised. et ext. – Stavropol: Stavropol AGURUS status. Kessinger reportavit.

Delgado Mar, Javier J. Pérez and Clara I. González (2016), «Regional government access tomarket funding: international experience and recent developments», Banco de Espana, 3 Economic Bulletin, February 2016. URL: https://www.bde.es/.BoletinEconomico/

Pactum o EAEC ad 29 maii 2014 g. URL: https://online.zakon.kz

Joyce P.G. (2014), «Informirovannoe byudzhetirovanie v USA: evolyutsionnyi podkhod», Budget, no 1, pp. 84-91.

Giuberti, Ana Carolina (2015), «Budget institutions and fiscal performance of the Brazilian Federal Government», National Association of Postgraduate Centers in Economics, ANPEC no 16, pp. 176–193.

Zhuravleva G. P. (2014) Economic doctrina. Microeconomics-1.2. Mesoeconomics: Dictionary [Economic teaching. Microeconomics-1.2. Mesoeconomics: Legal] / G. P. Zhuravleva 3 ed. – M. "Dashkov et K".

Cangiano Marco, Teresa Curristine and Michel Lazare (2013), «Public financial management and its emerging architecture», International Monetary Fund. pp. 85 URL: http://www.elibrary.imf.org/staticfiles/misc/pdf/pfmea_chap12_excerpt.pdf

Canuto, O., and L. Liu (2010), «Subnational debt finance and the global financial crisis», Economic Premise, no 13, The World Bank, Washington DC. URL: http://siteresources.worldbank.org/

Kovalev V.V. (2007) Finances: textbook. [Finances: textbook] / Ed. V.V. Kovaleva. – M.: Prospekt.

Courchene, Thomas J. (2005), «RESOURCE REVENUES AND EQUALIZATION: Five-Province vs. National-Average Standards», Paper prepared for the Expert Panel on Equalization and Territorial Formula Financing September Montreal. URL: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.551.5545

Markina E. V. (2017), Finances: textbook [Finances: textbook] / Ed. E. V. Markina. 3 ed. Revised. et ext. – Moscow: KNORUS.

Prokhorov A.M. (1974), Dictionary Soviet Vicipaedia [Great Soviet Encyclopedia]/ – M .: Sov. encycl. – Vol.. 28.

Rohchin V.E. (2007), De profectu formationis rationem suasiones conceptum a socio oeconomica progressionem ex municipio [Methodological recommendations on the formation of the concept of social and economic development of the municipality] V.E. Rohchin, E.V. Tishina, K.N. Znamenskaya // Sayasat № 9, – Almaty.

Sergeev P.S. (2000), Territorialis et rei publicae finance [State and territorial finance: textbook] / Ed. PS Sergeev. – Kaliningrad: NIKA.

Franco Daniele, Balassone Fabrizio and Francese Maura (2002), «Fiscal policy in EUROPE: the role of fiscal rules», Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association, Vol. 95, pp. 7-17. URL: http://www.jstor.org/stable/41954259

Charles, C. (2010), "The impact of budget stabilization funds on State General Obligation Bond Ratings", Public Budgeting and Finance, 30, pp. 95-111. URL: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.487.9699&rep=rep1&type=pdf

Friedrich Julius Stahl (2009), The Doctrine of State and the Principles of State Law. Copyright, Ruben Alvarado.

Reipublicae de Ministry de nulla Casachia. URL: http: // www.minfin.gov.kz/

Eurasian Economic Commission. URL: www.eurasiancommission.org/

МРНТИ 331.103.226

Булхаирова Ж.С.[1], Балкибаева А.М.[2], Айдынов З.П.[3]

[1]доктор PhD, старший преподаватель, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина, Казахстан, г. Астана, e-mail: honeyzhu@mail.ru
[2]к.э.н., доцент, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина, Казахстан, г. Астана, e-mail: ambal1974@mail.ru
[3]к.э.н., старший преподаватель, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина, Казахстан, г. Астана, e-mail: zein_ap@mail.ru

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ

В статье представлены результаты теоретического обзора и обобщения материалов по вопросам трактования сущности и роли человеческого капитала. Он выступает главным стратегическим ресурсом, способным решать сложные задачи по переходу страны к «зеленой экономике». Человеческий капитал рассматривается нами как совокупность определенных личных, социальных, профессиональных, деловых качеств, а также является важным инвестиционным ресурсом, применение которого способствует повышению эффективности производства. Значительное место уделено методическим аспектам исследования человеческого капитала. Несмотря на важность проблемы продуктивного использования человеческого капитала, недостаточно изучена взаимосвязь качества, мотивации персонала и эффективности его использования, что обусловило необходимость более детального исследования этого вопроса с применением выборочных, монографических исследований, статистических методов изучения стохастических связей. Исследование включает следующие этапы: анализ и оценка уровня развития человеческого капитала Казахстана на фоне развитых зарубежных стран, выявление факторов, влияющих на использование этого капитала и расчет силы их взаимосвязи; формирование предложений по накоплению, эффективному использованию и дальнейшему развитию человеческого капитала в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: сельское хозяйство, человеческий капитал, эффективность, индекс человеческого развития, численность занятых в аграрном секторе, квалификация, сельхозпредприятия, «зеленая экономика».

Bulkhairova Zh.S.[1], Balkibaeva A.M.[2], Aidynov Z.P.[3]

[1]doctor PhD, senior lecturer, S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Kazakhstan, Astana, e-mail: honeyzhu@mail.ru
[2]c.e.s., senior lecturer, S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Kazakhstan, Astana, e-mail: ambal1974@mail.ru
[3]c.e.s., senior lecturer, S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Kazakhstan, Astana, e-mail: zein_ap@mail.ru

Efficiency of human capital use in agriculture at the present stage of development

The article presents the results of theoretical review and materials generalization on the interpretation of human capital essence and it's role. It is the main strategic resource capable of solving complex problems of the country's transition to a «green economy». Human capital is considered by us as a set of certain personal, social, professional, business qualities, and is an important investment resource, the use of which contributes to the improvement of production efficiency. Considerable attention is paid to methodological aspects of human capital research. Despite the importance of productive use problem of human capital, the interrelationship of quality, personnel motivation and efficiency of its use is insufficiently researched, which caused the need for a more detailed research of this issue with the use of selective, monographic studies, statistical methods of researching stochastic connections. The research includes the following stages: analysis and assessment the level of human capital development in Kazakhstan against the background of developed foreign countries, identificate the factors affecting the use

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

of this capital and the calculation of their relationship strength; formation of proposals for the accumulation, effective use and further human capital development in the agricultural sector.

Key words: agriculture, human capital, efficiency, index of human development, number of employees in the agricultural sector, qualification, agricultural enterprises, «green economy».

Булхаирова Ж.С.[1], Балкибаева А.М.[2], Айдынов З.П.[3]

[1]аға оқытушы, PhD докторы, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қазақстан, Астана қ., e-mail: honeyzhu@mail.ru

[2]аға оқытушы, э.ғ.к., С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қазақстан, Астана қ., e-mail: ambal1974@mail.ru.

[3]аға оқытушы, э.ғ.к., С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қазақстан, Астана қ., e-mail: zein_ap@mail.ru.

Қазіргі кездегі ауыл шаруашылығындағы адами капиталды қолданудың тиімділігі

Мақалада адам капиталының мәнісі мен орны туралы материалдарға теориялық шолу жасалып және оның жалпылама нәтижелері көрсетілді. Ол елдің «жасыл экономикаға» көшуіндегі күрделі мәселелердің басты стратегиялық ресурсы болып табылады. Адам капиталы мұнда белгілі бір жеке, әлеуметтік, кәсіби, іскерлік қасиеттердің жиынтығы ретінде қарастырылып, өндірістің тиімділігін арттыратын маңызды инвестициялық ресурс ретінде нақтыланады. Адам капиталын зерттеудің әдістемелік аспектілерін сипаттауға біраз көңіл бөлінді. Адами капиталды тиімді қолданудың маңыздылығына қарамастан персоналды ынталандыру мен оны пайдаланудың арасындағы байланыстың сапасын тексеру толықтай тексерілмеген. Ол үшін терімдік, монографиялық зерттеулердің, стохастикалық байланыстардың статистикалық тәсілдерді қолдануды егжей-тегжейлі зерттеудің қажеттілігі туды. Зерттеу мынадай кезеңдерді қамтыды: Дамыған шетелдік елдердің жанында Қазақстандағы адами капиталдың дамуын талдау мен оны бағалау, капиталды қолдануға әсер ететін факторларды іріктеу мен олардың байланыс күшін анықтау, оларды жинақтау туралы ұсыныстарды қалыптастыру, экономиканың аграрлық секторындағы адами капиталды тиімді пайдалану мен оны дамыту.

Түйін сөздер: ауыл шаруашылығы, адами капитал, тиімділік, адами дамудың индексі, аграрлық сектордағы жұмыс жасайтын адам саны, біліктілік, ауылшаруашылығы кәсіпорындары, «жасыл экономика».

Введение

Одним из значимых факторов эффективности функционирования и рационального развития сельского хозяйства большинство ученых относят эффективное управление человеческим капиталом. В условиях перехода экономики к инновационному развитию особенную значимость приобретает формирование и использование человеческого капитала в сельском хозяйстве Казахстана, применение которого способствует повышению эффективности производства. Человеческий капитал выступает главным стратегическим ресурсом, способным решать сложные задачи по переходу страны к «зеленой экономике». В Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года отмечалось, что «в ближайшее десятилетие приоритетным в деятельности государства будет ключевое направление – инвестиции в будущее – повышение конкурентоспособности человеческого капитала для достижения устойчивого экономического роста, процветания и социального благополучия казахстанцев» (Стратегический план развития, 2010; Бауэр М.Ш, 2016). В связи с этим реализация стратегии по формированию инновационной и успешной экономики Казахстана зависит от качества управленческого профиля нового типа, профессиональных навыков. Значимость разработки стратегии обучения специалистов для структур агропромышленного бизнеса привела к переосмыслению процессов профессионального обучения и формированию системы решений и задач, позволяющих изменить конкурентоспособность, качество и эффективность формирования человеческого потенциала.

Материалы и методы

Особое место в человеческом капитале занимают квалифицированные специалисты – работники с высшим и среднеспециальным образованием. С ростом экономики аграрного сектора многие сельскохозяйственные формирования достаточно остро ощущают недостаток именно таких категорий рабочей силы. Проблема усиливается демографическим спадом, невысокой заработной платой в сельском хозяйстве, неудовлетворительными условиями труда и

жизнедеятельности в сельских местностях. И на данный момент времени стремление аграрного сектора экономики к устойчивому росту приводит к актуализации проблем управления человеческим капиталом. Отмечая позитивные сдвиги в сельском хозяйстве и указывая на необходимость более эффективного использования имеющиеся потенциала, Президент Республики Казахстан Н. А. Назарбаев отметил ряд задач в Послании народу Казахстана – Стратегии «Казахстан-2050». В первую очередь в ней отмечено, что в сельском хозяйстве «должны сосредоточиться на решении проблем социальных дисбалансов в развитии регионов. Сейчас слабое экономическое развитие ряда регионов ведет к тому, что не обеспечивается занятость… Ключевое условие успеха новой экономической политики должно быть подкреплено кадрами. Для этого мы должны совершенствовать управленческий ресурс, и резервы для этого у нас есть. Необходимо внедрять современные инструменты менеджмента и принципы корпоративного управления» (Послание Президента РК, 2012). В «Плане нации – 100 конкретных шагов» Президент Республики Казахстан Н. А. Назарбаев продолжает свою мысль и говорит о том, что необходимо повышать качества человеческого капитала по стандартам стран ОЭСР (План нации, 2015).

Несмотря на важность проблемы продуктивного использования человеческого капитала, недостаточно изучена взаимосвязь качества, мотивации персонала и эффективности его использования, что обусловило необходимость более детального исследования этого вопроса с применением выборочных, монографических исследований, статистических методов изучения стохастических связей.

Эффективное использование и управление человеческим капиталом в сельском хозяйстве являются одними из основных условий успешного функционирования отрасли и обеспечения продовольственной безопасности страны в целом. Это связано с тем, что человеческий капитал является не только совокупностью определенных человеческих и профессиональных, деловых качеств, но и главным инвестиционным ресурсом (Гришнова А.А., 2014). Человеческий капитал формируется за счет инвестиций в человека, среди которых можно назвать обучение, подготовку на производстве, расходы на здравоохранение, миграцию и поиск информации о ценах и доходах (Беккер Г.С., 2003; Шаркова Ф., 2013), то есть он представляет собой приобретенные человеком ценные качества, которые могут быть усилены соответствующими вложениями (Шульц Т., 1958; Туроу Л., 1970) и является также источником инноваций, важной составляющей социально-экономических и политических преобразований.

Обзор литературы

Со временем исследователи расширили трактовку человеческого капитала за счет социальных и психологических характеристик, которые включают личные качества, моральные установки, целевые ориентиры, мировоззрение и др. Так, по мнению Соболевой И., Бовенберга А.Л., Римашевской Н., человеческий капитал представляет собой совокупность личностных качеств, мировоззренческих установок, ценностных ориентаций, которые могут оказывать косвенное влияние на результаты производительной деятельности (Соболева И., 2009; Бовенберг А.Л., 2008; Римашевская Н., 2004).

Одобряя в целом вышеуказанные трактовки, в то же время следует указать на отсутствие единого видения, что усложняет количественное измерение человеческого капитала. Поэтому нам больше импонирует определение человеческого капитала как совокупности личных качеств и умений человека, способных в случае их реализации, приносить выгоду: «Человеческий капитал – это навыки, свойства и способности, которыми обладает индивид, позволяющие ему зарабатывать доход» (словарь экономики Пингвин, 2004).

Такое определение сущности человеческого капитала позволяет вырабатывать методические подходы по его учету, контролю, анализу, оценке стоимости, уровня использования и управления. Он также положен нами в основу факторного анализа эффективности использования человеческого капитала в сельском хозяйстве, где в роли результативного показателя выступает размер дохода на одного среднегодового работника сельскохозяйственного предприятия.

В сельском хозяйстве человеческий капитал стал важным аспектом улучшения результатов управления и организации факторов производства, таких как земля и капитал (Новаак А., 2014; Колядин А.П., 2011). Учитывая роль человеческого капитала в развитии экономики Казахстана, исследователи считают его главным достояние нации (Мухамеджанова А.Г., 2002; Цой М.П, 2015). Роль человеческого капитала усиливается в связи со вступлением в 2015 г. Казахстана во Всемирную торговую организацию, реализацией Концепции по переходу страны к «зеленой

экономике» с более высоким уровнем жизни населения, бережным использованием природных ресурсов, что сопровождается модернизацией производственных, трудовых, земельных отношений. К 2050 г. за счет преобразований в рамках «зеленой экономики» в стране планируется дополнительно увеличить ВВП на 3%, создать более 500 тысяч новых рабочих мест, сформировать новые отрасли промышленности и сферы услуг, обеспечить повсеместно высокие стандарты качества жизни для населения (Концепция по переходу РК, 2013; Сторей Дж., 2001). Поставлена задача активного развития международных торговых отношений, прежде всего, сельскохозяйственных производителей, для обеспечения вхождения Казахстана в число 30 наиболее конкурентоспособных стран мира.

Результаты и рассуждения

Казахстан входит в группу стран с высоким уровнем развития человеческого капитала. В 2016 г., по данным ООН, по индексу человеческого развития страна заняла 56 место в рейтинге среди 188 стран мира. Однако по сравнению с другими странами постсоветского пространства (кроме Прибалтики, Белоруссии и России) показатели Казахстана намного лучше (таблица1).

Таблица 1 – Индекс человеческого развития в 2016 г. по странам мира

Страна	Индекс	Рейтинг	Страна	Индекс	Рейтинг
Очень высокий индекс человеческого развития			Высокий индекс человеческого развития		
Норвегия	0,949	1	Белоруссия	0,796	52
Австралия	0,939	2	Оман	0,796	52
Швейцария	0,939	3	Барбадос	0,795	54
Германия	0,926	4	Казахстан	0,794	56
Дания	0,925	5	Грузия	0,769	70
Сингапур	0,925	6	Азербайджан	0,759	78
Нидерланды	0,924	7	Украина	0,743	84
Ирландия	0,923	8	Средний индекс человеческого развития		
Исландия	0,921	9	Молдова	0,693	107
Канада	0,920	10	Туркменистан	0,688	109
США	0,920	10	Узбекистан	0,675	114
Российская Федерация	0,804	49	Киргизстан	0,655	120
Кувейт	0,800	51	Таджикистан	0,624	129
Примечание – Составлено авторами на основе (Программа Развития ООН, 2016).					

Значительная часть человеческого капитала Казахстана сосредоточена в сельском хозяйстве, базой формирования которого выступает сельское население. В последние годы в Казахстане при незначительном увеличении численности сельского населения наблюдается тенденция снижения его удельного веса в сторону повышения доли городского населения. Так, в 2016 г. по сравнению с 2010 г. количество сельских жителей возросло с 7,4 до 7,6 млн. чел. (на 2,7%). При этом доля его в общей численности населения снизилась с 45,67% до 42,93% (на 2,7 процентных пункта), а доля городского населения соответственно возросла с 54,32% до 57,06%. Это вызвано в основном невысокой заработной платой, закрытием сельскохозяйственных предприятий, сокращением рабочих мест, безработицей и миграцией сельских жителей трудоспособного возраста в города. Данный процесс приводит к сужению естественной базы формирования человеческого капитала в аграрном секторе Казахстана.

Сельское хозяйство имеет большие неиспользованные резервы и является приоритетной отраслью развития экономики страны. Оно играет ключевую роль в решении проблем занятости, доходов, сохранении человеческого капитала, сельского социума, продовольственной и в целом национальной безопасности. В 2016 г. в аграрном секторе работало 1385,5 тыс. чел., или 16,2% от общего количества занятых в экономике, в т.ч. наемных работников – 215,5 тыс. человек, снижение безработного населения по последнему месту занятости (сельское хозяйство) – на 46,9 тыс. человек, численности самостоятельно занятых работников – на 586,3 тыс. человек. Основная часть занятого населения сосредоточена в секторе небольших домашних хозяйств. Здесь производится 46% сельскохозяйственной продукции, в том числе свыше 70% животноводческой. За последние годы наблюдается снижение численности занятых в аграрном секторе. Так, за 2012-2016 гг. из сельского хозяйства выбыло 787,2 тыс. чел., или 36,23 %. В целом доля занятых в сельском хозяйстве в общей численности занятого населения снизилась с 25,5% в 2012 г. до 16,2% в 2016 г. (таблица 2).

Таблица 2 – Динамика численности и удельного веса населения, занятого в сельском, лесном хозяйстве, охотничестве и рыболовле, в 2012-2016 гг.

	2012	2013	2014	2015	2016
США					
тыс. чел.	2254	2186	2130	2237	227,2
% к экономике	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5
Германия					
тыс. чел.	665,1	673	634,9	640,6	661,9
% к экономике	1,6	1,6	1,5	1,6	1,6
Франция					
тыс. чел.	748,2	745,3	796,7	748,2	770,9
% к экономике	2,9	2,9	3,1	2,9	2,9
Польша					
тыс. чел.	1981,2	1965,6	1872	2384,9	2011,2
% к экономике	12,7	12,6	12	16,3	12,9
Россия					
тыс. чел.	5222,8	4997,4	4793,1	4852,8	4863,2
% к экономике	7,3	7	6,7	6,7	6,7
Беларусь					
тыс. чел.	484,1	460	441,6	430,7	428
% к экономике	10,3	10	9,6	9,6	9,6
Украина					
тыс. чел.	3410,3	3308,5	3389	3091,4	3070,3
% к экономике	16,8	17,2	17,5	17,1	17,1
Казахстан					
тыс. чел.	2172,7	2073,6	1605,1	1553,4	1385,5
% к экономике	25,5	24,2	18,9	18,0	16,2

Молдова					
тыс. чел.	328,8	290,4	345,6	361	349
% к экономике	27,4	26,4	28,8	30,4	30,4
Армения					
тыс. чел.	466,8	447,6	435,6	394,8	458,2
% к экономике	38,9	37,3	36,3	34,8	34,8

Примечание – рассчитано и составлено авторами на основе данных (Офис национальной статистики Великобритании, 2017; Демографический ежегодник Казахстана, 2015-2017; Государственная служба статистики Украины, 2017; Уровень жизни населения в Казахстане, 2015-2017; Федеральная служба государственной статистики России, 2017; Федеральное Статистическое Управление Германии, 2017; Бюро статистики труда США, 2017; Сшаб К., 2008-2015).

Сокращение численности занятого населения в сельском хозяйстве является закономерным процессом, который обуславливается переходом на инновационный путь развития. В данных условиях возрастает роль образовательно-квалификационной составляющей человеческих ресурсов аграрного сектора – формирование таких работников, которые обладают необходимыми знаниями и навыками в технической, агрономической, экономической сферах. В агарном секторе ощущается острая потребность в квалифицированных и конкурентоспособных кадрах, что подтверждается данными рисунка 1.

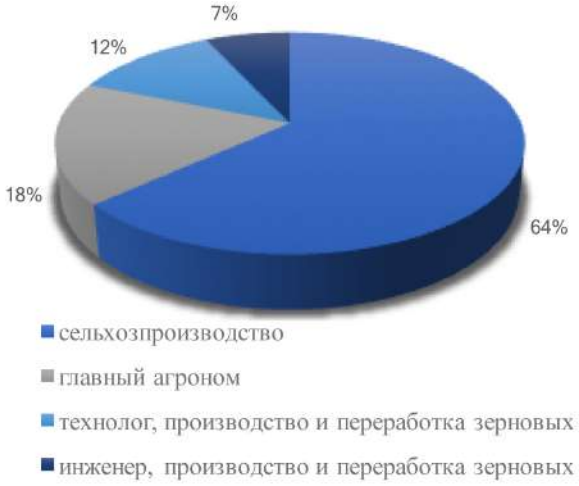

Рисунок 1 – Спрос казахстанских работодателей на сельхозспециалистов за 2015-2016 гг.
Примечание – Составлено автором на основании источника tengrinews.kz.

В целом считаем сложившийся уровень развития человеческого капитала в сельском хозяйстве недостаточным для успешного ведения экономики в условиях рыночных отношений, интеграции в мировое экономическое пространство, а также для выполнения Программы по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2013-2020 годы «Агробизнес-2020», согласно которой запланировано увеличение объемов производства продукции в 1,5 раза и повышение производительности труда в сельском хозяйстве в 3 раза (Программа по развитию агропромышленного комплекса РК, 2013).

Несмотря на важность и острую необходимость решения проблемы продуктивного использования человеческого капитала, методические основы исследования взаимосвязи качества персонала и эффективности его использования разработаны недостаточно. Это обуславливает необходимость проведения более

детального исследования. Согласно нашим предположениям и наблюдениям, на эффективность использования человеческого капитала влияет ряд факторов, основными из которых являются профессиональный уровень, заработная плата и производительность труда работников. С целью подтверждения этой гипотезы сделана группировка и корреляционно-регрессионный анализ на данных выборочных обследований сельскохозяйственных предприятий Акмолинской области Республики Казахстан за 2012-2016 гг. – таблица 3. Как видно, существует четкая зависимость между удельным весом высококвалифицированных работников в их общей численности, производительностью, оплатой труда и эффективностью использования. Так, в третьей группе хозяйств, где наибольшая доля специалистов высокого уровня квалификации (6,7%) по сравнению с первой группой, где таких специалистов почти в 2 раза меньше (в среднем 3,5%), в среднем за год производительность труда была в 1,68 раза, зарплата одного работника в 2,28 раза, оплата 1 человеко-часа – в 2,13 раза выше, а доход на одного работника был в 17 раз больше.

Таблица 3 – Зависимость квалификации и эффективности использования работников в сельскохозяйственных предприятиях Акмолинской области Казахстана в 2012-2016 гг.

Показатель	Группы предприятий по удельному весу высококвалифицированных работников, %			В среднем (итого)	Отношение показателей III группы к I, %
	I	II	III		
	До 4,5	4,5-5,9	Свыше 5,9		
Доля высококвалифицированных работников, %	3,5	5,3	6,7	5,2	191,4
Количество предприятий, ед.	11	8	8	27	130,7
Среднегодовая производительность труда, тыс. тенге	134,5	192,4	226,1	190,3	168,1
Среднегодовая зарплата одного работника, тыс. тенге	245,9	380,7	561,6	419,5	228,4
Средняя зарплата одного человеко-часа, тенге	151,54	195,0	322,1	233,7	212,6
Среднегодовой доход на одного работника, тыс. тенге	291,3	1705,5	5007,4	2620,4	1719,0
Примечание – рассчитано и составлено авторами по данным выборочных обследований сельскохозяйственных предприятий Бурабайского, Целиноградского, Шортандинского районов Акмолинской области.					

С целью исследования влияния отдельных факторов на эффективность использования работников применен регрессионный анализ, сделанный на материалах выборочных обследований сельскохозяйственных предприятий Бурабайского, Целиноградского, Шортандинского районов Акмолинской области. В результате идентификации факторов в составленную нами многофакторную регрессионную модель включены следующие показатели: результативный показатель Y – среднегодовой доход предприятия от реализации продукции и оказанных услуг в расчете на 1 работника, тыс. тенге; факторные признаки: X_1 – среднегодовая заработная плата одного работника, тыс. тенге; X_2 – среднегодовая производительность труда одного работника, тыс. тенге; X_3 – удельный вес высококвалифицированных работников в общей численности работников сельскохозяйственного предприятия, %. По результатам регрессионного анализа получено следующее уравнение множественной регрессии:

$$У_{X1,X2,X3} = -4699,22 + 3,89x_1 + 5,28x_2 + 903,7x_3.$$

Для оценки тесноты (плотности) связи между результативным показателем и совокупностью факторов рассчитаны множественный коэффициент корреляции (R=0,918) и множественный коэффициент детерминации (R^2=0,843). Таким

образом, между исследованными признаками существует очень сильная и существенная связь, поскольку фактическое значение множественного коэффициента корреляции (0,918) превышает его критическое значение (0,3-0,4) для уровня существенности 0,05 (уровня вероятности 0,95) и соответственно (0,4-0,5) для уровня существенности 0,01 (уровня вероятности 0,99). Вариация размера среднегодового дохода предприятия в расчете на одного работника на 84,3% связана со включенными в модель факторами. На остальные возможные факторы приходится 15,7% изменений результативного показателя.

Для оценки изолированного влияния каждого из факторов на вариацию результативного показателя проанализированы парные коэффициенты корреляции (R_1, R_2, R_3). Установлено, что между размером среднегодового дохода предприятия в расчете на одного работника и удельным весом высококвалифицированных кадров существует прямая сильная связь, которая в наибольшей мере по сравнению с другими факторами влияет на эффективность использования человеческого капитала (R_3 = 0,860). Вторым по важности и силе влияния фактором выступает среднегодовая заработная плата работника (R_1 = 0,807 – тесная прямая связь). Ощутимое влияние оказывает также производительность труда (R_2 = 0,628 – значительная теснота связи) (таблица 4).

Таблица 4 – Результаты корреляционного анализа влияния отдельных факторов на эффективность использования работников в сельскохозяйственных предприятиях Акмолинской области

Показатель	Y	X_1	X_2	X_3
Y	1			
X_1	0,806487	1		
X_2	0,628217	0,569622	1	
X_3	0,859877	0,696	0,489307	1
Примечание – рассчитано и составлено авторами по данным выборочных обследований сельскохозяйственных предприятий Бурабайск				

Таким образом, существует четкая, прямая связь между показателем среднегодового дохода в расчёте на одного работника, который характеризует эффективность использования труда (результативный показатель), его заработной платой, производительностью труда и наличием высокопрофессиональных кадров (факторы). При увеличении среднегодовой заработной платы работника на одну тысячу тенге среднегодовой доход работника увеличится на 3,89 тыс. тенге при фиксированном значении других включенных в модель факторов. Аналогично с ростом среднегодовой производительности труда на тысячу тенге доход увеличится на 5,28 тыс. тенге. Увеличение удельного веса высококвалифицированных работников на 1% сопровождается наибольшим ростом дохода – в среднем на 903,7 тыс. тенге.

Результаты регрессионного анализа позволили определить имеющиеся потенциальные резервы повышения эффективности использования человеческого капитала экономически слабых сельскохозяйственных предприятий. Например, в первой группе предприятий (удельный вес свыше 40% совокупности) со среднегодовым доходом на одного работника 291,3 тыс. тенге повышение удельного веса высококвалифицированных кадров до среднего уровня по всей совокупности предприятий (с 3,5% до 5,2%), позволит увеличить этот доход до уровня 1666,7 тыс. тенге. Повышение среднегодовой заработной платы до среднего уровня (до 419,5 тыс. тенге против 245,9 тыс. тенге) будет способствовать получению дохода на одного работника в размере 805,7 тыс. тенге. Аналогично достижение среднего по исследуемым сельскохозяйственным предприятиям уровня производительности труда работника (190,3 против 134,5 тыс. тенге) может увеличить доход до 425,1 тыс. тенге. Таким образом, результаты регрессионного анализа целесообразно использовать для обоснования проектных, прогнозируемых и ожидаемых показателей эффективности использования человеческого капитала в сельском хозяйстве.

Заключение

Учет полученных результатов в формировании кадровой политики, мотивационного механизма работников будет способствовать повышению эффективности использования человеческого капитала сельскохозяйственных предприятий. Особое внимание необходимо уделить разработке и реализации мероприятий по повышению производительности и стимулированию труда работников сельского хозяйства, созданию им благоприятных производственных и социально-бытовых, жилищно-коммунальных условий. Правильность такого подхода подтверждают результаты проведенного авторами в 2015 г. социологического анкетного опроса более 70 студентов 4 курса Казахского агротехнического университета имени С.Сейфуллина. Они показали, что 60% выпускников после окончания вуза не планируют работать в сельской местности по своей специальности. Основными причинами такого решения являются: низкая заработная плата (19,1% ответов), сложные условия труда (13,5%), неразвитая социальная инфраструктура (13%), отсутствие возможностей для карьерного роста (12,6%) и условий для профессионального роста (9,4%), непрестижность труда в сельском хозяйстве (9,3%), низкие уровни организации досуга, культурно-массовых мероприятий (8,6%), низкие уровни здравоохранения, образования (6,5%).

Таким образом, с учетом реализации планов модернизации, реструктуризации и интеграции экономики Казахстана в мировое пространство, опыта развитых зарубежных стран ожидается дальнейшее сокращение численности и удельного веса занятых в сельском хозяйстве. Правительству, сельским общинам и руководителям хозяйств, аграрным товаропроизводителям надо быть готовым к этому и разрабатывать превентивные меры по обеспечению рабочими местами и заработками высвобождаемых работников.

Для повышения качества и эффективности использования человеческого капитала сельскохозяйственных предприятий необходимо реализовать комплекс организационных и социально-экономических мероприятий, направленных на повышение престижности аграрного труда: увеличить объем инвестиций в образование, профессиональную подготовку, аграрную науку для реализации способностей человека, активизации его участия в производственном процессе и распределении благ; реформировать систему профессиональной подготовки и повышения квалификации кадров, развивать мотивацию к самообразованию; повысить оплату труда путем ежемесячной доплаты к основной ставке заработной платы молодым и высококвалифицированным сельским специалистам, имеющим дефицитную профессию; развивать контрактную форму целевой подготовки квалифицированных кадров по заявкам сельскохозяйственных предприятий; формировать на базе аграрных вузов государственную программу подготовки, переподготовки и повышения квалификации кадров; обеспечить доступ на рынок научных, образовательных, консультативных программ и информации; регулировать трудовую миграцию.

Литература

Бауэр, М.Ш. и Михнова С.А., Карабасов Р.А. (2016) Профессиональная направленность будущего специалиста в сельском хозяйстве // Проблемы агрорынка. – № 3. – С. 116-125.

Беккер, Г. С. (2003) Человеческое поведение: экономические подходы. Избранные работы по экономической теории. М.: ГУ ВСШИ. – 672 с.

Бовенберг, А.Л. (2008) Перспектива жизненного цикла и социальная политика: обзор проблем. ЦЕСшфо Экономическое учение. С. 593-641.

Бюро статистики труда США [Электронный ресурс].– URL : http:// //www.bls.gov.

Государственная служба статистики Украины [Электронный ресурс].– URL : http:// www.ukrstat.gov.ua

Гришнова, А.А. (2014) Интеллектуальный и социальный капитал Украины: сущность, взаимосвязь, оценка, направления развития // Социально-трудовые отношения: теория и практика. – № 1. – С.34-40.

Демографический ежегодник Казахстана // Статистический сборник. – Астана, 2015.

Интернет источник [Электронный ресурс]. – URL :https://tengrinews.kz.

Колядин, А.П. (2011) Оценка эффективности инвестиций в человеческий капитал // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – С.19-20.

Концепция по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике» (2013). – №577. – Астана.

Мухамеджанова, А. Г. (2002) Человеческий капитал в современной экономике Казахстана (теория, методология, приоритеты развития): Автореф. дис.. д-ра экон. наук. – Алматы, 47 с.

Новак, А. (2014) Человеческий капитал в сельскохозяйственном секторе Польши после вступления в Европейский Союз // Международная конференция “человеческий капитал без границ: знания и обучение качеству жизни”, Порторож, Словения, С. 703-709.

Офис национальной статистики Великобритании [Электронный ресурс].– URL : http:// www.ons.gov.uk

План нации – 100 конкретных шагов. Программа Президента Республики Казахстан. 20 мая 2015 года.

Послание Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н. А. Назарбаева народу Казахстана. Новый политический курс состоявшегося государства. Стратегия «Казахстан–2050» // htpp://akorda.kz.

Программа по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2013-2020 годы «Агробизнес-2020». (2013) Интернет источник [Электронный ресурс].– URL :https:// online.zakon.kz/Document/?doc_id=31343736.

Программа Развития ООН: Индекс Человеческого Развития 2016.

Римашевская, Н. (2004) Человеческий потенциал России и проблемы “сбережения населения” // Российский экономический журнал. – № 9 – 10. – С. 22-40.

Соболева, И. (2009) Парадоксы измерения человеческого капитала // Вопросы экономики. – № 9. – С. 51-70.

Сторей, Дж. (2001) Управление человеческими ресурсами сегодня: оценка. Критический Текст, Лондон: Томсон Ленинг, С.6

Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020: утв. Указом Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года, № 922.

Сшаб, К. (2008-2015) Доклад о мировой конкурентоспособности 2008-2009. Мировой экономический форум. Швейцаия: Давос.

Туроу, Л. (1970) Инвестиции в человеческий капитал. Белмонт, С.15.

Уровень жизни населения в Казахстане. (2015-2017), Статистический сборник. Астана.

Федеральная служба государственной статистики России [Электронный ресурс]. – URL: http://www.gks.ru.

Федеральное Статистическое Управление Германии [Электронный ресурс]. – URL: https://www.destatis.de

Цой, М.П и Р.Б. Бакибаева. (2015) Инвестиции в человеческий капитал. Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития, С.138-140

Шаркова Ф. и Мерзлова М. (2013) Факторы формирования и развития человеческого капитала в инновационной экономике // Право и современные государства, С. 8-11

Шульц, Т. (1958) Формирующаяся экономическая наука и ее связь со школьным образованием // Высшая школа в новую эпоху. С. 97-109.

Словарь экономики Пингвин. (2004). – Л.: Пингвин бук, С. 36.

References

Bauer, M.Sch. and S.A. Mikhnova, R.A. Karabassov. (2016) Professional focus of future specialist on work in agriculture. Problems of the agricultural market, № 3, P. 116-125.

Becker, G. S. (2003) Human behavior: an economic approach. Selected works on economic theory. M.: GU VSHE. 672 p.

Bovenberg, A.L. (2008) The Life-Course Perspective and Social Policies: An Overview of the Issues. CESifo Economic Studies. P. 593-641.

The Bureau of labor statistics of the United States [Electronic resource].– URL : http:// //www.bls.gov.

The state statistics service of Ukraine [Electronic resource].– URL : http:// www.ukrstat.gov.ua

Grishnova, A. A. (2014) Intellectual and socaine capital of Ukraine: the nature, relationship, assessment, direction, development. Labor relations: theory and practice . № 1, P. 34-40.

Demographic Yearbook of Kazakhstan. Statistical collection. – Astana, 2015.

Internet source [Electronic resource].– URL :https://tengrinews.kz.

Kolyadin, A.P. (2011) Assessment of investment in human capital efficiency. Bulletin of Saratov state University of social and economic, P.19-20

Concept on transition of the Republic of Kazakhstan to «green economy» (2013). №577. Astana.

Mukhamedzhanova, A. G. (2002) Human capital in the modern economy of Kazakhstan (theory, methodology, development priorities. Abstract. dis.. c.e.s. Almaty, 47 p.

Nowak, A. (2014) Human capital in the polish agricultural sector post accession to the European Union. International conference: Human Capital without Borders: Knowlede and Learning for Quality of Life, Portoroz, Slovenia, p.703-709.

The office for national statistics of great Britain [Electronic resource].– URL : http:// www.ons.gov.uk

The national plan-100 particular steps. Program Of The President Of The Republic Of Kazakhstan. May 20, 2015.

United Nations Development Programme: Human Development Index 2016.

Message from the President of the Republic of Kazakhstan – leader of the nation N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan. A new political course of the established state. Strategy «Kazakhstan-2050» // http://akorda.kz.

The United Nations Development programme: Human Development Index 2016.

Rimashevskaya, N. (2004) Human potential of Russia and problems of «population saving». Russian economic journal, № 9-10, P. 22-40.

Soboleva, I. (2009) The paradoxes of the measurement of human capital. Economic issue. No. 9. C. 51-70.

Storey, J. (2001) Human resource management today: an assessment. A Critical Text, London: Thomson Learning, P.6

Strategic development plan of the Republic of Kazakhstan until 2020. Approved decree of the President of the Republic of Kazakhstan, dated February 1, 2010, № 922.

Schwab, K. (2008-2015) Global Competitiveness Report 2008-2009. World Economic Forum. Switzerland: Davos.

Tnurow, L. (1970) Investment in Human Capital. Belmont, P.15.

The standard of living of the population in Kazakhstan. (2015-2017)] Statistical compendium. Astana.

Federal state statistics service of Russia [Electronic resource].– URL : http://www.gks.ru.

Federal statistical Office of Germany [Electronic resource].– URL : https://www.destatis.de

Tsoy, M.P and R.B. Bakieva. (2015) Investments in human capital. The lifelong learning: continuous education for sustainable development, P. 138-140

Sharkova, F. and M.Merzlova. (2013) Factors of the formation and development of human capital in an innovation-based economy. Law and modern states, P.8-11

Schultz, T. (1958) The Emerging Economic Science and Its Relation to High-School Education. The High School in a New Era. Pp. 97-109.

The Penguin Dictionary of Economics. (2004) L.: Penguin Books, P. 36.

МРНТИ 06.73.55

Жоламанова М.Т.

к.э.н., и.о.профессора, кафедра «Финансы»
Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: Makpalzh@mail.ru

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПРОЦЕНТНУЮ ПОЛИТИКУ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Тема статьи обусловлена необходимостью рассмотрения влияния внутренних и внешних факторов на процентные ставки банков. Цель исследования всестороннее, достоверное изучения основных факторов воздействующих на формирования процентных ставок на основе разработанных в науке методов познания, а также получение и внедрение в практику рекомендаций результатов и выводов. Выбор направления научного исследования связан с необходимостью составления представления об особенностях и способах формирования процентной политики банка. В исследовании использовались метод анализа, синтеза, наблюдения и сбора фактической информации позволивший изучить экономические явления как по частям (анализ), так и в целом (синтез).

В статье рассматриваются факторы, влияющие на процентные ставки коммерческих банков, которые зависят в первую очередь от макроэкономической ситуации в стране. Национальный банк Республики Казахстан как главный регулятор так же воздействует на процентную политику банков через установление базовой ставки. Ставка процента зависит и от размера кредита. Так же величина ставки процента зависит от обеспеченности кредита. Как рыночная величина ставка процента зависит от спроса и предложения денег, развитости денежного рынка, источников свободных денег, заемных средств (их кредитоспособности, надежности в возврате заемных средств) и других факторов. Рыночная ставка ссудного процента определяется в результате взаимодействия спроса и предложения на кредитном рынке. Исследование всех вышеперечисленных факторов на процентную ставку коммерческих банков легло в основу данной статьи. Итоги подведенные в работе имеют практическую значимость, а проведенное исследование позволило выявить основные факторы влияющие на процентную политику банков.

Ключевые слова. Банк, процентная ставка, Национальный банк, учетная ставка, кредит, денежный рынок.

Zholamanova M.T.

Candidate of Economics, Professor, Department of Finance,
Kazakh National University named after al-Farabi,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: Makpalzh@mail.ru

Factors affecting the interest rate policy of commercial banks

The subject of the flock is conditioned by the need to consider the influence of internal and external factors on the interest rates of banks. The purpose of the study is a comprehensive, reliable study of the main factors influencing the formation of interest rates on the basis of methods of cognition developed in science, as well as obtaining and implementing recommendations of results and conclusions. The choice of the direction of scientific research is related to the need to compile an idea of the features and methods of forming the interest policy of the bank. The research used the method of analysis, synthesis, observation and collection of factual information that allowed studying economic phenomena both in parts (analysis) and in general (synthesis).

The article examines the factors influencing the interest rates of commercial banks, which depend primarily on the macroeconomic situation in the country. The National Bank of the Republic of Kazakhstan acting as the main regulator also affects the interest rate policy of banks through the establishment of a base rate. The

interest rate also depends on the size of the loan. Also, the value of the interest rate depends on the security of the loan. As a market value, the interest rate depends on the demand and supply of money, the development of the money market, the sources of free money, borrowed funds (their creditworthiness, reliability in repayment of borrowed funds), and other factors. The market rate of loan interest is determined by the interaction of supply and demand in the credit market. The study of the influence of all the above factors on the interest rate of commercial banks forms the basis of this article. The results summed up in the work are of practical importance, and the conducted research has revealed the main factors influencing the interest policy of banks.

Key words: Bank, interest rate, National Bank, discount rate, credit, money market.

Жоламанова М.Т.

э.ғ.к., профессор м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы, e-mail: Makpalzh@mail.ru

Коммерциялық банктердің пайыздық саясатына әсер ететін факторлар

Мақаланың тақырыбы ішкі және сыртқы факторлардың әсерін қарау қажеттілігіне байланысты. Зерттеудің мақсаты – негізгі факторларды жан-жақты, сенімді түрде зерттеу ғылымда қалыптасқан таным әдістерінің негізінде пайыздық мөлшерлемелердің қалыптасуына ықпал ететін нәтижелер мен тұжырымдар ұсынымдарын қабылдау және орындау. Бағыт таңдау ғылыми зерттеулер әдістердің ерекшеліктерін түсіндіруді қажет етумен байланысты. Банктің пайыздық мөлшерлемелер саясатын қалыптастыру. Зерттеу барысында талдау әдісі экономикалық құбылыстарды бөлімдерде де зерттеуге мүмкіндік беретін нақты ақпараттың сақталуын қадағалау және жинау (талдау) және тұтастай алу (синтез)

Мақалада коммерциялық банктердің ең алдымен елдегі макроэкономикалық жағдайға тәуелді болатын пайыздық мөлшерлемелеріне әсер ететін факторлар қарастырылады. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі бас реттеуші ретінде базалық мөлшерлемені бекіту арқылы да банктердің пайыздық саясатына әсер етеді. Пайыз мөлшерлемесі несие мөлшеріне де байланысты. Пайыз мөлшерлемесінің көлемі сондай-ақ несиенің қамтамасыз етілуіне де тәуелді болады. Нарықтық өлшем ретінде пайыз мөлшерлемесі ақша сұранысы мен ұсынысына, ақша нарығының дамығандығына, басы артық ақша көздеріне, қарыз қаражатына (олардың несие қабілеттілігіне, қарыз қаражатын қайтаруға деген сенімділікке) және басқа да факторларға тәуелді. Қарыз пайызының нарықтық мөлшерлемесі несие нарығындағы сұраныс пен ұсыныстың өзара әрекетінің нәтижесінде анықталады. Жоғарыда келтірілген факторлардың барлығын коммерциялық банктердің пайыздық мөлшерлемесіне қатыстылығын зерттеу – осы мақаланың негізіне айналды. Жоғарыда аталған факторларды барлық пайыздық ставка бойынша зерттеу коммерциялық банктер осы баптың негізін құрды. Жұмыста жинақталған нәтижелер практикалық маңыздылығы мен зерттеуі пайызға әсер ететін негізгі факторларды анықтауға мүмкіндік берді, бұл – банктердің саясаты.

Түйін сөздер: банк, пайыздық мөлшерлеме, Ұлттық банк, есептік мөлшерлеме, несие, ақша нарығы.

Введение

На деятельность коммерческих банков и его процентную политику оказывает влияние множество факторов, которые можно разделить на внешние и внутренние, уровень влияния которых зависит от индивидуальных особенностей конкретного банка. Целью данной статьи и выбора ее темы явилась необходимость рассмотрения факторов, влияющих на процентную политику коммерческих банков.

Объектом исследования являются коммерческие банки, осуществляющие свою деятельность в условиях нестабильной экономической ситуации. Предметом исследования является система экономических отношений, связанных с деятельностью коммерческих банков и их ролью в современной экономике, и исследование факторов, виляющих на их процентную политику. Цель исследования состоит в том, чтобы выявить основные факторы, влияющие на процентную политику и возможность принятия банком оптимальных решений с учетом специфики их деятельности. В соответствии с поставленной целью определены следующие задачи исследования:

– выделить и систематизировать основные факторы, определяющие процентную политику банка;

– проанализировать степень влияния и изменение выделенных факторов на реализацию и разработку процентной политики коммерческого банка;

– проанализировать степень влияния базовой ставки Национального Банка на политику банков;

– обосновать необходимость эффективной и гибкой процентной политики для успешной деятельности коммерческих банков в реалиях рынка как на данном этапе, так и в перспективе;

В исследовании использовались методы анализа, синтеза, наблюдения и сбора фактической информации, позволившие изучить экономические явления как по частям, так и в целом.

Предполагается (гипотеза), что выбор грамотной процентной политики позволит коммерческим банкам не только получить максимальный доход, но и привлечь клиентов.

Значение исследования состоит в том, чтобы на основе полученных результатов проведенного анализа практических разработок и теоретических изысканий предложить конкретные направления по оптимизации процентной политики и усилению степени ее эффективности.

Материалы и методы

Методологической основой исследования является диалектический метод познания. В процессе исследования использовались как общенаучные методы (анализ, синтез, дедукция, абстрагирование, обобщение, классификация, системный подход), теоретико-эмпирические методы, так и специальные методы познания (статистические методы).

Теоретический анализ и обобщение научной литературы, периодических изданий и статистических данных проводился с целью выявления различных внешних и внутренних факторов, воздействующих на деятельность коммерческих банков и их процентную политику.

При проведении анализа использовались статистические данные годовых отчетов, документы, статистические и аналитические материалы Национального и коммерческих банков.

При использовании метода восхождения факторы воздействия на процентную политику банка были условно разделены и описаны их воздействия при помощи понятий, характеристик и односторонних определений. Метод сравнения позволил выявить сходства и различия факторов, реально влияющих на процентную политику банков.

Обзор литературы

В теории Дж. М. Кейнса процент – это автономный фактор, его уровень определяется взаимодействием предложения и спроса на денежные остатки, т.е. не на все сбережения, а лишь на их денежную часть. По его мнению, процент – чисто денежный феномен, отражающий игру рыночных сил на денежном рынке (Кейнс Д.М., 2007: 461-465с.).

В теории А. Маршалла норма процента рассматривается как фактор, который приводит в равновесие желание инвестировать и сберегать. Как считает А. Маршалл, процент, будучи ценой, уплачиваемой на любом рынке за пользование капиталом, стремится к такому равновесному уровню, при котором совокупный спрос на капитал на этом рынке при данной норме процента равен совокупному капиталу, притекающему на рынок при этой же норме процента (Белоглазова Г. Н., 2009: 143-144с.).

Теоретические и методологические основы деятельности коммерческих банков и процентов исследовались в трудах российских ученых (Лаврушин О.И., 2016: 237 – 240 с.), (Жуков Е.Ф., 2012: 195-204 с.), (Рощина Я.А., 2011: 114 с.), (Тальская М., 2011: 89-95 с.).

Отдельные аспекты кредитной деятельности банков и риски, связанные с ними, отражены в исследованиях (Бондаренко В.С., 2011: 46-52с.), (Борщева А.Н., 2011: 66-73с.), (Каурова Н.Н., 2011: 55-63с.), (Мирошниченко О.С., 2011: 12-19с.), (Рабаданова Д.А., 2011: 33-40с.)

Вопросы, влияющие на процентную политику коммерческих банков, нашли отражение в научных трудах (Данилова, Т. Н., 2008: 24-29с.), (Костина Н., 2006: 56-58с.), (Кудрявцева М.Г., 2005: 42-46с.), (Середа, Ю.А., 2003: 109-112с.).

Основные направления процентной политики казахстанских банков были рассмотрены в трудах отечественных ученных (Искаков У.М., 2011: 252 -257с.), (Искакова З.Д., 2002: 98-104с.), (Макыш С.Б., 2006: 105-108с.), (Сейткасимов Г.С., 2002: 176– 179с.).

Результаты и обсуждение

Существует ряд факторов, влияющих на величину ставок процента, их можно разделить на внешние и внутренние. К внешним факторам относится состояние кредитного рынка, характер государственного регулирования деятельности коммерческих банков, включая механизм налогообложения. К внутренним факторам относится, прежде всего, оценка банком степени риска по вложениям ресурсов, в зависимости от характера ссудозаемщика, вида, сроков пользования и величины ссуды (Атоянц В., 2016: 1с).

Рассмотрим более подробно некоторые из этих факторов.

Важное значение имеет политика государства, которая проявляется в регулировании нормы ссудного процента через учётную и базовую ставку, которая введена в Казахстане, а также

предоставление кредитных средств через банки второго уровня для регулирования финансового рынка. Основным регулятором в утверждении процентных ставок для банков второго уровня как по депозитам, так и по выданным кредитам является базовая ставка, устанавливаемая НБ РК. Базовая процентная ставка – это процентная ставка, по которой Национальный Банк предоставляет краткосрочные кредиты коммерческим банкам и принимает денежные средства на депозиты от коммерческих банков. Она играет ключевую роль при установлении ставок по кредитам для граждан и влияет на уровень инфляции в стране (Экономическое обозрение, 2017).

При снижении уровня базовой ставки, кредитные ресурсы НБ РК становятся дешевле, соответственно по банкам второго уровня снижается ставка процента по кредитам, что увеличивает предложение на кредитном рынке. Следовательно, посредством политики изменения базовой ставки НБ РК регулирует денежный рынок и стоимость банковских кредитов (Ярунина И., 2017: 1с). Так, в январе 2016 года Национальный Банк предпринимал меры по восстановлению и сохранению баланса на денежном и валютном рынках, а также по восполнению дефицита тенговой ликвидности. Были приняты меры по повышению привлекательности тенговых активов, рекомендуемые ставки по депозитам в тенге были повышены с 10% до 14%, а ставки по депозитам в иностранной валюте снижены с 3% до 2%. В феврале 2016 года Национальный Банк возобновил установление базовой ставки в качестве основного инструмента денежно-кредитной политики. Введение базовой ставки позволило участникам финансового рынка обрести ориентир по стоимости привлечения и по действиям Национального Банка, что положительно сказалось на понимании участниками рынка динамики процентной ставки и стабилизации условий доступа к ликвидности. При принятии решения об уровне базовой ставки учитывались риски обеспечения стабильности цен и поддержания финансовой стабильности. Изменение базовой ставки Национального Банка даны в таблице 1 (Ставка рефинансирования Национального Банка, 2017).

Таблица 1 – Базовая ставка Национального Банка РК

Дата установления ставки (с)	Размер ставки, %	Коридор базовой ставки, %	Примечание
02.09.2015	12.0	7.0 – 17.0	Пресс-релиз НБ РК от 209. 2015 года № 43
02.10.2015	16.0	15.0 – 17.0	Пресс-релиз НБ РК от 2.1-2015 года № 49
02.02.2016	17.0	15.0 – 19.0	Пресс-релиз НБ РК от 1.02.2016 года № 2 ««О базовой ставке»
14.03.2016	17.0	15.0 – 19.0	Пресс-релиз НБ РК от 14.03.2016 года № 6 «О базовой ставке»
05.05.2016	15.0	14.0 – 16.0	Пресс-релиз НБ РК от 5.05 2016 года № 9 «О базовой ставке»
06.06.2016	15.0	14.0 – 16.0	Пресс-релиз НБ РК от 6.06. 2016 года № 14 «О базовой ставке»
11.07.2016	13.0	12.0 – 14.0	Пресс-релиз НБ РК от 11.072016 года № 17 «О базовой ставке»
15.08.2016	13.0	12.0 – 14.0	Пресс-релиз НБ РК от 15.08.2016 года № 23 «О базовой ставке»
03.10.2016	12.5	11.5 – 13.5	Пресс-релиз НБ РК от 3.10.2016 года № 27 «О базовой ставке»
14.11.2016	12.0	11.0 – 13.0	Пресс-релиз НБ РК от 14.11.2016 года № 34 «О базовой ставке»
09.01.2017	12.0	11.0 – 13.0	Пресс-релиз НБ РК от 9.09.2017 года № 1 «О базовой ставке»
21.02.2017	11.0	10.0 – 12.0	Пресс-релиз НБ РК от 20.02.2017 года № 7 «О базовой ставке»
11.04.2017	11.0	10.0 – 12.0	Пресс-релиз НБ РК 10.04.2017 года № 10
06.06.2017	10.5	9.5 – 11.5	Пресс-релиз НБ РК от 5.06.2017 года № 16
18.07.2017	10.5	9.5 – 11.5	Пресс-релиз НБ РК от 17.07.2017 года № 19
22.08.2017	10.25	9.25 – 11.25	Постановление Совета директоров НБ РК от 21.08.2017 года № 114
10.10.2017*	10.25	9.25 – 11.25	Пресс-релиз НБ РК от 9.10.2017 года № 29

Решения об уровне базовой ставки в 2016 году принимались Национальным Банком в соответствии с заранее опубликованным графиком. В целях соблюдения баланса рисков базовая ставка была установлена на уровне 17%. Высокий уровень ставок, установленный Национальным Банком в переходный период (первая половина 2016 года), и отсутствие резкого изменения курса денежно-кредитной политики способствовали как постепенному формированию доверия к действиям Национального Банка со стороны участников рынка, так и стабилизации курса национальной валюты (Отчет Национального Банка Республики Казахстан за 2016 год, 2017).

Твердая позиция против форсированного снижения ставок в краткосрочном периоде свидетельствовала о последовательности проводимой денежно-кредитной политики. По мере стабилизации макроэкономических показателей, улучшения ситуации на финансовом рынке, а также снижения инфляционных и девальвационных ожиданий Национальный Банк начал поэтапно смягчать денежно-кредитные условия путем постепенного снижения уровня базовой ставки (рисунок 1) (О денежно-кредитной политике Республики Казахстан на 2020 год., 2015).

Снижение базовой ставки осуществлялось 4 раза: в мае – до 15%, в июле – до 13%, в октябре – до 12,5%, в ноябре 2016 г.– до 12%. На этом снижение базовой ставки не остановилось и продолжает снижаться. Так, на август 2017 года составила уже 10,25% . Снижение базовой ставки свидетельствует о намерении регулятора продолжать намеченную денежно-кредитную политику. Это в свою очередь, повысит темпы кредитования и роста экономики в целом. Снижение базовой ставки с 17 % до 10,25 % и увеличение шага снижения могло быть также продиктовано поручением главы государства Национальному банку и правительству по решению проблем нехватки денег в экономике и высоких ставок по кредитам (Каким будет 2018 год для банков? 2017).

Рисунок 1 – Базовая ставка Национального Банка РК 2015-2017

В настоящее время Нацбанк изымает большие объемы ликвидности из банковского сектора (около 3,4 трлн тенге), и достаточно резкое уменьшение базовой ставки снизит доходность инструментов изъятия ликвидности, что будет способствовать росту кредитования как физических, так и юридических лиц. Это в свою очередь окажет дополнительное давление на инфляцию. Банки в настоящее время размещают очень серьезные объемы денежных средств в инструменты Национального банка, совокупная кредиторская задолженность регулятора, связанная с проведением операций денежно-кредитной политики, в феврале 2017 г. превысила 3,5 трлн тенге (Экономическое обозрение Национального Банка, 2017).

Рассмотрим, повлияло ли изменение ставки Национального банка на изменение ставок коммерческих банков. Для сравнения взяты процентные ставки банков второго уровня в Казахстане за 2011-2017 годы (таблица 2) (Банковский сектор Казахстана: итоги 2016 года, 2016).

Таблица 2 – Ставки вознаграждения банков по выданным кредитам и базовая ставка НБ РК

	01.11		01.12		01.13		01.14		01.15		01.16		01.17	
	KZT	СКВ	KZT	СКВ	KZT	СКВ	KZT	СКВ	KZT	СКВ	KZT	СКВ	KZT	СКВ
Базовая ставка НБ РК									12,0		17,0		12,0	
Кредиты небанковским юридическим лицам	12,8	10	11,2	7,9	10,6	8,4	10,5	6,8	17,4	7,4	25,8	7,2	15,2	6,5
Кредиты физическим лицам	22,7	14,7	21,5	14,8	22	13	21,2	12,7	20,4	11,2	18,1	11	18,6	6,8

Данные таблицы 1 по базовой процентной ставке и таблицы 2 по процентным ставкам по кредитам коммерческих банков юридическим и физическим лицам в национальной валюте и СКВ наглядно отображены на рисунке 2 и 3

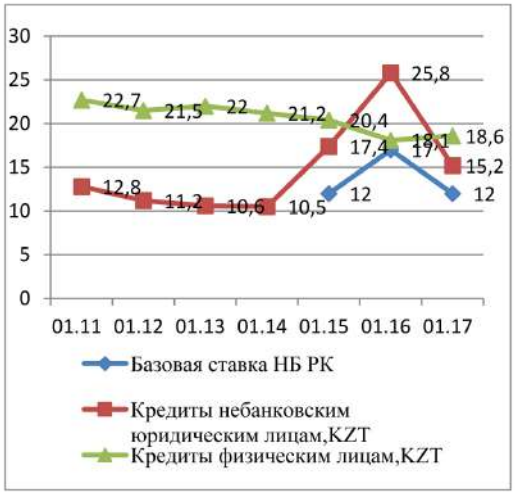

Рисунок 2 – Динамика изменения процентных ставок коммерческих банков по кредитам, выданным в тенге, относительно базовой ставки Нацбанка

Рисунок 3 – Динамика изменения процентных ставок коммерческих банков по кредитам, выданным в СКВ, относительно базовой ставки Нацбанка

Как видно из рисунка 2, резкое увеличение и снижение базовой ставки Национального банка за период с 2015 по 2017 год оказало существенное влияние на процентные ставки банков в национальной валюте. Увеличение и снижение базовой ставки привело к синхронному изменению ставок коммерческих банков по кредитам небанковским юридическим лицам в национальной валюте. Тогда как процентные ставки по кредитам физическим лицам в национальной валюте, начиная с 2013 года, плавно уменьшались, не смотря на увеличение базовой ставки в 2016 году. Это можно объяснить реализуемыми государственными программами по социальной поддержке населения.

Рисунок 3 показал, что изменения базовой ставки Нацбанка никак не повлияли на процентные ставки коммерческих банков по кредитам, выданным в СКВ. Следовательно, в дальнейшем следует ожидать синхронное изменение процентных ставок коммерческих банков в национальной валюте относительно изменения базовой ставки Национального банка Казахстана (Валютный курс как определяющий фактор. 2017).

С другой стороны, прошло не так уж много времени, всего год с момента снижения базовой ставки, и так как это рыночный инструмент, то эффект его может достигаться не сразу, а спустя какое-то время. Поэтому мы считаем, что пока рано делать серьезные выводы.

На деятельность коммерческих банков и его процентную политику оказывает влияние также и валюта кредитования (Евразийский экономический союз в цифрах, 2016). Рассмотрим влияние валюты кредитования на процентную политику коммерческих банков.

Из таблицы 2 и рисунка 4 видно, что процентные ставки по кредитам в национальной валюте как для небанковских юридических лиц так и для физических лиц регулярно и неравномерно меняются в зависимости от процентной политики Национального банка, а в СКВ практически не изменились, лишь незначительно уменьшились. Так, процентные ставки по кредитам физическим лицам за период с 2012 года по 2017 год упали с 14,8% до 11%. Фактически за 4 года упали всего на 3,8 %. По кредитам небанковским юридическим лицам в СКВ за этот же период процентные ставки подверглись незначительным изменениям и находились в небольшом коридоре и изменились с 7,9 до 7,2%. А на 1.01.2017 года процентные ставки по кредитам в СКВ для юридических и физических лиц практически сравнялись и показали 6,5% и 6,8% соответственно (Ставки вознаграждения банков, 2017).

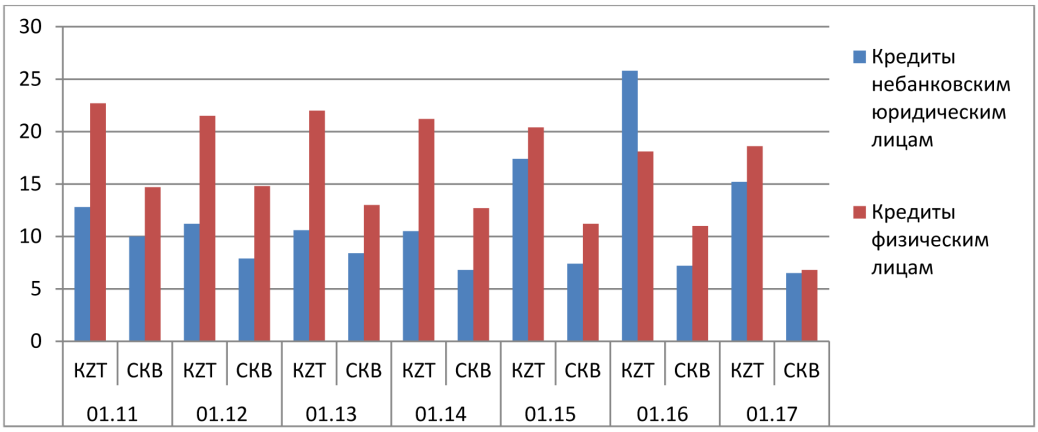

Рисунок 4 – Изменения процентных ставок коммерческих банков по видам валют

Как показал анализ, предложения со стороны банков есть, но нет спроса на валютные кредиты, хотя проценты по кредитам в национальной валюте выше. Замедление темпов роста сегмента валютного кредитования обусловлено снижением интереса к данному виду займов. Заемщики не желают брать на себя риски колебания обменного курса в период неопределенности курсов мировых валют.

Так же величина ставки процента зависит от вида заемщика, физическое или юридическое лицо. Это объясняется тем, что при выдаче займов физическим лицам увеличивается риск потери кредитора в связи с возможностью неплатежеспособности заемщика. В то же время при выдаче кредитов небанковским юридическим лицам риски значительно ниже. В связи с этим в банках ставка процента дифференцируется в зависимости от вида заемщика. Как видно из таблицы 3 и рисунка 4, проценты по кредитам физическим лицам как в национальной валюте, так и в иностранной валюте выше, чем небанковским юридическим лицам. Стабильная экономическая ситуация в предыдущие годы способствовала развитию потребительского и ипотечного кредитования, что в свою очередь привело к изменениям на рынке кредитования физических лиц.

С 2011 по 2014 гг. процентные ставки по кредитам, выданным физическим лицам в национальной валюте, более чем в два раза выше по сравнению с кредитами, выданными небанковским юридическим лицам. Ситуация значительно изменилась с 2016 года когда процентная ставка по кредитам физическим лицам стала стабилизироваться. Причина этого, скорее всего, кроется в Государственных программах направленных на поддержку населения, в том

числе льготное кредитование и субсидирование займов.

Рыночная ставка ссудного процента определяется в результате взаимодействия спроса и предложения на кредитном рынке. При высокой ставке ссудного процента производительность капитала для предприятии относительно низкая, соответственно сокращается спрос, а предложение кредита увеличивается. При снижении ставки ссудного процента доходность для предприятия растёт, есть смысл привлекать заёмные средства. А население делает выбор в пользу использования кредита в целях удовлетворения своих потребностей за счёт заёмных средств. Т.е. снижение процентных ставок по кредитам приводит к увеличению спроса на кредит. В связи с чем, процесс изменения процентных ставок по кредитам будет постоянно находиться в движении.

Таблица 4 – Ставки вознаграждения банков по выданным кредитам по срокам

	01.11	01.12	01.13	01.14	01.15	01.16	01.17
Кредиты небанковским юридическим лицам	12,8	11,2	10,6	10,5	17,4	25,8	15,2
до 1 месяца	14,3	11,7	10,1	8,6	28,5	36	14,7
от 1 до 3 месяцев	12,7	11,8	9,3	9,7	11,1	14,7	14,5
от 3 месяцев до 1 года	13	12	11,3	11	13,3	15,3	15
от 1 года до 5 лет	12,4	11,4	11,4	12,1	11,6	14,6	16,7
свыше 5 лет	11	7,4	11,9	11,8	7,9	10	17,3
Кредиты физическим лицам	22,7	21,5	22	21,2	20,4	18,1	18,6
до 1 месяца	21,4	16,9	20	21,3	22,1	19,9	20,8
от 1 до 3 месяцев	31,5	19,9	13,5	13,4	18,2	32,2	18,1
от 3 месяцев до 1 года	30,3	22,5	20,5	21,9	19,9	19,9	21,4
от 1 года до 5 лет	22,7	24,4	24,2	22,6	22,2	18,4	19
свыше 5 лет	14,1	12,8	13,1	16,3	12,7	15	14,3

Из таблицы 4 видно, что проценты по кредитам зависят от сроков, на которые субъекты экономики готовы взять кредит, в связи с чем спрос на кредит делится на краткосрочные, среднесрочные и долгосрочные. Норма ссудного процента связана со сроком предоставляемых кредитов (Анализ банковского сектора Республики Казахстан, 2017).

Согласно таблице 4, процентные ставки по кредитам, выданным юридическим лицам в СКВ за исследуемый период с 2011 по 2017 годы, за семь лет изменились незначительно – с 10% до 6,5. Такая же ситуация произошла по процентным ставкам кредитов, выданных физическим лицам в СКВ, где процентная ставка упала с 14,7% До 6,8 %.

Поэтому изменение процентных ставок в зависимости от сроков кредитования рассмотрим на примере кредитов, выданных в национальной валюте.

На основании таблицы 4 построим диаграмму зависимости процентных ставок по кредитам, выданным небанковским юридическим лицам в зависимости от сроков кредитования (рисунок 5).

За исследуемый период видим, что при минимальном сроке кредитования (1 месяц) и максимальном сроке (свыше 5 лет) процентные ставки выше, более стабильными процентные ставки являются по среднесрочным кредитам.

Рассмотрим ставки вознаграждения по выданным кредитам физическим лицам в зависимости от сроков кредитования в национальной валюте (рисунок 6).

По данным рисунка 6, процентная ставка по кредитам в тенге, выданным небанковским юридическим лицам, достигла максимальной величины в 2016 и 2017 гг. в целом по выданным кредитам, – 17,4 и 25,8 % соответственно. Увеличение спроса на кредиты в тенге со стороны небанковс-

ких юридических лиц даёт возможность банкам поднять процентные ставки. Также нестабильная экономическая ситуация в стране, падение цены на нефть и нестабильная ситуация в мире в целом (конфликт на Украине, обесценение российского рубля, введение санкций и так далее) повлекли за собой существенное ухудшение предложения по кредитованию со стороны банков.

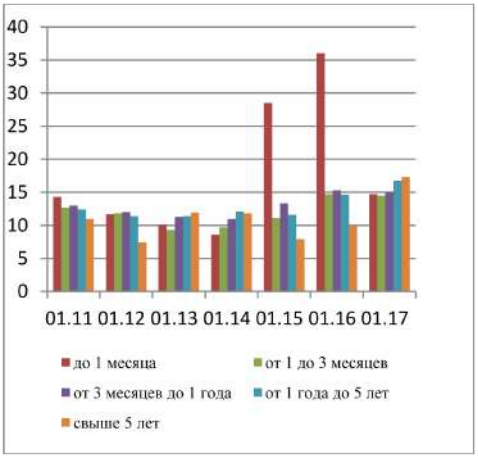

Рисунок 5 – Ставки вознаграждения по выданным кредитам небанковским юридическим лицам в зависимости от сроков кредитования, KZT

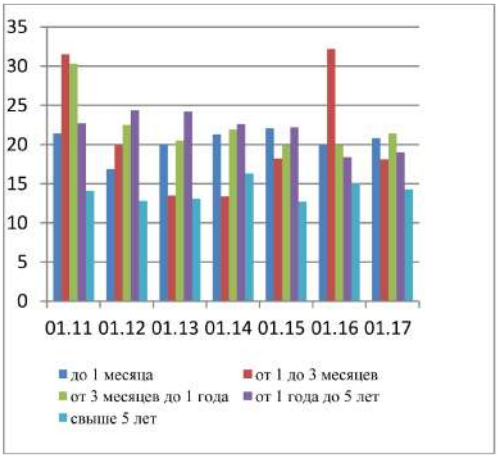

Рисунок 6 – Ставки вознаграждения по выданным кредитам физическим лицам в зависимости от сроков кредитования, KZT

Заключение

Итак, рассмотрев факторы, влияющие на формирование процентной ставки, можно заключить, что на формирование процентной политики коммерческих банков оказывает влияние целый ряд факторов, которые можно разделить на макроэкономические или внешние и внутренние, степень влияния которых зависит от индивидуальных особенностей банка. Внешние факторы определяют равные для всех банков условия, носят объективный характер и не зависит от деятельности конкретного банка. Их действие обусловлено экономической ситуацией в стране и денежно-кредитной политикой Национального банка. Внутренние факторы зависят от собственной кредитной политикой каждого коммерческого банка.

Литература

Анализ банковского сектора Республики Казахстан. АО «Рейтинговое агентство Регионального финансового центра города Алматы», 2017 http://www.rfcaratings.kz/.

Атоянц В. Что нужно знать о базовой ставке в РК // 2016: TENGRI. – https://tengrinews.kz/private_finance/chto-nujno-znat-o-bazovoy-stavke-v-rk-306162/

Банковский сектор Казахстана: итоги 2016 год., 2016 http://rfcaratings.kz/wp-content/uploads/2015/11/Bankovskij-sektor-2016-g..pdf

Белоглазова Г. Н., Деньги. Кредит. Банки: Учебник. / Под ред. Г. Н. Белоглазовой. – М.: Высшее образование, 2009. – 392 с.

Бондаренко В.С. Кредитный риск при кредитовании затрат на модернизацию производства//Финансы и кредит. – 2011. – № 10. – С. 46-52.

Борщева А.Н. Анализ воздействия инструментов управления кредитными рисками российских банков на качество клиентской базы и развитие кредитного бизнеса в период глобального финансово–экономического кризиса//Банковские услуги. 2011. – № 8. – С. 66-73.

Валютный курс как определяющий фактор внешнеэкономической деятельности, 2017 // https://articlekz.com/article/13819

Данилова Т. Н. Применение финансовых моделей для исследования кредитно-депозитных стратегий деятельности коммерческого банка / Т. Н. Данилова, В. А. Решетов// Финансы и кредит. – 2008. – № 32. – С. 24-29.

Евразийский экономический союз в цифрах// Статистический ежегодник, 2016. http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Documents/Stat_Yearbook_2016.pdf

Жуков Е.Ф. Банки и небанковские кредитные организации и их операции: учебник для вузов / под.ред. Жуков Е.Ф., Эриашвили Н.Д. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ, 2012. – 559 с.

Искаков У.М. Банковское дело: учебник для экон. вузов / Под ред. У.М. Искакова. – Алматы, 2011. – 552

Искакова З.Д. Банковское дело. – Караганда: КЭУ, 2002. – 209 с.

Каким будет 2018 год для банков? // Капитал. Центр деловой информации. 2017 https://kapital.kz/finance/65691/kakim-budet-2018-god-dlya-bankov.html

Каурова Н.Н. Закономерности поведения системных рисков в кредитных сетях //Финансы и кредит. – 2011. – № 42. – С.55-63.

Кейнс Д.М. Общая теория деятельности, процента и денег. – Эксмо, 2007. – 960 с.

Костина Н. Моделирование процентного риска при управлении активам и пассивами коммерческого банка Текст. / Н. Костина, С. Сучок // Банковские технологии. 2006 – № 2. – С. 56-58.

Кудрявцева, М.Г. От чего зависит оценка процентного риска/Кудрявцева М.Г., Кудрявцев О.А. // Банковское дело. – 2005. – № 6. – С. 42-46.

Лаврушин О.И. Банковское дело: учебник / Лаврушин О.И., под ред., Валенцева Н.И. и др. – М.: КноРус, 2016. – 800 с.

Макыш С.Б. Ильяс А.А. Банковское дело: Учебное пособие. – Алматы: Қазақ университеті, 2006. – 190 с.

Мирошниченко О.С. Кредитный риск и собственный капитал банка//Финансы и кредит. – 2011. – № 1. – С.12-19.

О денежно-кредитной политике Республики Казахстан на 2020 год, 2015// www.nationalbank.kz

Отчет Национального Банка Республики Казахстан за 2016 год, 2017 http://www.nationalbank.kz/cont

Рабаданова Д.А. Управление кредитным риском как основа финансовой устойчивости банковского сектора региона// Проблемы современной экономики. 2011. – № 2. – С. – 33-40.

Рощина Я. А. Управление кредитным риском при ипотечном кредитовании: анализ существующих подходов, оптимизация/ Германия: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011.– 170 с.

Сейткасимов Г.С. Банковское дело. /под ред. Г.С. Сейткасимова. – Алматы: Каржы-каражат, 2002. – 576 с.

Середа Ю.А. Управление процентным риском в коммерческом банке. – СПб., 2003. – 131 с.

Ставка рефинансирования Национального Банка. 2017, www. http://nationalbank.kz.

Ставки вознаграждения банков по выданным кредитам (по срокам и видам валют), 2017. http://www.nationalbank.kz/?docid=305&switch=russian.

Тальская М. Риски в кредит // Банки и деловой мир. 2011. – № 6 (июнь). – С. 89-95.

Экономическое обозрение// Национального Банка Республики Казахстан. 2017. – №4. – http://www.nationalbank.kz/cont/publish447130_28255.pdf

Ярунина И. Как снижение базовой ставки скажется на экономике Казахстана, 2017 https://www.lsm.kz/kak-snizhenie-bazovoj-stavki-skazhetsya-na-ekonomike-kazahstana

References

Analysis of the banking sector of the Republic of Kazakhstan. JSC “Rating Agency of the Regional Financial Center of Almaty” http://www.rfcaratings.kz/Almaty.

Atoyanc V. What you need to know about the basic rate in the RK // 2016: TENGRI. – https://tengrinews.kz/private_finance/chto-nujno-znat-o-bazovoy-stavke-v-rk-306162/

Banking sector of Kazakhstan: results 2016, 2016 http://rfcaratings.kz/wp-content/uploads/2015/11/Bankovskij-sektor-2016-g..pdf

Beloglazova G. N. Money. Credit. Banks: Textbook. Ed. G. N. Beloglazovoy-M .: Higher Education, 2009. – 392 p.

Bondarenko B.C. Credit risk in lending costs for the modernization of production // Finance and credit. 2011. – No. 10. – P. 46-52.

Borscheva A.N. Analysis of the impact of credit risk management instruments of Russian banks on the quality of the client base and the development of the credit business in the period of the global financial and economic crisis // Banking services. 2011. – No. 8. – 66-73.

Exchange rate as a determining factor of foreign economic activity, 2017 // https://articlekz.com/article/13819

Danilova T.N. Application of financial models for the study of credit and deposit strategies of the commercial bank / TN Danilova, VA Reshetov // Finance and credit. 2008. № 32.-C. 24-29.

Eurasian Economic Union in Figures // Statistical Yearbook., 2016. http://www.eurasiancommission.org/en/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Documents/Stat_Yearbook_2016.pdf

Zhukov E.F. Banks and non-bank credit institutions and their operations: a textbook for universities / Ed. Zhukov EF, Ed. Eriashvili ND, 4 th ed., Pererab. and additional. – Moscow: UNITY, 2012. – 559 p.

Iskakov U.M. Banking: a textbook for economics. universities / Ed. MIND. Iskakova. – Almaty: 2011. – 552

Iskakova Z.D. Banking / Karaganda: KEU, 2002 – 209 p.

What will be the year 2018 for banks? // Capital. Business Information Center. 2017 https://kapital.kz/finance/65691/kakim-budet-2018-god-dlya-bankov.html

Kaurova H.H. Patterns of behavior of systemic risks in credit networks / / Finance and credit. 2011. – No. 42. – P.55-63.

Keynes, D.M. General theory of activity, interest and money. Eksmo., 2007. – 960 sec.

Kostina N. Modeling of interest risk in managing assets and liabilities of a commercial bank Text. / N. Kostina, S. Suchoch // Banking Technologies. 2006 – No. 2. – P. 56-58.

Kudryavtseva, M.G. What determines the percentage risk assessment / Kudryavtseva MG, Kudryavtsev O.A. // Banking. 2005. – No. 6. – P. 42-46.

Lavrushin O.I. Banking: a textbook / Lavrushin OI Edited by N.Valentseva. and others – Moscow: KnoRus, 2016. – 800 p.

Makysh S.B. Ilyas AA Banking: Textbook. – Almaty: Kazakh University, 2006. – 190 p.

Miroshnichenko O.S. Credit risk and equity of the bank // Finance and credit. -2011.-No. 1. – P.12-19.

On the Monetary Policy of the Republic of Kazakhstan for 2020, 2015 // www.nationalbank.kz

Report of the National Bank of the Republic of Kazakhstan for 2016, 2017 http://www.nationalbank.kz/cont

Rabadanova D.A. Credit risk management as a basis for financial stability of the banking sector in the region // Problems of the modern economy. 2011. – No. 2. S. – 33-40

Roshina Ya. A. Credit risk management in mortgage lending: analysis of existing approaches, optimization / Germany: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011.– 170 p.

Seitkasimov GS Banking. / Ed. G.S. Seytkasimov. – Almaty: Karzhy Karazhat, 2002. – 576 p.

Sereda Yu.A. Interest rate risk management in a commercial bank: St. Petersburg, 2003. – 131 p.

National Bank refinancing rate. 2017, www. http://nationalbank.kz.

Interest rates of banks on loans granted (by terms and types of currencies), 2017. http://www.nationalbank.kz/?docid=305&switch=russian.

Talsky M. Risks on credit // Banks and the business world. 2011. – No. 6 (June). – P. 89-95.

Economic Review // National Bank of the Republic of Kazakhstan., 2017. – No. 4, – http://www.nationalbank.kz/cont/publish447130_28255.pdf

Yarunina I. How the reduction of the base rate will affect the economy of Kazakhstan., 2017 https://www.lsm.kz/kak-snizhenie-bazovoj-stavki-skazhetsya-na-ekonomike-kazahstana

ҒТАМР 06.71.57

Зиядин С.Т.[1], Сүйеубаева С.Н.[2], Кайдарова С.Е.[3], Сарманова Ж.А.[4]

[1] э.ғ.д., профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: sayabekz@gmail.com
[2] э.ғ.к., доцент м.а., Д. Серікбаев атындағы ШҚМТУ,
Қазақстан, Өскемен қ., e-mail: suyeubaeva@mail.ru,
[3] э.ғ.к., доцент м.а., Инновациялық Еуразия Университеті, Қазақстан, Павлодар қ.,
e-mail: kaidarova_saida@mail.ru,
[4] магистрант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.,
e-mail: Julduz_95_03_16@mail.ru

ЦИФРЛЫ ЭКОНОМИКА НЕГІЗІНДЕ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Қазіргі таңда туризм әлемдік шаруашылықтың ең табысты және қарқынды дамушы саласы болып отыр. Оның дәлелі ретінде әлемдік жалпы ұлттық табыстың құрамындағы туризмнің үлесін (10%-ға жуық) айтсақ болады. Әлемдегі ең табысты бизнес түрі бола тұра, туризм мемлекеттік бюджеттің маңызды қаржы көзі болып табылады.

Мақалада цифрлы экономика аясындағы туризмнің қазіргі кездегі жағдайы, экономикаға қосар үлесі қарастырылған. Осы саланың цифрлық экономика аясындағы өзгерістері мен жаңалықтарына ерекше назар аударылған.

Мақаланың мақсаты – цифрлы туризмді дамытудағы артықшылықтарды анықтау және оның даму перспективасын қарастыру. Цифрлы экономика аясындағы туризм сферасындағы жаңа мүмкіндіктер талданған. Цифрлы туризмнің дамуында бүгінгі әлемдік қауымдастықты әр түрлі портативті техникалық құралдарсыз елестету мүмкін еместігімен тікелей байланысты.

Цифрлы экономика аясында туризмнің дамуы мемлекеттер арасында бәсекелестікті күшейтіп, халықтың әл-ауқатын жақсартуға және жұмыс орындарымен қамтуға көмектеседі. Туризм дәстүрлі потенциалды жоғалтпай сақтауға және мемлекеттер арасында халықаралық достастықты баланстауға байланысты әлеуметтік мәселелерді де шешеді.

Түйін сөздер: цифрлы туризм, дестинация, цифрлы экономика, экожүйе.

Ziyadin S.T.[1], Suieubayeva S.N.[2], Kaydarova S.E.[3], Sarmanova Z.A.[4]

[1]D.Sc. (Economics), Professor, Al-Farabi Kazakh National University,
Director of Center for Economic Research, Almaty, Kazakhstan
[2]PhD (Economics), Associate Professor, D. Serikbayev EKTU, Department of Finance,
Accounting and Taxation, Oskemen, Kazakhstan
[3]PhD (Economics), Associate Professor, Innovative University of Eurasia,
Department of Economics and Management, Pavlodar, Kazakhstan
[4]undergraduate student, Al-Farabi Kazakh National University, Department of Finance, Almaty, Kazakhstan

The state and prospects of tourism industry in the conditions of the digital economy

Tourism is one of the most successful and dynamically developing sectors of the world economy. This is evidenced by the share of tourism (about 10%) in world GDP. Being the most successful business in the world, tourism is the most important source of the state budget.

The article examines the current state of tourism in the digital economy and its contribution to the economy. Particular attention is paid to changes and innovations in the field of digital economy. The purpose of the article is to reveal the advantages of the development of digital tourism and the prospects for its development. New opportunities in tourism in the digital economy are analyzed. In the development of digital tourism, this is directly related to the fact that today's world community can't be imagined without any portable technical devices.

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

The development of tourism in the digital economy will help to strengthen competition between states, improve people's well-being and provide jobs. Tourism also solves social problems associated with preserving traditional opportunities and balancing international partnerships between states.

Key words: digital tourism, destination, digital economy, ecosystem.

Зиядин С. Т.[1], Суйеубаева С. Н.[2], Кайдарова С. Е.[3], Сарманова Ж. А.[4]

[1] д.э.н., профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, директор Центра экономических исследований, Қазақстан, г. Алматы, e-mail: sayabekz@gmail.com,
[2]к.э.н., и.о. доцента, Восточно-Казахстанский государственный технический университет имени Д. Серікбаева, Казахстан Усть-Каменогорск, e-mail: suyeubaeva@mail.ru
[3] к.э.н., и.о. доцента, Инновационный Евразийский Университет, Казахстан, г. Павлодар, e-mail: kaidarova_saida@mail.ru
[4] магистрант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: Julduz_95_03_16@mail.ru

Состояние и перспективы индустрии туризма в условиях цифровой экономики

Туризм - одна из самых успешных и динамично развивающихся отраслей мировой экономики. Об этом свидетельствует доля туризма (около 10%) в мировом ВВП. Будучи самым успешным бизнесом в мире, туризм является самым важным источником государственного бюджета.

В статье рассматривается современное состояние туризма в условиях цифровой экономики и его вклад в экономику. Особое внимание уделяется изменениям и инновациям в области цифровой экономики. Цель статьи - выявить преимущества развития цифрового туризма и перспективы его развития. Проанализированы новые возможности в сфере туризма в условиях цифровой экономики. В развитии цифрового туризма это напрямую связано с тем, что сегодняшнее мировое сообщество невозможно представить без каких-либо переносных технических устройств.

Развитие туризма в цифровой экономике поможет усилить конкуренцию между государствами, улучшить благосостояние людей и обеспечить рабочие места. Туризм также решает социальные проблемы, связанные с сохранением традиционных возможностей и балансированием международных партнерских отношений между государствами.

Ключевые слова: цифровой туризм, дестинация, цифровая экономика, экосистема.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты жыл сайынғы дәстүрлі Жолдауында еліміздің өркениет ажары мен назарына сай дамуымыздың шарты – 10 іргелі бағыты аталып өткен қайнар көздің қай қайсысында болмасын *цифрлы технологияларды дамытуды* – негізгі мақсаттардың бірі деп көрсетті. Экономикалық қарым-қатынастар, ұялы байланыс және көзді ашып-жұмғанша алуан түрлі ақпараттармен ғаламды торлаған, төрткүл дүниені кез келген уақытта көз алдыңа әкеліп, аядай алақаныңа сыйдырып отырған Интернеттің дамуы, сондай-ақ қоғам, әр кез адамзат баласы тұтынатын сан алуан тауарлар мен қызметтерге жұмсалатын шығыстардың төмендеуіне байланысты цифрлық экономика, яғни цифрлық технологияларға негізделген *экономикалық қызмет* ұғымы пайда болды. Осы құлаққа таңсық та әрі таныс «Цифрлық экономика» деген термин қолданысқа алғаш рет 1995 жылы *американдық информатик*-ғалым Николас Негропонтпен енгізілген. Үстіміздегі дәуірде, яғни қазіргі уақытта бұл терминнің нақты анықтамасы болмаса да, – бүкіл дүниежүзіндегі өркениетке ұмтылып отырған елдердің әлеуметтік-қоғамдық-өндірістік қатынас-байланыстарында белсенді қолданысқа, инновациялық тетікке ие.

Әдебиеттерге шолу.

Цифрлы экономика аясындағы туризм индустриясы қоғамдағы адамдардың туризмге деген қатынасын елеулі өзгерістерге ұшыратуда. Дегенмен, бүкіләлемдік экономикалық форумның зерттеуі бойынша туризм цифрлануды екінші толқынына дайындалуы қажет. Туризм экожүйесінің операциялық және іскерлік модельдерін өзгертетін бірнеше салалар, клиенттер және технологиялық тенденциялар пайда болды. Яғни, бұл жаңа қатысушыларға: онлайн – саяхат (OTA), мета - іздеу жүйелері және туристік платформалар секілді цифрлық жаңашылдықтарды жатқызамыз. (Печаткин В.В., 2010) Дамушы нарықтардағы сапарларға деген сұраныстың өсуі жаңа қатысушыларға нарықта өз стратегияларын жылдам бейімдеп, қазіргі туристік агенттіктерге бәсекелестік тудыруға мүмкіндік береді. Сапарларды ұйымдастырушы туристік агенттіктер клиенттермен қарым-қатынас іздесе, онлайн жүйелер клиенттерді толық түсіну үшін олардың талғамы мен

талабын қанағаттандыруды көздейді. Байланыс құралдары мен жасанды интеллект (AI) осы операцияларды одан да тиімдірек етіп, кәсіпорындар арасында активтермен алмасуды және байланысты қамтамасыз етеді. (Scavarda A.J., 2010: 7б) Туризм және цифрлық экономика теориясының эволюциясын келесі ғалымдардың еңбектерінен көруге болады: Емельянов В.Е. (2005), Ердавлетов С.Р. (2010), Шпак В. (2017), Перфилов В.А. (2010), Есмаханова А.С. (2006), Садуов А.Ж. (2009), Молдажанов М.Б. (2013), және туризм саласын белсенді зерттейтін шетелдік ғалымдар Какабадзе N. (2000), Клаас В.Л. (2003), Холм М.Р. (2017), Уилтшьер П. (2017), Кларк А. (2017) және басқалары. Туризмді дамыту проблемаларын әзірлеуге келесі отандық ғалымдар маңызды жүйе енгізді: Кенжебеков Н.Д. (2015) өз жұмысында Қазақстан Республикасындағы туризм индустриясының проблемаларын қарастырды, Исабеков С.Б. (2016) Қазақстан туризмді дамытуда табиғи және әлеуметтік-экономикалық алғышарттармен жақсы қамтамасыз етілген мемлекет екендігіне көп бәсеңдік қояды, Аяпбекова А.Е. (2013) өз еңбектерінде туризм географиясын жазады, еліміздің әр өңірінің әлеуметтік және экономикалық даму проблемаларын қарастырады.

Нәтижелер мен талқылаулары

Авиациялық және туристік жүйені цифрландыру барысында оның тиімділігін қамтамасыз ету үшін өндіріс лидерлерінің, басқару органдарының және саясат өкілдерінің тарапынан ескерілетін бірнеше жағдайлар бар. Олар:

Ескі жүйелерді икемді жүзеге асатын платформаларға өзгерту, яғни: экожүйедегі серіктестердің арасында plug-and-play қарымқатынасын орнату.

Ескі жұмыс күшін қайта оқыту не құқығын күшейту арқылы қолдау. Жоғары оқу орындарының мүмкіндіктерін кеңейту, яғни: келесі цифрлы экономика ұрпақтарын оқытатын арнайы оқу жоспарын құрастыру.

Қызығушылық тудыратын тараптармен (жеке және қоғамдық ұйымдар) ақпараттарды дұрыс қолдану үшін нормативті базаны құру (Bastida U., 2014).

Өндіріс пен цифрлық технологиялар туризм саласының өзгерісін алдыңғы уақытта жоғары болатындығын көрсетеді. Цифрлық технологиялар мен платформалардың көптеп енгізілуіне қарамастан, орташа класстың дамушы нарықта сұранысы қанағаттандырылса, цифрлы туризмнің дамуының көзі сол болмақ (Karanasios S., 2008).

Интернет туризм пайда болғаннан бері 2 бағытта дамуда:

Салалық. Яғни, алғашында ұшақты брондау, кейіннен қонақүйлер, поездер, автобустарды брондау пайда болды.

Географиялық. Елдерді таңдауда анықталады (АҚШ, Еуропа, Австралия, Азия).

Қазіргі кезде әлемде онлайн жүйелер арқылы брондайтын көптеген елдер бар. Олардың қатарына: Германия, Канада, Австралия, Ұлыбритания, Қытай, Оңтүстік Америка елдері кіреді.

Туристік нарық – туристік қызмет көрсететін не туристік өнім сататын өндірушілер мен спецификалық туристік мотивациямен сол туристік өнімді сатып алуға қызығушылығы мен мүмкіндігі бар клиенттерді байланыстыратын экономикалық, заңнамалық және әлеуметтік қатынастар жүйесі (Решетникова И.И., 2010).

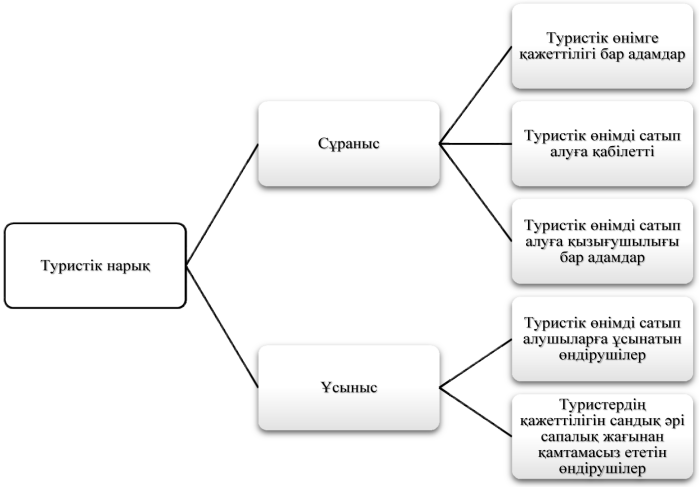

1-сурет – Туристік нарықтың құрылымы

Мүмкіндігі бар деген сөздің астарына туристік өнімді сатып алуға қабілетті адамды жатқызсақ, қызығушылығы бар адамға жақсы маркетингтің не профессионалды сату қабілеттілігі арқасында өнімді өткізуге болатын адамдарды жатқызамыз.

Туристік нарықтың экономикасы келесідей негізгі мақсаттарды көздейді:

Туристердің психологиялық тәжірибесін барынша сандық және сапалық қанағаттандыру.

Туристік кәсіпорындар мен туристерге қызмет көрсететін өзге де ұйымдардың табысын барынша өсіру.

Туристердің сапары уақытында олардың шығынын максималды жоғарылату (Морозов М.А., 2009: 115 с.).

Жоғарыда көрсетілген мақсаттар әдетте оң нәтижелі болады. Психологиялық тәжірибенің максималдылығы туристерді сол елге қайта оралуға және барынша шығын жұмсауға итермелейді (Walton, J. K., 2009). Математикалық тілмен айтқанда, саяхат барысындағы туристің алатын психологиялық әсерінің (Пә) оның күтетін әсеріне (Кә) қатынасы 1-ден кем болмауға тиіс:

$$\frac{\text{Пә}}{\text{Кә}} \geq 1,$$

Кері болған жағдайда бұл дестинацияны жағымсыз нәтижелерге алып келеді. Бұл қатынасты 2-суреттен көрсек болады (Geisser S., 2001).

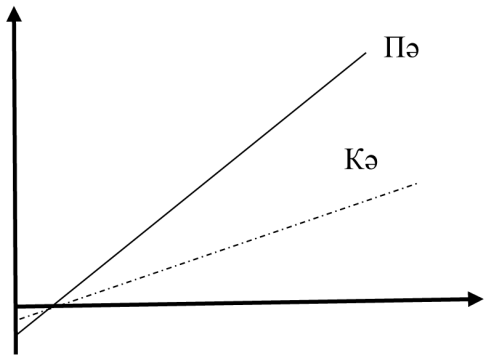

2-сурет – Туристік дестинациядан алған тәжірибелік әсер мен күтілетін әсердің тиімді қатынасы

Туризмнің экономикалық мәні мемлекеттік және жергілікті бюджетте көрініс табады. Сонымен қоса, туризм тек бюджетте түсім ғана ретінде емес, шығыс ретінде де болуы мүмкін. Экономикалық қызығушылықта мемлекеттер ішкі және сыртқы туризмді барынша дамытуға тырысады.

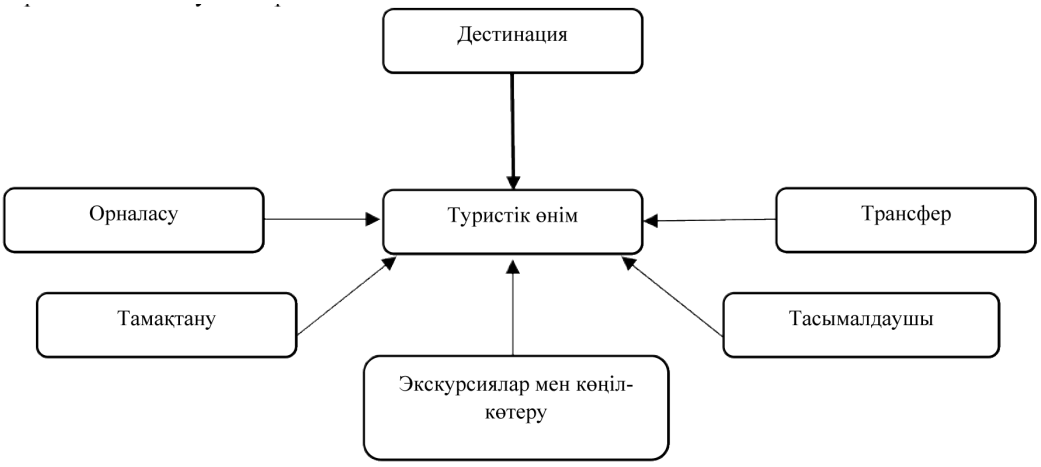

3-сурет – Туристік өнім – табыс

Туризм – бұл экспорттық сектор, халықаралық келушілер ретінде шетел адамдарының шығысы елге тартылады. 2016 жылы жалпы келушілер экспорты әлемдік экспорттың 6,6% құрады (барлығы 1,4 трлн. АҚШ доллары) және жалпы әлемдік экспорттың 30%-ға жуығы.

2016 жылы ЖІӨ-дегі туризмнің тікелей үлесі 3,1% құрайды. Бұл тұтастай алғанда жаһандық экономиканы 2,5%-ға өсіруге үлесін қосты, ал бұл дегеніміз, саяхат және туризм алты жыл бойы қатарынан жаһандық экономикаға үлкен үлес қосқан.

«Саяхат және туризмнің» жұмыспен қамту саласына тікелей қосқан үлесі 2016 жылы 1,8%-ға өсті, бұл тікелей секторға шамамен 2 миллион жаңа жұмыс орнын, ал жалпы алғанда шамамен 6 миллион жаңа жұмыс орнын қамтыған. Бұл – шамамен 2016 жылы 5 жаңа жұмыс орнының 1 орны туризммен байланысты құрылған.

2016 жылы туризм секторының жаһандық дамуы басқа атақты секторлардың артта қалуына себепші болды (Карповой Г.А., 2011).

Интернет ақпарат көзі ретінде жылдам дамуда. Әлемнің үштен бір бөлігінің (34,3 %) интернетке қол жетімділігі бар, 2001 жылдан бері өсу қарқыны 550 %-дан асқан. Яғни, мобильді қосымша арқылы, әлем тұрғындарының 17 % интернетке кіреді (McGehee N.G., 2003).

Материалдары мен тәсілдері

Халықаралық тәжірибеге сүйенсек туризм индустриясын дамыту процесі және қадағалау процесі тек мемлекетпен емес, көптеген ұйымдармен жүргізіледі. Олар халықаралық туризмді реттеу және бақылау жүйесін құрумен, туризм мәселелерін шешумен, жаңа бағыттарды (цифрлы туризм) дамытумен айналысады. Ондай ұйымдарға Дүниежүзілік туристік ұйымды (UNWTO) және Әуе транспорты халықаралық ассоциациясын (IATA) жатқызсақ болады. UNWTO деректеріне сәйкес халықаралық келуші туристердің санының өсімін төмендегі диаграммадан байқасақ болады (Карпова Г.А., 2010: 115 с.).

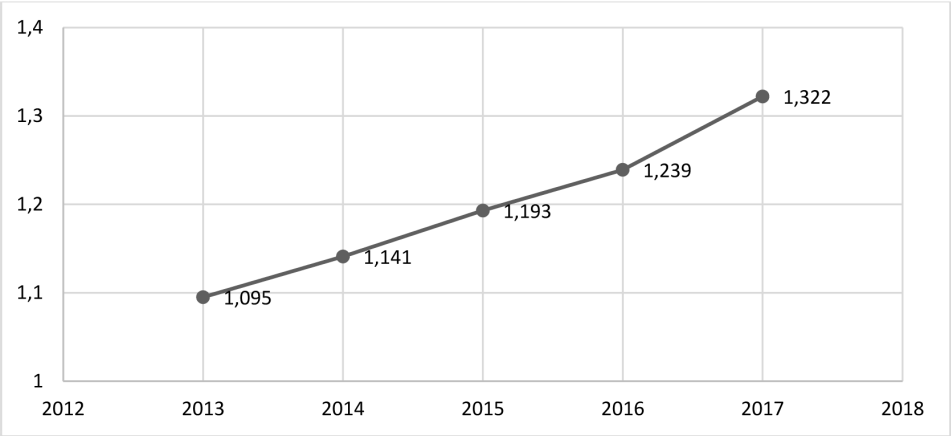

4-сурет – Халықаралық келуші туристердің саны (млн.адам)

Ақпарат көзі: Travel & tourism: global economic impact & issues, 2018.

Суреттен көріп тұрғандай, соңғы жылы халықаралық келуші туристердің саны өткен 2016 жылмен салыстырғанда 6,2%-ға немесе 83 млн. адамға дейін өскен. Сонымен қатар, бұл көрсеткіш жылдан-жылға тек өсуді көрсетеді (Hunter W.C., 2016).

Зерттеу уақытында нарықта туристік қызметтерге сұраныс жоғары болған. Алайда, валюта курстарының ауытқуы, шикізат бағасының күрт түсуі, қауіпсіздік деңгейінің төмендеуі оның өсуін әлдеқайда артқа шегіндірді. Ақпарат көзі: Travel & tourism: global economic impact & issues, 2018.

2017 жылы туризм секторы тек әлемдік экономиканы ғана емес, әлемдік экономиканың негізгі секторының бәрінен озып шықты (Martín-Santana J. D., 2017).

Халықаралық тәжірибеде туристік орталықтардың тұрғындарының табысына туристік келушілердің қалай әсер ететіндігін көрсететін «Халықаралық туризм мультипликаторы» қолданылады. Оның формуласы келесідей:

Халықаралық туризм мультипликаторы= = жергілікті тұрғындардың кірістерін көбейту / шетелдік туристердің бастапқы шығындары (1)

Соңғы мультипликаторды өлшеу үшін келесі белгілерді енгізу керек:

E – шетелдік туристердің елде уақытша жүргендегі бастапқы шығындары (шығындар);

In – Ішкі шаруашылық субъектілерінің кірістері (ішкі кіріс);

Pn – отандық өнімді сатып алуға бейімділік (ұлттық өнімге бейімділік);

Pim – импорттық тауарларды өндіруге бейімділік (импортқа бейімділік);

n – мультипликативтік кеңейту циклінің саны;

k – халықаралық туризмнің мультипликаторы.

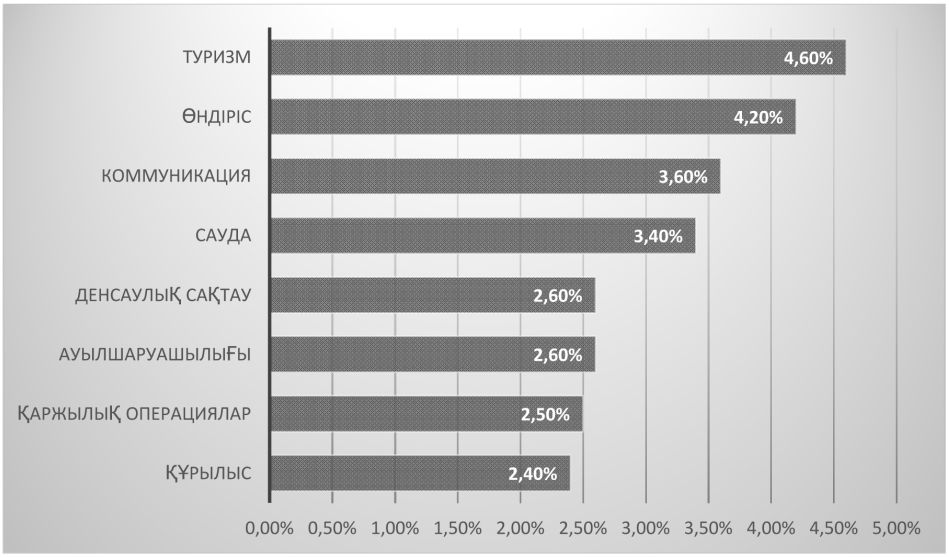

5-сурет – Сала бойынша ЖІӨ-нің өсуі (%)

Егер туристік орталықта жүзеге асырылатын шетелдік туристердің барлық шығындары отандық өнімдерді сатып алуға жұмсалатын болса, онда шығындардың мөлшері жергілікті тұрғындардың кірісінің ұлғаюын білдірді:

$$E = \Delta In. \quad (1)$$

Екінші циклде жергілікті тұрғындардың кірістерінің көлемі импортталатын тауарларды сатып алуға тұтынушылардың бейімділігіне сәйкес әкелінетін импорт көлеміне төмендейді: Pn E.

Үшінші циклде халық шаруашылығында айналымға түсетін қаражаттың балансы бірдей төмендейді: 2 PN E; төртінші – 3 PN E және т.б. (Giacomo G., 2010).

Шетелдік туристердің шығыстары нәтижесінде жергілікті тұрғындардың табыстарының жиынтық ұлғаюы күтілетін кірістердің көлемін құрайды.

$$\Delta In = E + \frac{E}{P_n} + \frac{E}{P_n^2} + \frac{E}{P_n^3} + \ldots + \frac{E}{P_n^n} \quad (2)$$

Жоғарыда келтірілген өрнек шексіз азаятын геометриялық прогрессия болып табылады, сондықтан теңдеу (2) келесі формаға ие:

$$\Delta In = \frac{E(1-P_n^n)}{1-P_n} \quad (3)$$

Алынған өрнекті (3) формулаға (1) алмастыру арқылы мынандай формула аламыз:

$$k = \frac{\Delta In}{E} = \frac{E(1-P_n^n)}{(1-P_n)E} = \frac{1-P_n^n}{1-P_n}$$

Шексіз азаятын геометриялық прогрессия үшін Pn n → 0 саны бар, сондықтан оны ескермеуі мүмкін (Konecnik M., 2007).

Нәтижесінде, халықаралық туризмнің мультипликаторы бұл нысанды қабылдайды:

$$k = \frac{1}{1-P_n} = \frac{1}{P_{im}} \quad (4)$$

Халықаралық туризмнің мультипликаторы импорттық өнімдерді сатып алуға бейімділікпен кері пропорционалды. Тиісінше, шетелдік тауарлар мен қызметтерді тұтынуға деген

бейімділік қаншалықты аз болса, соғұрлым көп мультипликатор болады. Шетелдік туристердің шығындарын салыстырмалы түрде аздап өзгерту арқылы туристік орталықтар тұрғындарының кірістерінде елеулі өзгерістерге әкелуі мүмкін.

Халықаралық туризмнің мультипликаторы – жергілікті тұрғындардың туристік орталығының кірістерінің өзгеруі және шетелдік туристердің бастапқы шығыстары, бұл осы табыстың өзгеруіне әкелді. Мультипликатор бірлігіне шетелдік туристердің жұмсалуын арттыру есебінен жергілікті тұрғындардың табыстары қанша рет өсетінін көрсетеді (Samira B.H., 2011).

Ұсынылған формадағы (4) мультипликатор қарапайым санды білдіреді, себебі ол экономиканың өте қарапайым үлгісіне негізделген. Бұл мультипликатор туристерге және жергілікті тұтынушылар мен өндірушілерге әкелінетін өнімдерді сатып алуға жұмсалған соманы ғана алып тастауды көздейді. Шын мәнінде, жүйелі циклдар, жинақ, салықтар мен басқа да аударымдардың түрінде әрбір циклде жүзеге асырылатын ұстама нәтижесінде болуы мүмкін.

Экономикалық айнымалы жалпы өңірлік өнім немесе табыс кезінде кейбір авторлар тауарлар мен қызметтерді сатып алу бойынша саяхаттың жалпы құны айқындалатын, шығысты немесе кірістерді бір мультипликатор ретінде ұқсас анықтайды (Сорокина О.Н., 2010.).

Қорытынды

Цифрлы туризм ақпараттық технологияларды дамыту және интернет Web-сайттарды көптеген орындарға орналастыру арқасында Батыс Еуропа елдерінде және Америкада өте танымал болды. Web-сайт беттері бар қонақ үйлер парақшаларына барлық ұсынылатын қызметтер мен тұру бағаларын, шарттары туралы толық ақпаратты орналастырады. Әлеуетті турист үшін Интернет өз бетінше баратын елмен, көрнекті орындар мен қонақ үйлермен, сондай-ақ тұру жағдайларымен танысу үшін тартымды болып табылады. Бірте-бірте саяхатшылар электронды виза және электрондық билет секілді осындай жаңашылдыққа көше бастады және оларды пайдалануда, бұл цифрлы туризмнің қарқынды даму үстінде деп айтуға мүмкіндік береді.

Ұзақ даму тарихи бола тұрып, туризм әлі күнге дейін толық, бір мәнді анықтама алған жоқ және оны тек жеке мамандар ғана емес, туристік ұйымдар да әр түрлі анықтап жүр. Күрделі әлеуметтік-экономикалық құбылыс ретінде ол жеткілікті зерттелмеген және оған сандық баға беру қиын.

Цифрлық тенденциялар, сәйкесінше, жылдам цифрландыру кезеңін тудырады. Келесі онжылдықта цифрлы туризм саласының құрылуында негізгі 4 басты орынды алатын бағыттар:

Туризм тәжірибесі

Туристер өз қалаулары мен талаптары бойынша еш қиындықсыз саяхаттайтын болады. Авиациялық, туристік компаниялар клиенттердің тәжірибелері туралы ақпаратты жинау және олардың үздіксіздігін қамту арқылы туризм саласын оптимизациялайды. Уақыт өте туризм көп уақытты қажет етпейтін күнделікті өмірдің элементі ретінде жүретін болады (Fourie J., 2011).

Туризм экожүйесі

Туризм экожүйесі клиентпен қарым-қатынас орнату құралы ретінде артта қалады. Себебі, экожүйелік альянстарға активтермен және B2B негізде ақпараттармен алмасуға мүмкіндік беретін цифрлық платформалар пайда бола бермек.

Цифрлық кәсіпорындар

Өндірісті революциялық өзгеріске алып келетін цифрлық технологиялар дәл уақыт мерзімінде активтердің алмасуын қамту арқылы жұмыс тиімділігін арттырады. 3D-басып шығару, AI, Internet of Things (IoT), виртуалды шындық (VR) және цифрлы платформалар секілді инновациялар негізгі операциялық жүйенің жұмысын өзгертеді (Punj G., 2009).

Қауіпсіздік және күзет

Идентификациялық басқарудың цифрлануына байланысты туристердің мәліметтерінің конфиденциалдығы мен киберқауіпсіздік деңгейі клиенттердің сенімділігінің өсуіндегі негізгі шешуші сұрақ болып табылады. Цифрлық технологиялар (мысалы: бет-әлпетін танитын биометриялық мәліметтер, IoT, AI арқылы видеомониторинг және аналитика) ортақ қоршаған орта мен қоғамның қауіпсіздігін сақтауға құрылатын болады (Wang Y., 2003).

Әдебиеттер

Bastida U., Huan T.C. (2014). Туристік веб-сайттардың төрт жаһандық мақсатты брендтердің ақпараттық сапасын бағалау: Пекин, Гонконг, Шанхай және Тайбэй. Бизнес зерттеу журналы, 67 (2), 167е170.

Claas Van D. L. (2003) Кластерлердің демографиясы – Кластерлік мета-зерттеулерден алынған нәтижелер // Инновациялық кластерлер және аймақаралық бәсекелестік. Brocker J., D. Dohse және Soltwedel (eds.). Берлин, Гейдельберг, Нью-Йорк: Springer, Verlag, Берлин, Гейдельберг, Нью-Йорк .. 130-149.

Fourie J., Santana-Gallego M. (2011). Мега-спорттық іс-шаралардың туристік келуіне әсері. Тур. Менеджмент. 32 (6), 1364-1370.

Geisser S. (2001). Қолданбалы әдіспен болжалды үлгіні қайта пайдалану әдісі. Америка статистикалық қауымдастығының журналы, 70 (350), 320e328.

Giacomo G., Alberto S. (2010 ж.). Ұлттық туристік саясат. Тиімділік тиімділігін бағалаудың талдамалық негізі: Италия жағдайы, Университет дель Свиззера Итальян, 88-бет.

Holm M.R., Lugosi P., Croes R.R. (2017). Тәуекел-туризм, қауіп-қатер және субъективті әл-ауқаты: шолу және синтездеу // ТУРИЗМ БАСҚАРУ Том: 63 бет: 115-122

Hunter W.C. (2016). Туризмдегі әлеуметтік нысанның әлеуметтік құрылымы: Сеулдің көрнекі бейнесін салыстырмалы семиотикалық талдау. Туризм басқармасы, 54, 221e229

Karanasios S, Burgess S. (2008) Туризм және интернетті қабылдау: дамушы әлемдік көзқарас. Int J Tour Typ 10: 169-182

Konecnik M., Gartner W.C. (2007). Тағайындалған пунктке арналған клиентке негізделген брендтің жарамдылығы. Туризмді зерттеудің жылнамалары, 34 (2), 400e421.

Korac-Kakabadse N., Korac-Kakabadse A. (2000 ж.), «Е-ұйымдастыру, Е-дәстүр және цифрлы дәуір», Ғылыми қорыту, Крэнфилд Менеджмент Мектебі, 41-басылым, 15-18 ақпан.

Martín-Santana J. D., Beerli-Palacio A., Nazzareno P. A. (2017). Келешектегі имидждік қашықтықтың алдын-ала келтірілуі мен салдары. Туризмді зерттеу анализі, 62, 13e25.

McGehee N. G., Yoon Y., Карденас Д. (2003). Солтүстік Каролинадағы ұлттық жүгірушілер. Спорт басқармасы журналы, 17 (3), 305e324.

Punj G., Moore R. (2009). (2009). Вебтегі дүкен ортасында ақпаратты іздеу және қарауды қалыптастыру. Бизнесті зерттеу журналы, 62 (6), 644e650.

Samira B. H., Alireza N. E. (2011). Сандық экономика және туризмнің әсері мен қиындықтары. Ислам Азад университеті, Орталық Тегеран филиалы, Иран. doi: 10.1016 / j.sbspro.2011.05.136

Scavarda A.J., Lustosa LJ, Teixeira JP (2010) Е-туризм және виртуалды кәсіпорын. Өндіріс пен операцияларды басқару қоғамының он екінші жыл сайынғы конференциясының материалдары (POM-2001).

Walton J. K. (2009). Туризм тарихындағы болашақ: эволюция, күйі және болашақ дамуы. Туризмді басқару, 30 (6), 783e793.

Wang Y., Fesenmaier D. (2003). Интернеттегі қауымдастықтардағы салымды ынталандыру: онлайн саяхат қоғамдастығын эмпирикалық зерттеу. Электронды нарық, 13 (1), 33e45

Wiltshier P., Clarke A. (2017) Виртуалды мәдени туризм: бірлескен құру, құнды айырбастау және айырбастау құндылықтарын пайдалану арқылы ККЖ-нің алты тірегі // ТУРИЗМ ЖӘНЕ АВТОМОБИЛЬДІК ЗЕРТТЕУЛЕР Том: 17 Шығарылым: 4-р. 372-383

Аяпбекова Ә.Е. (2013) «Туризм Индустриясы: іздеу, мотивация, мәселелер» // Валихановские чтения-17: Материалдың іріктеуі Халықаралық ғылыми конференция - 17 практикалық конференция. – Кокшетау. – 220 с., Т.10.

Дуйсен Г.М. (2002) Қазақстан туризм индустриясын қалыптастыру және дамыту негіздері / Г.М. Дуйсен. – Алматы Іздестіру-сауықтыру орталығы «LEM». – 68 с.

Емельянов В.Е. (2005) Өндірістік кластерлерді құрайтын механизмдер мен құралдар / Философиялық және әлеуметтік-экономикалық зерттеулер. Шығару X. Серия «Экономикалық зерттеулер». Мақалалар жинағы. – Мурманск: МГТУ. – С.50-55.

Ердавлетов С.Р. (2010) Туризм тарихы. Шығармашылық және ғылыми шығармашылық: оқу-әдістемелік кешені. – 2-е изд., / – Алматы. – 302 с.

Есмаханова А.С. (2006) Туризмді Қазақстанда дамытудың перспективалары // ҚазҰУ Хабаршысы. Экономика сериясы. – №1. – С. 116-119.

Исабеков С.Б. (2016) // Қазақстан Республикасының қазіргі қоғамдастығы өмірінің мерекесі, мағынасы және мәні, «Туризм – Экономика - Мемлекет», сәуір

Карповой Г.А., Хоревой Л.В. (2011) Экономика және басқару туристік қызмет: оқу позициясы. – 2-бөлімдерде / – СПб.: Ізден-во СПбГУЭФ.

Кенжебеков Н.Д. (2015) «Қазақстандағы туризмнің дамуындағы мәселелер классификациясы» // «Қазақстанның Туристік индустриясы: қазіргі жағдайы мен дамуы» Қазақстан Республикасы Ассамблеясының ауқымды жобасын жүзеге асыру аясында «Үлкен бет – үлкен отбасы» I Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. Халықаралық туризм күніне арналған. – 2015.

Молдажанов М.Б. (2013) Маркетингтік инновациялар: Шығыс Қазақстан облысының туристік-рекреациялық әлеуетін арттыру факторы ретінде әсер етеді // Туризмнің Ұлттық ғылым академиясының жетекшісі. – Санкт-Петербург. – №1 (25). – С.60-62.

Морозов М.А. (2009 ж.) Әлеуметтік-мәдени сержанттық және туризм саласындағы экономика және кәсіпкерлік. – М.: Академия, 5-е изд. 115 с.

Печаткин В.В., Перфилов В.А. (2010) Экономикалық проблемалар аймақтық және салалық // Қазіргі заманғы проблемалар. – № 3 (35).

Решетникова И.И. (2010) «Экономика бөлімі» ұйымды басқарудың беделді капиталын қалыптастыру арқылы негізделеді // Кәсіпкерлік. – №1.

Садуов А.Ж. (2009) Қазақстан Республикасындағы туризмді дамытуға талдау / А.Ж. Өңірлік даму басқармасы. – №3 (21). – С. 126-130.

САУДА ЖӘНЕ ТУРИЗМ: ҒАЛАМДЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ФОРУМ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ 2018. Әлемдік саяхат және туризм консулы, Harlequin ғимараты, 65 Southwark Street, London SE1 0HR, Ұлыбритания. www.wttc.org (дата обращения 27.04.18).

Шпак В. (2017) Экономикалық дамудың мемлекеттік сандық жүйесі // Электроника: Ғылым, технологиялар, бизнес. – № 2 (162). – С. 98-100.

References

Bastida U., Huan T.C. (2014). Estimation of information quality of four global target brands on tourist websites: Beijing, Hong Kong, Shanghai and Taipei. Business Review Magazine, 67 (2), 167e170.

Claas Van D. L. (2003) Cluster demographics - Cluster meta-analysis results // Innovation clusters and interregional competitiveness. Brocker J., D. Dohse and Soltwedel (eds.). Berlin, Heidelberg, New York: Springer, Verlag, Berlin, Heidelberg, New York .. 130-149.

Fourie J., Santana-Gallego M. (2011). Influence of mega-sports events on touristic arrival. Tour. Management. 32 (6), 1364-1370.

Geisser S. (2001). Method of reuse of the predefined pattern by application method. Journal of the American Statistical Association, 70 (350), 320e328.

Giacomo G., Alberto S. (2010). National tourism policy. An analytical basis for the effectiveness assessment: Italy, University of Del Svizzera Italian, p. 88.

Holm M.R., Lugosi P., Croes R.R. (2017). Risk-tourism, Threat and Objective Prosperity: Overview and Synthesis // TOURISM MANAGEMENT Volume: 63 p.: 115-122

Hunter W.C. (2016). Social structure of social objects in tourism: relative semiotics analysis of Seoul's visual image. Department of Tourism, 54, 221e229

Karanasios S, Burgess S. (2008) Tourism and Internet adoption: a developing worldview. Int J Tour Tour 10: 169-182

Konecnik M., Gartner W.C. (2007). Customer-based brand validity for the destination. Tourism Research Diagrams, 34 (2), 400e421.

Korac-Kakabadse N., Korac-Kakabadse A. (2000), E-Organization, E-Tradition and Digital Age, Scientific Evaluation, Cranfield School of Management, 41st edition, February 15-18.

Martín-Santana J. D., Beerli-Palacio A., Nazzareno P. A. (2017). Future image distances and consequences. Analysis of tourism, 62, 13e25.

McGehee N.G., Yoon Y., Cardenas D. (2003). National runners in North Carolina. Sport Management Magazine, 17 (3), 305e324.

Punj G., Moore R. (2009). (2009). Search and view information in the store environment on the web. Business Review Magazine, 62 (6), 644e650.

Samira B.H., Alireza N. E. (2011). Effects and problems of digital economy and tourism. Islamic Azad University, Central Tehran branch, Iran. doi: 10.1016 / j.sbspro.2011.05.136

Scavarda A.J., Lustosa LJ, Teixeira JP (2010) E-Tourism and Virtual Enterprise. Materials of the Twelfth Annual Conference of the Production and Operations Management Society (POM-2001).

Walton J.K. (2009). The future of tourism history: evolution, state and future development. Tourism Management, 30 (6), 783e793.

Wang Y., Fesenmaier D. (2003). Promote Contribution in Internet Communities: Empirical Study of Online Travel Community. Electronic Market, 13 (1), 33e45

Wiltshier P., Clarke A. (2017) FGP Six Trends Using Virtual Cultural Tourism: Collaborative Buildings, Valuable Conversion and Conversion Values // TOURISM AND AUTOMOBILE STUDIES Volume: 17 Issue: 4 372-383

Ayapbekova A.E. (2013) "Tourism Industry: Search, Motivation, Problems" // Valikhanovskie-17: Material Selection International Scientific Conference - 17 practical conferences. - Кокшетау.-220 с., Т.10.

Duisen G.M. (2002) Basics of formation and development of the tourism industry of Kazakhstan / Г.М. Duisen, Almaty Search and Rescue Center "LEM". - 68 s

Emelniyakov V.E. (2005) Mechanisms and tools for production clusters / Philosophical and socio-economic researches. Release X. Series Economic Research. Collection of articles. Murmansk: Moscow State University. - C.50-55.

Erdavletov S.R. (2010) Tourism History. Creative and scientific creativity: educational-methodical complex. - 2nd ed., / - Almaty. - 302 pp.

Esmahanova A.S. (2006) Prospects for development of tourism in Kazakhstan // // Bulletin of KazNU. Series «Economic». - №1. - pp. 116-119.

Isabekov S.B. (2016) // Holidays, meaning and meaning of the life of the modern society of the Republic of Kazakhstan, "Tourism - Economy - State", April

Karpova Г.А., Хоревой Л.В. (2011) Economy and management Tourist activity: Training position - in 2 sections / - СПб. : From the SPBGEF.

Kenzhebekov N.D. (2015) «Classification of issues in the development of tourism in Kazakhstan» // «Big page - big family» I International scientific-practical conference, dedicated to the International Day of Tourism, 2015, within the framework of the large-scale project of the Assembly of the Republic of Kazakhstan «Tourist industry of Kazakhstan: .

Moldazhanov M.B. (2013) Marketing Innovations: Influence of tourism and recreation potential of the East Kazakhstan region // Head of the National Academy of Sciences of Tourism - St. Petersburg. - № 1 (25). - S.60-62.

Morozov M.A. (2009), Socio-cultural sergeant and economy in economy and business. - M. : Academy, 5th Ed. 115

Pechatkin V.V., Perfilov VA (2010) Regional and sectoral economic problems // Current problems, № 3 (35)

Reshetnikova I.I. (2010) The "Department of Economics" is based on the organization's prestigious capital management // Entrepreneurship. - №1.

Saduov A.Zh. (2009) Analysis of tourism development in the Republic of Kazakhstan / A.Zh. Regional Development Administration ..- №3 (21). - S. 126-130.

TRADE AND TOURISM: GLOBAL ECONOMIC FORUM AND PROBLEMS 2018. World Travel and Tourism Consul, Harlequin Building, 65 Southwark Street, London SE1 0HR, Great Britain. www.wttc.org (date 27.04.18).

Shpak V. (2017) State Digital Economic Development System // Electronics: Science, Technology, Business. No. 2 (162). S. 98-100.

ҒТАМР 82.05.21

Калдияров Д.А.[1], Беделбаева А.Е.[2], Калдияров С.Д.[3]

[1]э.ғ.д., профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: 77da@bk.ru
[2]экономика және бизнес магистрі, аға оқытушы, І. Жансүгіров атындағы
Жетісу мемлекеттік университеті, Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: aselya.mukatova@mail.ru
[3]«Экономика» мамандығының докторанты, Нархоз университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: s_kaldiyar@list.ru

АЙМАҚТЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН АНЫҚТАУ ӘДІСТЕМЕСІ

Аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуы мен инвестициялық тартымдылығының қажеттілігі көрсетілген. Инвестициялық шығындардың бюджеттік және бюджеттен тыс бөлігін алдын ала қалыптастыруға септігін тигізетін аймақтың инвестициялық тартымдылығын бағалау мен болжаудың өзектілігі анықталған. Жалпы аймақтық өнім көлеміне әсер ететін әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерді моделдеуге, ретроспективті және статистикалық мәліметтерді жүйелеуге негізделген зерттеу жаңалығы айқындалған. Теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістері, сонымен қатар, математикалық моделдеу әдістері қолданылды. Аймақтың инвестициялық тартымдылығы мен оның құрамдастарын бағалау бойынша теориялық зерттеулерге талдау жасалған. Инвестициялық тартымдылықты, инвесторға қазіргі және болашақтағы уақытта аймаққа капиталды салу кезінде инвестициялық мүдделердің мүмкіндіктерін анықтау және шектеу бойынша аймақтық факторларды ескере отырып, шешім қабылдауға мүмкіндік беретін, экономикалық категория ретінде түсіну керектігі көрсетілген. Аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуының деңгейін жоғарылатуға және инвестициялық қызметті жоспарлауға мүмкіндік беретін, инвестициялық тартымдылықты бағалаудың жанама моделінің қажеттілігі анықталған. Регрессиялық-корреляциялық талдауды жүргізу үшін әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің қажеттілігі анықталған. Жүйелік теорияның ережелерін қолданумен, атап айтқанда, элементтердің әртүрлілігі қағидаты мен олардың мақсатты бағдарлануымен әзірленген өңірлердің инвестициялық тартымдылығын бағалаудың ұсынылған әдістемесі, әлуетті инвестор үшін өте бағалы болып табылады.

Түйін сөздер: инвестициялар, инвестициялық тартымдылық, тиімділік, бағалау, аймақ, әлеуметтік-экономикалық даму, көрсеткіш.

Kaldiyarov D.A.[1], Bedelbayeva A.E.2, Kaldiyarov S.D.3

[1]Doctor of Economics, Professor of the Department of Finance,
Zhetysu State University named after I.Zhansugurov, Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: 77da@bk.ru
[2]Master of Economics and Business, Senior Lecturer of Department of Finance,
Zhetysu State University named after I.Zhansugurov, Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: aselya.mukatova@mail.ru
[3]Doctoral student of «Economics», Narxoz University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: s_kaldiyar@list.ru

Methodology of determining the investment attraction of the region

The necessity of socio-economic development and investment attractiveness of the regions is shown. The urgency of an assessment and forecasting of investment attractiveness of the region, for advancing formation of budgetary and off-budget part of investment expenses is revealed. The novelty of the research consists in the systematization of retrospective and statistical data, modeling the impact of socio-economic development indicators on the volume of the gross regional product. Methods of theoretical and empirical research, as well as methods of mathematical modeling were applied. The analysis of existing theoretical studies on the investment attractiveness of the region and its components. It is shown that the investment attractiveness should be defined as an economic category, allowing a potential investor

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

to make judgment on the combination of regional factors and to determine the capabilities and limitations of the implementation of the investment interests in the investment of capital into the region in the present and future periods. The necessity of the model of indirect estimation of investment attractiveness allowing to plan investment activity and to raise the level of social and economic development of the region is revealed. Indicators of socio-economic development for the regression analysis were determined. The method of estimation of investment attractiveness of regions is offered, developed with application of provisions of the theory of systems, namely the principles of necessary variety of elements, minimum sufficiency and their target orientation which in turn is very valuable for the potential investor.

Key words: investment, investment attractiveness, efficiency, evaluation, region, socio-economic development, indicator.

Калдияров Д.А.[1], Беделбаева А.Е.[2], Калдияров С.Д.[3]

[1]д.э.н., профессор, Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: 77da@bk.ru

[2]магистр экономики и бизнеса, старший преподаватель, Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: aselya.mukatova@mail.ru

[3]докторант специальности «Экономика», университет Нархоз, Казахстан, г. Алматы, e-mail: e-mail: s_kaldiyar@list.ru

Методика определения инвестиционной привлекательности региона

Показана необходимость социально-экономического развития и инвестиционной привлекательности регионов. Выявлена актуальность оценки и прогнозирования инвестиционной привлекательности региона для опережающего формирования бюджетной и внебюджетной части инвестиционных расходов. Определена новизна исследования, заключающаяся в систематизации ретроспективных и статистических данных, моделировании влияния показателей социально-экономического развития на объем валового регионального продукта. Применялись методы теоретических и эмпирических исследований, а также методы математического моделирования. Проведен анализ имеющихся теоретических исследований по оценке инвестиционной привлекательности региона и ее составляющих. Показано, что инвестиционную привлекательность следует определять как экономическую категорию, позволяющую потенциальному инвестору выносить суждения по комбинации региональных факторов и определять возможности и ограничения реализации инвестиционных интересов при вложении капитала в регион в настоящем и будущем периодах. Выявлена необходимость модели косвенной оценки инвестиционной привлекательности, позволяющей планировать инвестиционную деятельность и повышать уровень социально-экономического развития региона. Определены показатели социально-экономического развития для проведения регрессионно-кореляционного анализа. Предложена методика оценки инвестиционной привлекательности регионов, разработанная с применением положений теории систем, а именно принципов необходимого разнообразия элементов, минимальной достаточности и их целевой ориентации, которая в свою очередь является весьма ценной для потенциального инвестора

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная привлекательность, эффективность, оценка, регион, социально-экономическое развитие, показатель.

Кіріспе

Аймақтық жағдайлар мен факторлардың әртүрлілігі экономикалық өсу қарқыны, жинақ көлемі, аймақтық тиімділік, халықтың өмір сүру деңгейі және т.б. жағдайлар белгілі бір аймақтық саралауды тудырады.

Қазақстанның әлеуметтік бағдарланған нарықтық экономикасын қалыптастыруға бағытталған саясаттың сәтті жүргізілуі, айтарлықтай дәрежеде, өңірлердің инвестициялық тартымдылығының деңгейімен, инвестициялардың аймақтық орналасуы саласындағы басқарушылық шешімдерді әзірлеу және негіздеу сапасымен анықталады.

Өңірдің жағдайы неғұрлым жақсы болса, инвестициялар да соғұрлым тиімді жүзеге асырылады (Клос А., Элке В., Мартин В., 2005: б.1777). Сондықтан аймақ деңгейінде басқарушылық шешімдерді ақпараттық және әдістемелік қамтамасыз етуде, аймақтардың инвестициялық тартымдылығын статистикалық бағалау мен болжау маңызды рөл атқарады (Бенжо М., Санчес-Роблес Б., 2003: б.530).

Аймақтардың инвестициялық тартымдылығын арттыру саясаты мемлекеттік және жергілікті деңгейлерде кеңінен талқыланып, олардың әлеуметтік-экономикалық дамыту және инвестициялық климатты жақсарту бағыттары стратегиялық құжаттарда, мемлекеттік бағдарламалар

мен нормативтік актілерде көрініс тапқандығын атап өткен жөн (Жон И., 2003: б.48).

Аймақтардың инвестициялық әлеуетін және даму тәуекелдерін түрліше бағалайтын бірқатар әдістер мен рейтингтік агенттіктер бар (Вебер О., Маркас Ф., Роланд Ш., 2008: б.149). Осыған байланысты, инвестициялық шығындардың бюджеттік және бюджеттен тыс бөлігін қалыптастыруды қамтамасыз ету үшін өңірдің инвестициялық тартымдылығын бағалау және болжау проблемаларын шешу өзекті болып отыр.

Аймақтардағы инвестициялық процесті реттеудің мақсаттары мен міндеттері табиғи жағдайлар, экономикалық мүмкіндіктер, экономикалық мамандандыруды ұтымды пайдалану негізінде олардың тиімді дамуын қамтамасыз етумен байланысты (Матс А., Болтон П., Самама Ф., 2016: б.15). Инвестордың белгілі бір жобаға инвестиция салу туралы шешім қабылдау сатысында тұрған ең маңызды міндеттерінің бірі – аймақтық жағдайларға сенімді баға беру, жобаны құрылыс нысанының ерекшеліктерімен салыстыру, жобалардың ішінен оңтайлысын анықтау үшін барлық нұсқаларына салыстырмалы талдау жүргізу болып табылады (Нофсинджер Дж., 2001:б.1339).

Инвесторларға, өңірлердегі ахуалды бағалау үшін ресми сараптамалық құралдардың жоқтығы кесірінен, белгілі бір аймақтың инвестициялық тартымдылығы туралы шешімді субъективті көзқарастары негізінде қабылдауға тура келеді (Лим С., 2006: б.2539).

Сондықтан отандық және шетелдік инвесторлар үшін аймақтардың тартымдылығын бағалаудың бірыңғай әдіснамасын әзірлеу, өңірлердің экономикасын дамытудың маңызды факторы болып табылады (Аллен Р., Летурно Х., Хебб Т., 2012: б.18).

Ғылыми басылымдарда «өңірлердің инвестициялық тартымдылығы» терминіне ғана емес, сондай-ақ инвестициялық тартымдылықтың статистикалық көрсеткіштері жүйесі туралы мәселеге де бірыңғай көзқарастар жоқ (Егорова Л.К., 2006: б.9). Аймақтардың инвестициялық тартымдылығын статистикалық зерттеу мәселесінің өзектілігі, оның теориялық және әдіснамалық аспектілердің жеткіліксіз дамуы осы зерттеудің тақырыбын таңдауды анықтады.

Зерттеудің мақсаты – өңірлердің инвестициялық тартымдылығын статистикалық бағалау әдістемесін әзірлеу болып табылады.

Зерттеудің нысаны – Қазақстан экономиканың аймақтары мен өңірлері болып табылады. Зерттеудің пәні – қазақстандық өңірлердің инвестициялық тартымдылығын статистикалық бағалау әдістемесі.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы өңірлердің инвестициялық тартымдылығын бағалау және талдау мәселелерінің бұрын-соңды қарастырылмаған сұрақтарын шешумен байланысты.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Аймақтың инвестициялық тартымдылығын және оған әсер етуші факторларды зерттеу отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектеріне, ғылыми әзірлемелеріне және ғылыми ұсыныстарына негізделген. Зерттеу барысында түсініктер, әдістемелік және анықтамалық материалдар, аймақтың әлеуметтік-экономикалық даму теориясы мен практикасы саласына арналған мерзімді басылымдардың мақалалары, зерттеушілер тобының жеке зерттеулері қолданылды.

Зерттеу барысында теориялық әдістер, атап айтқанда, талдау, синтездеу, салыстыру, ғылыми зерттеулер нәтижелерін жалпылау, сондай-ақ әдеби, ретроспективті және статистикалық талдаудың эмпирикалық әдістері қолданылды. Сонымен қатар, математикалық модельдеу әдістері кеңінен қолданыс тапқан.

Әдебиеттерге шолу

Ресейлік ғалымдар Алексеев В.Н., Асаул А.Н., Балдин К.В., Видиапин В.И., Злобин Б.К., Криворотов В.В., Лексин В.Н. Пасиада Н.И., Сухинова С.Е., Тимофеев Р.А., Тихомирова И.В., Шеховцев А.О., Якупова Н.М. және т.б. көптеген өңірлердің инновациялық дамыту және инвестициялық тартымдылығын арттыру саласында белсенді зерттеулер жүргізді.

Э.И. Бей зерттеу жұмысында жаһандық экономикалық кеңістіктегі елдің жалпы бәсекеге қабілеттілігіне және ұлттық экономиканы дамытуға ықпал ететін элементтер ретінде, жеке аймақтардың инвестициялық тартымдылығын қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік тәсілдерін әзірлеу қажеттілігі қарастырылған. Аймақтардың инвестициялық тартымдылығын бағалау әдістемесі және бәсекеге қабілеттілікті арттыруда оны қолданудың тиімділігі көрсетілген (Бэй Э.И., 2009: б.34).

А.В. Бабанов пікірінше, аймақтардың инвестициялық тартымдылығын өңірлерде қолайлы икемді инвестициялық ахуалды қамтамасыз ететін динамикалық іскерлік ортада дамыту, жетілдіру және бейімдеу қажет. Автор инвестициялық әлеуетті инвестордың аймақтық факторларды үйлестіруге және ағымдағы және болашақтағы

кезеңдерде аймаққа капитал салу кезінде инвестициялық мүдделерді жүзеге асырудың мүмкіндіктері мен шектеулерін айқындауға мүмкіндік беретін субъективті-объективті сипатқа ие экономикалық санат ретінде инвестициялық тартымдылықты анықтауды ұсынады (Бабанов А.В., 2013: б.19).

Р.А. Мустафин диссертациясында, инвестициялық кеңістікті бағалау кезінде аймақтың ішкі біртұтастығын, жекелеген субъектілердің даму жағдайының сәйкес келмеуін және тиісінше инвесторлар олардың әртүрлі тартымдылығын ескеру қажеттілігі көрсетілген. Автордың пікіріне сәйкес, аймақтағы жеке әкімшілік-аумақтық бірліктерді дамыту керек, сондай-ақ, инвестициялық саясатты және белгілі бір мақсатты бағдарламалар мен жобаларды қалыптастыру кезінде кез келген өңірлердің инвестициялық мүмкіндіктерін білу қажет. Жеке өңірлердің даму индексіне негізделген аймақты интегралды бағалау әдістемесі ұсынылған (Мусиафин Р.А., 2014: б.15).

Т.И. Якименко зерттеу нәтижесі бойынша, экологиялық компоненттің аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуына әсерін ескеру қажет. Аймақтың инвестициялық стратегиясы аймақтың ұзақ мерзімді тұрақты инвестициялық тартымдылығын қалыптастыруға бағытталған, бұл экономикалық, экологиялық және әлеуметтік мүдделердің теңгерімді дамуын талап етеді. Экологиялық құрамдасты ескеретін инвестициялық әлеуетті немесе тәуекелді бағалаудың математикалық моделі мен жүйесі ұсынылған (Якименко Т.И., 2012: б.17).

М.С. Косухинаның пікірінше, аймақтың инвестициялық тартымдылығы өңірдің ұлттық инновациялық жүйені дамыту жолымен қалыптасуы тиіс, бұл инновациялық қызметтің түрлі қатысушыларының мүдделерін ескере отырып, отандық және шетелдік инвестициялардың ағындарын арттырады. Автор индикаторлардың теңгерімді жүйесі негізінде инвестициялық тартымдылықты есептеудің үлгісін ұсынады, атап айтқанда, индикатордың интегралды көрсеткіштерін қарастырған (Косухина М.С., 2013:б.14).

Осылайша, зерттеулердің басым бөлігі аймақтың инвестициялық тартымдылығын бағалау әдістерімен, тартымдылықты анықтайтын факторлардың санын және оны жетілдіру жолдарын анықтаумен, сондай-ақ аймақтың инвестициялық тартымдылығының елдің бәсекеге қабілеттілігіне әсер етуімен байланысты (Аснесс С., Фраззини А., Исраэль Р., Московитц Т., 2015: б.41). Алайда, аймақтың инвестициялық тартымдылығының статистикалық көрсеткіштер жүйесі туралы мәселеге байланысты бірыңғай көзқарастар жоқ.

Нәтижелер мен талдаулар

Аймақтың инвестициялық тартымдылығын басқарудың маңызды құралы, қажетті инвестициялық ресурстарды анықтау арқылы инновациялық тартымдылықты қалыптастыру бойынша ағымдағы және келешектегі шешімдерді жасауға мүмкіндік береді (Киселёва Е.А, Агапова Т.Н., 2013: б.93). Аймақтың әлеуметтік-экономикалық даму деңгейін жан-жақты бағалаудың параметрлері ретінде жан басына шаққандағы көрсеткіштер алынады (Чан К., Лаконишок Дж., 2004: б.75).

Біз аймақтардың инвестициялық тартымдылығын анықтау үдерісін бірнеше кезеңдерге бөлуді ұсынамыз.

Бірінші кезең. Аймақтың инвестициялық тартымдылық көрсеткіштерінің иерархиялық құрылымдық сұлбасын құру.

Олардың әрқайсысы жеке көрсеткіштерді сипаттайтын, өңірдің инвестициялық тартымдылығына әсер ететін, факторлардың кеңейтілген топтарын қалыптастырды (Маккинси, 2011). Аймақтың инвестициялық тартымдылығын анықтайтын ең маңызды факторларды таңдағанда, келесі критерийлерді қолдануды ұсынамыз:

1) көрсеткіштер жүйесі аймақтың инвестициялық тартымдылығының әртүрлі аспектілерін, инвестордың табыстылығы мен тәуекелдерін сипаттайтын позицияларды көрсетуі тиіс;

2) көрсеткіштерді есептегенде қайталанатын ақпарат болмауы керек;

3) көрсеткіштер жүйесі өңірдің инвестициялық тартымдылығының сипаттамалары туралы нақты шешім қабылдау үшін қажетті ақпарат беруі тиіс (Смаглюкова Т.М., 2010:б.117);

4) көрсеткіштер теориялық тұрғыдан негізделген болуы тиіс;

5) көрсеткіштер жүйесі оларды есептеудің қолжетімділігінің талаптарын қанағаттандыруға тиіс (Баранов В.В., 2004:б.14);

6) көрсеткіштер сенімді, яғни типтік процестерді (құбылыстарды) көрсететін ақпарат негізінде есептелуі тиіс;

7) көрсеткіштер саны жеткілікті, бірақ шамадан тыс болмауы керек, өйткені көптеген индикаторлар өңірдің инвестициялық тартымдылығының көрсеткіштерінің құрылымын күрделендіреді және оны жедел пайдалануды қиындатады (Бакитжанов А.Р., Филин С.У., 2011: б.11);

8) көрсеткіштер ұқсас объектілердің бірдей көрсеткіштерімен салыстыру сипатына ие болуы тиіс (Богатин Ю.В., 2012: б.131).

Аймақтың инвестициялық әлеуетін бағалау, аймақтағы өндірістік факторлардың қолжетімділігін, шаруашылық қызметтің нәтижелерін, ғылымның даму деңгейін және оның жетістіктерін, тұтынушылық сұранысты, инфрақұрылыммен қамтамасыз ету сипаттамалары көмегімен іске асырылатындығын ескере отырып (Скотаренко О.В., 2013: б.823), біз аймақтың инвестициялық тартымдылығының маңызды құрамдас бөліктерін белгіледік, олар:

– аймақтың экономикалық әлеуетінің көрсеткіштері (1,2,3-формулалар), олар сондай-ақ, өндірістің, көлік және әлеуметтік инфрақұрылымның жай-күйін сипаттайды (Спирос Б., Паникос Д., Мамунис Т., 2000: б.510);

– өндірістік және ресурстық әлуетті пайдалану тиімділігінің көрсеткіштері (4,5-формулалар);

– кәсіпкерлікті, инновациялар және шағын бизнесті дамыту көрсеткіштері (6,7,8-формулалар) – ақпараттық технологиялар негізінде кәсіпкерлікті дамыту көрсеткіштерінің блогы (Трофимов В.М., 2012:б.46);

– халықтың тұтыну деңгейі мен өмір сүру сапасының көрсеткіші, аймақтың инвестициялық тартымдылығын көп өлшемді бағалауға, экономикалық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар, әлеуметтік тиімділікті ескеруге мүмкіндік береді;

– инвестордың мүддесін сипаттайтын тәуекелдердің көрсеткіштері, яғни әлеуметтік және этносаралық қақтығыстардан, экономикалық, экологиялық, криминогендік және басқа қауіп факторларынан оның мүдделерін қорғау кепілдігінің деңгейін көрсетеді (Лаконишок Дж., Шлейфер А., Вишни Р., 1994: б.1552).

Қарастырылып отырған аймақтың инвестициялық тартымдылығын бағалаудың көрсеткіштер жүйесі, аймақ қызметінің барлық салаларын қамтиды.

Екінші кезең. Ақпарат жинау және оны алдын ала өңдеу.

Көрсеткіштердің әрқайсысы үшін, әр өңір бойынша, аймақтың *i*-индексі туралы ақпарат жинау қажет (Шапира З., Итжак В., 2001: б.1573).

Аймақтың экономикалық әлеуетінің көрсеткіштері.

$X11_i$ – ауыл шаруашылығы жерлері мен егістік жерлер («жер» факторы), млн тг.

Бұл көрсеткішті есептеу 1-формулаға сәйкес жүзеге асырылады:

$$X11_i = Sx_i \times CT_i / 10^3, \quad (1)$$

мұндағы, Sx_i – ауыл шаруашылық өндірісімен айналысатын жер пайдаланушылар пайдаланатын ауыл шаруашылығы алқаптарының және егістік алқаптарының алаңы, мың га;

CT_i – 1 гектар жердің кадастрлық құны, тг./га;

$X12_i$ – еңбек ресурстары (еңбек факторы), млн. Бұл көрсеткішті есептеу 2-формулаға сәйкес жүзеге асырылады:

$$X12_i = L_i \times w_i \times 12 / 10^3, \quad (2)$$

мұндағы, L_i – экономикалық белсенді халық саны, мың адам;

w_i – жалдамалы жұмысшылардың орташа айлық номиналды жалақысы, теңге;

$X13_i$ – негізгі құралдардың құны («капитал» факторы), млн тг.;

$X14_i$ – жалпы өңірлік өнім, млн. тг.;

$X15_i$ – бөлшек тауар айналымы, млн. тг.;

$X16_i$ – негізгі капиталға салынған инвестициялар, млн. тг.;

$X17_i$ – автокөлік жолдарының тығыздығы, км,1 000 шаршы км-ге есептегенде;

$X18_i$ – пайдалы қазбаларды өндіру, млн. тг.;

$X19_i$ – электр энергиясын, газды және суды өндіру және бөлу, млн. тг;

$X10_i$ – жоғары және орта арнаулы оқу орындарының студенттерінің саны, мың.

Бұл көрсеткішті есептеу 3-формуламен жүзеге асырылады:

$$X10_i = HC_i + HCU_i, \quad (3)$$

мұндағы, HC_i – орта арнайы оқу орындарының студенттерінің саны, мың адам;

HCU_i – жоғары оқу орындарындағы студенттер саны, мың адам.

2. Өндірістің аймақтық тиімділігінің көрсеткіштері.

$X21_i$ – бір жұмысшыға шаққандағы жалпы өңірлік өнімі, мың тг.

Бұл көрсеткіш 4-формула бойынша есептеледі:

$$X21_i = Y_i / Lz_i, \quad (4)$$

мұндағы, Y_i – жалпы аймақтық өнім, млн тг.;

Lz_i – экономикада жұмыспен қамтылғандардың саны, мың адам;

$X22_i$ – өткен жылмен салыстырғанда тауарлар мен қызметтердің өнеркәсіптік өндірісі индексі;

$X23_i$ – өткен жылдағы пайыздық үлеспен алғанда капитал салымдарының индексі;

$X24_i$ – халықтың ақшалай табыстары бойынша жинақ салымдарының үлес салмағы,%;

$X25_i$ – капиталдың өнімділігі (5-формула).

Бұл көрсеткіш 5-формула бойынша есептеледі:

$$X25_i = Y_i / K_i, \quad (5)$$

мұндағы, Y_i – жалпы аймақтық өнім, млн тг.;

K_i – негізгі құралдар құны, млн тг.

3. Кәсіпкерлікті, инновацияны және шағын бизнесті дамыту көрсеткіштері.

$X31_i$ – заңды тұлғаны құрмай жұмыс жасайтын кәсіпкерлер саны, 1000 адамға шаққанда халықтың саны.

Бұл көрсеткіш 6-формула бойынша есептеледі:

$$X31_i = LP_i \times 10^3 / HP_i, \quad (6)$$

мұндағы, LP_i – заңды тұлғаны құрмай жұмыс жасайтын кәсіпкерлер саны, мың адам;

HP_i – халық саны, мың адам;

$X32_i$ – 1000 тұрғынға шаққандағы шағын кәсіпорындар саны.

Бұл көрсеткіш 7-формула бойынша есептеледі:

$$X32_i = F_i \times 10^3 / HP_i, \quad (7)$$

мұндағы, F_i – шағын кәсіпорындардың саны, мың;

$X33_i$ – ғылыми зерттеулерді жүзеге асыратын ұйымдардың саны;

$X34_i$ – зерттеу және әзірлеумен айналысатын қызметкерлер саны, адам;

$X35_i$ – жаһандық ақпараттық желілерді пайдаланатын ұйымдардың саны, зерттеу жүргізілген ұйымдардың жалпы санының %-ы;

$X36_i$ – экономиканың жеке және аралас секторларындағы инвестициялардың үлесі;

$X37_i$ – экономиканың жеке және аралас секторларында жұмыс істейтін адамдардың үлесі;

$X38_i$ – нарықтық инфрақұрылым салаларында жұмыс істейтін адамдардың үлесі;

$X39_i$ – 1000 тұрғынға шаққанда шаруа қожалықтарының саны.

Бұл көрсеткіш 8-формула бойынша есептеледі:

$$X39_i = FK_i \times 10^3 / HP_i, \quad (8)$$

мұндағы, FK_i – шаруа қожалықтарының саны, мың;

HP_i – халық саны, мың адам;

$X30_i$ – экономиканың жеке және аралас секторларында жасалған шарттық жұмыстардың үлесі.

4. Тұтыну деңгейінің және өмір сүру сапасының көрсеткіші.

$X41_i$ – бір айдағы халықтың жан басына шаққандағы ақшалай табысы, теңге;

$X42_i$ – жан басына шаққандағы күнкөрістің ең төменгі мөлшері (жалпы халық), теңге 1 айда;

$X43_i$ – туу кезінде күтілетін өмір сүру ұзақтығы (жалпы халық), жыл саны;

$X44_i$ – 1000 адамға дәрігерлік көмек көрсету;

$X45_i$ – жылына көкөніс пен бақшаны өнімдерін тұтыну, үй шаруашылығының 1 мүшесіне кг.;

$X46_i$ – ет және ет өнімдерін тұтыну, үй шаруашылығының 1 мүшесіне жылына, кг.;

$X47_i$ – жылына сүт және сүт өнімдерін тұтыну;

$X48_i$ – тұрғын үймен қамтамасыз етілу, адамға басына шаққандағы шаршы метр;

$X49_i$ – тұрғын үйдің ваннамен және душпен қамтамасыз етілуі,%;

$X410_i$ – қалалық тұрғындардың 1000 тұрғыны үшін тұрғын үйдің телефонмен қамтамасыз етілуі, дана;

$X411_i$ – үй шаруашылығының бір мүшесіне, тұрмыстық қызмет көрсету көлемі, теңге;

$X412_i$ – 1000 адам тұрғынға шаққанда көліктердің саны.

5. Инвестициялық тәуекел көрсеткіштері.

$X51_i$ – шығынды кәсіпорындардың үлес салмағы,%;

$X52_i$ – мерзімі өткен кредиторлық берешектің жалпы қарызға қатысты %;

$X53_i$ – күнкөріс минимумынан төмен табыстары бар халықтың үлесі,%;

$X54_i$ – жұмыссыздық деңгейі,%;

$X55_i$ – зейнеткерлердің үлес салмағы,%;

$X56_i$ – халықтың ауруға шалдығуы, 1000 адамға шаққандағы саны;

$X57_i$ – нәресте өлімі, 1000 тірі туғанға шаққанда 1 жасқа дейін қайтыс болған балалардың саны;

$X58_i$ – ластаушы заттардың атмосфераға шығарылуы, мың тонна;

$X59_i$ – 100 000 адамға шаққанда тіркелген қылмыстар саны;

$X510_i$ – 100 000 адамға шаққанда жол апатынан қайтыс болғандардың саны.

Үшінші кезең. Аймақтың инвестициялық тартымдылығының жеке көрсеткіштерінің таңдалған абсолюттік мәндерінен бір өлшем масштабына өту.

9-формуланы пайдаланып, зерттелетін жеке көрсеткіштердің абсолютті мәндерін өлшемсіз шкалаға айналдырамыз. Көрсеткіштердің салыстырмалы мәндерін алу үшін негіз болып, сарапшылардың субъективті жорамалдары емес,

зерттеу нысандарының жоғары нәтижелері алынады:

$$t_{ijq} = \frac{x_{ijq}}{\max\{x_{ijq}\}}, i = \overline{1,n}, j = \overline{1,k}, q = \overline{1,m_j}, \quad (9)$$

мұндағы, i – бұл аймақтың нөмірі;

j – көрсеткіштердің іріленген тобының нөмірі;

q – топтағы көрсеткіштің нөмірі;

n – өңірлердің саны;

k – көрсеткіштердің іріленген топтарының қалыптастырылған саны;

m_j – j-ші топтағы іріктелген көрсеткіштердің саны;

x_{ijq} – j-ші топтағы $_i$-ші аймақтың q көрсеткішінің натуралды мәні;

t_{ijq}, $0 < t_{ijq} \leq 1$ – j-ші топтағы i-ші аймақтың q көрсеткішінің өлшемсіз бірліктеріндегі мәні.

Төртінші кезең. Факторлардың әр тобында аймақтың кешенді көрсеткіші мен рейтингісін есептеу.

10-формуланы қолданып, кешенді көрсеткішті есептеп шығарамыз:

$$T_{ij} = \sum_{q=1}^{m_j} t_{ijq} \times p_{ijq}, 0 < T_{ij} \leq 1, \quad (10)$$

мұндағы, T_{ij} – j-ші топтағы i-ші аймақтың кешенді көрсеткіші болып табылады, оның ішінде:

T_i1 – аймақтың экономикалық әлеуетінің кешенді көрсеткіші;

T_i2 – аймақтық өндіріс тиімділігінің кешенді индикаторы;

T_i3 – кәсіпкерлікті, инновацияны және шағын бизнесті дамытудың кешенді көрсеткіші;

T_i4 – тұтыну деңгейі мен өмір сүру сапасының кешенді көрсеткіші;

T_i5 – инвестициялық тәуекелдің кешенді көрсеткіші;

p_{ijq} – j-ші топтағы i-ші аймақтың жеке q-көрсеткішінің салмағы.

Бірінші кезеңде алынған экономикалық талдау нәтижелері бойынша, 1-4 топтарына жататын аймақтың инвестициялық тартымдылығының жеке көрсеткіштері, тек аймақтың дамуының жағымды жақтарын көрсетеді, яғни олар аймақтың инвестициялық әлеуетін сипаттайды. 5-топқа жататын көрсеткіштер инвестициялық тәуекелді сипаттайды, яғни аймақтың дамуындағы жағымсыз үрдістерін көрсетеді (Райская Н.Н., Сергиенко Я.В., Френкель А.А., 2007: б.53).

Бесінші кезең. Инвестициялық әлеуеттің кешенді көрсеткіші мен рейтингтік бағалауын анықтау.

Аймақтың инвестициялық әлеуетін кешенді бағалау, кешенді көрсеткіштердің ең жақсы мәндерінен ауытқулардың орташа өлшенген мәнін пайдалана отырып, 11-ға сәйкес анықталады:

$$T_i^* = 1 - \sqrt{\sum_{j=1}^{4}\left(1 - T_{ij}\right)^2} \times p_j^*, \quad (11)$$

мұндағы, T_i^* – i-ші аймақтың инвестициялық тартымдылығының кешенді бағасы;

p_j^*– инвестициялық әлуетті кешенді бағалау кезінде j-ші топтың i-ші аймақтың кешенді көрсеткішінің салмағы.

Инвестициялық әлеуеттің рейтингтік бағасын анықтау үшін алынған нәтиженің мәндерін кему ретімен орналастырамыз. Бірінші орынға кешенді көрсеткіштің ең жоғары мәні бар аймақ тағайындалады.

Алтыншы кезең. Аймақтың инвестициялық тартымдылығының интегралды және рейтингтік бағасын анықтау.

Аймақтың инвестициялық тартымдылығын интегралды бағалау 12-формула бойынша есептеледі:

$$T_i = 1 - \sqrt{\sum_{j=1}^{4}\left(1 - T_{ij}\right)^2 \times p_{ij} + T_{i5}^2} \times p_{i5}, \quad (12)$$

мұндағы, T_i – i-ші аймақтың инвестициялық тартымдылығын аралық бағалау;

p_{ij} – аймақтың инвестициялық тартымдылығын интегралдық бағалауда j-ші топтың i-ші аймақтың кешенді көрсеткішінің салмағы.

Есептелген мәндердің төмендеуіне байланысты рейтинг бағаларын тағайындаймыз. Бірінші орын интегралды бағасы ең жоғары мәнге ие аймаққа тағайындалады.

Көрсеткіштердің салмағы инвестициялық мақсаттарды есепке ала отырып, нәтижелерді әрі қарай статистикалық әдістермен өңдеу немесе зерттелетін процестің экономикалық мазмұнды талдауын жүргізу арқылы сараптамалық сауалнама жүргізу арқылы анықталады (Дарем Дж., Бенсон Дж., 2004: б.301).

Әрбір әлеуетті тәуекелдің салмағы жиынтық әлеуетке және жиынтық тәуекелге бағалау инвестордың қалауы бойынша өзгеруі мүмкін.

Қорытынды

Жүйелік теорияның ережелерін қолданумен әзірленген өңірлердің инвестициялық тартымдылығын бағалаудың ұсынылған әдістемесі, әлеуетті инвестор үшін өте бағалы болып табылатын бірқатар артықшылықтарға ие:

– ақпараттың қолжетімділігі – аймақтың инвестициялық тартымдылығының интегралдық

және рейтингтік бағасы өңірлердің статистикалық мәліметтерінде жарияланған статистикалық көрсеткіштер негізінде жүзеге асырылады;

– ақпараттың толықтығы – аймақтың инвестициялық тартымдылығының әр түрлі аспектілерін сипаттау үшін тек қырық жеті статистикалық көрсеткіштер пайдаланылады: экономикалық әлеует; аймақтық тиімділік; кәсіпкерлікті, инновацияны және шағын бизнесті дамыту; тұтыну деңгейі және өмір сүру сапасы; инвестициялық тәуекел;

– рейтингтік бағалау салыстырмалы болып табылады: зерттелген барлық өңірлердің нақты жетістіктерін ескереді;

– бұл әдісте есептеу алгоритмі, математикалық модельдердің мүмкіндіктері қолданылады;

– осы әдіспен есептелген инвестициялық тартымдылықтың жеке, күрделі және кешенді көрсеткіштердің мәндері нөлден бірге дейінгі диапазонда орналасады, бұл өңірлерді салыстырмалы талдауды едәуір жеңілдетеді және тек артта қалған өңірлерде ғана емес, сондай-ақ жетекші орынды иеленетін өңірлерде инвестициялық тартымдылықты арттыруға мүмкіндік береді.

Қорыта келе, аймақтың инвестициялық тартымдылығын бағалаудың ұсынылған әдіснамасын қолдану бір жағынан, мемлекеттік және басқару органдарына өңірдің экономикалық қызметіндегі кемшіліктерді анықтауға, оларды жоюға және инвестициялық ресурстарды тарту мүмкіндіктерін арттыруға мүмкіндік береді. Екінші жағынан, осы әдіс негізінде жүргізілген өңірлердің инвестициялық тартымдылығын талдай отырып, әрбір стратегиялық инвестор өз мүддесін ескеріп, оның қызығушылығын тудыратын инвестициялық объектіні таңдай алады.

Әдебиеттер

Аллен Р., Летурно Х., Т.Хебб. (2012). Қазба секторында акционерлердің қатысуы. Тұрақты қаржыландыру және инвестициялар журналы, 2 (1): 3–25.

Андерсон, Матс, Патрик Болтон, Фредерик Самама. (2016). Климаттық тәуекелдерді хеджирлеу. Қаржылық сарапшылар журналы, 72 (3): 13–32.

Аснесс С., Фраззини А., Исраель Р., Московитс Т. (2015). Дәйек, жалған және инвестициялау көлемі. Қоржынды басқару журналы, – №3. – Б. 34-52.

Бабанов А.В. (2013). Аймақтың инвестициялық тартымдылығын басқару механизмін дамыту: дисс. авторефераты. … эк.ғыл.канд.: 08.00.05. – Мәскеу. – 26 б.

Бакитжанов А.Р., Филин С.У. (2011). Аймақтың инвестициялық тартымдылығы: әдістемелік нұсқаулар мен бағалау. Ресейдегі инвестициялар. – № 5. – Б. 11–12.

Баранов, В.В. (2004). Инвестициялардың тиімділігін бағалау және инвестициялаудың негізгі себептерін талдау. РФ мүліктік қатынастары. – № 2 – Б. 14-20.

Бей Э.И. (2009). Аймақтардың инвестициялық тартымдылығы Ресейдің ұлттық экономикасын дамыту факторы ретінде: дисс. авторефераты. … эк.ғыл.канд.: 08.00.05 – Мәскеу. – 189 б.

Бенжо Марта, Санчес-Роблес Бланка. (2003). Тікелей шетел инвестициялары, экономикалық өсім және еркіндік: Латын Америкасының жаңа мәліметтері. Саяси экономиканың Еуропалық журналы, Эльзевир. 19(3); 529-545

Богатин, Ю.В. (2012). Инвестициялық талдау. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. – 286 б.

Булгакова Л.Н. (2014). Аймақтар мен кәсіпорындардың инвестициялық тартымдылығын бағалау әдістері. Қаржы және несие. – № 15 (153). – Б. 57-62.

Вебер Олаф, Маркас Фенхель, Роланд Шольц. (2008). Еуропалық банктердің несиелік тәуекелдерін басқару үдерісінде экологиялық тәуекелдерді интеграциялауды эмпирикалық талдау. Бизнес стратегиясы және қоршаған орта, 17 (3): 149–159.

Дарем, Дж., Дж. Бенсон. (2004). Тікелей шетел инвестицияларының және шетелдік қоржындық инвестициялардың акционерлік капиталының экономикалық өсімге әсері. Еуропалық экономикалық шолу, Эльзевир, 48(2): 285-306.

Егорова Л.К. (2006). Аймақтың инвестициялық тартымдылығын басқару: дисс. авторефераты. … эк.ғыл.канд.: 08.00.05. Мәскеу. – 173 б.

Жон Иль Чо. (2003). Экономикалық өсімге тікелей шетел инвестициялары және жалпы ішкі инвестициялар әсер етеді ме? Экономикалық дамуға шолу. 7(1):44-57.

Киселёва Е.А., Агапова Т.Н. (2013). Вологда облысының инвестициялық климатын салыстырмалы талдау. Сүтшаруашылығының Жаршысы. – №4 (12). – Б. 93 – 99.

Клос Александ, Элке Вебер, Мартин Вебре. (2005). Инвестициялық шешім және уақыт: тәуекелге бел буу. Басқару ғылымы. –Б. 1777-1790.

Косухина М.А. (2013). Ресейдің Солтүстік-Батыс аймағында инвестициялық тартымдылық пен инновациялық қызметті дамыту. дисс. авторефераты. … эк.ғыл.канд.: 08.00.05. – Санкт-Петербург. – 27 б.

Лаконишок, Дж., А. Шлейфер, Р. Вишни. (1994). Қарама-қарсы инвестициялар, Экстрополяция мен тәуекел. Қаржы журналы, 5: 1541-1578.

Лим Соня. (2006). Инвесторлар шығындарды біріктіріп, пайданы бөледі ме? Менталды есеп және инвесторлардың саудалық шешімдері. Бизнес журналы. 79: 2539-2573.

Маккинси. (2011). Капитал тапшылығының пайда болуы: жаңа инвестициялық ландшафтта өсім мен тұрақтылық. http://www.mckinsey.com/ insights/ global_capital_markets/ emerging_equity_gap (2015 шілдедегі жағдай бойынша)

Мустафин Р.А. (2014). Заманауи геоақпараттық технологияларды қолдану негізінде аймақтардың инвестициялық тартымдылығын жоғарылату механизмін қалыптастыру: геогр. ғыл.канд. авторефераты: 25.00. 24. Пермь. – 20 б.

Нофсинджер, Дж. (2001). Инвесторға бұқаралық ақпараттың әсері. Банк ісі және қаржы журналы. 25:1339-1366.

Райская, Н.Н., Сергиенко, Я.В., Френкель, А.А. (2007). Аймақтардың инвестициялық тартымдылығының тәуелділігін эконометрикалық модельдеу. Статистика сұрақтары. – №10. – 50 – 54.

Скотаренко О.В. (2013). Аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуының деңгейін бағалаудың Ресейлік тәжірибесі. Қолданбалы зерттеулер. – № 1. – Б. 823-829.

Смаглюкова Т.М. (2010). Аймақтың инвестициялық тартымдылығын бағалау әдістемесі. Экономикалық ғылымдар. – № 4. – Б. 117–119.

Спирос Ботхис, Паникос О. Деметриадес, Теофанис П. Мамунес. (2000). Инфрақұрылым, мамандану және экономикалық өсім**.** Канада экономикалық журналы, Канада экономикалық Ассоциациясы, 33(2):506-522

Трофимов В.М. (2012). Аймақтың инновациялық белсенділігін бағалау әдістерін дамыту: дисс. авторефераты…. эк.ғыл. канд.: 08.00.05. – Иркутск. – 160 б.

Чан, К.С., Дж. Лаконишок. (2004). Шолу және жаңару. Қаржылық сарапшылар журналы, 1: 71-86.

Шапира Зур, Итжак Венеция. (2001). Кәсіби басқарылатын және тәуелсіз инвесторлардың тәртіптерінің модельдері. // Банк ісі және қаржы журналы. 25:1573-1587.

Якименко Т.И. (2012). Аймақтың инвестициялық тартымдылығының экологиялық құрауышын реттеу.: дисс. автореферат. … эк.ғыл.канд.: 08.00.05. Мәскеу. – 28 б.

References

Allen, R., H. Letourneau, and T. Hebb. (2012). Shareholder Engagement in the Extractive Sector. Journal of Sustainable Finance & Investment, 2 (1): 3–25.

Andersson, Mats, Patrick Bolton, and Frederic Samama. (2016). Hedging Climate Risk. Financial Analysts Journal, 72 (3): 13–32.

Asness, C., A. Frazzini, R. Israel, and T. Moskowitz. (2015). Fact, Fiction and Value Investing. Journal of Portfolio Management, Vol. 42, No. 3 (Fall): 34-52.

Babanov, A.V. (2013). Development of the mechanism of management of investment attractiveness of the region: autoreferat of diss.... Cand. Econ. sciences.: 08.00.05. –Moscow. -26 p.

Bakitzhanov A.R., Filin, S.W. (2011). Investment attractiveness of the region: methodological approaches and assessment. investment in Russia. – No. 5. – P. 11-12.

Baranov, V.V. (2004). Evaluation of the effectiveness of investments and analysis of the main motives of investment. Property relations in the Russian Federation. -№ 2 – pp . 14-20.

Bay E.I. (2009). Investment attractiveness of regions as a factor of development of national economy of Russia: autoreferat of diss.... Cand. Econ. sciences: 08.00.05-Moscow. – 189 p.

Bengoa, Marta & Sanchez-Robles, Blanca. (2003). Foreign direct investment, economic freedom and growth: new evidence from Latin America**.** European Journal of Political Economy**,** Elsevier, vol. 19(3), pp. 529-545

Bogatin, Y.V. (2012). Investment analysis. -M.: YUNITI-DANA. – 286 p.

Bulgakova L.N. (2014). Methods for assessing the investment attractiveness of enterprises and regions. Finance and credit. – No. 15 (153). – pp. 57-62.

Weber, Olaf, Marcus Fenchel, and Roland W. Scholz. (2008). Empirical Analysis of the Integration of Environmental Risks Into the Credit Risk Management Process of European Banks. Business Strategy and the Environment, 17 (3): 149–159.

Durham, J.B.J. Benson. (2004). Absorptive capacity and the effects of foreign direct investment and equity foreign portfolio investment on economic growth. European Economic Review, Elsevier, vol. 48(2), pp. 285-306

Egorova L.K. (2006). Management of investment attractiveness of the region: autoreferat of diss.... Cand. Econ. sciences: 08.00.05. Moscow. – 173 p.

Jong Il Choe. (2003). Do Foreign Direct Investment and Gross Domestic Investment Promote Economic Growth? Review of Development Economics, Wiley Blackwell, vol. 7(1), pp. 44-57.

Kiseleva E.A., Agapova T.N. (2013). Statistical analysis of the investment climate in the Vologda oblast. Dairy Herald. – №4 (12). – pp. 93 – 99.

Klos, Alexander, Elke Weber, Martin Webre. (2005). Investment decisions and Time Horizon: Risk Perception and Risk Behavior in Repeated Gambles. Management Science, pp. 1777-1790.

Kosukhina M. A. (2013). Management of investment attractiveness of innovative activity in the Northwest region of Russia: autoreferat dis. ... cand. Econ. Sciences: 08.00.05. – S-Petersburg. – 27 p.

Lakonishok, J., A. Shleifer, and R. Vishny. (1994). Contrarian Investment, Extrapolation, and Risk**.** Journal of Finance, Vol. 49, No. 5 (December): 1541-1578.

Lim, Sonya Seongyeon. (2006). Do Investors Integrate Losses and Segregate Gains? Mental Accounting and Investor Trading Decisions. Journal of Business, 79, p. 2539-2573.

McKinsey. (2011). The emerging equity gap: Growth and stability in the new investor landscape. [Online] Available at http://

www.mckinsey.com/ insights/ global_capital_markets/ emerging_equity_gap (Accessed July 2015)

Mustafin R.A. (2014). Formation of mechanisms of increase of investment attractiveness of regions on the basis of application of modern geoinformation technologies: Diss abstract. cand. geogr. sciences.: 25.00. 24. Perm. – 20 p.

Nofsinger, John. (2001). The Impact of Public Information on Investors. Journal of Banking and Finance, 25, pp. 1339-1366.

Rayskaya, N.H. Sergienko, Y.V., Frenkel, A.A. (2007). Econometric modeling of dependence of investment attractiveness of regions. Statistical questions. – No.10. -pp 50 – 54.

Skotarenko O.V. (2013). Russian experience in assessing the level of socio-economic development of the region. Fundamental study. – No. 1. – pp. 823-829.

Smagulov T.M. (2010). Methods of assessing the investment attractiveness of the region. Economics. – No. 4. – pp. 117-119.

Spiros Bougheas, Panicos O. Demetriades, Theofanis P. Mamuneas. (2000). Infrastructure, specialization, and economic growth**.** Canadian Journal of Economics**,** Canadian Economics Association, vol. 33(2), pages 506-522

Trofimov V.M. (2012). Development of methods for assessing the innovative activity of the region: autoreferat dis. ... cand. Econ. Sciences: 08.00.05. Irkutsk. – 160 p.

Chan, K.C., and J. Lakonishok. (2004). Value and Growth Investing: Review and Update**.** Financial Analysts Journal, Vol. 60, No. 1 (January/February): 71-86.

Shapira, Zur, Itzhak Venezia. (2001). Patterns of Behavior of Professionally Managed and Independent Investors. // Journal of banking and Finance, 25, p. 1573-1587.

Yakimenko T.I. (2012). Regulation of the environmental component of the region's investment attractiveness: Diss abstract. ... Cand. Econ. sciences: 08.00.05. Moscow. – 28 p.

IRSTI 06.01.33

Mustafa N.[1], Kelesbayev D.[2], Alibekova Zh.[3]

[1]Professor-Doctor, Mugla Sytky Kocman University, Turkey, Mugla, e-mail: mustafanursoy@mu.edu.tr
[2]PhD Doctor, Akhmet Yassawi University, Kazakhstan, Turkestan, e-mail: dinmukhamed.kelesbayev@ayu.edu.kz
[3]Doctoral student at Akhmet Yassawi University, Kazakhstan, Turkestan, e-mail: zhanar.alibekova@ayu.edu.kz

DETERMINING QUALITY REQUIREMENTS AT THE UNIVERSITIES TO IMPROVE THE QUALITY OF EDUCATION

In this study the information was given regarding Kano's Model and a case study was conducted for university students. Kano's Model was applied for Akhmet Yassawi University students and it was questioned what they thought were important quality requirements in higher education, the degree of their importance and how they evaluated their own institutions with respect to the quality requirements. The purpose of this study is to determine the student requirements regarding the quality of the undergraduate programs of Tourism Management and Finance in Akhmet Yassawi University and to analyze the student satisfaction and dissatisfaction and their majority roles in determining and improving the quality of the programs. To achieve this object, firstly Kano's Survey was applied to 116 students and the student requirements relating to the education were uncovered by focusing on group work. Secondly, these requirements were classified by Kano Evaluation Table. Thus, the quality requirements divided into four categories: must-be, one-dimensional, attractive and indifferent. Finally, the values of satisfaction and dissatisfaction were calculated and the roles of these requirements in increasing and decreasing student satisfaction and dissatisfaction were identified clearly.

Key words: quality, quality requirements, quality of education, Kano model.

Мустафа Н.[1], Келесбаев Д.[2], Алибекова Ж.[3]

[1]доктор-профессор, Мугла Сыткы Кочман университеті,
Түркия, Мугла қ., e-mail: mustafanursoy@mu.edu.tr
[2]PhD докторы, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Қазақстан, Түркістан қ., e-mail: dinmukhamed.kelesbayev@ayu.edu.kz
[3]докторант, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Қазақстан, Түркістан қ., e-mail: zhanar.alibekova@ayu.edu.kz

Университеттердегі білім беру сапасын арттыру үшін сапалық қажеттіліктерді анықтау

Бұл зерттеу жұмысында Кано моделі туралы және оған қатысты толық мәлімет берілген және университет студенттеріне бағытталған қолданбалы (кейстік) зерттеу жүргізілген. Ахмет Яссауи университетінің студенттері үшін Кано моделі қолданылған, олардың жоғары білім беру сапасына қоятын маңызды талаптары, яғни сапалық қажеттіліктері, олардың маңыздылығы туралы және сапалық қажеттіліктеріне қатысты өз университетін қалай бағалайтындығы туралы сұрақтар қойылған. Осы зерттеудің мақсаты Ахмет Ясауи университетінде туризм менеджменті және қаржы бакалавриат бағдарламаларының сапасына қатысты студенттердің қажеттіліктерін анықтау, студенттердің қанағаттану, қанағаттанбау дәрежелерін белгілеу, білім беру сапасын анықтау мен жетілдіру жолдарын талдау болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін, ең алдымен Кано сауалнамасы түзіліп, 116 студентке қолданылды және білім беруге және оның сапасына қатысты студенттердің талаптары мен қажеттіліктері топтық жұмыстар арқылы анықталды. Екіншіден, бұл анықталған талаптар мен қажеттіліктер Кано бағалау кестесімен жіктелді. Осылайша, сапа талаптары төрт санатқа бөлінді: болуы тиіс, бір өлшемді, тартымды және бейтарап. Соңында, қанағаттану мен қанағаттанбаудың мәндері есептелді және студенттердің қанағаттану мен қанағаттанбау деңгейлерін жоғарылату мен төмендетуде осы талаптар мен қажеттіліктердің рөлі айқын анықталды.

Түйін сөздер: сапа, сапалық қажеттіліктер, білім беру сапасы, Кано моделі.

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

Мустафа Н.[1], Келесбаев Д.[2], Алибекова Ж.[3]
[1]доктор-профессор, Университет Мугла Сыткы Кочман,
Турция, г. Мугла, e-mail: mustafanursoy@mu.edu.tr
[2]PhD доктор, Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясави
Казахстан, г. Туркестан, e-mail: dinmukhamed.kelesbayev@ayu.edu.kz
[3]Докторант, Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясави
Казахстан, г.Туркестан, e-mail: zhanar.alibekova@ayu.edu.kz

Определение качественных потребностей для улучшения качества образования в университете

В данном исследовании представлены сведения о модели Кано и проведены прикладные работы со студентами университета. Модель Кано применили среди студентов Университета Ахмеда Ясави, где задавались вопросы касательно требований, предъявляемых к качеству высшего образования, качественных нужд и потребностей, их значения, кроме того, студентам была предоставлена возможность дать оценку своему университету касательно удовлетворения потребностей в области качества. Целью данного исследования является установление потребностей студентов университета в области качества программ бакалавриата по специальностям «Менеджмент туризма» и «Финансы», определение уровня удовлетворенности студентов, а также качества образования и путей его совершенствования. Для достижения поставленной цели была создана анкета Кано и проведен опрос 116 студентов, после чего посредством групповой работы были установлены требования и потребности студентов в области образования и его качества. Далее, выявленные потребности и требования были сгруппированы согласно оценочной таблице Кано. Таким образом, требования в области качества были распределены по четырем группам: необходимые; одномерные; привлекательные; нейтральные. В заключение был проведен подсчет значений удовлетворенности и неудовлетворенности, посредством чего уставнолена роль этих требований и потребностей в повышении либо снижении удовлетворенности (неудовлетворенности) студентов.

Ключевые слова: качество, качественные потребности, качество образования, Модель Кано.

Introduction

The quality concept as “quality is the customer wants” (Peters, 1999: 6) which has become an important factor of ongoing competition in many areas, which mostly takes into account the groups of customers or the buyers of the university services, and products. One of these groups is university students of present and future times (Pourhasomi et al. 2012: 236). In order to succeed in today is market it should be better to understand customer requirements and they must be satisfied (Jiao and Chen, 2006: 177-178). Now universities increasingly began to use customer-oriented methods to improve possible requirements together with already existing requirements of students ie, customer satisfaction service of clients (Kuo et al. 2011: 12017). Therefore, the factors affecting the formation of student satisfaction is very important and it is necessary to know thoroughly (Liu and Wu, 2009: 482). However, there are critical problems of universities needs, which their students do not know in details. The approach used in this context, is one of the Kano model. This model is able to meet the needs of business customers with the degree of relationship between customer satisfaction reveals (Matzler and Hinterhuber, 1998: 28). Accordingly, this business needs to determine the quality of their products; you can take advantage of improvements (Harvey, 1995: 163). Generally, studies in this field is not used too much of this model emphasizes the importance of the work done. In this study, information on whether Kano Model is a case study was conducted for university students. Kano Model has been described in detail to the students and all things about what they think on higher education quality requirements, the requirements in terms of their significance and how they evaluate their own institutions were examined.

The aim of this study relates to the quality of the undergraduate departments of Tourism Management and Finance in Akhmet Yassawi University:

– to show students requirements influential in the formation of student satisfaction according to Kano model,

– to classify this quality requirements basing on the Kano Evaluation Table,

– to analyze the role of student satisfaction and dissatisfaction in improving the quality of the program.

The scope of this study is limited with the undergraduate departments of Tourism Management and Finance in Akhmet Yassawi University. In total, there are 116 students in these departments. The purpose of these departments is to train specialists,

academicians, teachers or lecturers (http://econ.iktu.kz, 25.10.2017). The cause of this chapter research is to contribute to the students' views and to develop more effective strategies for the purpose of achieving better quality in the process of tourism management and finance.

The quality of higher education is a matter, which is saving its actuality in the world. When opportunities and benefits of higher education provided for people were taken into consideration, creation of solutions to these problems is important for education system, as well as for individuals.

On the other hand, it is also observed that there is a serious competition among universities despite of problems related to quality. One of the foremost elements in a competitive environment is the concept of quality. When the quality concept of "quality is the customers wants" began to be defined, universities had taken into more account the students as recipients of services or customer. In order to reach the fact of higher education quality the great importance of students is needs at this point. Students, at the end of a serious and systematic study determined requirements, to ensure quality in education decision-makers provide great opportunities.

Therefore, the factors affecting the formation of student satisfaction is very important and it is necessary to know thoroughly. However, the critical problem is that universities do not know about the needs of their students and the importance of this requirement level in details. For these reasons, study in this field is not researched too much; this model emphasizes the importance of the work.

Materials and Methods

The starting point of Kano Questionnaire is the identification and characterization of the creation of the survey, which will be held with research on product or service quality requirements. Griffin and Hauser (1993: 1-27) refer that interviews in a homogeneous market segment with only 20-30 people (Group-centered work), about 90-95% of all quality requirements related to the product or service in customers minds quality.

Quality requirements related to educational services, which are presenting and will be presented in the university where students study at the Bachelor of Tourism Management and Finance Programs was obtained by qualitative study with group-centered works, which is one of the methods. Each of the two divisions, 1st, 2nd, 3rd and 4th classes, each class includes 1 female and 1 male students, in total 16 students and four (both class and individual) group-centered works (both group-centered works of 4 students: 2 male and 2 female) were conducted. Each group-centered work interviews lasted about 35 minutes.

After the determination of the quality requirements related to product or service of students and group-centered work, Kano questionnaire will be prepared in order to collect data on the quality requirements. Kano Questionnaire consists of two parts as functional and dysfunctional questions for each that is positive and negative (Walden (Ed.), 1993: 5). Table 1 presents an example of the Kano Questionnaire (see Table 1). As seen in Table 1, a question is given in two ways, including positive and negative, and five answer choices for each question. These answer choices mean as following: 1 – I enjoy it, 2 – it should be, 3 – it does not matter, 4 – not bad yet, 5 – I do not like.

Students (116 students) of the undergraduate departments of Tourism Management and Finance in Social Sciences Faculty of Akhmet Yassawi University have been applied, and all of them were included. Questionnaire consists of two parts. The first department of students in the demographic characteristics belonging to the questions, while the second part group-centered work-studies obtained by the students of their educational services related to the quality requirements are met or not met in case they feel they have been asked.

Table 1 – Sample Kano Questionnaire (Walden, 1993: 5; Matzler and Hinterhuber, 1998: 31)

№	Question		Answer
1	Functional Quality Requirements (Positive)	What do you feel if your car km indicator (gas or petroleum) is in a good condition?	1 – I like it 2 – It should be 3 – It does not matter 4 – It is not bad yet 5 – I do not like it
	Disfunctional Quality Requirements (Negative)	What do you feel if your car km indicator (gas or petroleum) is not in a good condition?	1 – I like it 2 – It should be 3 – It does not matter 4 – It is not bad yet 5 – I do not like it

After determination of quality requirements related to the product or service and data collected requirements related to these requirements, each requirement will be defined what phase of Kano category it belongs, in other words they are classified. Quality requirements of each of the

participants in the quastionnaire, two questions of Kano type (positive and negative) based on their responses are classified according to Kano Evaluation Table (see. Table 2). According to Table 2 of the quality, requirements, which are, belong to which categories. For instance; In Table 1, sample questions a customer positive for the question "1 – I enjoy it," negative questions, "5 – I do not like answered," If such quality element categories according to Table 2 "O" is a category that is, the one-dimensional quality requirements in the category are included.

Table 2 – Kano Evaluation Table (Walden (Ed.), 1993: 6; Matzler and Hinterhuber, 1998:32)

Quality Requirements of product or service		Disfunctional Quality Requirements (Negative)				
		1 – I like it	2 – It should be	3 – It does not matter	4 – It is not bad yet	5 – I do not like it
Functinal Quality Requirements (Psitive)	1 – I like it	Q	A	A	A	O
	2 – It should be	R	I	I	I	M
	3 – It does not matter	R	I	I	I	M
	4 – It is not bad yet	R	I	I	I	M
	5 – I do not like it	R	R	R	R	Q
M = Must-be Quality Requirements, I = Indifferent Quality Requirements, O = One-dimensional Quality Requirements, R = Reverse Quality Requirements, A = Attractive Quality Requirements, Q = Questionable Quality Requirements,						

Quality requirements for each category of evaluation enter the simplest way to answer that is the statistical mode; frequency analysis is based on evaluation and interpretation. However, different market segments have different requirements because it is usually in some cases can be assigned to a specific category of quality requirements are not clear. In this case, may not be appropriate to use statistical mode. In such a case, satisfaction and dissatisfaction has been revealed that the coefficients (Walden (Ed.), 1993: 18). This is the case of the coefficients of formula (Matzler and Hinterhuber, 1998: 33):

$$\text{Satisfaction} = \frac{A+O}{A+O+M+I}; \text{ Dissatisfaction} = \frac{O+M}{(A+O+M+I)\times(-1)}$$

Here is: M = Must-be Quality Requirements, I = Indifferent Quality Requirements, O = One-dimensional Quality Requirements, A = Attractive Quality Requirements

Coefficient of satisfaction with products or services meet the quality requirements an increase in customer satisfaction how the coefficient of dissatisfaction in the quality requirement is not met, the customer is an indicator of how much dissatisfaction will occur. The satisfaction coefficient is in the range from 0 to 1. A value closer to 1 greater impact on customer satisfaction and quality requirements contained in the mark of the bands, the coefficient is closer to 0 indicate a very small effect quality requirements. Likewise, the dissatisfaction factor -1 in the range of 0. Closer to -1, customer dissatisfaction marks a major impact on quality requirements in the bands, the coefficient is closer to 0 indicate that not lead to customer dissatisfaction (Matzler and Hinterhuber, 1998: 33).

The data obtained, Kano Evaluation Table and Satisfaction Factor with quality requirements are classified, after first must-be then one-dimensional and attractive quality requirements, M>O>A such order of priority should be met (Walden (Ed.), 1993: 11; Dominici and Palumbo, 2013: 92).

Literature Review

Kano model (see Figure 1) was developed in 1984 by Japanese professor Noriaki Kano and colle-

agues (Kano et al., 1984) to classify customer requirements. Professor Kano said that the quality requirements of products and services are not equal in the eyes of their customers (Matzler and Hinterhuber, 1998: 27; Tan and Shen, 2000: 1143). Kano Model reveals the relationship between the degrees to which functions meet customer requirements with customer satisfaction (Lofgren and Witell, 2005: 11; Lofgren and Witell, 2008: 63). This model is that one, which identifies the reason of ordinary improvement of customer satisfaction level despite of big improvement in other customer requirements meet in contrast other customer satisfactions are extremely increased when a little improvement is provided in some customers, meet the needs (Matzler and Hinterhuber, 1998: 28; Tan and Shen, 2000: 1145; Liu and Wu, 2009: 483; Dominici and Palumbo, 2013: 90).

As seen in Figure 1, the horizontal axis indicates how much successful the quality requirements of the product or service were in meeting customer expectations. If the axis moves to the right, it meets more the customer expectations of quality requirements; if it moves to the left, we can see that it meet less. In addition, vertical axis indicates customers satisfaction level related to products and services quality requirements. The more the axis moves upward, the more degree of customer satisfaction is high, the more the axes moves down, the more customer dissatisfaction is so high.

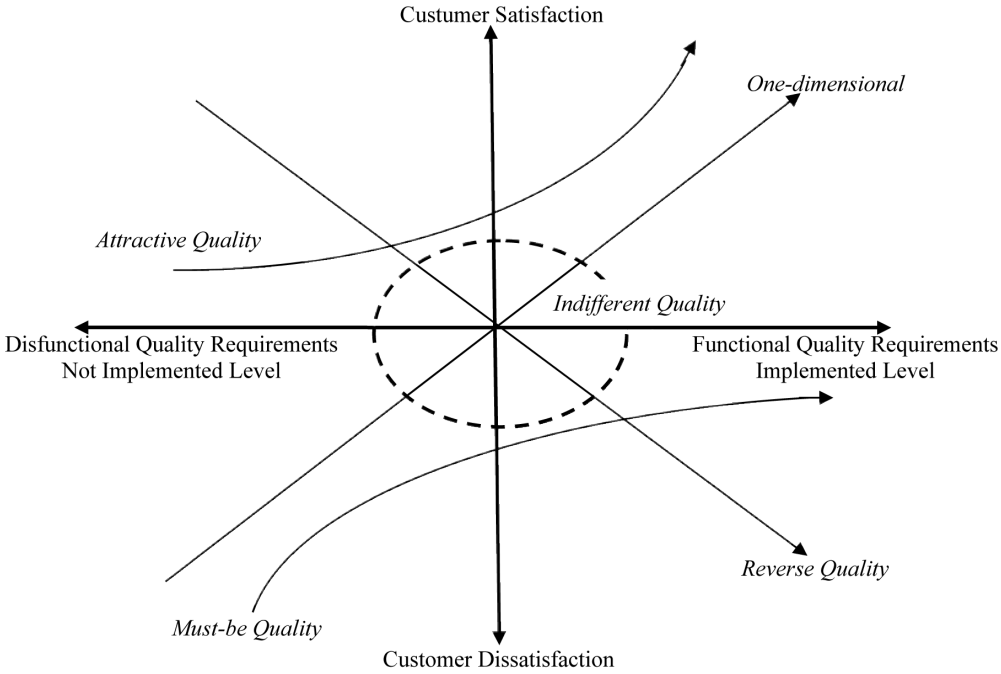

Figure 1 – Kano scheme (Walden (Ed.), 1993: 4; Matzler and Hinterhuber, 1998: 29)

Basing on the axis of Kano schema, based on product or service quality requirements Kano Model divided into six separate categories and each of these six categories in a different way affected customer satisfaction. These are (Walden (Ed.), 1993: 3-35; Matzler and Hinterhuber, 1998: 28-30; Tan and Pawitra, 2001: 421-422; Tan and Shen, 2000, p. 1,143-1144; Zulte and Mazur, 2006, p. 110-112; Dominici and Palumbo, 2013: 90-91; Liu, 2013: 134-135):

Must-be quality requirements (M): These requirements are the must-be criteria of products and services. If these requirements are not in the products and services, the customer will be extremely dissatisfied. On the other hand customers on products and services by seeing these requirements if the guarantee, it does not affect customer satisfaction. Therefore, these requirements only prevent customer dissatisfaction. For example, the restaurant is not clean, it causes on higher customer dissatisfaction, while being clean does not have any influence on customer satisfaction.

One-dimensional quality requirements (O): These requirements are directly proportional with the

level of how much these requirements are.The high level of requirements fulfillment gives a high level of customer satisfaction or vice versa. Customers often explicitly request these requirements. For example, a feature expected by the customer in a car, that a car mile of indicators (diesel or gas consumption) is good. Better km indicator provides customer satisfaction, while a worse km indicator leads to customer dissatisfaction.

Attractive quality requirements (A): They have the greatest impact on customer satisfaction, quality requirements. This is not clearly stated by the customers' quality requirements and not expected. The fulfillment of these requirements provides more customer satisfaction. If these are not fulfilled, it leads to customer dissatisfaction. For example, when a car radio antenna turns off automatically the car customer feel high satisfaction, but does not descend into the car customer do not feel dissatisfaction. These requirements differ from the product stream and provide a competitive advantage.

In addition to these three main categories, there are three different quality requirements. They are indifferent. These are not the actual customer requirements can be referred to as the characteristic (Tontini, 2000: 728; Liu, 2013: 135-137).

Indifferent quality requirements (I): Customer product or service is fully functional or dysfunctional, if not remain indifferent. Therefore, this requirement is not met does not make any sense for the customer, what is dissatisfied nor satisfied. For example, the cigarette lighter in a car that is not an important quality requirement.

Reverse quality requirements (R): This needs to be in by customer's products they want and they expect the exact opposite at the same time of need. For example, in normal conditions, in terms of getting the sun in the winter when requesting a house overlooking the south side, facing north to the distractions of summerhouse are preferred.

Questionable quality requirements (Q): This type of question quality requirements or wrongly stated or misunderstood by the customer is given an answer or unreasonable.

Results and Reasoning

As a result of the focus group study, higher education students about their education and training services grouped under four headings, the primary quality requirements are determined. These concrete elements, with academic and administrative staff, courses, and career and with the requirements of the qualification are elements. 24 pieces for each primary set of quality requirements has been identified secondary quality requirements. These are all shown in Table 3 (see Table 3).

Table 3 – Quality Requirements Related to Students Higher Education

№	First	№	Second
1	Concrete Elements	1	Nice and clean classrooms
		2	Modern educational-instructional equipments (for example, video projectors etc.)
		3	Lack of support services unit (for example: medical center, sports buffet, dormitories, etc..)
		4	Available of rich central library
		5	Available WiFi Access
2	Academic and Administrative Staff Members	6	Presence of Academic Personnel at Departments
		7	Teachers come to the course and explain their own knowledge
		8	Theoretical and practical information of academic personnel must be updated
		9	Good teaching and communication skills of academic staff
		10	Student affairs optimum execution speed and carefully
		11	Presence of well-mannered and friendly academic staff
3	Classes and Careers	12	Accordance of discipline contents with future jobs of students
		13	Understandable and applicable of lessons
		14	Presence of lot of elective disciplines

		15	Correspondence of contents of examination questions with taught units
		16	Availability and transparency of examination evaluation standards
		17	Allocation of practices part with the test scores of students
		18	Opportunities and career planning for practice applications at the end of each academic year
		19	Organization of information seminars and available counseling offices for career planning application
4	Satisfaction Elements	20	Presence of entertainment and shopping centers at University campus
		21	Information studies and a variety of language courses related to foreign language as TOEFL
		22	Accessible digital libraries and internationally accepted scientific sites at university or department
		23	Masters and PhD programs, information and preparatory classes for these programs
		24	Invitation of famous specialists and scientists to national and international seminars, conferences

Samples: According to the analysis of the demographic structure of the sample, female students 66,37's%, 33,63% are male and under 20 years of 58,62%, 41,38% was seen in the 20-25 age range. According to the total monthly family income, the largest share in the distribution of income between $ 200-400, with those who are middle-lower income level and the percentage of this group is 47,41%. The incomes between $ 200-400, upper-middle income group which is a percentage of 31,89%. 25% of the students have undergone practical training in case. Almost all students want to do practicum. Finally, 20,69% of respondents 1st form, 24,14% – 2nd form, 26,72% – 3rd form and 28,45% are 4th form pupils. Structure of the sample is presented in detail in Table 4.

Table 4 – Demographic Structure of the Sample

№	Formation	Distribution Group	Amount	Percentage (%)
1	Gender	Female	77	66,37
		Male	39	33,63
		Total	116	100
2	Age	... ≤ 20	68	58,62
		20 – 25	48	41,38
		25 ≤ ...	0	0
		Total	116	100
3	Total Monthly Incomes of Family ($)	... ≤ 200	14	0,14
		200 – 400	55	47,41
		400 – 600	37	31,89
		600 ≤ ...	10	0,10
		Total	116	100
4	Undergoing Practical Training	Undergone Practical training	29	25
		Do not Undergo Practical Training	87	75
		Person who wants to undergo practical training	112	96,56
		Person who does not want to undergo practical training	4	3,44
		Total	116	100

5	Course	1st Course	24	20,69
		2nd Course	28	24,14
		3rd Course	31	26,72
		4th Course	33	28,45
		Total	116	100

Investigation and Evaluation of the Data: while specified quality requirements are analyzed the frequency analysis, evaluation and satisfaction coefficient table were used. According to the analysis and evaluation of the requirements of 5 based on 24, 8 one-dimensional, 8 attractive and 3 have been identified as indifferent quality requirements. Calculation of requirements satisfaction and dissatisfaction factors identified above requirements to be included in categories more clearly illustrate correct. All of these are detailed in Table 5 (see Table 5).

Table 5 – Kano Model Implementations

Quality Elements				Categories						Total	Category (much revised)	Satisfaction Coefficient	Dissatisfaction Coefficient
№	First	№	Second	M	O	A	I	R	Q				
1	Concrete Elements	1	Nice and clean classrooms	61	27	19	9	-	-	116	M	0,40	-0,76
		2	Modern educational-instructional equipments (for example, video projectors etc.)	25	55	30	5	1	-	116	O	0,74	-0,70
		3	Presence of entertainment and shopping centers at the Univerise campus	58	28	17	10	2	1	116	M	0,40	-0,76
		4	Available rich central library	27	10	27	50	-	2	116	I	0,32	-0,32
		5	Wireless Internet Access	20	25	60	9	1	1	116	A	0,75	-0,39
2	Academic and Administrative Staff Members	1	Academic staff at the department with high scientific degree	30	53	25	6	1	1	116	O	0,68	-0,73
		2	Teachers come to the course and explain their own knowledge	28	50	28	8	-	2	116	O	0,68	-0,68
		3	Actuality of theoretical and practical information of academic staff	55	31	18	10	-	2	116	M	0,43	-0,75
		4	Good communication and teaching skills of academic staff	15	14	30	54	2	1	116	I	0,39	-0,26
		5	Optimum, speed execution work in the most appropriate way of student	22	11	28	52	2	1	116	I	0,35	-0,29
		6	Polite and friendly manner of academic and administrative staff	22	30	58	6	-	-	116	A	0,76	-0,45
3	Classes and Careers	1	Content of subjects conform to the place of work	54	35	17	8	-	2	116	M	0,46	-0,78
		2	Understandable and applicable lessons	31	51	28	4	2	-	116	O	0,69	-0,72
		3	Presence of a lot of elective disciplines in the program	23	20	70	1	1	1	116	A	0.80	-0.38

		4	Content of courses is appropriate with exam questions	59	34	14	7	1	1	116	M	0,42	-0,82
		5	Open and transparent test evaluation standards	22	60	26	6	2	-	116	O	0,75	-0,72
		6	Allocation of practice parts with the test scores of students	24	19	51	20	2	-	116	A	0,61	-0,38
		7	Opportunities and career planning application for internship applications at the end of each academic year	30	44	27	13	-	2	116	O	0,62	-0,65
		8	Organization of information seminars and available counseling offices for professional opportunities and career planning application	30	40	30	16	-	-	116	O	0,60	-0,60
4	Satisfaction Elements	1	Presence of entertainment and shopping centers at the Univerise campus	18	32	62	2	-	2	116	A	0,82	-0,44
		2	Variety of language courses related to foreign language as TOEFL	20	29	53	13	-	1	116	A	0,71	0,43
		3	Accessible digital libraries and internationally accepted scientific sites at university or department	23	30	49	14	-	-	116	A	0,68	-0,46
		4	Masters and PhD programs and information and preparatory classes for these programs	28	45	31	10	1	1	116	O	0,66	-0,64
		5	Invitation of famous specialists, businessmen and scientists to national and international seminars, conferences	15	25	47	26	2	1	116	A	0,64	-0,35

Conclusion

As a result of this study, for the purpose of study;

First of all, student satisfactions have been proved according to Kano Questionnaire that was effective in the formation of survey based on student needs. So, 4 primary and 24 secondary quality requirements are defined according to Kano model of higher education institutions as a result of the implementation of university students in their education and training services.

Second, these quality requirements are classified through Kano Rating Tables is basing on this model. So, in the evaluation of the quality requirements specified frequency analysis, evaluation and satisfaction coefficient table were used. According to the analysis and evaluation of 5 requirements over 24 are `must-be`, 8 requirements over 24 are `one-dimensional`, 8 requirements over 24 are `attractive` and 3 requirements over 24 have been identified as `indifferent quality` requirements.

Finally, student satisfaction and dissatisfaction with the quality of the programs to analyze their role in improving satisfaction and dissatisfaction coefficients were calculated. Calculation of requirements satisfaction and dissatisfaction factors were identified above these requirements to be included in categories more clearly illustrate correct.

These results are new, detailed information on the detected quality requirements is given as following:

5 must-be quality requirements as specified requirements: classes are nice and clean, the support service units that the academic staff of the theoretical and practical information to be updated, the content of courses is appropriate with exam questions, and the content of subjects taught consistent with each other. These quality requirements are must-be criteria of educational services. If these requirements are absent at the University or at department, students become extremely dissatisfied. Thus, for the first time Univerisity head should meet these requirements.

8 units specified one-dimensional quality requirements as those: availability of classrooms with modern educational-instructional equipment, presence of high scientific-grade academic staff, teachers of the classes who come and explain own

knowledge, understandable and applicable lessons, open and transparent test evaluation standards, the application possibilities and career planning for each academic year at the end of training practices, organization of information seminars and available counseling offices for professional opportunities and career planning application, Masters and PhD programs and information and preparatory classes for these programs. Students' satisfaction is directly proportional to the fulfillment of these requirements. Taking into account these results, University management should increase students' satisfaction and fullfill these requirements for achieving necessary level. In other way, young people who want to study at this department of the University go to other universities or other departments and cause dissatisfaction.

Other 8 of them are identified as attractive quality requirements. These include: wireless internet (wireless) use is open, polite and friendly manner of academic and administrative staff, presence of a lot of elective disciplines in the program, practical activities, part allocation of the test scores, presence of entertainment and shopping centers at the Univerise campus, information studies and a variety of language courses related to foreign language as TOEFL, digital libraries and internationally accepted scientific sites, university or department is accessible to the scientific, professional, invitation of experts, businessmen and scientists to national and international seminars and conferences. They have the greatest impact on student quality requirements satisfaction. These quality requirements are not clearly stated and to be expected by the students. However, the fulfillment of the quality requirements and provision of more student satisfaction compared to competitors differentiation of the university or department, allows it to become attractive. Requirements, which are not fulfilled, lead to dissatisfaction of student.

Finally, the remaining three of indifference was identified as quality requirements. These include: a presence of rich central library, good communication skills and the teaching of academic staff and students in the most appropriate way of work is carried out quickly and carefully. These requirements are met, students not to remain indifferent. So, these requirements are not met, does not mean anything for the students, what are neither pleased nor displeased. Therefore, these quality requirements are fulfilled in the University management as not to need to take into account now.

According to these results, one-dimensional quality requirements must be met firstly then must-be and attractive quality requirements. Therefore, students determined and classified according to University and Department should develop themselves in order to meet quality requirements the one-dimensional quality of must-be needs without neglecting the attractive. This is part of the University's, more effective's use of the limited resources, and will provide differentiation compared to its competitors. In conclusion, this study will help university or department management to guarantee the quality of the undergraduate program and to develop further decisions in this direction and develop their own strategies.

References

Dominici, G. and Palumbo, F. (2013). "How to build an e-learning product: Factors for student/customer satisfaction". Business Horizons, 56, 87-96.

Griffin, A. and Hauser, J. R. (1993). "The Voice of the customer". Marketing Science, 12/1, 1-27.

Harvey, L. (1995). "Student Satisfaction". The New Review of Academic Librarianship, 1/1, 161-173.

http://econ.iktu.kz, Access: 25.10.2017.

Jiao, J. and Chen, C. H. (2006). "Customer requirement management in product development: a review of research issues". Concurrent Engineering: Research and Applications, 14/3, 173-185.

Kano, N. and others (1984). "Attractive quality and must-be quality". Hinshitsu: (The Journal of the Japanese Society for Quality Control), 14/2, 39-48.

Kuo, N. and others (2011). "Identifying critical service quality attributes for higher education in hospitality and tourism: Applications of the Kano Model and importance-performance analysis (IPA)". African Journal of Business Management, 5/30, 12016-12024.

Liu, M. and Wu, S. (2009). "Service quality of student dorms using a refined Kano 2D model: A case study of a national hospitality college in southern Taiwan". Journal of Information & Optimization Sciences, 30, 481-488.

Liu, M. (2013). "Assessing Student Dormitory Service Quality by Integrating Kano Elaborative Mode with QFD Method – a Case Study in a Hospitality College in Southern Taiwan". Journal of Organizational Innovation, 5/3, 133-150.

Lofgren, M. and Witell, L. (2005). "Kano's Theory of attractive quality and packaging". Quality Management Journal, 12/3, 7-20.

Lofgren, M. and Witell, L. (2008). "Two decades of using Kano's Theory of attractive quality: A literature review". Quality Management Journal, 15/1, 59-75.

Matzler, K. and Hinterhuber, H. H. (1998). "How to make product development projects more successful by integrating Kano's model of customer satisfaction into quality function deployment". Technovation, 18/1, 25-38.

Peters, J.V. (1999). "Total service quality management". Managing Service Quality, 29/1, 6-12.

Pourhasomi, M., Khamseh, A. and Hosseini, S. (2012). "Integrating Kano's Model into QFD to Optimally Identify and Prioritize the Needs of Higher Education". Interdisciplinary Journal of Contemporary Research, 4/4, 233-246.

Raharjo, H. (2007). Dealing with Kano Model Dynamics: Strengthening the Quality Function Deployment as a Design for Six Sigma Tool. Journal of Technical Industry, 9(1), 15-26.

Selen, W. and Schepers, J. (2001). Design of Quality Service Systems in the Public Sector: Use of QFD in Police Services. Total Quality Management, 12(5), 677–687.

Seyran, D. (2004). Hizmet Kalitesi: Modeller ve Hizmet Kalitesine Yeni Bir Bakış Açısı. İstanbul: KelDer Yayınları.

Shahin, A. (2004). Integration of FMEA and the Kano Model: An Exploratory Examination. International Journal of Quality & Reliability Management, 21(7), 731-746.

Singh, V., Grover, S. and Kumar, A. (2008). Evaluation of Quality in an Educational Institute: a QFD Approach. Educational Research and Review, 3(4), 162-168.

Sireli, Y., Kauffmann, P. and Ozan, E. (2007). Integration of Kano's model into QFD for Multiple Product Design. IEEE Transactions on Engineering Management, 54(2), 380-390.

Sofyalıoğlu, Ç. ve Tunali, İ. (2012). Kano Modelinin Kalite Fonksiyon Göçerimi Planlama Matrisinde Kullanımı. Ege Akademik Bakış Dergisi, 12(1), 127-137.

Söyler, İ. (2008). Eğitim Hizmetleri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Finansal ve Vergisel Sorunları. Maliye Dergisi, 154, 52-76.

Srikanthan, G. and Dalrymple, J. (2002). Developing a Holistic Model for Quality in Higher Education. Quality in Higher Education, 8(3), 215-224.

Tan, K.C. and Pawitra, T. A. (2001). "Integrating SERVQUAL and Kano's Model into QFD for service excellence development". Managing Service Quality, 11/6, 418-430.

Tan, K. C. and Shen, X. X. (2000). "Integrating Kano's Model in the Planning Matrix of Quality Function Deployment". Total Quality Management, 11/8, 1141-1151.

Tontini, G. (2000). "Identification of Customer Attractive and Must-be Requirements Using a Modified Kano's Method: Guidelines and Case Study". ASQ's 54th Annual Quality Congress Proceedings, Brazil, 728-734.

Uysal, M., Sakarya, F. ve Erun, T. (2012). Kalite Fonksiyon Yayılımı Yönteminin E-Öğrenme Sistem Geliştirme Süreçlerine Uyarlanması. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 2(1), 60-73.

Walden, D. (Ed.). (1993). "Kano's Methods for Understanding Customer-Defined Quality". Center for Quality Management Journal, 2/4, 3-35.

Yang, C. (2005). The Refined Kano's Model and Its Application. Total Quality Management, 16(10), 1127-1137.

Zultner, R. E. and Mazur, G. H. (2006). "The Kano Model: Recent Developments". The Eighteenth Symposium on Quality Function Deployment, December 2, Austin, Texas, 109-116.

Литература

Доминики, Г. и Палумбо, Ф. (2013). "Как создать продукт электронного обучения: факторы для удовлетворенности студентов / клиентов" // Бизнес Горизонт, 56, 87-96.

Гриффин, А. И Хаусер, Ж.Р. (1993). "Голос клиента" // Маркетинговые науки, 12/1, 1-27.

Харвей, Л. (1995). "Удовлетворение учащихся" // Новый обзор академического библиотечного дела, 1/1, 161-173.

http://econ.iktu.kz, Access: 25.10.2017.

Жиао, Ж. и Чен, К.Х. (2006). "Управление требованиями клиентов в разработке продукта: обзор проблем исследований" // Параллельная инженерия: исследования и приложения, 14/3, 173-185.

Кано, Н. и другие (1984). "Привлекательное качество и непревзойденное качество" // Хиншицу: (Журнал Японского общества контроля качества), 14/2, 39-48.

Куо, Н. и другие (2011). "Определение критических атрибутов качества обслуживания для высшего образования в сфере гостеприимства и туризма: применение модели Кано и анализ важности и эффективности (ПНД)" // Африканский журнал управления бизнесом, 5/30, 12016-12024.

Лиу, М. и Ву, С. (2009). "Качество обслуживания студенческих общежитий с использованием усовершенствованной модели Kano 2D: тематическое исследование национального гостиничного колледжа на юге Тайваня" // Журнал Информационных и Оптимизационных Наук, 30, 481-488.

Луи, М. (2013). "Оценка качества обслуживания студенческого общежития путем интеграции адаптивного режима Кано с использованием метода QFD – пример в гостиничном колледже на юге Тайваня" // Журнал организационных инноваций, 5/3, 133-150.

Лофгрен, М. и Вителл, Л. (2005). "Теория Кано для привлекательного качества и упаковки" // Журнал управления качеством, 12/3, 7-20.

Лофгрен, М. и Вителл, Л. (2008). "Два десятилетия использования теории Кано привлекательного качества: обзор литературы" // Журнал управления качеством, 15/1, 59-75.

Матзлер, К. и Хинтергубер, Х.Х. (1998). "Как сделать проекты разработки продукта более успешными, интегрируя модель удовлетворенности клиентов Kano в развертывание качественных функций" // Техновация, 18/1, 25-38.

Петерс, Ж.В. (1999). “Общее управление качеством обслуживания” // Управление качеством обслуживания, 29/1, 6-12.

Поурхасоми, М., Кхамсех, А. и Хоссейни, С. (2012). “Интеграция модели Кано в QFD для оптимальной идентификации и приоритезации потребностей высшего образования” // Междисциплинарный журнал современных исследований, 4/4, 233-246.

Рахаржо, Х. (2007). Работа с динамикой модели Kano: усиление развертывания функции качества как дизайн для инструмента 6 сигма // Журнал технической индустрии, 9(1), 15-26.

Селен, В. и Шеперс, Ж. (2001). Разработка систем качества услуг в государственном секторе: использование QFD в полицейских службах. Общее управление качеством, 12(5), 677–687.

Сейран, Д. (2004). Качество обслуживания: новый взгляд на модели и качество обслуживания. Стамбул: публикации KalDer.

Шахин, А. (2004). Интеграция ФМЕА и модели Кано: исследовательская экспертиза // Международный журнал менеджмента качества и надежности, 21(7), 731-746.

Синг, В., Гровер, С. и Кумар, А. (2008). Оценка качества в образовательном институте: подход QFD // Образовательные исследования и обзоры, 3(4), 162-168.

Сирели, Я., Кауффманн, П. и Озан, Е. (2007). Интеграция модели Кано в QFD для разработки нескольких продуктов // IEEE-транзакции по инженерному менеджменту, 54(2), 380-390.

Софиялыоглу, Ч. и Тунали, Й. (2012). Использование модели каноэ в матрице планирования реализации функции качества // Журнал Еге Академик Бакыш, 12(1), 127-137.

Сойлер, Й. (2008). Финансовые и налоговые проблемы фондовых университетов в контексте образовательных услуг. Финансовый журнал, 154, 52-76.

Срикантхан, Г. и Далрумпли, Ж. (2002). Разработка целостной модели качества в высшем образовании. Качество в высшем образовании, 8(3), 215-224.

Тан, К.К. и Павитра, Т.А. (2001). “Интеграция SERVQUAL и модели Кано в QFD для развития передового опыта” // Управление качеством обслуживания, 11/6, 418-430.

Тан, К.К. и Шен, Х.Х. (2000). “Интеграция модели Кано в матрицу планирования развертывания функции качества” // Общее управление качеством, 11/8, 1141-1151.

Тонтини, Г. (2000). “Идентификация привлекательных и обязательных требований клиента с использованием модифицированного метода Кано: рекомендации и примеры из практики” // 54-й ежегодный выпуск Конгресса ASQ, Бразилия, 728-734.

Уйсал, М., Сакария, Ф. и Ерун, Т. (2012). Адаптация метода распространения функции качества к процессам разработки системы электронного обучения // Журнал Теория и практика образовательных технологий, 2(1), 60-73.

Уалден, Д. (Ред.). (1993). “Методы Кано для понимания качества, определяемого клиентами” // Центр управления качеством журнала, 2/4, 3-35.

Янг, К. (2005). Модель Kano и ее применение // Общее управление качеством, 16(10), 1127-1137.

Зултнер, Р.Е. и Мазур, Г.Х. (2006). “Модель Кано: последние изменения” // Восемнадцатый симпозиум по развертыванию функций качества, 2 декабря, Остин, Техас, 109-116.

ҒТАМР 06.56.45

Мухтарова К.С.[1], Аширбекова Л.Ж.[2], Жакупбекова Г.Е.[3]

[1]э.ғ.д., профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: Karligash.Muhtarova@kaznu.kz
[2]э.ғ.к., доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: Turar200480@mail.ru
[3]аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: zhakupbekovasam@gmail.com

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖОБАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІ ДАМЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бұл мақалада мемлекеттік билік органдарында жобалық басқару жүйесін енгізу қажеттілігі мен алғышарттары қарастырылған. Жобалық басқару өзектілігі ҚР-ғы мемлекеттік басқару жүйесіндегі жаңа сынақтармен байланысты. Заманауи жағдайда мемлекеттік органдардың жоспарланған жобаларды мерзімінде және алдын ала бекітілген бюджет шеңберінде жүзеге асыру қабілеттілігінің маңыздылығы жоғарылауда. Сонымен қатар, жобалық қызметті ұйымның жалпы қызметінен айыра білу керек. Осы мақсатта мақалада үрдістік және жобалық қызметтің ұқсастықтары мен айырмашылықтары айқындалған, мемлекеттік басқаруға жобалық басқаруды енгізу артықшылықтары мен Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік басқаруға жобалық менеджментті енгізудің жағдайы мен негізгі бағыттары қарастырылған. Жобалық басқарудың халықаралық тәжірибесі зерделенген, соның негізінде Қазақстанда мемлекеттік сектордағы жобалық басқаруды дамыту жолдары ұсынылды.

Түйін сөздер: жоба, жобалық менеджмент, жобалық қызмет, жобалық әдіс, жобалық кеңсе.

Muhtarova K.S.[1], Ashirbekova L.Zh.[2], Zhakupbekova G.E.[3]

[1]Doctor of Economic Sciences, professor, al-Farabi Kazakh national university,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: Karligash.Muhtarova@kaznu.kz
[2]Candidate of Economic Sciences, Associate professor,
al-Farabi Kazakh national university, Kazakhstan, Almaty, e-mail: Turar200480@mail.ru
[3]Senior Lecturer, al-Farabi Kazakh national university, Kazakhstan, Almaty, e-mail: zhakupbekovasam@gmail.com

Problems of development of project management in the system of public administration of the Republic of Kazakhstan

This article discusses the need and prerequisites for the introduction of a project management system in state authorities. The relevance of project management is due to new challenges to the system of public administration in the Republic of Kazakhstan. In the contemporary conditions, the importance of the ability of state bodies to implement the planned projects on time and within the framework of the budgeted budgets is increased. It is also necessary to distinguish project activities from the overall activities of the organization. For this purpose, the article identifies the similarities between the process and project activities, identifies the main advantages from the implementation of the project approach in public administration, examined the status and main directions for the promotion of project management in public administration in the Republic of Kazakhstan. The international experience of project management is considered and on the basis of them the ways of development of the project approach in the public sector of Kazakhstan.

Key words: project, project management, project activity, project approach, project office

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

Мухтарова К.С.[1], Аширбекова Л.Ж.[2], Жакупбекова Г.Е.[3]
[1]д.э.н., профессор, Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: Karligash.Muhtarova@kaznu.kz
[2]к.э.н., доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: Turar200480@mail.ru
[3]ст.преподаватель, Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: zhakupbekovasam@gmail.com

Проблемы развития проектного менеджмента в системе государственного управления Республики Казахстан

В данной статье рассмотрена необходимость и предпосылки внедрения системы проектного управления в государственных органах власти. Актуальность проектного управления обусловлена новыми вызовами к системе государственного управления в РК. В современных условиях повышена важность способности государственных органов реализовать запланированные проекты в срок и в рамках закрепленных бюджетов. Также необходимо выделять проектную деятельность от совокупной деятельности организации. С этой целью в статье определены сходства и различия процессной и проектной деятельности, отмечены основные преимущества от внедрения проектного подхода в государственном управлении, рассмотрено состояние и основные направления продвижения проектного менеджмента в государственном управлении в Республике Казахстан. Рассмотрен международный опыт проектного управления и на основе их предложены пути развития проектного подхода в государственном секторе Казахстана

Ключевые слова: проект, проектный менеджмент, проектная деятельность, проектный подход, проектный офис.

Кіріспе

Қазіргі кезде қазақстандық ұйымдарда «жобалық басқару», «жобалық менеджмент», «жобаларды басқару» ұғымдарының жиірек қолданылып жүргендігі орын алуда. Бүгінгі күні компаниялардағы басқаруды жобалық басқару қағидаларына көшіру үрдісі жүруде. Алайда, «жобалық басқару» түсінігінің астарын барлығы дерлік түсінеді деп айту қиын. PMBOK және жобалық басқару білім жинағының анықтамасы бойынша, жоба – бірегей өнім немесе қызмет түрін жасау үшін құрылған уақытша ұйым жұмысы деп қарастырылады. Мұндағы бірегей деген мінездеме, яғни жалғыз дегенді емес, басқа өнімдерден белгілі бір сипаттамалары бойынша дараланатын дегенді білдіреді. Сонымен қатар, анықтамаға сәйкес, біріншіден, жобаның белгілі бір басталу және аяқталу мерзімі болады, екіншіден, жоба аяқталу кезеңінде нақты бір өнім немесе қызмет түріндегі нәтижеге жетуді көздейді. Әр жоба келесі тізбектелген төрт кезеңнен өтуі тиіс: бастау (инициация), жоспарлау, атқару, аяқтау (PMBOK. 2008:41 б.).

Материалдар мен әдістер. Жобалық менеджменттің дәстүрлі-функционалдық менеджменттен негізгі айырмашылықтары келесілерден тұрады:

– пайда болған өзгерістер үшін жауапкершілік;

– өкілеттіліктердің белгісіздігі;

– тапсырмалардың үнемі өзгеруі;

– жобалық цикл шегінде әрекет ететін құрылымдардағы жұмыс;

– инновациялық қызметтің басымдығы;

– негізгі міндет – жанжалдарды шешу;

– сәттілік қол жеткізілген түпкілікті мақсат бойынша анықталады;

– қызметке ішкі анықсыздық тән.

Жиырмасыншы жүзжылдықтың ортасында кибернетиканың, басқару теориясының және операцияларды зерттеудің кеңінен дамуы – жобаларды басқарудың ресми модельдерінің қатарын қалыптастыруға және оның жүйелік ғылыми негіздерін қалыптастыруға мүмкіндік берді. Жоба дегеніміз, бір жағынан, қандай-да бір идея, объектінің сипатталған, нақты есептелген сызбасы, бизнес-жоспар түріндегі бейнесі. Екінші жағынан, жоба – ойды жүзеге асыруға арналған іс-әрекеттердің бағдарламасы.

Әдебиетке шолу. Жобаларды басқару мәселелеріне көптеген отандық және шетелдік ғалымдар еңбектерін арнаған (Ивасенко А.Г. 2009: 330 б., Матвеева Л.Г. 2009: 423 б., Попов Ю.И. 2010: 208 б., Романова М.В.2010: 253 б., Туккель И.Л.2011: 396 б., Фунтов В.Н. 2011: 394 б., Уильямс Д. 2004: 1 б., Баарат В. 2007: 1 б., Эрик Э-К. 2000: 1 б., Бруно К. 2005: 1 б.)

Қазіргі әдебиеттерді талдай отырып, жобаларды 2 түрлі көзқараспен анықтауға болады:

– жобаны қызмет түрі, шаралардың кешені түрінде анықтау;

– жобаны құжат түрінде анықтау.

Зерттеушілер көрсеткендей, жобалық тәсіл мемлекеттік басқару жүйесінде түбегейлі өзгерістерді жүзеге асыру үшін объективті алғышарттар қалыптастырады Толстова И.Е. 2014: 103 б.)

Жобаларды басқаруды зерттеудің келесі негізгі бағыттарын бөледі: бұл күнтізбелік-жүйелік жоспарлаудың және басқарудың модельдері мен әдістері тапсырылған технологиялық, мерзімдік, ресурстық және басқа да шектеулердің негізінде жұмыстардың орындалуының ұтымды және оңтайлы кезектілігін анықтауға мүмкіндік береді. Мұндай модельдерді көпшілік қабылдап, ЭЕМ үшін көптеген қолданбалы бағдарламаларға негіз болды және нақты жобаларды басқаруда кеңінен қолданыс табады. Екіншіден, бұл – менеджмент теориясы мен практикасы – қорытындылаушы, эмпирикалық және интуитивтік сипат иеленетін ұйымды тиімді басқару туралы ережелерінің жүйеленген жинағы. Үшіншіден, бұл – ұйым мен ұжымның мүшесі ретінде жобаға қатысушы-адамның мақсатты, белсенді мінез-құлқының ерекшеліктерін ескеретін ұйымның жұмыс істеуінің формальды модельдері.

Жобаға тән белгілер ретінде төмендегілерді атауға болады:

Соңғы мақсатқа, белгіленген міндеттерге жетуге бағытталу;

Көптеген өзара байланысты жұмыстарды қызмет, жауапкершілік, көлем және ресурстардың түрлері бойынша деңгейлер арасында бөлу арқылы үйлестірілген түрде орындау;

Мерзімінің басталуы және аяқталуы белгіленген шектелу ұзақтылығы;

Ресурстар мен бюджеттің шектеулілігі;

Жұмыстарды логикаға және сапа талаптарына сәйкес орындау.

Олай болса, жобаның реттік, қайталанатын, циклдік жұмыстарды жүзеге асыратын кәсіпорыннан негізгі ерекшелігі бір дүркінділіг, яғни жобалық қызметтің циклді еместігі болып табылады.

Қызметтері жобаны орындаумен байланысты ұйымдарды екі категорияға бөлуге болады:

– өздерінің табыстарының негізгі бөлігін жоба тапсырыстарын іске асырумен табатын ұйымдар;

– жобаларды басқаруды басқарудың негізгі түрі ретінде қолданатын ұйымдар.

Стратегиялық жоспарлауда қандай-да бір жобаның орындалуына қатысты шешім қабылдау критерийлері мен бағыт-бағдарларын анықтауға мүмкіндік беретін ұйымның даму векторы анықталады. Өз кезегінде, жобаларды басқару әдістері мен құралдары жобаларға бақылау жүргізуге мүмкіндік береді және олардың өз мерзімінде, анықталған бюджет шегінде орындалуын қамтамасыз етеді. Бірақ бұл үдерістер басқарудың стратегиялық және оперативтік әртүрлі деңгейлерінде жүзеге асады, сондықтан төмендегі сұрақтар туындайды:

Орындалатын жобалар қойылған мақсаттарға қаншалықты дәрежеде сәйкес келеді?

Қаржыландыру құрылымы қойылған мақсаттарға сәйкес келе ме?

Қолда барлық ресурстар бар ма?

Жобалардың портфелін басқару әдістерін қолдану – жоғарыда аталған және басқа да маңызды сұрақтарға жауап алуға мүмкіндік береді. Жобалардың портфелін дұрыс таңдау және табысты жүзеге асыру стратегиялық басқару мен жобаларды басқарудың арасындағы байланыстырушы үзбе болып табылады. Мұндай ортада ұйымның басшылық етуші буыны стратегиялық мақсатқа сәйкес келетін, тек «іске асатын» жобаларға ғана көңіл бөлу арқылы ресурстарды пайдаланудың оңтайлы әдістерін іздестірудің барлық қажетті ақпараттарын иеленеді.

Жобалардың жүзеге асуы, оны басқарудың тиімділігі оны ұйымдастыру дәрежесіне байланысты, яғни ұйымдастырушылық құрылымының ұтымды құрылуына байланысты.

Әрине, жобалық менеджмент жүйесін қолдану бір жағынан өте перспективті, өйткені жаңа мүмкіндіктер пайда болады, басқару үрдісінің қалыптасқан жағдайға динамикалық түрде бейімділігін қамтамасыз етеді, бірақ бір мәселе туындауы мүмкін. Ол мәселе мамандардың жетіспеушілігімен байланысты, сол себепті сәтті жобалардың өзі де жүзеге асырылмай қалуы мүмкін.

Басқарушылар өз қызметі барысында олардың пікірінше тексерілген, сенімді деген, яғни ескірген қағидаларды пайдаланады, ол өз кезегінде тәжірибе жүзінде тиімсіз болып шығады. Сонымен қатар, басшылар кәсіби шеберліктің қажетті деңгейін көрсете алмайды, соған қарамастан олар басқарудың барлық кезеңдері мен үрдістеріне қатысқысы келетіндіктен өкілеттікті бөліспейді. Яғни, өкілеттіктің кәсіби мамандарға уақтылы берілмеуіне байланысты басқарушылық үрдістің тиімділігі төмендейді.

Әдетте, жобаның сәттілігі негізгі үш факторға негізделеді: мерзім, сапа және жоба бюджеті. Жобаларды басқаруды үш фактор бойынша бірдей тиімділікпен жүзеге асыру қиындықтар туғызады. Көп жағдайда жобалардың құны жоспарлық көрсеткіштерден біршама ауытқып,

қосымша бюджетті қажет етеді. Сапаны жоғары деңгейде қамтамасыз ету мерзім мен бюджетті тиімді басқару талабын туғызады. Жобалық менеджерлердің «Prince» ағылшын ассоциациясы жобаларды басқаруды техникалық ерекшеліктері мен талаптарына сәйкес бекітілген бюджет шегінде және белгілі уақытта аяқтау бойынша басқарушылық тапсырма деп анықтайды (Аткинсон Р. 1999: 337 б.)

Нәтижелер мен пікрталас. Жобаларды жүзеге асыру жобаның табыстылығына жоғары деңгейде әсер ететін ұйымдық құрылым шегінде жүргізіледі.

Төмендегідей ұйымдық құрылымдарды атап көрсетуге болады:

– функцианалдық құрылым, ұйымда қолданыстағы функционалды иерархиялық құрылымды қолдануды қарастырады. Жоба менеджері тек жалпы координациялық жұмыстарды атқарады;

– дивизиондық құрылым (аймақтық, өнімдік немесе технологиялық сипаты бойынша ұйымдастырылған функционалдық құрылымның бір түрі);

– жобалық құрылым – жобаның жұмыс кешені ұйымның иерархиялық құрылымына тәуелсіз дайындалады деп болжайды;

– матрицалық құрылым – жобалық және функционалдық құрылымдардың басымдылықтарын біріктіретін құрылымның аралық түрі.

Жоба қатысушылары – жобаға белсенді қатысатын немесе жобаның атқарылуы немесе аяқталуы мүдделеріне әсер ететін адамдар немесе ұйымдар. Жобаға қатысушылар да жобаның мақсаты мен нәтижелеріне әсер ете алады. Жобаны басқару командасы жобаның табысты аяқталуын қамтамасыз ету үшін жоба қатысушыларын анықтауы, олардың талаптары мен үміттерін анықтауы, талаптарға қатысты әсерлерін басқаруы қажет. Жобаның типіне байланысты оны жүзеге асыруға бірнеше ұйымдар қатысуы мүмкін. Олардың әрқайсысының өзінің функциялары, жобаға қатысу деңгейі және жауапкершілік деңгейлері бар.

Жобаның басты қатысушысы – тапсырыс беруші – жоба нәтижесінің болашақ иегері және қолданушысы. Тапсырыс беруші заңды және жеке тұлға бола алады. Тапсырыс беруші ретінде жалғыз ұйым және жоба нәтижесін қолдану мақсатында жобаны жүзеге асыруға күштерін, мүдделерін және капиталдарын біріктірген бірнеше ұйым болуы мүмкін.

Тапсырыс беруші инвестор немесе басқа да заңды, жеке тұлғалар бола алады. Инвестор – бұл жобаның нәтижесі болып келетін соңғы өнімді алуға қажетті ресурстармен қатамасыз ететін тұлға немесе топ. Жоба менеджері – бұл жобаны басқаруға жауапты адам, ол жобаны басқару жұмыстарын атқарады: жоспарлау, бақылау және жоба қатысушыларының жұмысын координациялау. Жоба менеджерінің басшылығында жоба командасы қызмет атқарады.

PMBOK жобаларды басқарудың барлық үдерісін білімнің тоғыз саласы бойынша бөледі:

Жобаны интеграциясы бойынша басқару
Жобаны мазмұны бойынша басқару
Жобаны мерзімі бойынша басқару
Жобаны құны бойынша басқару
Жобаны сапасы бойынша басқару
Жобаны адами ресурстары бойынша басқару
Жобаны коммуникациясы бойынша басқару
Жобаны тәуекелі бойынша басқару
Жобаны сатып алулар бойынша басқару

Жобаның интеграциясын басқару жобаны басқару үдерісі топтарының шеңберіндегі жобаларды басқару бойынша түрлі үдерістер мен іс-әрекеттерді анықтауға, нақтылауға, құрамдастыруға, біріктіруге және үйлестіруге қажетті үдерістер мен іс-әрекеттерден тұрады. Жобаны басқарудың мәнмәтінінде интеграция ұғымы біріктіру, шоғырландыру, жүйелеу және бірлескен әрекеттер секілді жоба аяқталуының әрі жобаның сәтті нәтижесіне мүдделі тұлғалардың талаптары орындалуының өзегі болып табылатын сипаттамаларды біріктіреді. Жобаның интеграциясын басқару ресурстарды бөлуге, шиеленісті мақсаттар мен баламалар арасында ымыраны табуға, сонымен қатар жобаларды басқару бойынша білім салалары арасындағы өзара тәуелділікті басқаруға қатысты шешімдер қабылдауды қамтиды. Жобаның интеграциясын басқару қажеттілігі жекелеген үдерістер өзара әсерлескен жағдайда айқын көрінеді. Мысалы, тәуекелді қабылдауды жоспарлауға қажетті құнды бағалау құн, мерзім және тәуекел бойынша білімдер саласынан үдерістерді интеграциялауға тартады. Жоба персоналын қамтамасыз етудің түрлі баламаларымен байланысты қосымша тәуекелдер туындағанда бір немесе бірнеше рет осы үдерістер қайталануы мүмкін. Жобаны басқару үдерісі топтарының арасындағы байланыс жиі қайталанады. Жоба басында жоспарлау үдерісі топтары атқару үдерісі топтарына жобаны басқарудың құжатталған жоспарын ұсынады, содан соң жоба барысында өзгерістер пайда болса, жобаны басқару жоспарына жаңартулар енгізеді.

Жобаның мазмұнын басқару жобаның сәтті орындалуына қажетті жұмыстардың ғана

жобаға енуін қамтамасыз ететін үдерістерді біріктіреді: мазмұнды жоспарлау, мазмұнды анықтау, жобаның иерархиялық құрылымын құру, мазмұнды бекіту, мазмұнды басқару.

Жобаның мерзімін басқару жобаның уақтылы аяқталуын қамтамасыз ететін үдерістерден тұрады: операцияларды анықтау, операциялардың кезектілігін анықтау, операциялардың ресурстарын бағалау, операция ұзақтылығын бағалау, кесте жасау, кестені басқару.

Жобаның құнын басқару бюджетті өңдеу, шығынды басқару, жоспарлау барысында орындалатын және жобаның бекітілген бюджет шегінде аяқталуын қамтамасыз ететін үдерістерді біріктіреді.

Жобаның сапасын басқару жоба көздеген қажеттіліктерін қанағаттандыратындай сапа бойынша ережелерді, мақсатты, жауапкершілікті анықтайтын ұйым үдерістері мен әрекетінен тұрады. Сапаны басқару нақты ережелер мен шараларды қарастыратын сапаны басқару жүйесі арқылы, сонымен қатар жоба барысында үдерістердің ұдайы дамуына қажет жағдайда өткізілетін әрекеттер арқылы жүзеге асады.

Жобаның адами ресурстарын басқару жоба тобы басшылығынан, басқарудан, ұйым үдерістерінен тұрады. Жоба тобы нақты роль берілген және жоба орындалуына нақты жауапкершіліктермен бөліскен мамандарды құрайды (Мирзоева С.М. 2015: 542 б).

Жобаның коммуникациясын басқару жоба ақпараттарының уақтылы құрылуына, жинақталуына, сақталуына, қабылдануына және пайдаланылуына қажетті үдерістерді біріктіреді.

Жобаның тәуекелін басқару тәуекелді басқаруды жоспарлауға, олардың сәйкестендіріліп талдануына, тәуекелді қабылдауына қатысты, сонымен қатар жоба шеңберіндегі тәуекелдерге мониторинг жасап, бақылауға байланысты үдерістермен түсіндіріледі. Жобаның тәуекелін басқару мақсаты жобаның жүзеге асуы барысында игілікті істердің пайда болу ықтималдылығын арттырып, қолайсыз әрекеттердің орын алу мүмкіндігін төмендету болып табылады (Пол Р. 2006: 19 б.).

Жобаның сатып алуларын басқару атқарушы ұйымнан тыс өндірілетін өнімдердің, қызметтердің және нәтижелердің орындалуына қатысты сатып алу, игеру үдерістерінен тұрады. Жобаны сатып алулар бойынша басқару жоба тобы мүшелерінің өкілдігімен дайындалған сатып алуға келісім-шарттар мен тапсырыстарды құрастыруға қажетті өзгерістер мен келісімдерді басқару болып табылады.

Өзгерістерді басқару жобалардың инициациясын жүзеге асыруды қамтиды (Юрьева Т.В. 2014: 7 б.).

Жобалық менеджмент жүйесі жұмыс сапасын басқару мәселелерінде өте қажет, тәуекелділіктің деңгейін талдауда да тиімді. Жоба басшылары жоспарланған нәтижелерден ауытқуларды талдайды, қажет болған жағдайда түзетулер енгізеді, негізделген басқарушылық шешімдер қабылдайды.

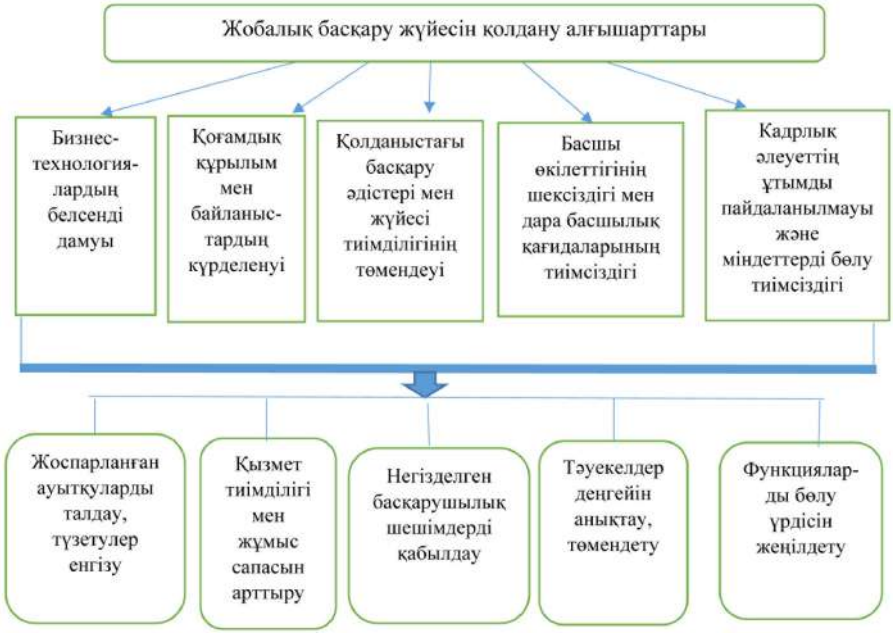

1-сурет – Жобалық басқару жүйесін қолданудың қажеттілігі мен алғышарттары (Мазур И.И. 2008: 111 б.)

Жобалық басқару экономикалық қызметтің барлық салаларында жаңа өнім шығару, қандай да бір іс-шара өткізуде немесе даму бағдарламаларын жүзеге асыруда пайдаланылады. Іскер басқарушы тек бір ғана жобамен шектелмейді, жобалар жиынтығын жүзеге асыру барысында кешенді шараларды жүргізген жағдайда ғана басқарушы сәтті нәтижеге жете алады. Жобалар жиынтығы – бұл жобалық портфель. Жобалық басқаруды қолдану мақсаттарының бастысы – инвестиция тарту қажеттілігін анықтау және оны пайдалану бағыттарын анықтау, жұмыстарды қаржыландырудың ең тиімді сызбасын әзірлеу, барлық қызмет түрлерін анықтау арқылы жоспар құру, олардың тізбектілігін, ресурс пен ақшалай қаражаттарға деген қажеттілігін анықтау.

1-кесте – Жобалық менеджмент жүйесін енгізу мәселелері және оларды шешу жолдары (Грядунова А. В. 2016: 207 б.)

Жобалық басқару жүйесіне өту мәселелері	Мәселелерді анықтау әдістері	Мәселелерді шешу жолдары
Басқару нәтижелерін бағалау мәселесі	Нәтижелік көрсеткіштер мен қаражатты жұмсау ұтымдылығының мониторингі	Ұйымдастырушылық-экономикалық есеп (мониторинг) жүргізу жүйесін жетілдіру
Кадрлардың жобаларды жүзеге асыру жүйесіне қайта бағдарлануының қиындығы мен жобалық менеджмент саласындағы біліктіліктің аздығы	Персоналмен жұмыс, міндеттердің атқарылуының тиімділігі мен оны бағалау жүргізу, жаңа бағалау жүйесін енгізу үшін қызметкерлер арасында сұхбат жүргізу	Жобалық басқаруды енгізу механизмін үйрету және біліктілікті арттыру. Мамандардың бойында жаңашылдықтарға деген дұрыс көзқарастарды қалыптастыру, қызметкерлер арасында жобаларды басқару саласындағы білімді көтеру.
Жүзеге асырылып жатқан жобаның тиімсіздік тәуекелі деңгейінің жоғары болуы	Жобаны жүзеге асыру жолдары мен оларды таңдау тиімділігінің деңгейін анықтау	Ертеректе алынған нәтижелерді талдау, жіберілген қателерді түзету, Қол жеткізу жолдарын анықтау арқылы бірі ірі масштабты мақсат таңдау кезеңдерін өтіп, ең қолайлы жобаны таңдау. Қойылған мақсаттардың қол жетімділігінің деңгейін анықтау.
Бастапқы кезеңдерде Бағдарламалық қамсыздандыруға қаржылық салымдар жасау	Әзірленген бағдарламалық өнімдерді талдау, азырақ қаржылық салымды қажет ететін оңтайлысын таңдау	Жобалық менеджментті жүзеге асыру үрдісі барысындағы перспективалар туралы дұрыс түсініктің қалыптасуы, тез арада нәтиженің болмауына дұрыс көзқараспен қарау
Тиімді нормативті-құқықтық базаның жоқтығы	Құқықтық базаның қалыптасқан жағдайға бейімділігін талдау және бағалау, қарама-қайшылықтарды анықтау	Нормативті-құқықтық базаның жетілдірілуі
Жобалар менеджментінің үйлесімді әдістемесінің жоқтығы	Персоналды дайындау және қайта дайындау кезіндегі қиындықтарды анықтау, іс-жүргізу жүйесінің тиімсіздігі	Әдістемелік нұсқаулар әзірлеу, іс-жүргізу жүйесін жетілдіру
Жобаны жүзеге асыруға қажетті команда құруға кедергі келтіретін қатаң ұйымдастырушылық құрылым	Персоналдың қалыптасқан жағдайға бейімділігі деңгейі мен олардың міндеттерді бөлу кезіндегі өзгерістерге дайындығын талдау	Нақты жобаға қатысатын мамандар командасын анықтау, анықталған міндеттерді шешуге қажетті қызметкерлерді іріктеу
Нәтижеліктің негізгі көрсеткіштерін анықтау және нәтижелерді бағалау қиындығы	Жобаны таңдау критерийлерінің дұрыстығын талдау, мақсат қою мен күтілетін нәтижелерді анықтау, нәтижелік деңгейі мен нәтижеге қол жеткізе алмау фактілерін анықтау	Нәтижені бағалау үшін сырттан тәуелсіз эксперттерді шақыру
Функцияларды ұтымсыз бөлу, жобалық басқарудың толық енгізілмеуіне байланысты функциялардың қосарлануы	Қызметкерлердің өз міндеттерін тиімсіз атқаруы фактілерін анықтау, жұмыстардың атқарылуының мерзімдерінің бұзылуы мен қызметкердің өз функциясын толық түсінбеуін анықтау	Басшының мақсаттарды нақты бөлуі, жобаны жүзеге асырудағы командаларды және жетекшілерді анықтау, оларды міндеттерінің бөлінуі туралы ақпаратпен қамтамасыз ету

Жобалық басқару жүйесінің сәтті енгізілуі үшін бірқатар шарттар орындалуы тиіс. Мемлекеттік қызметке жобалық менеджмент жүйесін енгізудегі шаралардың сәттілігі үшін келесі бағытта жұмыстар атқарылуы тиіс: мемлекеттік басқару саласындағы мемлекеттік қызметкерлердің білім деңгейі мен біліктілігін арттыру; іс-жүргізу саласын жетілдіру, өйткені жұмыстарды құрылымдау үшін құжаттық негіз қажет; жобалық басқару бойынша әдістемелік нұсқаулар әзірлеу, жобалық басқару міндетті түрде стратегиялық басқарумен қатар жүргізілуі тиіс; жобаны таңдау кезінде келесідей критерийлер есепке алынуы тиіс: жоба барысында міндеттердің нақты бөлінуі, жобаны жүзеге асыру барысында қиындықтар мен қосарланушылықты болдырмау мақсатында атқарушыларды тағайындау; ақпараттық базаны, жіберілген қателердің қайта орын алмауын қадағалайтын сәтті тәжірибені пайдалана отырып тәжірибе жинау жүйесін қалыптастыру, жобаларды басқаруды жүргізу саласындағы статистикалық мәліметтерді жинау, әлеуметтік маңызы бар жобалардың маңыздылығын арттыру, жүзеге асырылып отырған шаралардың нәтижелігін объективті түрде бағалау мақсатында эксперттер қызметіне жүгіну, сол арқылы жобаларды басқару саласын реттеуді жетілдіру арқылы уақтылы нормативтік-құқықтық базаны оңтайландыру жүргізіп мемлекеттік басқару саласына инновацияларды енгізу мүмкіндігіне ие болу.

Сөзсіз, жобаларды басқару жүйесі заманауи, тиімді және нәтижелі болып табылады. Мұндағы маңыздысы, басшылық жобаларды басқару жүйесін енгізуге және белсенді пайдалануға дайын болуы тиіс, оның қажеттілігін шынайы түсіну, алынатын нәтижеге дайын болу, жобаны енгізу үрдісіндегі шығындар қажеттілігін түсіну, талдау.

Осы тұрғыда басшылықтың негізгі міндеті жобаны басқарудың сауатты саясатын құру болып табылады, ол: нұсқаулықтар, шаблондар, менеджменттің негізі ретінде қажет болатын, максималды түрде бейімделген сәйкес құжаттар. Әрине кез келген ұйымда жаңа ыңғай, инновацияның енгізілуі туралы шешім қабылдануы кезінде оған сәйкес инфрақұрылым, ресурстар және адами әлеует қажет. Сонымен қатар, кез келген өзгерістер кезең кезеңімен, тізбектеліп енгізілуі тиіс. Әрбір жобаның ерекшелігі уақыттық көрсеткіштердің анықталуы болып табылады, яғни жобаның жүзеге асырылу және нәтижеге қол жеткізілу уақытын белгілеу.

Жобаны басқару үрдісі уақыт пен қаржылық ресурстардың шектеулігін есепке ала отырып, неғұрлым тиімді әдістерді таңдау жағдайында жүзеге асыруды бақылау мен шекті нәтижеге қол жеткізу болып табылады (Деваприа К.: 2006: 557 б.).

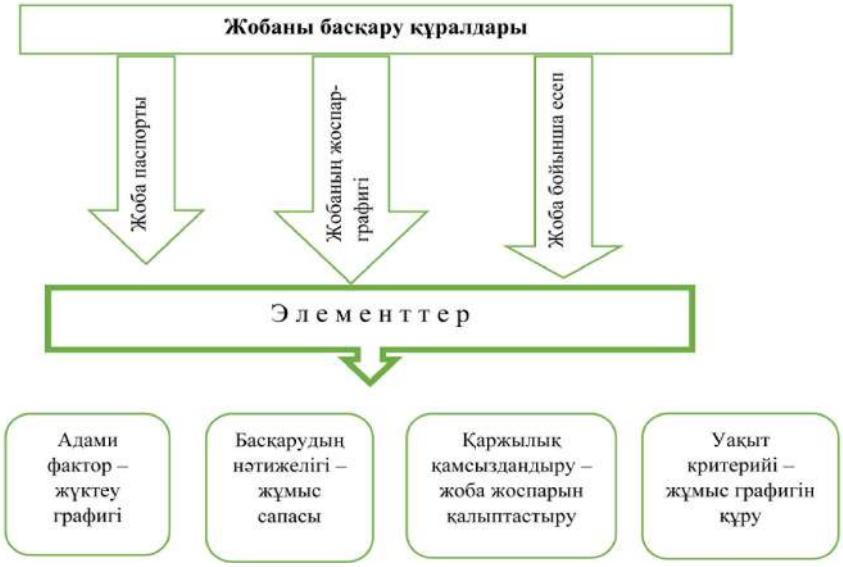

2-сурет – Жобалық басқару құралдары (Толстова И.Э. 2014: 103 б).

Басқарудың әдістерін анықтаушы факторлардың ішіндегі маңыздысы адами фактор болып табылады. Қызметкерлерді жұмыспен жүктеу графигі осы саладағы бақылауды жүргі-

зуді қамтамасыз етеді. Мемлекеттік басқарудағы жобалық менеджмент жүйесін қолдану белгілі-бір шараларды жүзеге асыруда құралдарды ұтымды пайдалану, қолданылатын шаралардың нәтижелігі, экономикалық, саяси, әлеуметтік салалардың өзгеруіне байланысты жүйе икемділігі. Бұл ірі масштабты құрылған, бірақ тиімді емес иерархиялық құрылымдармен күрес және басшылық үшін белгілі бір қалыптасқан жағдайларда ұтымды шешім қабылдауға мүмкіндік болып табылады.

Жобаларды басқарудың жоғарыда қарастырылған барлық аспектілері маңызды болып саналады. Жобаларды басқару үрдісінде жаңа шешімдерді қабылдау (Силвайн Л. 2011: 359 б.), жобаларды жүйелік басқару, жобаның әлеуметтік тиімділігі, жобаны басқарудағы өзгерістерді басқару мәселелері (Омар Б.К. 2014: 1 б.) шешімін табуы тиіс.

Жобалық менеджменттің экономика мен қоғамның түрлі салаларында, сонымен қатар мемлекеттік басқаруда да қолданылуының мүмкіндігі зор. Мысалы, Малайзияда жобалық менеджмент көмегімен үкіметті трансформациялаудың арнайы бағдарламасы қолға алынды, сондай-ақ Ресей үкіметі жанынан жобалық кеңсе құрылды. Малайзия мен Ресей үкіметіндегі өзгерістердің мақсаты – мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін және олардың азаматтар алдындағы атқарған қызметтері бойынша жауапкершілігін арттыру болып табылады.

Мемлекеттік сектор қазіргі таңда сауатты деңгейдегі жобаларды басқаруға зәру деуге болады, өйткені көптеген жобалар салық төлеушілердің қаржысы есебінен жүзеге асырылады. Сондай-ақ, мүдделі тараптардың көптігімен сипатталатын мемлекеттік сектор жобалары заң ерекшеліктері ескерілетін, жоспарлау мен жүзеге асырылу кезінде белгілі бір ережелер мен процедураларды ұстануды қажет ететін саяси ортада жүзеге асырылады. Үкіметтің жобалары мен бағдарламалары ұлттық өсуге үлкен үлесін қосады (Пиирасит П. 2016: 452 б.).

Малайзия елінде жобалық менеджменттің енгізілуіне арнайы құрылған жобалық офис (Project Management and Delivery Unit – Pemandu) жауапты. Pemandu министрліктер қызметі туралы ақпаратты құру, қолдану, пайдалану, тарату арқылы мемлекеттік сектор тиімділігін арттыру және мониторинг қызметін атқарады.

Жалпы министрліктердің және жеке министрлердің қызметі тиімділіктің негізгі көрсеткіштері (Key Performance Indicators – KPI). Осы орайда тиімділіктің мақсатты көрсеткіштерінің нақты, қолжетімді және түсінікті болғандығы абзал. Малайзия үкіметінің трансформациялану бағдарламасының негізгі ерекшелігі мемлекеттік қызметкерлер іс-әрекетінің мониторингінің мерзімді негізде жүргізіліп отыруы және оның нәтижелерінің кең қоғам мүшелерінің талқылауына ұсынылатындығында. Инновациялық әдістің мәні елдегі мемлекеттік қызметкерлердің іс-әрекеті мемлекет саясатының стратегиялық даму бағыттарымен тығыз байланысы. Ал ол бағыттардың анықталуы тек жоғары деңгейдегі басқарушылардың ғана емес, мәселенің мән-жайын жетік білетін, ол бағыттарды жүзеге асырушылардың қатысуымен жүргізіледі. Pemandu алдына қойылған нақты міндеттерді шешу үшін жобалық офистер мен мақсатты лабораториялар құрылған. Нәтижесінде үкіметті трансформациялау бағдарламасы мақсатты мәндеріне жетіп қана қоймай, оның орындалуы 130 % мөлшерінде орын алған. Бұл идея Ресейде қызығушылық танытып, қолдау тапты. Нәтижесінде KPI бағалау жүйесін енгізілген президент жанындағы стратегиялық даму және приоритетті жобалар бойынша кеңес құрылды. Алайда бұл кеңес құрамына саяси қайраткерлер кірді. Малайзия тәжірибесінде жоба офисінің құрамына үлкен көңіл бөлінді, оның құрамына негізінен жеке сектор өкілдер кіргізілді, өйткені олар инновациялық көзқарас пен жаңа ыңғай буындары деп танылды (Басқару мәдениеті. 2014: 1 б).

Елімізде 2015 жылғы республикалық бюджеттің атқарылуы бойынша Есеп комитетінің мәліметіне сәйкес «2015 жылы 153 республикалық инвестициялық жобалардың ішіндегі 96 жобаны аяқтау жоспарланған, алайда олардың нақты 81-і ғана аяқталған. Сондай-ақ осы республикалық жобаларды жүзеге асыру барысында орталық мемлекеттік органдар 149,6 млрд. тенге көлемінде құқық бұзушылық орын алған, оның ішінде 2015 жылғы республикалық бюджеттің 10,6 млрд. тенге қаражаты мақсатсыз пайдаланылған. Аталған мәселелерді шешудің халықаралық тәжірибе дәлелдеген басты жолы мемлекеттік секторға жобаларды басқаруды енгізу болып табылады.

Қорытынды

Қазақстандағы мемлекеттік секторға жобалық менеджменттің енгізілуі бүгінгі күні инициация кезеңінде болып табылады. Мемлекеттік сектордың түрлі деңгейінде өте көп талқылаулар мен пікірталастар болды. Ендігі

кезеңде талқылаудан кейінгі нақты іс-әрекеттер жасау кезеңіне көшу қажет. Осы бағытта бүгінгі күні қазақстандық мемлекеттік-жеке серіктестік (МЖС) кеңсесі нақты іс-шаралар жүргізуде. Ол шаралар мемлекеттік сектор қызметке процесстік-бағытталған жобалық менеджментті енгізіп қана қоймай, сонымен қатар мемлекетті органдардың инвестициялық қызметінің тиімділігін арттыруға, мемлекеттік-жеке серіктестік жобаларына халықаралық инвестицияларды тартуды жетілдіруге және мемлекеттік қызметкерлердің сол бағыттағы қызмет құзіреттерін арттыруға бағытталған.

МЖС жобалық кеңсесі жобаны басқару стандарттарын әзірлеу мен енгізу бойынша қызметін жүргізуде. Мемлекеттік секторға бұл қандай пайда әкелуі мүмкін? Біріншіден, бұл тұрақты бақылау, жаспарлау кезеңінде тапсырыс берушінің жоба мазмұны, оның кестесі, құны, тәуекеліне қатысты барлық талаптары ескерілгендіктен (Ли. Й.Ш. 2006: 587 б.), нәтижеге жетуді бақылау қиындық тудырмайды. Екіншіден, тараптардың үйлесуі, жобалық басқаруда командалық қызмет маңызы жоғары, сондықтан мүдделі тараптар қызметі үйлестірілуі тиіс. Үшіншіден, жобалық басқару шектеулі уақыт аралығындағы, шектеулі ресурсты пайдалану сапалы мақсатқа жетуді көздейді. Жобалық басқару осындай шартты қызметтің сапалы орындалуын қамтамасыз етуі тиіс. Жалпы алғанда, шетелдік тәжірибені ескере отырып, мемлекеттік секторға жобалық менеджментті енгізу тұрақты саяси ерік пен қоғамдық қолдауды қажет етеді және жергілікті азаматтардың мұқтаж мәселелерін шешуге бағытталуы тиіс (Катрин Ф. 2006: 539 б, Мариан М. 2010: 27 б.).

Әлемдік зерттеулер бойынша 2020 жыл соңына қарай әлемдік бюджеттік 30%-ы немесе 45 трлн $ қаржысы бағдарламалар мен жобаларға жұмсалады. Сондай-ақ әлемдік эксперттер бүгінгі күні 30,0 млн маманның жобаға бағытталған қызметке кірістірілгендігін айтады. Осылайша мемлекеттік басқару деңгейіндегі жобалық басқару маңыздылығы артуда. 2010 жылы ҚР Жобалық менеджерлер Кеңесі «Нұр Отан» партиясымен бірлесе отырып 2010-2020 жылдар аралығында Қазақстандағы жобалық менеджменттің даму тұжырымдамасын әзірледі (Тұжырымдама: 2012: 1 б.). Соған сәйкес 2013 жылы мемлекеттік қызмет саласында жобалық менеджмент мамандығына оқыту басталды. Жобаларды басқару саласындағы тыңғылықты ғылыми-техникалық зерттеулерсіз идеялардың коммерциализациясының тиімділігі төмендейді (Бруно К. 2005: 26 б). Алайда қабылданған шараларға қарамастан жобалық менеджмент дамуы жолындағы мәселелер азаяр емес. Олардың бастысы елдегі кез келген бастаманың мемлекеттің қолдауынсыз даму қиындығы болып табылады.

Елдегі жобалық менеджмент дамуын жеделдету үшін келесі шаралар қолға алынуы тиіс:

– елдің жобалық менеджментті дамыту саясатын бекіту және Қазақстанның әлемдік жобалық менеджмент кеңістігіне интеграциясын қолдау;

– жобаларды басқарудың ұлттық стандарттарын әзірлеу және олардың халықаралық стандарттармен үйлесімділігін қамтамасыз ету;

– жобаларды басқару саласындағы академиялық және кәсіби білім беруді дамыту;

– жобаларды басқаруды пайдалануды ынталандыру жүйесін құру.

Жобалық тәсілдің басты артықшылығы – жобаларды басқарудың тиімді әдістері арқылы қызметкерлердің жұмысының сапасы мен тиімділігін арттыруға болады (Прокофьев С.Е. 2016: 44 б.). Жобаларды тиімді басқару жобаның сәттілігінің кепілі болады (Ата-М. 2017: 1658 б.]. Бұл жұмыстар кешені мемлекеттік қолдауды қажет ететіндігі анық және жобаларды басқару Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуының басым бағыттарының бірі ретінде қабылдануы тиіс.

Әдебиеттер

Ата-Мусавир, Карлос Эдуардо Мартинс Серра, Офер Цвикаэль, Имран Али. Жобаларды басқару, пайдаларды басқару және жоба жетістігі: ұйымдастырушылық стратегияларды жүзеге асыруды қолдау жолында. /Жобаларды басқару бойынша халықаралық журнал. 35 том, 8-басылым, қараша, 2017, 1658-1672 беттер. https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2017.07.007

Аткинсон Р. Жобаларды басқару: құн, уақыт және сапа, екі ең жақсы болжам және құбылыс, басқа жетістік критерийлерін қабылдау уақыты келді / Жобаларды басқарудың халықаралық журналы, том 17, 1999 ж., 337-342 беттер. https://doi.org/10.1016/S0263-7863(98)00069-6

Баарат Вагадиа. Үндістанға аутсорсинг – құқықтық анықтама. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2007. https://doi.org/10.1007/978-3-540-72220-5

Басқару мәдениеті: Қазақстан жобалық және инновациялық менеджментке халықаралық жолда // Жетістік. Бірінші басшылардың бизнес басылымы. http://success.kz/archive/2014/223-kultura-upravleniya-kazahstan-na-mezhdunarodnom-puti-k-proektnomu-i-innovacionnomu-menedzhmentu.html

Бруно Кассиман, Чьяра ди Гуардо, Джованни Валентини. (2005) Динамикалық ортада ҒЗТКЖ жобаларын ұйымдастыру және бағалау. Наваррадағы бизнес-мектеп, 16 б.

Бруно Кассиман, Чьяра-ди-Гуардо, Джованни Валентини. Инновациялық қызметті ұйымдастыру: ғылыми-зерттеу жобалары, іс-әрекеттері және әріптестері // Наваррадағы бизнес-мектебінің университеті. 26 бет, 2005 жылғы 14 шілде

Грядунова А.В., Крюкова О.А., Леонова О.В. 2016 ж., Мемлекеттік басқару жүйесіндегі жобалық менеджмент: қолдану мәселелері. Қоғамдық ғылымдардың орта орыс жаршысы, 11 том, №4, 203-213 б.

Жобаларды басқару бойынша білім беру мекемесіне нұсқаулық (PMBOK® нұсқаулығы) – бесінші басылым [Электронды ресурс]. – Қол жетімді: http://www.pmi.org

Жобаларды басқару: (2008) оқу құралы / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро, Н.Г. Ольдерогге. – М.: «Омега-Л» баспасы, – 405 с.

Ивасенко А. Г. (2009) Жобаларды басқару: оқушыларға арналған оқу-әдістемелік кешені. – Дондағы Ростов, Феникс. – 330 б.

Деваприа К. Желілік инфрақұрылым салаларындағы мемлекеттік-жекеменшік әріптестік ұйымдарын қаржыландыру мәселелерін басқару // Халықаралық жобаларды басқару журналы Том 24, 7-басылым, 2006 ж., қазан, 557-565 беттер

Катрин Фишер, Андреа Джунгбеккер, Ханс Вильгельм Алфен (2006) МЖӘ мақсатты топтарының пайда болуы және олардың Германиядағы жобаларды жүзеге асыруға ықпалы // Халықаралық жобаларды басқару журналы, 24-том, 7-басылым, қазан, 539-547 бет. https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2006.07.002

Қазақстан Республикасында жобалық менеджментті дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған тұжырымдамасы // Қазақстан Республикасының жобалық менеджерлерінің одағы. http://spmrk.kz/kontseptsiya-prodvizheniya-proektnogo-menedzhmenta.html

Ли-Йин Шен, Эндрю Платэн, Дэнг Х.П. (2006) Гонконгта мемлекеттік сектордағы жобалардың тәуекелін басқару үшін мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің рөлі // «Жобаларды басқарудың халықаралық журналы» 24-том, 7-басылым, қазан, 587-594 беттер. https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2006.07.006

Мариан Мосзоро Жобаларды мемлекеттік-жеке меншік қаржыландырудағы оппортунизм // Наваррадағы бизнес-мектебінің университеті. 27 бет, 2010 жылғы 15 қазан

Матвеева Л. Г. (2009) Жобаларды басқару: оқулық. – Дондағы Ростов: Феникс, – 423 б.

Мирзоева С.М. (2015) Жобалық басқаруды ұйымдастыруда персоналды басқару // Экономика және кәсіпкерлік. – № 5 – 1 (58 – 1). – 542 – 544 б.

Омар Б.К. Қазақстандағы жобаларды басқаруды талдау //articlekz.com – 2014. http://articlekz.com/article/8808 Пиирасит Патанакул, Янг Хуун Квак, Офер Звикал, Мин Лию Ірі масштабты үкіметтік жобаларды орындауға не ықпал етеді? // Жобаларды басқарудың халықаралық журналы, 34-том, 3-басылым, 2016 ж., сәуір, 452-466 беттер https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2015.12.001

Пол Рикардсон, Питер Бест, Питер Грин, Майкл Роземан (2006) Бизнес-үдерістердің тәуекелдерін басқару, сақтау және ішкі бақылау: зерттеудің күн тәртібі // Наваррадағы бизнес мектеп, 19 б.

Попов Ю.И. (2010) Жобаларды басқару: білім беру мекемелерінің тыңдаушыларына арналған оқу құралы. – М.: ИНФРА-М, – 208 б.

Прокофьев С.Е., Васильев А.И. (2016) Мемлекеттік билік органдарындағы жобалық басқаруды ұйымдастыру // Басқарушылық ғылымдар. №4, 44-52 беттер.

Романова М.В. (2010) Жобаларды басқару: оқу құралы. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, – 253 б.

Силвайн Ленфле. (2011) Күтпеген белгісіз жобалардағы параллельді тәсілдердің стратегиясы: Ретроспективті Манхэттен оқиғасы // Халықаралық жобаларды басқару журналы. 29 том, 4-бөлім, мамыр, 359-373 беттер. https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2011.02.001

Толстова И.Е., Калошина Т.Ю. (2014) Жобалық қызмет басқарушы кадрлардың кәсіби құзіреттерінің қалыптасу деңгейінің мониторингінің құралы ретінде // Заманауи әлемдегі кәсіптік білім. – № 3 (14). – 103-109 беттер.

Туккель И.Л. (2011) Инновациялық жобаларды басқару: оқулық. – СПб: БХВ-Петербург. – 396 б.

Уильямс Д., Парр Т. (2004) Корпоративтік бағдарламаларды басқару. Palgrave Macmillan, Лондон, https://doi.org/10.1057/9780230514706_5

Фунтов В.Н. (2011) Компаниялардағы жобаларды басқару негіздері: оқу құралы. – М. – 394 б.

Эрик Эрно-Кольдеде. (2000) Жобаларды басқару теориясы және ғылыми жобаларды басқару // Копенгаген бизнес мектебі, 37 б

Юрьева Т.В. (2014) Жобалық тәсіл стратегиялық мақсаттарды жүзеге асыру құралы ретінде // Экономикалық ғылымдар. – – № 11 (120). – 7–10 б.

References

Ata ul Musawir, Carlos Eduardo Martins Serra, Ofer Zwikael, Imran Ali. Project governance, benefit management, and project success: Towards a framework for supporting organizational strategy implementation / International Journal of Project Management Volume 35, Issue 8, November 2017, Pages 1658-1672. https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2017.07.007

Atkinson, R. Project management: Cost, time and quality, two best guesses and a phenomenon, it's time to accept other success criteria /International Journal of Project Management, Volume 17, 1999. p.337–342. https://doi.org/10.1016/S0263-7863(98)00069-6

Bharat Vagadia. Outsourcing to India – A Legal Handbook. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2007. https://doi.org/10.1007/978-3-540-72220-5

Culture of Management: Kazakhstan on the International Road to Project and Innovative Management // Success. Business edition of the first leaders. http://success.kz/archive/2014/223-kultura-upravleniya-kazahstan-na-mezhdunarodnom-puti-k-proektnomu-i-innovacionnomu-menedzhmentu.html

Bruno Cassiman, Chiara di Guardo, Giovanni Valentini. The organization and performance evaluation of R&D projects in a dynamic environment Business school university of Navarra. 2005, 16 p.

Bruno Cassiman, Chiara di Guardo, Giovanni Valentini Organizing for innovation: R&D projects, activities and partners // Business school university of Navarra. 26 pages, July 14, 2005

Gryadunova A.V., Kryukova O.A., Leonova O.V. Project management in the system of public administration: problems of application. Central Russian Herald of Social Sciences, Economic Series, Vol. 11, No. 4, 2016, 203-213 p.

A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide) – Fifth Edition [Electronic resource]. – Available at : http://www.pmi.org

Project Management: a textbook / I.I. Mazur, V.D. Shapiro, N.G.Olderogge. – M.: Omega-L Publishing House, 2008. – 405 p.

Ivasenko A.G. Project management: a manual for students. – Rostov n / a .: Phoenix, 2009. – 330 p.

K.Devapriya Governance issues in financing of public–private partnership organizations in network infrastructure industries // International Journal of Project Management Volume 24, Issue 7, October 2006, Pages 557-565

Katrin Fischer, Andrea Jungbecker, Hans Wilhelm Alfen The emergence of PPP Task Forces and their influence on project delivery in Germany// International Journal of Project Management Volume 24, Issue 7, October 2006, Pages 539-547 https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2006.07.002

Concept of development of project management in the Republic of Kazakhstan for 2010 – 2020 // Union of Project Managers of the Republic of Kazakhstan. http://spmrk.kz/kontseptsiya-prodvizheniya-proektnogo-menedzhmenta.html

Li-Yin Shen, Andrew Platten, X.P.Deng Role of public private partnerships to manage risks in public sector projects in Hong Kong// International Journal of Project Management Volume 24, Issue 7, October 2006, Pages 587-594. https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2006.07.006

Marian Moszoro Opportunism in public-private project financing// Business school university of Navarra. 27 pages, October 15, 2010

Matveeva L.G. Project management: a textbook. – Rostov n / a .: Phoenix, 2009. – 423 p.

Mirzoeva S.M. Personnel management in the organization of project management / / Economics and Entrepreneurship. – 2015. – No. 5-1 (58-1). – P. 542-544.

Omar B.K. Analysis of project management in Kazakhstan // articlekz.com – 2014. http://articlekz.com/article/8808

Peerasit Patanakula, Young Hoon Kwakb, Ofer Zwikaelc, Min Liu What impacts the performance of large-scale government projects? International Journal of Project Management, Volume 34, Issue 3, April 2016, Pages 452-466

Pall Rikhardsson, Peter Best, Peter Green, Michael Rosemann Business Process Risk Management, Compliance and Internal Control: A Research Agenda // Business school university of Navarra, 2006, 19 p.

Popov Yu.I. Project management: a manual for students of educational institutions. – Moscow: INFRA-M, 2010. – 208 p.

Prokofiev S.E., Vasiliev A.I. Organization of project management in public authorities // Administrative Sciences. 2016, No. 4, pp. 44-52..

Romanova M.V. Project Management: A Training Manual. – Moscow: FORUM: INFRA-M, 2010. – 253 p.

Sylvain Lenfle The strategy of parallel approaches in projects with unforeseeable uncertainty: The Manhattan case in retrospect // International Journal of Project Management. Volume 29, Issue 4, May 2011, Pages 359-373. https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2011.02.001

Tolstova I.E., Kaloshina T.Yu. Project activity as a tool for monitoring the level of formation of professional competencies of management personnel. Vocational education in the modern world. – 2014. – No. 3 (14). – P.103-109.

Tukkel I.L.Management of innovative projects: a textbook. – St. Petersburg: BHV-Petersburg, 2011. – 396 p.

Williams D., Parr T. Enterprise Programme Management. Palgrave Macmillan, London, 2004. https://doi.org/10.1057/9780230514706_5Туккель И. Л. Управление инновационными проектами: учебник. – СПб: БХВ-Петербург, 2011. – 396 с.

Funtov V.N. Fundamentals of project management in the company: a manual. – M.-2011. – 394 s.

Erik Erno-Kjolhede. Project Management Theory and the Management of Research Projects // Copenhagen Business School, 2000, p 37

Yurieva, T. V. The Project Approach as a Tool for Implementing Strategic Objectives // Economic Sciences. – 2014. – No. 11 (120). – P. 7-10.

МРНТИ 06.39.41

Сактаганова Г.С.[1], Карипова А.Т.[2], Каспарс Штайнбергс[3]

[1]докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Казахстан, г. Астана, e-mail: Saktaganova_gs@mail.ru
[2]доцент, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Казахстан, г. Астана, e-mail: karipovaainur@mail.ru
[3]профессор, директор учебной программы университета «Экономика и культура»,
Латвия, г. Рига, e-mail: kaspars.steinberg@eka.edu.iv

УПРАВЛЕНИЕ И ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРАНСПОРТНОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Транспорт Казахстана – сложная отрасль, осуществляющая свою деятельность во взаимодействии со всеми отраслями экономики страны. Управление разными видами транспорта осуществляется в рамках нескольких министерств и ведомств, что предполагает тесную координацию и обеспечение методологического единства в подходах к стратегии развития. Транспорт – это важная составляющая в экономике любого государства.

В статье рассматривается управление и государственное регулирование транспортной системы РК. Государственное регулирование деятельности транспортной логистики, осуществляется уполномоченным государственным органом – Комитетом транспорта при Министерстве по инвестициям и развитию РК. Деятельность транспортной системы в Казахстане регулируется в соответствии с законом, государственными программами, положениями, правилами перевозок пассажиров и багажа автомобильным транспортом и другими нормативными правовыми актами. Результаты государственного регулирования Комитета транспорта при Министерстве по инвестициям и развитию Республики Казахстан можно охарактеризовать по его контрольно-надзорной деятельности железнодорожного транспорта. Автором рассмотрены основные направления и задачи Государственной программы развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы до 2020 года, а также основные действия государственного регулирования транспортной системы. В рамках международного сотрудничества Республика Казахстан подписала ряд соглашений, меморандумов о международных автомобильных перевозках пассажиров и грузов.

Ключевые слова: управление, транспорт, транспортная система, транспортная логистика, государственная программа, государственное управление.

Saktaganova G.S.[1], Karipova A.T.[2], Kaspars Steinbergs[3]

[1]student of the department of management Eurasian National University named after l.N.Gumilyov
e-mail: Saktaganova_gs@mail.ru
[2]associate professor, Eurasian National University named after l.N.Gumilyov,
Kazakhstan, Astana, e-mail: karipovaainur@mail.ru
[3]Professor, director of study program the University Economics and culture, Latvia, Riga
e-mail: kaspars.steinberg@eka.edu.iv

Management and state regulation of the transport system of the Republic of Kazakhstan

Transport of Kazakhstan is a complex industry, carrying out its activities in cooperation with all sectors of the country's economy. Management of different types of transport is carried out within several ministries and departments, which implies close coordination and ensuring methodological unity in approaches to the development strategy. Transport is an important component in the economy of any state.

The article deals with the management and state regulation of the transport system of the Republic of Kazakhstan. State regulation of transport logistics is carried out by the authorized state body – the Transport Committee under the Ministry of Investment and Development of the Republic of Kazakhstan. The activities of the transport system in Kazakhstan is regulated in accordance with laws, government

programs, regulations, rules for the transport of passengers and luggage by road and other regulatory legal acts. The results of the state regulation of the Transport Committee under the Ministry of Investment and Development of the Republic of Kazakhstan can be characterized by its control and supervisory activities of railway transport. The author considers the main directions and tasks of the State Program for the Development and Integration of the Transport System Infrastructure up to 2020, as well as the main actions of state regulation of the transport system. Within the framework of international cooperation the Republic of Kazakhstan signed a number of Agreements, Memorandums on international road transport of passengers and cargo.

Key words: management, transport, transport system, transport logistics, state program, public administration.

Сактаганова Г.С.[1], Карипова А.Т.[2], Каспарс Штайнбергс[3]

[1]докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Астана қ.
e-mail: Saktaganova_gs@mail.ru
[2]доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Астана қ.,
e-mail: karipovaainur@mail.ru
[3]«Экономика және Мәдениет» университетінің оқу бағдарламасының директоры, профессор, Латвия, Рига
e-mail: kaspars.steinberg@eka.edu.iv

Қазақстан Республикасының көлік жүйесін басқару және мемлекеттік реттеу

Қазақстанның көлігі – бұл елдің экономикасының барлық салаларымен ынтымақтастықта өз қызметін жүзеге асыратын күрделі индустрияның бірі. Көліктің әртүрлі түрлерін басқару бірнеше министрліктер мен ведомстволардың ішінде жүзеге асырылады, бұл тығыз үйлестіруді және даму стратегиясының әдістемелік бірлігін қамтамасыз етуді білдіреді. Көлік – кез келген мемлекеттің экономикасындағы маңызды компоненттің бірі.

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының көлік жүйесін басқару және мемлекеттік реттеу мәселелері қарастырылады. Көліктік логистиканы мемлекеттік реттеудің уәкілетті органы – Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің Көлік комитеті жүзеге асырады. Қазақстандағы көлік жүйесінің жұмысы заңдарға, мемлекеттік бағдарламаларға, ережелерге, жолаушылар мен багажды жол және өзге де нормативтік құқықтық актілерге, тасымалдау ережелеріне сәйкес реттеледі. Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігі жанындағы Көлік комитетін мемлекеттік реттеудің нәтижелері темір жол көлігінің бақылау және қадағалауымен сипатталады. Автор көлік жүйесінің инфрақұрылымын 2020 жылға дейін дамыту мен ықпалдастырудың мемлекеттік бағдарламасының негізгі бағыттары мен міндеттерін, сондай-ақ көлік жүйесін мемлекеттік реттеудің негізгі іс-әрекеттерін қарастырады. Халықаралық ынтымақтастық шеңберінде Қазақстан Республикасы жолаушылар мен жүктердің халықаралық автомобиль тасымалдары бойынша бірқатар келісімдерге, Меморандумға қол қойды.

Түйін сөздер: басқару, көлік, көлік жүйесі, көліктік логистика, мемлекеттік бағдарлама, мемлекеттік басқару.

Введение

Президент Республики Казахстан поставил перед Правительством стратегические задачи посткризисного прорыва экономики Казахстана, которые включают в себя вопросы индустриально-инновационного развития страны (Государственная программа по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан, 2014). Транспорт является важнейшей составной частью рыночной инфраструктуры и экономической базой государства в целом (Дудар Т.Г., 2014). Развитие и эффективное функционирование транспортной системы позволяет обеспечивать способность своевременно и оперативно реагировать на изменение потребностей экономики и населения в транспортных услугах, определяя направления и степень концентрации усилий на решении тех или иных задач.

Управление транспортной отраслью – одна из главных составляющих ее организационной структуры, в значительной степени определяющая слаженность и эффективность работы всех звеньев по обеспечению потребностей общества в перевозках. Современный этап эволюции системы управления транспортом в условиях формирования новых экономических отношений с возрастанием доли частной собственности на транспортные средства характеризуется постепенным переходом к рыночным принципам управления, предусматривающим ограничение сферы непосредственного государственного управления транспортной деятельностью с соответствующим расширением сферы государственного регулирования.

Материалы и методы

Государственное регулирование экономики осуществляется с помощью системы взаимосвязанных методов и экономических рычагов, воздействующих на все сферы социально-экономической жизни страны, в том числе и на производство, обмен, распределение и потребление производственной продукции.

Методы государственного регулирования могут быть объединены в две большие группы: прямые методы, посредством которых устанавливаются общие условия деятельности предприятий транспорта, целесообразно подразделить на организационные, распорядительные, и косвенные методы – на экономические и социальные. Среди организационных методов он выделяет лицензирование (определение условий выхода предприятий на транспортные рынки) и установление обязательных норм по вопросам экологической безопасности и безопасности движения. К распорядительным методам относят принятие нормативных актов по вопросам транспортной политики и комплекс мер по управлению государственной собственностью в транспортном секторе.

Особое внимание заслуживает выделение социальных методов управления, которые подразумевают, например, привлечение руководителей крупных транспортных фирм к работе в государственных комитетах и комиссиях по разработке государственной транспортной политики. Среди экономических методов регулирования транспортного комплекса активно используется предоставление налоговых льгот, предоставление долгосрочных низкопроцентных государственных займов и государственных гарантий по кредитам, прямое и скрытое субсидирование транспорта, контроль за ценообразованием на транспорте (Меньщикова В.И., 2015: С.15-18).

Обзор литературы

В качестве информационных источников в статье были использованы публикации периодической печати, материалы научно– практических конференций, нормативно-правовые, межведомственные документы, информационные ресурсы всемирной сети Интернет. Использованы статистические данные Комитета транспорта. Информационную основу составили сведения Комитета транспорта при Министерстве по инвестициям и развитию РК, Программа «Нұрлы жол», Закон РК «О транспорте», Государственная программа развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы до 2020 года.

Результаты и рассуждения

Деятельность транспортной системы в Казахстане регулируется Законом РК «О транспорте» (Закон Республики Казахстан «О транспорте», 2017), Законом РК «Об автомобильном транспорте» (Закон Республики Казахстан «Об автомобильном транспорте», 2018), Законом «О местном государственном управлении и самоуправлении в РК» (Закон Республики Казахстан «О местном государственном управлении и самоуправлении в РК», 2018), Правилами дорожного движения, Правилами перевозок пассажиров и багажа автомобильным транспортом и другими нормативными правовыми актами (НПА).

В соответствии с Законом РК «О транспорте», государственное регулирование деятельности транспортной системы осуществляется уполномоченным государственным органом – Комитетом транспорта при Министерстве по инвестициям и развитию РК путем правового обеспечения, а также контроля и надзора за исполнением транспортными предприятиями законодательства РК.

Управление деятельностью транспортной отрасли реализуется на всех уровнях – от высшего – государственного до производственного – с соответствующим распределением функций (рисунок 1).

На высшем – государственном уровне управление транспортной системой, являющейся важной составной отраслью хозяйственного комплекса страны, осуществляется в целях ее гармоничного развития, обеспечения общественных потребностей в перевозках.

В соответствии с этим в компетенцию Правительства по управлению транспортным комплексом и регулированию его деятельности входит решение вопросов, определяющих задачи и пути развития транспорта в конкретных исторических условиях и обеспечивающих возможность их реализации, на основе разработки стратегии развития, формирования среды для эффективного международного сотрудничества в области транспорта и перевозок, утверждения основополагающих правовых и нормативных документов.

Компетенция Правительства и порядок действий в области транспорта определяются законом «О Правительстве Республики Казахстан». Правовой основой деятельности Правительства

являются Конституция РК, действующие законы и иные нормативно-правовые акты. Уполномоченным правительственным органом является Министерство по инвестициям и развитию Республики Казахстан, которое осуществляет руководство транспортным комплексом на отраслевом уровне.

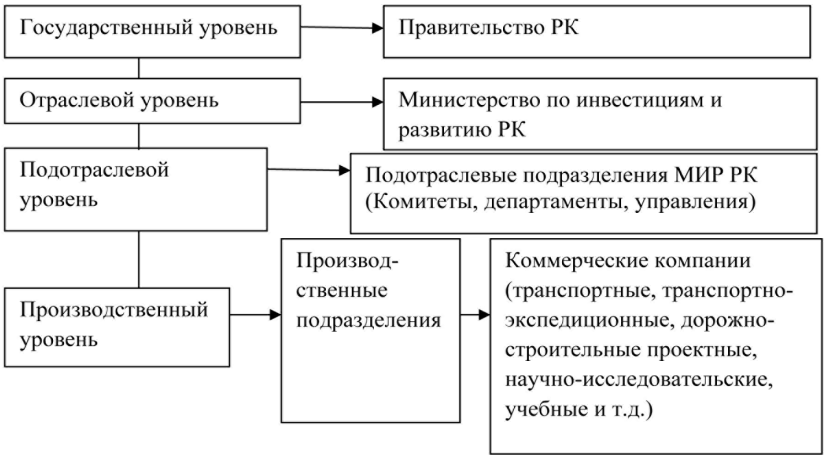

Рисунок 1 – Принципиальная структурная схема управления транспортной логистикой Республики Казахстан
Примечание – составлено автором (Положение о Комитете транспорта, 2018)

В соответствии с Положением о Министерстве по инвестициям и развитию Республики Казахстан, утверждаемым Правительством, основными, наиболее важными задачами органа государственного управления являются:

– участие в формировании государственной политики в области транспорта и последующая ее реализация, за исключением воздушного и трубопроводного;

– создание условий для обеспечения потребностей экономики республики и населения в перевозках, выполнении работ и оказании услуг, а также дальнейшее развитие перевозок и инфраструктуры транспорта;

– защита прав и законных интересов физических и юридических лиц, а также национальных интересов государства, а также создание условий для развития конкуренции, в том числе в области международных перевозок;

– осуществление контроля над обеспечением безопасной эксплуатации и деятельностью на всех видах транспорта;

– осуществление контроля над деятельностью, а также за соблюдением юридическими и физическими лицами требований законодательства в области транспорта (Положение о Комитете транспорта, 2018).

Транспортные средства должны соответствовать требованиям по энергоэффективности, безопасности жизни и здоровья человека, окружающей среды, установленным техническими регламентами в сфере транспорта. Перевозчики обязаны обеспечить безопасность жизни и здоровья граждан, безопасность движения транспортных средств, а также охрану окружающей среды. При этом, транспортный контроль включает в себя контроль за соблюдением правил перевозок пассажиров. Местные исполнительные органы в соответствии с Законом РК «Об автомобильном транспорте»:

– организуют регулярные городские перевозки пассажиров и багажа, проводят конкурсы на право их обслуживания;

– утверждают маршруты и расписания движения городских перевозок пассажиров и багажа;

– организуют перевозки пассажиров и багажа на такси;

– ведут реестр маршрутов городских и пригородных автомобильных перевозок пассажиров и багажа;

– осуществляют субсидирование убытков перевозчиков при осуществлении социально-значимых перевозок пассажиров на городском и пригородном сообщениях.

Также, требования по организации регулярных автомобильных перевозок пассажиров закреплены Приказом и.о. Министра по инвес-

тициям и развитию РК от 26 марта 2015 года № 348 «Об утверждении Типового договора организации регулярных автомобильных перевозок пассажиров и багажа» (Приказ и.о. Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан «Об утверждении Типового договора», 2015).

Среди основных предпосылок вмешательства государства в деятельность субъектов транспортного рынка можно выделить следующие:

Магистральный характер транспортной отрасли по отношению к другим отраслям инфраструктуры, социальной и производственной сфер. Балансирующее воздействие государства на развитие экономики в целом невозможно при отсутствии государственного контроля за процессами в транспортном комплексе, т. к. транспорт одновременно обслуживает и производственные отрасли, и сферы, опосредованно связанные с производством, и отрасли, обеспечивающие жизнедеятельность на территории региона. При этом функционирование всего инфраструктурного комплекса невозможно при сбоях в работе транспорта.

Социально-обусловленная необходимость поощрения конкуренции и контроля над деятельностью естественных монополий в транспортной отрасли (например, на железнодорожном транспорте) с целью ограничения стремлений монополиста к извлечению максимальной личной выгоды посредством неоправданного завышения тарифов, экономии на качестве обслуживания клиентов, отказа от невыгодных, но при этом социально значимых перевозок.

Контроль над развитием инфляционных процессов через регулирование транспортных тарифов (рост транспортных издержек неизбежно приводит к увеличению стоимости транспортируемой продукции и впоследствии к росту рыночных цен).

Высокая капиталоемкость, длительные сроки создания и отсроченная окупаемость объектов транспортной инфраструктуры, рисковый характер инвестиций – все это делает участие в развитии транспортного комплекса непривлекательным для частного предпринимательства. Поэтому государство должно взять на себя координацию и частичное финансирование масштабных проектов в транспортном секторе, создавая максимально выгодные условия для государственно-частного партнерства (Приказ и.о. Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан «Об утверждении Типового договора»,2015).

В настоящее время государство в отношении транспорта исходит из того, что экономической основой функционирования и развития транспортной системы должна стать конкуренция негосударственных операторов и привлечение частного капитала в транспортный сектор, т.е. использование принципов государственно-частного партнерства (Даубаев К., 2007: С.156).

Партнерские отношения между государственным и частным секторами (ГЧП) являются важным средством частного участия в инвестициях, поставках и управлении инфраструктурой. Правительства стремятся привлекать частные финансы для инфраструктуры через партнерские отношения между государственным и частным секторами, чтобы поддерживать инвестиции одновременно с ограничением государственных расходов. Регулированием в сфере транспортной логистики в Казахстане занимается «Комитет транспорта при Министерстве по инвестициям и развитию Республики Казахстан», осуществляющий в пределах своей компетенции регулятивные, реализационные и контрольно-надзорные функции, а также участвующий в выполнении стратегических функций Министерства в области транспорта, за исключением воздушного и трубопроводного (Нестерова А.Д., 2007).

Результаты государственного регулирования Комитета транспорта при Министерстве по инвестициям и развитию Республики Казахстан можно охарактеризовать по его контрольно-надзорной деятельности на примере железнодорожного транспорта, которая приведена в таблице 1.

Таблице 1 – Контрольно–надзорная деятельность в сфере железнодорожного транспорта

№	Показатели	2016 г.	2017 г.	январь 2017 г.	январь 2018 г.
1	Количество проверенных хоз.субъектов	325	737	32	33
2	Количество выявленных нарушений	12603	27 634	1539	244
3	Количество проверенных пассажирских поездов	253	875	46	78

4	Выявлено безбилетных пассажиров	775	1194	173	62
5	Выявлено провоз неоформленного багажа (тн.)	2,1	1 922 кг.	350 кг.	0
6	Приостановлена эксплуатация ж.д. подвижного состава	2062	515	23	0
7	Приостановлена эксплуатация ж.д. путей и стрелочных переводов	1168	1094	54	15
8	Взыскано штрафов (тенге)	45 081 909	54 148 964	1 903 866	2 394 383
9	Зарегистрировано ж.д. подвижного состава (ед.)	190 502	207 748	190 502	209 247
10	Крушение	9	7	0	2
11	Авария	1	1	0	0
12	Событие	-	234	9	16
13	Инцидент	-	639	70	66
14	Всего нарушений безопасности движения	1031	881	79	84

Примечание – Составлено автором (Интернет-ресурс Министерства по инвестициям и развитию РК,2018)

Органами транспортного контроля за январь месяц 2018 года были проведены на предприятиях 33 проверки железнодорожного транспорта, а в 2017 году – 32 проверки. В ходе проведения проверок было выявлено 244 нарушения требований нормативно-правовых актов, регламентирующих деятельность на железнодорожном транспорте, а в 2017 году – 1539 нарушений. По итогам проверок было выдано 17 предписаний об устранении выявленных нарушений, а в 2017 году – 17 предписаний. По выявленным нарушениям, угрожающим безопасности движения, была приостановлена эксплуатация: 15 единиц железнодорожных путей и стрелочных переводов, а в 2017 году – 54 единиц, т.е. больше на 39 единиц; 0 единиц железнодорожного подвижного состава, а в 2017 году было – 23 единиц. Также, за январь 2018 год было проверено 78 пассажирских поездов, а в 2017 году – 46 поездов (пассажирских), выявлен провоз 62 безбилетных пассажиров, а в 2017 году было 173 безбилетных и 350 кг. неоформленного багажа, хотя в 2017 году составляло – 0. В отчетный период было оформлено 78 административных материалов, а в 2017 году – 66 материалов, взыскано штрафов на сумму – 2394383 тенге, а в 2017 году составляло 1 903 866 тенге. За январь месяц 2018 года допущено 78 случаев нарушений безопасности движения, в том числе: крушений – 2, аварий – 0, событий – 16, инцидентов – 66 случаев. Также, Комитетом транспорта оказываются государственные услуги в сфере автомобильного транспорта. За 2016 год инспекциями транспортного контроля рассмотрено 61 341 заявление на оказание государственных услуг. Среди них 14 087 заявлений поступило посредством Государственной корпорации «Правительство для граждан», что составляет 23% от общего количества заявлений.

Основным документом, регулирующим развитие транспортной логистики в Республики Казахстан, является Государственная программа развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы до 2020 года. Основные направления и задачи данной программы приведены на рисунке 2.

Государственная программа включает следующие основные направления:

– совершенствование законодательства в сфере транспорта;

– совершенствование механизмов лицензирования и сертификации субъектов, продукции и услуг транспорта;

– совершенствование тарифно-ценового регулирования на отдельных видах деятельности транспорта;

– совершенствование налоговой политики в сфере транспорта;

– реформирование системы технического регулирования в сфере транспорта;

– повышение эффективности контрольно-надзорной деятельности на транспорте;

– повышение уровня взаимодействия центральных и местных исполнительных органов;

– создание единой системы планирования развития и модернизации транспортного комплекса на основе использования индикаторов

социально-экономического развития и методов прогнозирования объемов перевозок;

– развитие малого и среднего бизнеса в сфере транспорта;

– создание благоприятного климата и стимулирование финансовых институтов для инвестирования в транспортный комплекс.

Рисунок 2 – Основные направления и задачи Государственной программы развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы до 2020 года
Примечание – Составлено автором (Контрольно–надзорная деятельность в сфере транспорта, 2018)

Основными направлениями совершенствования в сфере государственного регулирования транспортной системы является осуществление следующих действий государственного регулирования, которые приведены на рисунке 3.

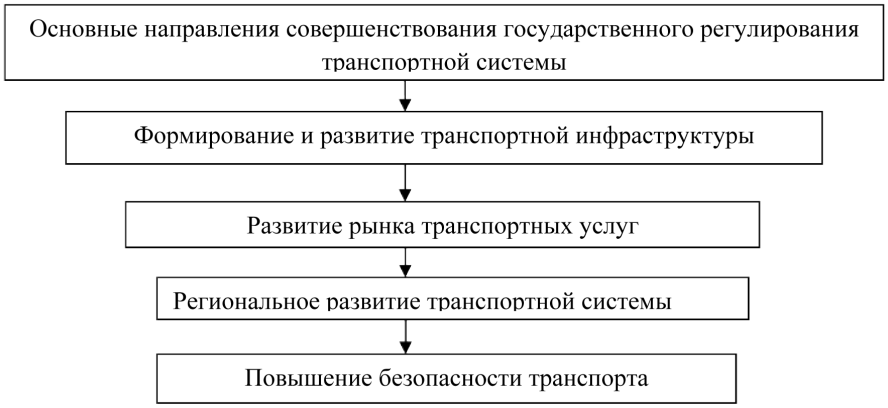

Рисунок 3 – Основные направления совершенствования государственного регулирования транспортной системы
Примечание – Составлено автором (Контрольно-надзорная деятельность в сфере транспорта, 2018)

1. Формирование и развитие транспортной инфраструктуры:

– создание глобальной системы информационного обеспечения транспортных процессов,

а также внедрение современных технических средств контроля и управления движением;

– повышение несущей и пропускной способности магистральной железнодорожной сети, автомобильных дорог общего пользования, улично-дорожной сети городов и внутренних водных путей, а также производственных мощностей морских, речных и воздушных портов;

– формирование оптимальной транспортной инфраструктуры с использованием принципов логистики, создание мультимодальных транспортных коридоров, сети терминалов и транспортно-логистических центров, обеспечивающих технологическое взаимодействие между всеми видами транспорта в процессе организации и осуществления перевозок пассажиров и грузов на основе модифицированной модели меридионального и широтного расположения по направлениям Восток-Запад и Север-Юг;

– развитие и совершенствование в крупных городах Казахстана системы пассажирского транспорта. Создание в городах Астане и Алматы системы скоростного рельсового электротранспорта с организацией выделенных полос его движения на участках особо напряженного пассажиропотока.

2. Развитие рынка транспортных услуг:

– в основе рыночного регулирования должно быть разделение потенциально конкурентных и монопольных сфер транспортной деятельности и сокращение сферы тарифного регулирования;

– обеспечение равных условий доступа на рынок транспортных услуг и услуг инфраструктуры для всех хозяйствующих субъектов.

3. Региональное развитие транспортной системы.

Существующие различия в социальном и экономическом развитии регионов республики в определенной степени сказываются на неравномерном региональном развитии транспортной системы. Это отражается на степени доступности и состоянии объектов инфраструктуры, содержание которых финансируется из местных бюджетов, а также на организации социально значимых перевозок пассажиров. Для этого необходимо выполнить следующие действия:

– при разделении функций и полномочий, а также дальнейшей децентрализации государственного управления сохранять координирующую роль центральных исполнительных органов в обеспечении равномерного развития транспортной системы в каждом регионе;

– активно использовать финансово-экономические возможности всех уровней исполнительной власти, а также частные инвестиции для регионального развития, создавая благоприятные условия для этого.

Повышение безопасности на транспорте.

Учитывая прогнозируемое в ближайшей перспективе повышение объемов перевозок и уровня автомобилизации, уже сегодня возникает острая необходимость в принятии эффективных мер по предотвращению повышения аварийности на транспорте и обеспечению безопасности транспортных процессов. Для повышения безопасности транспортных процессов необходимо выполнить следующие действия:

– повышение эффективности и системности контроля за техническим состоянием транспортных средств;

– повышение эффективности контроля за соблюдением установленных правил безопасности дорожного движения;

– создание единой системы подготовки кадров, подтверждения соответствия и лицензирования деятельности по обеспечению безопасности на всех видах транспорта;

– активное внедрение современной, высоконадежной техники и оборудования, средств диагностики и ремонта;

– повышение уровня профессиональной подготовки транспортных операторов;

– обеспечение соответствия технологических процессов организации и осуществления перевозок пассажиров и грузов установленным требованиям;

– сбор, обработка и анализ информации о транспортных происшествиях в целях своевременного выявления причин и принятия мер по предупреждению и снижению количества подобных происшествий;

– реализация положений международных договоров Республики Казахстан и ресурсное обеспечение деятельности системы транспортной безопасности.

Также важность развития транспортной инфраструктуры подчеркивается в Послании Президента народу Казахстана «Нұрлы жол – Путь в будущее». Как показывает мировой опыт, в условиях кризиса происходит переориентация экономической политики. Поддержку должны получить те отрасли, которые создают наибольший мультипликативный эффект на рост экономики и занятости. Такой отраслью является развитие транспортной и логистической системы (Государственная программа развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы РК до 2020 года, 2013).

В рамках Государственной программы инфраструктурного развития «Нұрлы жол» до 2019 года в сфере автомобильного транспорта акиматами областей, г. Астана и г. Алматы проводится работа по строительству 8 автовокзалов, 36 автостанций 124 пунктов обслуживания и 968 стоянок такси (Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Нұрлы Жол – путь в будущее», 2014).

Развитие инфраструктуры пассажирских автобусных перевозок позволит увеличить регулярность сообщений и повысить мобильность населения, в том числе его экономическую активность, что очень важно для развития регионов республики.

В рамках Государственной программы в 2015-2016 годах были построены и введены в эксплуатацию 2 автостанции, 8 пунктов обслуживания пассажиров и 99 стоянок такси.

В 2017 году начато строительство и ввод в эксплуатацию 2 автовокзалов, 5 автостанций, 27 пунктов обслуживания пассажиров и 149 стоянок такси. В сфере пассажирских перевозок проведена работа по приведению действующих автовокзалов и автостанций в соответствии с требованиями законодательства и национальных стандартов.

С учетом открытых новых маршрутов в 2016 году количество сельских населенных пунктов, охваченных регулярным пассажирским сообщением, достигло 5629 ед. при общем количестве таких населенных пунктов Казахстана 6623 ед., что составляет 85%.

В данное время на рынке таксомоторных перевозок преобладают физические лица и индивидуальные предприниматели, деятельность которых не в полной мере отвечает установленным требованиям. Также, наблюдается низкая доля применения инновационных технологий, без которых невозможна организация таксомоторных перевозок на современном уровне. Создаваемое информационное пространство, обеспечивающее получение населением заказов такси с помощью информационных ресурсов и осуществление оплаты оказанных услуг безналичным расчетом, повысит оказание услуг перевозчиками такси.

На рынке международных автотранспортных услуг одним из важных аспектов в увеличении доли отечественных перевозчиков является развитость экспедиторского процесса на рынке международных автотранспортных услуг. На сегодняшний день насчитывается 3,5 тысяч международных перевозчиков. По итогам 2017 года между Казахстаном и другими странами объем перевозок грузов составил 8,8 млн. тонн. Это выше показателя 2016 года на 4%, или 355,5 тыс. тонн. Выросла и доля казахстанских перевозчиков на 6%, составив 52% (Интернет-ресурс Министерства по инвестициям и развитию РК, 2018).

В 2017 году была проведена большая работа по налаживанию международного автосообщения. В соответствии этим, в рамках международного сотрудничества был подписан Протокол между Казахстаном и Латвией по вопросам воздушного сообщения, железнодорожных контейнерных перевозок, международных автомобильных перевозок и транспортной логистики». Латвийская Республика намерена развивать с Казахстаном сотрудничество в области транспортной отрасли, и считает его стратегическим партнером. За последние годы, между странами наблюдается высокая динамика развития транспортно-логистической инфраструктуры, транзитных перевозок, а также взаимодействия в сфере гражданской авиации». Для использования транзитных потенциалов двух стран Казахстан тоже заинтересован в сотрудничестве с латвийскими компаниями, а также к участию в развитии логистического хаба на территории СЭЗ «Хоргос – Восточные ворота» (Международное информационное агентство, 2018).

В целом, двусторонние отношения между Казахстаном и Латвией в области транспорта, показывают положительную динамику. Объем экспортно-импортных перевозок грузов за 2017 год между двумя странами составил 218,57 тысяч тонн, а в 2016 году составляло 212,46 тысяч тонн, то есть увеличились на 6,11 тысяч тонн (Международное информационное агентство, 2018).

Также страны поделились опытом о внедрении цифровых и зеленых технологий на транспорте. Латвия работает над созданием водородного локомотива, прототип которого был представлен на выставке «Экспо-2017 Астана». В будущем, такой водородный локомотив позволит экономить ресурсы и использовать возобновляемую энергию (Новости Латвии, 2018).

Таким образом, страны намерены и в дальнейшем расширять сферы взаимного сотрудничества и укреплять торгово-экономические связи.

Также подписан Меморандум о международных автомобильных перевозках пассажиров и грузов между Министерством по инвестициям и развитию Республики Казахстан и Федеральным агентством по наземному и водному

транспорту Объединенных Арабских Эмиратов. Целью данного Меморандума является содействие обмену опытом, информацией и исследованиями в области автомобильного транспорта (Казахстанская правда, 2015).

В 2017 году был подписан Протокол о внесении изменений к Соглашению об автомобильном сообщении между Казахстаном и Узбекистаном, а в 2018 году запущен регулярный автобусный маршрут Шымкент-Ташкент (Бюллетень международных договоров РК, 2017).

Подписано Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Сербии о международном автомобильном сообщении ратифицировано Законом Республики Казахстан в 2017 году, регламентирующее вопросы организации пассажирских и грузовых автомобильных перевозок (Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Сербия о международном автомобильном сообщении, 2015).

В 2017 году подписано Соглашение между Правительством РК и Правительством Республики Азербайджан о международном автомобильном сообщении. Направленное на установление правовой основы для осуществления перевозки пассажиров и грузов в международном автомобильном сообщении между двумя республиками, транзит через их территории, а также перевозки из третьих стран перевозчиками, зарегистрированными на территории вышеназванных государств (Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Азербайджанской Республики о международном автомобильном сообщении, 2017). Недавно между Казахстаном и Южной Кореей был подписан Меморандум о сотрудничестве, касающийся исследований, планирования, продвижения и развития интеллектуальных транспортных систем (Международное информационное агентство, 2018).

Также планируется подписание межправительственных соглашений о международных автомобильных перевозках с государствами Боснией и Герцеговиной, Португалией, ОАЭ, Данией. В 2018 году ратифицировано Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Королевства Норвегия о международных автомобильных перевозках (Бюллетень международных договоров РК, 2018).

Заключение

Таким образом, основными направлениями и задачами государственного регулирования являются повышение качества транспортно-логистических услуг до мирового уровня и доступности глобальных путей сообщения для казахстанского экспорта, увеличение транзита через территорию страны, сокращение транспортной составляющей и повышение конкурентоспособности Республики Казахстан на глобальном рынке в целом. Проведен анализ работы органов управления и регулирования транспортной системы. В соответствии с государственной программой по развитию и интеграции инфраструктуры транспортной системы до 2020 года были предложены основные направления совершенствования государственного регулирования транспортной системы РК. В рамках международного сотрудничества Казахстаном был подписан ряд официальных документов по международным автомобильным, железнодорожным, воздушным перевозкам пассажиров и грузов.

Литература

Бюллетень международных договоров РК 2018 г., № 1, ст. 12. Режим доступа:https://tengrinews.kz/zakon/parlament_respubliki_kazahstan/mejdunapodnyie_otnosheniya_respubliki_kazahstan/id-Z1700000102/

Бюллетень международных договоров РК 2017 г., № 6, ст. 83. Режим доступа: https://tengrinews.kz/zakon/parlament_respubliki_kazahstan/mejdunapodnyie_otnosheniya_respubliki_kazahstan/id-Z1700000101/

Грузоперевозки из Португалии в Казахстан. Режим доступа:http://uts-group.kz/portugalija-202, 2018

Государственная программа развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы РК до 2020года, Астана, 2013

Государственная программа по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан на 2010 – 2014 годы

Государственно-частное партнерство в транспортной инфраструктуре. Режим доступа: https://www.oecd-ilibrary.org/transport/itf-roundtable-reports_25198785, 2017, 156с.

Дудар Т.Г., Волошин Р.В., Осик Ю.И. «Логистика»: учебное пособие. – Алматы, 2014. – 210 с.

Даубаев К. Менеджмент на транспорте: учебное пособие. – Алматы: КазАТК, 2007. – 156 с.

Закон Республики Казахстан о транспорте от 21 сентября 1994 года N 156, с изменениями и дополнениями по состоянию на 25.12.2017г. Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z940007000_

Закон Республики Казахстан от 4 июля 2004 года N 476 Об автомобильном транспорте, с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2018 г. Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z030000476_

Закон Республики Казахстан от 23 января 2001 года № 148 "О местном государственном управлении и самоуправлении в Республике Казахстан", с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2018 г. Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z010000148_

Интернет-ресурс Министерства по инвестициям и развитию РК. Режим доступа: www.mir.gov.kz, 2018

Интернет-ресурс Министерства по инвестициям и развитию РК. Режим доступа http://mid.gov.kz/ru/news/kazahstan-narastil-svoyu-dolyu-v-obeme-perevozok-gruzov-v-mezhdunarodnom-avtosoobshchenii.2018

Казахстанская правда. Режим доступа:/http://www.kazpravda.kz/fresh/view/obedinyaya-umi-sozidaem-budushchee/, Астана, 2017

Контрольно–надзорная деятельность в сфере транспорта. Режим доступа: http:// transport.mid.gov.kz/ru/kategorii/statisticheskie-dannye-transport?theme_version=mirm, 2018

Интернет-ресурс Министерства по инвестициям и развитию РК. Режим доступа: http://transport.mid.gov.kz/ru/pages/informaciya-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-infrastruturnogo-razvitiya-nurly-zhol

Меньщикова В.И., Государственное регулирование транспортного комплекса // Вестник ТГУ, выпуск 4 (144), 2015 – С. 15-18.

Международное информационное агентство. Режим доступа: http://www.liveinternet.rureactor.inform.kz/kz/astana-i-seul-budut-sotrudnichat-v-razvitii-intellektual-nyh-transportnyh-sistem_a3224400, 2018

Международное информационное агентство. Режим доступа: http://www.inform.kz/ru/kazahstan-i-latviya-namereny-razvivat-sotrudnichestvo-v-transportnoy-otrasli_a3208050, 2018

Нестерова А.Д. Государственное регулирование экономики. Калининград, 2007. 315с.

Неруш Ю.М. Транспортная логистика. Учебник для академического бакалавриата: Москва – Издательство: Юрайт. 2016 – 215 с.

Новости Латвии. Режим доступа: http://baltnews.lv/riga_news/20170808/1020502884.html, 2018

Оцифровка транспорта и логистики и Форум цифровой транспорта и логистики, 2018. Режим доступа: https://ec.europa.eu/transport/

Оцифровка транспорта и логистики и Форум цифровой транспорта и логистики, 2018. Режим доступа: https://ec.europa.eu/transport/

Положение о Комитете транспорта. Режим доступа: http://transport.mid.gov.kz/ru/pages/polozhenie-o-komitete-3, 2018

Приказ и.о. Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан Об утверждении Типового договора организации регулярных автомобильных перевозок пассажиров и багажа от 26 марта 2015 года № 348, Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500011002#z7

Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Нұрлы Жол – путь в будущее». Режим доступа: https://www.zakon.kz/4667084-poslanie-prezidenta-respubliki.html, Астана, 2014

Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Сербия о международном автомобильном сообщении. Режим доступа: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=34747238#pos=0;200, Астана, 2015

Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Азербайджанской Республики о международном автомобильном сообщении. Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37317401#pos=0;200, Баку, 2017

Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Советом Министров Боснии и Герцеговины о международных автомобильных перевозках пассажиров и грузов. Режим доступа:https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31683433#pos=3;-101, 2015

References

Bulletin of international treaties of the Republic of Kazakhstan in 2018, No. 1, art. 12. Access mode: https://tengrinews.kz/zakon/parlament_respubliki_kazahstan/mejdunapodnyie_otnosheniya_
respubliki_kazahstan/id-Z1700000102/

Bulletin of international treaties of the Republic of Kazakhstan in 2017, No. 6, art. 83. Access mode: https://tengrinews.kz/zakon/parlament_respubliki_kazahstan/mejdunapodnyie_otnosheniya_
respubliki_kazahstan/id-Z1700000101/

Cargo transportation from Portugal to Kazakhstan. Access mode: http: //uts-group.kz/portugalija-202, 2018

State program for the development and integration of the infrastructure of the transport system of the Republic of Kazakhstan until 2020, Astana, 2013

The State Program on Forced Industrial and Innovative Development of the Republic of Kazakhstan for 2010-2014

Public-private partnership in transport infrastructure. Access mode: https://www.oecd-ilibrary.org/transport/itf-roundtable-reports_25198785, 2017, 156p.

Dudar T.G., Voloshin R.V., Osik Yu. I. Textbook "Logistics", Almaty 2014 – 210 p.

Daubaev K. Management in transport: a training manual. Almaty: KazATK, 2007. – 156 p.

Law of the Republic of Kazakhstan on Transport dated September 21, 1994 No. 156, as amended and supplemented as of December 25, Access mode: http://adilet.zan.kz/eng/docs/Z940007000_

Law of the Republic of Kazakhstan of 4 July 2004 No. 476 On road transport, as amended and supplemented as of 01/01/2018. Access mode: http://adilet.zan.kz/eng/docs/Z030000476_

Law of the Republic of Kazakhstan of January 23, 2001 No. 148 on local government and self-government in the Republic of Kazakhstan, with amendments and additions as of 01/01/2018. Access mode: http://adilet.zan.kz/rus/docs / Z010000148_

Internet resource of the Ministry of Investment and Development of the Republic of Kazakhstan. Access mode: www.mir.gov.kz, 2018

Internet resource of the Ministry of Investment and Development of the Republic of Kazakhstan. Access mode http://mid.gov.kz/en/news/kazahstan-narastil-svoyu-dolyu-v-obeme-perevozok-gruzov-v-mezhdunarodnom-avtosoobshchenii.2018

The Kazakh truth. Access mode: / http: //www.kazpravda.kz/fresh/view/obedinyaya-umi-sozidaem-budushchee/, Astana, 2017

Control and supervision activities in the field of transport. Access mode: http: // transport.mid.gov.kz/en/kategorii/statisticheskie-dannye-transport?theme_version=mirm, 2018

Ministry of Investment and Development of the Republic of Kazakhstan. Access mode: http://transport.mid.gov.kz/en/pages/informaciya-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-infrastruturnogo-razvitiya-nurly-zhol

Men'shchikova V.I., State regulation of the transport complex. Bulletin of TSU, issue 4 (144), 2015 – P. 15-18.

International news agency. Access mode: http://www.liveinternet.rureactor.inform.kz/kz/astana-i-seul-budut-sotrudnichat-v-razvitii-intellektual-nyh-transportnyh-sistem_a3224400

International news agency. Access mode: http://www.inform.kz/en/kazahstan-i-latviya-namereny-razvivat-sotrudnichestvo-v-transportnoy-otrasli_a3208050, 2018

Nesterova A.D. State regulation of the economy. Kaliningrad, 2007. 315p.

Nerush Yu.M. Transport logistics. Textbook for academic baccalaureate: Moscow – Publisher: Yurayt. 2016 – 215s.

Latvian news. Access mode: http://baltnews.lv/riga_news/20170808/1020502884.html, 2018

Digitization of transport and logistics and the Forum for Digital Transport and Logistics, 2018. Access mode: https://ec.europa.eu/transport/

Digitization of transport and logistics and the Forum for Digital Transport and Logistics, 2018. Access mode: https://ec.europa.eu/transport/

Regulations on the Committee of Transport. Access mode:http://transport.mid.gov.kz/en/pages/

polozhenie-o-komitete-3, 2018

Order of the Acting President. Minister for Investment and Development of the Republic of Kazakhstan On Approval of the Model Contract for the Organization of Regular Road Transport of Passengers and Baggage dated March 26, 2015 No. 348, Access Mode: http://adilet.zan.kz/eng/docs/V1500011002#z7

Message from the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan "Nurly Zhol – the way to the future". Access mode: https://www.zakon.kz/4667084-poslanie-prezidenta-respubliki.html, Astana, 2014

Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the Republic of Serbia on international road transport. Access mode: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=34747238#pos=0;200, Astana, 2015

Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the Republic of Azerbaijan on international road transport. Access mode: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37317401#pos=0;200, Baku, 2017

Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina on international road transport of passengers and goods. Access mode: https: //online.zakon.kz/document/? Doc_id = 31683433 # pos = 3; -101, 2015

МРНТИ 06.39.02

Сейдуалин Д.А.[1], Мусина К.П.[2]

[1]к.э.н., доцент, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан, г. Астана, e-mail: darken68@mail.ru
[2]к.э.н., доцент, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан, г. Астана, e-mail: mussina_kp@enu.kz

ЭКСПОРТНАЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ДОБЫВАЮЩИХ ОТРАСЛЕЙ КАЗАХСТАНА

Понятие конкурентоспособности является центральной категорией рыночной экономики и, в общем случае, определяет потенциальную способность различных субъектов рынка к успешному соревнованию со своими конкурентами. Однако конкурентоспособность товара характеризуется не только этим потенциалом, но и стратегическими возможностями для реализации, укрепления и расширения его рыночных позиций в будущем. На сегодняшний день Казахстан демонстрирует большой рост объемов экспорта добывающих отраслей. Однако доля обработанной продукции с высокой добавленной стоимостью в структуре экспорта страны остается низкой. В условиях роста международной конкуренции в экспортном портфеле Казахстана необходимо увеличивать присутствие наукоемкой, инновационной продукции в различных отраслях промышленности и сельского хозяйства. Для решения этой задачи требуется система мер, направленная на повышение наукоемкости ВВП, программы подготовки научных и профессиональных кадров, создание инфраструктуры инноваций и поддержки инновационной деятельности, а также условий для международного трансферта технологий, благоприятных условий для привлечения иностранных инвестиций в высокотехнологический сектор экономики.

В статье авторы исследуют сложившуюся ситуацию на рынке внешней торговли РК за последние 3 года, где в качестве анализа рассматривают группу «Минеральные ресурсы», основную долю которой, до 70%, составляют сырьевые ресурсы, добываемые горнодобывающими отраслями. Мировая конъюнктура, где цены падали последние три года и экспортная составляющая РК упала на 60% по сравнению с 2014 годом, вынуждает руководство Казахстана изменить структуру экономики в направлении диверсификации и индустриализации горнодобывающих предприятий.

Ключевые слова: экспорт, импорт, экспортоориентированность, ВВП, внешний товарооборот, минеральные ресурсы.

Seidualin D.[1], Mussina K.[2]

[1]Phd, associate professor of Tourism department at L.N. Gumilyov Eurasian national university, Kazakhstan, Astana, e-mail: darken68@mail.ru
[2]Phd, associate professor of Tourism department at L.N. Gumilyov Eurasian national university, Kazakhstan, Astana, e-mail: mussina_kp@enu.kz

Export competitiveness of Kazakhstan's mining sector

The concept of competitiveness is the central category of a market economy and, in general, determines the potential ability of various market actors to successfully compete with their competitors. However, the competitiveness of a commodity is characterized not only by its potential, but also by strategic opportunities for implementing, strengthening and expanding its market positions in the future. To date, Kazakhstan demonstrates a large increase in exports of extractive industries. However, the share of processed products with high added value in the country's export structure remains low. It is necessary to increase the presence of science-intensive, innovative products in various industries and agriculture in the context of growing international competition in the export portfolio of Kazakhstan. To achieve this goal, a system of measures is required to increase the science intensity of GDP, the program for training

scientific and professional personnel, create an innovation infrastructure and support innovative activities, as well as conditions for an international transfer of technology, creating favorable conditions for attracting foreign investment in the high-tech sector of the economy.

In the article the authors examine the current situation on the foreign trade market of the RK for the last 3 years, where the group "Mineral Resources" is considered as the basis of analysis, the main share of which constitutes up to 70% of all raw materials extracted by the mining industries. The world market, where prices have been falling for the last three years and the export component of the RK has fallen by 60% compared to 2014, forces the Kazakh governance to change the structure of the economy towards diversification and industrialization of mining enterprises.

Key words: Export , import, export orientation, GDP, external turnover, mineral resources.

Сейдуалин Д.А. [1], Мусина К.П.[2]

[1]э.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Астана қ., e-mail: darken68@mail.ru
[2]э.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Астана қ., e-mail: mussina_kp@enu.kz

Қазақстан тау-кен саласының экспорттық бәсеке қабілеттілігі

Бәсеке қабілеттілік түсінігі экономика нарығының орта санаты болып табылады және жалпы жағдайда, әр түрлі нарық субъектілерінің әлеуетті қабілетін бәсекелестермен жарыста табысты қолдануын анықтайды. Алайда, тауардың бәсеке қабілеттілігі тек қана, бар әлеуеттілігімен сипатталмайды, ол болашақта нарық деңгейін көтеру үшін іске асыру, нығайту және кеңейту стратегиялық мүмкіндіктерін пайдаланады. Бүгінгі таңда, Қазақстан өңдеу саласында экспорттық көлемінің өсуін көрсетеді. Бірақ, қосымша қосылған құнымен өңделген өнімнің Қазақстанның экспорттық құрамында үлесі өте төмен. Халықаралық бәсекелестік өсу жағдайында, Қазақстанның экспорттық қоржынында әр түрлі өнеркәсіп және ауыл шаруашылығының инновациялық өнімдерін, ғылыми сыйымдылығын ұлғайту қажет. Осы міндеттерді шешу үшін, мынадай шаралар жүйесі қажет: ЖІӨ-нің ғылыми сыйымдылығын арттыру, ғылыми және кәсіби кадрларды даярлау бағдарламасы, инновациялық қызметі мен халықаралық технологиялардың трансфертін қолдау, жоғары технологиялық экономика секторына шетелдік инвестицияларды тартуға қолайлы жағдай жасау.

Мақалада авторлар Қазақстанда 3 жыл бойы қалыптасқан сыртқы сауда нарығы бойынша зерттеу жасаған, талдау ретінде «Минералды ресурстар» тобы қарастырылды, тау-кен салада шығарылатын өнімдерінің 70% шикізат ресурстары болып табылады. 2014 жылмен салыстырғанда, әлемдегі бағалар үш жылда күрт түсіп және экспорттық көрсеткіштер 60% ретінде төмендеген, осы көрсеткіштерге байланысты тау-кен өндірісінің бағытын Қазақстан басқарушылары диверсификациялау мен индустриалды жолымен экономика құрылымын өзгертуге мәжбүр болды.

Түйін сөздер: экспорттау, импорттау, экспортқа бағдарлау, ЖІӨ, сыртқы тауар айналымы, минералды ресурстар.

Введение

В 2017 году за первый квартал товарооборот Казахстана вырос на 24,2%, в структуре товарооборота экспорт составил 30%, а импорт – 15%.

В денежном выражении экспорт превысил 10 миллиардов долларов, увеличившись на 2,5 миллиарда: поставки сырья за рубеж выросли на 1,9 миллиарда, а остальные 0,6 миллиарда пришлись на обработанные товары. Если рассматривать структуру экспорта по сырью, то поставки нефти выросли на 35%. Наблюдается увеличение объемов поставок природного газа на 9% – до 280 миллионов долларов. Почти в три раза – до 182 миллионов долларов – увеличился экспорт медных руд, каменного угля – в 2,4 раза, железных руд – в 1,6 раза. Сокращение сырьевого экспорта отмечено только по таким позициям, как пшеница, ячмень и необработанные шкуры крупного рогатого скота. Экспорт обработанных товаров по итогам первого квартала вырос на 21%, составив 3,4 миллиарда долларов.

В разрезе отраслей наибольшее увеличение можно отметить в металлургии и экспорте минеральной продукции. Увеличение объемов поставок металлов наблюдается в основном в азиатских странах, куда направляется порядка 45% поставок. Доля обработанных товаров в структуре экспорта Казахстана составила 31%. В 2013-м этот показатель был на уровне 23%. Всего казахстанские товары были проданы в 100 странах мира по 825 позициям.

Материалы и методы

При написании статьи использовались материалы научно-исследовательских и проектных организаций, фактические данные горнодобывающих предприятий Казахстана. периодические справочные издания международных организаций – ВТО, данные Комитета статистики МНЭ РК, «KAZNEX INVEST» МИР РК, официальный сайт ЕАЭС, государственная стратегическая программа РК в области экспортной стратегии.

Для обобщения полученной информации применялись методы *научной абстракции,* системного анализа и синтеза, индукции и дедукции, сопоставления и группировки и построения аналитических таблиц, графиков,

Обзор литературы

Одним из ведущих классиков в разработке конкурентной стратегии является М.Портер, который в своей книге «Конкурентная стратегия» представил комплексную систему аналитических методов, помогающих фирме провести анализ отрасли как единого целого и сделать прогноз ее развития, понять всех конкурентов отрасли и их позицию, а также преобразовать этот анализ в конкурентную стратегию конкретного бизнеса (Портер, 2017а:8).

В работе «Международная конкуренция» М.Портер одним из первых системно рассмотрел преимущество страны в конкурентной борьбе, то есть объяснив свойства нации, являющиеся предпосылкой успеха национальной промышленности в международной конкуренции (Портер, 2017а:37).

Причина возникновения конкуренции кроется в нарушении рыночного механизма. т.е., в диспропорции между спросом и предложением. По мнению А. Смита, он рассматривал конкуренцию как дискретный процесс, где соперничество возникает под влиянием нарушения рыночного равновесия. Иначе говоря, конкурентный процесс представлялся ему как вызываемый действием внешних факторов переход от одного равновесия к другому равновесию (Стиглер, 1995:301).

В конкуренции Смит видел механизм, приводящий рынок в состояние равновесия. Именно в этом Смиту видится экономическая роль конкуренции. Он назвал это действием «невидимой руки», в которой иногда видят нечто мистическое, приписывая ей особый смысл (Смит, 2007:443).

Существование конкуренции марксисты связывают не с редкостью ресурсов, а с особенностями условий хозяйствования. Одно из условий – переход общества к рыночному обмену. Наличие рыночного обмена – материальная основа, создающая условия для возникновения конкуренции. При этом, в отличие от А. Смита, марксисты связывают существование товарного обмена не со свойствами человеческой натуры, а с развитием производительных сил общества, которое, сопровождаясь специализацией производителей, порождает необходимость в обмене продуктами их труда. Но конкуренция возникает не при любом обмене, а только в условиях рыночного обмена, когда производство осуществляется исключительно ради продажи с целью извлечения денежного дохода (Маркс, 1996:369)

Эффективность конкуренции Шумпетер трактует с позиций влияния конкуренции на экономическое развитие. В его модели стержнем конкуренции выступает не цена, а нововведение, а результатом – не достижение рыночного равновесия, а порождение прогрессивных изменений (снижение издержек производства, расширение ассортимента и повышение качества продуктов) (Шумпетер, 1995:162].

Неоклассическая теория конкуренции является наиболее разработанной, отражая специфику ее методологии, ее часто называют статическим подходом, предполагающим проведение анализа при условии неизменности качественных параметров среды.

Истоки неоклассического анализа берут свое начало в работах представителей математической школы (О. Курно, У. Джевонс, Ф. Эджуорт), которые принимали равновесное состояние явлений в качестве их естественных состояний и привнесли в экономический анализ принципы формализации и сравнительной статики. Конкуренция интересовала их не как инструмент борьбы агентов рынка, а как способ установления рыночного равновесия.

Конкуренция – признак особого устройства хозяйственной системы, где борьба выступает основополагающим принципом отношений, а ее результат является условием выживания и развития конкурентов. Конкурентоспособность неразрывно связана с конкуренцией. Единого определения конкурентоспособности не выработано. Но есть единые составляющие:

1) способность противостоять соперникам (конкурировать);

2) способность эффективно производить и продавать товары;

4) способность обеспечивать эффективное использование ресурсов;

5) способность обеспечивать высокий доход;

6) способность создавать добавленную стоимость;

7) способность управлять конкурентными преимуществами. (Гончар, 2008:123).

Источник конкурентоспособности может быть внутренним, если он контролируется конкурентом, и внешним, если последний не способен влиять на источник. В связи с этим следует выделять два вида конкурентоспособности: созданную и заимствованную.

Созданная конкурентоспособность – это превосходство, достигнутое конкурентом за счет контролируемых им источников.

Заимствованная конкурентоспособность – это превосходство, которое конкурент приобретает благодаря действию источников, находящихся вне сферы его контроля и влияния.

Фактор конкурентоспособности – это та непосредственная причина (движущая сила), благодаря которой конкурент формирует или наращивает источники конкурентоспособности. (Тарануха, 2015:64).

«Под экономическими законами наука понимает материальные, т.е. объективные, постоянные условия, побуждающие большие массы людей действовать в производстве, распределении и обмене жизненных благ определенным и преимущественно одинаковым способом» (Малышев, 1966:3).

Деятельность, имеющая своей целью посредничество между производителями и потребителями при взаимном обмене экономическими благами, носит с экономической точки зрения название торговли.

Торговая деятельность – это деятельность, связанная с извлечением торговой прибыли, включая и производство, ориентированное на торговлю. Показательно, что, к примеру, в английском, французском, немецком и иных языках понятие торговли (trade, commerce, der Kommerz) шире, чем обычно понимается в русском языке, включает в себя, кроме торговли в узком смысле (купля-продажа), также и занятия ремеслом, любой иной коммерческого характера деятельностью, в т.ч. и производство.

Международная торговля – торговля через границы между странами, обмен товарами и услугами. Разница между странами в их конкурентных преимуществах (или сравнительных преимуществах) при производстве различных продуктов приводит к международному разделению труда (расположение производства) и определяет поток экспорта и импорта между странами.

Конкурентоспособность страны прежде всего определяется большими базовыми факторами производства (природными ресурсами, рабочей силой, капиталом) и степенью экономической зрелости (уровень дохода на душу населения, общие уровни издержек и цен, научная и техническая квалификация и т.д.). Наличие ресурсов и квалификации определяет выбор продуктов, которые страна сможет технически производить, в то время как относительные издержки, цена и дифференциация продукции определяет экономическую выгоду от производства продуктов, в которых она имеет относительное преимущество перед другими странами. Крупные страны обладают огромным внутренним рынком и поэтому, как правило, несмотря на значительные абсолютные объемы экспорта, их доля в мировой торговле может быть не столь значительна. Еще в большей степени это верно в отношении доли экспорта в ВВП (ВНП). Напротив, небольшие и средние страны, для которых внешние рынки являются неотъемлемым атрибутом налаживания крупномасштабного производства, как правило, «проигрывают» по доле в мировом производстве и «выигрывают» по доле своего участия в мировой торговле. У таких стран и наиболее высокие показатели доли экспорта в ВВП (ВНП), (Сидорова, 2011:62).

Задача конкурентной стратегии любой бизнес-единицы состоит в том, чтобы найти такую позицию в отрасли, которая позволит ей наилучшим образом защитить себя от этих конкурентных сил или воздействовать на них с выгодой для себя (Porter,1998а:21).

По мере того, как растет роль конкуренции на мировом рынке, все больше возрастает роль нации. Конкурентным преимуществом нации является высоколокализованный процесс, построенный на национальных ценностях, культуре, экономических структурах, институтах и истории. В каждой стране есть поразительные различия; ни одна страна не может быть конкурентоспособной во всех экономических отраслях экономики. В конечном счете, страны преуспевают в конкретных отраслях промышленности, в том случае, если будет создана инновационная среда, которая позволит быть наиболее перспективной, динамичной и сложной. (Porter, 1998б:48).

Информационные технологии революционизируют продукты, которые в большинстве своем исключительно состоят из механических и элект-

рических деталей, продукция которых загружена сложными системами аппаратного обеспечения, датчиками, хранилищами данных, микропроцессорами, программными обеспечениями и подключениями по множеству способов. Эти «умные продукты», которые были достигнуты благодаря огромным улучшениям в области вычислительной мощности и устройства, миниатюризации и сетевым преимуществам вездесущей беспроводной связи, были развязаны в новую эру конкуренции. Умные продукты предлагают широкий спектр продуктов и услуг. Меняющийся характер продуктов также разрушает цепочки создания стоимости, заставляя страны переосмысливать и менять стратегию развития отраслей внутри страны (Porter, 2014:65).

Нация, обладающая природными ресурсами, составляющими значительную долю в ее экспорте, за счет деиндустриализации экономики со временем заболевает голландской болезнью. Симптомы голландской болезни могут развиваться, когда доля горнодобывающего сектора в национальном экспорте растет относительно быстрыми темпами. Увеличение доходов от экспорта природных ресурсов способствует повышению равновесного обменного курса, что ограничивает конкурентоспособность других коммерческих секторов. Проблема голландской болезни (то есть почти полного отсутствия конкурентоспособной продукции на мировых рынках промышленных товаров) особенно остро стоит для РК и отсутствие конструктивных действии со стороны государства, направленных на перераспределение доходов от экспорта сырья, на реинвестирование в обрабатывающую промышленность, а также на увеличение финансирования инноваций, в первую очередь на предприятия с чистой наукой и инновациями, может серьезно остановить экономический рост Казахстана (Bezrukova, 2014:4).

В связи с этим возникает вопрос: есть ли «голландская болезнь» в Казахстане? Этим термином обозначают реакцию экономики на существенное увеличение богатства страны благодаря открытию новых запасов сырьевых ресурсов или изменению цен на мировых рынках. Она проявляется в потере конкурентоспособности отраслей традиционного экспорта вследствие завышения реального обменного курса национальной валюты. Экспортный сектор, переживающий бум, и сектор неэкспортируемых товаров вытесняют сектор традиционных экспортных товаров. Производство неэкспортируемых товаров снижается. Происходит также отток трудовых и других ресурсов в сектор, испытывающий бум. Хотя кажется невероятным, чтобы страна могла нести потери из-за своих природных богатств, существуют эмпирические доказательства наличия обратной связи между интенсивностью их утилизации и экономическим ростом. Обычно, во всех исследованиях влияния нефтегазового сектора на экономику указывается на опасность возникновения «голландской болезни». В то же время следует отметить, что изучение «голландской болезни» в основном проводилось для индустриальных стран, например, Великобритании, Нидерландов, Норвегии и для развивающихся стран с богатыми природными ресурсами, таких, как Эквадор, Нигерия, Индонезия.

Казахстан, как и другие страны СНГ, является страной с переходной экономикой. Возможные проявления «голландской болезни» вполне могут скрываться за трансформационными процессами (Sachs, 1995:24; Rosenberg,1998:56).

Создание наукоемких производств в Казахстане должно строиться на координации интересов научно-исследовательских институтов и изучении потребностей конкурируемой продукции на рынке экспорта, с учетом установления приоритета инновационных исследований. Ранжирование и представление в соответствии с технологическими возможностями центров, ведущих разработки по проблемам высотехнологичной продукции (Golova, 2015:294).

Современный этап социально-экономического развития Казахстана осуществляется в условиях модернизации, когда в высокоразвитых странах происходят глубокие технологические и институциональные преобразования. Для Казахстана проблема сохранения конкурентных позиций на мировом рынке стоит особенно остро, так как в современных условиях в значительной степени утрачиваются те факторы, которые могли бы обеспечить рост конкурентоспособности в будущем. В связи с этим еще большее значение приобретает та государственная политика, целью которой является коренное изменение структуры результатов и факторов общественного производства в пользу нематериальных благ и услуг, повышение роли человеческого капитала, высоких технологий и информации, гуманизацию и экологизацию производства, сочетание различных форм собственности и типов хозяйствования, оптимизацию хозяйственного механизма на основе сочетания рыночных методов и активной роли государства в регулировании макроэкономических и социальных процессов (Aganbegyan, 2013:309).

В целях прозрачности информационного потока о разрабатываемых ресурсах в РК Казахстан принял на себя обязательства по реализации Инициатив прозрачности в добывающих отраслях (EITI). На сегодня только 97 компаний (54 нефтегазовые и 44 горнодобывающие) из 296, занимающихся разработкой недр, подписали меморандум о взаимопонимании, то есть присоединились к инициативе. Первый отчет по EITI четко показал принципиальные отличия систем учета и отчетности в компаниях и в органах Министерства финансов РК, а также аудиторской деятельности от общепринятых международных требований. Обязательность раскрытия информации недропользователями закреплена в Законе «О недрах и недропользовании». Результаты показывают, что внедрение EITI оказывает статистически значимое положительное влияние на способность страны привлекать инвестиции в горнодобывающие отрасли (Malden, 2017:788). Результаты наглядно свидетельствуют о том, что, независимо от вклада EITI, привлечение ПИИ стимулируется, когда страны предпринимают убедительные усилия для того, чтобы открыть свою экономику для международной торговли и выделить ресурсы для повышения своего человеческого капитала, борьбы с коррупцией и более выгодных налоговых поступлений (Teixeira, 2017:57).

Постоянная зависимость от добычи нефти, газа и полезных ископаемых в экспортных и налоговых поступлениях вызывает обеспокоенность в отношении устойчивого роста страны, богатой ресурсами. Понимание степени зависимости от этих невозобновляемых ресурсов и того, откуда происходит эта зависимость, полезно при разработке правильной политики диверсификации отраслей экономики. Чтобы измерить и контролировать такую зависимость от извлекаемых ресурсов, разрабатан индекс зависимостей Extractives (EDI). Extractives (EDI) представляет собой составной индекс, состоящий из трех показателей: 1) доля экспортных поступлений от добывающих компаний в общем объеме экспортных поступлений; 2) доля доходов от добывающих отраслей в общем объеме налоговых поступлений; и 3) добавленная стоимость добывающей промышленности в ВВП. Корректирка каждой из этих показателей способствует определению производственных возможностей для определения наличия альтернативных источников экспортных и налоговых поступлений, а также промышленного потенциала для диверсификации, которые важны для снижения зависимости от добывающих ресурсов. EDI оценивает 81 страну с точки зрения их зависимости от добычи нефти, газа и минеральных ресурсов (Hailu,2017:251).

Как показывает опыт последних лет, продукция минерально-сырьевого комплекса является на мировых рынках волотильной, при высоких ценах на металл она дает львиную долю валютных поступлений, необходимых в том числе и для структурной перестройки, но стратегия горнодобывающей и металлургической отраслей должна быть ориентирована на переход от ресурсной базы к созданию продукции с добавочной стоимостью и меньше полагаться на разведку и больше рассчитывать на экономию за счет масштаба, а также на инновационные технологии (James,1985:309).

На сегодняшний день крупнейшими странами мира, входящими в число лидеров мировых производителей минерального сырья, кроме Китая, являются США, Австралия, ЮАР, Канада, Россия, Индия, Бразилия, Саудовская Аравия, Иран. Так, по данным, лидируют в этой сфере Китай, добывающий более трех миллиардов тонн минеральных ресурсов; США – 2,2; Россия – 1,5. В числе ведущих стран – Индия (600 миллионов тонн), Австралия (590 миллионов), Саудовская Аравия (550 миллионов), Канада (395 миллионов), Бразилия (370 миллионов), Иран (290 миллионов), ЮАР (270 миллионов тонн). При этом высокий уровень экономического развития в большинстве таких сырьевых стран достигнут за счет интенсификации добычи и переработки собственных природных ресурсов (Канада, Австралия), (Алшанов, 2007:25).

Вместе с тем анализ литературных источников показывает, что при мировой добыче различных видов полезных ископаемых до сих пор в качестве полезной продукции используется лишь 4-6%, а остальное идет в отходы (Сейдалы, 2004:2]

Запасы традиционно считались ключевыми мерами по реагированию на рыночные риски. Перспектива того, что мы извлекаем выгоду из имеющихся запасов и находящихся в непосредственной близости запасов, концептуализируется как доступность запасов. Результаты показывают, что на местных рынках доступность запасов выгодна, но не от менее доступных запасов. Кроме того, импорт действует как приток ресурсов, что можно рассматривать как движение доступных запасов, которые обеспечивают удобство выхода на местные рынки. Кроме этого, волатильность является центральной

разницей между ценами на перенос и моделями ценообразования опционов, которые являются репрезентативными методами оценки для удобства доходности (Kim, 2017:277).

Сегодняшнее глобальное общество экономически, социально и культурно зависит от полезных ископаемых и металлов. Хотя металлы подлежат вторичной переработке, месторождения полезных ископаемых по определению являются «невозобновляемыми» по человеческим срокам, и их запасы, таким образом, являются конечными. Это поднимает призрак «пиковых минералов» – время, когда производство из наземных руд больше не может расти, чтобы удовлетворить спрос и где происходит максимальное (пиковое) производство. Пиковые минералы побуждают сосредоточить внимание на том, как минералы могут быть устойчиво использованы в будущем для обеспечения того, чтобы услуги, которые они предоставляют глобальному обществу, можно поддерживать. По мере приближения пиковых минералов (и в некоторых случаях они принимаются) понимание и мониторинг динамики первичного производства, переработки и дематериализации полезных ископаемых в контексте национальных и глобальных обсуждений спроса на минеральные ресурсы и денег, полученных от их продажи, станет существенным для информирования и создания механизмов устойчивого управления минеральными ресурсами и эффективности использования в будущем. Исследование также начинает рассматривать вопрос о том, как мы подходим к разработке стратегий для максимизации отдачи от богатства полезных ископаемых в течение поколений (Prior, 2012:577.)

По данным Международного энергетического агентства (МЭА), прогноз потребления основных видов металлов на период до 2050 г. по регионам в сравнении с 2000 г. говорит о том, что потребность в них в первой половине XXI века в среднем возрастет в 1,5 раза практически во всех регионах и горнодобывающих странах мира, кроме Японии (таблица 1).

Таблица 1 – Прогноз потребления некоторых металлов на период до 2050 г. по регионам в сравнении с 2000 г., млн. т (никель – тыс.т)

Регионы	Al		Cu		Fe		Ni		Pb		Zn	
	2000	2050	2000	2050	2000	2050	2000	2050	2000	2050	2000	2050
Северная Америка	10,6	14,2	4,0	5,3	132	204	171	280	1,7	2,2	1,8	2,6
Латинская Америка	1,8	4,7	0,9	2,9	41	116	37	140	0,5	1,5	0,6	1,8
Западная Европа	8,0	10,6	3,9	4,4	148	181	395	460	1,7	1,4	2,8	3,0
Восточная Европа	1,0	1,8	0,7	1,2	32	52	10	40	0,3	0,5	0,3	0,6
Страны СНГ	0,2	0,8	29	0,5	27	35	0,1	40	0,2	0,3	0,0	0,4
Западная Азия	0,3	1,2	0,4	0,1	16	43	10	30	0,1	0,5	0,1	0,5
Юго-Восточная Азия	0,6	1,6	0,6	1,0	28	50	23	70	0,1	0,6	0,4	0,9
Китай	3,9	5,1	2,9	4,0	146	192	80	130	0,7	1,4	1,4	2,0
Япония	3,2	2,5	1,2	1,0	76	62	204	170	0,3	0,2	1,0	0,8
Остальные страны Азии	2,1	3,2	1,6	2,6	88	123	184	220	0,8	1,3	1,2	1,7
Океания	0,5	1,2	0,1	0,4	6	19	1	20	0,1	0,2	0,3	0,4
Африка	0,4	1,6	0,2	1,0	15	38	28	80	0,1	0,5	0,2	0,8
Мир в целом: средний	32,8	48,5	16,4	25,3	759	1114	1146	1680	6,4	10,9	10,4	15,3
Высокий		54,5		28,6		1253		1900		12,7		17,4

Источник: Данные работы (Ракишев,2006:6)

Анализ приведенных данных по объемам производства и прогнозам потребления полезных ископаемых позволяет сделать вывод о том, что в ближайшей перспективе горнодобывающая промышленность будет по-прежнему являться базовой в общемировой экономике. При этом основная нагрузка по совершенствованию технологий добычи и извлечению полезных ископаемых ляжет на азиатские горнодобывающие страны (Ракишев, 2006:6).

Сегодня ресурсная база республики определяет практически неограниченные перспективы развития собственной газо- и нефтедобывающей, перерабатывающей промышленности. Казахстан обладает коммерческими запасами 3 черных металлов, 29 цветных, 2 драгоценных, 84 видов промышленных минералов, а также энергоносителей (Сейдалы:2004:3).

В сложнейшей экономической ситуации часть месторождений различных металлов оказалась не конкурентоспособной на мировом рынке из-за низкого качества состава руд и низкого содержания полезных компонентов. Поэтому назрела необходимость пересмотреть методику изучения и освоения недр в нашей республике. В современных условиях отношение к минерально-сырьевому комплексу резко изменилось, в частности повысилось требование к качеству продукции, стала неприемлемой убыточная добыча полезных ископаемых (Ракишев,2007:4).

В процессе проводимых геологоразведочных работ в рамках Программы развития ресурсной базы минерально-сырьевого комплекса Казахстана до 2010 г. уже выявлены новые месторождения золота, тантала, меди, полиметаллов, получены приросты запасов золота, меди, свинца, цинка, серебра, олова, тантала, ниобия. Проводится большая и целенаправленная работа по прогнозу развития минерально-сырьевого комплекса республики и моделированию состояния минерально-сырьевой базы на период до 2030 г. На сегодняшний день выполнен анализ по 42 видам металлических и неметаллических полезных ископаемых и углеводородному сырью. Исследования позволили впервые оценить реальное состояние минерально-сырьевой базы основных видов полезных ископаемых страны в современных экономических условиях, определить пути обеспечения опережающего развития ресурсной базы страны, ее потенциал и конкурентоспособность в сопоставлении с зарубежными странами (Ташенов,2005:7).

Среди казахстанских ученых вклад в развитие конкурентоспособности внесли Каренов Р.С., Кошанов А.К., Сабден О.С., Сатубалдин С.С и др.

Исследовательский подход представлен работами казахстанских, российских и зарубежных авторов в области международной экономики и международной торговли, периодическими справочными изданиями международных организаций – ВТО, данными КС и МНЭ РК, «KAZNEX INVEST» МИР РК, официальным сайтом ЕАЭС, государственными стратегическими программами РК в области экспортной стратегии. Для обобщения полученной информации применялись методы научного, системного анализа, сопоставления и группировки, моделирования и построения аналитических таблиц, графиков.

Результаты и рассуждения

Казахстан входит в группу наиболее экспортоориентированных стран мира. По данным Всемирного банка (Таблица 2), отношение объема экспорта товаров и услуг к ВВП Казахстана в лучшие для экономики страны годы находилось на уровне 50-60%.

Это связано как с маленьким по мировым меркам внутренним рынком (у таких экспортных гигантов, как Китай и США, это отношение находится в пределах **20-35%** и **10-15%** соответственно), так и с ролью в международном распределении труда. Казахстан – поставщик углеводородов и металлов на мировой рынок. Похожую позицию занимает Россия.

Таблица 2 – Экспорт товаров и услуг как отношение к ВВП, %

Страны	Годы					
	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Казахстан	40%	30%	60%	50%	45%	30%
Россия	30%	45%	45%	30%	28%	30%
Китай	20%	20%	25%	38%	28%	22%
США	10%	10%	9%	11%	15%	15%

Источник: Всемирный банк

Изменение цен на ресурсы или физического объема поставляемой на мировой рынок продукции автоматически сказывается на размере экспорта, а, следовательно, и на притоке валютной выручки, которой обеспечивается импорт товаров и услуг.

Снижение экспортной группы товаров с Китаем и Россией привело к снижению ВВП страны с 4,1 процента в 2014 году до 1 процента в 2015 году, в 2016 г. и рост до 2% составил только в 2017 г. (Доклад об экономике Казахстана, 2015:28). Увеличению до 2% ВВП Казахстана предшествовали положительные тенденции на мировом рынке: увеличение добычи нефти, цен на нефть и металлы.

Если внешний товарооборот на 2016 год составил 62114 млн.долларов США, то внешний товарооборот на 2017 год, на январь – август месяц составил 48736 млн.долларов США, вероятностный прогноз может составить выше 2016 года. Данные представлены в таблице 3.

Таблица 3 – Внешняя торговля РК, млн.долларов США

Годы	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	январь –август 2017
Млн.долларов США	71604,4	91397,7	121241,7	132807,2	133506	120755,3	76523,6	62114	48736

Комитет по статистике МНЭ РК

Динамика производства железных и цветных руд по производимым видам металлов представлена в таблице 4.

Таблица 4 – Динамика добычи руд и концентратов, произведенных в 2017 году, тыс. тонн

Сырье	Годы	
	2015	2016
Руды и концентратов металлов цветных и прочих	135,226 тыс. тонн	67,967тыс. тонн
Руды железные	12,371 тыс. тонн	6,011тыс. тонн

Источник: КС МНЭРК

12,371 тыс. тонн руды и концентратов металлов цветных и прочих, произведенных в 2016 году, оказались на 91% ниже произведенных руд в 2015 году, причиной этому способствовали установившиеся цены на металл и снижение качества полезных ископаемых. Объем производства металлических руд в Казахстане по видам, произведенных в Казахстане на начало 2017 года, показан в таблице 5.

Таблица 5 – Объем производства металлических руд по видам, произведенных в Казахстане в 2017 году, тыс. тонн

Продукция	2017 год	2016 год	2017/2016, %
Руды железные неагломерированные	3 564	38 923	9.2%
Концентраты железорудные	781	10 101	7.7%
Руды железные агломерированные	840	10 065	8.3%
Агломерат железорудный	498	5 491	9.1%
Окатыши железорудные	328	3 387	9.7%

Руды медные	7 183	76 046	9.4%
Концентраты медные	1 277	10 503	12.2%
Медь в медном концентрате	37	440	8.4%
Руды медно-цинковые	417	5 703	7.3%
Руды алюминиевые (бокситы)	410	4 802	8.5%
Руды золотосодержащие	1 435	18 773	7.6%
Концентраты свинцовые	26	371	7.1%
Свинец в свинцовом концентрате	7	71	10.5%
Руды свинцово-цинковые	498	5 779	8.6%
Концентраты цинковые	49	647	7.6%
Цинк в цинковом концентрате	25	326	7.8%
Руды марганцевые	90	1 569	5.7%
Концентраты марганцевые	30	498	6.0%
Руды хромовые	532	5 546	9.6%
Концентраты хромовые	357	4 153	8.6%

Источник: КС МНЭРК

Основная доля произведенной руды относится к цветным, из них 7 183 тыс.тонн – медные руды и 7 тыс. тонн – свинец в свинцовом концентрате. В таблице 5 представлена динамика производства металлических руд в Казахстане за 2011-2016 гг.

Таблица 6 – Динамика производства металлических руд в Казахстане за 2011-2016 гг, тыс. тонн

	Годы					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Производство металлических руд	128,728	153,611	154,599	154,886	139,822	203,35

Источник: КС МНЭРК

Анализ показывает положительную тенденцию добычи металлических руд, что подтверждается 37% ростом металлических руд в 2016 году по сравнению с 2011 годом. Внешнеэкономическая деятельность РК представлена в таблице 7.

Таблица 7 – Товарооборот РК за последние 3 года

	2014		2015		2016	
	тыс.долл. США	%	тыс.долл. США	%	тыс.долл. США	%
Товарооборот	250805783,7	100	76278953	100	60894317,8	100
Экспорт	149052249,56	59,42	80901019,8	75,82	35903007,3	58,96
Импорт	101753534,14	40,58	25798355,2	24,18	24991310,5	41,04

Источник: КС МНЭРК

Из анализа таблицы 7 видно существенное падение товарооборота. В сравнении с 2014 годом, в 2016 году в два раза снизился товарооборот (на – 58891465,9 тыс. долларов США). В структуре импорт/ экспорт, импорт возрос на 6%, что говорит о возрастающей потребности количества импортируемых товаров группы «Машины, оборудование, транспортные средства, приборы и аппараты» в Казахстане, доля которой в импорте составляет 48,5%.

Необходимо отметить, что значительную долю, до 70%, в экспорте занимает группа «Минеральные продукты», что подтверждается таблицей 8.

Таблица 8 – Преобладающая группа ресурсов в структуре импорта/экспорта РК, %

2014		2015		2016		Январь – август2017	
Доля импорта группа «Машины, оборудование, транспортные средства, приборы и аппараты»	Доля экспорта группа «Минеральные продукты»	Доля импорта группа «Машины, оборудование, транспортные средства, приборы и аппараты»	Доля экспорта группа «Минеральные продукты»	Доля импорта группа «Машины, оборудование, транспортные средства, приборы и аппараты»	Доля экспорта группа «Минеральные продукты»	Доля импорта группа «Машины, оборудование, транспортные средства, приборы и аппараты»	Доля экспорта группа «Минеральные продукты»
46	84	30	70	28	60	26	80

Источник: КС МНЭРК

Из таблицы 7 видно, что в структуре импорт преобладающая группа «Машины, оборудование, транспортные средства, приборы и аппараты» упала с 45% до 27 %, в целом удалось стабилизировать тенденцию роста импорта, в части структуры экспорта группа «Минеральные продукты» преобладает и занимает долю до 70%. Казахстан практический полностью структуру экономики переориентировал на сырьевые ресурсы, что может очень плохо в перспективе сказаться на экономическом росте.

За последние 2015-2016 гг. наблюдается существенная тенденция снижения товарооборота в сравнении с 2014 годом. Как мы знаем, цены на основной сырьевой продукт (нефть) в 2014 году был наиболее высоким и составлял 114 долларов США / баррель нефти. В последние годы в связи с падением цен на нефть до 50 долларов США/ баррель нефти, товарооборот по сравнению с 2014 годом в 2015 году снизился на 57,5%, а в 2016 году на 76% (KazDATA,2016:56).

Эффективность внешней торговли в 2014 году составил 59%, в 2015 и 2016 годах составила 32% и 14% соответственно. Баланс эффективности внешней торговли положительный, хотя мы видим существенное падение. Падению эффективности внешней торговли способствует доля снижения продаж экспортной группы «Минеральные продукты».

Основные долевые показатели экспорта и импорта в товарообороте соответственно по группам «Минеральные продукты» и «Машины, оборудование и механизмы, электротехническое оборудование» представлены в таблице 9.

Таблица 9 – Основные долевые показатели внешней торговли за последние три года

Группы товарооборота	2014	2015	2016
Экспорт: Минеральные продукты	67,68%	71%	64,69%
Импорт: Машины, оборудование	46%	30,45%	28,68%

Источник: КС МНЭРК

Минеральные продукты как основная доходная часть экспортной группы, представляющая сырьевой сектор, в целом показывает динамику падения, что, прежде всего, связано с отсутствием в стране

диверсифицированной экономики. Экспортное поступление дохода существенно сказывается на импорте страны, так как основная продукция для производства прибывает путем закупа товаров из-за рубежа. Развитие экспорта приводит к развитию производственного потенциала страны (KAZNEX INVEST, 2014:43).

80% экспортной группы составляет добывающая отрасль. 10 основных позиции этой группы представлены в таблице 10.

Таблица 10 – Наиболее экспортируемые позиции товарных групп 25-27 ТН ВЭД «Минеральные продукты»

Всего по товарной группе		
1	2709	нефть сырая
2	2711	газы нефтяные
3	2710	нефтепродукты
4	2601	руды и концентраты железные
5	2603	руды и концентраты медные
6	2701	уголь каменный
7	2503	сера
8	2610	руды и концентраты хромовые
9	2608	руды и концентраты цинковые
10	2716	электроэнергия
прочие позиции		

Источник: КС МНЭРК

Заключение

Значительное снижение внешней и внутренней торговли качественно сказывается на экономическом росте экономики Казахстана. Снижение спроса на минеральные ресурсы и долговременная политика, направленная на развитие сырьевого сектора, болезненно отразилась на результатах поступления доходов в бюджет Казахстана от экспортных продуктов, существенная доля которой – продукты добывающих отраслей.

Особую роль в экономическом развитии страны будет играть экспортоориентированность и импортозамещение создаваемых продуктов внутри страны. Низкие экспортные поступления от добывающих отраслей экономики способствуют росту импортных продуктов в стране (Glushak,2015:261).

Потеря главных импортеров в лице Италии, Франции, Китая, которые значительно уменьшили импорт сырьевых ресурсов в свои страны, требует от Казахстана незамедлительных мер по вводу в производство новых технологий, направленных на выпуск товаров с высокой добавленной стоимостью. В качестве поддержки горнодобывающих компаний Казахстаном была принята Национальная экспортная стратегия до 2022 г.

Казахстан, располагая большими запасами минерально-энергетических ресурсов, должна усиленно заниматься экспортоориентированием сырьевых ресурсов на мировой рынок, но в тоже время не должна отказываться от стратегии импортозамещения, путем модернизации горнодобывающих предприятий РК и прекращения импорта нефтепродуктов и металлопродукции с других стран.

Литература

Аганбегян А.Г., Михеева Н.Н. Модернизация реального сектора экономики: пространственные аспекты (статья). Региональные исследования России. Том 3, выпуск 4, 1 октября 2013, стр. 309-323

Алшанов Р. Глобальная экономика и Казахстан // «Казахстанская правда», 4 мая 2007 года, С. 24-25.

Безрукова Н., Свичкар. Голландская болезнь в Украине: оценка внутренних экспортных проблем (статья) В.Волум 7-8, 2014, стр. 4-7

Глушак Н.В., Глушак О.В. Место и роль сырьевого комплекса в формировании экспортного потенциала России. // Бюллетень Брянского государственного университета. № 3, 2015. стр. 261-264.

Голова И.М. Инновационная конкурентоспособность российских регионов (статья) // Экономика региона 3, 2015, стр. 294-311.

Джеймс Х.Е В поисках новой стратегии развития для обогащения и экспорта полезных ископаемых Южной Африки (статья) // Журнал Южноафриканского института горного дела и металлургии Том 85, выпуск 9, сентябрь 1985, стр. 309-321

Казахстан: Адаптация к низким ценам на нефть; трудные времена впереди. Доклад об экономике Казахстана. Осень 2015 г. стр 28.

Ким, С., Ким, Дж., Хео, Е. Удобный выход доступных запасов и импорта: тематическое исследование китайского рынка меди (статья) // Политика в отношении ресурсов. Объем 52, 1 июня 2017 года, страницы 277-283

Конкуренция и конкурентоспособность : монография / Ю.В. Тарануха. – М. : Издательство «Русайнс», 2015. – 336 с.

Майкл Портер. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов: пер. с англ. – 6-е изд. – М.: Альпина Паблишер, 2017. – 453 с.

Майкл Портер. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран. – М.: Альпина Паблишер, 2017. – 947 с.

Майкл Э. Портер КОНКУРЕНТНАЯ СТРАТЕГИЯ Методики анализа отраслей и конкурентов. Свободная пресса (Нью-Йорк). 1998. Стр. 422.

Майкл Э. Портер Конкурентное преимущество наций. Твердый переплет – 1 июня 1998 года. Стр. 896.

Малден А.А. Оценка влияния Инициативы прозрачности в добывающих отраслях на привлекательность инвестиционного климата (статья) // Добывающая индустрия и общество. Том 4, выпуск 4, ноябрь 2017, стр. 788-794

Малышев И.С. Экономические законы социализма и планирование. – М., 1966. – С.3.

Маркс К. Капитал. Т. I. // Маркс К., Энгельс Ф. – 2-е изд. Соч. – Т. 23., 1996.

Министерство по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Анализ тенденций мировой торговли и внешней торговли казахстана. АО «Национальное агентство по экспорту и инвестициям «KAZNEX INVEST». 2014, стр 43.

Модуль маркетингового справочника KazDATA. Показатели внешней торговли и структуры импорта и экспорта Казахстана. 2016, стр 56.

Портер М., Хеппельманн Дж.Е. (2014) «Как интеллектуальные, связанные продукты трансформируют конкуренцию», // Harvard Business Review, ноябрь 2014, стр. 65-88

Прайор Т., Гиурко Д., Мадд Г., Мэйсон Л., Бехриш Дж. Истощение ресурсов, пиковые минералы и последствия для устойчивого управления ресурсами (статья) // Глобальные изменения окружающей среды. Том 22, Выпуск 3, Август 2012, стр. 577-587

Ракишев Б. Горная промышленность и наука в Казахстане: тенденции развития в контексте общемирового развития производства за период 2003-2005 гг. // Горный журнал Казахстана. – 2006. – №1. – С. 5-9.

Ракишев Б.М, Современная геология в решении проблем восполнения ресурсов и устойчивого развития минерально-сырьевого комплекса // «Наука и высшая школа Казахстана», 15 апреля 2007 года, С. 4-5.

Розенберг С.Б., Саававалайнен Т.О. Как бороться с нефтяным бумом в Азербайджане? Стратегические стратегии в богатой ресурсами экономике // Рабочий документ МВФ WP / 98/6. 1998

Российская промышленность на этапе роста: факторы конкурентоспособности фирм. // Под ред. К.Р. Гончар, Б.В. Кузнецов. – М.: Вершина, 2008.

Сачс Дж.Д., Вэймер А.М. Богатство природных ресурсов и экономический рост. NBER Working Paper 5398 (Кембридж, Массачусетс: Национальное бюро экономических исследований), 1995 год.

Сейдалы А.С. Кадастровая оценка техногенных образований Казахстана // Горный журнал Казахстана. – 2004. – №3. – С. 2-4

Сейдалы А.С., Лазарева Е.А., Семилетова И.А. Горнодобывающая отрасль Казахстана: современное состояние // Горный журнал Казахстана. – 2004. – №1. – С. 3-5

Сидорова Е.Ю., Международная торговля; учеб. пособие. – М.: АСТ, 2011. – 252 с. – (Курс лекций).

Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо, 2007.

Стиглер Дж. Дж. Совершенная конкуренция: исторический ракурс. Теория фирмы // Вехи экономической мысли. Вып. второй. – СПб.: Экономическая школа, 1995.

Ташенов Ч. Инвестиции в недра как прибавка к национальному продукту // «Казахстанская правда», 18 ноября 2005 года, С. 5,7.

Тэйксэйра А.А. Оказывают ли невозобновляемые запасы энергетических ресурсов страны влияние для привлечения ПИИ? Анализ данных по группам из 125 стран за период 1995-2012 годов (статья) // Международная экономика. 150, август 2017 г., стр. 57-71.

Хайлу, Д., Кипген, С. Индекс зависимости экстрактов (EDI) (статья) Ресурсная политика. Объем 51, 1 марта 2017 г., стр. 251-264

Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия. – М.: Экономика, 1995.

References

Aganbegyan, A.G., Mikheeva, N.N., Modernization of the real sector of the economy: Spatial aspects (Article). Regional Research of Russia. Volume 3, Issue 4, 1 October 2013, pp. 309-323

Alshanov R. Global economy and Kazakhstan // "Kazakhstanskaya Pravda", May 4, 2007, P. 24-25.

Bezrukova, N., Svichkar, Dutch disease in Ukraine: Volume 7-8, 2014, pp. 4-7

Glushak N.V.Glushak O.V. The place and role of the raw material complex in the formation of Russia's export potential. // Bulletin of Bryansk State University. № 3, 2015.p. 261-264.

Golova I.M. Innovation competitiveness of the Russian regions (Article) .Economy of Region 3, 2015, pp. 294-311.

James, H.E. In the search for a new development strategy for the beneficiation and export of the south Africa's minerals. (Article). Journal of The South African Institute of Mining and Metallurgy Volume 85, Issue 9, September 1985, Pages 309-321

Kazakhstan: Adaptation to low oil prices; difficult times ahead. Report on the economy of Kazakhstan. Fall, 2015 . pp. 28.

Kim S., Kim J., Heo E. Convenience yield of accessible inventories and imports: A case study of the Chinese copper market (Article) .Resources Policy. Volume 52, 1 June 2017, pp. 277-283

Competition and competitiveness: a monograph / Yu.V. Taranukha. – M.: Publishing house "Rusains", 2015. – 336 p.

Michael Porter. Competitive strategy: the Techniques for analyzing industries and competitors. Trans. from English. – 6 th ed. – Moscow: Alpina Pablisher, 2017. – 453 p.

Michael Porter. International competition: Competitive advantages of countries. – M.: Alpina Pablisher, 2017. – 947 p.

Michael E. Porter COMPETITIVE STRATEGY Techniques for Analyzing Industries and Competitors. The Free Press (New York). 1998. Pages 422.

Michael E. Porter Competitive Advantage of Nations. Hardcover – June 1, 1998. 896 p.

Malden A.A Evaluating the effects of the Extractive Industries Transparency Initiative on mineral investment climate attractiveness (Article). Extractive Industries and Society Volume 4, Issue 4, November 2017, pp. 788-794

Malyshev I.S. Economic laws of socialism and planning. M., 1966. P.3.

Marx K. Capital. I. I. / Marx K., Engels F. – 2 nd ed. Op. – T. 23., 1996

Ministry of Investment and Development of the Republic of Kazakhstan. Analysis of trends in world trade and foreign trade of Kazakhstan. JSC «National Agency for Export and Investment» KAZNEX INVEST». 2014, page 43.

The module of the marketing directory KazDATA. The indicators of foreign trade and the structure of Kazakhstan's import and export. 2016, p. 56.

Porter, M.E. & Heppelmann, J.E. (2014) How Smart, Connected Products are Transforming Competition, Harvard Business Review, November 2014, pp 65-88

Prior T., Giurco D., Mudd G., Mason L., Behrisch J. View Correspondence. Resource depletion, peak minerals and the implications for sustainable resource management (Article). Global Environmental Change. Volume 22, Issue 3, August 2012, pp. 577-587

Rakishev B. Mining and science in Kazakhstan: development trends in the context of global production development for the period 2003-2005. // Mining magazine of Kazakhstan. – 2006. – №1. – pp. 5-9.

Rakishev B.M. Modern geology in solving the problems of resources replenishment and sustainable development of the mineral and raw materials complex. // Science and Higher School of Kazakhstan, April 15, 2007, pp. 4-5.

Rosenberg C.B., Saavavalainen T.O. How to deal with Azerbaijan's oil boom? Policy strategies in a resource-rich economy. IMF Working Paper WP / 98/6. 1998

Russian industry at the stage of growth: factors of firms' competitiveness. // Ed. K.R. Gonchar, B.V. Kuznetsov. – Moscow: Vershina, 2008.

Sachs J.D., Wamer A.M. Natural resource abundance and economic growth. NBER Working Paper 5398 (Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research), 1995.

Seidaly A.S. Cadastral estimation of technogenic formations of Kazakhstan // Mining Journal of Kazakhstan. – 2004. – №3. – pp. 2-4.

Seidaly A.S., Lazareva E.A., Semiletova I.A. Mining industry of Kazakhstan: current state // Mining magazine of Kazakhstan. – 2004. – №1. – pp. 3-5.

Sidorova Elena Y. International trade; training. – Moscow: AST, -. – 252 p. – (Course of lectures), 2011.

Smith A. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. – Moscow: Eksmo, 2007.

Stigler J.J. Perfect competition: a historical perspective. Theory of the firm. Milestones of economic thought. Second issue. – St. Petersburg: Economic School, 1995.

Tashenov C. Investing in the bowels as an addition to the national product / / «Kazakhstanskaya Pravda», November 18, 2005, pp. 5-7.

Teixeira, A.A. Do countries' endowments of non-renewable energy resources for FDI attraction? A panel data analysis of 125 countries over the period 1995-2012 (Article). International EconomicsVolume 150, August 2017, pp. 57-71

Hailu D., Kipgen C. The Extractives Dependence Index (EDI) (Article) Resources PolicyVolume 51, 1 March 2017, pp. 251-264

Schumpeter J. Capitalism, Socialism and Democracy. – Moscow: The Economy, 1995.

IRSTI 82.05.00, 06.81.00, 06.81.12

Tayauova G.[1], Bektas C.[2]

[1]PhD, acting professor, Almaty Management University, Kazakhstan, Almaty,
e-mail: dr.gulzhanat@gmail.com
[2]PhD, professor, head of the "Business Administration" Department,
Gaziosmanpasa University, Turkey, Tokat, e-mail: cetin.bektas@gop.edu.tr

AN OVERVIEW OF ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES AND MAIN BARRIERS TO ENTREPRENEURIAL UNIVERSITY DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN

This article aims to study world experience of entrepreneurial universities and reveal main barriers to the development of entrepreneurial education in Kazakhstan. The study was carried out using secondary data, in particular global university entrepreneurship reports, scientific articles of local and foreign scientists, and legislative acts. World experience shows that entrepreneurial universities more fully meet innovation needs of the economy and business in the field of education, being educational, research and industrial centers. Results of this study reveal that for successful development of entrepreneurial university it is important to create mechanisms of transformation of classical education, and take measures for creating favorable external and internal conditions to ensure the strategic interaction in the system "University-Business-Government". Regardless of the approaches applied in different countries, entrepreneurship is recognized as the most important area of education.

Key words: entrepreneurial university, Triple Helix, transformation of HEIs in Kazakhstan.

Таяуова Г.[1], Бекташ Ч.[2]

[1]PhD, профессор м.а., Алматы Менеджмент Университеті, Қазақстан, Алматы қ., e-mail: dr.gulzhanat@gmail.com
[2]PhD, профессор, Газиосманпаша Университеті, Түркия, Токкат қ., e-mail: cetin.bektas@gop.edu.tr

Кәсіпкерлік университеттерге шолу және Қазақстанда кәсіпкерлік университетінің дамуындағы негізгі кедергілер

Бұл мақаланың мақсаты кәсіпкерлік университеттерінің әлемдік тәжірибесін зерделеу және Қазақстанда кәсіпкерлік университетін дамытудың негізгі кедергілерін анықтау болып табылады. Зерттеу қайталама деректер, атап айтқанда жаһандық кәсіпкерлік университеттерінің есептері, жергілікті және шетелдік ғалымдардың ғылыми мақалалары мен заңнамалық актілер арқылы жүргізілді. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, кәсіпкерлік университеттер білім саласында білім беру, ғылыми-зерттеу және өндірістік орталық болып табылатындықтан экономика мен бизнестің инновациялық қажеттіліктерін толығымен қанағаттандырады. Зерттеудің нәтижелері кәсіпкерлік университеттерінің дамуы үшін классикалық білім беруді трансформациялау механизмін құрудың және «университет-бизнес-мемлекет» жүйесінде стратегиялық өзара қарым-қатынасты қамтамасыз ету үшін қолайлы сыртқы және ішкі жағдайларды жасау жөнінде шаралар қабылдаудың маңызды екенін көрсетеді. Әртүрлі елдерде қолданылатын әдістерге қарамастан, кәсіпкерлік білім берудің маңызды саласы ретінде танылады.

Түйін сөздер: кәсіпкерлік университет, Үштік спираль, Қазақстандағы ЖОО-ның трансформациясы.

Таяуова Г.[1], Бекташ Ч.[2],
[1]PhD, и.о. профессора, Алматы Менеджмент Университет, Казахстан, г. Алматы, e-mail: dr.gulzhanat@gmail.com
[2]PhD, профессор, зав.кафедрой «Бизнес администрирование», Университет Газиосманпаша, Турция, г. Токат, e-mail: cetin.bektas@gop.edu.tr

Обзор предпринимательских университетов и основные барьеры на пути развития предпринимательского университета в Казахстане

Данная статья нацелена на исследование мирового опыта предпринимательских университетов и выявление препятствий на пути развития предпринимательского образования в Казахстане. Исследование проводилось с использованием вторичных данных, в частности глобальных докладов о предпринимательстве в университетах, научных статей местных и зарубежных ученых и законодательных актов. Мировой опыт показывает, что предпринимательские университеты более полно отвечают инновационным потребностям экономики и бизнеса в области образования, являясь учебными, исследовательскими и промышленными центрами. Результаты данного исследования показывают, что для успешного развития предпринимательского университета необходимо создать механизмы трансформации классического образования и принять меры для создания благоприятных внешних и внутренних условий в обеспечении стратегического взаимодействия в системе «университет-бизнес-государство». Независимо от подходов, применяемых в разных странах, предпринимательство признаётся наиболее важной сферой образования.

Ключевые слова: предпринимательский университет, Тройная спираль, трансформация вузов Казахстана.

Introduction

Worldwide, pressure on educational institutions is increasing, requiring them to change: globalization, social mobility, development of online technology, demographics and economic pressure on governments to reconsider their investments in services funded by the state, creating a highly uncertain and unpredictable environment for higher education (Gibb, 2005). Facing these conditions, the entrepreneurial response is the appropriate response for organizations to solve and use challenges and opportunities which arise.

The concept of the entrepreneurial university includes certain features, in particular, the concept of organization, innovation, commercialization, creation of new businesses, employment opportunities, interaction with business and society development etc. In the academic context and environment, entrepreneurship can be seen as the development of a set of individual behaviors, skills and attitudes, characterized by the entrepreneurs (Hannon, 2013).

As President N. Nazarbayev in his Address to the Nation (Address of the President, 2012) stated "to become the developed competitive state, we must become a highly qualified nation", "one of our strategic goals is to ensure that by 2050 the contribution of small and medium-sized businesses in the country's GDP would be at least 50%. These measures need to be accompanied with the organization of business trainings and financial literacy. We need to further develop tools to support mass entrepreneurship" (Address of the President, 2017), entrepreneurial education will provide the realization of these goals, as well as a breakthrough of Kazakhstani universities in the number of ranked universities in the world and increase their competitiveness.

Materials and Methods

This study can be divided into three parts; the first is about theoretical overview of the entrepreneurial university, the second is the practical experience of entrepreneurial universities worldwide, and the third is about an analysis of the development of entrepreneurial education and relevant problems in Kazakhstan.

The first who attempted a systematic scientific understanding of the process and introduced into scientific use the term of "Entrepreneurial University" was Clark B.R. (1998), who formed the concept of "entrepreneurial university", selecting five common features (enhanced directing core, expanded development periphery, diversified funding base, stimulated academic stronghold and an integrated entrepreneurial culture. Clark's model, "Triple spiral" by Etzkowitz, H. (Etzkowitz, 2004, 2008, 2014) , and European Commission – Organization for Economic Cooperation and Development "A Guiding Framework for Entrepreneurial Universities" (EC-OECD, 2012) are the most developed conceptual approaches to form an entrepreneurial university, which are as a methodological basis for the development of entrepreneurial universities in the world.

Among Kazakhstani scientists conducting research in the field of entrepreneurial/business education, the following ones must be marked out: Tayauova G.Zh. (2014), Kozhakhmetov A.B. (2014,

2012), Monobaeva A.I. (2014), Bayserkeev O.N. (2012), Shalbayeva Sh.E. (2014) and others.

Despite the availability of scientific works of foreign and domestic authors, the issues of development of entrepreneurship education require deeper studies taking into account the beginning of the process of transformation of classical education into entrepreneurial one and a necessity of formation and development of entrepreneurial culture which ensures innovation and competitiveness of the state.

In this study we use the following methodological approaches: systematic, comprehensive, and historical approaches to study the development of entrepreneurial university; market overview, professional organizations reports, and government policy documents are used as materials which contain the trends and situation related to entrepreneurial universities worldwide and Kazakhstan, and also conclusions and findings of the works of foreign and domestic scientists on problems of entrepreneurial education and the formation of entrepreneurial universities.

Literature Review

In the middle of the last century in some developed countries the process of transformation of traditional universities into entrepreneurial ones began. Entrepreneurial universities help to overcome the existing imbalance between the requirements of society to universities, and their ability to meet these requirements.

There is a clear role of entrepreneurship education and training which requires to design learning environment in universities and provide opportunities that encourage entrepreneurial thinking and action. Knowledge is no more the unique domain of universities. Kwiek (2012) quotes Williams (2012) emphasizing that "...as emerging economies, especially in Asia, are building up their higher education system, "knowledge" by themselves are unlikely to ensure premium earnings during the 20th century".

Entrepreneurial universities in the United States 235 universities (research universities of categories I and II), which are the core of the American system of higher education and the center for the development of basic science. These include Harvard University, Yale University, Columbia University, University of Berkeley, etc., many of which are leading in world rankings. Entrepreneurial universities have sufficient financial resources and significant financial funds, in the formation of which graduates actively participate (Kett, 2012). Successful examples of the interaction between higher education and science in the United States are the Silicon Valley, the Research Triangle Park (North Carolina), the "Boston Road 128" Technological Park, and others.

The basis for the success of the functioning of the Silicon Valley has been a long-term effort to create firms, state support for research and development (R&D) and the development of business support policies. Research Triangle Park (North Carolina) was established in 1959 on the basis of three universities. Currently, in the Park operates about 130 research institutions and 160 companies with a total employment of 40 thousand people. The creation of this Park has made it possible to turn North Carolina into one of the most developed and educated regions of the United States.

A clear example of the union between university science and production is the "Boston Road 128" techno park, based on three largest universities in the northeastern US, namely North-East and Harvard Universities, as well as the Massachusetts Institute of Technology. More than 350 industrial companies operate in the techno parks, one third of them are branches of the largest American multinational corporations, and more than a thousand scientific research laboratories and organizations.

The reform of existing classical universities into entrepreneurial universities in Western Europe began relatively recently. In general, universities are not, as in the US, a powerful scientific base, but represent one of the elements of the system lie research institutes, national laboratories, scientific parks, and others (Kwiek, 2008).

Great Britain is considered the fourth country in the world in terms of entrepreneurship and the second on innovation and the quality of scientific research. The problem of development of entrepreneurial universities is considered in the country at the highest level and with the inclusion of members of Parliament. Such centers and programs as the "National Center for Entrepreneurship in Education", the "Enterprise Leadership Development Program" for higher school leaders, the "International Program for Entrepreneurship Teachers", which brings together leading specialists in business and education, have been created.

The most successful entrepreneurial universities in the UK are Cambridge University, Imperial College, University of Birmingham, University of Oxford, University College London (UCL), and London Business School (LBS). The Department of Education of Entrepreneurship Skills has developed the "Young Enterprise Fiver Challenge" program to develop business skills in schoolchildren from 7 to 11 years old, which included activities where

children were provided with a trading platform at the St. George's Market in Belfast (Williams, D., 2012).

The Irish authorities, with the aim of developing entrepreneurial skills among young people, have created a charitable organization called "Young Enterprise Northern Ireland", which develops the entrepreneurial skills of young people from 4 to 25 years.

In Germany, the development of entrepreneurial universities is influenced by the features of the formation of regional innovation systems. The most famous is the Maas – Rhine triangle or the Euroregion Maas – Rhine, which includes the western part of Germany (North Rhine -Westphalia), the southern part of the Netherlands (South Limburg region) and the eastern part of Belgium (Wallonia region). It has seven leading technical and three medical universities, a number of public and private research centers of the world level, in particular, Aachen University of North Rhine-Westphalia, Aachen University of Applied Sciences, etc. (Lehrer and others, 2007).

In Sweden, the formation of entrepreneurial universities in the form of a "triple helix" began in 1980. One of them is the University of Lund, which was the first to implement a course on practical entrepreneurship and became one of the most knowledge-intensive universities. Entrepreneurial universities are the largest techno parks, for example the Kista Science City techno park created on the basis of the University of Information Technologies, formed by the Royal Institute of Technology and Stockholm University, which is called the "Silicon Valley of Sweden" (Voloshina, 2014).

In 2009, Finland had 20 universities (yliopisto) and 26 polytechnics (ammattikorkeakoulu), which represented the "universities of applied knowledge" and launched a program, to reform higher education, aimed at the formation of entrepreneurial culture in universities (Foss and Gibson, 2015). The Ministry of Education and Culture of Finland in cooperation with other ministries and stakeholders issued guidelines for entrepreneurship training. They include tasks for 2015, focusing more on entrepreneurship across all levels of education and on more effective cooperation between key players in developing training methods to support entrepreneurial activities. In general, the concept of entrepreneurial education in Finland assumed a smooth three-stage transformation:

Learning to understand entrepreneurship.

Learning to be entrepreneurial.

Learning to be an entrepreneur.

In Latin America since 2009 studies are being conducted around the «Triple Helix». The main goal is to analyze and develop mechanisms for interaction between universities, business and the state from the point of the «Triple Helix» approach. At the same time, the effectiveness of the practical use of innovative technologies and products in Latin America still lags far behind the countries of Europe and the United States.

For the development of entrepreneurship in Israel, the Tnufa program has been adopted; there are techno parks, service organizations for the transfer of technology. The largest center of natural and applied research is Haifa Technological University «Technion», under the auspices of which 58 technology incubators work.

Israel ranks second after Silicon Valley in the concentration of start-up companies of high technology, and is ahead of the US in terms of the number of scientists and engineers per capita. Scientific and research work is carried out by 16 institutes and centers that are part of the Herzliya Interdisciplinary Center. Israel has created a powerful state support for the development of innovations; there are more than 20 programs, among which companies to promote the patents of teachers and university staff. In order to increase the efficiency of the commercialization of innovative developments at the Skolkovo Science Center in Russia and the promotion of Israeli innovations to the Russian market, a joint Russian-Israeli enterprise, IsraelSkolkovoGateway, was set up on a parity basis, whose goal is to create a joint venture fund to attract investment in international financial markets for the commercialization of innovative developments in Israel and Russia.

In 2010, the Skolkovo Foundation was established in Russia, the main purpose of which is to form a pool of innovative projects (companies) and to ensure their interaction among themselves and with key actors in the innovation system. The Fund has a large amount of funding, both from the state and private investors. In September 2012, the Association of Entrepreneurial Universities of Russia was established, the most important of which is to promote the formation of public policy, the implementation of technology transfer processes and the commercialization of intellectual results, and the effective partnership of universities with government authorities and businesses (ACEA, 2012).

In Kazakhstan in order to develop R&D and introduce innovations, an innovative infrastructure has been formed, consisting of

technology parks, business incubators, design offices, commercialization offices and regional commercialization offices, an international technology transfer center. In general, the innovative infrastructure of Kazakhstan is made up of entities created with the participation of state budget funds (republican, local budgets, funds of organizations with state participation), as well as state-created development service institutions (Amirbekuly, 2008).

To facilitate the coordination of innovative development processes and provide state support measures, the "National Agency for Technological Development" Joint Stock Company (JSC NATR) was established, the "Business Road Map 2020" program is being implemented (Resolution of the Government, 2015).

The innovative infrastructure of Kazakhstan's economy includes:

– Development institutions (JSC «NATR», JSC «Science Foundation», NAO «National Agrarian Research and Education Center», JSC «Kazakhstan Center for Modernization and Development of Housing and Communal Services»).

– Design offices to serve the needs of enterprises by segments (agricultural, electrical, mining, transportation and oil and gas engineering).

– Techno parks like JSC «Techno park KazNITU named after K.Satpayev, Almaty; LLP Techno park «Alatau»; LLP «Regional Techno park of Astana»; LLP «Techno park» Algorithm «, Uralsk; LLP «VC Regional Techno park» Altai «, Ust-Kamenogorsk city; LLP «Techno park» Sary-Arka «, Karaganda; LLP «Regional Techno park in Yuko», Shymkent; «Alatau IT City Management»; «Techno park» UniScienTech «.

– Autonomous cluster fund of FEZ PIT Alatau, which is one of the 8 techno parks of the National Agency for Technological Development.

– Business incubators (Atyrau Business Incubator, Business Incubator SodBi, Shymkent, LLP «Small Business Incubator – KRTP», LLP «Karaganda Business Incubator», Business Incubator LLP East-Innovation Center «Zhardem» , Semipalatinsk city business incubator, PF «Khromtau Business Incubator», etc.).

– Business Support Centers are aiming to develop entrepreneurship in local or regional economy, support innovation and transfer of technologies. Sixteen entrepreneurship support centers (ESC) are formed in JSC»Damu» in convenience with the program «Business Road Map – 2020», whose activities are aimed at supporting socially important young entrepreneurs' business initiatives, the financing of small and medium-sized enterprises, including the priority sectors of the economy (Luskalova and Kusaingazi, 2017; Nakipova, 2013).

Essential factors hampering the development of entrepreneurship in Kazakhstan, as reflected in the USAID report on the development of business incubators and Business Development Centers in Kazakhstan are:

– The lack of cooperation and coordination between various Programs of innovative development and entrepreneurship support.

– Lack of information about the needs of entrepreneurs.

– Limited consulting services, training and activities to establish and develop relationships for the benefit of the incubator and the growth of the company. Managers of business support organizations, trainers and consultants do not have sufficient experience and knowledge, are not familiar with the experience of other countries.

– Financing of the entrepreneurship support centers and techno parks is mainly carried out by the state, and therefore the management of these organizations does not show much interest in attracting other sources of financing by improving the quality of services provided, preparing the business for incubation, conducting a campaign to promote entrepreneurs, implementing new activities, etc.

In Kazakhstan, the process of forming entrepreneurial universities is at an early stage. In most cases, Kazakhstani universities are mainly involved in educational activities. The development of the main approaches to the transformation of Kazakh universities into entrepreneurial ones is actively pursued by such universities as Nazarbayev University, Almaty Management University, Pavlodar National University named after S. Toraigyrov, Taraz Innovative Humanitarian University, South Kazakhstan State University, Karaganda State Technical University, Karaganda State Medical University and etc.

The aim of facilitating the creation of entrepreneurial universities is preparation of future entrepreneurs who are innovative and initiative, who can work in the real sector of the economy and who can take risks and responsibility for their decisions. Kazakhstan universities need to develop their own development strategies and to position themselves in university environment on the basis of national priorities, regional peculiarities and specifics of its activities.

Unfortunately, there are a number of problems impeding the process of transformation of Kazakhstan universities into entrepreneurial ones:

- Universities do not have the necessary innovative infrastructure.
- Lack of qualified managers for technology transfer.
- Lack of sufficient autonomy and academic freedom of universities.
- Low level of knowledge in the field of commercialization of scientific developments.
- Entrepreneurial thinking is not developed, oriented towards the creation of economic value in society.
- Underdevelopment of the legislative framework regulating the functioning of business universities and their structures.
- The lack of theoretical and methodological justification of entrepreneurial education and entrepreneurial institution and its innovative role in the development of the knowledge society.
- A shortage of qualified teachers who, along with good theoretical training, have experience in entrepreneurial activities.
- The readiness of the managerial core, the staff, and students to transform the classical education into an entrepreneurial one.
- Low efficiency of innovative infrastructures that make up universities, and limited transparency of the results of their functioning.
- The lack of a motivational mechanism for the formation of an entrepreneurial university.
- The lack of requests for training specialists from business and akimats.
- The discrepancy between the content of education and the demands of the labor market, i.e. a significant proportion of graduates of higher education institutions are not in demand in their specialty (AlmaU, 2016).

Results and Discussion

An entrepreneurial university is a higher educational institution demonstrating entrepreneurial behavior open to organizational change, disseminating and commercializing knowledge, encouraging innovation with the active inclusion of teachers, staff and students in the generation of innovative ideas and their implementation (Aiesheva, 2016).

World experience shows that entrepreneurial universities more fully meet innovation needs of the economy and business in the field of education, being educational, research and industrial centers. Active role in the process of their functioning is played by the government and business that allows realizing the concept of innovative development, in which entrepreneurial universities have the leading role.

The process of building an entrepreneurial university model is related to the level of economic development of a particular country, corresponds to its cultural and national traditions, and is influenced by approaches to entrepreneurship training applied in a particular country. In American universities and colleges, the subject of entrepreneurship education is usually associated with the activities of venture companies. At the same time, the training is aimed at developing skills in identifying opportunities and allocating resources in a risky business environment. In Western European countries, entrepreneurship training focuses on developing skills that are necessary for small business. The main object of study is the small businesses. Most of the European countries pay attention to educational entrepreneurship in the framework of national strategies and initiatives, goals related to the promotion of entrepreneurship education in broader strategies (lifelong learning, education and youth, growth).

The experience of forming entrepreneurial universities in the United States, Western Europe and Russia shows that there is no single approach to building a model for the development of entrepreneurial universities. The common thing, regardless of the approaches applied in different countries, is that they all recognize entrepreneurship as the most important area of education.

Conclusion

The necessity of transition of Kazakhstan economy to innovative model of development, reducing government funding in education, increasing competition in the market of scientific and educational services, as well as strict requirements from the business community to education require most urgent and serious efforts not only from universities but also from companies and government. For successful development of entrepreneurial university it is important, first of all, develop the concept of entrepreneurial education with key priorities, and mechanisms of transformation of classical education in business; disseminate entrepreneurial spirit and entrepreneurial culture in the society (family, school, university, etc.); develop mechanisms to increase competitiveness of graduates on the basis of the competence model of a graduate of entrepreneurial university, and take measures for creating favorable external and internal conditions to ensure the strategic interaction in the system “University-Business-Government”.

Entrepreneurial universities show the peculiarities of entrepreneurship, in particular the ability to respond quickly to environmental problems and changes, to develop entrepreneurial thinking through their management structures and policies, motivational and reward system.

References

ACEA (2012) Entrepreneurship Education at School in Europe, National Strategies, Curricula and Learning Outcomes. European Commission Report. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.

Address by the President of the Republic of Kazakhstan, Leader of the Nation, N.Nazarbayev "Strategy Kazakhstan-2050": New Political Policy of the Established State. (2012, December 14). Retrieved from http://www.akorda.kz/en/addresses/addresses_of_president/address-by-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-leader-of-the-nation-nnazarbayev-strategy-kazakhstan-2050-new-political-course-of-the-established-stateACEA (2012) Entrepreneurship Education at School in Europe, National Strategies, Curricula and Learning Outcomes. European Commission Report. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.

Aiesheva, G. (2016) Predprinimatelskoye obrazovaniye v Kazakhstane Entrepreneurial Education in Kazakhstan. Info-Communicational Platform G-Global.

Almaty Management University. (2016) Proyekt Konsepsii formirovaniya predprinimatelskogo obrazovaniya v Kazakhstane Draft of the Concept for Formation of Entrepreneurial Education in the Republic of Kazakhstan until 2030. Almaty.

Amirbekuly, E. (2008) Osobennosti funksiyonirovaniya elementov innovasiyonnoi infrastruktury v Respublike Kazakhstan Features of functioning of elements of innovative infrastructure in the Republic of Kazakhstan. Vestnik KazEU.

Bayserkeev, O.N. (2012) Dusha biznes shkoly Soul of the Business School, Biznes Obrazovaniye, RABO, Moscow.

Clark, B. (1998) Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. Pergamon Press.

EC-OECD (2012, December 18) A Guiding Framework for Entrepreneurial Universities. Final version, European Commission – OECD.

Etzkowitz, H. (2014) The Entrepreneurial University Wave: From Ivory Tower to Global Economic Engine. Industry and Higher Education, vol. 28, no 4, pp. 223-232.

Etzkowitz, H. (2004) The Evolution of the Entrepreneurial University. International Journal of Technology and Globalisation, vol. 1, no 1, pp. 64-77.

Etzkowitz, H. (2008) The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action. New York: Routledge.

Foss, L., Gibson, D. (2015) The Entrepreneurial University: Context and Institutional Change. Routledge.

Gibb, A.A. (2005) Towards the Entrepreneurial University: Entrepreneurship Education as a Lever for Change. National Council for Graduate Entrepreneurship, UK.

Hannon, Paul D. (2013) Why is the Entrepreneurial University Important? Journal of Innovation Management, vol. 1, no 2, pp. 10-17.

Kozhakhmetov, A.B. (2014, April 4) Otvetstvennost za kachestvo obrazovaniya berem na sebya! We Take the Responsibility For the Quality of Education. Biznes i Vlast, vol. 11, no. 488.

Kozhakhmetov, A.B., Zhuplev, A.V. (2012) Business Education in Kazakhstan: Ramifications Under Transition. Journal of East-West Business, vol. 3, issue 3, pp. 67-89.

Kett, Joseph F. (2012) The History of a Founding Ideal from the American Revolution to the Twenty-First Century. Cornell University Press.

Kwiek, M. (2008) Academic Entrepreneurialism and Private Higher Education in Europe. Center for Public Policy Studies "Research Papers", vol. 11.

Kwiek, M. (2012) Knowledge Production in European Universities. Higher Education Research and Policy – 3, Peter Lang Edition.

Lehrer, M., Nell, P., Gärber, L. (2007) A National Systems View of University Development: Towards a Broadened Perspective on the Entrepreneurial University Based on the German and US Experience. Kiel Working Papers, no 1370.

Luskalova, V., Kusaingazi, E. (2017) Razvitiye deyatelnosti biznes-inkubatorov v Kazakhstane Development of Business Incubators in Kazakhstan // Public Association «Kazakhstan Marketing Association».

Monobayeva, A. (2014) Razvitiye biznes obrazovaniya v Respublike Kazakhstan: problemy i puti resheniya. Development of Business Education in Kazakhstan: Problems and Ways of Solution, Vestnik KazNU: Ekonomicheskaya seria, vol. 2 (102).

Nakipova. Zh. (2013, August 9) V Kazakhstane funksiyoniruyet 20 biznes-inkubatorov – K. Uskenbayev 20 Business Incubators Operate in Kazakhstan. BNews.kz, Retrieved from https://bnews.kz/ru/news/ekonomika/v_kazahstane_funktsioniruet_20_biznesinkubatorov__kuskenbaev

Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan (2015, March 31) «On approval of the Program "Business Road Map 2020», No. 168.

Shalbayeva Sh.E. (2014) Innovasiyonniye methody prepodavaniya i obucheniya v biznes-vuzah Kazakhstana Innovative Methods of Teaching and Learning in Business Universities in Kazakhstan, International Conference "Methodology of Contemporary Science", Conference Proceedings, Donetsk.

Tayauova, G., Bektaş, C. (2014) A Model Suggestion for Increasing Effectiveness of Higher Education: University-Industry Collaboration. Procedia – Social and Behavioral Sciences, vol. 116, pp. 2270-2277.

The President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev's Address to the Nation of Kazakhstan: «Third Modernization of Kazakhstan: Global Competitiveness». (2017, January 31). Retrieved from http://www.akorda.kz/en/addresses/addresses_of_president/the-president-of-kazakhstan-nursultan-nazarbayevs-address-to-the-nation-of-kazakhstan-january-31-2017

Voloshina, T.A. (2014) Shvedski opyt postroeniya strategii obucheniya predprinimatelstvu The Swedish Experience of Building a Strategy for Entrepreneurial Education. Sci-Article.Ru. Retrieved from URL: http://sci-article.ru/stat.php?i=1417271855

Williams, D. (2012) On the Way to the Entrepreneurial University: Experience of Great Britain. Journal University Management: Practice and Analysis, vol. 6.

Williams, G. (2012) Some Wicked Questions from the Dismal Science, in P. Temple (ed.) Universities in the Knowledge Economy: Higher Education Organization and Global Change, Routledge, pp. 19-37.

Литература

АОАК (2012). Предпринимательское образование в школе Европы, национальные стратегии, учебные планы и результаты обучения. Доклад Европейской комиссии. Исполнительное агентство по образованию, аудиовизуальным средствам и культуре.

Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.Назарбаева Народу Казахстана. Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства (2012, 14 октября). Доступен по адресу URL: http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-14-dekabrya-2012-g.

Айешова, Г. (2016) Предпринимательское образование в Казахстане. Инфокоммуникативная платформа G-Global.

Алматы Менеджмент Университет. (2016) Проект Концепции формирования предпринимательского образования в Республике Казахстан до 2030 года. Алматы.

Амирбекулы, Е. (2008) Особенности функционирования элементов иновацционной инфраструктуры в Республике Казахстан // Вестник КазЭУ.

Байсеркеев, О.Н. (2012) Душа бизнес-школы. Бизнес-образование. РАБО, Москва.

Кларк, Б. (1998) Создание предпринимательских университетов: организационные пути трансформации. Пергамон Пресс.

ЕК-ОЭСР. (2012, 18 декабря) Руководство для предпринимательских университетов. Окончательный вариант. Европейская комиссия – ОЭСР.

Эцковиц, Х. (2014) Волна предпринимательского университета: от башни слоновой кости до глобальной экономики // Промышленность и высшее образование, т. 28, № 4, с. 223-232.

Эцковиц, Х. (2004) Эволюция предпринимательского университета // Международный журнал по технологиям и глобализации, т. 1, № 1, с. 64-77.

Эцковиц, Х. (2008). Тройная спираль: инновация в действии в «университет-бизнес-государство». – Нью-Йорк: Рутледж.

Фосс, Л., Гибсон, Д. (2015) Предпринимательский университет: контекст и институциональные изменения. Рутледж.

Гибб, А.А. (2005) На пути к предпринимательскому университету: образование предпринимательства как рычаг для перемен. Национальный совет по высшему образованию, Великобритания.

Ханнон, Пауль Д. (2013) Почему именно предпринимательский университет важен? // Журнал инновационного менеджмента, т. 1, № 2, с. 10-17.

Кожахметов, А.Б. (2014) Ответственность за качество образования берем на себя! // Бизнес и Власть, № 11 (488).

Кожахметов, А.Б., Жуплев, А.В. (2012) Бизнес-образование в Казахстане: Рамификации в переходный период // Журнал «Восток-Запад», т. 3. № 3, с. 67-89.

Кэтт, Джозеф Ф. (2012) The History of a Founding Ideal from the American Revolution to the Twenty-First Century. Cornell University Press.

Квейк, М. (2008) Академическое предпринимательство и частное высшее образование в Европе. «Исследовательские работы» Центра исследований государственной политики, т. 11.

Квейк, М. (2012) Производство знаний в европейских университетах. Исследования и политика в области высшего образования – 3, издание Питера Ланга.

Лэхрер, М., Нэлл, П., Гёрбер, Л. (2007) Взгляд с национальных систем на развитие университета: на пути к расширенной перспективе в предпринимательском университете на основе немецкого и американского опыта // Рабочие материалы Киль, № 1370.

Лускалова, В.; Кусаингазы, Е. (2014) Развитие деятельности Бизнес-инкубаторов в Казахстане. Общественное объединение «Казахстанская ассоциация маркетинга».

Монобаева, А. (2014) Развитие бизнес – образования в Республике Казахстан: проблемы и пути решения // Вестник КазНУ: экономическая серия, № 2 (102).

Накипова, Ж. (2013) В Казахстане функционирует 20 бизнес-инкубаторов – К.Ус-кенбаев □Электронный ресурс□. BNews.kz. Доступен по адресу URL: https://bnews.kz/ru/news/ekonomika/v_kazahstane_funktsioniruet_20_biznesinkubatorov__kuskenbaev. – 9 августа 2013.

Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 марта 2015 года № 168 «Об утверждении Программы «Дорожная карта бизнеса 2020».

Шалбаева, Ш.Е. (2014) Инновационные методы преподавания и обучения в бизнес-вузах Казахстана // Международная конференция «Методология современной науки». Сборник конференции. г. Донецк.

Таяуова, Г., Бекташ, Ч. (2014) Предложение модели для повышения эффективности высшего образования: сотрудничество между университетами и бизнесом // Проседиа – социальные и поведенческие науки, т. 116, с. 2270-2277.

Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева Народу Казахстана. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» (2017, 31 января). дос-тупен по адресу: URL: http://www.akorda.kz/en/addresses/addresses_of_president/the-president-of-kazakhstan-nursultan-nazarbayevs-address-to-the-nation-of-kazakhstan-january-31-2017 .

Волошина, Т.А. (2014) Шведский опыт построения стратегии обучения предпринимательству. Sci-Article.Ru, № 15.

Вильямс Д. (2012) На пути к предпринимательскому университету: опыт Великобритании // Журнал «Университетское управление: практика и анализ», № 6.

Вильямс, Г. (2012) Некоторые отрицательные вопросы из мрачной науки, в П.Темпл (ред.) Университеты в экономике знаний: организация высшего образования и глобальные перемены. Рутледж, с. 19-37.

МРНТИ 06.51.02

Темирбекова А.[1], Дуламбаева Р[2]

[1]д.э.н., профессор, профессор Алматы Менеджмент Университета,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: alma.61@mail.ru
[2]д.э.н., профессор, профессор Академии госуправления при Президенте РК,
Казахстан, г. Астана, e-mail: dulambaeva68@mail.ru

ПОСЛЕДСТВИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ И ПРАКТИКА ЕАЭС

Экономические последствия региональной интеграции являются центральной темой дебатов в Европе, США и других странах по всему миру. Целью данного исследования является выявление на основе исследования научных работ зарубежных и отечественных ученых положительных и отрицательных последствий региональной экономической интеграции и оценка их проявления в экономике стран ЕАЭС.

Научная и практическая значимость работы заключается в следующем. Несмотря на многолетний опыт мировой экономической интеграции до сих пор нет единого мнения по поводу превалирования положительных или отрицательных эффектов интеграции. Нами изучен и обобщен большой теоретический и практический материал о последствиях региональной интеграции и проанализированы данные по странам-членам ЕАЭС. Анализ показал, что членство в ЕАЭС пока не дало значительных положительных эффектов для стран-партнеров. Динамика и тренды роста интеграционных эффектов в ЕАЭС вызывают определенную озабоченность. Однако причины этих процессов лежат не в самой группировке, а скорее в неблагоприятной конъюнктуре мирового рынка. Это, прежде всего, падение на мировом рынке цен на нефть и газ и влияние валютных колебаний на рынке. Конечно, все это отразилось и на внутреннем экономическом состоянии в странах-партнерах. С 2017 года наблюдается восстановление экономического роста. В связи с ростом экономики для всех стран будет характерно восстановление потребительского спроса. Одним из факторов роста станет инвестиционная активность в государствах ЕАЭС. Условия для повышения инвестиционной активности частного сектора будут созданы в том числе благодаря ценовой стабилизации. Таким образом, подводя итоги нашего исследования, мы надеемся, что оно внесет вклад в научную литературу по проблемам региональной экономической интеграции, доказывая новый подход к определению ее эффектов. Наши результаты показывают, что экономическая интеграция не является игрой с нулевой суммой и может быть взаимовыгодной для стран-партнеров.

Ключевые слова: экономическая интеграция, эффекты интеграции, Евразийский экономический союз.

Темірбекова А.[1], Дуламбаева Р.[2]

[1]э.ғ.д., профессор, Алматы Менеджмент Университетінің профессоры,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: alma.61@mail.ru
[2]э.ғ.д., профессор, ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының профессоры,
Қазақстан, Астана қ., e-mail: dulambaeva68@mail.ru

Аймақтық экономикалық интеграцияның салдары: теориялық аспектілері мен ЕАЭО-ның тәжірибесі

Өңірлік интеграцияның экономикалық зардаптары Еуропа, АҚШ және бүкіл әлем бойынша басқа да елдерде дебаттардың орталық тақырыбы болып табылады. Осы зерттеудің мақсаты отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми жұмыстарын зерттеу негізінде өңірлік экономикалық интеграцияның оң және теріс салдарын анықтау және ЕАЭО елдерінің экономикадағы көріністерін бағалау болып табылады. Жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылы-

© 2018 Al-Farabi Kazakh National University

ғы мынада: Әлемдік экономикалық интеграцияның көп жылдық тәжірибесіне қарамастан, әлі күнге дейін интеграцияның оң немесе теріс әсерлердің басымдылығы бойынша бірыңғай пікір жоқ. Бізбен аймақтық интеграция салдары бойынша үлкен теориялық және практикалық материал зерттелді және ЕАЭО-ның мүше елдерінің деректеріне талдау жасалды. Талдау көрсеткендей, ЕАЭО-да әріптес елдер үшін елеулі оң әсерлер әлі жеткіліксіз. ЕАЭО-ғы интеграциялық эффектілердің динамикасы және өсу тренді белгілі бір алаңдаушылық туғызады. Алайда, осы процестердің себептері топтың ішінде емес, әлемдік нарықтың кері конъюнктурасында жатыр. Бұл, ең алдымен, әлемдік нарықта мұнай мен газ бағасының төмендеуі және валюталық ауытқудың ықпалы. Әрине, мұның барлығы серіктес-елдерде ішкі экономикалық жағдайына да әсер етті. 2017 жылдан бастап экономикалық өсудің қалпына келуі байқалады. Экономиканың өсуіне байланысты барлық елдер үшін тұтынушылық сұраныстың қалпына келуі тән болады. Өсу факторларының бірі ЕАЭО мемлекеттерде инвестициялық белсенділік болмақ. Жеке сектордың инвестициялық белсенділігін арттыру шарттары баға тұрақтандыру арқасында болады. Сонымен, біздің зерттеуді қорытындылай келе, ол өңірлік экономикалық интеграция мәселелері бойынша ғылыми әдебиеттерге интеграция әсерлерді анықтауға жаңа көзқарасты дәлелдей отырып өз үлесін қосады деп біз сенеміз. Біздің нәтижелеріміз көрсеткендей, экономикалық интеграция нөлдік сомасы бар ойын емес, әріптес елдер үшін өзара тиімді болатыны мүмкін.

Түйін сөздер: экономикалық интеграция, интеграция эффектілері, Еуразиялық экономикалық одақ.

Temirbekova A.[1], Dulambaeva R.[2]

[1]doctor of economics, professor, professor of Almaty Management University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: alma.61@mail.ru

[2]doctor of economics, professor, professor of Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Kazakhstan, Astana, e-mail dulambaeva68@mail.ru

Consequences of regional economic integration: theoretical aspects and practice of the EAEU

The economic consequences of regional integration are significant to the debate in Europe, the United States and other countries around the world. The purpose of this study is to identify, on the basis of research papers by foreign and domestic scientists, the positive and negative consequences of the regional economic integration and the assessment of their manifestation in the economy of the EAEU countries.

The scientific and practical significance of the work is as follows. Despite many years of experience in world economic integration, there is still no consensus on the prevalence of positive or negative effects of integration. We have studied and summarized a large theoretical and practical material on the consequences of the regional integration and analyzed data on the member countries of the EAEU. The analysis showed that membership in the EAEU has not yet shown significant positive effects for partner countries. The dynamics and trends in the growth of integration effects in the EAEU cause some concern. However, the reasons for these processes lie not in the group itself, but rather in the unfavorable situation on the world market. The fall in the world market for oil and gas prices and the impact of currency fluctuations on the market. Of course, all this has affected the domestic economic situation in the partner countries. Since 2017, there has been a recovery in economic growth. In connection with the growth of the economy for all countries will be characterized by the restoration of consumer demand. One of the factors of growth will be investment activity in the EAEU states. Conditions for increasing the investment activity of the private sector will be created, including through price stabilization. Thus, summing up the results of our research, we hope that it will contribute to the scientific literature on the problems of regional economic integration, proving a new approach to determining its effects. Our results show that economic integration is not a zero-sum game and can be mutually beneficial for partner countries.

Key words: economic integration, effects of integration, Eurasian Economic Union.

Введение

Экономические последствия региональной интеграции являются центральной темой дебатов в Европе, США и других странах по всему миру.

С 1 января 2015 года начал функционировать Евразийский экономический союз (ЕАЭС). Мировое сообщество неоднозначно относится к созданию такого регионального интеграционного объединения. Есть мнения о перспективности такого союза, однако имеются и противоположные высказывания. Однако, «Евразийский экономический союз имеет потенциал стать довольно сильным конкурентом другим центрам глобальной экономической гравитации… Участие государств в интеграции должно служить стимулом для индустриализации национальных

экономик, обеспечения людей работой, создания благоприятных условий для развития бизнеса (Назарбаев Н.А. 2014).

Целью данного исследования является выявление на основе исследования научных работ зарубежных и отечественных ученых положительных и отрицательных последствий региональной экономической интеграции и оценка их проявления в экономике стран ЕАЭС.

Научная и практическая значимость работы заключается в следующем. Несмотря на многолетний опыт мировой экономической интеграции до сих пор нет единого мнения по поводу превалирования положительных или отрицательных эффектов интеграции. Нами изучен и обобщен большой теоретический и практический материал о последствиях региональной интеграции и проанализированы данные по странам-членам ЕАЭС.

Материалы и методы

При проведении исследования и написания данной работы были в основном использованы абстрактно-логический и экономико-статистический методы. На основе абстрактно-логического метода был проведен анализ литературы по проблемам экономических последствий региональной интеграции и выявлены основные эффекты интеграции. На основе экономико-статистического метода был проведен анализ таких показателей, как индекс роста ВВП, ВВП на душу населения, объемы инвестиций в странах ЕАЭС и сделана попытка выявить эффекты интеграции. Анализируя и систематизируя мировой опыт в сфере региональной интеграции, уделяется внимание методу синергии, т.е. получение синергетического эффекта в результате развития интеграционных процессов.

Обзор литературы

Ниже приведен обзор источников по проблемам экономических последствий региональной интеграции.

Обоснованную теорию влияния интеграции на национальные экономики создал американский ученый канадского происхождения Джейкоб Вайнер (русскоязычное написание – Я́коб Ви́нер) (Винер Я. 2006: 696−705). Он выявил два основных вида эффектов, возникающих вследствие экономической интеграции: эффект создания торговли и эффект переориентации торговли. Эффект создания торговли заключается в расширении торговли внутри интеграционного объединения. При этом действует эффект масштаба: «две страны или более сообща могут образовать достаточно крупный рынок, позволяющий обеспечить снижение удельных издержек производства». Эффект переориентации торговли заключается в тех экономических выгодах, когда страна-партнер увеличивает экспорт своих товаров в другую страну-партнершу, хотя до создания союза эти товары импортировались из третьих стран с более низкими издержками. Тем самым эффект переориентации способствует росту производства в партнерской стране-экспортере. Однако Дж.Вайнер отмечает, что «как только отрасль достигает такого масштаба, при котором могут быть обеспечены оптимальные размеры и оптимальная степень специализации производства на отдельных ее предприятиях, дальнейший рост этой отрасли приводит… в действие закон убывающей отдачи».

Эффект на масштабах производства в результате интеграции отмечают американские ученые К.Р. Макконнелл и С.Л. Брю. Анализируя процесс интеграции в рамках ЕЭС, они отмечают, что «интеграция создает массовые рынки, столь необходимые для достижения отраслями стран «Общего рынка» экономии на масштабах производства. Более эффективное производство, характерное для крупномасштабных рынков, дает возможность отраслям промышленности европейских стран добиться более низких издержек, которые исторически были недостижимы в условиях узких обособленных рынков». В то же время они отмечают, что влияние интеграции на третьи страны представляется менее определенным из-за роста пошлин (Кэмпбелл Р. Макконнелл 1992: 335).

Развивая теорию Дж.Вайнера и Дж.Мида, российский ученый Шимко П.Д. предлагает рассмотрение вступления страны в интеграционный союз также с позиции статического и динамического анализа. В рамках статического анализа он выделяет два варианта последствий вступления страны в интеграционную торгово-экономическую группировку:

– потокообразующий эффект (эффект создания торговли): переключение спроса страны и соответственно потребления от отечественного производителя с более высокими издержками к зарубежному производителю с менее высокими издержками;

– потокоотклоняющий эффект (эффект отклонения торговли): переключение спроса страны и соответственно потребления от производителя

за пределами союза, имеющего более низкие издержки, к производителю, имеющему более высокие издержки, но являющемуся членом союза (Шимко П.Д. 2010: 537).

Бенджамин Ариес, рассматривая эффекты экономической интеграции и глобализации, отмечал, что они бывают и положительные, и отрицательные. В частности, одним из последствий роста глобализации он отмечает рост возможностей для финансирования. По мере сближения мировой экономики ограничения на источники финансирования уменьшаются. Эффекты интеграции, по мнению Б.Овена, проявляются не только в чисто экономической, но и языковой и культурной сферах. Английский язык получил широкое признание как универсальная форма профессионального общения. Он отмечает, что как глобальная торговля, так и экономическая интеграция создают множество культурных эффектов (Бенджамин Ариес 2016).

Омар Ликандро из Института Европейского университета, анализируя роль региональной интеграции в экономическом росте, отмечал, что движение к свободной торговле является результатом важного изменения взглядов на торговую политику, от переориентации ее от импортозамещения к экспорту внешнеполитических стратегий. Это позволило сблизить уровень экономического развития стран-партнеров. Европейский союз, например, успешно помог Ирландии и странам Южной Европы сблизиться с уровнем жизни ведущих стран. В менее развитых странах наблюдается экономический рост, рост ВВП на душу населения. Имеются четкие доказательства положительной корреляции между экономическим ростом и торговлей. Однако, по мнению ученого, нет общего согласия в отношении наблюдаемого влияния на рост различных экономических стратегий, ориентированных на открытость торговли. Так Франкель и Ромер поддерживают оптимистичный взгляд, заявляя, что увеличение доли торговли на 1% повышает ВВП на душу населения на 2,4% (Омар Ликандро 2004).

Эзге Айнагез Чакмак и Шиир Йылмаз из Университета Гази, проводя сравнительные исследования влияния интеграции на конкурентоспособность Турции, отмечают наличие статических и динамических эффектов интеграции. К статическим эффектам они относят эффект создания торговли и эффект утечки торговли. Эффект создания торговли авторы определяют как замену дорогостоящего внутреннего производства за счет более дешевого импорта от партнера. Эффект утечки торговли они определяют как замену более дешевых первоначальных импортных поставок из внешнего мира более дорогим импортом от партнера. К динамическим эффектам ученые относят рост конкурентоспособности, технологическое развитие, экономию за счет масштаба, рост инвестиций, более эффективное использование экономических ресурсов. Основной причиной динамических эффектов, по мнению авторов, являются долгосрочные эффекты, которые дают возможность преимущественного доступа к более крупному рынку союза и увеличивают возможности экспорта (Эзге Айнагез Чакмак 2008)

Тис Бюттнер и Йоханнес Ринк, исследуя влияние экономической интеграции на рынок труда, отмечают, что экономическая интеграция создает проблемы для рынка труда стран с высокой заработной платой из-за трансграничной мобильности рабочей силы и сопутствующего увеличения предложения рабочей силы, создаются неблагоприятные последствия для предложения рабочей силы для рабочих-резидентов из-за трансграничной мобильности рабочей силы (Тис Бюттнер 2011).

Харальд Бадингер, анализируя эффекты роста экономической интеграции, пришел к выводу, что если бы не была проведена интеграция с 1950 года, ВВП на душу населения ЕС была бы примерно на одну пятую ниже, чем сегодня. При этом он отмечает большое влияние эффекта масштаба. Анализируя эффекты интеграции, автор различает постоянные эффекты роста, которые приводят к изменению установившегося темпа роста, что приводит к более резкому росту экономики, и *временные эффекты роста* (или *эффекты уровня*), которые вызывают только восходящий путь роста, оставляя его наклон неизменным в долгосрочном периоде, т. е. после переходного периода темп роста падает до его установившегося уровня. Кроме того, автор соглашается с наличием статических и динамических эффектов, «индуцированный интеграцией рост, основанный на технологиях» и «стимулируемый интеграцией рост инвестиций». Статические эффекты возникают из трех основных источников: снижение торговых издержек, усиление конкуренции и повышение мобильности факторов. Это приводит к большему выходу из того же количества входов на первом этапе (статические эффекты). Увеличение производства ведет к более высоким инвестициям и увеличению основного капитала, что, в свою очередь, увеличивает выход на втором

этапе (динамические эффекты) (Харальд Бадингер 2001).

Канилс С. М. Ю. и Верспаген Б. в статье «Влияние экономической интеграции на региональный рост, эволюционная модель» как вторичный эффект от интеграции определяют рост регионов. При этом они отмечают, что интенсивность вторичных эффектов зависит от географического расстояния между регионами, более высокие технологические различия между регионами могут привести к меньшему неравенству с точки зрения долгосрочного пространственного распределения ВВП на душу населения. Авторы считают, что фиксированные системы обменного курса по сравнению с системой гибкого обмена ставки приводят к условиям, при которых создается меньшая разница между регионами. Однако, эффект денежной интеграции неоднозначен. Рассматривая влияние интеграции на инновации, авторы считают, что перераспределение знаний от университетских исследований до частных фирм облегчается географической близостью, что накопление инноваций в географическом районе способствует формированию новых инноваций в этой области (Канилс С. М. Ю. 1999).

Йозеф С. Брада и Хосе А. Мендес в статье «Оценка динамических эффектов экономической интеграции» расматривают два динамических эффекта региональной экономической интеграции: более высокие уровни инвестиций и более быстрый рост производительности факторов производства. На основе проведенного исследования они делают вывод, что динамические эффекты интеграции не могут объяснить быстрые темпы роста, испытываемые членами некоторых интеграционных схем, и они не могут служить обоснованием для интеграции (Йозеф С. Брада 1988).

Харальд Бадингер на основе данных государств-членов ЕС приходит к выводу, что существуют постоянные и временные эффекты роста в условиях интеграции, что ВВП на душу населения в ЕС была бы примерно на одну пятую ниже, если бы интеграция не состоялась с 1950 года (Харальд Бадингер 2005).

Лоренцо Калиндо, Лука Давид Опромолла, Фернандо Парро, Алессандро Сфорца в статье «Экономические последствия интеграции товаров и факторов рынка», исследуя последствия расширения ЕС в 2004 году, считают, что все страны ЕС выиграли от расширения, но крупнейшими победителями стали новые государства-члены, и, в частности, их низкоквалифицированные рабочие. Авторы отмечают, что реакция миграции на изменение политики требует времени, то есть наблюдается небольшое увеличение мигрантов из новых государств-членов в страны ЕС в краткосрочной перспективе, но гораздо больший в долгосрочной перспективе. Авторы считают, что расширение ЕС в первую очередь способствовало миграции низкоквалифицированных работников (Лоренцо Калиндо 2017).

Лоренцо Ротунно в статье «Европейская интеграция и факторы роста» пишет о положительных эффектах распределения в результате интеграции, имея ввиду «лучший инвестиционный климат», «больше инвестиций в капитал», «более высокий выпуск на душу населения». Однако он отмечает, что эффекты, как правило, исчезают в долгосрочной перспективе, то есть либерализация торговли и рыночная интеграция оказывают среднесрочный эффект роста (Лоренцо Ротунно 2010).

Хрвое Йошич, анализируя статические и динамические эффекты создания таможенного союза, отмечает, что региональная экономическая интеграция имеет «преимущества и затраты на присоединение»: торговля, создающая efect, имеет положительный эффект, в то время как с другой стороны эффект отклонения торговли отрицательно влияет на благосостояние страны. Автор отмечает, что если положительный эффект создания таможенного союза перевешивает негативный, страна должна присоединиться к таможенному союзу (Хрвое Йошич 2013).

Следзиевска Е. в работе «Теория экономической интеграции» рассматривает основные динамические эффекты интеграции: использование преимуществ экономии от масштаба, уменьшение монопольной власти, снижение уровня х-неэффективности (Следзиевска Е. 2000).

Менгеша Яйо и Аддис Абаба, рассматривая влияние международной торговли на региональную экономическую интеграцию в Африке, отмечают, что интеграция не всегда приводит к росту всех отраслей экономики. Так, на основе проведенного исследования авторы приходят к выводу, что «торговля внутри САДК растет в топливе и полезных ископаемых, …наблюдается тенденция к сокращению сельскохозяйственной и легкой промышленности». Но в целом САДК способствовало значительному расширению торговли среди своих членов (Менгеша Яйо 2016).

Доктор Фернандо Т. Алдаба считает, что с углублением региональной интеграции следует

ожидать увеличения мобильности рабочей силы и миграции. В основном трудовые потоки охватывают низкооплачиваемую и неквалифицированную рабочую силу для внутренних служб, строительства, сельского хозяйства, рыболовства и лесного хозяйства. Однако, учитывая тенденцию к либерализации как товаров, так и услуг, будет наблюдаться увеличение общей миграции квалифицированных рабочих главным образом за счет либерализации услуг при условии взаимном признании профессий. Причиной роста миграции автор называет увеличение разницы в оплате труда в принимающих странах. (Фернандо Т. Алдаба 2015).

М. Феррера отмечает, что Европейская интеграция побудила разворот на процесс роста благосостояния стран-членов: свободные правила движения и конкуренции начали оспаривать традиционные ограничительные прерогативы национального государства в социальной сфере. Автор отмечает важность интеграции для социального обмена (М. Феррера 2006).

Болдуин Ричард Э., Венаблес Энтони Дж. в статье «Региональная экономическая интеграция» выделяют три типа эффектов интеграции: эффект распределения, эффект накопления и эффект местоположения (Болдуин Ричард Э. 2014).

Родни Д. Людемалан Вутонс рассматривает налоговую конкуренцию между национальными правительствами как фактор, влияющий на расположение производственной деятельности. Автор показывает, что любой тип из интеграции может привести к уменьшению интенсивности в налоговой конкуренции (Родни Д. Людемалан Вутонс 2014).

Пол Брентон, Франческа Ди Мауро и Луке Маттиас в своих публикациях отмечают, что региональная экономическая интеграция является важным стимулом не только для торговли, но и для прямых иностранных инвестиций (ПИИ) (Пол Брентон 1999).

Мотта М. и Норман Г., анализируя влияние на экономическую интеграцию международной торговли, отмечают, что улучшенная доступность рынка приводит к росту экспортной платформы прямых иностранных инвестиций: увеличение внутрирегиональной доступности рынка побуждает внешние фирмы инвестировать в региональном блоке. Интегрирование экономики, скорее всего, выиграет от улучшения внутрирегионального рынка доступности (Мотта М. 1996).

Хуг Лисбет и Китинг Майкл, рассматривая практику интеграции Европейского сообщества, отмечают, что интеграция прогрессировала долгий путь, хотя и урывками. Институциональная интеграция отстала. Общая политика оказалась сложной (Хуг Лисбет 1994).

Бекфилд Джейсон в своих публикациях отмечает такое последствие региональной экономической интеграции, как рост неравенства в доходах, поскольку рабочие подвергаются международной конкуренции и профсоюзов ослабляются (Бекфилд Джейсон 2006).

Хенрексон М., Торстенсон Ж. и Торстенсон Р., рассматривая эффекты европейской интеграции, отмечают ее влияние на экономический рост. Авторы отмечают, что региональная интеграция может не только повлиять на распределение ресурсов, но и долгосрочной перспективе увеличить темпы роста (Хенрексон М. 1997).

Гурова И.П., рассматривая последствия интеграции, выделяет две группы эффектов:

эффект конкуренции и эффект масштаба;

эффект торговли и аллокации (размещения) (Гурова И.П. 2008: 95).

Гурова И.П. считает, что образовавшийся в результате интеграции более крупный рынок «позволяет компаниям объединившихся стран получить положительную отдачу от масштаба деятельности, а также установить более тесное взаимодействие, в том числе конкурентные отношения, подрывающие позиции монополий и ведущие к росту эффективности».

Николаева И.П. наряду с положительными последствиями интеграции отмечает и отрицательные: «страны-участницы в отдельности отчасти теряют самостоятельность во внешнеторговой политике, но приобретают значительные общие выгоды, проводя единую экономическую политику» (Николаева И.П. 2010: 53).

Акопова Е.С., Воронкова О.Н. и Гаврилко Н.Н. различают «демонстрационный эффект» и «эффект домино» в результате интеграции. «Демонстрационный эффект» они объясняют тем, что в странах, создавших интеграционные объединения, «обычно происходят положительные сдвиги (ускорение темпов экономического роста, снижение инфляции, рост занятости и т.д.), что оказывает определенное психологическое воздействие на другие страны». «Эффект домино» объясняется ими тем, что не вошедшие в интеграционную группировку страны испытывают некоторые трудности, связанные с переориентацией экономических связей интегрированных стран друг на друга, что приводит к сокращению торговли третьих стран (Акопова Е.С. 2001: 381).

Результаты и обсуждение

Таким образом, как показало наше исследование, ни один автор не относится к последствиям интеграции однозначно: интеграция имеет и положительные, и отрицательные эффекты. Известный российский ученый В.П. Колесов по этому поводу писал следующее: «Международная экономическая интеграция представляет собой трудный, неравномерный, противоречивый и длительный процесс, поскольку она протекает в рамках и на основе различных культурно-исторических типов общества; каждая страна имеет свое исторически сложившееся своеобразие, свои индивидуальные проблемы и интересы» (Колесов В.П. 2001: 54).

На основе проведенного исследования мы вывели следующие последствия региональной экономической интеграции:

– рост возможностей для финансирования. По мере сближения мировой экономики ограничения на источники финансирования уменьшаются;

– экономическая интеграция создает множество культурных эффектов;

– движение к свободной торговле является результатом важного изменения взглядов на торговую политику, от переориентации ее от импортозамещения к экспорту внешнеполитических стратегий;

– интеграция позволяет сблизить уровень экономического развития стран-партнеров;

– интеграция способствует экономическому росту, увеличению доли торговли на 1% повышает ВВП на душу населения на 2,4%;

– к статическим эффектам они относят эффект создания торговли и эффект утечки торговли; к динамическим эффектам относятся рост конкурентоспособности, технологическое развитие, экономия за счет масштаба, рост инвестиций, более эффективное использование экономических ресурсов;

– экономическая интеграция создает проблемы для рынка труда стран с высокой заработной платой из-за трансграничной мобильности рабочей силы и сопутствующего увеличения предложения рабочей силы;

– интеграция приводит к эффекту масштаба;

– интеграция приводит к росту прямых иностранных инвестиций и основного капитала;

– более высокие технологические различия между регионами могут привести к меньшему неравенству с точки зрения долгосрочное пространственное распределение ВВП на душу населения;

– интеграция приводит к более быстрому росту производительности факторов производства;

– интеграция приносит большую выгоду низкоквалифицированным рабочим;

– торговля имеет положительный эффект, в то время как эффект отклонения торговли отрицательно влияет на благосостояние страны;

– интеграция способствует уменьшению монопольной власти;

– интеграция не всегда приводит к росту всех отраслей экономики;

– с углублением региональной интеграции следует ожидать увеличения мобильности рабочей силы и миграции;

– интеграция ведет к росту благосостояния стран-членов;

– налоговая конкуренция между национальными правительствами влияет на расположение производственной деятельности;

– последствием региональной экономической интеграции может быть рост неравенства в доходах, поскольку рабочие подвергаются международной конкуренции и роль профсоюзов ослабляется.

Таким образом, мы видим, что интеграция может иметь как отрицательные, так и положительные последствия для стран-партнеров. Тем не менее, положительные последствия отмечаются авторами чаще.

Евразийский экономический союз был создан три года назад. Поэтому делать глобальные выводы еще рано. Тем не менее, мы попытаемся выявить наличие положительных и отрицательных эффектов от функционирования этого регионального интеграционного объединения.

Таблица 1 – Индекс роста ВВП в странах ЕАЭС* с 2014 по 2016 гг.

Страна	2014	2015	2016
Казахстан	104,2	101,2	101,1
Россия	100.7	97.2	99.8
Беларусь	101.7	96.2	97.4

Кыргызстан	104.0	103.9	103.8
Армения	103.6	103.2	100.2
*Примечание – составлено на основе источника (Евразийская экономическая комиссия 2017)			

Данные таблицы 1 показывают, что за период существования ЕАЭС темпы экономического роста во всех странах-партнерах снизились. То есть эффекта конкуренции и эффекта масштаба от региональной интеграции мы не наблюдаем.

За время существования ЕАЭС ВВП на душу населения в странах-партнерах также значительно сократился (кроме Армении, где в 2016 году наблюдался небольшой рост этого показателя).

Таблица 2 – ВВП на душу населения в странах ЕАЭС (долларов США)* за 2014–2016 гг.

Страна	2014	2015	2016
Казахстан	12807	10510	7715
Россия	14277	9372	8769
Беларусь	8289	5829	4964
Кыргызстан	1331	1163	1078
Армения	3852	3512	3533
*Примечание – составлено на основе источника (Евразийская экономическая комиссия 2017)			

Не наблюдается и рост инвестиций в основной капитал, о чем свидетельствуют данные таблицы 3.

Напротив, за анализируемый период объемы инвестиций значительно сократились во всех странах-партнерах.

Таблица 3 – Инвестиции в основной капитал в странах ЕАЭС (млн. долларов США) за 2014–2016 гг.

Страна	2014	2015	2016
Казахстан	36785	31681	22686
Россия	366148	229100	218832
Беларусь	21956	12745	9356
Кыргызстан	1011	1975	1938
Армения	1115	1008	855
*Примечание – составлено на основе источника (Евразийская экономическая комиссия 2017)			

Заключение, выводы

Таким образом, динамика и тренды роста интеграционных эффектов в ЕАЭС вызывают определенную озабоченность. Однако, причины этих процессов лежат не в самой группировке, а скорее в неблагоприятной конъюнктуре мирового рынка. Это, прежде всего, падение на мировом рынке цен на нефть и газ и влияние валютных колебаний на рынке. Конечно, все это отразилось и на внутреннем экономическом состоянии в странах-партнерах. В 2017 году наблюдается восстановление экономического роста. Прогноз в целом по Союзу на 2017 год повышен с 0,9%

до 1,3%. Если в 2016 году было падение ВВП стран ЕАЭС на 0,1%, то к 2019 году прогнозируется ускорение роста до 1,8% (Страны ЕАЭС перешли в положительную зону экономического роста 2017). В связи с ростом экономики для всех стран будет характерно восстановление потребительского спроса. Одним из факторов роста станет инвестиционная активность в государствах ЕАЭС. Условия для повышения инвестиционной активности частного сектора будут созданы в том числе благодаря ценовой стабилизации.

Таким образом, подводя итоги нашего исследования, мы надеемся, что оно внесет вклад в научную литературу по проблемам региональной экономической интеграции, доказывая новый подход к определению ее эффектов. Наши результаты показывают, что экономическая интеграция не является игрой с нулевой суммой и может быть взаимовыгодной для стран-партнеров.

Литература

Акопова Е.С., Воронкова О.Н., Гаврилко Н.Н. Мировая экономика и международные экономические отношения. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2001. – 416 с.

Болдуин Ричард Э., Венаблес Энтони Дж. Региональная экономическая интеграция. – Справочник по международной экономике. Том 4, с. 1-740 (2014). – [электронный ресурс]: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1573440405800115?via%3Dihub

Бекфилд Джейсон. Европейская интеграция и неравенство доходов. – Американский Социологический Обзор (Том 71, Выпуск 6, 2006.– [электронный ресурс]: http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/000312240607100605

Бенджамин Ариес. Последствия экономической интеграции и глобализации.– [электронный ресурс]: https://bizfluent.com/list-6316752-effects-economic-integration-globalization.html

Винер Я. Проблема таможенного союза // Вехи экономической мысли. Т. 6. Международная экономика / под ред. А. П. Киреева. – М.: ТЕИС, 2006. – ISBN 5-7598-0439-1. – С. 696−705

Гурова И.П. Мировая экономика. – М.: Омега-Л, 2008. – 394 с.

Евразийская экономическая комиссия. – [электронный ресурс]: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Documents/Stat_Yearbook_2017.pdf

Канилс С. М. Ю., Верспаген Б. Влияние экономической интеграции на региональное развитие, эволюционная модель. – [электронный ресурс]: file:///C:/Users/%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B8/Downloads/rm1999-031%20(1).pdf

Колесов В.П., Осьмова М.Н. Мировая экономика. Экономика зарубежных стран: Учебник. – 3-е изд. – М.: Флинта. 2001. – 480 с.

Кэмпбелл Р. Макконнелл, Стенли Л.Брю. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: В 2 т. Пер. с англ. Т.2. – Баку: издательство «Азербайджан», 1992. – 400 с. – С. 335.

Лоренцо Калиндо, Лука Давид Опромолла, Фернандо Парро, Алессандро Сфорца/ Экономические последствия торговли товарами и фактор рыночной интеграции.– [электронный ресурс]: http://voxeu.org/article/economic-effects-goods-and-factor-market-integration

Лоренцо Ротунно. Европейской интеграции и эффекты роста. – [электронный ресурс]: http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/international_economics/users/Lorenzo_Rotunno/public/RevSes5.pdf

Менгеша Яйо, Аддис Абеба. Последствия региональной экономической интеграции в Африке для международной торговли: пример сообщества по вопросам развития стран Юга Африки (САДК). – Университет науки и техники Сисай Асефа, Университет Западного Мичигана. – [электронный ресурс]: http://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1038&context=ijad

Мотта М, Норман Г. Экономическая интеграция причины прямых иностранных инвестиций? – Международный Экономический Ревьюволюм 37, Выпуск 4, ноябрь 1996 года, с. 757-783. – [электронный ресурс]: https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-0030390222&origin=resultslist&sort=cp-f&src=s&st1=effects+of+economic+integration&nlo=&nlr=&nls=&sid=4700f23cd75ecb856427c987e4d6796e&sot=b&sdt=b&sl=46&s=TITLE-ABS-KEY%28effects+of+economic+integration%29&relpos=150&citeCnt=99&searchTerm

Назарбаев Н.А. От идеи Евразийского союза – к новым перспективам евразийской интеграции. – [электронный ресурс]: http://akorda.kz/ru/page/page_216601_vystuplenie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-v-moskovskom-gosudarstvennom-universit

Николаева И.П. Мировая экономика: учебник. – М.: Проспект, 2010. – 240 с.

Омар Ликандро. Влияние региональной интеграции на экономическое сближение и рост.– [электронный ресурс]: http://cadmus.eui.eu/bitstream/id/1968/ECO2004-26.pdf/

Пол Брентон, Франческа Ди Мауро, Луке Маттиас. Экономическая интеграция и ПИИ: эмпирический анализ иностранных инвестиций в ЕС и в Центральной и Восточной Европе. – Журнал Европейской экономики. – Июнь 1999, том 26, № 2, с. 95-121. – [электронный ресурс]: https://link.springer.com/journal/10663

Родни Д. Людемалан Вутонс. Экономическая география и финансовые последствия региональной интеграции // Журнал Международной экономики 52, Выпуск 2, декабрь 2000 года, с. 331-357. – [электронный ресурс]: http://www.sciencedirect.com/science/journal/00221996

С. Брада Джозеф, Хосе А. Мендез. Оценка динамических эффектов экономической интеграции. – Обзор экономики и статистики. Том. 70, Вып. 1 (февраль, 1988), с. 163-168. – [Электронный ресурс]: https://www.jstor.org/stable/1928166?seq=1#page_scan_tab_contents

Следзиевска Е. Теория экономической интеграции. – [электронный ресурс]: http://coin.wne.uw.edu.pl/sledziewska/wyklady/tei8.pdf

Тис Бюттнер, Йоханнес Ринке. Влияние экономической интеграции на рынок труда – Влияние воссоединения в приграничных регионах Германии. – [электронный ресурс]: https://ideas.repec.org/p/ces/ceswps/_1179.html

Феррера М. Границы благосостояния: Европейская интеграция и новая пространственная политика социальной защиты. – [электронный ресурс]: https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-84922053462&origin=resultslist&sort=cp-f&src=s&st1=effects+of+economic+integration&nlo=&nlr=&nls=&sid=4700f23cd75ecb856427c987e4d6796e&sot=b&sdt=b&sl=46&s=TITLE-ABS-KEY%28effects+of+economic+integration%29&relpos=34&citeCnt=246&searchTerm

Фернандо Т. Альдаба. Влияние экономической интеграции на трудовую миграцию в АСЕАН.– [электронный ресурс]: https://businessmirror.com.ph/the-impact-of-economic-integration-on-labor-migration-in-asean/

Харальд Бадингер. Влияние экономической интеграции на рост. – Пример государств-членов ЕС (1950-2000). – [электронный ресурс]: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.633.1921&rep=rep1&type=pdf

Хенрексон М., Торстенсон Ж., Торстенсон Р. Рост влияния европейской интеграции. – Европейский Экономический Ревьюволюм 41, Выпуск 8, август 1997, с. 1537-1557. – [электронный ресурс]: https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-0004822940&origin=resultslist&sort=cp-f&src=s&st1=effects+of+economic+integration&nlo=&nlr=&nls=&sid=4700f23cd75ecb856427c987e4d6796e&sot=b&sdt=b&sl=46&s=TITLE-ABS-KEY%28effects+of+economic+integration%29&relpos=337&citeCnt=56&searchTerm

Хрвое Йошич. Статические и динамические эффекты создания Таможенного союза.- [электронный ресурс]: https://bib.irb.hr/datoteka/626074.Static_and_dynamic_effects_JosicH.JosicM.doc

Хуг Лисбет, Китинг Майкл. Политика регионального Союза // Журнал Европейской государственной политики. Том 1, 1994. – Выпуск 3, с. 367-393 / Принято 01 мая 1994 года. – [электронный ресурс]: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501769408406965

Шимко П.Д. Международная экономика: учеб. пособие. – М.: Издательство Юрайт, 2010. – 752 с. – С. 537.

Эзге Айнагез Чакмак, Шиир Йылмаз. Динамическое воздействие экономической интеграции: сравнительное исследование конкурентной силы Турции и ЕС-8 (Венгрия, Польша, Словакия, Словения, Латвия, Литва, Чешская Республика и Эстония). – [электронный ресурс]: http://www.etsg.org/ETSG2008/Papers/Yilmaz.pdf

References

Akopova E.C., Voronkova O.N., Gavrilko N.N. World economy and international economic relations. – Rostov-on-don: «Phoenix», 2001. – 416 c.

Baldwin Richard E., Venables Anthony J. Regional economic integration. – Handbook of International Economics Volume 4, Pages 1-740 (2014). – [electronic resource]: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1573440405800115?via%3Dihub

Beckfield Jason. European Integration and Income Inequality. – American Sociological Review (Vol 71, Issue 6, 2006. – [electronic resource]: http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/000312240607100605

Benjamin Aries.The Effects of Economic Integration & Globalization. – [electronic resource]: https://bizfluent.com/list-6316752-effects-economic-integration-globalization.html

Viner J. The problem of the customs Union / / Milestones of economic thought. Vol.6. International economy / under the editorship of A. P. Kireyev. — M.: TEIS, 2006. — ISBN 5-7598-0439-1. — C. 696−705

Gurova I.P. World economy. – M.: Omega-L, 2008. – 394 c.

The Eurasian economic Commission. – [electronic resource]: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/econstat/Documents/Stat_Yearbook_2017.pdf

Caniëls M.C.J., Verspagen B. The effects of economic integration on regional growth, an evolutionary model. – [electronic resource]: file:///C:/Users/%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B8/Downloads/rm1999-031%20(1).pdf

Kolesov V.P., Osmova M.N. World economy. Economics of foreign countries: Textbook. – 3rd ed. – M: Flint. 2001. – 480 c.

Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue. Economics: Principles, problems and politics. 2 T. TRANS. from English. Vol.2. – Baku, “Azerbaijan” publishing house», 1992. – 400 c., c. 335

Lorenzo Caliendo, Luca David Opromolla, Fernando Parro, Alessandro Sforza/ The economic effects of goods and factor market integration. – [electronic resource]: http://voxeu.org/article/economic-effects-goods-and-factor-market-integration

Lorenzo Rotunno. European Integration and Growth Effects. – [electronic resource]: http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/international_economics/users/Lorenzo_Rotunno/public/RevSes5.pdf

Mengesha Yayo, Addis Ababa. International Trade Effects of Regional Economic Integration in Africa: The Case of the Southern African Development Community (SADC). – Science and Technology University Sisay Asefa, Western Michigan University. – [electronic resource]: http://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1038&context=ijad

Motta, M., Norman, G. Does economic integration cause foreign direct investment? – International Economic ReviewVolume 37, Issue 4, November 1996, Pages 757-783. – [electronic resource]: https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-0030390222&origin=resultslist&sort=cp-f&src=s&st1=effects+of+economic+integration&nlo=&nlr=&nls=&sid=4700f23cd75ecb856427c987e4d6796e&sot=b&sdt=b&sl=46&s=TITLE-ABS-KEY%28effects+of+economic+integration%29&relpos=150&citeC

nt=99&searchTerm

Nazarbayev N.A. From the idea of a Eurasian Union to new prospects of Eurasian integration. – [electronic resource]: http://akorda.kz/ru/page/page_216601_vystuplenie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-v-moskovskom-gosudarstvennom-universit

Nikolaeva I. P. the World economy: a textbook. – M.: Prospekt, 2010. – 240 c.

Omar Licandro. The impact of Regional Integration on economic convergence and growth. – [electronic resource]: http://cadmus.eui.eu/bitstream/id/1968/ECO2004-26.pdf/

Paul Brenton, Francesca Di Mauro, Matthias Lücke. Economic Integration and FDI: An Empirical Analysis of Foreign Investment in the EU and in Central and Eastern Europe. – Journal of European Economics. – june 1999, Volume 26, Issue 2, pp 95–121. – [electronic resource]: https://link.springer.com/journal/10663

Rodney D.LudemaaIanWootonbc. Economic geography and the fiscal effects of regional integration. – Journal of International EconomicsVolume 52, Issue 2, December 2000, Pages 331-357. – [electronic resource]: http://www.sciencedirect.com/science/journal/00221996

C. Josef Brada, Jose A. Mendez. An Estimate of the Dynamic Effects of Economic Integration. – The Review of Economics and Statistics. Vol. 70, No. 1 (Feb., 1988), pp. 163-168. – [electronic resource]: https://www.jstor.org/stable/1928166?seq=1#page_scan_tab_contents

Śledziewska Katarzyna. Theory of Economic Integration. – [electronic resource]: http://coin.wne.uw.edu.pl/sledziewska/wyklady/tei8.pdf

Thiess Büttner, Johannes Rincke. Labor Market Effects of Economic Integration – The Impact of Re-Unification in German Border Regions. – [electronic resource]: https://ideas.repec.org/p/ces/ceswps/_1179.html

The Boundaries of Welfare: European Integration and the New Spatial Politics of Social Protection. – [electronic resource]: https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-84922053462&origin=resultslist&sort=cp-f&src=s&st1=effects+of+economic+integration&nlo=&nlr=&nls=&sid=4700f23cd75ecb856427c987e4d6796e&sot=b&sdt=b&sl=46&s=TITLE-ABS-KEY%28effects+of+economic+integration%29&relpos=34&citeCnt=246&searchTerm

Fernando T. Aldaba. The impact of economic integration on labor migration in Asean. – [electronic resource]: https://businessmirror.com.ph/the-impact-of-economic-integration-on-labor-migration-in-asean/

Harald Badinger. Growth Effects of Economic Integration – The Case of the EU Member States (1950-2000). – [electronic resource]: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.633.1921&rep=rep1&type=pdf

Henrekson M., Torstensson J., Torstensson R. Growth effects of European integration. – European Economic ReviewVolume 41, Issue 8, August 1997, Pages 1537-1557. – [electronic resource]: https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-0004822940&origin=resultslist&sort=cp-f&src=s&st1=effects+of+economic+integration&nlo=&nlr=&nls=&sid=4700f23cd75ecb856427c987e4d6796e&sot=b&sdt=b&sl=46&s=TITLE-ABS-KEY%28effects+of+economic+integration%29&relpos=337&citeCnt=56&searchTerm

Hrvoje Jošić. Static and dynamic effects of customs union creation. - [electronic resource]: https://bib.irb.hr/datoteka/626074.Static_and_dynamic_effects_JosicH.JosicM.doc

Hooghe Liesbet, Keating Michael. The politics of European union regional policy. – Journal of European Public Policy. Volume 1, 1994 – Issue 3, Pages 367-393 | Accepted 01 May 1994. – electronic resource]: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501769408406965

Shimko P. D. international Economics: textbook. Benefit. – M.: Yurayt Publishing House, 2010. – 752 c., c. 537

Őzge Aynagöz Çakmak, Şiir Yilmaz. The dynamic effects of economic integration: a comparative study on the competitive power of Turkey and EU-8 (Poland, the Czech Republic, Hungary, Slovakia, Slovenia, Latvia, Lithuania and Estonia). – [electronic resource]: http://www.etsg.org/ETSG2008/Papers/Yilmaz.pdf

МАЗМҰНЫ

Bulkhairova Zh.S., Zhenshan D., Bencheva N.A.
The Main Directions of Improving The Effectiveness of Human Capital Management in Agriculture..... 4

Dzhulaeva A.M.
Development of Social Entrepreneurship in Kazakhstan 13

Knyazeva E.G., Nurgazina A., Zholamanova M.
The Objectives of Monetary Policy and the Central Banks' Activity..... 24

Kulov O.A.
Institutional features of regulation of non-standard employment in Kazakhstan 36

Kupeshova S., Orynbassar A.
The Role Of Government in the Development Of Innovative Activity in the Republic of Kazakhstan 46

Okutayeva S.T., Jussibaliyeva A.K., Bulkhairova Zh.
Formation of a Regional Livestock Cluster in the Republic of Kazakhstan..... 57

Dulambaeva R., Zhunusova A.
The Relationship Between Service Development and Economic Liberalization
(on the Example of Banking Services) 65

Sagiyeva R., Masalimova A.R., Zhuparova A., Zhaisanova D.
Factors of knowledge economy affecting on income inequality in post-soviet countries..... 75

Yemelina N.K., Omarova A.T., Kurmanalina A.K., Grelo M.F.
Problems of Gender Inequality in Forming Wages in the Republic of Kazakhstan 84

Zhiyentayev S., Dosmukhamedova Z., Sobolev E.
The Country's Food Security as One of the Components of the New Economic Policy of Kazakhstan 94

Zhumabekova G., Amanova G., Kostyrko R.
Directions for Improving the Methods of Stock Analysis 104

Zhussupova Zh.M., Orlova T.M., Onyusheva I.V.
Corporate Training as a Tool of Improving the Corporate Governance Effeciency in the Post-Soviet Republics..... 111

Бекмухаметова А.Б., Домарев И.Е., Рахимбаева Р.М.
Особенности инвестиционного сотрудничества в направлениях Великого Шелкового пути 123

Боранбаева А.Қ., Рахматуллаева Д.Ж.
Қазақстан мемлекетіне тартылған тікелей шетелдік инвестициялардың ағымдағы
үрдістерін экономикалық талдау 133

Буланова Н.К.
Доходы бюджетов территории в странах Евразийского Экономического Союза..... 143

Булхаирова Ж.С., Балкибаева А.М., Айдынов З.П.
Эффективность использования человеческого капитала
в сельском хозяйстве на современном этапе развития 154

Жоламанова М.Т.
Факторы, влияющие на процентную политику коммерческих банков 165

Зиядин С.Т., Сүйеубаева С.Н., Кайдарова С.Е., Сарманова Ж.А.
Цифрлы экономика негізінде туризм индустриясының жағдайы мен болашағы 176

Калдияров Д.А., Беделбаева А.Е., Калдияров С.Д.
Аймақтың инвестициялық тартымдылығын анықтау әдістемесі 186

Mustafa N., Kelesbayev D., Alibekova Zh.
Determining quality requirements at the universities to improve the quality of education 196

Мухтарова К.С., Аширбекова Л.Ж., Жакупбекова Г.Е.
Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік басқару жүйесінде жобалық менеджментті дамыту мәселелері 208

Сактаганова Г.С., Карипова А.Т., Каспарс Штайнбергс
Управление и государственное регулирование транспортной системы Республики Казахстан 219

Сейдуалин Д.А., Мусина К.П.
Экспортная конкурентоспособность добывающих отраслей Казахстана 231

Tayauova G., Bektas C.
An Overview of Entrepreneurial Universities and Main Barriers to Entrepreneurial
University Development in Kazakhstan 245

Темирбекова А., Дуламбаева Р.
Последствия региональной экономической интеграции: теоретические аспекты и практика ЕАЭС 254

CONTENTS

Bulkhairova Zh.S., Zhenshan D., Bencheva N.A.
The Main Directions of Improving The Effectiveness of Human Capital Management in Agriculture..... 4

Dzhulaeva A.M.
Development of Social Entrepreneurship in Kazakhstan 13

Knyazeva E.G., Nurgazina A., Zholamanova M.
The Objectives of Monetary Policy and the Central Banks' Activity..... 24

Kulov O.A.
Institutional features of regulation of non-standard employment in Kazakhstan 36

Kupeshova S., Orynbassar A.
The Role Of Government in the Development Of Innovative Activity in the Republic of Kazakhstan 46

Okutayeva S.T., Jussibaliyeva A.K., Bulkhairova Zh.
Formation of a Regional Livestock Cluster in the Republic of Kazakhstan..... 57

Dulambaeva R., Zhunusova A.
The Relationship Between Service Development and Economic Liberalization
(on the Example of Banking Services) 65

Sagiyeva R., Masalimova A.R., Zhuparova A., Zhaisanova D.
Factors of knowledge economy affecting on income inequality in post-soviet countries..... 75

Yemelina N.K., Omarova A.T., Kurmanalina A.K., Grelo M.F.
Problems of Gender Inequality in Forming Wages in the Republic of Kazakhstan 84

Zhiyentayev S., Dosmukhamedova Z., Sobolev E.
The Country's Food Security as One of the Components of the New Economic Policy of Kazakhstan 94

Zhumabekova G., Amanova G., Kostyrko R.
Directions for Improving the Methods of Stock Analysis 104

Zhussupova Zh.M., Orlova T.M., Onyusheva I.V.
Corporate Training as a Tool of Improving the Corporate Governance Effeciency in the Post-Soviet Republics..... 111

Bekmuhametova A., Domarev I.E., Rahimbayeva R.
Features of Investment Cooperation Towards in the Great Silk Road..... 123

Boranbaeva A.K., Rahmatullaeva D.Zh.
Economic analysis of current trends of attracted foreign direct investment in Kazakhstan..... 133

Bulanova N.K.
The revenues of the budgets of the territory in the countries of the Eurasian Economic Union..... 143

Bulkhairova Zh.S., Balkibaeva A.M., Aidynov Z.P.
Efficiency of human capital use in agriculture at the present stage of development..... 154

Zholamanova M.T.
Factors affecting the interest rate policy of commercial banks 165

Ziyadin S.T., Suieubayeva S.N., Kaydarova S.E., Sarmanova Z.A.
The state and prospects of tourism industry in the conditions of the digital economy 176

Kaldiyarov D.A., Bedelbayeva A.E., Kaldiyarov S.D.
Methodology of determining the investment attraction of the region 186

Mustafa N., Kelesbayev D., Alibekova Zh.
Determining quality requirements at the universities to improve the quality of education 196

Muhtarova K.S., Ashirbekova L.Zh., Zhakupbekova G.E.
Problems of development of project management in the system of public administration of the Republic of Kazakhstan 208

Saktaganova G.S., Karipova A.T., Kaspars Steinbergs
Management and state regulation of the transport system of the Republic of Kazakhstan 219

Seidualin D., Mussina K.
Export competitiveness of Kazakhstan's mining sector 231

Tayauova G., Bektas C.
An Overview of Entrepreneurial Universities and Main Barriers to Entrepreneurial University Development in Kazakhstan 245

Temirbekova A., Dulambaeva R.
Consequences of regional economic integration: theoretical aspects and practice of the EAEU 254